

સ્વ. સાક્ષર, વિદ્-મણિ અધ્યાત્મતત્ત્વવિદ્
શ્રીયુત તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી, બી એ.; જી. પી.

સ્વ. સાક્ષર, વિદ્વન્મણિ, અધ્યાત્મતત્ત્વવિદ્
 શ્રીયુત તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી,
 બી. એ, જે. પી.

આપના મહાનુભાવ સ્વ. પિતા, સા. શ્રીયુત મનઃસુખરામ
 સૂર્યરામ ત્રિપાઠીના આશ્રયથી મુંબઈ વિદ્યાપીઠનો સ્નાતક થઈ
 શકનાર, આપશ્રીની કૃપા, પ્રેરણા અને સહાયતાથી કંઈકે સાહિત્યસેવા
 તેમ જ “ગુજરાતી” પત્ર જેવા લોકમાન્ય સાપ્તાહિક પત્ર દ્વારા,
 સહતંત્રી તરીકે લોકસેવા યથાશક્તિ બજાવી શકનાર, તેમ જ આપના
 યથાર્થનામા ધર્મશીલ પુત્ર રા. રા. ધર્મસુખરામ તનસુખરામ ત્રિપાઠી,
 બી. એ., જે. પી. ની માયાળુ મમતા અને સમભાવથી ઉપકૃત
 થયેલો હું, આપના કુલત્રિપવરના મહદ્ ઋણના કિંચિત્ પરિહારરૂપે,
 આ, શ્રીભગવત્સ્વરૂપ દશમસ્કંધ-શ્રીકૃષ્ણલીલા-નિરોધલીલા-નુ,
 ભાગવત કવિ શ્રી. કેશવરામનું ભાવ તેમ જ રસથી પ્રચૂર, પ્રાચીન
 ગુર્જર કાવ્ય, આપશ્રીના ગુણસ, તત્ત્વસ અને રસજ્ઞ આત્માને
 સમર્પું છું.

મુંબઈ: વા. ૨૭-૧૧-૩૩ }
 ગીતાજયન્તિ-
 માર્ગશીર્ષ સુદ ૧૧ સોમવાર, }
 સં. ૧૯૯૦

આપના કુલત્રિપવરથી ઉપકૃત
 અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની

સંશોધક અને પ્રકાશકના બે બાલ

આદિભક્ત કવિ નરસિંહ મહેતાના, લગભગ સમકાલીન, પ્રભાસ પાટણુનિવાસી, કાવ્યરથ કવિશ્રી કેશવરામ હંદયરામ મહેતાનું કૃષ્ણલીલા કાવ્ય વા દશમ નિરોધ લીલા-આખ્યાન, શ્રીકાર્ત્ત્વસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ-ના આશ્રયથી સંશોધી પ્રકટ કરવાનું માયે લીધાને વર્ષો થઈ ગયાં. એમાં અવાર્ય-વાર્ય સંજોગોથી ધાર્યા કરતાં વિલંબ વિશેષ થયો છે, તેથી હું વાકેફ છું. છતાંયે પ્રભુપ્રાપ્તિ મોડેમોડેથી પણ તે પ્રકટ કરી છું તે માટે મને અત્યંત આનન્દ યાય છે. અલગત આથી પ્રસ્તુત કાવ્ય જે પરમાત્મા સ્વરૂપ, રસેશ, કલાપ્રભુ, વિભૂતિનાં અદ્ભુત બાલચરિતો, કલાગાન, રસકયાઓ, વીર્યદર્શનો, કલ્યાણકારી વિક્રમો રસભર વર્ણવે છે, એ શ્રીકૃષ્ણના, ભાગવત દશમસ્કંધમાં આલેખેલા, ચરિતાંશોને દરિવંશ, વિષ્ણુપુરાણ, કૃષ્ણજન્મખંડ, ગર્ગસંહિતા, પ્રલંબવર્તપુરાણ વગેરે વૈષ્ણવ-સંહિતાઓમાંના ચરિતાંશો સાથે સરખાવી તેની ન્યૂનાધિકતા નિરૂપવાના, ઉપરાંત બાલજી, લક્ષ્મીદાસ અને પ્રેમાનંદના દશમ સ્કંધના સારોદ્ધાર સાથે મુકાબલો કરવાના અભિલાષને મારે સમજપૂર્વક પડતો મૂકવો પડ્યો છે, એથી મને ધણા જ શોક યાય છે, એ પણ મારે અહીં સાથે સાથે જણાવવું જોઈએ. એ સહુ વર્ણવતાં પ્રસ્તુત ગ્રંથનું પૂર અતિ બ્યાદા પ્રમાણમાં વધવાના, તેમ વધુ સમયનો વિલંબ લાગવાના ભયે મને તેમ કરતાં રોક્યો છે, એ પણ હું વિના સંકોચે જણાવું છું. તેમ સામાન્ય રીતે 'માયા કરતાં પાધડી મોટી'ની જેમ વર્ણવેલું અને પ્રસંગનાં વિવેચન અને નિરૂપણ મોટાં મોટાં આલેખવાનો જે આદેશ મારા ઉપર મૂકાય છે તે આદેશમાંથી ઉગરવાને પણ મારે મારા ઉપરિનિર્દિષ્ટ અભિલાષને કારે ઠેસવવો પડ્યો છે.

પરંતુ તેની જે કાંઈ અપૂર્તિ વા ઉણપ લાગે તેનો ખંગ મારા સન્મિત્ર, શ્રીયુત નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેશાઈ, બી.એ., ના ચારખંડી સમર્થ, સર્વ-

ગ્રાહી નિવેદનથી વળી જાય છે, એ મારે મુક્તકંઠે સાબાર હૃદયે ઢહેવું જોઈશે. બાર્મ નટવરલાલે એ નિવેદનમાં મહત્વનાં ઉપયુક્ત વિષયો આપ્યા છે, પોતાના વિદ્યાળ, રસાળ વાચન-વિચારણુ-વિવેચનને યોગે બાધિલા નિર્ણયો નિરૂપ્યા છે અને વિવિધ નિવેદનયોગ્ય આખ્યાયનો પણ આલેખ્યા છે. સુઘ વાચકને એ સહુ આ સાથેના તેમના નિવેદનમાં હસ્તામલકવત્ સુગમ દોવાથી તેના ઊંડાણમાં અહીં ઉતરવું, એ મને અસ્થાને લાગે છે. ઉપરાંત એમ કરતાં કદાચ અધિક રનેહવસતા અને પક્ષપાત-પણાનો પણ આશ્લેષ આવવા સંભવ છે. એટલે હું અહીં માત્ર એટલું જ કહી સંતોષ લેઇશ કે બાર્મ નટવરલાલે ચોક્કસ અંશે, મારી અભિલાષા પાર ઉતારી છે, અને તે માટે હું તેમનો ઋણી છું.

આ કાવ્ય સં. ૧૫૨૯ માં પ્રભાસપાટણમાં રચાયું છે. આ કાવ્યની અખંડ એક જ પ્રતિ ઉપલબ્ધ છે. આ પ્રતિ સં. ૧૭૮૭ માં કચ્છ-મુંદ્રા નિવાસી, બ્રહ્મવાદન આદિ સુંદર આખ્યાનોના કર્તા, (સં. ૧૭૫૦) ચાતુર્વેદીય મોઢ જાની જયરામના પુત્ર વિસનજીએ સ્પષ્ટ મોઢા છદ્દા અક્ષરે ઉતારેલી છે. તેના લઢીયા શ્રી જયરામ તેની પુષ્પિકામાં જણાવે છે કે મને જેવી પ્રતિ મળી તેવી ઉપરથી આ પુસ્તક ઉતારેલું છે. એટલે કે તેને સં. ૧૭૮૭ કરતાં વધુ વર્ષ પહેલાંની આ કાવ્યની પ્રતિ મળેલી હતી અને તેને આધારે તેણે આ પ્રતિ ઉતારી છે. જો તેણે એની લખ્યાસાલ એ પુષ્પિકામાં ટાંકી હોત તો તે વિશેષ સ્પષ્ટ થાત. છતાં આટલુંય સ્વચ્છ પ્રસ્તુત કાવ્યની પ્રાચીનતા પુરવાર કરે છે.

દુર્ભાગ્યે કચ્છ-ઠાઠિયાવાડના ધણાક ભાગોમાં થઇ ગયલા ઉત્કૃષ્ટ કવિ-જ્ઞાનાં આખ્યાનાદિના સંશોધ-પરિશોધ જોઇએ તેવા, તે કહો કે બીલકુલ મયા નથી, એટલે ધણાક રસાળ, સુંદર કાવ્યોરો અને કાવ્ય ગુણ-લક્ષણોવાળાં આખ્યાનાદિથી આપણે અચાત છીએ. જો પ્રસ્તુત દશમ સ્કંધની પ્રતિ મુંદ્રામાંથી સ્વ. સુપ્રસિદ્ધ પંડિત જ્યેષ્ઠરામ મુકુંદજીએ સ્વ. સાક્ષર શ્રી તનસુખરામ મ. ત્રિપાઠીએ શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભા માટે સંપાદન કરી દીધી નહોત તો, એક પહેલી પંક્તિના, પ્રાચીન કાવ્યસ્થ કવિ દશવરામ અને તેની કૃતિઓથી ગુર્જર વાચકસમૃદ્ધ અચાત જ રહ્યો હોત

આ, એક પ્રતિને આધારે મુખ્યત્વે પ્રસ્તુત કાવ્યનું સંશોધન વિચાર-પુરઃસર કરાયલું છે. સ્વ. વિવેચક નવલરામભાઈએ નિર્દેશેલા ધોરણે સંશોધન થયેલું છે, જે કે આમાં સર્ગ ૧ લાની કડી ૮૪ મીથી સર્ગ ૨ માની કડી ૭૫, એટલે કે ૧૩૩ કડી જેટલા ભાગનાં છૂટાં પાનીયાં સ્વ. સા. તનસુખરામભાઈને મળી આવેલાં તેનો ઉપયોગ પણ કર્યો છે. ઉપરાંત ખીજાં છૂટાં પાનીયાં છે કે જેમાં કવિ કેશવરામનાં પદ ઉતારેલાં છે; અને સંભવિત છે તેમ, પ્રસ્તુત દશમસ્કંધના કાવ્યના કર્તા કેશવરામનાં હોય.

પ્રસ્તુત પ્રતિનાં પાનાં ૭૩૩ ઇંચ લાંબાં અને ૬ ઇંચ પહોળાં છે. પંદરથી સોળ પંક્તિ દરેક પાનામાં લખેલી છે, અને દરેક પંક્તિમાં ૨૪ થી ૨૬ અક્ષરો છે. તે શુદ્ધ બાળબોધ ત્રિપિમાં લખાયેલી છે. લઘીયો મોઢા ચાતુર્વેદિ બ્રાહ્મણ અને કવિપુત્ર છે, કદાચ કવિ પણ હશે. તેણે ૮૦ થી ૯૦ ટકા ભાષાશુદ્ધિ-વર્ણશુદ્ધિ ઉપર લક્ષ આપેલું જણાય છે; કેટલાક દ્વસ્વદીર્ઘાદિના તો થોડાક ભેદાક્ષરના લેખનદોષો જણાય છે; તેમ કેટલાક પરંપરાગત પણ હોવાનું સમજાય છે, બાકી એકંદરે લઘીયાએ જૂની ગુજરાતીના યોક્તસ અંશો-પ્રત્યાદિ સારા જળવેલા છે. અલ-ખત્ત પ્રતિ સં. ૧૭૮૭ માં લખાયેલી હોઇને અને મૂળ કાવ્ય સં. ૧૫૨૯ માં રચાયેલું હોઇને ૨૫૮ (અઢીસે) વર્ષના ગાળામાં જૂની ગુજરાતીના અંશો પ્રચાર-વ્યવહારને અંગે ધસાયા હોવા ધટે છે, એ કારણે, તેમ જ કચ્છ જેવા કંઈક દૂર અને સિંધ, ઉત્તર હિન્દ જેવા પ્રદેશોના સમીપવર્તી, સંસર્ગી પ્રદેશના લઘીયાએ લખી છે તેથી પણ જૂની ભાષાના અંશો હુમ થયેલા હોય છે. પ્રસ્તુત પ્રતિનાં પહેલા દરેક પાનાં કરપાયલાં હોઇને આરંભમાં કોક કોક પદો અને અક્ષરોનો મેળ બેસાડી શકાયો નથી, અને કદ્દિપત પૂરણી કરવી એ મને થોડાં લાગ્યું નથી. અક્ષરો ૨૫૪ મરોડવાળા છુટ્ટા છે. લઘીયાએ કડીના અંકો તેમ પ્રત્યેક સર્ગની ઇતિથી લાલ રંગથી લીલાયિત કરેલ છે. દરેક પાને બે પાસ પોણા પોણા ઇંચના હાંસીયા લાલ શાહીથી અઢિલા છે. તેમ મથાળે અને અંતે ગા-ગા ઇંચ જગરા રાખેલી છે. અને લઘીયાએ કોક કોક સ્થળે હાંસીયામાં શબ્દ કે અક્ષરની મૂળની અપ્રતિ પૂરી

કરેલી છે; કવચિત્ અર્થરક્ષા કરનારો પર્માય સખ્દ પણ આપેલો છે. કુલ બે બાલુ લખેલું એક અંકવાળું એક એવાં પાનાં ૧૬૮ છે, તેમાં ૧૪૬ પાનું પાછલા ભાગમાં ફાડે છે. ૧૫૦, ૧૫૧ ને ૧૫૨ માં પાનાના પાછલા ભાગનો વચ્ચેનો ભાગ તેમજ પાના ૧૫૭-૧૫૮ માં ત્રીજી ચોથી પંક્તિ આગળનો શરૂઆતનો ભાગ ફારો છે ખરો, પણ તેથી કાવ્યમાં કશી ત્રુટિ આવતી નથી. લઢીયાએ કાગળોનો એ ભાગ લખી ચકાવ એવો નહોં લાગ્યાથી છોટી દીધો લાગે છે. પ્રતિ મુરશિત રીતિએ શ્રી દ્વાર્ણસ ગુજરાતી સભાના પુસ્તકસંમદમાં સચવાયલી છે. એ મેં, આ જ સમા તરફથી તૈયાર કરેલી દસ્તાવિજિત સવિસ્તાર નામાવશ્ચિ ભાગ ૨ નામાં ૬૩ માં અંકની પ્રતિ છે.

પ્રસ્તુત શ્રીકૃષ્ણલીલા કાવ્ય શ્રીમદ્ભાગવતના દશમસ્કંધના વસ્તુના આધારે કવિ દેશવરાએ રચેલું છે. એનાં ગુણ લક્ષણો બેતાં એને સાદું નામ આખ્યાન, કે અનુવાદ આપવાને બદલે સારોદ્ધારી કાવ્ય નામ આપવું સર્વથા ઉચિત છે. આ, ઝુંદર, મધુર, પ્રાસાદિક, કલાયુક્ત કાવ્ય છે. કવિએ તેમાં પોતાનો આત્મા રેડ્યો છે, અને વચ્ચે વચ્ચે રાગધારી પડોથી તેને દીપાવેલું છે, જે કવિનું રાગધારીનું જ્ઞાન સ્પષ્ટ સૂચવે છે. કવિએ દશમસ્કંધના ૬૦ અધ્યાયને ૪૦ સર્ગમાં સ્વતંત્ર રીતે ત્રણ ભાગમાં વહેંચી નાખ્યા છે. ગોકુળલીલા, મથુરાલીલા અને દ્વારિકાલીલા એ ત્રણ પ્રકરણોમાં દશમ સ્કંધના ગુણ એ પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ ભાગોને કવિએ શ્રીધરસ્વામીની પદ્ધતિ અનુસાર વહેંચ્યા છે.

તેણે દશમસ્કંધના કથાભાગ ઉપરાંત દરિવંચ, વિષ્ણુપુરાણ, બ્રહ્મ-વૈવર્તપુરાણ, ગર્ગસંહિતા આદિમાંથી પણ ઉપલબ્ધ કથાંશો તથા ચરિતાંશો સંદોહિત કરી પ્રસ્તુત કાવ્યમાં રસભર, કલાયુક્ત રીતિએ ઉતાર્યા છે. કુલ ૩૫૮૫ શ્લોક દશમ સ્કંધમાં છે, તેનો સારોદ્ધાર સંક્ષિપ્ત શૈલિ-માં ૩૦૪૮ કડી બંધ ઉતારવામાં ઉપર જણાવેલા અન્ય કૃષ્ણચરિતના ગ્રંથો ઉપરાંત પોતાના સમયમાં પ્રચલિત દંતકથાઓ, ગાથા, લોકા-કિતઓનો, અને સાથે સાથે પોતાના વિશાળ અભ્યાસના નિઃકર્ણ-રૂપ સુભાષિતોનો પણ સુમેળભર ઉપયોગ કર્યો છે. કવિ પોતે પણ

સંસ્કૃત ભાષા અને સાહિત્યનો સારો જાણકાર છે, તેથી પોતે પણ સોળ શ્લોકો રચી પ્રસ્તુત કાવ્યના વણાટમાં વણી દીધા છે. જો કે કવિએ કાવ્યબંધ પૂર્વજાએ અને ચોપાઈમાં પ્રધાનપણે બાંધેલો છે ખરો, પરંતુ જેમ શ્વેતરંજને વિવિધ ભાતિના આકાર-વેલણુદ્વાથી તેમ જ રંગોથી દીપાવવામાં આવે છે તેમ કવિએ પ્રસ્તુત કાવ્યબંધના વણાટને પ્રસંગોચિત તેમ જ સમયોચિત સુરમ્મ પદ-કીર્તનો, શ્લોકો, રસોક્તિ, શાર્દૂલવિકીરિત, હનુમંત, નારાય, સોરઠા, હવાયા આદિ છંદો, હિન્દી કવિત્તો, છપાયા આદિ વૃત્તો, દેશીઓ, રાગો, ધવલો, ત્રોટક, અકયલ, મકયલ, આદિથી મનોરમ, હૃદયંગમ, ભાવભર વણેલો છે. નાકર, વિષ્ણુદાસ, પ્રેમાનંદ, ગિરધરની રાગ, ઢાળ અને વલણની ધાટિ આમાં દૃષ્ટિગોચર થતી નથી. પણ પ્રભાસપાટણના કવિ બીમની કાવ્યરીતિ અનુસરાયલી છે. એ તેની પ્રાચીનતા એક રીતે સિદ્ધ કરે છે. કવિએ તેમ કરતાં પોતાનું સાફે હૃદય, સારીયે કાવ્યશક્તિ, સારીયે અભ્યાસ, સારીયે કલાવૃત્તિ ઠાલવી પોતાના પ્રાણાધિક, રસેશ શ્રીકૃષ્ણના લીલાકાવ્યને ઉજ્જવળ અને રસથી હલખલતું કરેલું છે.

કાવ્ય પૂર અને પ્રમાણમાં નાનું નથી, પણ ૩૦૪૧ કડીનું અને આશરે ૭૦૦૦ પંક્તિઓનું મોટું કાવ્ય છે, કેદાય મદાકવિ પ્રેમાનંદના દશમસ્કંધ કરતાં પ્રસ્તુત શ્રીકૃષ્ણલીલા કાવ્ય રાગ-રસ-કલા-કાવ્યશક્તિ અને વર્ણનવિશદતા આદિમાં કેંઈક ઉતરતું લેખાય, પરંતુ પ્રાચીન ગુર્જર કવિઓની કૃતિઓમાં તે પહેલી પંક્તિમાં સ્થાન માનભરપામી શકે એવા ઉચ્ચા બરતું કાવ્ય છે, એ નિઃસંદેહ જ છે.

શ્રીમદ્ભાગવત એ એક પ્રકારનો કૃત ગ્રન્થ લેખાય છે. પ્રસિદ્ધ લોકાકાંક્ષિ છે કે વિદ્યાવતાં માગવતે પરીક્ષા-ભલભલા વિદ્વાનોનાં પાણી ભાગવતના રહસ્યસ્ફોટને ઉતાર્યા છે. કવિ કેશવરામને ભાગવતનો પરિચય હસ્તામલકવત છે, એમ પ્રસ્તુત કાવ્યથી જણાઈ આવે છે. તેણે આમાં દશમસ્કંધ ઉપરાંત પહેલા, બીજા, ત્રીજા અને અગીઆરમા સ્કંધનો ઉપયોગ સરસ રીતે કર્યો છે. દશમ સ્કંધમાંથી સામાન્ય વૈષ્ણવ

જનતાને ફટ લાગે તેવાં ઋતુઓ આદિનાં વર્ણનો, સંકુલ તત્ત્વજ્ઞાનનાં નિરૂપણો, સ્તુતિભાગોના અધ્યાયો કાં તો તદ્દન છોડી દીધા છે, અગર કાં તો અન્યત્ર પ્રસંગ પરત્વે તેના સારોદ્ધાર પોતાની બાનીમાં ઉતાર્યા છે. સાથે આપેલી વિશેષ લાંબી વિષયાનુક્રમશ્રિકા જોતાં, તેમ શ્રીધર-કારિકાના પ્રસંગનિર્દેશ જોતાં શું શું કવિએ દશમસ્કંધમાંથી છોડી દીધું છે, અને શું શું પોતે સ્વકાવ્યશક્તિથી મહાભાવ્યું છે તેનો ખ્યાલ સૂક્ષ્મ નિરીક્ષકને આવે તેમ છે.

પ્રસ્તુત કાવ્યના ગુણુદોષ, વર્ણવસ્તુનું નિરૂપણવિશેષ, ભાષા, પદબંધ રીતિ, અંશો, આદિની ચર્ચા-વિવેચન, તેમ જ કવિપરિચય આદિને આ 'બે બાલ'ની કક્ષાની બહાર સમજપૂર્વક રાખેલ હોવાનું ગુણુગ વાચકને મારે સ્મરણ કરાવવું જોઈશે. એ સહુનો યથાશક્ત્ય સમાવેશ સ્નેહી ભાઈ શ્રી નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેસાઈએ વિશદ અને મનનીય રીતિએ વિભાગ વાર પોતાના નિવેદનમાં કરેલો છે.

શ્રીમદ્ભાગવત દશમસ્કંધમાં શ્રીકૃષ્ણલીલાના વર્ણવાયલા પ્રસંગોને પડછે પ્રસ્તુત કાવ્યમાં વર્ણવાયલા પ્રસંગોનો મુકાબલો સુઘ અભ્યાસી કરી શકે તે માટે વિષયાનુક્રમશ્રિકા સવિસ્તૃત, વિગતવાર, કડીબંધ આપેલી છે, તેમ જ કવિએ પોતે નિકસાવેલા વા નિરૂપેલા અંશો પણ સાથે સાથે નિર્દેશેલા છે. આ કારણે વિષયાનુક્રમશ્રિકા ધણી લાંબી થયેલી છે. વળી શ્રીમદ્ભાગવતના પ્રાચીન ટીકાકાર શ્રીધર સ્વામીએ દશમસ્કંધના વસ્તુના સંદોહનરૂપ રચેલી કારિકા પ્રત્યેક અધ્યાયવાર આ સાથે સાંકળેલી છે. ઉપરાંત પ્રસ્તુત કાવ્યમાં કવિએ સ્વયંરચિત, દશમ-સ્કંધાન્તર્ગત અને અન્ય અન્યાન્તર્ગત જે ૯૬ શ્લોકોથી 'હીરલા જડેલુ મોનું સોહું' તેમ પોતાની પ્રાકૃત વાણીને સોદાવી છે, એ શ્લોકોની અનુક્રમશ્રિકા તેનાં મૂળ સ્થાનના નિર્દેશ સહિત આ સાથે સાંકળેલી છે.

અંતમાં શ્રી ક્ષાર્ખસ ગુજરાતી સલાનો તેમ જ તેના માનવંત પ્રમુખશ્રી, માનાર્થ મંત્રીશ્રી અને વ્યવસ્થાપક મંડળના સભ્યોનો તેમજ આ કાવ્ય પ્રકટ કરવાની સખળી અનુકૂળતા કરી આપવા માટે, ઉપરાંત

સાફ પારિતોષિક મોકલે મને આપવા માટે અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. ઉપરાંત “ગુજરાતી ન્યુસ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ”ના માલિક “ગુજરાતી”ના માણ અધિપતિ અને મારા જૂના રનેહી ભાઈ શ્રી મણિલાલ ઈચ્છારામ દેશાઈ, બી. એ. નો અસ્તુત ગ્રંથ (મૃગ) છાપી આપવામાં અનેક પ્રકારની સંગીન સહાયતા અને ભોગ આપવા માટે સર્વિશેષ આભાર માનું છું. વળી મારા શુભેચ્છક મુરબી સાક્ષર શ્રીયુત ત્રિદિનમણિ તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી, બી. એ., જે. પી. નો જેટલો આભાર માનું તેટલો થોડો છે. તેઓ તેમજ મારા સદ્ગત સેવ્ય શ્રેષ્ઠ શ્રીયુત ઈચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાઈ, એ બંનેના કૃપાપ્રસાદથી જ હું કાંઈકે સાદિલસેવા અને લોકસેવા પણ કરી શક્યો છું અને શકું છું, એટલે તેમના ઋણુનો તો છવીશ લાંસુધી, ઓશીમણ જ રહીશ. તે સાથે “ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના માલિકો, મારા રનેહીઓ, રા. રા. નટવરલાલ ઇ. દેશાઈ, રા. રા. મદનલાલ ઇ. દેશાઈ, અને રા. રા. બાણુલાલ ઇ. દેશાઈ એ ત્રણે બંધુઓને પણ હું તેમણે આપેલી વિવિધ સહાયતા માટે, તેમ જ અસ્તુત ગ્રંથને સચિત્ર કરવામાં સુંદર ચિત્રો પૂરાં પાડવા માટે અંતરથી આભાર માનું છું.

શ્રીગૂર્જરીના જય શ્રીરંગ વિરાજે

ગીતાન્યન્તિ
માર્ગશીર્ષસુદિ ૧૧ વાર સોમ
સં. ૧૯૯૦.

તા. ૨૭-૧૧-૩૩.
કલ્યાણ ગોતી ચાલ નં. ૩,
કાંદાવાડી, મુંબઈ નં. ૪.

શ્રીગૂર્જરીના નમ્ર સેવક,

અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની

અનુક્રમણિકા

	પાના
અર્પણ-(સ્વ. તનસુખરામ મ. ત્રિપાડી)	૩
સંશોધક અને પ્રકાશકના જે જોલ	૫
અનુક્રમણિકા-સાધારણ	૧૨
સર્ગાનુક્રમણિકા	૧૩
નિવેદન-અતુળખંડી (રા. રા. નટવરલાલ ઇ. દેસાઈ, ખી. એ.)	૧-૩૧
ખંડ ૧ લો-ગુજરાતમાં ભાગવતધર્મનો પ્રચાર ક્યારથી?	૧- ૬
ખંડ ૨ જો-કવિ કેશવરામ અને તેના દશમ સ્કંધનો સારોદ્ધાર	૬-૧૬
ખંડ ૩ જો-ગ્રીમદ્ભાગવતમાં દશમ સ્કંધનું મહત્વ	૧૬-૨૨
ખંડ ૪ થો-શ્રીકૃષ્ણની વિવિધ લીલાઓનું સરહસ્ય સ્ફોટન	૨૩-૩૧
વિષયાનુક્રમણિકા (સવિસ્તર, અંગ-ઉપાંગ સહિત)	૩૨-૪૭
સંસ્કૃત શ્લોકોની અનુક્રમણિકા	૪૯-
શ્રીધરકારિકાવલિ (લીલાકારકૃત અધ્યાયવાર વિષય સૂચી)	
દશમસ્કંધ-મૂળ (કવિકૃત કાવ્ય)	૧-૩૧૨

ચિત્ર

બ્રહ્માની સ્તુતિ	અંધારંબે
ધનુકાસુર વધ	૧૨૫
મથુરાગમન	૧૨૬

સર્ગાનુક્રમણિકા

—૦૦૦૦૦૦—

સર્ગ	વિષય	પાનું
૧	લો: ભાગવતમાહાત્મ્ય અને હરિગર્ભનિવાસ (કડી ૧૩૨)	૧- ૧૪
૨	જો: શ્રીહરિજન્મવર્ણન (ક. ૮૯)	૧૪- ૨૨
૩	જો: હરિજન્મોત્સવ અને પૂતના(બકી)મોક્ષ (ક. ૯૧)	૨૩- ૩૧
૪	થો: શકટલંગ અને તૃણાવર્તમોક્ષ (ક. ૭૨)	૩૨- ૩૯
૫	મો: બાલક્રીડા અને યશોદાને વિશ્વરૂપદર્શન (ક. ૮૪)	૩૯- ૪૭
૬	હ્રો: ઉબલબંધન અને યમલાભુનલંગન (ક. ૭૩)	૪૮- ૫૫
૭	મો: અધાસુર અને બકાસુરનો વધ (ક. ૫૯)	૫૫- ૬૧
૮	મો: બ્રહ્માએ કરેલું વત્સહરણ અને કૃષ્ણસ્તવન (ક. ૭૬)	૬૧- ૬૮
૯	મો: ધેનુકાસુરનું હતન અને કાલીનાગદમન (ક. ૬૯)	૬૯- ૭૬
૧૦	મો: કુંવારિકામ્પોનાં વત્સાહરણ અને પ્રથમવધ (ક. ૬૮)	૭૬- ૮૨
૧૧	મો: ઋષિપત્નીનાં ચરિત્રોનું વર્ણન (ક. ૭૮)	૮૨- ૮૯
૧૨	મો: ઇન્દ્રના મદનું મર્દન અને વરણપાશથી નંદનું વિમોચન (ક. ૪૧)	૮૯- ૯૩
૧૩	મો: રાસક્રીડાવર્ણન (સાદૂલવિકીડિત ઇંદ) (ક. ૬૦)	૯૩-૧૦૩
૧૪	મો: પત્રગવિમોચન, કૃષ્ણનું લાલનપાલન અને રાધા સાથે મિલન અને રમણ (ક. ૬૫)	૧૦૪-૧૧૧
૧૫	મો: અભિનવો કૃષ્ણવિલાસ; ચંબચૂડ, વ્યોમ અને કેશીના સંહાર (ક. ૭૫)	૧૧૨-૧૧૯
૧૬	મો: અકૂરનું વૃંદાવનમાં આગમન, અને કૃષ્ણનું મથુરાપ્રયાણ (ક. ૬૭)	૧૧૯-૧૨૬

સર્ગ	વિષય	પાનું
૧૭ મો:	કંસનો ધનુર્બાજ, ધનુર્લોચ અને કુખ્જા ઉપર કૃષ્ણકૃપા	(ક. ૫૨) ૧૨૭-૧૩૨
૧૮ મો:	મલ્લયુદ્ધ અને કંસમોક્ષ (પગાડો)	(ક. ૬૬) ૧૩૨-૧૩૯
૧૯ મો:	મથુરામાં આનન્દોત્સવ અને સાર્દાપત્રીના મૃતતી પ્રાપ્તિ.	(ક. ૬૮) ૧૩૯-૧૪૬
૨૦ મો:	ઉદ્ધવ સાથે ગોપીઓને કૃષ્ણનો સંદેશ અને કુખ્જને રોહિણી	(ક. ૮૭) ૧૪૬-૧૫૪
૨૧ મો:	જરાસંધનો પરાજય; કાલયવનનું આક્રમણ; અને દ્વારાવતીની ધત્તાના વર્ણન	(ક. ૯૧) ૧૫૪-૧૬૪
૨૨ મો:	કાલયવનનું દહન અને મુચુકુંદને વરદાન	(ક. ૮૭) ૧૬૪-૧૭૨
૨૩ મો:	રુકિમણીદરણ	(ક. ૮૧) ૧૭૨-૧૮૧
૨૪ મો:	રુકિમણીનું દરણ અને રણસંગ્રામ	(ક. ૪૧) ૧૮૧-૧૮૫
૨૫ મો:	રુકિમણીવિવાહ દ્વારાવતીમાં	(ક. ૪૧) ૧૮૫-૧૮૯
૨૬ મો:	રુકિમણીનો લગ્નોત્સવ	(ક. ૪૧) ૧૮૯-૧૯૩
૨૭ મો:	પ્રભુએ શંખરવધ, અને સ્વર્ગાત્મક મણિનું આખ્યાન	(ક. ૭૪) ૧૯૪-૨૦૧
૨૮ મો:	આઠ પટરાણી સાથે કૃષ્ણના વિવાહ	(ક. ૬૫) ૨૦૧-૨૦૭
૨૯ મો:	કૃષ્ણ અને રુકિમણીનો પ્રેમકલહ	(ક. ૫૪) ૨૦૭-૨૧૩
૩૦ મો:	ઉપાદરણ (૧)-અનિરૂદ્ધદરણ	(ક. ૮૬) ૨૧૩-૨૨૧
૩૧ મો:	નૃગરાજનો ઉદ્ધાર અને કાશીરાજનો વધ	(ક. ૭૨) ૨૨૨-૨૨૯
૩૨ મો:	દ્વિવિદ વાનરનો વધ અને નારદનું કૃષ્ણના ગૃહસ્થાશ્રમ સંબંધી કુવર્ણલ	(ક. ૫૭) ૨૨૯-૨૩૫
૩૩ મો:	હરિ-૧ ને ગૃહસંસાર	(ક. ૭૮) ૨૩૫-૨૪૨
૩૪ મો:	સ્ત્રી અને અજ્ઞાતિનું	(ક. ૭૩) ૨૪૩-૨૫૧
૩૫ મો:	રા	

સર્ગ

વિષય

પાનું

- ૩૬ મેા: રાજસ્યયયત્નો આરંભ અને જરાસંધવધ (ક. ૮૩) ૨૫૯-૨૬૭
- ૩૭ મેા: શ્રીકૃષ્ણનું પૂજન અને શિશુપાલનો વધ (ક. ૬૪) ૨૬૮-૨૭૪
- ૩૮ મેા: શાલ્વયુદ્ધ, ભારતયુદ્ધ, રામયાત્રા, અને
સુદામાચરિત. (ક. ૧૪૨) ૨૭૫-૨૮૮
- ૩૯ મેા: દેવકીના પુત્રોની પ્રાપ્તિ, સુભદ્રાહરણ-
બહુલાન્ધ અને શ્રુતદેવનું આતિથ્ય અને
ત્રિમૂર્તિમાં હરિની શ્રેષ્ઠતાની પરીક્ષા. (ક. ૯૨) ૨૮૯-૨૯૮
- ૪૦ મેા: અર્જુનમદ્ભર્જન, મદુવંશલીલાવર્ણન અને
ઉપસંહાર. (ક. ૧૪૧) ૨૯૯-૩૧૨

કુલ ૩૦૪૧

ભૂલ સુધાર

અશુદ્ધ

શુદ્ધ

- પા. ૧૧૪ કડી ૩૨ મહિ તારાદેનો મહેતા દ્વાદેને (હૃદયરામનો)
- પા. ૧૯૩ કડી ૩૮ મેહેતા રાદેનો મેહેતા દ્વાદેનો "

—શ્રીકૃષ્ણ—

નિવેદન

(રા. રા. નરવરલાલ ઈન્દારામ દેસાઈ, બી. એ.)

(ખંડ ૧ લો.)

શુભરાતમાં ભાગવત ધર્મનો પ્રચાર ક્યારથી ?

एते चाक्षकलाः पुत्रः कृष्णस्तु भगवान्स्वयम् ।

(બીજા અવતારો તો પરમાત્માના માત્ર અંશ-કળા હતા, પણ શ્રીકૃષ્ણ તો સ્વયમ ભગવાન છે.) (શ્રીમદ્ભાગવત, સ્કં. ૧. અ. ૩. સ્લોક ૨૮)

नाद्यापि पश्यति कदाचन दर्शनेन ।

चित्तेन वोपनिषदा सुदृशा सहस्रम् ।

स त्वं चिर नयनयोरनयोः पदभ्या ।

स्वामिन्कયાનુકૃપયા મમ સંનિષત્સે ॥

ભાવાર્થ: હજારો જ્ઞાનીઓ તને આજે પણ અજર તો કદાચિત્ કોઈ કાળે આંખથી કે મનથી કે હૃદયનિષદના જ્ઞાનથી જોઈ શકતા નથી, તો હું સ્વામિન્ એવો તુ, મારી બે આંખોના માર્ગમાં કઈ કૃપાએ ચિરકાળ પર્યંત પ્રત્યક્ષ થયો છું ? (લીલાશુકદેવજીત શ્રીકૃષ્ણકૃષ્ણમૃત-૧ રાવક, ૬૩ સ્લોક)

~~~~~

વૈષ્ણવ માત્રને શ્રીમદ્ભાગવતનો અથ પ્રાણાધિક પૂજ્ય છે. તેઓ એમ માને છે કે વેદ, ગીતા, બ્રહ્મસૂત્ર,—એ ત્રણેનો સાચો અર્થ સમજવો હોય તો તે શ્રીમદ્ભાગવત વાંચ્યે સમજાશે. તેથી જ કહેવાયું છે કે અઢાર પુરાણ રચતાં શ્રીવ્યાસદેવને જે આત્મસંતોષ ન થયો તે સંતોષ ભાગવત રચતાં થયો. શ્રીરસેશ કૃષ્ણ ભગવાનની લીલાના વર્ણનમાં શ્રીવ્યાસજીનું ચિત્ત શાન્ત થયું. આવો એ ભાગવતનો, જે

અપર નામે 'હરિલીલા' જ કહેવાય છે, તેનો પ્રભાવ છે. તથા એને રસવ્યાકરણીઓ વ્યાસજીનો સમાધિભાષાવાળો અંથ ગણે છે. તેના ગાયક શ્રીગર્ભચોગી શુકદેવજી છે. કેવલાદૈત્યમતના આચાર્ય શ્રીશંકરાચાર્ય પણ તેને પૂજ્ય અંથ ગણે છે. તો પછી દ્વિતાચાર્યો રામાનુજ, મધ્વ, નિમ્બાર્ક, વલ્લભ, ચૈતન્ય વગેરે તેને શિરોમાન્ય રાખે તેમાં કોઈ નવાઈ ખરી ? નહીં જ.

ભાગવત ઉપર લખાયેલી જૂનામાં જૂની પ્રાસ દીકાઓમાં શ્રીધરસ્વામીની દીકા મુખ્ય છે. તેની અનુક્રમલિપ્ત વગેરે દક્ષિણના દેવગિરી રાજ્યના અમાલ્ય શ્રીહેમાદ્રિ(મહારાષ્ટ્રીઓમાં પ્રસિદ્ધ હેમાડપંત)ના આશ્રિત પંડિત બોપદેવે હરિલીલા, એ નામે કરી છે. ઉપરાંત તેના ૧૮ હજાર શ્લોકોમાંથી મોટીરૂપ એક હજાર શ્લોકો શોધી, તેની માળા (મુક્તાકળમાળા) રચનાર પણ પં. બોપદેવ છે. એની જ રચેલી ત્રીજી એક દીકા પરમહંસપ્રિયા હાલમાં ઉપલબ્ધ નથી. જો કે તે પછી ભાગવત ઉપર કેટલીએક દીકાઓ લખાઈ છે ખરી, પરંતુ તે સહુમાં ખાસ કરીને સર્વોત્તમ દીકા તો શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીની છે. એમણે શ્રીભાગવતાર્થનિબંધ અને શ્રીસુબોધિની, એ નામની બે દીકાઓ રચી છે, અને તે અપૂર્વ મનાય છે. નિબંધમાં તેમણે બાબા ભાગવતનો શાસ્ત્ર, રકંધ, પ્રકરણ અને અધ્યાય વાર અર્થ સમજાવ્યો છે. તેઓશ્રીએ શ્રીસુબોધિનીમાં શ્લોક, પદ, અને અક્ષર-એમ બેઉ મળીને સાત રીતે ભાગવતનો અર્થ સમજાવેલો છે. પ્રથમ ત્રણ રકંધ, દશમ રકંધ અને એકાદશ રકંધના પ્રથમ ચાર કે પાંચ અધ્યાયો ઉપર સુબોધિની રચાયેલી છે. પણ આ દીકામાં આખા ભાગવતનો સાર આવી જાય છે. તેમાં દશમરકંધની સુબોધિની દીકા તો સર્વોત્કૃષ્ટ છે. આ સર્વ ગ્રંથો હિન્દના બીજા ભાગોમાં પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હોય તેના કરતાં ગુજરાતકાશિયાવાડના વૈજ્ઞાણિકોમાં પણ પ્રસિદ્ધ હતા અને હાલ પણ છે.

શ્રીમદ્ભાગવતની પ્રસિદ્ધિ ગુજરાતમાં શ્રીગુર્જરનરેશ મૂળરાજ સોલંકીના સમયથી (સં. ૧૦૪૬-૫૦) મનાય છે. એ પહેલાં તે

કદાચ પ્રસિદ્ધિ તો હશે, પરંતુ તેની પ્રસિદ્ધિના કોઈ દાખલા મળતા નથી. કહેવાય છે કે મૂળરાજે ભાગવતની, ૧૧૦૮ સુંદર પ્રતિઓ લખાવીને અમુક પ્રાયશ્ચિત્તને અંગે શ્રીસ્થળ(હાલના સિદ્ધપુર)ના બ્રાહ્મણોને દાનમાં આપી હતી, જો કે, આજે એ લખાયેલા ગ્રંથની નકલ કશે મળતી નથી. તે હજી કાશીમાં છે, એમ કહેવાય છે. આ દંતકથા સાચી માનીએ તો એટલું તો ચોક્કસ છે કે ગુજરાતમાં વૈષ્ણવ ધર્મનો ફેલાવો મૂળરાજના કાળ પહેલાં હતો. જો કે પશ્ચિમ ભારતમાં શ્રીદ્વારકા જેવું પુરાણ કાળથી જ નહીં, પણ અતિહાસિક કાળથી પણ પ્રસિદ્ધ ચાર ધામોમાંનું એક મુખ્ય ધામ, અને સાત મોક્ષપુરીઓમાંની એક, મોક્ષપુરી વિદ્યમાન હોય, અને સારાથે ભારત-વર્ષના ખૂણે ખૂણામાંથી હજારો યાત્રાળુઓ, પરિક્રમાવાસીઓ ત્યાં આવતાં જતાં હોય, ત્યાં ગુજરાતકાઠિયાવાડમાં વૈષ્ણવ ધર્મ ક્યારથી ઉદય પામ્યો, એવો પ્રશ્ન કરવો, એ નરી બાલિશતા જ છે. ગુજરાત-કાઠિયાવાડમાં આર્યાવર્તપ્રસિદ્ધ જ દેવો મોટા છે: એક પ્રભાસપટ્ટણી સોમેશ્વર અને બીજા દ્વારકાધીશ રણછોડરાયજી.

મૂળરાજ સોલંકી પછી તે મહમદ બેગજાના કાળ સુધીમાં (સ. ૧૫૦૦) શ્રીમદ્ભાગવંત વગેરે વૈષ્ણવ ગ્રંથોએ વેદમાર્ગી લોકો ઉપર અને તેમના દ્વારા પ્રચલિત દૈશિક સાહિત્ય ઉપર શી શી અસર કરી હશે, એ હજી શોધખોળનો લખાયેલો છે. પણ એ તો ચોક્કસ છે કે વિક્રમની ૧૫ મી સદીમાં અને ૧૬ મી સદીમાં વૈષ્ણવ ધર્મ અને ભાગવતની અસર ગુર્જર સમજી જનતા ઉપર તેમજ તેના પ્રાદેશિક સાહિત્ય ઉપર બીજા કોઈ પણ ધર્મ કરતાં વિશેષ હતી; ખાસ કરીને સૌરાષ્ટ્ર વિભાગમાં.

આ સમયે પ્રભાસપાટણમાં સં. ૧૫૨૯ માં કાયસ્થ કવિ, પ્રસ્તુત ગ્રંથનો કર્તા-કેશવરામ શ્રીમદ્ભાગવતના દશમસ્કંધનું, ઉંચી સંસ્કૃતા ગુજરાતી-પ્રચલિત પ્રાકૃત ભાષા-માં સુંદર વિસ્તૃત અનુવાદ વા સ્વતંત્ર સારોદ્ધાર કરી, શ્રોતાને નવરસમય બ્રિજરાજ-કુમાર શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર પ્રભુના ચરિત્રનું રસપાન સુંદર રાગરાગણીથી,

શાર્દૂલવિક્રીડિત, શુન્ગ પ્રયાત, નારાચ, અડિયલ અને ત્રોટક વગેરે
‘છંદો-વૃત્તો-બંધાથી, સુંદર ગેય ધવલો અને પદોર્માથી કરાવે છે.

વળી બીજે પ્રભાસનો કવિ લીમ (સં. ૧૫૪૧) આખા ભાગ-
વતનો સાર બોપદેવને અનુસરી વિસ્તારી ‘હરિલીલા પોદશ કળા’
માં ગુંથે છે; રસિક જનોને રસિકગીતાનાં પાન કરાવે છે, અને
‘લીમના દાકાર’ એ નામે નરસિંહ મહેતાની સાથે એના જેવા
ભક્તિરસ કેળવી વિવિધ પદો રચી, કીર્તનભક્તિ કરે છે. આ કવિનાં
ધણાં પદો નરસિંહ મહેતાનાં પદોની ભેગાં પ્રાચીન હસ્તલિખિત
ગ્રંથોમાં આરૂઢ થયેલાં મળી આવે છે.

માંગરોળમાં સં. ૧૫૦૧ માં નરસિંહ મહેતાના કાકા પર્વતદાસ
મહેતા દ્વારકાથી રણછોડરાયજીનું એક લીલાવિગ્રહ સ્વરૂપ ભક્તિ-
બળથી સ્વશિરે પધરાવી લાવે છે, ત્યારે તેને ત્યાં આચ્છવમાં
કીર્તન કરવાને તેના ભત્રીજા નરસિંહ મહેતા પધારે છે અને તે
વખતે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ દિવ્ય રાધા બનીને નરસિંહ મહેતાને કીર્તન
કરતાં પડેલો કંઈશોષ છીપવાને ઝાડીવતી પાણી પાય છે.

ઉપરાંત મહેતાનો અનુકાલીન બાલણ કવિ ગુજરાત-પાટણમાં
દશમ સ્કંધનો પદ્યબંધ સારોદ્ધાર સુંદર રીતે રાગરાગણીમાં કરે છે.
તેમ જેને ‘હાલમાં કેટલાક વૃંદાવનીય ભક્તિ કહેવા નીકળ્યા છે તેવી
સખી ભક્તિનાં રસપૂર્ણ પદકીર્તનો પણ રચે છે. તેમ જ પ્રાચીન
ગુજરાતી પદકીર્તનસાહિત્ય વાંચનાર વિચારનારને વિપુલ વૈષ્ણવ
કીર્તનસાહિત્ય મળી આવે છે, જેમાં વૃંદાવનીય ભક્તિ ભારોભાર છે.
પણ એ પદોમાં રચનસંવતની મુદ્રા નહીં મારવાની પ્રકૃતિસિદ્ધ
પ્રણાલિને અંગે તેનો કાળનિર્દેશ કરી શકાતો નથી. બાકી તે ઉપરથી
તે કાળના અન્ય વૈષ્ણવ, કહો કે વૃંદાવનીય ભક્તિના ગાયક
કવિઓ સારા પ્રમાણમાં હોવાનું સાબૂતરીતે સાબીત કરી શકાય
એમ છે.

આ પ્રમાણે તે સમયનું સામાજિક અને ધાર્મિક ચિત્ર આપણાં
મનોમય ચક્ષુ આગળ ખડું કરતાં આપણને ખાતરી થાય છે કે તે

સમયની 'સોરઠની ભૂમિ અને પ્રજા જરેખર ધન્ય હતી, ધર્મશીલ' તેમજ શ્રદ્ધાળુ હતી.

ઉપર જણાવેલ ત્રણે સોરઠી સમકાલીન કવિઓ અને ભક્તો એક ખીજનું નામ 'પોતાની કૃતિઓમાં લીધા વગર સ્વતંત્ર રીતે કામ કરે છે અને' ભાગવતની આહવાદજનક કાવ્યકથાઓ રચે છે. શ્રીકૃષ્ણનાં રસોદ્ધાસભર્યાં ગુણગાન ગાય છે, કીર્તનોત્સવવિલાસો કરે છે. અલખત તેઓને પોતાના સમયપ્રસિદ્ધ ભક્તોનાં નામ લેવાનો પ્રસંગ પ્રસ્તુત થયેલો જણાતો નથી, છતાં સમકાલીન ભક્તો અને તેમની પ્રસિદ્ધ કૃતિઓથી તેઓ કદિ પણ અજ્ઞાત તો નહીં જ હોય. દા. ત. તુલસીદાસ, સુરદાસ, નંદદાસ આદિ ઋજુભાષાના અષ્ટ કવિઓ પરસ્પરના સમકાલીન હતા, છતાં તેઓએ એક ખીજનાં નામો પોતાની કૃતિઓમાં લીધાં નથી, તેથી તેમનું અસ્તિત્વ શંકાસ્પદ માનવું એ જેમ બેહુકું છે, તેમ કેશવરામે કે બીમે, નરસિંહ મહેતાનું નામ લીધું નહીં હોય તેથી નરસિંહ મહેતા તેમનો સમકાલીન નહોતો એમ કહેવું, એ પણ ખોટું છે. કારણ તેઓ કંઈ ભક્તમાળ કે સંત-સાધુ-ચરિત્રાવલિ લખવા બેઠા નહતા, એટલે તેઓને એ રીતે સમકાલીન ભક્તોનું નામ સ્વકૃતિમાં ગુંથવાનું કારણ ન હોતું, તેમ પ્રસંગેય ન હોતો. વસ્તુતઃ તેઓ ભાગવતની કથાનો સારોદ્ધાર-અનુવાદ-અનુકરણ-ભાષાંતર-જાયા કે જે કહો તે માતૃભાષા ગુજરાતીમાં (પ્રાકૃતમાં પોતાની વિશિષ્ટ રીતિએ ગુંથતા હતા.

છતાં બીમની હરિલીલા અને કેશવરામનો દશમસ્કંધ એતાં રાગ, વૃત્ત, આદિની પદબંધસરણીમાં તેમ કાવ્યરીતિમાં પણ કેટલું-એક સામ્ય તરત જ જણાઈ આવે છે, તેમ ભાષાબદારણુ વિગેરે ઘણાએક અંશે મળતા આવે છે. પરંતુ નરસિંહ મહેતાએ ભાગવત-માંથી માત્ર શ્રીકૃષ્ણજન્મસમયના પ્રસંગો લેઈ તે સંબંધી પદો રચ્યાં છે, જે આપણને થોડાંક પ્રાપ્ત થયાં છે; પણ આખા ભાગવતનો તેમનો કરેલો અનુવાદ મળ્યો નથી. એમને તો સ્વયંભક્તિ સ્ફુરી હતી, અને ભગવાનનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થયાં હતાં. એટલે એમની ભક્તિ

પૌરાણિક ભક્તિની છાંટવાળી હોવા છતાં ઉપલા કવિઓની કાવ્ય-રીતિથી એક રીતે જૂદી પડે છે.

છતાં વિક્રમની સોળમી સદીમાં સૌરઠનો પ્રુણ્ય પ્રદેશ શ્રીરાધા-કૃષ્ણની ભક્તિથી વ્યાપ્ત હતો, એટલું તો સ્પષ્ટ સમજાય છે. એ શિવાય લોકો સંસ્કૃત ભાષાના ભક્ત કવિઓ લીલાશુક, બિલ્વમંગળ વગેરેના શ્લોકો, પદો, સ્તોત્રોથી વાતાવરણ ગભવતા હતા, તેમ તત્કાલીન પ્રાકૃત પદસાહિત્યથી મનરંજન કરતા હતા.

(ખંડ ૨ જો)

કવિ કેશવરામ અને તેનો દશમ સ્કંધનો સારોદ્ધાર

ભાગવતના દશમસ્કંધની ગુજરાતીમાં કથા કરનાર કવિ કેશવરામે આ કાવ્યને અંતે અને આરંભમાં જે કંઈ અલ્પજલ્પ પોતા વિષે ઓળખ આપી છે, તેથી વિશેષ કશું બલુવામાં આપ્યું નથી. તે જ્ઞાતિએ વાસ્તવિક કાયસ્થ હતો; તેના પિતાનું નામ હૃદય-રામ હતું. તે શ્રીસોમનાથથી અલંકૃત થયેલા સિદ્ધજેવ-પાટણ-નો વતની હતો. તે વૈષ્ણવોની સાથમાં રહેતો અને પ્રબુભક્તિનાં ગાન-કથા કરતો હતો. એણે શ્રી દશમ સ્કંધના ૯૦ અધ્યાયની કથા અધ્યાયવાર ન કરતાં ૪૦ સર્ગમાં રાગ અને હંદવૃત્તથી પદબંધ અનેાખી રીતિએ કરી છે. પોતે દશમ સ્કંધમાંથી દરેક સર્ગમાં ક્યા ક્યા વિષયો લીધા છે તે પાને ૧૪૦-૧૪૧ ઉપર અને પાને ૩૦૮-૩૦૯ માં જે અનુક્રમણિકા તેણે પોતે જ બાંધી છે તેમાં દર્શાવેલું છે. આખુંયે ભાગવત તેના હૃદયમાં રમી રહ્યું છે. આખી રાસલીલા એણે શુદ્ધ શાર્દૂલવિકીરિત હંદમાં સુરમ્ય વર્ણવી છે. એ રીતે માત્રા મેળ હંદ વાપરનારો આપણા ગુજરાતી સાહિત્યમાં તે પ્રથમ આવે છે. તે પછી બીમની હરિલીલામાં પણ હંદનો મર્યાદિત વપરાટ કંઈક ધ્યાન ખેંચે છે. વળી કેશવરામનો સમકાલીન કવિ હરિદાસ, નરસિંહ મહેતાનો એક શિષ્ય, ઉચ્ચડીનો ચારણ કવિ મીઠો વગેરે પણ શુદ્ધ

છંદોબદ્ધ કવિતા ગુજરાતી ભાષામાં રચે છે, એમ હવે પ્રાપ્ત થયેલા કંઠસ્થ સાહિત્ય ઉપરથી જણાય છે.

કેશવરામનું વાચન વિશાળ, વિવિધ અને રસપ્રચૂર છે. તે કેવળ પુરાણાદિથી જ નહીં, પણ વેદાન્તઉપનિષદાદિ તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથોથી સુપરિચિત છે. સંગીતનો તેમ જ કાવ્યશાસ્ત્રનાં વિવિધ અંગોનો સુજ્ઞાતા છે. શબ્દાદિ ઉપર તેનું પ્રભુત્વ છે. પ્રકૃતિના સૌંદર્ય અને જનસ્વભાવનો બહુકાર છે. તે સંસ્કૃત જ નહીં, પણ મજા ભાષાનો અભ્યાસી છે; તે તે ભાષાનાં સાહિત્યોના પિંગલાદિ અંશો પણ તેને સારી રીતે અવગત છે; તો પછી તે પોતાના ગુર્જર સાહિત્યરસિક બંધુઓમાં પ્રચલિત રાગધારી પ્રજ્ઞાસિથી પરિચિત હોય તેમાં કાંઈ નવાઈ ખરી? એ, કલાકાર કવિ અને ભક્ત બને જણાય છે.

કેશવરામની ભાષા શિષ્ટ, મીઠી, પ્રાસાદિક અને ભક્તિરસથી છલકાતી છે. તે કિલ્લ નથી, પણ સુમિલ્લ છે. તે સાદી, સરળ અને શુદ્ધ સુગમ સારા સંસ્કૃત શબ્દોથી ભરેલી છે. કવચિત્ કવચિત્ સંસ્કારી શૈલીની વાક્યરચના પણ તેમાં મુદ્રાંકિત થયેલી જણાય છે. જરાક સુધારી લખે તો એની અને હાલની ભાષામાં ખાસ ફરક જણાશે નહીં. એની કવિતા આલંકારિક, ઝઝઝમકવાળી, શબ્દપ્રભુત્વથી છલકાતી છે; એટલે ઉંચા પ્રકારની છે. ચારણ કવિ મીઠાએ નરસિંહ મહેતાની ભાષાને “સંસ્કૃતા ગૂર્જરી” તરીકે ઓળખાવેલી છે, તેવી જ કેશવરામની કવિતા પણ છે. એમાં જૈન ગ્રંથોમાં મળી આવતા ભાષાવિકારો જણાતા નથી. એએક ઠેકાણે એણે મજાભાષાની કવિતા સુંદર બનાવી ગોઠવી છે. (જૂઓ પાનું ૧૦૯ કડી ૫૬ થી ૬૫, અને પાનું ૧૨૩ કડી ૪૪ થી ૫૨) આમાં બાંધેલાં કારિકા અથવા કડવાં અને ત્રોટકનું બંધારણ સમજવા જેવું છે. એ એક પ્રકારનું સાંકળી કાવ્ય કહી શકાય. એના એણે બે પ્રકાર બતાવ્યા છે. એ તરફ ધ્યાન આપવા જેવું છે. વળી મજાભાષાની અસર પણ તેના સંમયમાં ગુજ-

રાતમાં અને સોરઠમાં હતી એટલું જણાય છે. નરસિંહ મહેતામાં, બાલણુમાં પણ એ અસર વ્યાપેલી છે.

કેશવરામે દશમસ્કંધની રચના અધ્યાય કે કડવાને બદલે સર્ગબદ્ધ કરેલી છે, તેવી રચના સં. ૧૬૦૯ માં દીવ બંદરના કવિ મુંબસુત પરમાણુંદે પણ આખા ભાગવતની સર્ગ અથવા વર્ગબદ્ધ કરી છે. હંદોબદ્ધ કાવ્યરચના કેશવરામમાં પ્રથમ છે, તેમ જૂનાગઢના મોઢ અડાલજ બ્રાહ્મણુ શ્રીધરના રચેલા શ્રીમદ્ભાગવતના કવિત્તબન્ધ દશમસ્કંધમાં પણ છે. ભીમ કવિની દરિદ્રીલા પણ આ જ શૈલીની છે.

આ સર્વ સોરઠી સમકાલીન કવિઓની અને ગુજરાતમાં પાટણના બાલણુ કવિની કાવ્યરચના બોતાં એમ જણાયા વગર નહીં જ રહે કે ગુજરાતી ભાષાનો ઉદયકાળ, કહેવામાં આવ્યું છે તેવો, છેક જ ઝાંખો નહોતો, પણ તેમાં સારા પ્રતાપી સુકવિઓ થઈ ગયા છે. તે જ સમયે દેશી રાગોમાં આખ્યાનો રચાતાં, દાળવાળી કવિતા અને આરતીઓ પણ રચાતી. તે જ પ્રમાણે પિંગળના નિયમવાળી, સારા હંદોવાળી કવિતા પણ રચાતી. નરસિંહ મહેતા એ સમયની ગુજરાતી ભાષાના પિતા સમાન ઉચ્ચ સ્થાનકે બિરાજતા, એમાં પણ શક નથી. કેશવરામ અને ભીમ પોતાના કાવ્યમાં સ્વતંત્ર રચનાવાળા સંસ્કૃત શ્લોકો આણે છે. ઉપરાંત પુરાણ, વેદાન્ત, અધ્યાત્મજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન અને સુભાષિતના પણ સખ્યાબધ શ્લોકોનો ઉતારો હુંકમાં કરે છે. તેઓની ભાષા શિષ્ટ શુદ્ધ ગુજરાતી કહી શકાય; તેમનું વાંચન વિશાળ, વિવિધ અને અનેક વિષયસ્પર્શિં લેખી શકાય. આ સહુ બોતાં નરસિંહશિષ્ય મીઠો નરસિંહની ગુજગતી- (અપભ્રંશગીરા)ને સંસ્કૃત ગૂર્જરી તરીકે ઓળખાવે છે તેમાં કશું વાંધા જેવું પણ નથી. કાવ્યની રચના ઉપરથી એમ પણ જણાય છે કે કેશવરામે પોતાની કથા જનસમૂહમાં ગીત વાદ્ય સહિત એક દરિદ્રીર્તનકારની માફક વાંચી સભળાવી હોવી બેઠએ. આવું ઉત્તમ કાવ્ય શ્રવણ કરનાર તે સમયનો સમાજ પણ કેટલો સુશિક્ષિત હશે, તેનો પણ વિચાર કરવો બેઠએ છે.

કેશવરામે કાવ્યમાં પ્રસ્તુત સંસ્કૃત શ્લોકો ગોઠવ્યા છે, તેમાં કીયા કીયા, શ્લોક એની સ્વતંત્ર કૃતિ છે, અને ખીખા કેટલા ભાગવત સિવાય કીયા ગ્રંથોમાંથી ઉતારી લીધેલા છે; એ બહુવું મુશ્કેલ છે. કેટલાક શ્લોકો શ્રીમદ્ભાગવતના છે, કેટલાક પ્રચલિત સુભાષિતમાંના છે, કેટલાક તેની સ્વતંત્ર કૃતિ પણ છે, અને કેટલાક તે કાળે પ્રસિદ્ધ ભક્તિમાર્ગીય ગ્રંથો, પુરાણો વગેરેમાંના પણ છે. આ પુસ્તકો તે કીયા કીયા, એ શોધી કાઢવું મુશ્કેલ છે. પ્રસ્તુત કાવ્યના સંપાદક મારા સ્નેહી ભાઈ અંબાલાલ જની જ્યારે આ ગ્રંથ છપાવતા હતા ત્યારે એ ઉતારેલા સંસ્કૃત શ્લોકોની શુદ્ધશુદ્ધતા, તેમ જ તેના સ્થાન માટે વારંવાર પૂછતા. પણ તે વખતે મને તેની કંઈ ખબર ન હતી, એટલે મેં તે વિષે કશો સ્ફોટ કરેલો નહીં.

પરંતુ હાલમાં રા. મુનશીએ નરસિંહ મહેતા વિષે કેટલીક કુશંકાઓ કરતાં તેનો ઉત્તર આપવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે શ્રીલીલાશુકદેવજીનું રચિત, વૈષ્ણવોમાં અતિપ્રિય અને બહુવું કાવ્ય શ્રીકૃષ્ણકર્ણામૃત વાંચવા લીધું. તે સાથે કેશવરામના ગ્રંથ માટે જે રાખેલા લખવાની સ્નેહી ભાઈ અંબાલાલે વિનંતિ કરી, ત્યારે અકસ્માત કુતૂહલથી કેશવરામે ઉતારેલા શ્લોકો અને કૃષ્ણકર્ણામૃતના શતક ત્રયના શ્લોકો સરખાવવા માંડ્યા. એ તકે પ્રકાશ પડ્યો કે, કેશવરામે અનેક ભક્તિમાર્ગીય ગ્રંથો ઉપરાંત કૃષ્ણકર્ણામૃતનો પણ ઉપયોગ પોતાના પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં કર્યો છે. દા. ત. પાને ૧૦૫ ઉપર વત્સ નાગૃહિ વિમાતમાર્ગત ઇત્યાદિ ૧૩ મો શ્લોક એ કૃષ્ણકર્ણામૃતના દ્વિતીય શતકનો ૬૮ મો શ્લોક છે. તે જ પ્રમાણે પાને ૩૮ મેં જાપેલો ૬૬ મો શ્લોક સ્તનસ્પર્શે નાનુવરઃ કુમારઃ ઇત્યાદિ એ શ્રીકૃષ્ણકર્ણામૃતના દ્વિતીય શતકનો ૫૪ મો શ્લોક છે. તેમ જ ૪૨ માં પાનાપર નો ૨૮ મો શ્લોક પીઠસ્થાપીતઃ ઇત્યાદિ, એ શ્રીકૃષ્ણકર્ણામૃતના ૨ જ શતકનો ૯૯ મો શ્લોક છે. તે જ પ્રમાણે પાંડવ ગીતામાંથી અકૂદ કરેલી ભગવાનની સ્તુતિવાળો શ્લોક પણ કેશવરામે ઉતારી લીધો છે. (જુઓ પાનું ૧૫૬ શ્લોક ૭૪ મો.) તેમ શ્રીધર સ્વામીની

શ્રીમદ્ભાગવતની દીકાથી પણ કવિ અજ્ઞાત નથી, એમ પાના ૨૭૦ ઉપર કહી ૨૫ માં કવિએ પોતે જ ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ઉપરથી સમજાય છે. સંસ્કૃત કાવ્યશૈલીનું અનુકરણ પણ તેણે કરેલું છે, એ પાને ૧૪૨ ઉપર દશાવતારની સ્તુતિ રચી છે તે ઉપરથી જણાય છે. તેવું જ અનુકરણ પાને ૧૨૯ ઉપર ૨૫ કહીમાં ગાદા છંદમાં રચેલી કવિતામાં દ્રષ્ટિએ પડે છે.

પ્રસ્તુત વિષયના કેટલાક પ્રસંગોની પુષ્ટિમાં પોતે કેટલાક ગ્રંથોથી ઉતારેલા શ્લોકો વિષે કવિ જામ કહે છે:—

સત્તાવન શ્રી ભાગવત, ૩૫૬ છે ત્રેવીસ;

સોલ સ્વયંકૃત સંસ્કૃત, જમલી કથા જમદીશ.

કાવ્યમાં લીધેલા કુલ્લે ૯૬ શ્લોકોમાં ૨૩ ભાગવત સિવાયના અન્ય ગ્રંથોના છે, એમ તે જણાવે છે. એ જહારના ખીજ ગ્રંથોમાં શ્રીકૃષ્ણકલ્પામૃત ગ્રંથ, પાંડવગીતા, બિલ્વમંગલકૃત સ્તોત્ર વગેરે છે, એમ હવે કરે છે. તેમ એ ગ્રંથો તે સમયે લોકપ્રિય અને પ્રચલિત હતા, એમ પણ સમજાય છે. તેમાંના ‘કૃષ્ણકલ્પામૃત’ની રમણીયતા તથા ભક્તિરસપ્રચૂરતાથી મોહિત થઈને બંગાળી વૈષ્ણવાચાર્ય શ્રી કૃષ્ણ ચૈતન્યદેવે એ ગ્રંથ દ્વારિકામાંથી પોતાના નિવાસસ્થાન ‘નદીયા’ લઈ ગયા હતા, એવું શબ્દકલ્પદ્રુમ કાપના આધારે રા. રા. શાસ્ત્રી દુર્ગાશંકર કેવળરામ વૈષ્ણવધર્મના ઇતિહાસમાં લખે છે તે નિરાધાર નથી, પણ સાધાર છે એમ હવે જણાય છે. તેમ જ. ભાંડારકર પણ પોતાના નિબંધમાં એવો જ ઉલ્લેખ કરે છે. આ પ્રકારના સંસ્કૃત સુભાષિતના પ્રયોગને કવિ હેમમાં (પ્રાકૃત ભાષા ગુજરાતીમાં) હીરા (સંસ્કૃત શ્લોકો) જલ્યા હોય એમ કહે છે.

આ ઉપરાંત પણ સંસ્કૃત અને ચાલુ ગુજરાતી અથવા જેને કવિ પ્રાકૃત કહે છે તે ભાષામાં પણ શ્રીરાધાકૃષ્ણની ભક્તિનું ઘણું સાહિત્ય લોકોમાં તે કાળે પ્રચલિત હોવું જોઈએ; જે આજે આપણને એ દિશામાંના પૂરતા પ્રયાસના અભાવે પ્રાપ્ત થવું નથી. ૧૪ મી તથા ૧૫ મી સદીમાં જ્યારે સંસ્કૃત ભાષામાં, યવનોના આગમન-

થી, અધ્યયનઅધ્યાપન મંદે:પદ્યાં ત્યારે ગ્રાહ્યોએ અને અન્ય જાતિના વિદ્વાનોએ સંસ્કૃત ભાષામાંથી પ્રાકૃત ભાષામાં એટલે કે તે સમયની લોકપ્રચલિત ભાષામાં પુરાણાદિ સંસ્કૃત સાહિત્ય ઉતારવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો; તેમાં ગુજરાતી ભાષાને ગૌરવવંતી તેમ જ સ્થિર કરવામાં તે સમયના નરસિંહ મહેતા વગેરે કવિઓએ સારો ફાળો આપ્યો છે. તે સમયની ભાષાનું સામાન્ય નામ તો પ્રાકૃત હશે, જો કે સુરતસંગ્રામમાં નરસિંહ મહેતાએ તેને અપભ્રંશગિરા કહે છે; જીમ, બાલજી પ્રાકૃત કહે છે; અને ચારણ કવિ મીઠાએ વેદમાર્ગી કવિઓની રચના અને જૈન કવિઓની રચનામાં ભેદ જોધને પ્રથમ વેદમાર્ગીઓની ભાષાને સંસ્કૃતા ગૂર્જરી અને જૈનોની ભાષાને પ્રાકૃતા ગૂર્જરી એવું નામ આપ્યું હોય, તો તેમાં કંઈ ખોટું નથી. નરસિંહ મહેતાની અત્યાર સુધીમાં જે કૃતિઓ પ્રાપ્ત થઈ છે, તેમાં સમકાલીન જૈન કવિતાના જેવી ભાષા જણાતી નથી. છતાં આ વિષય ઉપર છેવટનો મત આપી શકાય તેમ નથી, અને હજી વધુ શોધખોળ થવાની એ દિશામાં જરૂર છે. અસ્તુ.

કવિ કેશવરામ વિદ્વાન, રસિક કવિ હતો. તેણે અઘોહિણી લક્ષ્મીમાં શું શું સમાય તે માટે લક્ષ્મીધર નામના ગણિતશાસ્ત્રીનો હવાલો આપ્યો છે, તે જ એની વિવિધ વિદ્વતા પુરવાર કરે છે. (જુઓ પાનું ૨૧૮.)

અસ્તુત કાવ્ય કેવળ શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ સ્કંધનું ભાષાંતર નથી, પણ સારોદ્ધારવાળી સ્વતંત્ર રસીલી કૃતિ છે. કવિએ એમાં ભાગવતના દશમ ઉપરાંતના અન્ય સ્કંધો, વિષ્ણુપુરાણ, હરિવંશ, કૃષ્ણજન્મખંડ, ગર્ગસંહિતા, બ્રહ્મવૈવર્ત આદિ પુરાણમાં અંકિત તેમ જ તે ઉપરાંત લોકપ્રચલિત શ્રીકૃષ્ણકીડાની ઘણીએક કથાઓ ભેળવી છે. વિશેષમાં એણે પોતાના સમયની સમાજની પરિસ્થિતિનું, રીતિરિવાજોનું પણ એમાં અત્યંત દર્શન કરાવ્યું છે. તે વખતે શ્રી કૃષ્ણનાં મંદિરોમાં દાકોરજીને મનોરથ કેમ કરાતા હશે, થાળ કેમ ધસવાતી હશે, કેવી કેવી વાનીઓ સમાજમાં રંધાતી ખવાતી

પીવાતી હશે તે પણ કવિએ સુંદર રીતિએ નિરૂપેલું છે. વનાદિનાં તેમ જ વિવિધ રમતો અને ફીગઓમાં તાદરાવર્ણનો રસોત્તેજ્ય વર્ણવેલાં છે.

એ તો ઠીક. પણ ભાગવતમાં જે રાધા દેખાતી નથી તે પ્રસ્તુત કાવ્યમાં સુંદર સ્થાન પામી છે. રાધાની સાથની કૃષ્ણની ગ્રામ લીલા-ફીગઓનું વર્ણન પણ કવિએ સારી પેઠે કર્યું છે. આમાં લખ્યા પ્રમાણે રાધા પરણેલી છે; બ્રહ્મવૈવર્તના આ વિષયના કથાનકને કવિ અનુસર્યો હોય. રાધાને પતિ, સાસુ, સસરા, નણંદી, જેઠ, વગેરે સી છે. રાધાને વ્યંતર વળગે છે, અને તેમાંથી ઊગાવવાને તેની સાસુ, યશોદા માતા પાસે આવે છે, તે શ્રીકૃષ્ણ ગાર્હીની સદાપતા અપાવવાની આરંભ કરે છે. આવી લોકપ્રચલિત કથા એ કવિ-જનોની ખાલુ છે. અદારમાં સૈકામાં રસિકરાજ વિશ્વનાથ કવિ આ પ્રસંગ ઉપર એક સુંદર કાવ્ય જૂદા જૂદા ઉલ્લાસોમાં રચે છે.

આ કથા વલ્લભ સંપ્રદાયના શ્રીગુર્સાંપ્રજ્ઞના ચતુર્થ લાલજી શ્રીગોકુલનાથે રચેલી યજ્ઞમાત્રા અને તે ઉપરથી કવિ દયારામે રચેલી યજ્ઞમાત્રાવર્ણનમાં પણ આવે છે. એટલે યજ્ઞમંડળનાં રથાનોનું અને શ્રીકૃષ્ણની વિવિધ લીલાઓના વર્ણનનું જ્ઞાન શ્રીવલ્લભાચાર્યે મહાપ્રબુજી અને ગુર્સાંપ્રજ્ઞ વિરૂલનાથજી પહેલાં ગુજરાતસૌરાષ્ટ્રમાં બહીરું હતું, એના પુરાવાઓ આ ઉપરથી મળે છે.

જે ગીત રાગ આશાવરીમાં કવિએ રચેલું (પાના ૧૦૮ ઉપર) તે ચમત્કૃતિભરેલું છે. એ પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યમાં આ પ્રકારની કાવ્યચાતુર્યની રચનાવાળું પ્રથમ અને અનુપમ રત્ન છે. તેમાં વન-માલી, ચક્રી, અનંગ, હરિ એ શબ્દોના શ્લેષ ઘણો જ રમણીય અને ચિત્તાકર્ષક છે. આવી ચમત્કૃતિઓ સંસ્કૃત ભાષામાં ઘણી પ્રાપ્ત થાય છે, પણ ગુજરાતી ભાષામાં તો આ પહેલી છે. જ્યાં ભેંચે બેળી ઇત્યાદિ પ્રસિદ્ધ સાહિત્યવિષયક શ્લોકનું કવિ નરસિંહ મહેતે પણ આવી જ રીતે અનુકરણ કરેલું છે, પણ પ્રકાર જરા જૂદો ભતનો છે. કેસ-વરામ કવિની ઉચ્ચ કાવ્યશક્તિનો આ એક સુંદર નમુનો છે.

કવિનું મળભાષાનું ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન નીચેના વિવેચનથી સમજશે. અન્યના પાના ૧૦૯-૧૧૦ માં મળભાષામાં એક સુંદર સિંહાવલોકની સાંકડી ગેય કાવ્ય કવિએ આપ્યું છે. એવી જ જરા જૂદી જાતની રચનાવાળું મળભાષાનું બીજું કાવ્ય પાના ૧૨૩-૧૨૪ ઉપર પણ આપેલું છે. આમાં પ્રથમ એક કારિકા(કડવા ?)નાં બે ચરણ આપેલાં છે. તેમાંથી બીજું ચરણ એ પછી આવતા 'ત્રોટકનું ૧ હું ચરણ બને છે અને ત્રોટકની ૪ થી લીટીનું છેલ્લું ચરણ એ કારિકાના પહેલા ચરણનું પુનરાવર્તન છે.

વળી એક રૂપબંધ કાવ્ય ઉપરના જેવું જ છે. (પાનું ૧૨૩ મું.) પણ એમાં અને આમાં થોડોક ફેરફાર છે. કારિકાને લલિયાએ અત્રે કડવા શબ્દથી ઓળખાવેલ છે, કારિકાનાં ચરણ બે જ છે, પણ ત્રોટકની ૪ લીટીને બદલે કવિએ ૮ લીટી બનાવી છે. તેમાં કારિકાનું ૨ જું ચરણ ત્રોટકના પહેલા ચરણ તરીકે વાપર્યું છે, અને આઠમી લીટીનું છેલ્લું ચરણ (ઉપર પ્રમાણે) કારિકાના ૧ લા ચરણપરથી લીધું છે, પણ આમાં ત્રોટકની છઠી લીટીનું બીજું ચરણ તે સાતમી લીટીનું ૧ હું ચરણ થયું છે. આટલો ફેરફાર ૧૦૮ માં પાના પર આપેલા રૂપબંધ કાવ્યમાં અને ૧૨૩ માં પાનાપરના રૂપબંધ કાવ્યમાં કવિએ વિનિષ્ઠતા માટે આપ્યો જણાય છે.

ચંદ્રાવળા હંદમાં આવો પ્રકાર દષ્ટિએ પડે છે. પ્રેમાનંદે પોતાના આખ્યાન-કાવ્ય-માં ખાસ કરીને દશમ સ્કંધમાં કડવાને આરંભે એક રાગવાળું પદ મૂકેલું હોય છે, પછી કડવું સર થાય છે, ત્યારે ઘણું કરીને રાગનું એકાદ ચરણ કે પદ કડવાને આરંભે લીધેલું હોય છે, તેમ કડવું પૂરે થતાં જે છેલ્લું ચરણ હોય છે તે વલણ(કે ઉથલા)ના પહેલા ચરણ તરીકે ગોઠવાય છે. આ, પ્રેમાનંદે દેશીઓ શાસ્ત્રસિદ્ધ કરી તેની એક રીતિ છે. તેની પૂર્વે આ જ રીતિ પણ જૂદા જૂદા પ્રકારે જૂનાં કાવ્યોમાં દેખાય છે.

શુદ્ધ હંદોને ગેય બનાવવા માટે કવિ પ્રેમાનંદે તે તે હંદોની ચાલ કરી છે, તેમ કવિ કેશવરામે પણ તેવી જૂટ કંધક લીધેલી આ

અન્યમાં જાણીએ. કવિ કેશવરામનું પિંગળ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન, હંદોખદ્ધ કવિતા, તથા દેશી દાલ વગેરેના બેદમબેદ સહિત ગુંથવાનું જ્ઞાન, તેમજ રાગધારીનું જ્ઞાન પણ શાસ્ત્રીય અને ઉચ્ચ પ્રકારનું હોવું જોઈએ, એ આ કાવ્ય વાંચતાં સદજ પ્રતીત થયા વગર રહેવું નથી. એ એક કલાકાર છે અને સહૃદયી ભક્ત પણ છે. કવિને આ અન્ય ગાવામાં કાર્ષ્વ ગદાધરદાસ નામનો એક સાથી હોવો જોઈએ, એમ ૪૬ મા પાના ઉપર તેના કરેલા નામોચ્ચારથી સમજાય છે. સુદર આકર્ષક ગુજરાતી ભાષામાં કવિવર કેશવરામે સાદિત્યમાંથી પણ રમુજ દુયકા, પ્રમોત્તર રૂપે રચ્યા છે. (જુઓ પાનુ ૧૦૬-૧૦૯)

અમ્મ એક વિષય તરફ વાચકોનું ધ્યાન ખેંચવા જેવું છે. કવિ કેશવરામે અંધારામાં સ્તુતિકામનાથી જે ગોપીજનવલ્લભાષ્ટક મૂક્યું છે તે કોની કૃતિ છે? કવિની કે વલ્લભ સમ્રાટના હરિરાયજી મહાપ્રભુજીની વલ્લભી વેણુવેના સ્તોત્રસંગ્રહના મોટા ગ્રંથમાં શ્રી ગોપીજનવલ્લભાષ્ટક ત્રણ ભાગમાં આવે છે, જે વાસ્તવિક રીતે ત્રણ નહીં બે જ છે: કારણ નવામ્યુદાનીકમનોદરાય એ સ્તોત્ર શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી તેમ જ શ્રીહરિરાયજી એ બન્નેની સ્તોત્રકૃતિમાં સંગ્રહીત છે. (૧) એક શ્રીવલ્લભાચાર્યજીવિરચિત, અને (૨) બે શ્રીહરિરાયજી મહાપ્રભુવિરચિત. તેમાંનું એક (સરોજનેત્રાય.) તો કવિ કેશવરામે અંધારામાં મૂક્યું છે, તે જ શબ્દેશબ્દ છે. સં. ૧૫૨૯ માં (એટલે ? શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના પૂરોગામી) કેશવરામ તેની પછી ૧૨૦ વર્ષ ઉપા જન્મ પામનારા શ્રીહરિરાયજીની કૃતિમાંથી આ સ્તોત્ર લેવા બંધ, એ બની શકે જ નહીં. તો શું શ્રીહરિરાયજીએ કેશવરામની કૃતિમાંથી ઉપાડી પોતાને નામે કસાવી દીધું? એ પણ બની શકે નહીં પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ બેતાં એમ સમજાય છે કે આ ગોપીજનવલ્લભાષ્ટક સ્તોત્ર કવિ કેશવરામના સમયમાં (સં. ૧૫૨૯ માં) કાં તો લોક પ્રસિદ્ધ પ્રાચીન વસ્તુ હશે, અથવા તો કેશવરામે ગ્વતઃ રચે હશે; પણ શ્રીહરિરાયજીનું રચેલું તો નહીં જ. મારું સમજ: તો એવું છે કે આ સુદર સ્તોત્ર, એ એક લોકપ્રસિદ્ધ પુરાતની વર

હોવાથી શ્રીહરિરાયજીના કાંઈ ભાવુક વૈષ્ણવ સેવકે મનોહર લાગ-
વાથી શ્રીહરિરાયજીની કૃતિઓ સાથે ભેળવી લીધેલું હોવું જોઈએ-
અને 'અપનારાઓએ તે એમ ને એમ વિનાસંશોધને ચલાવી લીધું
હોવું જોઈએ. જે સંશોધકે સહેજ વિચાર કર્યો હોતો તો એક જ કર્તા
આવી રીતે બે સ્તોત્રો રચે નહીં, એમ લાગ્યા વિના રહેતો નહીં.
કદાચ તે બેમાંથી કયું રાખવું અને કયું રદ કરવું, એનો નિશ્ચય ન
થયે એ બંને શ્રીહરિરાયજી મહાપ્રભુજીને નામે ચાલતાં આવ્યાં છે;
તેમ જ નવાવું વાળું સ્તોત્ર શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી અને શ્રીહરિરા-
યજીની કૃતિ તરીકે સંગ્રહી એકની એક જ કૃતિ બંનેની કેમ
સંભવી શકે તેનો વિવેક પણ કરાચો નથી. મતલબ કે શ્રીહરિરાય-
જીનું રચેલું ગોપીજનવલ્લભાષ્ટક નામનું એક પણ સ્તોત્ર નથી.
અથવા તો શ્રીવલ્લભાચાર્યનું રચેલું એછે નથી, એમ માનવું જોઈએ.
પણ નવાવું વાળું એક જ સ્તોત્ર હરિરાયજીરચિત હોવું જોઈએ.
એવો મારો મત છે.

આજે કેશવરામના પ્રસ્તુત કાવ્યની પ્રસિદ્ધિ થતાં આ બાબતનો
સ્ફોટ થાય છે કે પ્રસ્તુત સ્તોત્રોના વાળું સ્તોત્ર, જે કેશવરામનું રચેલું
ન હોય તો પ્રાચીન છે, અને તેથી જ શ્રીહરિરાયજીની કૃતિઓ ભેગું
સંધરાયુ છે. જે તે કેશવરામની કૃતિ છે, એમ માનીએ તો તો આ
સ્તોત્ર એટલું લોકપ્રિય અને પ્રચલિત થઈ ગયેલું કે શ્રીહરિરાયજીના
સેવકને તે યોગ્યતા ગુરુની કૃતિઓ ભેગું રાખવાની તેની યોગ્યતા તેને
લાગેલી. એટલે દરજ્જે કવિ કેશવરામની કૃતિ ધન્યધન્ય છે કે તેની
કૃતિ મોટા મહાનુભાવી પવિત્ર પુરુષની વાણી તરીકે ગણાઈ આ
શિવાય આ સામ્યનો અન્ય કોઈ સમર્પક સંતોષકારક પુલાસો થઈ
શકતો નથી.

આ પ્રમાણે કેશવરામના પ્રસ્તુત કાવ્ય અને તેની ભાવાનુ-
સ્વરૂપ છે. કેશવરામની મૂળ ભાષા કેવી હશે, તે બહુવાનુ ચોક્કસ
સાધન આપણી પાસે નથી; કારણ કે જે તેણે અન્ય કાવ્ય કૃતિઓ
અને કીર્તનો રચ્યાં હોવાં જોઈએ, પણ તે ઉપલબ્ધ નથી. પરંતુ પ્રસ્તુત

બાળની મૂળ પ્રતિ સં. ૧૭૮૭ માં કચ્છ દેશમાં લખાયેલી દોષ-
ને તે સમયે ખજુરદાર લેખકો કેવી ભાષા બોલતા તેનું સ્વરૂપ
તો આમાંથી પરખાય તેમ છે; અને આ ભાષામાં અને સં. ૧૫૨૯ ની
ભાષામાં ફેરફારો નહીં થયા હોવા ભેદછે, એમ માફ માનવું છે; કારણ
સારા લલિયાઓ મૂળની ભાષા કાયમ રાખતા; માત્ર કોઈ અભણ
લલિયો હોય તો તે ભાષામાં ફેરફાર નકલ કરતાં કરી નાંખતો. પ્રસ્તુત
પ્રતિ લખનાર કચ્છનો ચાતુર્વેદી મોઢ બ્રાહ્મણ છે, કવિ છે, કચ્છના
પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ કવિ જયરામનો સંસ્કારી પુત્ર છે. કવિ દેશવરામનું
કાવ્ય-ભાગવત દશમસ્કંધ એ ગુજરાતી ભાષામાં એક સુંદર દળ
છે, અને આદિ, મધ્ય અને છેવટમાં શ્રીકૃષ્ણકથાવાળું છે, તેથી
પુણ્યપ્રદ અને મોક્ષદાયી છે.

શ્રીદર્શન ગુજરાતી સભાએ પોતાના નિયમ પ્રમાણે આ
અમોક્ષ રત્ન, પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્યોના અભ્યાસી અને સંશોધક
સ્નેહી બાઈઅંબાલાલ જાની પાસે શોધાવી, ગુજરાતી જનતા આગળ
રજુ કર્યું છે, તેથી તે પણ ધન્યવાદને પાત્ર છે. આ કાવ્ય ગુજરાતી
વિદ્વાનોમાં અને સામાન્ય જનસમાજમાં સારી રીતે ફેલાય, એવી
કૃતિ દર્શાવી અને વિરમું છું.

(ખંડ ૩ નો)

શ્રીમદ્ભાગવતમાં દશમ સ્કંધનું મહત્વ

વૈષ્ણવ ભક્તોએ શ્રીમદ્ભાગવતના ગ્રંથને સહવારોપણથી
રૂપક આપી, ભગવાનગુરુ માન્યો છે. ભાગવતના બીજા સ્કંધના
૧૦ માં અધ્યાયમાં ભગવાનની દશ લીલાઓમાંથી કઈ કઈ લીલા
દરેક સ્કંધમાં વર્ણવાયેલી છે તે દર્શાવ્યું છે. દશમસ્કંધમાં નિરોધ-
લીલાનું નિરૂપણ વ્યાસજીએ કરેલું છે, અને ભક્તોએ દશમસ્કંધ એ
ભગવદ્મૂર્તિનું-હૃદયસ્થાન છે એવું કહ્યેલું છે. નિરોધ સંપન્નના એ અર્થો
કરાયલા છે: એક તો નિરોધ એટલે ભૂભારહરણ. શ્રીકૃષ્ણે ભૂમિ ઉપર
ભારરૂપ થયેલા કંસ, શિશુપાળ, જરાસંધ, દંતવક્ત્ર જેવા નાસ્તિકોને

અને પૂતના, કેશી, વગેરે દૈત્ય અને રાક્ષસોનો નાશ કરી, ભાર હલકો કર્યો તે. 'ખીજો અર્થ પ્રપંચની વિસ્મૃતિપૂર્વક ભક્તના હૃદયમાં ધડગુલુ યુક્ત ભગવાન વિષે ભક્તિભાવ પ્રકટાવી, તેની ચંચળ ચિત્ત-વૃત્તિઓને ભગવાનમાં રોકી ગળવી, એ થાય છે. આ ખીજો અર્થ યોગશાસ્ત્રને અનુસારી છે

આ ખીજ અર્થ પ્રમાણે ધડગુલુયુક્ત ભગવાન અને ભક્તો વચ્ચેનો સબંધ પ્રતીત છે; એટલે તેનો વિચાર કરવો ઇષ્ટ છે. ભગવાનની વ્યાખ્યા શાસ્ત્ર પ્રમાણે આમ છે

દેવર્ચસ્ય સમગ્રસ્ય, કીર્ત્યસ્ય યગત્ ચિયઃ ।

જ્ઞાનવૈરાગ્યયોથૈવ ધર્મ્યાં મગ્ન ઇતીરણા ॥

સમગ્ર ઐશ્વર્ય, વીર્ય, યશ, ક્ષી, જ્ઞાન, અને વૈરાગ્ય,—એ ૭ ગુણ અથવા ભગ જેનામાં સંપૂર્ણ રીતે રહેલા છે તે ભગવાન કહેવાય છે. એટલે આ ૭ ધર્મ, અને તેને ધારણ કરનાર ધર્મી મળીને સાત થાય છે. શ્લોકમાંના 'સમગ્ર' એ વિશેષણની અનુવૃત્તિ દરેક ગુણ સાથે સમજવી; એનો અર્થ "અશેષ" લેવો.

ભક્તિમાર્ગમાં આવા ભગવાનને પ્રાપ્ત કરનારા ભક્તો ત્રણ પ્રકારના હોય છે:—તામસ, રાજસ, અને સાત્વિક. તેમ જે દ્વારા ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે તેના પ્રકાર—સોપાન ચાર છે. પ્રમાણ, પ્રમેય, સાધન અને ફળ. તામસ ભક્તો ધડગુલુયુક્ત ભગવાનને, તેને વિષે ચાર રીતિએ ચિત્તનિરોધ કરી પ્રસન્ન કરી શકે, તેમ જ રાજસ ભક્તો પણ એ જ રીતિએ પ્રસન્ન કરી શકે, પરંતુ જે સાત્વિક ભક્તો છે તેમને પ્રમાણની જરૂર નથી તેથી તેઓ ત્રણ રીતિ—પ્રમેય, સાધન અને ફળ—થી ભગવાને પ્રસન્ન કરી શકે છે.

ભાગવતના દશમ સ્કંધના અધ્યાયો (શ્લોક ૩ અધ્યાયો સહિત) ૯૦ છે વ્યાસજીએ તેના બે ભાગ પાડ્યા છે. પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ પૂર્વાર્ધમાં ૪૯ અધ્યાય અને ઉત્તરાર્ધમાં ૪૧ અધ્યાય એવી વ્યવસ્થા કરી છે, વળી એનાં પ્રકરણો પાંચ પાડવામાં આવેલાં હોવાનું સમ-

જાય છે, જોકે એવી સ્પષ્ટ વહેંચણી મૂળથી હશે કે કેમ તે કહી શકાય એમ નથી. પરંતુ એ પ્રશ્ન ઉઠે છે કે આ પ્રમાણે વિભાગ શા માટે કરાયા હશે? જો કે આ પ્રશ્ન ગૂઢ છે, પરંતુ વૈષ્ણવાચાર્ય શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યે તેનું બહુ સુંદર રીતે સમાધાન શ્રીમુખોદિની ટીકામાં કરેલું છે તેઓશ્રીએ ૯૦ અધ્યાયો ઠીવી રીતે ભક્ત અને ભાગવાન વચ્ચે વહેંચવા તે યુક્તિયુક્ત સમજાવેલું છે. તેઓશ્રીનું સમાધાન નીચે પ્રમાણે છે. એની વ્યવસ્થા યાદ રાખવા માટે તેઓશ્રીએ તેની આવીરૂપ નીચેના શ્લોક રચેલા છે:

ચતુર્મિથ ચતુર્મિથ, ચતુર્મિથ ત્રિમિસ્તથા ।

પદ્મિર્નિરાજતે યોઽસૌ પચષા દ્વયે મમ ॥

ચાર વડે, ચાર વડે, ચાર વડે, ત્રણ વડે, ૭ વડે, -એ પ્રમાણે પાંચ રીતે જે પ્રભુ દશમ સ્કંધમાં બિરાજે છે, તેઓ મારા હૃદયમાં નિત્ય બિરાજે. એનું સમીકરણ ગણિત પ્રમાણે આ રીતે મૂકવાનું છે:

તામસ પ્રકરણ

$$\begin{array}{c} \text{જન્મ} \quad \left\{ \begin{array}{c} \text{ક્ષેપક} \end{array} \right\} \quad \text{રાજસ સાત્વિક ગુણ.} \\ ૪ + [(૭ \times ૧) + ૩ + (૭ \times ૩)] + (૭ \times ૪) + (૭ \times ૩) + ૬ = \\ ૪ + ૭ + ૩ + ૨૧ + ૨૮ + ૨૧ + ૬ = ૯૦ \text{ અધ્યાય.} \end{array}$$

આ સમીકરણ ઉડવાનો આપણે હવે પ્રયત્ન કરીશું.

આખા ભાગવતના સ્કંધો અને અધ્યાયો કેટલા છે તે જાણીતી વાત છે; કેટલાક ૩૩૨ અધ્યાય ગણે છે અને કેટલાક ૩૩૫ અધ્યાય ગણે છે. પરંતુ તેનાં પ્રકરણો કેટલાં અને કીયાં છે તે કોઈ જાણતું ન હોતું, તે શ્રીવલ્લભાચાર્યે શોધી કાઢી સમજાવેલું છે. તેઓશ્રીએ આ વિષય ભાગવતાર્યનિબંધમાં સારી રીતે વર્ણવેલા છે. તે પ્રમાણે દશમ સ્કંધનાં પાંચ પ્રકરણો છે: (૧) ૧ થી ૪ અધ્યાયનું જન્મ પ્રકરણ; (૨) બીજું ૨૮ અધ્યાયનું તામસ પ્રકરણ; (૩) ત્રીજું ૨૮ અધ્યાયનું રાજસ પ્રકરણ, (૪) ચોથું ૨૧ અધ્યાયનું સાત્વિક પ્રકરણ,

અને (૫) પાંચમું ૬ અધ્યાયનું ગુણુ પ્રકરણ. ‘આ પાંચ રીતે પ્રભુ ! મારા હૃદયમાં બિરાજે, એટલે કે દશમ સ્કંધની ભગવાન અને ભક્તની સમગ્ર લીલા મારા ધ્યાનમાં રહે,’ એવી દરેક વૈષ્ણવની પ્રાર્થના હોય છે, અને હોવી જોઈએ.

૧ જન્મપ્રકરણ—શ્લોકના પ્રથમ “ચાર વડે” (ચતુર્મિઃ) એ પદથી દશમ સ્કંધના પ્રથમના ચાર અધ્યાયો, જે જન્મપ્રકરણ નામે ઓળખાય છે તે સમજવા.

૨ તામસ પ્રકરણ—ગોપગોપી વગેરે જેઓ અજ્ઞાન છે, પામર છે, જેઓ ગૃહ રહસ્યવાળા વેદાદિથી ભગવાનને સમજી શકે તેવી ભૂમિકાનાં નથી, તેથી તેઓના ચિત્તનું આકર્ષણ કરવા માટે ભગવાને વિવિધ લીલાઓ કરી દેખાડી છે. આવા ભક્તો તામસ એટલે મંદાધિકારી—મંદ બુદ્ધિવાળા સમજવા. આ તામસ ભક્તો પ્રમાણુ, પ્રમેય, સાધન અને ફળ,—એ ચાર પ્રકારથી ભગવાનને પ્રાપ્ત કરી શકે. આ ચારેના ધર્મ અને તેને ધારણ કરનાર ધર્મી ભગવાન, એ સાતમા,—એમ સાત ભાગ પડે છે. એ ૭ સ્વરૂપવાળા ભગવાન તામસ પ્રમાણુ, તામસ પ્રમેય, તામસ સાધન અને તામસ ફળ એમ ચાર રીતિથી તામસ ભક્તોને પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી તે દરેક અંગ સમજવવા માટે વ્યાસજીએ એક એક અધ્યાય રોક્યો છે. તેથી સાતચોક અઠાવીશ અધ્યાયનું તામસ નામનું એક પ્રકરણ થાય છે. એ ચાવી ઉપલા શ્લોકના ખીજા ‘ચાર વડે’ (ચતુર્મિઃ) એ પદથી સૂચિત છે. એ અધ્યાય તે ૫ થી ૩૫ (આમાં ૧૨, ૨૩, ૧૪ હોપક છે, એટલે કુલ સંખ્યા ૩૨ ને બદલે ૩૫ થાય છે)

૩ રાજસ પ્રકરણ—ઉપર સૂચવેલી રીતિએ જ ખીજા ૨૮ અધ્યાયનું રાજસ પ્રકરણ બને છે. તેઓને પણ તામસ ભક્તોની પેઠે ભક્તિના ચારે પ્રકારોની અપેક્ષા છે. કારણુ રાજસ ભક્તો મધ્યમ બુદ્ધિના ભક્તો છે. એટલે ઉપર સૂચવેલી ઊણી અનુસાર ૨૮ અંગો માટે ૨૮ અધ્યાય વ્યાસજીએ રોક્યા છે. એ ચાવી શ્લોકના ત્રીજા “ચાર વડે” (ચતુર્મિઃ) એ પદથી સૂચિત છે. એ અધ્યાય તે ૩૬ થી ૬૩.

૪ સાત્ત્વિક પ્રકરણ-સાત્ત્વિક ભક્તોને ભગવાનની સિદ્ધિ માટે પ્રમાણુની જરૂર રહેતી નથી. તેઓ ઉચ્ચ કોટિએ પહોંચ્યા હોય છે. તેઓને ઈશ્વરનું સંવેદન સદંજ 'થયલું' હોય છે. તેથી તેઓને ઈશ્વર-સિદ્ધિ માટે પ્રમાણુની જરૂર પડતી નથી. એટલે ત્રણ પ્રકારથી તેઓ ભગવાનને પ્રાપ્ત કરે છે. એટલે તેના અધ્યાયો સાતતરી(ત્રી) ૨૧ થાય છે. શ્લોકના "ત્રણ વડે" (ત્રિમિઃ) પદ્યથી સૂચિત થાય છે. એ અધ્યાય તે ૬૪ થી ૮૪.

૫ ગુણ પ્રકરણ-એવટે ૬ ધર્મોવાળું કેવળ ગુણપ્રકરણ છે, એ પદ્મિઃ પદ્યથી સૂચિત છે. તેના અધ્યાયો છેલ્લા ૬ રહે છે. તે ભગવાનના ઐશ્વર્યાદિ ૭ ગુણનું પ્રતિપાદન કરે છે. ધર્મી ભગવાનનું સ્વરૂપ એકાદશ સ્કંધમાં વર્ણવાયલું છે. એ અધ્યાયને ૮૫ થી ૯૦.

આ પ્રમાણે દશમ સ્કંધ પાંચ પ્રકરણ અને ૮૭ અધ્યાયમાં વહેંચાય છે. તેમાં ૩ અધ્યાયો વધે છે. તે દશમ સ્કંધના, બ્રહ્માએ કરેલા વત્સહરણના ૩ અધ્યાયો ગણેલા છે; જો કે આ હીલા ખોટી નથી, 'પરંતુ' ખીજા કોઈ કલ્પની અને સંગ્રહાયેલી છે, તેથી એ અધ્યાયો (૧૨-૧૩-૧૪) ક્ષેપક મનાયા છે.

હવે એની વિગત આ પ્રમાણે સમજવી:

દશમસ્કંધ-પૂર્વાર્ધ અધ્યાય ૧ થી ૪૯, પ્રકરણ ૨૧

૧ જન્મપ્રકરણ ચતુર્મિથ પહેલા ચાર અધ્યાયો (૧ થી ૪)	
૨ તામરા પ્રકરણ.	સાત સાત અધ્યાયોનો જૂમળો
મંદ અધિકારી	{ ૧ પ્રમાણુ અ. ૫-૧૧=૭ ક્ષેપક અ. ૧૨-૧૪=૩
ગોપાદિ-ગોકુલ	
હીલા-ચતુર્મિથ	{ ૨ પ્રમેય અ. ૧૫-૨૧=૭ ૩ સાધન અ. ૨૨-૨૮=૭
૭x૪=૨૮+૩	
	{ ૪ ફળ અ. ૨૯-૩૫=૭

મથુરા લીલા	"	૧ પ્રમાણુ અ. ૩૬-૪૨=૭
૩ રાજસ પ્રકરણ	"	૨ પ્રમેય અ. ૪૩-૪૮=૭
મધ્યમ અધિકારી	"	(પૂર્વાર્ધ સમાપ્ત) .
દારિકાલીલા,	"	ઉત્તરાર્ધ-આરંભ અ. ૫૦-૬૦=૪૧,
ચતુર્થિય	"	પ્રકરણ ૨૧
૭x૪=૨૮	"	૩ સાધન અ. ૫૦-૫૬=૭
૪ સાત્વિક પ્રકરણ	"	૪ ફળ અ. ૫૭-૬૩=૭
ઉત્તમ અધિકારી	"	૧ પ્રમેય-અ. ૬૪-૭૦=૭
દારિકાલીલા	"	૨ સાધન અ. ૭૧-૭૭=૭
ત્રિમિત્તયા	"	૩ ફળ અ. ૭૮-૮૪=૭
૭x૩=૨૧	"	

૫ ગુણપ્રકરણ અ. ૮૫-૯૦=૬
પચ્ચા પદ્મિ: ૬

આ બધાનો સરવાળો ૯૦ થશે.

આમાં તામસ, રાજસ, સાત્વિક પ્રકરણનાં પેદા પ્રકરણો દરેક સાત સાત અધ્યાયનાં છે અને તે સાક્ષિપ્રાય છે. ભગવાનના એક એક ધર્મનું નિરૂપણ એક એક અધ્યાયમાં અને સાતમા ધર્મી ભગવાન, એ કેવી રીતે સર્વમાં વ્યાપી છે તે, શ્રીવલ્લભાચાર્યે નિબંધ અને સુબોધિનીમાં સૂક્ષ્મતાથી સમજાવેલું છે. એ રીતે આખો દશમ સ્કંધ ભગવત્સ્વરૂપ મનાયો છે અને તે વૈષ્ણવોના પ્રાણરૂપ છે.

એટલા માટે જ હિંદની દરેક ભાષામાં આટલા બધા ભક્તોએ દશમ સ્કંધની લીલા બહાવી બહાવીને ગાઈ છે, એટલું તેનું માહાત્મ્ય છે. હિંદી-મજબાષામાં તેથી તો એને પ્રેમસાગર, સુખસાગર, વગેરે નામે સંબોધી કાળ્યો રચાયાં છે.

આપણા કવિ કેશવરામનું કાવ્ય પણ ગુજરાતી પ્રેમસાગર જ છે. ખરેખર આ વિષય જ પ્રેમનો મહાસાગર છે, અને તેથી જ

આત્મારામ મુનિઓ કોઈ જાતની વાસના વગર ભગવાનની અ-
હેતુકી ભક્તિ કરે છે; એવા ભગવાનના ગુણો જ આકર્ષનારા છે.
ગુજરાતી કવિઓ નરસિંહ મહેતા, કેશવરામ, ભીમ, બાલણુ, પૂજ્યસુત
પરમાણંદ, લખમીદાસ જોખા, પ્રેમાનંદ, દયારામ, માધવદાસ,
ગિરધર વગેરે આ જ કથાનું કીર્તન કરવામાં તત્ક્ષીન થયા છે. એ જ
કારણે, હજી આજે પણ શ્રીકૃષ્ણની લીલા ગવાય છે, અને એ જ
કારણસર રાજસ, સાત્ત્વિક કરતાંયે મંદ અધિકારીઓ જેવા કે
જોપજોપી વગેરેની લીલા જનતાને વધારે પ્રિય થઈ પડી છે.

અર્વાચીન કવિઓમાં કવિ નથુરાએ શ્રીકૃષ્ણની બાળલીલા
રચીને અને સુધારક કવિ નર્મદે પોતાના જીવનના અંતકાળે બાલકૃષ્ણ-
વિજય નાટક રચીને પોતાનું જીવન સાર્થક કરી, પરલોક સુધાર્યો
છે, એ પણ સુવિદિત જ છે.

શ્રીમદ્ભાગવત ભગવાનનું સ્વરૂપ શા માટે છે તે હકીકત અહીં
માત્ર હુંકમાં લખી છે. તેના યથાવિસ્તાર માટે જ્ઞાસુ વાચકને શ્રી
વલ્લભાચાર્યના ગ્રંથો ભેવા વિનંતિ છે. એ ગૂઢ રહસ્ય જે ભાગ-
વતના આગલા ટીકાકારો, શ્રીધરસ્વામી, પં. જોષદેવ વગેરેએ નથી
સ્પષ્ટ કર્યું તે શ્રી વલ્લભાચાર્યજીએ, તેઓશ્રીને કૃષ્ણકૃપાએ મત્સ્યક્ષ
સમજતાં સ્પષ્ટ કર્યું છે. અલબત્ત પં. જોષદેવે ભાગવતનાં પ્રકરણો
ગણાવ્યાં છે, અને ગુજરાતી કવિ ભીમે પણ તદનુસાર પ્રકરણોની
સંખ્યા માત્ર જણાવી છે, પણ જેવી વ્યવસ્થા અને અધ્યાયોનાં
સંગતિસમન્વય શ્રીવલ્લભાચાર્યે લગાવ્યાં છે તેવું કોઈએ સમજાવ્યું
નથી, અને તેથી તેમની ટીકા અપૂર્વ અને દિવ્ય દર્શનવાળી મનાય છે.

આટલા ઉપરથી શ્રીમદ્ભાગવતનો દશમ સ્કંધ એટલે અક્ષરરૂપ
વાણી, પરબ્રહ્મરૂપ શ્રીકૃષ્ણનું સ્વરૂપ શી રીતે છે તે સમજશે. વિશેષ
જ્ઞાન માટે જિજ્ઞાસુએ ઠાંતો સુમોષિની ટીકા અને ભાગવતાર્થ નિબંધ
વાંચવાં અથવા તો કોઈ સારા જ્ઞાતા પાસે બેસી એ રહસ્ય સમજી લેવું.

(ખંડ ૪ થો)

શ્રીકૃષ્ણની વિવિધ લીલાઓનું સરહસ્ય સ્ફોટન

ત્રીજા ખંડમાં આપણે ભાગવતના દશમ સ્કંધનું ભગવતસ્વરૂપ જોયું. હવે તેની ભૂભારહરણુલીલા કેવી છે તે જોઈશું. પરબ્રહ્મ શ્રી કૃષ્ણનો અવતાર આટલા માટે હોય છે:

પરબ્રહ્માવતરણઃ કેશવઃ કલેશનાશનઃ ।

ભૂમિમારાવતરણો મક્ષાર્પાંઽપિલમાનસઃ ॥

(શ્રીવલ્લભાચાર્યકૃત પુરષોત્તમં સહસ્રનામ.)

પરબ્રહ્મના અવતાર, કેશવ છે, તેઓ કલેશનાશક, ભૂમિનો ભાર હરનાર, ભક્તોના સંપૂર્ણ મનોરથ પૂરનાર છે; એવા શ્રીકૃષ્ણ છે.

વેદાદિમાં, તેમ જ ઉપનિષદોમાં પરબ્રહ્મનું નિર્ણય તેમ જ સગુણ સ્વરૂપ વર્ણવાયેલું છે. એ પરમાત્માને સૃષ્ટિ કે અસૃષ્ટ જગતનો કોઈ પણ પદાર્થ, જે કોઈ મનુષ્યનું ધાતક ગણી શકાય, મનુષ્યશક્તિથી મોટું કહી શકાય, તે બાધ કરી શકતું નથી. તેમ પરમાત્મા મનુષ્યોની બાંધેલી કોઈ પણ નીતિ કે અનીતિની દોરીથી બાંધી શકાતો નથી. પરમાત્મા પ્રકૃતિથી પર છે; નિયતિકૃત કોઈપણ નિયમથી રહિત છે. તે સ્વતઃ આમકામ છે, છતાં લીલાઈ સર્વ વસ્તુનો રસ ખેંચી તેના ઉપભોગ કરી શકે છે. તે સ્વતઃ રસ છે, રસરૂપ છે. કૃષ્ણ રાજ્યનો અર્થ પણ એ જ છે. આ વગેરે, પરમાત્માનાં સ્વરૂપસ્થ અને તદસ્થ લક્ષણો અનેક રીતે વર્ણવવામાં આવ્યાં છે. પણ નિર્ણય પરબ્રહ્મ કેવળ જાણવાથી તે શું છે તે જરાબર સમજી શકાતું નથી. તેટલા માટે અમૂર્ત અવ્યક્તને મૂર્ત વ્યક્ત,—એ સ્વરૂપથી તેનો સાક્ષાત્કાર મુમુક્ષુઓને કરાવવામાં આવેલો છે. ભાગવત વગેરે પુરાણોમાં તેનું તે જ રહસ્ય સમજવાયેલું છે. આવો પ્રતિષ્ઠિત મત સારા સારા પંડિતો, વિદ્વાનો અને ભક્તોનો છે.

હવે આપણે પરમેશ્વરની શક્તિનો વિચાર કરી તેનું શી રીતે નિરૂપણ ભાગવતમાં કરાયેલું છે તે જોઈશું.

પરમેશ્વર પંચતત્ત્વો અને પ્રકૃતિથી (માયાથી) પર છે, એ સિદ્ધાન્ત છે. ગીતામાં ભગવાને જણાવેલું છે કે કોઈ નો પણ આત્મા અગ્નિથી બળતો નથી, પાણીથી ભીંજતો નથી, વાયુથી મૂકાતો નથી, શસ્ત્રથી કપાતો નથી, કે હણાતો નથી, પૃથ્વીથી અદ્ભુતો નથી; તે આત્માને આ પચબૂતો કંઈ કરી શકતા નથી, તે પછી તે પરમાત્મા-પરમેશ્વર-ને શી રીતે હાનિ કરી શકે? નથી જ કરી શકતા. આ રહસ્ય શ્રીવ્યાસજીએ ભાગવતના દશમસ્કંધમાં નીચે પ્રમાણે સમજાવેલું છે.

શ્રીકૃષ્ણે પૃથ્વીતત્ત્વ ઉપર પોતાનું શક્તિવર્ચસ્વ છે, એ મૃત્તિકા-ભક્ષણક્રીડા અને ગોવર્ધનધારણક્રીડાથી બતાવ્યું છે. તેમ જ પાતાળ-માંથી દેવકીના છ મૃતપુત્રોને આણી બૂતત્ત્વ ઉપરનો પોતાનો અંકુશ તેમણે સિદ્ધ કર્યો છે. પરમેશ્વરની સત્તા જલ-પાણી તત્ત્વ ઉપર પણ ચાલે છે, એ યમુનાના જળમાં પ્રવેશી પ્રચંડ કાલી નામનું દમન કરી, નંદજીને પાણીમાંથી બચાવી, વર્ષાના દેવતા ઇન્દ્રે પ્રેરેલા મૃશળધાર વરસાદને-અટકાવી, સમુદ્રમાંથી શંખચૂડને મારી, પાંચજન્ય-રાખ અને ગુરુપુત્રોને લઈ આવી-એ વગેરે લીલાઓથી દર્શાવ્યું છે. અગ્નિ તત્ત્વ ઉપરની પોતાની સત્તા ખાંડવવન દાહ અને દાવાનળનાં જળને વારનાં પાનથી સિદ્ધ કરી છે. વાયુ તત્ત્વ ઉપર પોતાનો અધિકાર તૂણાવર્તવધ, અને દ્વારકા ઉપર હવાઈ હલ્લો લાવનાર રાક્ષસનો વધ કરીને સિદ્ધ કર્યો છે. આકાશ તત્ત્વ ઉપર પોતાનું વિભુત્વ ઓમામુર વધથી દર્શાવ્યું. તેમ પ્રકૃતિ-માયાથી પોતાનું, ઉપરીપણું માયાને યશોદાની પુત્રીનું રૂપ ધારણ કરાવી, કંસને હાથે મરાવી, તે દ્વારા દર્શાવ્યું છે. યશોદાને હાથે દામ-દોરગ્ર-થી એક વાર નહીં બંધાયા અને પછી ભક્તખાતર બંધાયા-તે દામ અથવા ઉલ્ખણલલીલાથી દર્શાવ્યું છે.

વેદમાં અગ્નિ, ઇન્દ્ર, બ્રહ્મા, યમ, રૂદ્ર, વરુણ, યજ્ઞ, વાયુ વગેરે દેવોને મોટા ગણ્યા છે, અને તેમના તત્ત્વની સ્તુતિઓ કરાયેલી છે. દેવોપનિષદમાં પરમાત્મા તે સર્વથીય વધારે સામર્થ્યવાન છે, એમ સમજાવેલું છે. ભાગવતમાં તેનો જ વિસ્તાર-છે. ભાગવતમાં દાવાનળ પાનથી

અગ્નિનો મદ, ગોવર્ધન પર્વત ધારણ કરીને ઋત્વનો મદ, વત્સહરણુલીલા કરી, બ્રહ્માનો મદ, ગુરુપુત્રોના મરેલા અને બ્રાહ્મણના મરેલા અને માતા દેવકીના મરેલા પુત્રો આણી આપી. યમરાજનો મદ, પાણી માંથી કાળી નાગને કાઢી અને વરણના પાશમાંથી નંદને છોડાવી વરણનો મદ, અને ભરમાસુરથી શિવને બચાવી તેમનો મદ-શ્રીકૃષ્ણે ઉતાર્યો છે. યમલાર્જુન મોક્ષથી યક્ષનો મદ, તણાવર્ત વધથી વાયુનો મદ શ્રીકૃષ્ણે ઉતાર્યો છે. તે જ પ્રમાણે ઇન્દ્રનું પૂજન અટકાવી તેના ઉપર પોતાની સત્તા છે, એ દર્શાવ્યું છે. એટલે પોતે આ પ્રમાણે સર્વ દેવોથી પણ મોટા છે; શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મ સાક્ષાત્ છે, એ સિદ્ધ કર્યું છે.

જો ભગવાનની સત્તા દેવો ઉપર ચાલે તો યક્ષ, ગંધર્વ, દાનવો-રાક્ષસો, પલ્લગાદિ ઉપર પણ કેમ ન ચાલે? ચાલે જ, તે દર્શાવવા શ્રીકૃષ્ણે યમલાર્જુનનો ભંગ કરી, નળકુબેર યક્ષોનો ઉદ્ધાર કર્યો; પૂતના, શકટાસુર, કેશી અધાસુર, બકાસુર વગેરે કંસપ્રેરિત પ્રાણીઓને મારી રાક્ષસાદિ ઉપરનું પોતાનું પ્રભુત્વ સિદ્ધ કર્યું.

તે પ્રમાણે પશુ, પંખી, કીટ વગેરે પ્રાણીઓ મનુષ્યના દાસ છે, તેમ શત્રુ પણ છે. તે ઉપર પોતાનું પ્રભુત્વ વત્સાસુરનો વધ અને સાત સાંઠોને એકી સાથે નાથી બળદો ઉપર, ધેનુકાસુરનો વધ કરાવી ગધેડા ઉપર, કેશી દેહને મારી ઘોડા ઉપર, કુવલયાપીડને મારીને હાથી ઉપર, અધાસુરને મારીને અજગર ઉપર, કાલીનું દમન કરી નાગ ઉપર, નંદને બચાવી સર્પ ઉપર, બકાસુરને મારી પક્ષીઓ ઉપર-પોતાનું ઐશ્વર્ય-વીર્ય વગેરે દર્શાવ્યાં છે.

કોઈ પણ પ્રકારના હાલાહલ વિષથી પણ પરમેશ્વર મુક્ત છે. તે પૂતનાવધ, અને કાલીનાગદમનથી દર્શાવ્યું છે. પર્વત, વૃક્ષ, રજણુ ઉપર, ભગવાતની સત્તા. તે ગિરિરાજધારણ, યમલાર્જુન વૃક્ષોનું રમત માત્રમાં ભંજન, અને દોરગથી ન બંધાવાનું પ્રભુત્વ પણ તે તે લીલાથી દર્શાવ્યું છે.

આમ ભગવાન સર્વ પ્રકારના આધિદેવિક તેમ આધિભૌતિક બંધનોથી પર હોવા, છતાં ભક્તના નિબંધનથી મુક્ત નથી. પોતે

બાક્યાધીન છે, બાક્યાની ખાતર 'બંધનથી બંધાય છે. આ રહસ્યને રફોટ કરતાં નરસિંહ મહેતા કહે છે કે પ્રભુને 'પ્રેમના તંત્રમાં સંત આવે છે.' તે માતા યશોદાની બક્ષિતથી આખરે વશ થઈને તેના દામથી બંધાય છે, અને દામોદર નામ ધારણ કરે છે; એ રહસ્ય શ્રીકૃષ્ણે ઉત્તુબલલીલાથી દર્શાવ્યું છે.

હવે રહી માનવ જાતિની વાત. માનવ જાતિમાં સ્ત્રી અને પુરુષ; સંબંધી અને શત્રુ; સ્ત્રીઓમાં સ્વકીયા અને પરકીયા; પુરુષોમાં રાજા અને બલિષ્ઠ, વળી તેમાં પણ ચાર વર્ણના માણસો;—આ સર્વ ઉપર શ્રીકૃષ્ણ છે, તે પણ અનેક લીલાથી બતાવ્યું છે.

સ્ત્રીઓમાં ગોપી, ઋષિપત્નીઓ; પુરુષોમાં ગોપે, યાજ્ઞિક બ્રાહ્મણો; સંબંધી જનોમાં માતા દેવકી અને જશોદા, જનક પિતા વસુદેવ અને પાલક પિતા નંદ;—એ સર્વેએ શ્રીકૃષ્ણ ઉપર પ્રેમભાવ રાખ્યો છે. પુરુષોમાં શત્રુ તરીકે રાજા કંસ વગેરે અને બલીષ્ઠ તરીકે ચાર મહોના સંહાર કર્યો છે. શત્રુ શિશુપાળ અને સખા અર્જુન—તેમની સાથેના વર્તનથી પોતાનું અલિપ્તપણું દર્શાવ્યું છે. આ પ્રમાણે બીજા દૃષ્ટાંતોમાં સમજી લેવું.

સ્ત્રી જાતિનો નિચાર કરતાં જણાશે કે તેમાં પણ ભેદ છે. કુમારિકા અને પરણેલી; સ્વકીયા, પરકીયા, અને સામાન્યા; રસ-શાસ્ત્રાદિપ્રસિદ્ધ અષ્ટ નાયિકા; એ પ્રમાણે ભેદઉપભેદ થાય છે. તે સર્વનો રસ યથાયોગ્ય ભગવાને લીધો છે, હતાં પોતે કાર્મમાં અનુરક્ત થયા નથી, એ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે.

કુમારી ગોપિકાઓએ કાત્યાયની વ્રત કરી ભગવાનને પ્રસન્ન કર્યા; અષ્ટ પટરાણીઓને પૌરુષાદિથી પ્રાપ્ત કરી. ઉપરાંત પરણેલી સ્ત્રીઓમાં તે ૧૬,૧૦૮ ની મોટી સંખ્યા છે. પરંતુ તે સર્વનોય સંસાર સુખરૂપ ચલાવ્યો છે. નારદે ભતે તેની ખાત્રી કરેલી છે. સ્વકીયા તે પરણેલી સ્ત્રીઓ, તેમાં રૂકમણી, સત્યભામા વગેરે સમાય છે. પરકીયા તે રાધા આદિ ગોપીઓ છે. અષ્ટ નાયિકા તે રાધા અને તેની સખીઓ છે. સામાન્યા તે કુળજ છે. કૃષ્ણે પરકીયા રસનો

ઉપભોગ વિરક્તતાથી, નિઃસંગતાથી કેવળ જાળકાળમાં, પાંગડ અવસ્થા પર્યંત લીધો છે. જેને આપણે સંસારીઓ નીતિ-અનીતિનાં ધોરણો સમાજવ્યવસ્થા જાળવવાને માનીએ છીએ તેવાં ધોરણોથી ઈશ્વર પર છે, એ દર્શાવવાને આ લીલાઓ કરાયેલી છે. એ જ પ્રમાણે ધણા વિરૂદ્ધ ધર્મોના આશ્રયરૂપ ભગવાન છે, એમ સિદ્ધ કરનારા, અનેક દાખલા દર્શન સંક્રંધમાંથી મળી આવે છે.

ચાર વર્ણુના માણસો તે બ્રાહ્મણ ક્ષત્રીય, વૈશ્ય, અને શૂદ્ર. બ્રાહ્મણોમાં યજ્ઞના ઋષિઓથી પોતાનું શ્રેષ્ઠત્વ દર્શાવ્યું છે. શ્રીકૃષ્ણે ક્ષત્રિયોમાં રાજસૂય યજ્ઞમાં અગ્ર પૂજનું માન મેળવી શ્રેષ્ઠત્વ દર્શાવ્યું છે. વૈશ્યમાં નંદાદિને પિતા સ્થાને કરી તેમનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, અને શૂદ્રોમાં ગોપોને શરણુ લીધા છે, અને ઘોળી વગેરે તિરસ્કાર કરનારને માયાં છે.

દુનિયામાં પરમેશ્વરને જૂદા જૂદા સ્વરૂપે ભજવામાં આવે છે, પણ અમુક પ્રકારે ભજવાથી ભગવાન પ્રસન્ન જ થશે એવો કશો નિયમ નથી. ભગવાનની પ્રસન્નતાનો આધાર ભગવાનની ઇચ્છા અને ભક્તિનો તીવ્ર સંવેગ-આતુરતા, એના ઉપર હોય છે. કેટલાક નીતિવાળા કહેવડાવતા માણસો પરમેશ્વરને ન્યાયી રાજ તરીકે ભજે છે, અને માણસ માત્રને તેની કેવલ પ્રજા તરીકે માને છે. આનું નામ રાજ-પ્રજાની ભક્તિ કહે છે. કેટલાકો પરમેશ્વરને પોતાના શેઠ તરીકે ભજે છે અને પોતાને તેનો દાસ ગણે છે. આને સેવ્ય સેવકભાવ ગણે છે. કેટલાકો પરમેશ્વરને પિતા સમજી ભજે છે, અને પોતાને અને જગત સર્વને પુત્રરૂપ ગણે છે. એને પિતા-પુત્રની વાતસલ્ય ભક્તિ કહે છે. કેટલાકો પરમેશ્વરને મિત્ર ગણે છે, આનું નામ સખ્ય ભક્તિ. કેટલાકો નીતિનાં બંધનોમાં ઓછું માનનારાઓ પરમેશ્વરને માશુક (સ્વપ્રિયા) સમજી અને પોતાને આશક સમજી ભજે છે. ભક્તિને તેઓ ચરાણ કહે છે, ગુરને કલાલ કહે છે. આનું નામ માશુક-આશકની દાંપત્ય ભક્તિ.

કેટલાકો પરમેશ્વરને માતા સમજીને ભજે છે. આ, પરમેશ્વરને

પિતા સમજી બજનારાઓના એક પ્રકાર જેવો જ પ્રકાર છે. પણ આ બક્ષિતસ્વરૂપમાં એકાદ અંશની ખામી હોય છે, તેથી કેટલાકે ત્રણ સ્વરૂપે બળે છે. પણ, દિલના વેંજીવોની બક્ષિતનો પ્રકાર જૂદો છે. તેઓ નવધા રીતે બળે છે; જેમાં ઉપર દશવિધા બક્ષિતના પ્રકારો એક થા બીજી રીતે સમાઈ જાય છે.

ઉવટની આત્મનિવેદન અથવા પ્રેમલક્ષણાબક્ષિત. એ બક્ષિત સર્વોત્કૃષ્ટ મનાયલી છે. એમાં પરમેશ્વરને પતિ તરીકે માની બજવામાં આવે છે, અને ભક્ત પોતે પોતાને તેની અંદર નાયકાઓમાંની એકાદ સ્ત્રી કહી લઈને બળે છે. આ પ્રકારની બક્ષિત દાંપત્યભાવની કહેવાય છે. આવા વેંજીવ ભક્તો એમ સમજે છે કે પ્રભુ તો આસકામ છે, આત્મરતિ, આત્મક્રોડ, આત્મમિથુન છે, તે સ્વરાટ છે, સર્વે દોકામાં કામચાર છે. એને તો કશાની પરવા પડી નથી. ગમે તે રીતે એને બળે તો પણ એને પમાય છે. બે ભક્ત મુમુક્ષુનું હૃદય નિર્મળ અને ભાવ શુદ્ધ હોય તો પછી તેને પાપપુણ્ય, નીતિઅનીતિ કશું નડતું નથી, કારણ તે નિર્મળ માર્ગે ચડેલો હોવાથી એ સદુલાગતા અંતરાયો આપોઆપ ટળી જાય છે.

અર્જુને ભગવાન પ્રતિ સ્તુતિ કરતાં આ પ્રકારની બક્ષિતના પ્રકાર જણાવ્યા છે: વિતેષુ ગુરુભ્યઃ સતેવ સહ્યઃ પ્રિયઃ પ્રિયાય ધત્યાદિ (ગીતા ૧૧-૪૪) પિતા પુત્ર તરફ જેવો ભાવ રાખે છે, મિત્ર મિત્ર તરફ જેવો પ્રેમ રાખે, પતિ પ્રિયા તરફ જેવો પ્રેમ રાખે, તેવો ભક્તો તારી તરફ રાખે છે. ભગવાન પોતે ગીતાના ૧૪ મા અધ્યાયના ૩૭ અને ૪૪ થા શ્લોકમાં સ્પષ્ટ જણાવે છે કે આ જગતનો કર્તા ધણી હું પોતે-હું; અને પ્રકૃતિમાં ગર્ભ મૂકનાર પણ હું છું. એકરીતે સકળ જગતપ્રકૃતિમય છે, સ્ત્રીસ્વરૂપ છે. એટલે પરમેશ્વરને પતિરૂપે બજવામાં કાંઈ પણ ભતનો દોષ નથી. માત્ર-ભજતાં આપડું; બેધએ. વેંજીવો માને છે કે:—

સ एव वासुदेवोऽसौ साक्षात्पुरुष उच्यते ।

શ્રીપ્રાયગિત્તરત્તર્વ જગત્, મદ્ગુરુસ્સરમ ॥

‘ભાવાર્થ-એકલા વાસુદેવ જ સાક્ષાત્ પુરુષ તરીકે કહેવામાં આવ્યા છે; ‘બાકી આખું જગત્ બ્રહ્માથી માંડીને બધાઓ સ્ત્રીપ્રાંય છે. ‘એટલે પરમેશ્વર પતિ અને ભક્તો તેની સ્ત્રી. તે સ્ત્રીઓ કુમારિકા હોય કે પરણેલી કે વિધવા હોય; સ્વકીયા હોય કે પરકીયા હોય કે સામાન્યા હોય; નાની હોય કે મોટી હોય.

આ રીતે ભક્તિમાર્ગની એક રીતિ સમજવાની છે.

જો ભક્તિનું આ રહસ્ય ખરાબર ‘સમજવામાં આવે તો જોયોને ભાગવતની રાસાદિ લીલામાં અનીતિની ‘ગંધ આવે છે તે આવશે નહીં, પણ ખરું રહસ્ય, ‘તેની ‘વાસ્તવિક’ લોકોત્તરતા સમજવામાં આવશે. રાસલીલામાં ભગવાન અંતર્ધાન થઈ ફરી પ્રકટ થાય છે, ત્યારે ગોપીઓ જે પ્રસ્તો પૂછે છે, અને ભગવાન તેનો જે ઉત્તર આપે છે, તે જો વિચારવામાં આવે તોપણ રાસલીલાના સંબંધમાં જે શંકાઓ ઊભી કરાય છે તેમાંની ઘણીએક શંકા નષ્ટ થાય, એમ છે. બીજા બધા ભક્તિના પ્રકારમાં ભક્ત અને ભગવાન વચ્ચે એક પ્રકારની જૂદાઈ અને મોટાઈના અંતરાય છે. પરંતુ પતિપત્નીના દાંપત્યભાવમાં કોઈ પણ પ્રકારની જૂદાઈ રહેતી નથી, પણ પ્રેમની જ્યોત નિરંતર એકસરખી સતેજ બળે છે. સંયોગમાં કે વિપ્રયોગમાં પ્રેમ એકસરખો રહે છે. એટલા માટે વૈષ્ણવોએ આ પ્રકાર પસંદ કર્યો છે. રાસલીલા વગેરેમાં આ જ પ્રકાર સમજવાનો છે.

બીજું ટીકા કરનારાઓ એ ભૂલી જાય છે કે જે અવસ્થામાં ગોકુલના કૃષ્ણને વિવિધ લીલાઓ કરતા વર્ણવ્યા છે તે અવસ્થા ૧૦-૧૧ વરસથી વધુ નથી. ભાગવતકાર વેદવ્યાસે તે યથાસ્થાને સ્પષ્ટ કરેલું છે. તેમણે તામસ કહેતાં મંદ અધિકારી જેવાં ગોપી અને ગોપીને પોતાનાં સ્વાત્મીય ગણીને સર્વ પ્રકારનું સુખ અનુભવાવ્યું છે. લોકરીતિનો અનુભવ કરાવી લોકોત્તરતાનું સંવેદન કરાવ્યું છે. એટલે એમાં વિપત્તી કે વિકારીભાવ નથી, પણ શુદ્ધ સાત્ત્વિક પ્રેમભાવ છે. આવો જ પ્રેમભાવ ગોપીઓએ શ્રીકૃષ્ણમાં કેળવ્યો હતો, અને

લક્ષ્મણનોમાં નરસિંહ મહેતો, મીરાંબાઈ, ચૈતન્ય, રૂપ, સનાતન, જીવ, દયારામ વગેરેએ પોતામાં ગોપીભાવ જ ફળવ્યો છે.

વળી એ બેવાનું છે કે જો કૃષ્ણ અને ગોપી વચ્ચે કેવળ દુનિયાદારીનો ભરભાવ હોત તો ગોકુલ છોડ્યા પછી શા માટે તેઓ વારંવાર મથુરાથી ગોકુલ નહીં આવતે? મથુરાથી ગોકુલ કશું દૂર નહતું. છતાં પોતે ભતે કાંઈ પણ પ્રસંગને નિમિત્તે ગોકુલ વૃંદાવન આવ્યા નથી. પરંતુ પોતાના તરફથી ગોપગોપીઓને આત્મજ્ઞાન આપવા માટે ઉદ્ધવજીને તેઓ ગોકુળ મોકલે છે. તેમ જ ગોકુળ છોડ્યા પછી શ્રીકૃષ્ણે ઇંસીનાદ સુણાવીને કે રાસલીલા આદરીને મથુરાની સ્ત્રીઓને, દારકાંની સ્ત્રીઓને, કે ઇન્દ્રમથ, હસ્તિનાપુરની સ્ત્રીઓને પણ આકર્ષી નથી. પોતે રીતસર અનેક રાણીઓ પરણે છે, મૃદસંસાર ચલાવે છે, અને રાજ્ય-સામ્રાજ્યાદિનું મથાસ્થિત નિર્વહણ કરે છે.

આ સ્ટોટન ઉપરથી સમજશે કે રાધા આદિ ગોપીઓ અને રૂકમણી આદિ પટરાણીઓ એ ગીતામાં (અ. ૭ મો) વર્ણવેલી પરબ્રહ્મની અષ્ટધા પ્રકૃતિ છે. એમાં અનીતિની ગંધ નથી, દુન્યવી વ્યભિચારનો ભાવ નથી. કેવળ શૃંગારરસની પરિભાષા વપરાઈ છે એટલું જ છે. છતાં આ શૃંગાર ઉચ્ચ કોટીનો છે, એ ભૂલાવું ન બેધએ. તેમ શૃંગારના દેવ શ્યામ-વિષ્ણુ છે; અને વિષ્ણુ એ જ શ્રીકૃષ્ણ છે, પરબ્રહ્મ છે. જો શુદ્ધ મને આ સર્વનો વિચાર કરવામાં આવે અને પરમેશ્વરના આસક્તમત્વનો અને સાર્વત્રિક આત્મભાવપણાનો વિચાર કરવામાં આવે તો ગોપીઓ સાથેની વિવિધ રસભરી ક્રીડાઓમાં કે નરસિંહ, ચૈતન્ય વગેરે લક્ષ્મણી સખી-ગોપીભાવની ભક્તિમાં કાઈ પણ પ્રકારનો વાંધો સુરૂપ વિચારકને જણાશે નહીં, પણ ઉલટું પરમેશ્વર પ્રતિ આપણે પૂન્યભાવ અને અનુરાગવિશેષ આકર્ષિત રહેશે.

આ વિષયમાં અનેક વિદ્વાનો અને તત્ત્વજ્ઞો તરફથી ઘણી રીતે ખુલાસા કરવામાં આવ્યા છે. તેમાં મારી સમજણ ઉપર પ્રભાણે છે અને એ દૃષ્ટિએ કે કેશવરામની વર્ણવેલી ગોપીઓ સાથેની વિવિધ

રસિક ક્રીડાઓ, જે ભાગવતમાં પણ નથી જણાતી, પરંતુ અન્યત્ર અંકિત થયેલી છે, તેનો ભાવ સુસંસ્કારી જનોને સમજશે.

આ પ્રમાણે પરબ્રહ્મ-ભગવાન વિષે તેના સર્વશક્તિમત્વ, સર્વવ્યાપકત્વ, સર્વમાં હોવા છતાં સર્વથી પરત્વ, અને સર્વના નિયામકત્વ, સર્વપ્રિયત્વ, વગેરે જે જે કંઈ ગુણો શ્રુતિમાં વર્ણવાયા છે તે સર્વના પુરાવાઓ શ્રીમદ્ભાગવતમાં મળે છે, એટલા માટે ભાગવત વગેરે પુરાણોને વેદનું ઉપબંધલુ કરનાર ગણેલ છે તે કાંઈ જોડું નથી, એ આ ઉપરથી સમજશે.

આ જ પ્રમાણે ભગવાનની દરેક લીલાનો આધિભૌતિક, આધિદૈવિક, અને આધ્યાત્મિક ભાવ સમજવી શકાય, એમ છે. પણ તે માટે આ સ્થાન નથી. આવા સર્વેશ્વર, રસેશ્વર, ભગવાનની લીલા કવિ કેશવરામે પોતાની વૈખરી વાણી ને પ્રાકૃત ભાષા, ગુજરાતી ભાષામાં ગાઢને પવિત્ર કરી છે, તે વાંચીને વાંચનારાઓ પોતાનું મન-ચિત્ત પવિત્ર કરે અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્રના ચરણ-કમલમાં તેનો નિરોધ કરે, એમ હું ઇચ્છું છું. શ્રીનારદ પંચરાત્રમાં કહ્યું છે કે:—

માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વસ્તુ સદૃઃ સર્વતોડધિરુઃ ।

સ્નેહો મક્ષિરિતિ પ્રોક્તસ્તતો મુક્તિર્ન વાગ્યથા ॥

પરમાત્માના માહાત્મ્યના જ્ઞાનપૂર્વક, સદૃઢ અને સર્વથી અધિક જે પરમાત્માને વિષે સ્નેહ-પ્રેમ તેને જ ભક્તિ કહે છે; તે ભક્તિથી મુક્તિ મળે છે. બીજી રીતે મળતી નથી.

આવી ભક્તિ સુસંસ્કાર વાંચકોને પ્રાપ્ત થાય, એ જ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

શ્રીકૃષ્ણાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ॥

વિષયાનુક્રમણિકા

૧૭૭૦૦૦૦૦૦૦૦

[નોંધ-આગવત સ્કંધ ૧૦ માંના સર્ગવાર તેમજ અધ્યાયવાર, પ્રત્યેક પ્રસંગ વા વિષયનો નિર્દેશ આ સવિસ્તર અનુક્રમણિકામાં સહેલુક કરાયેલો છે, એથી તે વાંચતાં ઇચ્છામુને તેનો સૂચાલબદ્ધ ખ્યાલ આવી શકે.

હવેસાંત આગવતમાંનું શું શું કવિએ નિરૂપ્યું છે, શું શું છેડા દીધું છે, તેમજ અન્યત્ર સાંપડતી વસ્તુને આધારે તેમ સ્વકાવ્યશક્તિથી શું શું બઢાવ્યું-બઢેલાવ્યું છે તેનો પણ ખ્યાલ આવી શકે, એવા ઉદ્દેશથી પ્રસ્તુત વિષયાનુક્રમણિકા આલેખેલી છે.

સંપાદક અં. જી. લાની.]

સર્ગ ૧ લો: આગવતમાહાત્મ્ય અને હરિગર્ભનિવાસ

(પહેલી ૧૩ થી ૬૬ ૬૮ સુધીમાં કવિએ આગવતના સ્કંધ ૧ થી ૩ નો આધાર મુખ્યત્વે લીધો છે. ૬૬ ૬૮ થી દશમસ્કંધની વસ્તુનો આરંભ થાય છે.

(ભા. સ્કં. ૧૦; અ. ૧ લો અને ૨ જો, મ્લો. ૨૪, ૬૬ થી ૨૩૨.)

અંગસાયરણ-ગોપીજનવલ્લભકૃષ્ણની સ્તુતિ ૧-૮; અન્ય દેવ, અને શુક-દેવની સ્તુતિ ૯ થી ૧૨; આગવતમાહાત્મ્ય ૧૩-૨૦; આગવતચરણપ્રસંગ-વ્યાસ-નારદમેળાદિ ૨૧-૩૦; ઓતા-પરીક્ષિતનો વૈરાગ્ય ૩૧-૩૬; વલ્મીકી-શુક-દેવ-સાગ-વતવસ્તુનિર્દેશ ૪૦-૪૫; કવિ કેશવરામની કૃત્તિ અને વિનયવચન ૪૬-૫૬; મનુષ્યરેલની સાર્થકતા ક્યારે? ૫૭-૬૮.

કૃષ્ણજન્મપ્રકરણ-પૃથ્વીની ચર્ચા ૬૯-૭૬; વસુદેવ-દેવકીનાં લગ્ન. (ભા. સ્કં. ૧૦ અ. ૧ મ્લો. ૧૬ થી) ૮૦-૮૭; દેવકીને મૂકાવવા કંસને વસુદેવની વિનંતિ ૮૮-૯૬; વસુદેવનું વચનપાલન ૯૭-૧૦૪; નારદની નારદવિષ્ણુ ૧૦૫-૧૦૮; વસુદેવદેવકીનો કારાગૃહવાસ ૧૦૯-૧૧૧; કંસનું પાપાચરણ-સર્પલૂપ્યૂહ-જન્મ (ભા. સ્કં. ૧૦ અ. ૨ મ્લો. ૨૪ સુધી) ૧૧૨-૧૨૨; વાસુદેવવ્યૂહ. ૧૨૩-૧૩૨.

સર્ગ ૨ જો: શ્રી હરિજન્મવર્ણન

(સામ. સ્કં. ૧૦ અ. ૨ જો મ્લો. ૨૫ થી ૪૨; અ. ૩ જો તથા અ. ૪ થી પૂરા)

પ્રજ્ઞાહિ દેવોની ગર્ભસ્તુતિ ૧-૧૪; કારાગૃહમાં કૃષ્ણનું પ્રાકટ્ય ૧૫-૧૭; કૃષ્ણસારીરનું વર્ણન ૧૮-૨૪; કૃષ્ણનાં આમૃતણુ ૨૪-૩૦; વસુદેવ-દેવકીની

સ્તુતિ ૩૧-૪૨; કૃષ્ણે પોતાના પૂર્વજન્મની કહેણી કયા ૪૩-૫૩, કૃષ્ણનું વિરાટ સ્વરૂપનું સવરણ અને ગોકુલગમન ૫૪-૫૮, માયાનો પ્રભાવ ૫૯; કસને કૃષ્ણજન્મની નાણી ૬૦-૬૦ા, દેવકીની કસને કાકલુકી ૬૦ા-૬૫, માયાનું છટકુ-માયાના રૂપ ૬૬-૬૬, કસનો પક્ષાત્તાપ ૬૬-૭૭; કસને મધાનોની પાપજુદિની પ્રાણા ૭૮-૮૦

સર્ગ ૩ ને હરિજન્મોત્સવ અને પૂતના(બકી)મોક્ષ

(બા ૨૬ ૧૦ અ. ૫ મો કડી ૧૨ મીથી, અ. ૬ કો કડી ૫૧ મીથી)

(કડી ૧ કીથી ૧૩, તેમ જ કડી ૨૬ થી ૩૧, કવિની સ્વયંસ્તુતિ પ્રકૃતિ-નો હર્ષ ૧-૬, ગોકુલમા પ્રાકટયોત્સવ ૭-૩૬, મથુરામા કર ભરવા નદરાયનું જલ, વસુદેવ-નદ-મિવાપ-કસના બવનું સૂચન ૩૭-૪૬, ગોકુલમા હરપાત, પૂતનામોક્ષ ૫૪-૬૬, યશોદાનો બલચટ-શ્રીકૃષ્ણસારતોત ૬૭-૮૧

સર્ગ ૪ થો: શકટભંગ અને તુલ્યવર્તમોક્ષ

(બા ૨૬ ૧૦, અ. ૭ મો કડી ૩૧ મીથી અ. ૮ મો કડી ૪૪ મીથી)

હજાનક કર્મ, ૩-૮, દિંડોગો ૯-૧૨, પાવણું ૧૩-૧૮, અગ્રહાયુષણું ૧૮, શકટભંગ ૨૧-૨૭; તુલ્યવર્તવધ ૨૮-૪૧; બગાસુરવધ ૪૨-૪૩, કૃષ્ણ-સર્કરજનનામકરણ અર્થે ગર્ગ ગુરુ ગોકુલગમન ૪૪-૪૬, ગર્ગકિત ૫૦-૬૨, શીખલણીલા ૬૨-૬૬ વિવિધ અટકભાગાં ૬૭-૭૨.

સર્ગ ૫ મો: બાલકીડા અને યશોદાને વિચરપદર્શન

(બા ૨૬ ૧૦. અ. ૮ મો આઠ કડી ૨૬ મીથી)

યાપાઆવન ૧-૮, અશ્વમ ૯-૧૨, શાલિઆમ સાથે રમત ૧૨-૧૮, રામકૃષ્ણના બાલબેલ-તોફાન ૧૮-૨૮, ગોપીઓના આજ-કૃપાંદ, યશોદા-ગોપીસલાહ ૨૯-૬૬, કવિગીર્તન ૬૭-૭૧, મુદ્દલકાણ અને વિચરપદર્શન ૭૧-૪૮.

સર્ગ ૬ કો હિખલખંધન અને યમલાલ્ભનભંગન

(બા ૨૬ ૧૦ અ. ૯ મો કડી ૫ મીથી, અ. ૧૦ મો કડી ૩૪ થી ૪૮ા, અ. ૧૧ મો કડી ૪૮ા થી ૭૩ મ્લોઃ ૩૫ સુધી)

નદ-યશોદાના પૂર્વજન્મનો વૃત્તાન્ત ૧-૪, કૃષ્ણનાં તોફાન, ગોળી ફેડવી

૫-૮, બાળકોષ અને બાળકોડ ૧૦-૧૭, ઉપલબ્ધન ૧૯-૨૫, નલક્રમરના પૂર્વજન્મનો જ્ઞાન ૨૮-૪૦, યમવાર્તુન જ્ઞાનો ભંગ ૪૧-૪૯, ગોવાળોનો વિસ્મય ૫૦-૫૨, રામકૃષ્ણની રીસ ૫૩-૫૬, યશોદા અને રોહણીનો સતોષ ૫૭-૬૮, નદરા આદિ ગોવાળોનો વૃદ્ધાવનરાસ ૬૪-૭૨

સર્ગ ૩ મોઃ અધાસુર અને બકાસુરના વંદ

(બા ૨૬ ૧૦, અ. ૧૧ મો ૩૬ થી પૂરો, અ ૧૨, કી ૨૨ થી ૫૫, અ ૧૩ મો આરબકી ૫૬ મીથી અત મુધી)

બાલમેદાઓ વસ અસુરનો વધ, ૧-૧૨, બકાસુરનો વંદ ૧૩-૨૦, કૃષ્ણ ૦ વશમની વિવિધ લીના-રમતો ૨૧-૩૫, અધાસુરવધ ૩૬-૪૦, કૃષ્ણની પોતડ અને ડિશોર અવસ્થા ૫૪-૫૭

સર્ગ ૮ મોઃ બ્રહ્માએ કરેલું વસહરણ અને કૃષ્ણસ્તવન

(બા ૨૬. ૧૦, અ ૧૩ મો કી ૧-૬૨, અ ૧૪ મો કી ૬૩ થી અત મુધી)

ગોવાળોની વનમા ભોજન અને વિશ્રામની ચર્ચા ૧-૧૧, વાઝડલાનું કુર પલાયન અને ગોવાળોની ચિંતા ૧૨-૧૩, કૃષ્ણનું રોધન ૧૪, બ્રહ્માએ વાઝડા અને ગોવાળ બાળકોનું કરેલું હરણ ૧૫-૧૬, કૃષ્ણે નિપજવેલા ગોવાળ બાળકો અને વાઝડા અને તેમની મૂળ ભૂતિગત કોડા ૧૭-૩૪, વર્ષ એક પછી બલરામને વસ્તુસ્થિતિનું યથા પુનર્દર્શન ૩૫-૪૫, બલદેવની કૃષ્ણસ્તુતિ, બ્રહ્માનો વિસ્મય અને સ્તુતિ ૪૨-૬૯, પરીક્ષિતનો પ્રશ્ન અને શુભદેવનું સમાધાન ૭૩-૭૫

સર્ગ ૯ મોઃ ધેનુકાસુરનું હનન અને કાલીનાગદમન

(બા ૨૬ ૧૦, અ ૧૫ મો કી ૧-૨૫, અ ૧૬ મો, કી ૨૪ થી ૨૬, અ ૧૭, કી ૫૭ થી જા)

કૃષ્ણનો (કૌમાર વીતાલી) પોતડ અવસ્થામાં પ્રવેશ-વૃદ્ધાવનવિહાર-લીલા રમણો ૧-૧૫, ધેનુકાસુરવધ ૧૭-૨૧, કાલિન્દીના જલના પાનથી માયગોવાળોના મરણ ૨૨-૨૫, કાલી નાગનું રમન ૨૬-૫૬, કાલી નામના પૂર્વજન્મનું ચરિત્ર ૫૭ ૭૩, ગોવાળોનું દાસ્યભિમાથી વિશે ચન ૭૪-૭૮

સર્ગ ૧૦ મોઃ કુમારિકાઓનાં વસ્ત્રહરણ અને પ્રલંબવધ

(ભા. સ્ક ૧૦, અ ૧૮ મો, કડી ૧-૧૩, અ ૧૯ મો કડી ૧૪ થી ૨૪, અ ૨૦ મો છાંદી દીધેલો છે. અ ૨૧ મો માત્ર ૧ કડી ૨૫ મીમા ન વર્ણવેલો છે અ ૨૨ મો, કડી ૨૬ મીથી).

કીડાઓ અને રમતો ૧-૮, પ્રલંબ અસુરનો વધ ૯-૧૩, દાવાગિતું પાન ૧૪-૨૪, [યશ્વર્ણન અ ૨૦ મો અને વેલ્કળીત અ ૨૧ મો એ બેનું સૂચન માત્ર ૨૫ મી કડીથી કવિએ અહીં કર્યું છે પરંતુ સગ ૧૩ માંમા પુનઃ પ્રલંબ આવતા આ બે અધ્યાયોનો થોડોક સાર બીજી બહારની વસ્તુ સાથે ભેળવીવીને કવિએ વર્ણવેલો છે) હેમતન્ત્ર, કુમારિકાઓનું મત, દેવીપૂજન અને આરતી ૨૬-૪૫ કૃષ્ણનું ગોપકુમારિકાઓના વસ્ત્રોનું આહરણ અને પ્રલંબ ૪૬-૧૦, વૃક્ષોના પરમાર્થનું વર્ણન ૬૧-૬૮

સર્ગ ૧૧ મોઃ ઋષિપત્નીનાં ચરિત્રનું વર્ણન

(ભા. સ્ક ૧૦, અ ૨૨મો, કડી ૧-૮, અ ૨૩ મો, કડી ૯ થી અત સુધી)

શળ્યામાર્ણવ વૃદ્ધાવન, કીડાએલ ૧-૮, કૃષ્ણની ભૂખ અને યાજ્ઞિક બ્રાહ્મણોની અમદ્ધા ૯-૧૬, બ્રાહ્મણ પત્નીઓની પૂર્ણ શ્રદ્ધા, તેમનું કૃષ્ણ સમીપ આવી પહોચવું, કૃષ્ણનું શળ્યામાર્ણવ દેહ બ્રાહ્મણીઓને ઘેર મોઃ ૧૩ ૨૦-૭૧, કવિની આત્મચોગ્ધ ૭૨-૭૭

સર્ગ ૧૨ મોઃ ઇન્દ્રના મદનું મર્દન અને વરણપાશથી

નદનું વિમોચન

(ભા. સ્ક ૧૦, અ. ૨૪ મો, કડી ૧-૯ અ ૨૫ મો, કડી ૧૦ થી ૨૮, અ. ૨૬ મો અને ૨૭ મો એ બે કવિએ છાંદી દીધા છે, અ ૨૮ મો, કડી ૨૯-૪૦)

ઇન્દ્રમહોત્સવ ૧ નંદ સાથે એ મહોત્સવ નહીં લેતવવાની કૃષ્ણની ચર્ચા અને અતે ગોવર્ધનપૂજનનો નિર્ણય ૨-૮, ઇન્દ્રનો પ્રકોપ, વરસાદનું મુસવધારા કરે અભિવર્ષણ ૧૦-૧૩, ગોપાળોનું 'ત્રાહિ ત્રાહિ' યોગસાધ, ગોવર્ધન પર્વતમા સહુનો પ્રવેશ, મેધનો પરાજય, ઇન્દ્રનો પસ્તાવો ૧૪-૨૫, (શ્રીકૃષ્ણના અર્ચનનું વર્ણન, અ ૨૬ મો અને ઇન્દ્રસ્તુતિ અ ૨૭ મો એ બે કવિએ છાંદી દીધા છે). નદનું વરણપાશથી વિમોચન ૨૬-૪૦

સર્ગ ૧૩ મો: રાસક્રીડાવર્ણન

(ભા. સ્કં. ૧૦; અ. ૨૯ મો, કડી ૧-૧૭૫; અ. ૩૦ મો કડી ૧૭૫ થી ૩૨૫; અ. ૩૧, મો કડી ૩૨૫ થી ૪૬; અ. ૩૩ મો કડી ૪૭ મીથી.)

રાસ પૂર્ણિમાની રાત્રિનું વર્ણન-વનમાં રાસરમણ મારે કૃષ્ણનું ઉપસ્થાન ૧-૨; ગોપીઓનું રાસભૂમિ પ્રત્યે ધાવન (દોડવું); અને કૃષ્ણની આસપાસ વિરજાણું ૩-૬; ગોપીઓને ઘેર પાછી જવાનું કૃષ્ણનું વચન ૭-૧૦; ગોપીઓનો પેા પાછા નહીં જવાનો નિશ્ચયી નકાર-આત્મસમર્પણની પ્રતિજ્ઞા ૧૧-૧૪; કૃષ્ણનું રાસરમણ ૧૪૫-૧૭૫; કૃષ્ણનું અભૂચિતવ્યું અલોપ થવું, માધવનાં વિવિધ રૂપ ધારી ગોપીઓની વિદ્વલતા, કૃષ્ણનું રોધન ૧૭૫-૩૨૫; ગોપિકાગીત ૩૨૫-૩૬; વિદલ ગોપીઓનાં આર્ત રૂદન, કૃષ્ણસ્વરૂપનાં વિદમ્બન અને કૃષ્ણ દર્શન ૩૭-૪૦; યમુનાતીરે કૃષ્ણ અને ગોપીઓનો આરામ ૪૧-૪૨૫; ગોપીઓનો કૃષ્ણને પ્રેમ ૪૨૫-૪૩; કૃષ્ણે કરેલું સમાધાન ૪૪-૪૬; રાસક્રીડાવર્ણન ૪૭-૫૩; પરીક્ષિતનો પ્રેમ-સંકાપ ૫૪; શ્રીકૃષ્ણે કરેલું સમાધાન ૫૫-૫૮; કવિની કૃપાયાચના ૫૯.

સર્ગ ૧૪ મો: યત્રગવિમોચન, કૃષ્ણનું લાલનપાલન અને રાધા સાથે મિલન અને રમણ

(ભા. સ્કં. ૧૦; અ. ૩૪ મો, સ્થા. ૧ થી ૧૯ કડી ૧-૧૦; બાકીનો ભાગ અન્ય ક્રમને આધારે કવિએ લખ્યો છે.)

કૃષ્ણસહ નંદની અંગિકાયાત્રા ૧-૩; અજગરનો સંતાપ અને તેનો વિલાપ ૩ પે ઉદાર ૪-૧૦; કૃષ્ણનું લાલનપાલન, વિવિધ પદ્ધતિ આદિનું પીરસણ ૧૧-૨૭; રાધાને વ્યંતરનો વળગાડ અને કૃષ્ણભૂષાથી તેની નસાડ ૨૮-૪૯; એ મિત્રે વનમાં રાધા-કૃષ્ણનું મિલન ૫૦-૬૫.

સર્ગ ૧૫ મો: અલિનવો કૃષ્ણવિલાસ; શંખચૂડ, વ્યોમ અને કેશીના સંહાર

(ભા. સ્કં. ૧૦ કડી ૧થી ૨૬ ભાગવત બહારનો કવિવર્ણિત પ્રસંગ. અ. ૩૪ મો કડી ૨૭-૩૨; યુગલ ગીતનો, અ. ૩૫ મો કવિએ છોડી દીધો છે; અ. ૩૬ મો, કડી ૩૩ થી ૬૦; અ. ૩૭ મો કડી ૬૨ થી ૭૪.)

વસંત ઋતુનું આગમન, કૃષ્ણદિનું વસંતોત્સવનું ઉજવણું, ગોપીઓ સાથે

રમણ, કૃષ્ણ અંતર્ધાન યતાં વિરહવિલાપ અને અન્ન મિલનથી સંતોષ ૧-૨૬;
શંખચૂડનો સંહાર ૨૭-૩૦; વૃષભાસુરનો વધ (અ. ૩૬ મો.) ૩૩-૩૮; નારદની
કંસને બંસેરણી, અને તેની વસુદેવાદિને સતામણી ૩૯-૪૨; કેશીને વૃંદાવન
મોકલવો ૪૩-૪૪; મલ્લો અને કુવલયાપીડ(દાથી)ના મહાવતને ઉત્તેજના ૪૫-૫૧;
અહૂરને કંસની કૃષ્ણને મથુરા લઈ આવવાની આજ્ઞા ૫૨-૬૦; કેશીનું કૃષ્ણે
કરેલું નિર્દલન ૬૧-૬૬; વ્યોમાસુરનો સંહાર ૬૦-૭૩; ઉપસંહાર ૭૪-૭૫.

સર્ગ ૧૬ મો: અહૂરનું વૃંદાવનમાં આગમન, અને કૃષ્ણનું મથુરાપ્રયાણ

(ભા. સ્કં. ૧૦, અ. ૩૮ મો કડી ૧-૨૨ા; અ. ૩૯ મો કડી ૨૨ા થી
૬૪, અ. ૪૦ મો. કડી ૬૫ થી ૬૭.)

અહૂરનું ગોકુળમાં પ્રમુખિતવનસહ આગમન ૧-૧૩, કૃષ્ણદર્શનથી હર્ષાતિરેક
૧૪-૧૬; અહૂરનો સહાર, કંસનો તેણે નિવેદેલો સંદેશ ૨૦-૩૦; ગોપીઓના
મન:સંતાપ, અહૂરનું નિર્ભાસન ૩૧-૫૨; પ્રભાતે કૃષ્ણ આદિનું મથુરા પ્રતિ
પ્રયાણ, ગોપીઓના વિલાપ અને કૃષ્ણને જતા અટકાવવાનાં મથન ૫૩-૫૬;
પાછા આવવાના આશાસન સાથે ગોપીઓનું સાંત્વન અને 'કૃષ્ણનું પ્રયાણ
૫૭-૬૦; કાલિન્દીના જલમાં ન્હાતાં અહૂરને કૃષ્ણના શોષણથી સ્વરૂપનું દર્શન,
૬૧-૬૪; અહૂરની સ્તુતિ ૬૫-૬૬

સર્ગ ૧૭ મો: કંસના ધનુર્મખ, ધનુર્લેગ અને કુબ્જા ઉપર કૃષ્ણની કૃપા

(ભા. સ્કં. ૧૦; અ. ૪૧ મો કડી ૧ થી ૨૦; અ. ૪૨ મો કડી ૨૧ થી ૫૨.)

વિસ્મયચક્રિત અહૂરને કૃષ્ણની પૂજા ૧-૨ા; રામકૃષ્ણનું મથુરા પહોંચેલું,
ઉદ્ધાનમાં ઉતરેલું ૨ા-૪; અહૂરને ઘેર એકલો મોકલવો ૫-૮; પાછલે પહોંરે રામ-
કૃષ્ણની મથુરાદર્શને ફેરણી ૯-૧૪; વાઠમાં કંસના ઘોષીને હણી રાજપોષાકો
હસી લઈ તેનું કરેલું પરિધાન ૧૫-૧૬; ગાળી સુદામાની ભક્તપદે સ્થાપના
૨૦-૨૧, કુબ્જાનો. ઉદ્ધાર ૨૨-૩૨; ધનુ:શાળામાં ધનુષ્યનો ભંગ ૩૩-૩૮;
રાત્રિનું આનન્દમાં નિર્ભમન ૩૯-૪૦; કંસને રાત્રિએ અપઘ્નકનીયાળ સ્વપ્નાં અને
મૃત્યુની શંકા ૪૧-૪૪; સવારે રંજમંડપમાં વિવિધ ભતિના લોકે ની લીડ ૪૫-૫૧.

સર્ગ ૧૮ મો: મલ્લગુહ અને કુંસમોક્ષ

(ભા. સ્કં. ૧૦; કડી ૧ થી ૨૩૫૫ કવિએ સ્વયંસ્કૃતિ સીતિએ મલ્લગુહના અખાડામાં જવાના માર્ગ ઉપર સૈન્યસરંભમની વગેરે ગોઠવણી વર્ણવી છે.

અ. ૪૩ મો કડી ૨૩૫૫ થી ૪૧૧૫; અ. ૪૪ મો, કડી ૪૧૧૫ થી ૬૬).

મલ્લગુહના અખાડામાં જવાના માર્ગમાં કુંસે ગોઠવેલા દાથી, ઘોડા, સરાસ્ય સૈનિકો વગેરે પ્રતિ પ્રતિદ્વંદ્વીપ્રતિબંધો કડી ૧-૧૭; ગોપીની અખાડામાં જતાં વિવિધ યેષાઓ કડી ૧૮ થી ૨૩૫૫; કુવલયાપીડના મહાવલ સાથે બોલાબોલી અને દાથીનું દેશમાં દળન કડી ૨૩૫૫ થી ૩૧; અખાડામાં કૃષ્ણનું વિવિધ રૂપે દર્શન ૩૨-૩૭૫૫; મલ્લ ચાલુર સાથે મલ્લગુહ અને તેનું દળન ૩૭૫૫ થી ૪૬; મુશ્ક, તોસલ આદિ મલ્લોનું સ્વર્ગમન ૪૭-૫૫; કુંસનેા વધ અને દેવેના પ્રસન્નતાભર્યા હર્ષ ૫૬-૬૪.

સર્ગ ૧૯ મો: મથુરામાં આનન્દોત્સવ અને સાંઘીપનીના સુતની પ્રાપ્તિ

(ભા. સ્કં. ૧૦, કડી ૧ થી ૩૮ કવિનો વધારો અ. ૪૫ મો કડી ૩૮ થી ૬૮.)

કુંસમરણનેા મથુરામાં ઉત્સાહ, કૃષ્ણકાર્યની પ્રસંસા-ગીત-ઉત્સવ-વનવર્ણ ૧-૩૮; ઉત્સવને રાજ્યસમર્પણ ૩૯-૪૦; કૃષ્ણનું નંદાદિકને ગોક્તુળ વળાવવું ૪૧-૪૫; રામકૃષ્ણને દ્વિજસંસ્કાર ૪૬-૪૭; ગુરુદે અભ્યાસ અર્થે નિવાસ ૪૮-૫૩; ગુરુના મનોરથ-પુત્રપ્રાપ્તિની પ્રપૂર્ણી ૫૪-૬૭.

સર્ગ ૨૦ મો: ઉદ્ધવ સાથે ગોપીઓને કૃષ્ણનો સંદેશ અને કુષ્મળને સ્નેહહાન

(ભા. સ્કં. ૧૦, અ. ૪૬ મો, કડી ૧-૧૮૫૫; અ. ૪૭ મો કડી ૧૮૫૫ થી ૪૨; અ. ૪૮ મો કડી ૪૩-૮૦; અ. ૪૯ મો કડી ૮૧ થી ૮૪૫૫.)

ઉદ્ધવનું કૃષ્ણસંદેશ સાથે વૃન્દાવનપ્રયાણ ૧-૨; સંજે પહોંચતાં સત્કાર અને કૃષ્ણગુણલીલાનું પુનઃ ઉત્તેજિત સ્મરણ ૩-૬; ઉદ્ધવને કૃષ્ણના સ્નેહની સાચક પૃષ્ઠા ૧૦-૧૫; પ્રભાતે ઉદ્ધવને રથ દેખતાં ગોપીઓનાં દિલમાં ચચસાટ અને ઉદ્ધવને આસેપૂર્વક મહેણાંટાણાં, સ્વવિરહની અનુચોચના, પ્રમરગીત, કૃષ્ણ-ગુણલીલાનાં જાવસર્યા સ્મરણ, કૃષ્ણના પુનઃ દર્શનની આતુર પીપાસા ૧૬-૩૬; ગોપીના સંદેશા સાથે ઉદ્ધવનું મથુરા પાછા આવવું ૪૦-૪૨; કામતત્ત્વ કુષ્મળને

સ્નેહદાન ૪૩-૬૯; ઉદ્ધવના સ્નેહભાવની તુષિ ૭૦-૮૦; પાંડવોના સમાચાર લાવવા, અકૂરનું હસ્તિનાપુરપ્રયાણ અને કુન્તા, વિદુર આદિ સાથે વાર્તાલાપ ૮૧-૮૪; કવિનો પૂર્વાર્ધનો ઉપસંહાર ૮૫-૮૭.

**સર્ગ ૨૧ મોઃ જરાસંધનો પરાજય; કાલયવનનું આક્રમણ;
અને દ્વારાવતીની ઘટનાનું વર્ણન**

(ભા. સ્કં. ૧૦, અ. ૫૦ મો કડી ૯ થી ૩૩; પાછો કડી ૩૩-૩૮;
અ. ૫૨ મો કડી ૩૪-૩૬.)

હત્તરાર્ધના આરંભનું મંગલ ૧-૮, જરાસંધને કૃષ્ણ સાથે સંગ્રામ આદરવાની તેની વિધવા પુત્રીઓની પ્રેરણા અને અદાર વાર જરાસંધની હાર ૯-૨૮; કાલયવનને નારદની કૃષ્ણ સાથે લડવાની ઉત્તેજના અને તેનું આક્રમણ ૨૯-૩૬; રામકૃષ્ણની મથુરા છાડી દ્વારકા વસાવવાની મંત્રણા ૩૭-૩૮; વિશ્વકર્મા પાસે દ્વારાવતીની કૃષ્ણે કરાવેલી અદ્ભુત ઘટના અને વૈભવ, દ્વારાવતીના મહિમાનું વર્ણન ૩૯-૬૦.

સર્ગ ૨૨ મોઃ કાલયવનનું દહન અને મુચુકુંદને વરદાન

(ભા. સ્કં. ૧૦, અ. ૫૦ મો સ્લોક ૫૮ થી, કડી ૧; અ. ૫૧ મો કડી ૨ થી ૬૨; અ. ૫૨ મો સ્લોક ૧-૧૫, કડી ૬૩-૮૬)

મથુરામાંથી એકાકી નિરાશુધ કૃષ્ણનું પ્રયાણ ૧; કાલયવનનું તેની પાછળ ધાવન, અને ગિરિકંદરામાં પ્રવેશ ૨-૬; કાલયવનના ચરણપ્રહારથી સૂતેલા મુચુકુંદનું જાગરણ અને તેજથી તેનું દહન ૭-૧૦; મુચુકુંદનું પૂર્વ જ્ઞાન ૧૦-૨૦; કૃષ્ણને મુચુકુંદના પ્રણામ અને પ્રશ્ન ૨૦-૩૪; કૃષ્ણે આપેલી સ્વઓળખ, અને વરદાન મામવાનો મુચુકુંદને બોલ ૩૫-૪૨; મુચુકુંદની સ્તુતિ, સ્વસ્થિતિ-વર્ણન ૪૨-૬૦; કૃષ્ણે તેને દીધેલું નિર્ભય સ્થાન ૬૧-૬૨; તેનો મોક્ષ ૬૩-૬૫; કાલયવનના ધનવૈભવનું સદ્ગણ ૬૬-૬૭; જરાસંધનું ૧૯ મી વારનું આક્રમણ ૬૮-૭૦; ગોમાંતક પર્વત ઉપર રામકૃષ્ણનું નિર્ભય આરોહણ અને જરાસંધના સૈન્યનું પ્રતલન ૭૧-૭૪; આનર્ત દેસના રાજ્ય દેવતી પુત્રી દેવતી સાથે બળ-રામનો ઉદ્વાહ ૭૫-૮૭.

સર્ગ ૨૩ મોઃ રુકિમણીહરણ

(ભા. સ્કં ૧૦, અ ૫૨ મો મ્તે ૧૬ માથી આરંભ થી ૧-૫૨; અ ૫૩ મો થી ૫૩ થી ૮૦, અધૂરો)

રુકિમણીનો કૃષ્ણ હપર અનન્થ સ્નેહ, કૃષ્ણ વર પામવાની વાચ્છા ૧-૫, વિદુર્ભ રાજ લીમઞ્ન પુત્રી માટે વરસોધન ૭-૧૦, કૃષ્ણ હપર સદુની દષ્ટિ ૧૧-૨૦, દ્વિનૃત્ત દ્વારામતી પ્રતિ પ્રેમણ ૨૧-૨૨, રુકમેયાનો વિરોધ અને રોષ ૨૩-૨૮, શિશુપાલને રુકમેયાનું નિમંત્રણ ૨૯-૩૦, રુકિમણીનો મન સંતાપ અને કૃષ્ણ પાસે દ્વિનૃત્તી વિનતિપત્ર સાથે પાઠવણી ૩૧-૪૦, દ્વિનૃત્ત રુકિમણીના પ્રેમપત્ર સાથે કૃષ્ણસહ મિલન અને કૃષ્ણનું પત્રવાચન ૪૧-૫૨, ફાંક સાથે વિદુર્ભ નગરી તરફ કૃષ્ણનું પ્રયાણ ૫૩-૫૫, યાદવસૈન્યનું સહાય અર્થે વિદુર્ભ નગરી તરફ પ્રયાણ ૫૬-૫૯ અધીરી રુકિમણીનો ઉચ્ચાટ ૬૦-૬૬, કૃષ્ણના સમયસર આગમનની વધાર્થ અને આનંદાવેશ ૬૭-૭૨, કૃષ્ણ આદિનો રાજસત્કાર ૭૩-૮૦.

સર્ગ ૨૪ મોઃ રુકિમણીનું હરણ અને રણસંગ્રામ

(ભા. સ્કં ૧૦, અ ૫૩ મો ચાલુ થી ૧ થી ૩૨, અ ૫૪ મો ૩૨-૪૦.)

કૃષ્ણના રૂપસૌન્દર્યનું વર્ણન ૧-૧૦, શિશુપાલનું આગમન ૧૨, લક્ષ્મી હરકાન્થ ૧૩-૧૫ રુકિમણીનું કેવીપૂર્વક અર્થે પ્રસ્થાન, અગ્નિકાનું આરાધન ૧૬-૨૪, કૃષ્ણે રુકિમણીનું કંરેણ હરણ ૨૪ થી ૨૮, શિશુપાલ આદિ સાથે રણસંગ્રામ અને તેમનાં પરાજયપ્રત્યાયન ૨૮ થી ૪૦

સર્ગ ૨૫ મોઃ રુકિમણીવિવાહ દ્વારાવતીમાં

(ભા. સ્કં ૧૦, અ ૫૪ મો ચાલુ)

પરાજિત રાજ્યોનું સ્વરેશ સીમારેખ ૧-૧૦, રુકમેયાનો પરાજય અને માનખડન ૧૨-૧૮, દ્વારામતીમાં કૃષ્ણ અને રુકિમણીનો નગરહતસવ, સત્કાર પ્રગટે ૨૦-૪૧

સર્ગ ૨૬ મોઃ રુકિમણીનો લગ્નાત્સવ

(ભા. સ્કં ૧૦ અ ૫૪ મો અવ સુધી)

વરપોટે ચઢેલા કૃષ્ણનું અલૌકિક સ્વરૂપ અને અલંકાર ૧-૫ રાજમાર્ગમાં વધામણી ૩-૧૧, પોંખણ, પાણીમહણ અને લીમળી પહેરામણી ૧૭-૨૦

દેવકીનાં બેવારણાં ૨૧-૩૦; રુકિમણીનો સુખી સંસાર; રુકિમણીદરણ ગાવાનું ફળ ૩૪-૪૦.

સર્ગ ૨૭ મોઃ પ્રહુસકૃત રાંબરવધ, અને સ્થમંતક મણિનું આખ્યાન

(ભા. સ્કં. ૧૦, અ. ૫૫ મો કડી ૧-૨૨; અ. ૫૬ મો કડી ૨૩ થી ૪૭;
અ. ૫૭ મો કડી ૪૮ થી ૭૩.)

રુકિમણીથી પ્રહુસનો જન્મ, તત્કાલ અસુર રાંબરે કરેલું તેનું દરણ અને તેનું સસુદ્રમાં પ્રસેપણ ૧-૨; અત્યંત પેટમાંથી રાંબરને પ્રહુસની પુત્ર પ્રાપ્તિ અને તેની રંધવારી દ્વારા લાલનપાલન ૩-૬; પ્રહુસ (પૂર્વજન્મનો કામદેવ) યુવાન યતાં, તેને ઉછેરનાર રાંબરની રંધવારી માયાવતી પૂર્વજન્મની તેની પત્ની (રતિ) સાથે જ તેની રમણીલા, માયાવતીના પૂર્વજન્મને જ્ઞાતા, અને રાંબરને મારી પ્રહુસનું દ્વારકાં સીધાવું ૭-૧૩; દ્વારાવતીમાં કૃષ્ણપ્રાસાદમાં ઉપતિનો સંહાર ૧૪-૨૨; સત્રાજિતને સૂર્યથી સ્થમંતક મણિની પ્રાપ્તિ, ૨૩-૨૬; કૃષ્ણની એ મણિ માટે સત્રાજિતની માગણી અને તેનો નકાર, અનર્થનો આરંભ ૨૬-૨૯; સત્રાજિતના ભાઈ પ્રસેનજિતનો મણિ માટે વનમાં સિંહ કરેલો વધ, અને એ સિંહનો રીંછ કરેલો સંહાર ૩૦-૩૧; કૃષ્ણને માથે એ મણિના આદરણને આસિપ ૩૨-૩૨; મણિના રોધન અર્થે કૃષ્ણનું મયન-વનમમન, પગે રોધી નંજુવાન રીંછની શુદ્ધામાં કૃષ્ણનો પ્રવેશ અને તેની સાથે સંગ્રામ અને તેને હરાવી તેની પુત્રી નંજુવતી સાથે દ્વારાવતીમાં પુત્ર આગમન ૩૨-૪૩; સત્રાજિતને પાછી મણિની સોંપણી ૪૪; સત્રાજિતે પેતાની પુત્રી સલજામા કૃષ્ણને પરણાવી અને મણિનું દાન કર્યું, પણ કૃષ્ણે તે દાન અસ્વીકાર્યું ૪૫-૪૭; કૃષ્ણનું હસ્તિનાપુરપ્રયાણ ૪૮-૪૯; કૃતવર્માએ સત્રાજિતનો કરેલો વધ, સલજામાનો રોષ અને તેનો ખદલો લેવા કૃષ્ણને ગ્રેરવા હસ્તિનાપુર જવું. ૫૦-૫૩; રામકૃષ્ણ દ્વારાવતી આવતાં જવું જારવા કૃતવર્માએ અકૂરને મણિ સોંપી કરેલું પત્રાયન ૫૩-૫૮; કૃષ્ણે કૃતવર્માનો કરેલો વધ, તેની પાસેથી મણિ ન મળતાં બળરામનો કૃષ્ણ ઉપર સંદેહ અને તેથી દ્વારાવતી છાડી ગેવિલ દેરામાં જઈ રહેલું, ત્યાં દુર્યોધનને ગદાયુધનું સિદ્ધાંતદાન દેલું ૫૯-૬૩; અર્ધથી થતો અનર્થ ૬૩-૬૬; કૃષ્ણે સત્કથાની કીર્તિ ઉત્તરક્રિયા ૬૬; અકૂરનું મણિ સાથે મારીપૂરી નાશી જવું; દ્વારકામાં ઉત્પાત, અકૂરને દ્વારાવતી સન્માન સાથે પાછો

બેલાવવો, અદૂરે મણિ સોંપવા કર્તા કૃષ્ણનું તેને પોતાની પાસે જ રાખવાનું સોંપવું. ૬૧૧-૭૩

સર્ગ ૨૮ મો: આઠ પટરાણી ધ્વજના સાથે વિવાહ

(ભા. ૨૬. ૧૦, અ. ૫૮ મો કડી ૧ થી ૩૮; અ. ૫૯ મો કડી ૩૮ થી ૬૪)

ઇન્દ્રપ્રસ્થ નર્મ પાંડવો સાથે કૃષ્ણનું મળવું ૧-૪; કૃત્તાચારિના કુસલ પ્રમ્થ ૫-૧૧; કાલિન્દી કન્યાની કૃષ્ણને માણિ ૧૧-૧૬; પાંડવવનદાહ, અર્જુનને આંધિવ ધનુષ્યની પ્રાપ્તિ, મય દાનવની આયામય મહાસલાની રચના, ૧૬-૨૨; કાલિન્દીનો વિવાહ ૨૩; મિત્રવિદ્વાનું લગ્ન ૨૪-૨૫; કૃષ્ણે સાત વૃષભને એક સાથે નાથી, નમનિતિ સાથે કરેલાં લગ્ન ૨૬-૩૬; લક્ષ્મણ સાથે સ્વયંવર લઈ ૩૭-૩૯; પ્રાગ્જન્યોતિષપુર નર્મ નરકાસુરનો કરેલો વધ ૩૯-૫૨; ૧૬ હજાર રાજકન્યાઓનું આહરણ ૫૨-૫૬ કૃષ્ણનું અમરાપુરી નર્મ પારિલતિક વૃક્ષને દ્વારાવતીમાં રોપવું ૫૬-૬૦; વસુદેવે ૧૬ હજાર કન્યાઓ સાથે કૃષ્ણનાં કરેલાં લગ્નનો ઉત્સવ ૬૧-૬૪.

સર્ગ ૨૯ મો: કૃષ્ણ અને રુકિમણીનો પ્રેમકલહ

(ભા. ૨૬. ૧૦, અ. ૬૦ મો કડી ૧-૩૬; અ. ૬૧ મો કડી ૩૬ થી ૫૩)

કૃષ્ણે કરેલો રુકિમણીનો નર્મમર્મભર્યો ઉપહાસ ૧-૧૪; રુકિમણીની બેલાન અવસ્થા અને કૃષ્ણનું સંત્વન ૧૫-૨૨; રુકિમણીનો કૃષ્ણને પ્રમ્થ અને કૃષ્ણગુણપ્રશંસા ૨૩-૩૭; કૃષ્ણનો ઉત્તર ૩૮-૩૯; અન્ધ પટરાણીઓને કૃષ્ણનાં પ્રેમદાન ૪૦-૪૧; પ્રભુમયુત અનિરુદ્ધનાં લગ્ન ૪૨-૪૪; ઉત્સવમાં છૂત-ઠલહ અને રુકિમણીનો બહારામે કરેલો વધ ૪૫-૫૪.

સર્ગ ૩૦ મો: ઉપાહરણ(?), અનિરુદ્ધહરણ

(ભા. ૨૬. ૧૦, અ. ૬૨ મો કડી ૧ થી ૪૪; અ. ૬૩ કડી ૪૫ થી ૮૫)

બાણાસુરનો જલોન્માદ, સંકરને પોતાનો પરાજય કરે એવા મતિદંદીની માત્રણી ૧-૮; તેની પુત્રી ઉપાને નિદ્રામાં સ્વામીસુખસોમનો અનુભવ ૮-૧૦ પ્રધાનકન્યા(ચિત્રલેહા)એ ચિત્રદ્વારા તેના બાળી સ્વામીનો ઠરાવેલો પરિચય ૧૧-૧૬; ચિત્રલેહાનું દ્વારકા નર્મ, વૈષ્ણવ મંત્રની સિદ્ધિથી અનિરુદ્ધને રોણીત પુર આણવો ૧૭-૨૫; ઉપા અને અનિરુદ્ધનું મળવું અને પરણવું ૨૬-૨૮; અ.

બાણાસુરને હવમતા ઉપાની બહલાયલી સરીરસ્થિતિનો સંદેહ અને રાષભેર યુદ્ધ કરી અનિરૂદ્ધને નાગપાસથી બાંધવો ૨૮૧-૪૦; નારદના સંદેશથી કૃષ્ણ-આદિતું રોણીતપુર ઉપર આક્રમણ, બાણાસુર સાથે અતિરાય ધોર રણસંગ્રામ ૪૧-૧૭; ત્રિશિરા તાલે વાળેલો સંઠ અને તેની કિત ૧૮-૭૧; ઉમાપાં સંકરની બિનતિથી બાણાસુરને વરદાન ૭૭-૭૯૧; ઉપાનો અનિરૂદ્ધ સાથે ત્રિવાહ અને દ્વારાવતીમાં સહુનું પધારવું ૭૯૧-૮૫.

સર્ગ ૩૧ મોઃ નૃગ રાજાનો ઉદ્ધાર અને કાશીરાજાનો વધ

(બા. ૧૬. ૧૦, અ. ૧૪ મો કડી ૧-૬; અ. ૧૫ મો કડી ૩૦ થી ૪૨; અ. ૧૬ મો કડી ૪૩ થી ૭૦)

દ્વામાં પડેલા કાઝીડાનો કૃષ્ણે કરેલો ઉદ્ધાર ૧-૩; એ કાઝીડાએ નૃગ રાજાના પૂર્વ જન્મનું વૃત્તાન્ત ૧૦-૧૧; શ્રીકૃષ્ણભક્તિની પ્રાપ્તિ અને સ્વર્ગજનન ૧૩-૨૦; બ્રાહ્મણના મહિમાનો યાદવોને કૃષ્ણનો બોધ ૨૧-૨૬; સંકર્ષણનું ગોકુળ જવું અને ત્યાં રમણક્રીડા કરવી, યમુનાને સિંચા, પાણું દ્વારાવતી આવવું ૩૦-૪૨, કાશીરાજાના દૂતનું અંતિમ કહેણ, કાશીરાજ સાથે રણસંગ્રામ ૪૩-૫૮૧; દાવા-અગ્નિનું દ્વારાવતી ઉપર આવવું, કૃષ્ણે સુદર્શન ચક્રથી તેને છરાવવો. ૫૮૧-૭૧.

સર્ગ ૩૨ મોઃ દ્વિવિદ વાનરનો વધ અને નારદનું કૃષ્ણના શૃદ્ધસ્થાત્રમ સંબંધી કૃતૃહલ

(બા. ૨૬. ૧૦, અ. ૧૭ મો કડી ૧ થી ૭; અ. ૧૮ મો કડી ૮ થી ૩૪; અ. ૧૯ મો કડી ૩૫ થી ૫૬)

દૈવત ગિરિ ઉપરની બલરામની ક્રીડા, દ્વિવિદ વાનરની અગ્લીલ એકા અને બલરામે તેનો કરેલો સંહાર ૧-૭; દુર્યોધનની પુત્રી લક્ષ્મણાનું કૃષ્ણપુત્ર સાંભે કરેલું હરાણ, કૌરવોને સમજાવવા બલરામનું હસ્તિનાપુર જવું, બલરામનો કૌરવોએ કરેલો ઉપહાસ, કૌભયી હસ્તિનાપુરને હળ વડે ઉપલાનવાનું બલરામનું મયન, કૌરવોએ બલરામનું કરેલું સમાધાન અને સાંભળે પુત્રીનું દાન ૮-૩૪; નારદનું કૃષ્ણનો, સોળ હબર શાહીઓ સાથેના શૃદ્ધસ્થાત્ર ભોવાનું કૃતૃહલ, વિવિધ શૃદ્ધોમાં વિવિધ રૂપે કૃષ્ણની વિવિધ પરિચર્યાઓ અને સુખાનુભવ ૩૫-૫૬.

સર્ગ ૩૩ મો: હરિ-કૃષ્ણનો શ્રહસંસાર

(ભા. ૨૬. ૧૦, અ. ૭૦ મો, માત્ર ૧૩ શ્લોક, બાકીનું કવિનું સ્વયસંધાનિવ.)

બંદીજનોની કૃષ્ણની ખીરદાવણી ૧-૮; પ્રાતઃકાલમાં કૃષ્ણનું હત્યાન ૯; દંતકાવન, મુખપ્રક્ષાલન વગેરે ૧૦-૧૨; કૃષ્ણનું દેશપ્રસાધન, રનાન અને વસ્ત્રાદિનું પરિધાન ૧૩-૧૮; મંદિરમાં શૃંગાર આદિ ધરી પધારણું ૧૯-૨૨ા, સાતીગ્રામ-પૂજન આદિ નિત્યકર્મ, બ્રાહ્મણોને ગૌદાન ૨૨ા-૨૬; નગરવાસીઓને સંતોષ-પ્રદાન ૩૦; બ્રાહ્મણોનો અને પછી પ્રસાદમંદલ ૩૧-૩૩; વિવિધ ભતિ-તિની પાકસામગ્રી ૩૪-૬૪; કુકિમણીનું સામગ્રીએનું આનંધન અને માતા દેવકીનું પરિવેષણ ૬૫-૬૭; મુખપ્રક્ષાલન અને મુખવાસમંદલ ૬૮-૭૪; બપોરની વામકુક્ષી ૭૫-૭૭.

સર્ગ ૩૪ મો: સુધર્મા સલાવણું, બ્રહ્માદિનું કૃતૂહલ

(ભા. ૨૬. ૧૦, અ. ૭૦ મો આશુ શ્લોક ૧૪ થી ૨૨ માત્ર, શેષ કવિનું સ્વયં સંધાનિવ.)

કૃષ્ણની દિનચર્યા આશુ: પ્રાસાદભાષી સસસ સર્જ યદને ઉપર આદેહલ ૧-૬; વિવિધ શખાદિ વાદોના નિનાદ અને પુષ્પચુષ્ટિ સહ સમારથાને પ્રયાણ ૭-૧૨; સુધર્મામાં સિંહાસને બેસણું ૧૩-૧૫; કૃષ્ણનાં પૂજ, આરતી પુષ્પાંજલિ અને નિરાજન ૧૬-૨૭; બ્રહ્મા, શંકર આદિની સત્તિધિ, ગાંધર્વકિત્તરનાં આન, અને કવિજનોની કાવ્યચાતુરી ૨૮-૩૪; અંશરાત્ન ૩૫-૪૨; દેવોનો ભક્તિ-ભાવ, ૧૮ પુરાણ, ૧૨ સૂર્ય ૨૭ નક્ષત્ર સહ ચન્દ્રાદિ, સપ્તા ઋષિ, ૧૨ પ્રભ-પતિઓ, ઐદ મતુ, પાર્ષદા, ઇન્દ્રન કાટિ યાદવે, વૈષ્ણવ ભક્ત પ્રવરો, અનેક ઋષિ-મુનિઓ, અનેક સરિતાઓ, ક્ષેત્રો સપ્તપુરીઓ, વિવિધ વાત્સે, મુક્ત-આત્મા, રાજર્ષિઓ, એ સહુનું ભાગવતશ્રવણ ૪૨-૮૨.

સર્ગ ૩૫ મો: રાજવિનતિ, અને ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં આનંદવિહાર

(ભા. ૨૬. ૧૦, અ. ૭૦ મો, શ્લોક ૨૩ થી, કાકી ૧ થી ૩૫; અ. ૭૧ મો ૩૬-૭૫)

સુધર્મા સલામાં વિરાજેલા કૃષ્ણને જરાસંધે પૂરેલા રાજાઓની દૂત દ્વારા વિનતિ ૧-૩૦; નારદનું આગમન અને સુધિષ્ટિરો ઇન્દ્રપ્રસ્થ આવવાનો સંદેશ ૩૧-૩૨ા; ઉદ્ધવની સલાહથી રાજસૂય યજ્ઞ દ્વારા એકી સાથે બે કાર્ય કરવાની કૃષ્ણની

તત્પરતા અને રાજદૂતની સાથે સંતવનના સહેરાની પાઠવણી ૩૨૧-૪૧; ઇન્દ્રપ્રસ્થ તરફ કૃષ્ણાદિનું ગાજતેવાજતે પ્રયાણ, પ્રવાસમાર્ગવર્ણન, ઇન્દ્રપ્રસ્થ પહોંચવું ૪૨-૫૪; ધર્મરાજનો થોડો બાવબરો સહાર અને કુચળ પ્રેક્ષ ૫૫-૬૦; રાજદ્વારમાં કાઠમાઠ સહ પથરામણી ૬૧-૬૮; વિવિધ નવલા રાજભોગોથી નિસ્યતો સહાર ૬૯-૭૫

સર્ગ ૩૬ મો: રાજસૂય યજ્ઞનો આરંભ અને જરાસંઘવધ

(ભા. સં. ૧૦, અ. ૭૨ મો કડી ૧ થી ૬૭; અ. ૭૩ મો, કડી ૧૮ થી ૮૦)

મયદાનવની મયસભામાં કૃષ્ણને ધર્મરાજની વિનંતિ, રાજસૂય યજ્ઞ કરવાની આજ્ઞાની માગણી ૧-૬; કૃષ્ણની સંમતિ અને પાંડવબાળકોનું દિગ્વિજય અર્થે પ્રેષણ અને વિજયથી ધન આદિનું સંગ્રહણ ૭-૧૭, જરાસંઘને જિતવા કૃષ્ણ, ભીમ અને અર્જુનનું પ્રયાણ, બ્રાહ્મણવેષે મગધપૂરીમાં પ્રવેશ અને જરાસંઘ પાસે દ્વંદ્વયુદ્ધની વાચના ૧૮-૪૦, જરાસંઘ સાથે લીમતુ મહાયુદ્ધ અને જરાસંઘનો સહાર ૪૧-૬૪; જરાસંઘના પુત્ર સહદેવને રાજ્યાભિષેક, હંભરો બદિવાન રાજ્યોની સુક્તિ, અને ત્રણેય ઇન્દ્રપ્રસ્થ પાછું આવવું ૬૫-૮૦, આખ્યાનનીશ્ચુતિનું કૃત્ત ૮૧-૮૨.

સર્ગ ૩૭ મો: શ્રીકૃષ્ણનું પૂજન અને શિશુપાલનો વધ

(ભા. સં. ૧૦, અ. ૭૪ આખો, વચમાં ૭૫ મો અધ્યાય કડી ૩૭ થી, ૪૦૧ માં સુધી ૭.)

યજ્ઞારંભ, મહાપુરુષના પૂજનનો પ્રેક્ષ, શ્રીકૃષ્ણના પૂજનનો સમાનો નિર્ણય, અને કૃષ્ણનું પૂજું મહાથી યુધિષ્ઠિરે કરેલું પૂજન ૧-૧૮; શિશુપાલનો વિરોધ, ખાલિપ્રદાન અને કૃષ્ણે સુદર્શન ચક્રથી કરેલું સિરઝેદન ૧૯-૩૩૧; મહાપુરુષ કૃષ્ણને બહુમાન ૩૩૨-૩૬; ચાગ પાર હતારવા કામોની વહેંચણી ૩૭-૪૦; યુધિષ્ઠિરનું અવબૃથસ્થાન અને સહુ અતિથિઓનું સ્વચ્છે નિવર્તન ૪૦૧-૫૨; કૃષ્ણનું ખાસ રોકાણ અને મહામનોરથ ઉત્તરવર્તા કૃષ્ણે દ્રૌપદી સાથે યુધિષ્ઠિરનો કરેલો અભિષેક, દુર્યોધનનો પ્રજળેલો છર્પાંજિ ૫૩-૫૬; મહાસભામાં જળસ્થળનો વિવેક નહીં સમજતાં દુર્યોધનનાં કપડા પલળતાં લીમ અને દ્રૌપદીએ કાઢેલા ટાણાભર્યા વેણુ અને દુર્યોધનના વૈરાગિનું પ્રગ્વલન. ૫૭-૬૪

સર્ગ ૩૮ મો: શાલ્વયુદ્ધ, ભારતયુદ્ધ, રામયાત્રા, અને સુદામાચરિત

(ભા. ૨૬. ૧૦, અ. ૭૬ મો કહી ૧ થી ૧૯ા; અ. ૭૭ મો કહી ૧૯ા થી ૪૧ા; અ. ૭૮ મો કહી ૪૧ા થી ૭૩; અ. ૭૯ મો કહી ૭૪ થી ૮૨; અ. ૮૦ મો કહી ૮૩ થી ૧૦૮ા; અ. ૮૧ મો કહી ૧૦૮ા થી ૧૪૧)

શાલ્વે તપશ્ચરણથી સંકર પાસેથી અજયપણું મેળવેલું વરદાન ૧-૫ા; શાલ્વનું દ્વારકા ઉપર આક્રમણ, કૃષ્ણ ઇન્દ્રપ્રસ્થ દેવાથી પ્રહમન આદિનો તેની સાથે ધાર રણસંભાગ ૫ા-૨૨; કૃષ્ણનું આવી પદોચ્ચં અને યુદ્ધ આદરતું, શાલ્વનો માથાનો પરિહાર અને તેનો અતે સંહાર સૌજન્યરતું વિદારણ ૨૩-૪૧; શિશુ-પાળના બાઈ દત્તવંશનું નિર્દેશન ૪૨-૪૪; કુરુ, પાંડવનું મહાભારતયુદ્ધ અને ભૂમારહરણ ૪૫-૫૬, બલરામનું યાત્રાએ વિવિધ ક્ષેત્રમાં પ્રયાણ, અવિવેકી રામહર્ષણનો વધ અને બ્રહ્મહત્યાનું પ્રાયશ્ચિત્ત ૬૦-૭૩; રામે બિલ્વશ્વનો કરેલો વધ અને પ્રભાસમાં પુનરાગમન ૭૨-૭૭; રામનું કુરુક્ષેત્રમાં જઈ લીમ અને લીમકર્મી દુર્યોધનને મહાયુદ્ધ કરતાં અઠકાવવાનું મયન, પણ બળેથી તે ન માન્યાથી દ્વારકા સીધારતું ૭૮-૮૨; સુદામાચરિત ૮૩-૧૧૪.

સર્ગ ૩૯ મો: દેવકીના પુત્રોની પ્રાપ્તિ, સુભદ્રાહરણ, -બહુલાન્ધ અને શ્રુતદેવનું આતિથ્ય અને ત્રિમૂર્તિમાં હરિની શ્રેષ્ઠતાની પરીક્ષા

(ભા. ૨૬. ૧૦, અ. ૮૨ મો કહી ૨ થી ૭, અ. ૮૩-૮૪ કવિએ નથી લીધા; અ. ૮૫ મો કહી ૬ થી ૧૦; અ. ૮૬ મો કહી ૨૧ થી ૫૩; અ. ૮૭ મો વેદ-સ્તુતિ-કવિએ લીધા નથી; અ. ૮૮ મો કહી ૫૪ થી ૭૬; અ. ૮૯ મો શ્લોક ૧-૨૧; કહી ૮૦ થી ૬૨.)

સૂર્યમંડળના સ્નાન અર્થે વસુદેવ, વાસુદેવ આદિનું કુરુક્ષેત્રમાં સીધારતું અને પાંડવદિ તેમજ નંદચરોદા સાથે મળતું અને પાણું દ્વારકામતી આવતું ૧-૭; દેવકીની મૃતપુત્રે દેખાડવાની કૃષ્ણને વિનતિ અને તેનો સંતોષ ૮-૨૦; સુભદ્રાનું યતિવેળે અર્જુને કરેલું હરણ ૨૧-૩૨; રૂંક શ્રુતદેવ અને રામ બસુલાન્ધ-એ બંને ભાગવત બહોત્રાના આગંતુણનો એકસમયાવરોહે કૃષ્ણનો સ્વીકાર અને બંનેની આશાપૂરણી ૩૩-૫૨; પરીક્ષિતનો પ્રશ્ન, નિર્ગિચન શિવને જાળનારા ધનવાન કેમ બને છે? અને લક્ષ્મીપતિ વિષ્ણુના બ્રહ્મ નિર્ગિચન કેમ? ૫૪-૫૫; શકુન

સંકાનિવારણ—શ્રીભગવાન વચન ૫૬-૬૭; ઈશકથા—હરમોક્ષ-૧૬-સસ્માસુરને
સંકરતું વરદાન, તેનો જ સંકરને ત્રાસ અને વિષ્ણુએ શુક્તિથી તેને હાથે જ તેનું
કરાવેલું દંડન ૬૪; હરિહર અને બ્રહ્મ-એમાં એક કોણ? સરસ્વતીતીરે ઋષિ-
ઓનો સંવાદ, કૃષ્ણઋષિએ ત્રણેની સહિષ્ણુતા અને આત્મવિલોપનની પરીક્ષા,
બૃહપદસાંમિશ્રિત વિષ્ણુની એકતા, સિદ્ધ ૮૦-૯૨.

સર્ગ ૪૦ મો: અર્જુનમહામર્દન, યદુવંશલીલાવર્ણન અને ઉપસંહાર

(ભા. સ્કં. ૧૦, અ. ૮૯ મો શ્લો. ૨૨ થી, કંઠી ૧ થી ૪૧૧; અ. ૯૦ મો
કંઠી ૪૧૧ થી ૭૨)

અર્જુનના અગ્નિબક્ષણનું કૃષ્ણે કરેલું નિવારણ, અર્જુનની બલમદથી, બ્રાહ્મણના
જન્મમર્તા વેદ જ મરના પુત્રને બચાવવાની પ્રતિજ્ઞા, તેમાં નિષ્ફળતા અને અગ્નિ-
ચિત્રમાં બળવાની તત્પરતા, કૃષ્ણે મહાપ્રયાસે અર્જુનને અદ્ભુત દૃશ્ય દાખવી
બ્રાહ્મણપુત્રને આશુવા ૧-૩૮; પરમ પવિત્ર કૃષ્ણચરિત્રો ૩૯-૪૧૧; યાદવોની
લીલાઓનું વર્ણન ૪૧૧-૫૪; કૃષ્ણપદ્યવર્ણન ૫૫-૬૬; કૃષ્ણમહિમા ૬૭-૭૨;
ઉપસંહાર-ભાગવતઅનુવાદનો કવિનો પ્રયાસ, દેશવક્રીર્તનમહિમા, વિષ્ણુકથા-
કૃત્યશ્રુતિ, કૃષ્ણબક્તિથી ઇષ્ટસિદ્ધિ ૭૩-૯૫; સર્ગોના વિષયપ્રસંગોની અનુક્રમણિકા
૯૬-૧૧૪; રચનાકાળ, નિવાસ આદિની સ્વઓળખ ૧૧૫-૧૨૪; કૃષ્ણબક્તિ
નિરતતા ૧૨૫-૧૨૬; ભાગવતાદિના શ્લોકોની સંખ્યા ૧૨૭-૧૨૯; કૃત્યશ્રુતિ
૧૩૦-૧૪૧ રૂપિ શમ્.

श्लोक	पंक्ति	सर्ग	ग्रन्थनिर्देश
५४ नेयं विरिञ्चो न भवो	६	२६	भा. १०।९।२०
५५ नैवेद्यनालीनि पुष्पाणि	३४	२१	
५६ नौगिदपनेऽभवपुषे	८	६३	भा. १०।१४।१
५७ पत्रं पुष्पं फलं तोयं	३८	११६	भा. १०।८।१।६
५८ परावोरुणाय	२१	७	प्र. स्तो. ७
५९ परोऽपि मनुनेऽनर्थं	१	२९	
६० पर्यंकं निष्के	३४	७७	
६१ पिवन्त इव चक्षुभ्यो	१६	७२	भा. १०।७।१।६
६२ पीठस्यापिज्वालप्राग्	५	२८	कृ. द्वि. ७८
६३ पुष्पाञ्जलिस्तो	१४	२२	
६४ विभ्रद्रेणुं जठर-	८	१०	भा. १०।१३।१।१
६५ मादाशनेन मुख्यने	२१	७९	
६६ मादाणा जगमं तीर्थं	३१	२८	प्रचलित
६७ भूयंभ्यमलोऽपहृन्	१८	११५	भा. १०।८।१।४
६८ मन्थानमण्डाऽस्त्रि-	१	४	प्र. स्तो. ४
६९ मन्दाक्ष मन्दमहयो	१	५०	भा. १।१।१०
७० मर्त्यो हृद्युर्व्यालभीतः	२	४०	भा. १०।१।२७
७१ मर्त्यस्तयातु	४०	७१	भा. १०।९०।५०
७२ महानागशनिर्नृणां नर-	१८	३३	भा. १०।४।१।१७
७३ महद्दिनलनं नृणां	१	४७	भा. १०।८।४
७४ मातरं शिरः श्रातृन्	१	१११	भा. १०।५९।४१
७५ यन्नामामंगलम्	४०	६९	भा. १०।९०।४७
७६ यथा च भानव्य किरीटकीटिमिः	२८	६०	
७७ यपोरात्मसमं वित्तं	२९	१०	भा. १०।६०ः१२
७८ यस्याहमनुगृह्णामि	२९	६९	भा. १०।८।८।८
७९ यः स्वानुभावमखिर्ल	१	११	भा. १।२।३
८० यानीह विश्वव्योद्भव-	३२	५६	भा. १०।६९।४५
८१ याः सपर्यवरन्	४०	५२	भा. १०।९०।२६
८२ युक्तं मृदंगादिमृदु	३४	२७	
८३ ये माग्नणास्ते	३१	२७	प्रचलित
८४ येऽन्येरविन्दास्त	३१	१५	
८५ येन श्रुतं भाग्यवतं पुराणं	१	१८	

श्लोक	कडी	सग	ग्रन्थनिर्देश
८६ योऽनित्येन शरीरेण	३६	२९	भा १०।७।२।२०
८७ रत्नस्थले जानुचर	४	६६	कृ द्वि ५४
८८ राजा बलिवध-	२१	६	प्र स्तो ६
८९ वक्त्रे सा विषवहरी	१	६५	
९० वत्स जागृहि विमात-	१०	५९	कृ. द्वि ६४
९१ विराट्जाहु खनिवारणाय	२१	५	प्र स्तो. ५
९२ विश्वक्सेनो	३४	७५	
९३ विहाय पीयूषरस	४	२०	
९४ व्योम्यादृष्टमृगांक	३०	५३	लक्ष्मीभर
९५ शय्यासनाट-	४०	६७	भा १०।९०।४६
९६ श्रीदेवकीशौरी	१	८	प्र स्तो ८
९७ श्रीयादवेन्द्राय	२१	२	प्र स्तो २
९८ श्रीबासुदेवाय	२१	३	प्र स्तो १
९९ श्रुतमात्रोऽपि य	४०	५२	भा १०।९०।२६
१०० यश्वविज्वराहोष्ट्र-	१	२०	भा २।३।१९
१०१ सतामयं सारभृता	७	५८	भा १०।१३।२
१०२ समग्रगोक्तसुलक्ष्णाय	१	६	प्र स्तो ६
१०३ स यदा वितथो	३९	६०	भा १०।८।१९
१०४ सरोजनेत्राय	१	१	प्रसिद्ध स्तो १
१०५ सोऽह तवाश्रुष-	१७	६५	भा १०।४०।२८
१०६ त्वदत्ता परदत्ता	३१	२८	भा १०।६४।३९
१०७ हरिश्चन्द्रो रन्तिदेव	३६	४१	भा १०।७।२।२१
१०८ हिंसाविहार	४०	१	भा १०।८।१।२५

श्रीकृष्णलीलासङ्ग्रहः ॥ श्रीधरकारिकाः ॥

वागीशा यस्य वदने स्थयीर्यस्य च वक्षसि ।
यस्यास्ते हृदये संवित् नृसिंहमह भजे ॥ १ ॥
विभसर्गविसर्गादिनवलक्षणलक्षितम् ।
श्रीकृष्णाख्य परं धाम जगन्नाम नमामि तत् ॥ २ ॥
धौमद्भागवतं पूर्वं धारतः सन्निपेवितम् ।
मया तु तदुपस्पृष्टमुच्छिष्टमुपचीयते ॥ ३ ॥
दशमे दशमं लक्ष्यमाश्रिताऽऽश्रयविग्रहम् ।
क्रीडद्यदुकुलाम्मोद्यौ परानन्दमुदीर्यते ॥ ४ ॥
दशमे कृष्णसत्यीतिवितानायाऽनुवर्ग्यते ।
धर्मलानिनिमित्तस्तु निरोधो दुष्टमूढजाम् ॥ ५ ॥
प्राकृतादिबन्धुर्धा यो निरोधः स तु वर्णितः ।
तत्तत्प्रसंगतः सृष्टिहारादिनिरूपणैः ॥ ६ ॥
कृता नवतिरध्याया दशमे कृष्णकीर्तये ।
आद्यैधनुर्भिरध्यायैर्वैद्वद्वाप्रार्थनयाऽवनेः ॥
भारं हर्तुं हरेर्जन्म सप्तसङ्गं निरूप्यते ॥ ७ ॥
गोकुले मथुराया च द्वारवत्यां ततः क्रमात् ।
कृष्णलीला त्रिधा प्रोक्ता तत्तद्देदैरनेकधा ॥ ८ ॥
सप्तत्रिंशताध्यायैर्बृहद्बृहन्दावनादिषु ।
गोकुले वसतो लीला वर्ण्यते सुरदुष्करा ॥ ९ ॥
एकेन यमुना वारिष्यक्रेण कृता स्तुतिः ।
एकादशभिराख्याता लीला मधुवने कृता ॥ १० ॥
शेषैर्द्वारवतीलीला तत्तिर्माणादि वर्ण्यते ।
एवं नवतिरध्याया दशमे विज्ञापकाः ॥ ११ ॥

दशमस्कन्धस्य पूर्वार्धम् ।

- अध्या सो स
- १ ६९ तत्र तु प्रथमे कंस*, स्वमृत्यु देवकीसुतान् ।
 ध्रुत्वा भीतोऽवधीतस्या, यद्गर्भानिति वर्ण्यते ॥ १२ ॥
 कृष्णावतारचरितश्रवणामृतनिर्वृत* ।
 उक्तानुवादेनौत्सुक्याद्राजा पृच्छति तत्पुन ॥ १३ ॥
- २ ४२ द्वितीये कसपाताय देवक्या गर्भगो हरिः ।
 व्रथादिभिः स्तुत सा च सान्निवतेति निरूप्यते ॥ १४ ॥
- ३ १४ तृतीये निजरूपेण समुतस्तु हरिः स्वयम् ।
 पितृम्या संस्तुतो नीतः पित्रा भीतेन योक्तुम् ॥ १५ ॥
- ४ ४६ चतुर्थे चडिकावाक्यमाकर्ण्यतिभयाकुल* ।
 दुर्मित्रिभिर्हित मेने वसो बालादिघातनम् ॥ १६ ॥
- ५ ३२ पचमे जातक नन्द सुनोः कृत्वा महोदयम् ।
 गत्वाऽथ मथुरा प्राप वसुदेवागमोत्सवम् ॥ १७ ॥
- ६ ४४ षष्ठे सख्युर्गिरा नन्दो व्रज गच्छन् मृता पथि ।
 दृष्ट्वा तु राक्षसीं तस्या मृत्युं ध्रुत्वाऽथ विस्मित ॥ १८ ॥
- ७ ३८ उत्तिष्ठपण्डकट न्योत्रि तृणावर्तमथ क्षिपन् ।
 दर्शयन् विश्वमास्ये च कृष्ण क्रीडति सप्तमे ॥ १९ ॥
 कृष्णार्भकमुधासिन्धुसहवानन्दनिर्भरः ।
 भूयस्तदेव सप्रष्टु राजाऽन्यदभिनन्दति ॥ २० ॥
- ८ ६२ अष्टमे नामकर्माऽस्य बालक्रीडाकुतूहले ।
 मृद्गुल्लणादियोगे च विश्वरूप निरूप्यते ॥ २१ ॥
 विश्वरूपादि बालस्य निशाम्याऽऽशङ्कितं पितु ।
 नामकृद्गुर्वान्येन निज तत्त्वमसृष्टुचन् ॥ २२ ॥
- ९ २३ नवमे पथ उत्तिष्ठे गत्वा गोप्यथ तत्कृतम् ।
 विलोक्य माण्डभद्रादि कृष्ण दात्रा वबन्ध तम् ॥ २३ ॥

अध्या. श्लो सं.

- तद्वदराधितं विश्वं दृष्ट्वा विस्मितचेतसः ।
बन्धनद्वन्द्वगुलापूर्त्या पूर्णतामन्वदर्शयत् ॥ २४ ॥
- १० ४३ दशमेऽपातयद्रिक्तमन्तरा यमलालुनौ ।
तत्प्रत्याम्यां च देवाम्यां कृष्णः स्तुत इतीर्यते ॥ २५ ॥
- ११ ५८ एकादशे समागत्य घृन्दावनमयार्भकैः ।
यत्सान् पालयताऽनेन इती वत्सवकासुरौ ॥ २६ ॥
- १२ ४४ द्वादशे तु महासर्पवपुर्धर्मपासुरम् ।
वत्सपालगिलं क्रुद्धो गलेऽहमिति वर्ण्यते ॥ २७ ॥
महावकगलजीडा केवलस्य न कौतुकम् ।
इतीवापासुरमुखे ससखः प्राविशदरिः ॥ २८ ॥
- १३ ६४ त्रयोदशेऽहरदृष्ट्वा वत्सान् पालांश्च मायया ।
तदा तत्सर्वतृपोऽब्दं कृष्णः पूर्ववदाचरत् ॥ २९ ॥
- १४ ६१ चतुर्दशेऽद्भुतं दृष्ट्वा पूर्वगन्तुकनिश्चयम् ।
अग्नीशः कर्तुमस्तौपीत् कृष्णं प्रया विमोहितः । ३० ॥
- १५ ६२ ततः पंचदशे धेनुपालनं धेनुकार्दनम् ।
कालियस्वेदतो गोपरक्षणं च निरूप्यते ॥ ३१ ॥
अद्विक्त्रप्रवेशेन वृथाविधान् सखीनतः ।
कृष्णः प्रावेशयत् पङ्कफलं तालालिकाननम् ॥ ३२ ॥
- १६ ६७ षोडशे कालियस्योक्तो निग्रहो यमुवाहदे ।
तत्पत्नीभिः स्तुतेनाऽय कृष्णेनानुग्रहः कृतः ॥ ३३ ॥
दत्त्वा रासभदैतेयान् जग्ध्वा तालफलान्यलम् ।
प्रीतोऽनृतयत् फणारक्षे कालियस्य कलानिधिः ॥ ३४ ॥
- १७ २५ नागं सप्तदशे नागालयं तं निरयापयत् ।
बन्धुन्स्वदुःखतः धान्तान्युत्तांस्तत्र दवादपात् ॥ ३५ ॥
- १८ २३ अष्टादशे ततो ग्रीष्मे वसन्तगुणलक्षिते ।
अपातयद्वलेनारं प्रलम्बं लीलया हरिः ॥ ३६ ॥

मध्या. श्लो.सं.

- कृत्वा नृत्यं फणाग्रेषु कालियस्य सकौतुकम् ।
बलं प्रलम्बं तुर्गांसमारोपयदरातिहा ॥ ३७ ॥
- १९ १६ ऊनविंशे निविष्टं तु गोपगोकुलमच्युतः ।
भुञ्जारण्यमरण्याग्नेररक्षत्तन्निपानतः ॥ ३८ ॥
- २० ४९ विंशे प्रावृच्छरच्छोभावर्णनेन वनोचिताः ।
प्रावृच्छकीडा निरुप्यन्ते गोपरामयुजो हरेः ॥ ३९ ॥
हेयादेयोपमानेन प्रावृच्छरद्वृत्तधियोः ।
वर्णनं त्वद्भुतैश्वर्यकृष्णलीलाविवक्षया ॥ ४० ॥
- २१ २० एकविंशे क्षरद्रम्यदृन्दावनगते हरी ।
तद्वेणुस्वनमाकर्ण्य गोपीभिर्गीतमीर्यते ॥ ४१ ॥
गोपीनां वामतः कृष्णे निस्सीमप्रेमसङ्गमः ।
कात्यायन्यचनोद्भूततत्रसादमहोदयः ॥ ४२ ॥
- २२ ३८ द्वाविंशे गोपकन्यानां बह्माहरणलीलया ।
धरं दत्त्वा गतः कृष्णो यज्ञशालामितीर्यते ॥ ४३ ॥
- २३ २२ त्रयोविंशे ततो गोपैरग्रयाज्ञापदेशतः ।
तत्पत्न्यनुग्रहात् कृष्णो दीक्षितानन्वतापयत् ॥ ४४ ॥
- २४ ३८ चतुर्विंशे महेन्द्रस्य मखं व्यावर्त्य हेतुभिः ।
कृष्णः प्रवर्तयामास गोवर्धनमल्लोत्सवम् ॥ ४५ ॥
भूमुराणां क्रियागर्वं निरस्य स्वःसुरेषु च ।
मधयन्मदमज्ञाय तन्मखं समवारयत् ॥ ४६ ॥
- २५ ६३ पञ्चविंशे स्या क्षके व्रजनाशाय वर्यति ।
उद्धृत्य गिरिमासारादरक्षद्गोकुलं प्रभुः ॥ ४७ ॥
- २६ २९ षड्विंशे विस्मितान् गोपान् कृष्णस्याद्भुतकर्मभिः ।
नन्दो गगोक्तिमाध्रान्य तदैश्वर्यमवर्णयत् ॥ ४८ ॥
- २७ २८ सप्तविंशे तदालस्यं कृष्णस्य ग्रामवं वरम् ।
वर्णयते मुरभीदाम्यामभिपेकमहोत्सवः ॥ ४९ ॥

- अध्या. श्लो.सं.
 २८ १७ अष्टाविंशे ततो नन्दानयनं वरुणालयात् ।
 वैष्णवदर्शनं चाथ गोपानामनुवर्ण्यते ॥ ५० ॥
 गोवर्धनं गमुद्भूय वशे कृत्वा सुरेश्वरम् ।
 नन्दानयनतः कृष्णो वरुणं च वशेऽनयत् ॥ ५१ ॥
- २९ ४८ ऊनत्रिंशे तु रासार्धमुक्तिप्रत्युक्तयो हरेः ।
 गोपीभी राससंरम्भे तस्य चान्तर्विकीर्तुक्म् ॥ ५२ ॥
 भ्रम्रादिजयमैस्तदपेन्द्रपदपदंदा ।
 जयति श्रीपतिर्गोपीरासमण्डलमण्डनः ॥ ५३ ॥
- ३० ४४ त्रिंशे विरहसंतप्तगोपीभिः कृष्णमार्गणम् ।
 उन्मत्तवन्ननियतं भ्रमन्तोभिर्बने बने ॥ ५४ ॥
- ३१ १९ एतन्निशे निराशास्ताः पुनः पुलिनमागताः ।
 कृष्णमेवानुगायन्त्यः प्रार्थयन्ते तदागमम् ॥ ५५ ॥
- ३२ २२ द्वात्रिंशे विरहालापविह्वितहृदयो हरिः ।
 तत्राऽऽविर्भूय गोपीस्ताः सान्त्वयामास मानयन् ॥ ५६ ॥
 स्वप्रेमामृतमणोलविह्वलीकृतचेतसः ।
 सद्यः शब्दयन्गोपीरुद्रतो मन्दमन्दनः ॥ ५७ ॥
- ३३ ४० त्रयस्त्रिंशे ततो गोपीमण्डलीमध्यगो हरिः ।
 प्रियास्ता रमयामास हृदिनीवनकेलिभिः ॥ ५८ ॥
- ३४ ३२ चतुस्त्रिंशेऽहिना प्रस्तं नन्द हरिरमूमुचत् ।
 विद्याधरं चाक्षिरःशापाच्छंखचूडं तयाऽवधीत् ॥ ५९ ॥
 रासापदेशतः कामं त्रिहरीकृत्य कामतः ।
 अनुकूलन्वर्शं निन्ये तथा विद्याधराधिपम् ॥ ६० ॥
- ३५ ३६ पंचत्रिंशे वनं याते कृष्णे गोकुलयोषितः ।
 युग्मश्लोकानुगीतेन निन्युर्बुधैः खेन वासरान् ॥ ६१ ॥
- ३६ ४० षट्त्रिंशे तु हृतेऽरिष्टे नारदोक्त्या धलाच्युतौ ।
 पशुदेवपुत्रौ शतका संसोज्ज्वलं सप्तादिरत्न ॥ ६२ ॥

वध्या. श्लो.सं.

गोपीरासान्तरायान्तं शंखचूडं निहत्य सः ।

अहन्गोपीमहानन्दाऽसहं दुष्टमरिष्टकम् ॥ ६३ ॥

३७ २४ सप्तत्रिंशे हते केशिन्यच्युतो भाविकर्मभिः ।

नारदेन स्तुतः क्रीडन्ज्योमासुरमवावधीत् ॥ ६४ ॥

वृषवेपासुरं यद्वत्केशिनं हयवेपिणम् ।

कंसप्राणपरं हत्वा कंस व्यमुमिवाकरोत् ॥ ६५ ॥

३८ ४३ षष्टित्रिंशे यथा ध्यायनकूरो गोकुलं गतः ।

१. तथैव रामकृष्णाम्नां गृहं नीत्वा सुमत्कृतः ॥ ६६ ॥

प्रातः केशिवधे हते द्वादस्या निर्गते मुनौ ।

ततो व्योमे हतेऽङ्गूरः सायं गोकुलमागतः ॥ ६७ ॥

३९ ५७ नवत्रिंशे पुरीं गच्छत्यच्युते गोपिकोकयः ।

२. अकूरेणाऽथ कालिन्द्यां विष्णुलोकस्य दर्शनम् ॥ ६८ ॥

४० ३० चत्वारिंशे ततोऽङ्गूरः कृष्णं मत्वेश्वरेश्वरम् ।

प्रणम्य भक्त्या तुष्टाव सगुणागुणभेदतः ॥ ६९ ॥

४१ ५२ एकचत्वारिंशकेऽहन्नजकं प्रविशन् पुरीम् ।

ततो वरानदात्तुष्टः सुदाम्नो वायकस्य च ॥ ७० ॥

सशंकमकूरमनः प्रबोध्य,

स्वधामसन्दर्शनसत्कृपात् ।

स्वराजधानीं मधुरामपश्य-

दलंकृतानन्तमहोत्सवाढ्याम् ॥ ७१ ॥

४२ ६८ द्विचत्वारिंशके कुब्जोन्नमनं धनुषोभिधदा ।

वधस्तद्रक्षिणां कंसारिष्टं रज्जोत्सवादि च ॥ ७२ ॥

४३ ४० त्रिचत्वारिंशके हत्वा गजेन्द्रं रामकृष्णयोः ।

रङ्गप्रवेशमौभाग्यं चाणूरेण च भाषणम् ॥ ७३ ॥

४४ ५१ चतुश्चत्वारिंशके तु मल्लकम्पादिमर्दनम् ।

कंसयोपित्समाधासस्ताम्यां पित्रोश्च दर्शनम् ॥ ७४ ॥

अध्या. श्लो.सं.

- ४५ ६० पञ्चचत्वारिंशकेऽथ पितृनन्दादिसान्त्वनम् ।
उग्रसेनाभिपेक्ष्य गुरौ वासात्पुरागमः ॥ ७५ ॥
- ४६ ४९ षट्चत्वारिंशके धोपमुद्धवं प्रेष्य तद्विरा ।
यशोदानन्दयोद्धके कृष्णः शोकापनोदनम् ॥ ७६ ॥
कामचारं द्विजातिः सम्परित्यज्यातिसंयतः ।
गुरोर्ज्ञानमनुप्राप्य सख्या गोपीरुपादिशत ॥ ७७ ॥
- ४७ ७० सप्तचत्वारिंशकेऽथ कृष्णादेशेन गोपिकाः ।
धोपयिरवोद्धवस्तत्त्वमनुज्ञाप्यागमत्पुरीम् ॥ ७८ ॥
- ४८ ४६ अष्टचत्वारिंशकेऽथ कृष्णः कुब्जामरीरमत ।
अक्षरस्य गृहं गत्वा तं गजाह्वयमादिशत् ॥ ७९ ॥
सैरन्ग्रीकाममापूर्य पूरयित्वा मनोरयान् ।
अक्षरस्य ततः कृष्णस्तेन पार्याप्तान्त्वयत् ॥ ८० ॥
- ४९ ३९ उनपचाशत्तमे तु गत्याऽक्षुरो गजाह्वयम् ।
राज्ञः स्वभ्रातृपुत्रेषु युद्धा वैषम्यमागमत् ॥ ८१ ॥

दशमोत्तरार्धम् ।

- ५० ६८ सतः पञ्चाशत्तमे तु अरासंधमयादिव ।
कारयित्वाऽभ्युधौ दुर्मै तं निनाय निजं जनम् ॥ १ ॥
कपटान् कपटैरेव हत्वा दैत्यानयत्नतः ।
अजयञ्च अरासन्धं धर्मैर्गैव तु धार्मिकम् ॥ २ ॥
- ५१ ६९ एकपञ्चाशत्तमेऽहन्मुचुकुन्ददृशा हरिः ।
यवनं, मुचुकुन्देन स्तुतः सप्रन्वकम्पत ॥ ३ ॥
यवनेन्द्रसुतात्कालयवनायदुमीपणात् ।
हरिर्हरगिरिः स्वैरं पालनायाऽपलायत ॥ ४ ॥

- अध्या. श्लो.सं
- ५२ ४४ द्विपञ्चाशत्तमे घावन् भयादिव गत पुरीम् ।
अन्वमोदत सन्देश रुक्मिण्या द्विजवर्णितम् ॥ ५ ॥
- ५३ ५७ त्रिपञ्चाशत्तमे गत्वा विदर्भान्द्रुतेहित ।
रुक्मिणीमहरत्कृष्णो मिपता द्विपता बलात् ॥ ६ ॥
- ५४ ६० चतु पञ्चाशत्तमे तु जित्वा राज्ञोऽरिपक्षगान् ।
रुक्मिण च विरूप्याथ भैरव्या पाणिं पुरेऽग्रहीत् ॥ ७ ॥
- ५५ ४० पञ्चपञ्चाशत्तमे तु प्रद्युम्नोऽजनि कृष्णतः ।
शम्भरेण हतः सोऽथ हत्वा तं कान्तयाऽऽगमत् ॥ ८ ॥
प्रद्युम्नहानिलाभायै शंकराऽऽहरणादिना ।
कुटुम्बिनामपत्यादिमुखादु खमसूमुचत् ॥ ९ ॥
- ५६ ४५ षट्पञ्चाशत्तमे मिथ्याऽभियोगे मणिमाहरत् ।
कन्यां जाम्बवतः प्राप कृष्णः सश्राजितस्ततः ॥ १० ॥
पुत्रादिकामसौख्यस्य त्रिष्टामुक्त्वाऽतिचञ्चलम् ।
अर्थस्यानर्थतामाह स्यमन्तहरणादिना ॥ ११ ॥
- ५७ ४२ सप्तपञ्चाशत्तमे तु पुनः शतधनोर्वधे ।
प्राप्तं स्म दुर्यशो मार्ष्टि कृष्णोऽङ्ग्राहतात्मनेः ॥ १२ ॥
अक्षरमुररीकृत्य मणे पात्रमघाऽच्युतः ।
लपामन्त्य तमेकान्ते सरामोऽगाहृजाह्वयम् ॥ १३ ॥
- ५८ ५८ अष्टपञ्चाशत्तमे तु कृष्ण पंच करेऽग्रहीत् ।
कालिन्दीं मित्रविन्दा च सत्या भद्रा च लक्ष्मणाम् ॥ १४ ॥
कालिन्दीं निजलामाय तप्त परमुपेयुपीम् ।
परिणेष्यन्प्रियावासमिन्द्रप्रस्थमथागमत् ॥ १५ ॥
- ५९ ४५ उन्नपष्टितमे मौमं हत्वा तेनाहता हरि ।
कन्या सहस्रश प्राप पारिजात दिवोऽहरत् ॥ १६ ॥
परिणीय ततस्तामिस्तन्मनोरथपूरणैः ।
आत्मारामोऽप्यसौ रेमे तद्गृहेषु गृहस्थवत् ॥ १७ ॥

- अध्या. श्लो स.
 ६० ५९ अथ पठितमे कृष्णः परिहासेन रुक्मिणीम् ।
 कोपयित्वा ततः प्रेमक्लहे तामसान्त्वयत् ॥ १८ ॥
 रामारामजनानन्दमहोदयविडम्बनैः ।
 रुक्मिण्याः प्रनलदृष्टन्नैश्वर्यमीर्यते ॥ १९ ॥
- ६१ ४० एकपठितमेशोरः पुत्रपौत्रादिसन्ततिः ।
 अनिरुद्धविवाहे च रुक्मिणो रामतो वधः ॥ २० ॥
 अष्टाधिकशतद्वयसहस्रस्त्रीसमुद्भवान् ।
 कोटिश पुत्रपौत्रादीन् हरिर्दारैर्योजयत् ॥ २१ ॥
- ६२ ३५ द्वियुक्पठितमे शोक्तमनिरुद्धस्य रोधनम् ।
 कन्यया राममाणस्य पाणेन बहुवाहुना ॥ २२ ॥
 अनिरुद्धोद्वेहेऽन्यस्मिन् पाणयादवसंयुगे ।
 श्रीकृष्णः श्रीहरं जिस्वा पाणयाहूयच्छिन्नत् ॥ २३ ॥
- ६३ ५३ त्रियुक्पठितमे चाथ पाणयादवसन्तरे ।
 स्तुतिज्वरेण रौद्रेण पाणबाहुभिदो हरेः ॥ २४ ॥
- ६४ ४४ चतुःपठितमे कृष्णो नृगं क्षापादनोचयत् ।
 ब्रह्मस्वहारिदोषोक्त्या राज्ञो हस्तानशिक्षयत् ॥ २५ ॥
 विमूतिभाग्यभोगादिमदोन्नद्धमनोरथान् ।
 अन्वशासयदुन् कृष्णो नृगोदारप्रसङ्गतः ॥ २६ ॥
- ६५ ३२ पञ्चपठितमे रामश्चके गोकुलमायतः ।
 राममाणस्तु गोपीभिः कालिन्याः कर्षणं मदात् ॥ २७ ॥
 रामस्य चरितं चित्र कालिन्याकर्षणादि यत् ।
 पौण्ड्रकान्तादि कृष्णस्य पृथगुक्तमतः परम् ॥ २८ ॥
- ६६ ४३ षड्युक्पठितमे काशीं गत्वाऽह्न् पौण्ड्रकं हरिः ।
 तन्मित्रं च वतो वृत्तं सुदक्षिणवपादिभ्यम् ॥ २९ ॥
- ६७ २७ सप्तपठितमे रामो गिरी रैवतके मदात् ।
 स्वैर युवतिभिः क्रीडन्नश्रुधौ द्विविदं खलम् ॥ ३० ॥

- अध्या श्लो सं.
- ६८ ५४ अटपष्टितमे साम्ने निहृदे कौरवैर्युधि ।
तद्विमोक्षाय रामेण गजाह्वयविकर्षणम् ॥ ३१ ॥
- ६९ ४५ एकोनसप्ततितमे गार्हस्थ्यं प्रतिमन्दिरम् ।
कृष्णस्य नारदो दृष्ट्वा विस्मितोऽगात्ततः स्तुवन् ॥ ३२ ॥
- ७० ४७ ततस्तु सप्ततितमे कृष्णस्याद्विषकर्मणि ।
दूतनारदयोः कार्ये कार्यमग्नविचारणम् ॥ ३३ ॥
जगन्महलचारित्रमादिकं जगदीशितुः ।
नारदेन क्वचित्किञ्चिदृष्टमाह यथाक्रमम् ॥ ३४ ॥
- ७१ ४६ अथैकसप्ततितमे उद्धवस्य तु मन्त्रतः ।
इन्द्रप्रस्थं गते कृष्णे पार्थानां परमोत्सवः ॥ ३५ ॥
राजसूयमिषं हत्वा भीमदुर्योधनादिषु ।
कलिमुत्पाद्य तद्गारा भूभारमहरत्प्रभु ॥ ३६ ॥
- ७२ ४८ ततो द्विसप्ततितमे राज्ञा कार्यं निवेदिते ।
दुर्जय मागध युद्धा भीमेनाघातयद्धरिः ॥ ३७ ॥
- ७३ ३५ ततस्त्रिसप्ततितमे मोचयित्वा नृपान्हरिः ।
राजाहंभोगैः स्वान्देशान्प्रस्थाप्य पुनरागमत ॥ ३८ ॥
अत्युग्रद्वजरासन्धवघातदुद्धमूपतीन् ।
विमोक्ष्य कृपया कृष्णो निजरूपमदर्शयत् ॥ ३९ ॥
- ७४ ५४ चतुर्युक्सप्ततितमे राजसूयक्रिया द्विजैः ।
अग्न्यपूजाप्रसङ्गेन चैयपातादि वर्ण्यते ॥ ४० ॥
राजसूयमखे हत्वा जरासन्ध तदन्तरे ।
चैय तदन्तं कुर्वन्तं बीजं कलिमिवावपत् ॥ ४१ ॥
- ७५ ४० पञ्चयुक्सप्ततितमे यज्ञावगृह्यसन्नमः ।
सुयोधनस्य चाक्षान्त्वा मानमज्ञोदशिघ्रमात् ॥ ४२ ॥

- अध्या. श्लो.सं.
- ७६ ३३ ततः षट्सप्ततितमे वृद्धिशास्त्रमहामृधे ।
 शुभहृदाप्रहारेण रणात्प्रयुम्ननिर्गमः ॥ ४३ ॥
 संपाद्य धमेराजस्य राजसूयमहोदयम् ।
 निहत्य सौभराजादीनयोपारमदच्युतः ॥ ४४ ॥
- ७७ ३७ सप्तयुक्सप्ततितमे नानामायाविचक्षणः ।
 कृष्णेनागत्य शाल्वस्तु हनः सौमं च चूर्णितम् ॥ ४५ ॥
- ७८ ३९ ततोऽष्टसप्ततितमे दन्तवक्त्रविदूषी ।
 हत्वा हरिः पुंर रेमे रामः सूतं ततोऽवधीत् ॥ ४६ ॥
- ७९ ३४ उनासीतितमे रामो बल्यलं द्विजतुष्टये ।
 निहत्य तीर्थस्नानार्थः सूतहत्यामपानुदत् ॥ ४७ ॥
- ८० ४५ अथासीतितमे कृष्णः श्रीदामानं गृहगतम् ।
 संपूज्यापृच्छदर्थेप्सुं गुरुवासकथां मुदा ॥ ४८ ॥
 सुरारिमारुहो हरिः पुन चकार शं सताम् ।
 अतः परं विनैव त—भ्रिजोपकारमाचरत् ॥ ४९ ॥
- ८१ ४१ एकाशीतितमे सल्युर्जम्बा पृथुक्ताण्डुलान् ।
 धियं निर्मितवानिन्द्र—दुर्लभो नु तदाधमे ॥ ५० ॥
- ८२ ४८ द्वयशीतितमे आगत्य कुरुक्षेत्रं रविग्रहे ।
 वृष्णीन्दिष्टा मुदा भूपाधनुः कृष्णकथा मिथः ॥ ५१ ॥
 श्रीदाममुहदे कृष्णः प्रकल्प्यैन्द्रपदं भुवि ।
 मन्दादिमुहदानन्दी कुरुक्षेत्रं जगाम यः ॥ ५२ ॥
- ८३ ८३ त्र्यशीतितमे एवं च स्त्रीणां कृष्णशोत्सवे ।
 द्रौपद्यै कृष्णभार्याभिरुक्ताः स्वस्वकरप्रज्ञाः ॥ ५३ ॥
- ८४ ७१ चतुर्भिरधिकाशीति—तमे मुनिममागमे ।
 वसुदेवमखोत्साहबन्धुप्रस्थापनादिकम् ॥ ५४ ॥
- ८५ ५९ पञ्चाशीतितमे राम—कृष्णो संप्रार्थितौ सुनौ ।
 विप्रे ज्ञानमयो मात्रे मृतान्पुत्रानयच्छताम् ॥ ५५ ॥

- अध्या. श्लो.सं.
- पित्रे ज्ञानमयो मात्रे मृतपुत्रप्रयच्छता ।
 प्रमुना दर्शिता त्वत्र युक्तियुक्तिप्रदानृता ॥ ५६ ॥
- ८६ ५९ षडशीतितमे दम्मात् सुभद्रामर्जुनोऽहरत् ।
 गत्वा च मिथिलां कृष्णो नृपविप्रावनन्दयत् ॥ ५७ ॥
 पित्रोः स्वज्ञानमादिश्य सुभद्रां फाल्गुनाय च ।
 जगाम मिथिलां कृष्णः स्वभक्तप्रियकृततः ॥ ५८ ॥
- ८७ ५० सप्ताशीतितमे नारायणनारदाकृततः ।
 वेदैः स्तुतिर्गुणालम्बा निर्गुणावधि वर्ण्यते ॥ ५९ ॥
- ८८ ४० अष्टाशीतितमे विष्णुभक्तः कैवल्यमश्रुते ।
 सत्तोर्वाग्देवभक्तस्तु विभूतिमितिऽवर्ण्यते ॥ ६० ॥
- ८९ ६६ नवाशीतितमे देवः को महानिति संशये ।
 परीक्ष्य विष्णोरुत्कर्षं मुनिभ्योऽवर्णयद्भृगुः ॥ ६१ ॥
- ९० ५० चरमे तु पुनः प्रोक्ता कृष्णलीला समासतः ।
 यदुवंशप्रसूतानामानन्त्यं च सकारणम् ॥ ६२ ॥

૨૧. ૨૧. અંખાલાલ બુ. બનીના લેખો, સંપાદિત, અનુવાદિત ગ્રંથો વગેરે

—:૦:—

- ૧ અખોલકા અને તેની કવિતા
સન ૧૯૦૭ બીજી ગુ. સાહિત્યપરિષદ્ નિબંધ
- ૨ સમ્રાટ પંચમ જયોર્જનું જીવનચરિત્ર
સન ૧૯૧૨ ઠાકોર બ્રધર્સ
- ૩ ધાર્મિક આખ્યાનોની ઉત્પત્તિનો નિબંધ
સન ૧૯૧૩ બૃહત્કાવ્યદોહન ભાગ ૮
નાકચરિત્ર
સન ૧૯૧૩ ”
- ૪ સુદામાચરિત્ર (વિવેચન)
સન ૧૯૦૬, અને ૧૯૧૦ “સમાલોચક”
(નરસિંહ, બાલણ અને પ્રેમાનંદ આદિનાં
કાવ્યોનો વિસ્તૃત તુલનાત્મક નિબંધ)
- ૫ પ્રેમાનંદનાં નાટકો (સંભવાસંભવનો વિચાર)
એક-વિવેચન.
સન ૧૯૧૪ “સમાલોચક” ત્રણ લેખો
સને ૧૯૧૪ અને તે પછી
પ્રસંગોપાત “વસંત”માં આ બાબતનાં ચર્ચાપત્રો
- ૬ મહાકવિ પ્રેમાનંદના ‘સુભદ્રાદરણ્ય’નું સંશોધન તથા
ઉપોદ્ધાત, ટીકા, અને
કવિની જીવનકવનકલા-સવિગત, સાધાર નિરૂપણ
સહિત
સન ૧૯૧૯ (પ્રથમ આવૃત્તિ) ગુ. વ. સો.
સન (દ્વિતીય આવૃત્તિ) એન. એમ. ત્રિપાઠી

- ૭ હરિવંશનું ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ ૧ લો
સન ૧૯૨૦-૧૯૨૫ ગુ. પ્રિ. ગ્રેસ
- હરિવંશનું ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ ૨ લો
સન ૧૯૨૪-૧૯૨૫ ગુ. પ્રિ. ગ્રેસ
- હરિવંશનું ગુજરાતી ભાષાંતર ભાગ ૩ લો
સન ૧૯૨૫-૩૨ ગુ. પ્રિ. ગ્રેસ
- (~~૭~~ આ ભાષાંતર કેવળ તેમની જ કૃતિ છે. એમાં એમણે
ખીજા કાર્મની પણ સદાચ લીધીજ નથી.)
- ૮ સિંહાસનખત્રિશી (શામળકૃત) ભાગ ૧ લો
વાર્તા ૧ થી ૭ સુધી
સન ૧૯૨૪ ગુ. સા. પ. લડોળ કમિટિ
- સિંહાસનખત્રિશી (શામળકૃત) ભાગ ૨ લો
વાર્તા ૮ થી ૧૫ સુધી
સન ૧૯૨૪ ગુ. સા. પ. લડોળ કમિટિ
- ૯ ભોજ અને કાલિદાસ પ્રથમ આવૃત્તિ
સન ૧૯૧૮ એન. એમ. ત્રિપાઠી
- ભોજ અને કાલિદાસ શોધિતવર્ધિત ખીજી આવૃત્તિ
સન ૧૯૩૧ એન. એમ. ત્રિપાઠી
- ૧૦ હિતોપદેશ (મૂળ અને ટિપ્પણ સહિત ભાષાંતર)
સન ૧૯૨૬ એન. એમ. ત્રિપાઠી
- ૧૧ હરિલીલાષોડશકલા (ભીમકવિ કૃત) ભાગ ૧ લો
સન ૧૯૨૮ ગુ. વ. સોસાયટી
- ઉપલા ગ્રંથની ટીકા શ્રીમદ્ભાગવતના મુકાબલા સાથે ભાગ ૨ લો
સન ૧૯૨૯ ગુ. વ. સોસાયટી
- ૧૨ પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય અને વૈષ્ણવધર્મ વિવેના
વિસ્તૃત નિબંધ તથા હરિલીલાષોડશકલાનો ઉપોદ્ધાત
સન ૧૯૩૦ ગુ. વ. સોસાયટી

- ૧૩ હસ્તલિખિત પુસ્તક સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૧ લો
સન ૧૯૨૩ શ્રી. કાર્પસ ગુજરાતી સભા
- ૧૪ હસ્તલિખિત પુસ્તક સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૨ નો
સન ૧૯૨૯ શ્રી. કાર્પસ ગુજરાતી સભા
- ૧૫ હ. પુ. સંક્ષિપ્ત નામાવલિ (કટલોગ)
સન ૧૯૨૯ શ્રી. કાર્પસ ગુજરાતી સભા
- ૧૬ દશમી ગુ. સાહિત્યપરિપદ-સ્વાગતગીતા
સન ૧૯૩૧
- ૧૭ પૉકેટ પ્રેનાઈન્સિંગ ઇંગ્લીશ-ગુજરાતી ડિક્શનરી, રીવાઇઝ્ડ
એન્ડ એનલાઈન્ડ (રા. રા. બી. એમ. યાત્રિક સાથે)
સન ૧૯૩૧ એન. એમ. ત્રિપાઠી.
- ૧૮ શ્રી કૃષ્ણલીલાકાવ્ય, વા દશમ-નિરોધ-લીલા,
કાયસ્થ કવિ કેશવરામની કૃતિનું સંશોધન
સન ૧૯૩૩ સ્વમાલિકીનું
- ૧૯ લક્ષ્મિયોગનું સ્વરૂપ અને લક્ષણો
(“ગુજરાતી” તા. ૧૩-૮-૩૩ અને ૨૦-૮-૩૩
પાનાં ૧૧૬૮, અને ૧૨૦૭)
- ૨૦ બ્રહ્મચારી શ્રીકૃષ્ણ અને ઉપવાસી દુર્વાસા
કિંવા ગોપાલોત્તર તાપનીય ઉપનિષદનું રહસ્ય
(“ગુજરાતી” તા. ૨૭-૮-૩૩ અને
૩-૯-૩૩ પાનું ૧૨૮૩)
- ૨૧ “ગુજરાતી” અને અન્ય સાપ્તાહિકોના
દીવાળીના અંકોમાંના લેખો
- ૨૨ નરસિંહ મહેતાના કાવ્યકાવ્યો ઉકેલ
(રા. મુનશીને જવાબ “કૌમુદી” વર્ષ ૧૯૮૩)

આ ઉપરાંત મહાજ્યોતિ, સમાલોચક, વસંત, શુદ્ધિપ્રકાશ સાહિત્ય કોમુદી, આદિમાં પ્રકાશીત લેખો અને ચર્ચાપત્રો;

શ્રી શ્રેયઃસાધક અધિકારી વર્ગની સદુપદેશશ્રેણીઓ અને મહાકાળમાં, વેદાંત અને તત્ત્વજ્ઞાનના અદ્યસંખ્ય વિષયો;

સાપ્તાહિક “ગુજરાતી” પત્રમાં કેટલાક સાહિત્યવિષયક લેખો, અને ગ્રંથાવલોકનો, ઉપરાંત કેટલીક સાહિત્યવિષયક અને જ્યન્તિઓની સભાઓમાં કરેલાં પ્રમુખપદેથી તેમ વક્તારૂપે વ્યાખ્યાનો પણ સારી સંખ્યામાં પ્રકટ થયેલાં છે.

અદ્ય સંખ્યામાં કવિતાઓ પણ ફાઈફાઈ માસિકો અને સાપ્તાહિકોમાં લેખનવ્યવસાયના આરંભકાલમાં પ્રકટ થયેલી છે.

વળી મ્યુનીસીપલ શાળાઓના અભ્યાસક્રમમાં ઉપયોગી વ્યાકરણ અને ભૂગોળ પણ લખી છે, જે મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી દ્વારા પ્રકટ થયેલ છે.

શ્રીમદ્ભાગવત દશમસ્કંધ

કાયસ્થ કવિ કેશવદાસ હૃદયરામ કૃત

સર્ગ ૧ લો.

ભાગવતમાહાત્મ્ય અને હરિભક્તિવાસ
પૂર્વછાયા

પ્રથમ શ્લોક આઠે કરી, કાવે કૃષ્ણપ્રણામઃ

હૃદયે હરિગુણ ગાઈશું, પોહોયે હૃદય આ હામ.

૧

સરોજનેત્રાય કૃપાયુતાય મન્દારમાલાપરિમૂષિતાય ।

ચંદારહાસાય લસન્મુખાય નમોઽસ્તુ ગોપીજનવલ્લભાય ॥ ૧ ॥

આનન્દનાર્વાધિકદાયકાય મૃગેન્દ્રહસ્તામ્રજભૂષણાય ।

સમસ્તદાવાનલશોષણાય નમોઽસ્તુ ગોપીજનવલ્લભાય ॥ ૨ ॥

ગોપાલલીલાકૃતકૌતુકાય ગોપાલિકાજીવનજીવનાય ।

ભક્તૈકગમ્યાય નવપ્રિયાય નમોઽસ્તુ ગોપીજનવલ્લભાય ॥ ૩ ॥

મન્થાનમળ્હાઽસ્થિભક્ષકાય દૈયદ્ગ્ધવીનાઘનરક્ષકાય ।

ગોસ્થાદુદુગ્ધામૃતપોષિતાય નમોઽસ્તુ ગોપીજનવલ્લભાય ॥ ૪ ॥

ફલિન્દ્રજાકૂલકુતૂહલાય કિશોરરૂપાય મનોહરાય ।

પિપદ્ગ્ધવચ્ચાય નરોત્તમાય નમોઽસ્તુ ગોપીજનવલ્લભાય ॥ ૫ ॥

સમપ્રગર્ભોક્તસુસક્ષણાય શૃંગ્ગારહારાવલિશોભિતાય ।

ધારાધરાભાય ધરાધરાય નમોઽસ્તુ ગોપીજનવલ્લભાય ॥ ૬ ॥

૧ હરીગુણ. ૪મ પોહોયે. ૧-મુખાય ૨ ગોપાલકા-જીવનવજીવનાય-૫ શાર્લોદ-

કિશોર, પિશંગ.

દ્વિમેન્દ્રકુમ્ભસ્થલપ્રગ્લ્ભાય વિદેશવૃન્દાવનમણ્ડનાય ।

હસાય કસાસુરમર્દનાય નમોઽસ્તુ ગોપીજનવલ્લભાય ॥ ૭ ॥

શ્રીદેવકીશૌરિવિમોક્ષનાય, ક્ષત્તોદ્ધવાઙ્મૂરવરપ્રદાય ।

ગદાસિંહાઙ્ગચતુર્ભુજાય, નમોઽસ્તુ ગોપીજનવલ્લભાય ॥ ૮ ॥

પૂર્વછાંયે ।

શુરુ ગણપતિ ને શારદા, બ્રહ્મા, વેન્દ્યામ,

સૂત, શુક સનક નમ્, ઈમ કહે કેશવદાસ ૮

પત્રે પરીક્ષિત રાયને, કર્ણોડી કમ્ભુજાર,

જેના દુકેસનાદ થો અખિલ ભુવન ઉપકાર ૧૦

સસારી પડતા સુ, અવલોખી અધરૂપ,

દયા કરી દીવો કીયો, શ્રી ભાગવત સ્વરૂપ ૧૧

બ્યાસપુત્ર નહી નદીરે, મુનિવર શુરુ મહાભણુ,

વેદસાગ જેણે પઢા, પાવન એહ પુગણુ ૧૨

ય સ્વાનુભાવમણિભ્રુતિસાગમેકમધ્યાત્મદીપમતિતિતીર્પ્ત્વા તમોઽન્ધમ્ ।

સંસારિણા કરુણયાઽઽર્હં પુરાણગુહ્ય ત વ્યાસસૂત્રુમુપયામિ શુરુ મુનીનામ્ ૧૩

પૂર્વછાંયે ।

નિગમ થયો હલ નીકરૂ, દુકે આખ્યુ તે મોય,

પીપ્પલ ૫૨મ ગસ રૂપીણી, રંગે રસીયા દોય ૧૪

નિગમકલ્પતરોર્ગલિત ફલ, શુકમુલાદમૃતદ્રવસયુતમ્ ।

પિવત ભાગવત રસમાલય મુહુરહો રસિકા મુવિ ભાવુકા. ॥ ૧૫ ॥

ઓપાર્ધ

ભૂતન જે ભાગવતી કયા પુરુષ ત્રણના પાતિક વૃથા,

કરે કર્મકાંડે ધર યમ, વડતા, શ્રોતા, અથ, પૂજકા ૧૬

૭ દ્વિમેન્દ્ર-કસાસુર-૮ કૂકૂવર-શંખાયુ-૯ ગણપત્ય શુદ્ધ ૦ ૧ ૬ રાનનમ્

૧૦ મૂળમાં છે ૧૦ પરિક્ષિત ૧૧ શુદ્ધ ૧૨ પૂત્ર ૧૬ પૂરુષ પ્રજ્ઞા

પૂર્વછાયા

બ્રહ્મર સંતોષ્યા નહિ, લગ્ન્યા નહિ ભગવાન,

શ્રી ભાગવત સૂણીયું નહિ, તે નર જાણો શ્યાન. ૧૭

યૈર્ન શ્રુતં ભાગવતં પુરાણં નારાધિતો ચૈઃ પુરુષઃ પુરાણઃ ।

દ્રુતં મુલેનૈવ ધરામરાણાં તેષાં વૃથા જન્મ ગતં નરાણાં ॥ ૧૮ ॥

ઓપાઈ

એક વાર સૂણીયું નહી કાન, ભાવ કરી કીર્તન ભગવાન,

શ્યાન, કાક, ખર સરખા તેહ, વિદુરાદ જન્મ વમુધા દેહ. ૧૯

શ્વેદિદુરાહોદ્ગ્રસ્તૈ સંસ્તુતઃ પુરુષઃ પશુઃ ।

ન યત્કર્ણપથોપેતં જાતુ નામ મદામૃતઃ ॥ ૨૦ ॥

ઓપાઈ

વેદ-અર્થ જે વ્યાખે લલો, કર્મકાંડ તે ભારથે કલો,

ગીતા મિથે વળી જાન જ યોગ, ઉપરથો નન્ય જાવ ઉદ્યોગ. ૨૧

નારદ મથ્યા નિવેદી વાત, હૃદયતાપ નન્ય જાવે તાત ।

અમને તે કાંઈ કહો ઉપાય, સર્વે ઈંદ્રી શીતજ ધાય. ૨૨

વશ્યા પછે ગુરુ કરુણા કરી, હૃદ્યાં હૃદયા માંહે ધરી;

કર્મતાનયુત સંહિતા કહી, ભક્તિયોગ બૂધરનો નહિ. ૨૩

અભિસ જ્ઞહાંડ અધીશ્વરકૃષ્ણ, અંશ જેદમાં અજભવવિષ્ણુ,

પાંડુપુત્રનો સારથી મોય, કહેતાં વ્યાસ એમ બોલે કોય. ૨૪

તેણે તમ ઉપનો ઉત્તાપ, ભક્તિયોગ બૂધર દુઃપ્રાપ;

મોય હું સ્નેહ કરીને કહું, પિતાપ્રસાદે હૃદયે વહું. ૨૫

ચતુર્મુખ પ્રતે વ્યહો શ્લોકિ કરી, આદિ પુરુષ આગે જિયરી;

તે મુજ તાતે ભણાવી ભક્ત્ય, જગદિત કારણ કહું તે શક્ત્ય. ૨૬

૧૭ બ્રહ્મર, ૧૮ કાંન્ય. સરખા. ૨૨ હૃદય. જેણે સર્વે ઈંદ્રી. ૨૩ હૃદ્યાં હરિ

હૃદયા. બુદ્ધરનો. ૨૪ અધિશ્વર. વિષ્ણુ. પુત્ર. ૨૫ વાપ. ૨૬ પુરુષો. જગ. મૂળમાં

વેદવ્યાસ સાંભળતાં વાર, ત્રયલક્ષ પેષે ચાર પ્રકાર;

પૂર્ણ પુરુષ ને માયારૂપ, જેણે મોહ્યો જીવ સ્વરૂપ. ૨૭

સમ્યક્ અનર્થ શમવા કાળ, ભક્તિયોગજાણ્યો જદુરાજ;

તત્કાલુ ઉરવર દાઈ ચૂં, ચુરૂં જ્ઞાન (તે) સકલ તે ગ્રહૂં. ૨૮

અપશ્યત્ પુરુષં પૂર્ણં, માયાં ચ તદપાશ્રયમ્ ।

યયા સમ્મોહિતો જીવ આત્માનં ત્રિગુણાત્મકમ્ ॥ ૨૯ ॥

પરોડપિ મનુતેડનર્થં તત્કૃતં ચાભિપચતે ।

અનર્થોપશમં સાશ્વાદભિયોગમધોક્ષજે ॥ ૩૦ ॥

ચોપાઈ

શ્લોક સદસ અષ્ટાદશ સાર, વ્યાસે પછે કર્યો વિસ્તાર,

ત્રણસે બત્રીસ અધ્યાય સંગ્રંધ, દુઃખવિનાશન દ્વાદશ સ્કંધ. ૩૧

ભણી પુત્ર ભાગવતી કથા, માંહે અમૃત સીંચ્યું સર્વથા,

ત્રિભુવનમાં શ્રોતા નહીં તેહ, શુકને કે'વા વાખ્યો ર્નેહ. ૩૨

યિમ્રાપે ગંગાતટ વીર, અનશન લઈ ખેડો અતિધીર;

ભણી પાત્ર પરીક્ષિત રાય, તપ્તે તમ મસ્થા તે માંજ. ૩૩

સદસ અષ્ટાશી મુનિવર સહુ, વેદ સદસ મુખ બોલે બહુ;

કાય કહે જન કર્મ પ્રધાન; કાય કહે સ ૩૪

।દ કરતે બહુ વિચાર, નૃપને મન નાવે નિર્ધાર.

એમ કરતાં આન્યા શુકદેવ, મન આને પ્રમત્તો તતખેવ. ૩૫

સકલ સભાસદ હિડી કરી, પ્રણમ્યા જમ પુરુષોત્તમ હરિ;

મૌનવ્રત મુનિ સધળે ગ્રહૂં, સણવા હીયડે શુકનું કહૂં. ૩૬

ખેસારી આસને અતિસાર, અર્ધપાઘના કર્યા ઉપચાર;

પૂજીને પગે લાગ્યો તાંબ, શરણાગત રાખો કહે રાય. ૩૭

માત્ર 'જગ' એટલું છે, બાકીનું પ્રતિ ખવાયાથી કાંઈ જાત નથી, પણ મંદર્ભ અનુસાર ઉપનવેકું છે. ૨૭ સાંભળતાં ૨૮ અપશ્યત્, જોયો ૩૦ અનર્થોપશમં ૩૧ અન્યા-
કંધ. ૩૨ પૂત્ર. ૩૩ લઈને. પરીક્ષિત. ૩૪ સહુ ૩૫ તતખેવ. ૩૬ પૂરુષોત્તમ. ૩૭ મૌનવ્રત.

વિપ્રશ્રાપે વપુ તક્ષત ડશો, તેહનો લય મન્ય નાવે કરો;
પણ દોહલો સંસારજ આપ, દિવસરાત્ર્ય દાખે ત્ય તાપ. ૩૮

પૂર્વછાયો

શુક હર્ષ્યા તે સાંભળી, સંભાર્યા ગુણ સ્વામ્ય,
અમૃતસાગર લલચ્યો, પામ્યો પાવન ઠામ. ૩૯

ચોપાઈ

આગે શુક ને શ્રોતા રાય, પયસાકર પદ્મલાભ્યાં માલિ,
જગ્યા પછી જમ હીરા હેમ, લક્ષ્મણુ લાગ્યું અનિ પ્રેમ. ૪૦

ભૂખ્યાને જમ ભોજન લલું, તરસ્યા મુખે અમૃત એકલું,
ચાતક ચંચ પડે જમ મેહ, શુકપરીક્ષિત વાધ્યો સ્નેહ. ૪૧

બહુ આખ્યાન ને બારે સ્કંધ, હરિ અવતરિયા સકલ સમંધ;
અનેક રાગ અવની તણા, હરિગુણ મિશ્રિત જે ગુણ ધણા. ૪૨

સૃષ્ટિ તણો સહુ ઉત્પલ નાશ, પાલન

વયુક્તા જે તત્વ ચોવીશ, પ્રકૃતિ પુરુષ પુરુષોત્તમ ઈશ,
અહુત જે અવતારચરિત્ર, પ્રેમે કહિયાં પરમ પવિત્ર; ૪૩

કર્મતાનનો કલ્હો વિચાર, લક્ષ્મિયોગ સંયુત અતિસાર. ૪૪

કાપ અંશ, કાપ હરિની કલા, મર્યાદિક જે મહા નિર્મલા,
કૃષ્ણદેવ કેવલ લગવાન, પ્રગટ્યા જે પુરુષોત્તમ મહાન. ૪૫

પૂર્વછાયો

અવર સહુ અવતારનો, અવતાર જો એહ;

જઈ જસોદા ઉખડે, બાંધ્યો બાલક જેહ. ૪૬

શુકે જે સંક્ષેપે કલા, શ્લોક સહસ્ર અદાર;

તે અણુધી અવગાહવા, હૃદયે હામ અપાર. ૪૭

૩૮ વપુ-વિપુ. કરો. દાખે ૩૯ હર્ષ્યા. ૪૦ લાગ્યું. ૪૧ ભૂખ્યાને. ચાતુક.
૪૨ આખ્યાન હરી. હરીમણ. ૪૫ હરીની. પૂરુષોત્તમ. માંદાન ૪૬ ઉપલે.

કથમ તેતર સાયર તરે, પંચુ પર્વતશૃંગ,
જમ ફલ વંછે વામનો પ્રાચન વૃક્ષ વિદંગ. ૪૮
મંદભાગ્ય મતિમંદ દૂ, મંદ માદા કલિકાલ,
ઈચ્છા મનને અતિધણી, શણુ માવા ગોપાળ. ૪૯

પૂર્વછાયો

મન્દાશ્ચ મન્દમતયો મન્દભાગ્યા મહીતલે ।

પ્રાયેનાસ્વાયુષો મત્યાઃ કલાવસ્મિન્ યુગે જનાઃ ॥ ૫૦ ॥

આતક જમ ચિતાં કરેઃ મુખમાં ધાલું મેદ,
એક બિંદુ આવી પછા, ગલે ગિરી ગયૂ તેદ. ૫૧

ચોપાઈ

શુક સનકાદિક નારદ, શેષ, બ્રહ્મા બોલે વચન વિગેપ;
તદિ નેતિ નેતિ તે કરે, સખસ કાએ સમ્યક્ બચરે. ૫૨

પૂર્વછાયો

મુક સદસ કણુ મૂડી, સાયર ચંચોચંચ;
ત્યમ દૂ હરિલીલા કરૂં, મેહેળે પ્રાકૃત સંચ. ૫૩

ચોપાઈ

માંદ થકા માધવ મુજ કહે, અંતર્યામી રૂપે રહે,
વિપ્રચરણુનો વલી પસાય, અનંત રૂપ ને અવની માંત્ર. ૫૪
બોલ્ય મ દેશો કવિજન દ્રાપ, ચણપિ નૂરૂં સાચું હોપ;
અપરાધિ બાલિક બાણુને, એમ કરી કરણા આણુને. ૫૫

તદ્વાગ્વિસર્ગો જનતાઘવિપુત્રો યસ્મિન્પ્રતિશ્લોકમવદ્ધવત્યપિ ।

નામાન્યનન્તસ્ય યશોઽક્રિતાનિ યન્છૃષ્વન્તિ ગાયન્તિ ગૃણન્તિ સાધવઃ ૫૬

અંબુધી. અદુષ્ટયે. ૪૮ સાયર ૪૧ માંદે. ૫૩ હરીલીલા. પ્રાકૃત. ૫૪ પસાય. માંદે.
૫૫ ચોટય. દેશો. ૫૬ વાગ્વોત્તર્ગો, યશોક્રિતાની,

ચોપાઈ

લક્ષ ચોરાસી ભગિયો બૂર, તોહે પણ તે ન શમ્ય પૂર;	
દુલ્લભ સાધો માનવ દેહ, એજે જાયે અમૃત એહ.	૫૭
અહ્યાદિક જે વાંછે તન, અનાયાસે પામયો અશન,	
ભરતખંડ ભુવિ માંહે વડુ, અધિકાને અંગે પડવડુ.	૫૮
વસુદેવે તો ટાલ્યો વાંક, અમૃત મોહે રચે નહિ રાંક;	
વિષ ખાવાને વાહે હાથ, બૂલાં ભજે નહી જગનાથ.	૫૯
ભજે નહિ શિર ચરણ મુરાર, ભક્ષ શણગાર કર્યાં તે ભાર;	
ચાહે હરિપદ તેહ જ ચક્ષ, અવર મોરનાં કહીએ ચક્ષ.	૬૦
અવણુ તેહ જે ગુણ સાંભળે, અવર કર્યું તરુકોટર તણુ લે.	
છલ ભજે નહિ જાદવરાય, મંડૂકી જાણે મુખ માંય.	૬૧
અનંત ચરણ તુલશીઆધાણુ, ધરે નાક નહી ધમણુ પ્રમાણુ;	
પદ્મનાભ પૂજે નહી પાણ્ય, શણગાર્યા શય સરખા જાણ્ય.	૬૨
ચરણે ન ચાલ્યો પુરી મુકુંદ, તે તરુવરના કેવલ કંદ;	
ચાર ચતુરનું દીશે અંગ, મૃત્યુગ જાણે વણુ વૈષ્ણવસંગ	૬૩
રસણુ તે રસ ચાખે સ્વાદ, પુરુષોત્તમનો પરમ પ્રસાદ,	
નહીતર વિપવસ્ત્રી સાપણી, પરતાપે પ્રીણી પાપણી.	૬૪

ઘન્ટ્રે સા વિપવહ્તરી ન રસના યા સ્તૌતિ તો માધવમ્ ।

સૌ કર્ણો તરુકોટરૌ ન શૃણુતઃ શ્રીનાથ ચૌ તે ગુણાન્ ॥

તત્તુંધીકલમેઽ દેવ ન શિરો યત્સ્વાં નમેન્નોચકૈઃ ।

સ સ્થાણુર્ન પુમાન્ ચ ઈશ મવતો મન્ત્યાવહીનશ્ચિરમ્ ॥ ૬૫ ॥

૫૭ 'ન' અર્ધગમ્ય થવા હમેરેલો છે. આવે. ૫૮ ભરથ ખંડ. અંગ. ૫૯ પાવાને ૬૦ ચરણ. હરોપદ. 'કહીએ ચક્ષ' પાનું ફાટલું દોવાથી અર્ધ-સંગતિ અનુસાર ખુટતો ભાગ પૂરો કર્યો છે. ૬૨ મુખમય, ૬૩ આપણુ સારખા, ૬૪ શિરોઃ મવતોઃ

પૂર્વછાયા

સકલ ભાવે સેત્રો નહિ, જેણે શ્રી જગનાથ,
 પોદો છંડાણો પાપિયો, હેતે દાધો દાથ. ૬૬
 જન્મ સકલ ભૂલો ભમ્યો, ચડ્યો કુલાદલયાક,
 આદિ પુરુષ નવ્ય ઓલમ્યો, પડે તે કુંભીપાક. ૬૭
 ધા અતિ ધણું, તું તો દીન દયાલ:
 પતિત તણો પાવન સદા, એહ વચન પ્રતિપાલ. ૬૮

આપાર્શ્વ

ખાર રકંધની જે બહુ કથા, માહારે મન નાવે સર્વધા,
 મૂળ્યચરિત્ર હું કાંઈ કાંઈ કહું, દશમમાં મતિમાને લહું. ૬૯
 અસુરભાર ધરણી આકલી, દુઃખે દીન થઈ અતિ દુઃખલી;
 બ્રહ્મસદને ગોરૂપે થઈ, આરસ અંબુજભૂને ઢલી. ૭૦
 આગસે પિતામહ મહેરા, અવની સહિત અમર ત્રેત્રિશ;
 સાગરતીરે સકલ તે ગયા, હરિભિંદરદ્વારે જ રથા. ૭૧
 કર્ણેડી સ્તુલ કાંધી ધણી, સ્વયં સ્વયંભૂ વાણી ચૂણી.
 “અવધારિત મેં આગે એહ, અસુરભાર ધરણીને એહ. ૭૨
 વલો દેવ સ્વસ્થાનકે સહુ, કથન એક જે તમને કહું,
 ગોકુલમાં ગોપી ગોવાલ, નરનારી અથ નાંહાંનાં બાલ. ૭૩
 પરિપક્વ સહિત પ્રકટળે તહયો, અદિ દિસે આવું છું અહયો;
 આનંદકુંડુલિ ધરે અવતાર, દેવી દેવકી ઉદર મજાર. ૭૪
 સાક્ષાત્ હું સ્વયં પ્રકાશ, મથુરાપુરમાં કરશું વાસ;
 ધરણીભાર સર્વે ટાલશું, તમ કારણ અસુર મારશું. ૭૫

પૂર્વછાયા

“કહિયે નેહ લગ્ન નહી, મધુપુર હતું મન;
 સંનિધાન હું સર્વથા, વલ્લભ ખારે વન, ૭૬

ગો પાલુ ગોકુલ જઈ, ધ્વજી થઈ અપાર,
અપકાંચ સુખ આપશું, ભૂમિ ઉતારૂ ભાગ ” ૭૭

પ્રણીને પાઠા વળ્યા, સુર પોહોતા અવસ્થાન,
અવસર અવસર અવતર્યા, ભુવિ ભૂધર ભગવાન ૭૮

શુભેન યદુવર વમે, મથુરા નગર મુકાગ,
ભયા ભોગ તે ભોગવે, પરવરિયો પરિનાર ૭૯

આપાઈ

શુભેન વસુદેવ મુળણ, અતિ મુદર વર વડે વખાણ,
દેનકી દીધી દુહિતા તદા, પાણીમદણ મહોત્સવ મુદા ૮૦

ઉપબર્હણ આપ્યું અતિ ધણ, પગવરન કીધું પરગણ,
વેલ્લાના આવે વરવડુ, સસરા સ્વજન મળીઆ સહુ ૮૧

ભગિની ભામ જણાના પ્રેમ, સાથે શત લીધા રથ હેમ,
એમ કરતા વાણી આઠાસ બોલે, બહુ જન પેમે પાસ ૮૨

“આનકદુદ્ધની ને દેનકી, અષ્ટમ ગર્ભ હતો એહ થળી
તાહરો વેરી જણિ તેહ, મૂઠ મ જાણીશ મન સદેહ ” ૮૩

વાણી મૂળી વિભામે કસ, જાણીએ હૃદયેથી ઉજો દસ
કર સાહી કમે દેવકી, ઉતારી રથ ઉપરથ થળી, ૮૪

હણનાને કાઢ્યું કરવાલ, કોપ થકો જમ દીમે કાલ.
કુણુદિ કઠિન કર્મ આચરે, લપટ લાજ ન કેની કરે, ૮૫

વસુદેવ માઓ તિહા વિચાર, મન માહૈથ અસુખ અપાર ૮૬

૭૬ તેહ, પાઠ નેહ હૂત હૂતા ‘બારે-પાઠ-આરે, ૭૭ આપશું-મૂળમા
આવશું ૭૮ ભૂધર-પાઠ-મૂક્ત શૂર પરવરિયો-પાઠ-પરવરયા પરિવાર-પાઠ
પરવડે ૮૦ સુરસુતન વરે-મૂળ ‘જે’ ૮૧ સસરાના મળીઆ-મૂળ ‘જત’ રાહુ
૮૩ પેમે ૮૪ ભણે જાણીશ-પાઠ-‘કરીશ’ જાણીએ-પાઠ ‘હરી’ ૮૫ કાઢુ દીરો
૮૬ મૂળી મૂળ-વસુદેવે માઓ તિહા, પાઠ ‘વસુદેવ દેવકી કરે’ મન મૂળ મન

મુખ દસતો ઉર ધગતો ધીર, બુધ્ય કરીને બોલ્યો વીર	
“ભયો બોજ નશ અનતસ, કુલ માટે તું કર્મી કમ	૮૭
તાહારોજશ નિબુવન નિસ્તાર મદાપુરુષ કાલગિની ભાસ્ય	
મોહાસણી સાસરનાસણી, એદ દસા લાગે અતિધણી	૮૮
જે જાયે તે જીવે નહિ, આજ કાંઈ સો વરમે સહી,	
દેહધારીને દીમે મરણુ, આગદ્ય નળી હજે અનતગણુ	૮૯
નિય તણુ મુખ નર્ક સમાન, સનજન, સપત્ની, બોજનપાન,	
ગજદેહી અથ યીગક હોય, મગ્ના માડ ન હીડે કાંઈ	૯૦
તે જાણે વલ્લભતા જલી, અદકાગ મતિ મોહી અટી,	
એક જિગરે પુન્ય ને પાપ, કામ ન આવે નહન નાપ	૯૧
આ દેહીરે જે કરીજે ઈર્ષ, જમ મહી માહે કૃપિતો મર્મ,	
નાહા પૂ સહસગણુ સધાય, ભન બીજે બોગનનૂ થાય.	૯૨
અત્પ મુખને આગ યે ધણો, કરવો દ્રોહ નહિ કેહ તણો ”	
પેચ્યે પેચ્યે પરિમોઘ્યો મઠી, નિર્દય તોટે નિનત્ત નહી	૯૩
આનકદુદુભી મલ્લ ઉપની, ખરી વાત જાણે ચોપની	
‘પાપીને પ્રીછનાના ઢાજ, સાદસ પરી જિગાલ આજ ’	૯૪
કાલ નિયમે બનિયો કાન, અથ અથના એ એહના માલ,	
જણુમે અથ એકા નડી જાણે, દમણા તો એહને નડી દણે	૯૫
જિહા લગે બુધ્ય તણુ નય હોય, જન ઉપાયલાહા લગે જોય,	
પછે પદાગ્ય ભારી હોય, મૃત્યુદોન માનવને હોય	૯૬

માહે છે કુ,ખ અપાર’ હસતો-મૂળ, હસતા ધરતો-મૂળ-ધરીંગ ૮૭ અવતરા,
 નશ કર્મી-પાઠ, ‘કચ્છે’ ૮૮ માહા ૮ દીશે મર્ણુ હસો-પાઠ-હોએ ૯૦
 રામાન મરવા-પાઠ-મનવા’ તે-મૂળ-‘તો’ વલ્લભતા-મૂળ ‘વલ્લભતા’ એથી
 ૮૨ થે (જે) દેહીયે પાઠ-દેહે થમ ૩ પચ્ચે પચ્ચ પરમોઘ્યા ૯૪ આન-
 દુદુભીને જાણે-મૂળ-જાણી ચોપની-મૂળ-એપની ધરી ૫ અથવા એહના
 હવણા-પાઠ-હવણ

વદનહસીમુખકરી પિવેક “સુભટ” વયણુસૂર્ય માહાર એક,
 એહના પુત્ર થકે તુજ મૂલ, સહી જાણ્ય તે સાચુ સત્ય ૬૭
 તેહજમજમજન્યાજાણ્ય, આણીઆપુઆમુજપાણ્ય ”
 દેવવચન સાભળી દેવકી ક્રમે તો મૂકી કર થકી ૮૮
 દપતી મદિર પોહતાં દોય, હમણા તો હજ્યુ સડુ કોય
 દેટલે કાલે ગર્ભ થો પેટ, મુખ તણો નહી મનમા દેટ, ૮૯
 કીર્તિમત પ્રસવિયો પુત્ર, પિતા લઈ કરી સુધો શત્ર,
 યદ્યપિ પ્રીતિ અછે અત્ય ધણી, વાચા પ્રતિપત્તી આપણી ૧૦૦

કિં દુઃસહ નુ સાધૂનામ્ વિદુષા કિમપેક્ષિતમ્ ।

કિમકાર્યં કદર્યાણા દુસ્ત્યજ કિં ધૃતાત્મનામ્ ॥ ૧૦૧ ॥

ચોપાઈ

સત્ય વચને તે હજ્યાં વીર, ધન્ય ધન્ય હો સાહસ ધીર ।
 યાદવકુલનું જૂવણ જગો, અઢે કોય ન દોહો અગો ૧૦૨
 મરણ માહારુ નહી એ થકી, જો દોળે દેરી દેખી,
 એમ કહીને આપ્યો પુત્ર, હજ્યે હર્ષ ન હોયો તન ૧૦૩

પૂર્વછાયા

પાપીને જાણે પાપ મત્ય, પછે પાપ જ થાય,
 ઉત્તમ મતિ આવે નહી, જો આવે તો જાન ૧૦૪

ચોપાઈ

વધ્યા પછે વસુદેવ દયાળ, દેવકીને જો દોરો જાળ,
 માતા મન રળીયાત જ થઈ, હમણા તો એ આગત્ય ગઈ ૧૦૫
 એમ પ્રતાં નારદ એક વાર, આ યા ક્રમે કસ્યો લુહાર
 એકાંતે જાળને ધમિ કનુ “અરે મૂઢાં તે કાઈ ના લણુ ૧૦૬

૬૭ માનવને-પાઠ સર્વકાને, ૬૭ હસીને જાણ્ય-મૂળ ‘જાણે’ ૬૮ યમ યમ-શે

૬ હજ્યુ સુધ સુખ ૭ પાઠ-મન માહે સહી સૌમ્યને ફેટ ૧૦૦ પૂન પિતાએ યદ્યપી

૦૧ સાધુના ધૃતાત્મના ૧૦૪ ઉત્તમ ૧૦૬-શે મુક

નંદાદિક ગોકુલ ગોવાલ, તેહ તણાં જે સ્ત્રી ને બાલ;
 વસુદેવાદિક જાદવ જેહ, અમર સહુ અવનરિયા તેહ. ૧૦૭
 દેવકી ઉદર વિષ્ણુ અવતાર, હરશે તે જૂતલનો ભાર,
 સગાં સમંધી એકના જેહ, તાહારા વેરી જાણો તેહ.” ૧૦૮
 નાગદ વજ્યા, કાપ્યો મન કસ, વેર કરેસુ જાદવ વંશ.
 આનકદુંડુબી ને દેવકી, બાંધી જે આપયાં ધર ધકી. ૧૦૯
 જપ્યા જપ્યા તે મારે બાસ, કહિન હુદે થો સરખો કાલ,
 ઉગ્રમેન ને દેવક હોય, સખલ પાસે સાંકલિયા મોય. ૧૧૦

માતરં પિતરં ભ્રાતૃન્સર્વાંશ્ચ સુહૃદસ્તથા ।

મૃન્તિ હ્યસુતૃપો લુપ્થા રાજાનઃ પ્રાયશો મુચિ ॥ ૧૧૧ ॥

ચોપાર્થ

આપે અમુર તણો જે અંશ, કાલનેમી ભવ પેહેયે કંસ;
 યાદવને જાણી સુરપક્ષ, હુએ દમે છે દાનવ લક્ષ. ૧૧૨
 કાળલિંગ, બક, ખિન્નલ, ચાણુર, મુષ્ટિક સક્ષતોસક્ષ જે શર,
 બાણાસુર, શાલવ, શિશુપાલ, મુર માગધ જે મહા વિકરાલ. ૧૧૩
 ભોમ, અરિષ્ટ, અધામુર સાપ, બકી આઘબલ કરંતાં પાપ;
 યાદવ પીઝ્યા દહો દિશે જાપ, નિપધહેલી વમે જે માલ. ૧૧૪
 દેવકી તણા હપ્યા છ બાલ, આઘ્યા તરત તે ઉત્તમ કાલ;
 શેષ અંશ તે મર્ભ સાતમે, આઘ્યો દેવકી ઉદરે ગમ્યો. ૧૧૫
 માસ બેચારક હોઆ જગે, ત્રિબુવનનાથ વિચાર્યે તશે.
 યાદવને ભય જાણી ધણા, પીડાતા પેખી આપણા. ૧૧૬
 મેવક કેરી કરવા સાર, માયા આપસ દીધી મુરારઃ
 વસુદેવજની પત્ની સતી, રોહિણી રિપુ મકે બીહીની હતી. ૧૧૭

૧૦૮ વિષ્ણુ. જાણે હરશે ૧૦૯ કસ. ૧૧૦ ઉગ્રમેન. ૧૧૨ ચે દંશ. હુપે.

૧૧૩ બાણાસુ ૧૧૫ ઉત્તમ. ૧૧૭ સતી. રોવક

“શેષઅંશ ઉદરે દેવકી, તેહને આકર્ષજે તિહાં ધકી. નષ્ટ ભાવે છે નદનિવેશ, પેચ્યે તેહને ગર્ભપ્રવેશ,	૧૧૮
ઉદર યગોદા કષ્ટ કરી વાસ, તિહાં તૂ દેવી રહે દસ માસ. સ્વદેહે હું તાં દેવકી વિષે, પ્રગટ હોઇશ કોઈ નવ્ય ઉત્તેજે.	૧૧૯
હૂ ગોકુલ, તું મથુરા માંય, કરે કંસ તવ ગ્રહણ ઉપાય; ઉડીને જાજે આકાશ, પિતા માતા જન્મ છૂટે પાશ.”	૧૨૦
આવીને આકર્ષ્યો ગર્ભ, દેવકી મુખ દુઃખદાયક ગર્ભ; જન્મકાળે જનન ન જાણે કલી, રોહિણી ઉદર નિવેશ્યો વલી	૧૨૧
આપણુ જે અદ્ભુત અભ્યાસ, નદનાસ્ય ઉદર કયોં નિવાસ; ગોકુલ ઉત્સવ હોયે ધણા, દિન દોહિલા દસ્યાયરોઝ તણા	૧૨૨

પૂર્વજાણે

હર્ષ ધરી આત્મા હવે, મને વસુદેવ મુરાર્ય, તરણી તેજ થકે અધિક, દીપે દેહ મુગ્ધાત્મ્ય	૧૨૩
આનન્દકુદુબી દેવકી, ઉદરે રોખો તેહ, દીધી દીક્ષા વિધિ વિધ્યે, સમ્પદ વાધ્યો સ્નેહ	૧૨૪

ઓપાર્શ્વ

જગ-માત, જગ-મહલ કરી, કલા કોશ્ય શરી સગખી ધરી, તોયે અનિશય રોખે તેહ, કસ તણે કારાગૃહે જેહ.	૧૨૫
દીપશિખા ધટકુધી રહે, વલી જ્ઞાનામૃત વાણી વહે, અવ્યેકિ ટાલે અધકાર, જેણે ધસ્યે જગ્યા ભુગધાધાર.	૧૨૬
ચાહી કમ અમ્યો મન ધણુ, તેજ દેખતા દેવકી તણુ, આત્મો ગર્ભગુહામાં જેહ, હરે પ્રાણ સહી નહી મદેહ.	૧૨૭

૧૧૯ ઉત્તરે ૧૨૦ દંસ ચમ ૧૨૧ નિવેશો ૧૨૨ અદ્ભૂત આત્મવ ૧૨૪
આનન્દકુદુબી દિશા ૧૨૫ કસ તણે તાલાગૃહે. ૧૨૬ શીખા ૧૨૭ દેવતા હરે-
મળ પ્રાણ હરીયા હરાતે.

- પણો વિમાસણ વપુ આવટે, કહે કંસ ક્યમ કરવું ધટે ?
 અગત્યા ભગિનીને આધાન, પાતિક પોતાં સાવર સમાન. ૧૨૮
 હમણાં હું માત્ર એહને, તો આગત્યે દોહલું દેહને;
 પેદુલું આણુ, શ્રી, યશ જાય, પછે પત્નીએ નકંજ માંય, ૧૨૯
 પરલેકે ભોગવીએ પાપ, મુખા પછી સદુ દીપે શ્રાપ;
 ઘોર ભાવથો વિરમ્યો વીર, જન્મ લગે ધિર થો તે ધીર. ૧૩૦
 આસન, સયન, અટન, વિશ્રામ, ભોજનપાન કરતાં કામ;
 ચિંતવતાં હરિ હૃદયે રહ્યો, વીન ભાવે તે તન્મય થયો. ૧૩૧
 પ્રથમ સર્ગ હરિગર્ભનિવાસ, કર જોડી કહે કેશવદાસ;
 શ્રી કૃષ્ણપ્રસાદે એ મેં કરી, બત્રીશા શો ગોપૈં ચર્ધ. ૧૩૨

હતિશ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકૃપાયાં હરિગર્ભ-નિવાસો
 નામ પ્રથમ સર્ગ ॥

સર્ગ ૨ જો શ્રી હરિજન્મવર્ણન પૂર્વછાયા

- અંબુજખૂ, ભવ આવિયા, સરસા મુર તેત્રીશ;
 નારદાદિક મુનિવર મત્યા, જિહ્વાં ગર્ભ જગદીશ. ૧
 પગે લાગી પ્રણમી કહે, હૈં જોડી હાથ:
 “ભલે ભલે તે ભવ ત્રલો, સ્વામી કસ્યા સનાય. ૨
 સત્યવ્રત, તું સત્યવર, ત્રોહો કાલે તું સત્ય।
 સત્યાત્મકનું સત્ય છો, તુમ વિન અવર અનૃત. ૩

૧૨૮ વિપુ. ૧૨૦ તો-પાઠ-પણ. ૧૩૦ સદુ-દેશાપ. ૧૩૧ આરાન. સયન.
 ચિંતવતાં. હરી. વીન-તેહ પ્રભાવે જન્મે થયો. ૧૩૨ નિવાસ. બત્રીશારો.
 ૫૩-ત્રીસારો ગોપૈં ભલે ચર્ધ નિવાસો. ૧ આજયો. મુનીવર. ૩ સત્યવ્રત. સત્ય.
 પાઠ-સત્યાત્મકનું સત્ય હું અનૃત અસત્ય.

ચાપે

“તવ પદપકટનૂ નિજનાવ, હૃદય સમાધ્ય ધરીભન ભાવ,

જિતના સુખે તરે સસાર, વમે ચગણુ નવ લાગે વાર ૪

અનર જેહને એ અભિમાન, અમ્હે મુક્ત ને રાત્રી મહાન,

અતિ કાંટે પદ હંમે અડે, તાહા પદ શિન્ધા વિણુ પડે ૫

તથા ન તે માધવ સાવકા, ક્ષતિ ભ્રમ્યન્તિ માર્ગાત્ત્વયિ ઘટ્ઠસૌહૃદાઃ ।

ત્વયાઽભિગુપ્તા વિચરન્તિ નિર્ભયાઃ ક્ષિનાયકાનીકપનુર્ઘસુ પ્રમો ॥૬॥

તથા ક્યમે માધવતાવકા, બ્રશન હોએ ભલ મારગ થકા,

સૌહાર્દ બાધ્યુ ત જ સાથ, તેહને માથે ત જગનાથ ૭

તે રાખ્યા ત્રિભુન વિચરત, વિદ્ધ તણે શિર ચરણુ ધગત,

નામ રૂપ જે તાહાનુ નિત્ય, શ્રવણ સણે રહે નહી ચિત ૮

ક્રિયાન્તેગ જે ચરણુ મુરાર, તેહને નહીં શોહોણે સસાર,

અદર્શિ હોએ હરિઆવેશ, પદપદ જમ પાણી લેશ ૯

ભાગ્ય એહ ભુવિ પગલા હગે, અકિતથી અનની જોભગે,

અહમે દેખશ તેહ હિમાર, ભયે ભયે જિતાચો ભાર. ૧૦

બૂધર ભવત કારણુ જેહ, ત્રિણુ વિનોદન વિચાચ તેહ,

જેહની માયા કરે જગન, પાને, સહારે સર્વ ૧૧

અરથસ

આગે મત્સ્યાદિક અનતાર હ, તુલ જ ત્રણ ભુનને તારહ,

હવડા ભૂનલ ભાર જિતાર હ, સુર નર પત્રગ કરવા સાર હ ૧૨

અરે અળહ વેનલિયો વાહાન હ, ભલે કૃપ આઘ્યા ભગવાન હ,

ભુગ્ય જાદવ ગાગે જયવાન હ, માચોસ ડસહૂ બહુ માન હ ૧૩

૪ ધરિ, સુખે વસ તરે-પાઠ વચ્ચા ૫ માર્દાન ૭ ચગનાથ ૮ તણે (મૂળ)
તેણે રાખ્યા શ્રવણ (મૂળ) શ્રવણે સૂણી ધરે સહી ચિત શ્રવણે ૮ ક્રીયાન્તેગ હરિ
આવેશ-મૂળ હરિનો આવેશ ૧૦ અપિતિયિ ૧૧ જેહની વિનોદન (પાઠ) વિનોદિત

પૂર્વછાયેઃ

હરિદશને સુર દર્પિયા, માધવ દીર્ઘ માન;

પ્રભુમીને પાછા વળ્યા, સુર ગયા સ્વસ્થાન.

૧૪

ચોપૈ

અથ આચ્યો શુભ શ્રાવણ માસ, મધ્ય નિશાયે મયંક પ્રદાશ,

અસીત અષ્ટમી મંગલવાર, રોહિણી નક્ષત્ર લગન શુભ સાર.

૧૫

જન્મ માત્રી દિશે ઉગ્યો ઈંદ્ર, ત્વમ દેવી દેવકી ગોત્ર્યંદ્ર;

જન્મ્યા જગ કહે જગદાધાર, ઓચિંતો દાસ્યો અધકાર.

૧૬

અતિ અદ્ભુત બાલક વસુદેવ, પેખંતાં પુરુષોત્તમ એવ;

કમલેક્ષણુ, કર આર સુરાર, મદા, પન્ન, આશુધ આકાર.

૧૭

વદનાંશુજ વિદસિન, ભલ ભાલ, પાખત્ય ભમરા વલિયા વાલ;

નમ્યું નાક શુકચંચ સમાન, ઉર્જ્જવલ દાસ દમે ભમવાન.

૧૮

કરડી આંખ્ય કાન લગે અણી, દંતકલી જન્મ દાડમ તપ્તી;

અધરપોથીથી અધિકા રંગ, ઉર પોહોણું ને અતિ ઉત્તંગ.

૧૯

કંધ સથોદર, મનોદર કંઠ, હૃદયાકાશ વિમલ પેકુંદ;

દયા ધણી તે મન મુઝાર, વિણ વેલા જન્મ ઉદધિ અપાર.

૨૦

શ્રી વત્સલાંછિત શોભિત સાર, ઉતરતો ઉરથી આકાર;

સમું ઉદર ને નાભી મંબીર, કેસરી લંકે લલકે અતિ વીર.

૨૧

મુંદર કલ્પ પાછલી પોહોલી, જંગમયુગલ નવ્ય જયે કલી;

જાતુદ્રમ બેતાં મનરંગ, પિંડીયા પમ સધલા ચંગ.

૨૨

હવે વખાણીશ શ્રી હરિચરણ, સંતત સંત તપ્ત જે શરણ;

ઉપસ્ય ભાગ વર્તુલ ઉત્તંગ, રોમાવલી ભાપિત ભલભંગ.

૨૩

૧૪ હરીદશને. સુર-(પાઠ) સદુ. ૧૫ અથ-(પાઠ) અથ. ૧૬ યમ. પ્રાદિરા-
યમ. યુગદાધાર. ૧૭ અદ્ભુત. પેખંતાં. કમલેક્ષણુ. ૧૮ આખ્ય. યમ. ઉત્તંગ ૨૦ વિણ-
(મળ) વેણુ વિલ. ૨૩ યે. સમું.

અતિ તલ પ્રામન તરણા અન, રેખા ચતુર ચારે ત્રિચિત્ર,	
ધનજ, અકુશ, યવ, વજ્ર સુચિત્ર, પકજ દીમે પરમ પવિત્ર,	૨૪
ત્રીશે નખે સશી સરખી કલા, વર્તુલ, અરુણ અને નિર્મલા,	
અગ્ર મનોહર, સ્વયં ધનસ્વામ, ઉપરચક્રાવ્ય ઉચ્ચારુ કામ	૨૫
મ્લનજડિત અનતસ ઉદાર, કાને કુડલ મકરાગાર,	
ગોમુલ ૫૬ હાર હરિ મોહ, ઉરમધને ત્રિભુવનને મોહ	૨૬
કટિમેખલા મહા મણિયે જડી, પુષ્પપુજ જન પ્રેમે ધડી,	
અગ્ર બાહે અનુપમ કડાં, આગલિયે વાત્મા વાકડા	૨૭
આ પગે નેપુર રણુમણે, કિણ્યા ગિરા જાણુનદકણે	
પીતાબર પહેરયા તે ચલી, જાણીરે થીર યર્ષ રહી વિજલી	૨૮
સકલ સુગંધ સુભાવિત અમ, બાવન વન ચર્ચિત ચગ,	
મુગમદતિલક, મુશોલિત ભાલ, પચરલતી, ગરે મકજ માન	૨૯
તુનરીદામ સ્વામકૃતમ્નેહ, પરમ ભાગ્ય જન પૂજ્યાજેહ,	
ક્રોધ સૂર્યથી અધખી કલા, શુભ ક્રોમન, રીતલ નિર્મલા	૩૦
રોમકૂપ બ્રહ્માડહ ક્રોધ, જોઈ માત તાત કરે કરજોઅ,	
અતિનિસ્મય થોહદય અપાર, હવેદવો સહીહરિઅનતાર	૩૧
જન્મમહોત્સન ચાન્દ્રરાય, અયુત એક સક પી ગાય,	
ભન નાડો દીગ ભગવત, શિર નામીને જોવે સત	૩૨
મધ્યો મેં તુજને જગદીશાં પ્રકૃતિપુરુષથી પર જો ઇશ,	
પ્રવ અનુભવ આનન્દરૂપ, સર્વશુદ્ધિક, સર્વમન્દરૂપ	૩૩
ઉત્પતિ, સૃષ્ટિ અને સહાર, ત્રિગુણુ કરિ તૂ પાલણુદાર,	
ત્રિગુણુ મણે નવજાએ મણો, અગુણુ, અમગી અનગો રહ્યો	૩૪
સન વોકની રક્ષા માન, અનતરિયા માહે ધરે આજ,	
અનુર અશ અનનીપતિ દુષ્ટ તે માર્યા પેખ પાપિષ્ટ	૩૫

૨૪ ચારે-ચાહે દીશે નવ સરખી ૨૬ કૃ વ હરી ૩૪ મી ૩૫ માહે

અશુર પાપીષ્ટ

પરમ પુરુષને લક્ષણ યદી, દેખી સુત દેવી દેવકી,
 બીતિ હર્ષામુ દહમે ઘણી, કીધી સુત્ય કમેદાણુ તણી: ૩૬
 “આવી સરણુ તમારે તાત ! અભયદાન ઘો” કહે એ માત.
 “મૃત્યુભયે જે બીદીનો મર્ત્ય, સકલ લોક યો, નહિ કો સલ. ૩૭
 જિહાં જાયે ત્યાંદાં પૂરે કાલ, લેલીદાન વિપ્રમનો વ્યાસ;
 કવણુ જાગ્ય કરી તાહારાં સરણુ, પામીતો પાછું શૂ મરણુ? ૩૮
 કાલ તણો જય લાગે નહી, નિમય એ મને જાણું સદી,
 તાહારે સરણુ થયા નર જેહ, સ્વચ્છ થઇને સુતા તેહ. ૩૯
 મર્ત્યો મૃત્યુદ્યાલભીતઃ પલાયન્ લોકાન્ સર્વાન્નિર્મયં નાપ્યગચ્છન્ ।
 દ્વત્પાદાન્નં પ્રાપ્ય વદન્છયાદ્ય સ્વત્મઃ શેતે મૃત્યુરસ્માદ્વૈતિ ॥૪૦॥

ચોપાઈ

જે તું કંઈ તણા જય થકી, દેવ ! ત્રાહી” એમ કુ’ દેવકી:
 “આ જે રૂપ અલોકિક જસ, ધ્યાનદાપ્ય યોગીને વસ્તું. ૪૧
 સંવરિયે સ્વામી ! દસ્ય સાર, અમુર ન જણે તવ અવતાર,
 અહો વિદંબન મોહોદું એહ, મહા પુરુષમુન માહારો જેહ.” ૪૨
 વક્ષતા દસી વધા જગતાન: “પૂર્વ સર્ગ તું માહારી માત,
 સ્વયંભૂ મન્યંતર સતી, પ્રજાપતિની પત્ની હતી. ૪૩
 તૂં પૃથ્વી, આ સુતપા તાત, તપ કીધું ત્રિભુવન વિકાત;
 ખાર સહસ્ર તે મુરનાં વર્ષ, આરાધ્યો હું રહિત અમર્ષ. ૪૪
 પરમ કષ્ટે તપ સાધું તેહ, હું નાં પ્રસન્ન હુએ સ્વદેહ,
 વરદરાદ વપુ આણી કેરી, માગ્યો વર વાણી જાયરી. ૪૫
 તર્હિં કલ્હું તું સરખો પુત્ર, હોજો અમારે પરમ પવિત્ર.
 મૂં તુઠે મતિમૂઢ જ તેહ, સામ્યવિષય સુખ માગે જેહ. ૪૬

૩૬ દેવી. બીતી. સુત. ૩૭ સરણુ. યે. મૃત્ય. સલ. ૩૮ સર્ણ. ૪૦ શ્રે ભક્તપદ્મ
 કંઈ તણા. વસ્તુ. ૪૨ વિદંબન. અસર. સુત. ૪૩. સર્ગ. મનર્થતર. પ્રજાપતિન
 ૪૪ ત્રિભુવન. આરાધ્યો. ૪૬ કહું. સરખો. સુખ.

ચિંતામણિનો પામી પશા, યાચે કાચ અને કૂકશા,
 મારી માયાએ મોહા બહુ, મુક્તા ન માગીને એમ કહુ ૪૭
 મું સરખો ત્રિભુવન મુઝાર, રૂપ, શીવ, ગુણ ને ઉદાર,
 નથી કાચ તાં નિશ્ચય તત્ત્વ, પરમ દયા કરી થોડુ પુત્ર ૪૮
 પૃથ્વિગર્ભ લવ પેચે કહે શુક સનકાદિક, તે સહુ હહે,
 સુતપો તે કશ્ચપ થો તાત, હુ વામન ખીજે વિક્ષાત ૪૯
 પોતે અદિતિહોયે જે અન, જન્મ અહો પ્રગથ્યા પ્રતિબન,
 કશ્ચપ તે ત્રીજે વસુદેવ, આગ્યો હુ કરુણા કરી એવ ૫૦
 અદિતિ તે તુ જાણે સહિ, માહારા તેહને મૂઢ નહી
 ગત કારણ સમારણ કાજ, એહ રૂપ મેં દાખૂ આજ ૫૧
 મૃત્યુ હર્ષે તે માહારૂ જ્ઞાન, ભૂતય દુર્બલ' હહે ભગવાન.
 "આ વેવાયે જો જાણો બ્રહ્મ, અથવા સુતનો ભાન સુગમ, ૫૨
 સહી ટળ્યો તહને સસાર, મુક્તા હશે" એમ કહે મુરાર.
 માત તાત દેખતા તત્કાલ, અગ સકોચ કરી રથા બાલ ૫૩
 હરિયે હૃદયે પ્રેક્ષો વસુદેવ, સકલ સર્વિ ભાગી તતજેવ,
 વિશ્વનાથ લઈ ચા'વા વાટ, આશ્ચર્યે ઉદ્ધત્યા કપાટ ૫૪
 નિદ્રાવશ ક્રીધા રખનાય, સત્તા કેહને નહી સભાગ,
 મદ મદ ધન વરસે તત્ત, ગેપનામ શિર ધરિયા જન ૫૫
 પૂર્વછાચો

આનકદુહી આવિયા, તત્ક્ષણ ચમુનાતીર,
 માહા વેગે આગે વહે, નહી તાગ તે નીર ૫૬
 પાણી બે પારો થયા, દીધો મારમ દેવ,
 ગ્યા ગોકુલ ધરત્ર નદને, ક્ષણ હ ન લાગી ખેવ ૫૭

૪૭ ચિંતામણિનો ૪૮ સરખો નીશ્ચય પુત્ર ૪૯ સુતપો ૫૦ અદિતી
 ચમ વસુદેવ ૫૧ દાખુ ૫૩ હસે દેખતા ૫૪ હરીયે પ્રેક્ષો ઉદ્ધત્યા ૫૫
 રખવાલ, રોપાનાગ ૫૬ આવયા તતક્ષણ ચમના ભાગ ૫૭ પેવ

જણી યજ્ઞોદા દીકરી, જન્મ ન જાણે કાય,
નિદ્રાવશ સુતા સ , જઈ વસુદેવ જોય

૫૮

ચોપૈ

પુન તિલા પોદારી કરી દળવેતુ તે કન્યા દરી,
પાળા આન્યા, પગના કડા સરિ સકલગુ તાળા જાળા,

૫૯

કુબારવ કીધો બાલિકા, ચાલી શમ્દ અસુર સુ ચમ્યા
ખનાલે બીનચિંતો રાય, કાંઈ જન્મ્યુ કારાગ્રહ માય

૬૦

આવીને ઉધાળા બાર, પુત્રી તલા કરે પોકાર,
કમે તે લીધી કર મળ, દીન વચન બોલી દેવળી

૬૧

“અરે કહિન આગન છે બાળ, પાપી તો થ્યો તેહનો કાલ,
છત્રી એક જણી દીમરી, દિન દોડેલા મેં દેખી કરી

૬૨

કન્યા કચમ હણુરો તૂઠને ? એ લાઈ ! આપો મુઠને '
આખ્યે અશ્રુપ્રલા અતિ ઝરે, દેનકી દુહિતાનુ દુ ખ કરે

૬૩

પૂર્વછાપો

નરસ શત લગે ગ્રીનતા પનજે નહી પાપાણુ,
દુષ્ટ દયા આવે નહી, ફાગટ કહ નખાણુ

૬૪

ચણુ મહીને ચિંતવે, વેરલાન લાણેજ,
આછટને શલાશુ જશે દેવે દાખ્યુ તેહ

૬૫

ચોપાઈ

અષ્ટભુજ ઉડી આકાશ, આયુધ ભૂત પરમ પ્રકાશ

“અરે મદી કા મુજને માગ્ય, અવતરિયા હરિ આનની મુઝાગ્ય
તાહારો વેરી તેનઈ જાણ્ય, એહવુ કહી ગઈ ગગને વાણ્ય

૬૬

જય જય અમર સુ ઓગરે, અનેક પચ્ચની પૂજા કરે

૬૭

૫૮ યજ્ઞોદા નિદ્રાવશ સુતા ૫૮ પૂત્ર સવીચલશ્વ ૬૧ રથવાને બીનબીધો
પુત્રી કરી ૬૨ દેખી ૬૩ હણસે આખ્યો દુખ ૬૪ ચીતવે દાણું ૬૬ ભુખ દરી

વરદા, વારાહી, વૈષ્ણવી, બ્રહ્મણી, વાણી, વિજગી,
 માયા, માતર ને મધુમતી, ભદ્રકાલી, બીમા, ભગવતી, ૬૮
 બહુનામા બહુ રૂપે યઈ, સર્વ કામને પૂરે સહી
 મુણ્યુ વચન કેરૂ વીજગી, ડસ રીહો મનમા કલકવી ૬૯
 તો દેખી, દેવકી વસુદેન કારામલથી કાઢ્યા એન,
 વોહપાશ કમે કાપિયા, વાર નભ વગી આપિયા ૭૦
 પૂછને તે લાગો પાય “એ અપરાધ અમારો માય !
 ભૂલા ખમજો ભગિની લામ ! મહા કડિન જે કીધૂ કામ ૭૧
 સ્વપચની પરચે શિશુજે હણ્યા, જાતિસમધી સગા નવ્ય ગળ્યા,
 દુષ્ટપણે દુખ દીધા બાપ આગવ્ય તે ઉગરશે પાપ ’ ૭૨
 માનલાવ જે મોહોટા સાધ, નિચે તે ન ગણે અપરાધ,
 પરચે પરચે પીડાતા પિંડ, જમ સુચધ ધમે થીખડ ૭૩
 લસણુ કવી વાણી લક્ષ વાર, કસ્તુરી કૃષ્ણાગરુ સાર,
 કપુર કેતકી કેશર માહો ! તોહે તે પરિમન નવ્ય જાચે ૭૪
 “હવે માત ! મન્ય મ કસ્ય શોક, કર્મ તણે વશનર્તિ લોક,
 કર્મે જન્મે, કર્મે જાય, કર્મે સકુને મુખદુખ ચાય ૭૫
 કર્મે તણી ગત્ય કહીયે ખરી, ઇંદ્રાદિક ન શકે જિતરી,
 કુતિસન કર્મ કસ્યા મેં જેહ, નહં માહે હુ દેખીત તેહ ” ૭૬
 સતોળ્યા એમ ભગિની લામ, પગે લાગીને કસ્યો મણુભામ
 બુમાને ઘેર આ પાળે -, મનન થીયા રવીયાત જ મુ ૭૭
 કરે સુયોદયે નિમાસણુ મહાન, પછે કમે તેળા પરધાન,
 કન્યા કયા કહી તે સર્વ, બોળ્યા છુપીનિડોણા ગર્વ ૭૮

* ૭૦ લોપાસ માયયા આપયા ૭૧ વમજો ભગની પાઠ-મૂના ખમવૂ ભગિની
 આમ કીડુ-પાડ-ગ્રીધા મામ ૭૨ જ્ઞાતી સળધ દુખ ઉગરશે ૭૩ યમ ૭૪
 લરાણ કવી કૃષ્ણાગરુ ૭૫ કસ્ય પાડ-ગ્રીસ વસવર્તિ સુચકુષ ૭૬ પરી થેહ
 દેવીસ ૭૭ ભગિની રાજન ૭૮ વોહોણત માહાન કરો ન્યાયે

અમર સાથે અમરપ જે કરે, દુષ્ટ દૈત્ય અતિ દુર્મત્ય ધરે:
 “કિહાં ! દારિકા, કિહાંએ કાલ ! જન્મોતો તો તેણે બાલ. ૭૯
 નગરઝગર ધ્રુજ આકર માંભ, શિશુ દણુવા સદુ ઓડો ધાય;
 એમ કરતાં મરશે આકૃષ્ટી, ભઘી ભુધ્ય કહું તુમ ભણી. ૮૦
 તાહા ધનુષ તણો નિર્ધોષ, સૂણી ત્રાસ પામે સર્વ લોક;
 દેવ સદા તું જાણે દીન, હપયા ચક્કા યશે બલહીન. ૮૧
 તોહે નન્ય રહેયું નિર્ચિત, જમત્યમ કરવો વેરી(નો) અંત,
 ઉપજતાં વેરી ને વ્યાધ્ય, પેહેલું છેઘા પછે સમાધ્ય. ૮૨
 વાધ્યાં વિધન કરે એહુ તેહ, ઓપધ અન્ય ન માને એહ.
 નારાયણ રિપુ નારદે કલ્થો, તેહ ભાવ શું તેં નન્ય લલ્થો ? ૮૩
 પક્ષપાત સુરનરનો સદા, યુદ્ધ સુરામુર હોએ યદા,
 કપટપણું આપણું કરે, માયાવી માયા વિસ્તરે. ૮૪
 આગે નહી તહને અનુકૂલ, ખાંભ કરીને ખણુશું મૂલ,
 વિમ્ર, વેદ ને જપ તપ યાગ, અનુદિન આપે અમર વિભાગ; ૮૫
 ધર્મકર્મ, ગુરુ, ગોત્રજ ગાય, વર્તે જે કાય વસુધા માંભ;
 તે સઘલાં આપણુ ટાલિયે, વેરભાવ તે એમ વાલિયે.” ૮૬
 એમ કહી પ્રેરા પાપિષ્ઠ, સકલ લોકને દુઃખ દે દુષ્ટ,
 આયુ, શ્રી, યશ, આશીર્વાદ, નાશે પાતિક તેણે પ્રસાદ. ૮૭

ભાયુ: શ્રીયં યશો ધર્મ લોકાનાશિષ યવ વા ।

હન્તિ શ્રેયાંસિ સર્વાણિ પુંસો મહદતિક્રમઃ ॥ ૮૮ ॥

પૂર્વછાયા

ખીજે સર્ગે જોહ્યો જન્મ, કયા જગતનિવાસ,

નિવાશી ચોપાઈ નિકંટ, કહે એમ કેસવદાસ. ૮૯

ઇતિશ્રી મહાભાગવતે પુરાણે દશમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણીશઘાં હરિજન્મ
 વર્ણનો નામ દ્વિતીય સર્ગ:

—૩૩૩૩૩૩—

૮૦ મરશે. યશે. મૂળ યારો. ૮૨ ચમત્યમ. પેહું. ૮૪ યુધ. ૮૫ મુલ. ૮૬ યે. ૮૭
 પ્રેહેરા. પાપીષ્ઠ. ૮૮ ધર્મા. સર્વાણી. ૮૯ જોહ્યો. નિવાસ. ૮૯ પછી. પૂરાંણે. હરી. દ્વિતીય.

સર્ગ ૩ ને

હરિજન્મોત્સવ અને પૂતના(બકી) મોક્ષ
પૂર્વછાયા

જે દિન જન્મવ જન્મિયા, જગ થો જે જે કાર,
દિશ સવળી દીપી રડી, અલગો થો અધકાર. ૧
નિર્મલ નભ નક્ષત્રગણુ, મગધ મડી મુઝાર,
પુરપ્રામ મળ ધરે ધરે, કરે તે નાના નાસ્થ ૨

ઓપાર્શ્વ

દીન, દુષ્ટ મુનિજનના મન, સરી, સરોવર સકલ પ્રસન્ન,
તવ તર અરૂંધિયા વિણ કાળ, દિશે ના દિન અલિકુલ આલ ૩
કૂગત કેકિય, સારસા હસ, મયર તૃત્ય માને અવતસ,
સુખરર્પણ તે વાય જ વાય, પુણ્યર્થ પરિમલના માલ ૪
દુહુભી દેવ વળડે સહુ, કૃષ્ણ તણા ગુણુ જોયે બહુ,
તૃત્ય સહિત ગાયે ગાધર્મ, કીર્તન કરે સિદ્ધાદિક સર્ ૫
પુષ્પવૃષ્ટ તે પ્રેમે કરે, હરિદર્શને હર્ષાશ્રુ ઝરે,
ત્રિભુવન હુયો જયજયકાર, જે દિન જન્મ્યા જગદાધાર ૬
ગોકુલ માહે આઘ્યા ગોવ્યદ, નદાદિક મન થો આનદ,
જગી જોય જમોદા માન, પાસે પોઠા ત્રિભુવનનાથ ૭
હિરન્ય તત્ક્ષણુ ટાડુ થયુ, ભલે હુ ખ બહુ ભવનૂ ગયુ,
ગદગદ કંઠ, નયણુ જલ ઝરે, શર્ષઆણી 'સુત સુત' જિયરે ૮
આલણે પત્રી વળડી ઘડી, લખ્યા લગનના અક્ષર ખડી,
ગણિક ગણિ ગ્રહ જૂએ સાર, પુત્ર ગુણુનો નવ્ય દીપ પાર ૯

૧ ક્રિમે ૩ સરી મુનિજનના રૂલીયા ૪ સુખ ૫ શ્રીકૃષ્ણ સહીત ગાય
૬ હર્ષશ્રુ ત્રિભોવને સુગદાધાર ૭ ગોકુલ માહે પાસે ૮ દુષ્ણ આયરે તતક્ષણુ
૯ પડી ગણિ-ગણિય દીશે

તનક્ષણ વાજિયા વાજિન, દોષ દદામા વળી નિચિન,	
મીઝગ, સીંગા, માદલ, તાલ, વાયે ને ગાયે ગોનાલ	૧૦
આમલતા ઉગ્નપ્તા એક, પગનાયા જૂ અમર અનેક	
“યજો નદત્રીમુત આલિયો, વધામણી અમ વારુ દિયો ”	૧૧
પેહેન તા પચાગ પસાય, એક લાખ વધી આપી ગાય	
હેમ જીભ ને દાઘ શાકના, ગોલ સામ્રે મુખ યીના મ ના	૧૨
નવરૂ ૨૪થે ને થોડુ થાય, પછે રિપ્રને લાગો પાય,	
આગે અપુનિયાને પુન શ્રી કૃણુ તણુ વળી કારણુ તન	૧૩
અધનીરે ધન લાધુ ધન, જૂખ્યા અતિ પ્રીશુ ભોજન,	
તરખ્યા અમૃત સરોવર સાર, ચાતક મન જેમ મેહ અપાઠ	૧૪
એણી પચ્ચે પામ્યો પરમાનન્દ, જેણુ વર આ ના શ્રીગો ૧૬	
ધસ્યધસ્યથી ગોપી નીસરી, સકન અગ શણુગારી કરી	૧૫
કુચકુકુમ તે કુકુમવાન, પીતાબર કીધા પરિધાન,	
માલ માલ મેધનણી ચીર, નિખિન લાલ કિહા કુમર કીર	૧૬
સકુ આશરણુસોહાન્યા અગ, પગે અનના ચાને અતિગ્ગ,	
નીલવચ્ચ પીયળ ચાદનો, ભરી અક્ષાણુ લીધો લનો	૧૭
મગન ગાયે નાના નાચ, આની મુખ જોયુ મુદાર,	
દેખત વાર લઈ દુ ખણા, આગળ સકુ મૂકે મુખડા	૧૮
કડી વાકડા લાવે ટાય, હરિ ખોને લઈ હરો જોય,	
એક નીરખે નાનડીયા મુખ, તેહને લમ લમ થાયે મુખ	૧૯
એક કહે એહનો મરકયો, લામની જોના દીશે લયો,	
એક કહે એહની આખડી, જાણીરે પદ તણી પાખડી	૨૦

૧૦ તે તતક્ષણ વાજ્યા વાજ્યા વાજત દદામા વીચિત્ર મીઝર સીંગા
 ૧૧ શુક આવયો ૧૩ ૨થે અપુનીયાને પુત્ર ૧૪ જૂખ્યા અન્ય યમ ૧૫ થોડો
 ધરે શ્રીગોવિન્દ માહે માહે ધસ્યરથી નીસરી શણુગારી ૧૬ લિખિત ૧૭ શકુ
 પીચર આર્ષણુ ૧૮ આવીને દેખત કુખણા મુખડા ૧૯ એક વધે નખે મુખ્ય
 મુખ્ય ૨૦ આખડી

- એક કહે કટિ કેશરી તણી, પગે રાતડે રેખા ઘણી.
દીશે ધ્વજ અંકુશ આકાર, આગત્ય ને 'એ' હશે ઉદાર. ૨૧
- એક કહે અમ આલો વળી, બ્રહ્મી પાપ મલયુથી ગળી;
મિષ કરી માનની લઈ વાર, વિસરિયા ધરના વ્યાપાર. ૨૨
- વળતે તાપ્યા વિનના હાથ, આઞ્યા સહુ જોયે જગનાથ.
એક એ કૃષ્ણ જાણે મર્મે, પ્રથમ કર્યું જે પાવન કર્મ, ૨૩
- ચંદનચોક પુરાઞ્યા જાણ્ય, મોતી સાથીયા મુઝાણ્ય;
ધસ્યધર તોરણ પદ્મવ તણાં, શણુગાર્યાં સોહે આંગણાં. ૨૪
- સુંદર સાવત્રું આણ્યા પાટ, મંડપ બાંધ્યા ઉત્સવ માટ;
ધસી સરસ શકડ અતિ સાર, અગર ધૂપ બેઢેકે અપાર. ૨૫
- ગોપ તિહાં આઞ્યા ગહેગહી, સકલ મુગંધ રહ્યા મહેમહી,
નવાં નવાં પેહેચ્યાં નિજ વસ્ત્ર, ધરી હથીયાર મોહાઞ્યાં શસ્ત્ર. ૨૬
- ગૈરિકાદિક નાના ધાત, અંગ લક્ષી પરચ પાડી ભાત,
સર્વે માથે ધસ્યાં મોહોડબંધ, તેવતેવડા જે જાણે ધંધ. ૨૭
- શીંગાં, મૌહર વાહે વેણુ, ધેન તણી અતિ ઉડે રેણુ;
માખણુ નાખે માંહો માંભ, ગોરસ છાંટે ગેહેલાં ધાય. ૨૮
- એક બાકરી વાહે એમ્મ, વટે મદ્ય યજ્ઞ જેહી જમ્મ;
હર્ષાં યમુના, હર્ષાં ગાય, હર્ષ્યાં ગોવર્ધન, હર્ષાં ગાય. ૨૯
- હર્ષ્યાં વન, તૃણ તરુઅર સહુ, એક છલહૂ ક્યમ કરી કહું;
છલ કોત્યહોય તો કહું ન જાય, જે દિન જન્મ્યા યાદવરાય. ૩૦
- કૃતરનાન નદ નિજ ધર્મે કર્યા વિપ્રમુખ જાતક કર્મે,
આશીર્વાદ અખિલ ઋષિ દીયે, ચિરંજીવ ચતુર એમ કહે. ૩૧

૨૧ કેશર. હસે. ૨૨ મિસ. માનનનીયે. વીશરીયા. ૨૩ વર્તે. યગનાથ (કર્મે) કમી. મોતીના. ૨૪ શણુગાર્યા ૨૫ મહેમહી. શુગાધ. સસ. ૨૭ જે-યે. ૨૮ માંખણુ. નાંખે. ૨૯ યજ. હર્ષાં. હર્ષાં. હર્ષ્યાં. હર્ષ્યાં. ગુવરધન. ૩૦ હર્ષ્યાં. તરુઅર. શહુ. યીમ. ૩૧ અખિલ. સૂખી. ચરંજીવ ચતુર.

પૂર્વછાયા

લક્ષ ધેનુ ધન વસ્ત્રશં, તિલ પર્વત તે સાથ,	
પ્રીત ધરી આપે ધણાં, હખ્યોં દ્વિજવર હાથ.	૩૨
ચારણ માગધ, સત ને, બહુ જે બંદીબલ,	
આખાં કાપડ કણુય ધન, નંદ જમાડી નાલ.	૩૩

ઐષે

જેદને જે જે જોયે દાન, પુત્ર હિદય પ્રીત્યે ભગવાન,	
મોહોદ્ મન કરી આપે ઐમ, સાયરજલ જિવટિયો જમ.	૩૪
રામ સહિત માતા રોહિણી, નંદ અભિનંદિત આશુષી,	
સાહુ સણુગાર સોહાબ્યા અંગ, વિચલે ગોકુલ વત્યા રંગ.	૩૫
તે દિનથી યજ કરી રિધ્ય, દિને દિને અધિકરી વૃધ્ય,	
જેણે નરહરથ કસ્યો નિવાસ, પદ્મા તણો ન ઝડિ વાસ.	૩૬

એક વાર ધસ્ય તેડી ગોપ, ભણે નંદ: “રહો રૂડે જોપ,	
દૂં જામશ કર દેવા કાજ, તિહાં મિત્ર મુજ મલશે આજ.”	૩૭
ધણા યકા ભરિયા ધી ધડા, દહી મહી પય સાકર પડા,	
ચડી શકટ ચાલ્યા ગોવાલ, મથુરામાં પોહોતા તતકાળ.	૩૮
આખો કર અવનીપલ તણો, લેખણહાર જે લેખે ભણ્યો.	
આનકહુંદુબી ધરે આવિયા, તિહાંથી રૂડા રસ લાવિયા.	૩૯
દૂર યકા જવ દીઠા નંદ, યરસુતન પામ્યો આનંદ,	
સાહોમો ચાલી સાહી મધ્યો: “ભાઈ શોક હવે ભવનો ટળ્યો.”	૪૦
મુખાસને બેસારી સાર, પૂજ્યા આણી અતિ ઉપચાર;	
કુશળ પ્રશ્ન તે પ્રેમે કરી, હધ્યા માંહ હર્ષ હરિ ધરી:	૪૧

૩૨ લખ્ય. શાત. હખ્યોં. ૩૩ સુતનો. નંદે. ૩૪ ચેહને. પૂત્ર યમ. ૩૫ સહીત. અભિનંદીત. સણુગાર. રોહાબ્યા. ૩૬ વૃજ. પેણે. ૩૮ મથુરા માંહે ૩૯ લેખણહાર. લેખે. આનંદહુંદુબી. આવયા. લાવયા. ૪૦ દુર યકા. યરસુતન. ૪૧ મુખાસને. બેસારી સારી.

“ભલે પુનતાહારે ભગવાન, આ વેળા જે આત્મે મહાન,	
અપુત્ર તણે આશા નીગમી, શુદ્ધ કાઠ જમ સીંચે અમી	૪૨
અહોભાગ્ય અતિ ચિંતા ટળી, વર્તમાન ભવ લાધો વળી,	
દુઃસલ દર્શન સુતનૂ દેહ, આપણને સુખ આગ્ય એહ	૪૩
કહો નદાં પશુ છે આરોગ્ય, જલ બોહોલા, તણુ વૃદ્ધ જયોગ,	
ગોકુલ સજન સહુ સમાધ્ય વર્તે છે હમણા વણુ બાધ	૪૪
રોહિણી રામ તણી જે માત, તે જણે સુત તમને તાત,	
તહો લડાતો આનંદ લહે, કહો નદાં રૂડી પરે રહે ”	૪૫
વહે નદાં “સણુ શ્રી વસુદેવ !” અછને કષ્ટ તમારુ એવ,	
મહી કસ એ સુરનો શન, પાપીરે માથા છે પુત્ર	૪૬
એક અનર એ કન્યા જેહ, ગગનિ ગર્ભ ઉડી તેહ,	
હવે કશો ન થ કરવો રોક, દૈવ તણે વશનર્તિ લોક ”	૪૭

પૂર્વજાયો

૮૪ એણી પચ્ચે ગણ્યા, વસુદેવ તણી વાર,	
ભક્ષિબોજ દીધા ભલા, આપ્યા અનરે સાર	૪૮
મિત્ર મન્યા, કરણ કલા સુખ દુખ તણા સસાર	
“નદાં વયો નિશ્ચે તમો વેગે, મ લાયો વાર	૪૯

ચોપાઈ

“ગોકુલ ગામ વિષે ઉતપાત, તેણે તુજને કહુ છુ તાત ।

સૂણી ગોપ આપ્યા સજ થઈ, વસુદેવજની વાણી મહી	૫૦
વાટે પછે વિચારે અશુ ‘અટો દૈવ !’ એ કારણ કિશુ ?	
શૌરવચન તે સાસુ જાણુ, શરણ થયો પછે શારંગપાણુ	૫૧

૪૨ પૂત્ર વેલાયે મહાન અપુત્ર તણે શીંચે ચિત્ત ૪૩ સુખ ૪૬ શહી
પૂત્ર ૪૮ વસુદેવે ૪૯ સુખદુખ તણા સસાર ૫૦ શબ્દ ૫૧ શરણ સારંગપાણુ

કંસે જે પ્રેરી પાપણી, બધી નામ શોધણુ સાપણી,
બાલક હણે ગરલશું ધણું, પુર આમ વ્રજ આકર તણું.

૫૨

પૂર્વછાયા

જહાં ન હોયે જગદીશનાં પાવન પરમ ચરિત્ર,
હરિ રાક્ષસ હણીયા તણું વિધન વિશેષે તત્ર.

૫૩

ચોપાઈ

એક વાર તે આવી તિહાં, નદ તણે વ્રજ વને જિહાં,
માયારૂપ ધરણું રાક્ષસી, કપટલાવે કમલાદે જયી. ૫૪
પદ્મપત્ર મુખ મીઠું વદે, કાલકૂટ વિષ વિંધ્યું હદે.
વ્રજવાસી સહુ વિરમય થયાં, શૂ જોવા આવી હરિપ્રિયા। ૫૫
નંદનિવેશ ગર્ભ તે નાચ્ય, તતક્ષણ દીકા દેવ મુરાર્ય;
હલવેશ તે મીઠ્યા ચક્ષ, લહે નહી તે હરિનો લક્ષ. ૫૬
પર્યંકે પોઢાજો બાલ, કામનીયે જહાંને) અહિયો કાલ;
ઢાંક્યો અમિ દહે જમ આપ, રજણુ વરાંમે સાણો સાપ. ૫૭
અબલા આરોધો છિત્સંગ, વદને હમે, કહે તે: “રંગ!
“આ તાં તે જે કંસે કહ્યો,” લક્ષણુ જોનાં મનમાં લયો. ૫૮
“કાજ હંસનાં એમ સારશું, બુદ્ધિ કરી બાલક મારગું:
પછે મુજને હશે પસાય,” કરે મનોરથ એ મન માંય. ૫૯
મુખિ અમૃત, કાતી ઉર ધરી, કાલકૂટે કુચ લીપી કરી,
ધવરાવા લાગી થઈ ધીર, આગે જાણે ચાદવધીર. ૬૦
એક સ્તન એકે કર અશો, બીજે રીશે ડાઠે ડશ્યો,
સર્વ શિરાયું શોષ્યું અંગ, માનની થઈ તાઢે મનભંગ. ૬૧

૬૧

૫૨ કંસે. પ્રેરી. ૫૩ જગદીશનાં. ચરિત્ર ૫૪ રાક્ષસી. ધરણી. ૫૫ વીંધ્યું.
વ્રજવાસી. હરી આવી હરીપ્રિયા ૫૬ હરીનો. ૫૭ ચમ. વરાંશે. રજું ૫૮ અબ-
લાયે. કંસે. ૫૯ હંસનાં. બુદ્ધિ. ૬૦ મુખિ મૂજ-મુખે. ૬૧ શોષ્યું.

પૂર્વછાયા

“મૂક્ય મૂક્ય” કરતા મુઠ્ઠ, પડી તે પોલ મુઝાર,	
ત્રણ ગવ્યૂતી તન કરી, ભાગા તરુઅર ભાગ	૬૨
કપટ ટપ્, કેશવ મિથ્યા, માનની મોહોટ્ ભાગ્ય,	
જે યોગી નવ્ય પામિયા, વસતા વનિ વૈરાગ્ય	૬૩
કૃષ્ણ તણી કરુણા જૂઓ, ચતુર ! વિમાસો ચિલ	
માતા તણી ગલ મારિકા, દીધી દેવે અલ	૬૪
અતકાલિ ઉરિ આવરો, હૃદયે શાલિગ્રામ,	
તેહને સદ્ગલ સહી, અથવા વિયે એક નામ	૬૫
સ્વદેહે કીડા કરે, આપે ઉપસ્ય અગ,	
ત્રણ ભુવન જેહને મ્તને, કામનિ વર્ત્યા ગ	૬૬

ઓપાર્શ્વ

પડતા શમ્દ કયો અતિ મૂઠ, માન્યા ગિરિવર મજૂર ગૂઠ,	
હાહાકાર ગગને રવ ગયો, ત્રજવાસી મન વિસ્મય થયો	૬૭
જઈ યશોદા કરિયા પ્રશ્ન “કિહા કિહા રે મહારો કૃષ્ણ !”	
હર થકા દીઠા ભગનત, નારી ઉપસ્ય ખેવે નિશ્ચિત.	૬૮
રૌદ્ર દેખો કાઈ નવ્ય રે, “અરે દેવ ! હૂ ગઈ હુ ખણે”	
મુઘાહાસ્ય હસતા હરિ મહી, સાઈ લીધ ગાઠ સહી	૬૯
“જે માહરો જગદીશ્વર આજ, રાખ્યો બાલક, વર્ત્યા રાજ”	
આણી ગોમૂત્રે તે અગ, રનાન કરા-તૂ શ્રી શ્રી રગ	૭૦
વિત્રેશાતિ વિધિ નિધિની કરી, અખિલ દેવ આશી આચરી	
રડિ પરચે રક્ષા દે માત મસ્તકે ગખજો ત્રિભુવનનાથ	૭૧

૬૨ પોળ-પાઠ-પોહોત્ય ૬૦ જે-મૂળ-જે ગલ યોગી નવ્ય પામે વનિ-
મૂળ વન ૬૪ કરુણા અત ૬૫ સદ્ગલ-પાઠ-સહનિ સહી હોએ લીએ-પાઠ
લે/યેહને ૬૬ વર્ત્યા-પાઠ-વરલ ૬૭ ગુઠ માન્યા-મૂળ-ગાથ્યા મન-મૂળ-મનમા,
પાઠ-મન ૬૮ યશોદાથે કરિયા-પાઠ-કરતી પ્રશ્ન-પાઠ-મ્દ ૬૯ દેખી હુખણે
હરી ૭૦ થે રાખ્યો વર્ત્યા ૭૧ સાતિ અખીલ રાખ્યો

ક્રમે જૈં પ્રેરી પાપણી, બટ્ટી નામ ગોપણુ સાપણી,
બાલક હણે ગરલશુ ધણી, પુર આમ નજ આકર તણા

૫૨

પૂર્વછાયો

જલ્દા ન હોયે જગદીશના પાનન પરમ ચન્દ્રિ,
હરિ રાક્ષસ હણીયા તણા નિનન નિગેરે તન

૫૩

ચોપાઈ

એક વાર તે આરી તિહા, નદ તણો નજ વનં નિહા,

માયારૂપ ધનૂ રાક્ષસી, કપટભાવે કમવાદે જરા

૫૪

પદ્મપત્ર મુખ મીઠૂ વદે, કાલકૂટ નિપ વિધૂ હદે

મનવાસી સહુ વિગમય થયા, શૂ જ્ઞેના આરી હરિપ્રિયા

૫૫

નદનિવેશ મર્ધ તે નાસ્થ, તતક્ષણુ દીકા દેવ મુગસ્થ,

હલવેશ તે મીઝ્યાં ચક્ષ, લહે નરી તે હરિનો લક્ષ

૫૬

પર્યંકે પોદાણો બાપ, કામનીયે જઈ,ને) અહિયો કાક્ષ,

ઠાકયો અમિ હહે જમ આપ, રજણુ વરમિ સાલો સાપ

૫૭

અબલા આરોધ્યો ઉત્સવ, વદને હમે, કહે તે "રગ !

"આ તા તે જે કમે કલો," લક્ષણુ જ્ઞેના મનમા લલો

૫૮

"કાજ કસના એમ સારશુ, બુદ્ધિ કરી બાપક માગ,

પછે મુજને હશે પસાય," કરે મનોરથ એ મન માય

૫૯

મુખિ અમૃત, કાતી ઉગ ધરી, કાલકૂટે કુચ લીપી કરી,

ધવરાવા લાગી થઈ ધીર, આગે જાણે યાદનરી

૬૦

એક સ્તન એકે કરે અરો, ખીજે રીરો ડાઠે ઉશ્યો,

સર્પ શિરાયુ શોધૂ અગ, માનની થઈ તાદે મનભગ

૬૧

૫૨ નરો પ્રેહેરી ૫૩ જગદીશના ચરીત્ર ૫૪ રાક્ષસી યશી ૫૫ વીંધુ
મનવાસી હરી આપી હરીપ્રિયા ૫૬ હરીનો ૫૭ યમ વરારો રજુ ૫૮ અબ-
લાયે કરો ૫૯ કરાના બુદ્ધિ ૬૦ મુખિ મૂઝ-મુખે ૬૧ સોધ્યુ

પૂર્વછાયા

- “મૂઠ્ય મૂઠ્ય” કરતાં મુઠ્ઠ, પડી તે પોત મુઠાર;
 તપ્ય ગચ્ચતી તન કરી, ભાગા તરુચ્ચર ભામ. ૬૨
- કપટ દંડુ, કેશવ મિથ્યા, માનની મોહોદ્રં ભાગ્ય,
 ને યોગી નવ્ય પામિયા, વસતાં વનિ વૈરાગ્ય. ૬૩
- કૃષ્ણ તણી કરણા જૂઓ, ચતુર ! વિમાસો ચિત્ત:
 માતા તણી ગલ્ય મારિકા, દીધી દેવે અલ. ૬૪
- અંતકાલિ ઉરિ આવશે, હૃદયે શાલિગ્રામ,
 તેહને સદ્મલ્ય સહી, અથવા લિયે એક નામ. ૬૫
- સ્વદેહે કીડા કરે, આપે ઉપચ્ચ અંગ,
 તણુ ભુવન જોહને સત્તે, કામનિ વત્યાં રંગ. ૬૬

ચોખાઈ

- પડતાં રાખ્ધ કંઈ અતિ મૂઠ, માન્યા મિરિવર મર્જૂર મૂઠ;
 હાહાકાર ગગને રવ ગયો, વ્રજવાસી મન વિરમયયો. ૬૭
- જઈ યશોદા કરિયા પ્રશ્ન: “કિહાં કિહાં રે મ્હારે કૃષ્ણ !”
 ફરે થકા દીઠા ભગવંત, નારી ઉપચ્ચ ખેલે નિશ્ચિત. ૬૮
- રોડ દેખો કાંઈ નવ્ય રે, “અરે દેવ ! હું ગઈ કુઃખલો”
 મુઘ્યાહાસ્ય દસના હરિ મહી, સાંઈ લીધું મારું સહી. ૬૯
- “જે માદરે જગદીશ્વર આજ, રાખ્યો બાલક, વત્યાં રાજ.”
 આણી ગોમૂત્રે તે અંગ, સ્નાન કરાચું શ્રી શ્રી રંગ. ૭૦
- વિત્રે સાંતિ ત્રિધિ ત્રિધિની કરી, અખિલ દેવ આશી એભરી:
 રડિ પરમે રક્ષા દે માન: મન્ત્રકે રાખજો ત્રિભુવનનાથ. ૭૧

૬૨ ચાળ-પાઠ-પોદોન્ય. ૬૩ જો-મૂઠ-જો ગલ્ય યોગી નવ્ય પામે. વનિ-
 મૂળ વન. ૬૪ કૃષ્ણ. અંત. ૬૫ સદ્મલ્ય-પાઠ-સદનિ સહી દોઝે. લીએ-પાઠ
 લે યેનું. ૬૬ વત્યાં-પાઠ-વરલ. ૬૭ મુઠ. માન્યા-મૂળ-માયા. મન-મૂળ-મનમાં,
 પાઠ-મન. ૬૮ યશોદાયે. કરિયા-પાઠ-કરની. પ્રશ્ન-પાઠ-છ. ૬૯ દેખી. કુપલો.
 દરી. ૭૦ થ. રાખ્યો. વત્યાં. ૭૧ સાંતિ. અખિલ. રાખ્યો.

ચક્ષુ ચતુર્ભુજ, બૂધર ભાલ, વિઠ્ઠલ રાખજો વદન વિશાલ,
 રસનાએ રામ, દામોદર દંત, કંડ રાખજો કમલાકંત. ૭૨
 ચિબુક ચક્રધર, કેસવ કર્ણ, રક્ષ રાખજો ધ્વજમુખર્ણ;
 નાસા નરહરિ, બ્રુ ભગવંત, હિર રક્ષા કરજો અનત. ૭૩
 રતને ત્રિકમ, હરિ દોષે હાથ, પૃથ ભાગે વળી પદ્માનાથ.
 ઉદર અપનીધર રાખજો એવ, નાભીનાલ નારાયણદેવ. ૭૪
 પદ્મનાભ રાખજો બાહુપાશ, કટિ રાખજો તવ કમલાવાસ.
 નાંધ ભુગલ રાખો જગદીશ, જાનુદ્વય દામોદર ઇશ. ૭૫
 ચરણ ચરાચર ગુરુ હરિવીર, શ્રીધર રાખો સકલ શરીર.
 પૂર્વ દિગે પુરુષોત્તમ જાણ્ય, દક્ષિણ દિશે રાખો ચક્રપાણ્ય. ૭૬
 પશ્ચિમે રાખો પરમાનંદ, દિશ ઉત્તરે વળી દેવ મુકુંદ.
 વિદેશે રાખજો વિશ્વાધાર, ઉપર રાખો આદિ મુરાર. ૭૭
 પરમેશ્વર રાખો પાતાળ; સ્થતાં રાખો શ્રી ગોપાલ.
 વાટે તુ રાખે વામન, જમતાં રાખો જનાર્દન. ૭૮
 બેઠાં તું બલિબંધન બાલ, મન રાખો મુનિજનના પાલ.
 સકલ ઇન્દ્રિય રાખો શ્રીનાથ.” ઉર ઉપચ્છ ફેરવિયો હાથ. ૭૯
 ધરધરથી આવે ગોલણી, વહે: “માત ! બહુ વધામણી;
 લલે લલે લૈરવ દયાલ, બકી થકા ઉગાર્યો બાલ.” ૮૦
 તિલક કરી અતિ આશી લણે, બૂધરને જાઇ ભામણે;
 દીશે પુત્રનાનું હત અંગ, જાણીયે પર્વત પડિયો શૃંગ. ૮૧
 શકટ કાગના સરખાં નાક, ચક્ષુ બહુ કરે જાણીયે ચાક;
 કર્ણ બહુ કરચે જીડા કૂપ, એણી પરચે દીમે સકલ સ્વરૂપ. ૮૨

૭૨ રાખો. ૭૩ ચબુક. રાખયો. નરહરી. હરે. કરયો. ૭૪ ત્રીકમ. પ્રથ. રાખો.
 ૭૫ રાખયો. બહુ પાશ. રાખો. ૭૬ હરી. પુરુષોત્તમ, રાખો. ૭૭ ઉત્તરે. રાખયો.
 રાખો. રાખે. ૭૮ મૂળી. ઝીંદીય. રાખો. ૮૧ બૂધરને. પૂતાનાનું. ૮૨ સરખું.

વાટે નદ મુણીને ધાત, વિન્મય થો વસુદેવદ વાત,
 જમ સાગી યોગેશ્વર કથા, સમ એહની વાણી નવી જગા,
 ધર પોહોતો, દીશ ગોવિન્દ, એટલે તે પામ્યો આન- ૮૩
 આવીને કાધ આધણ, પછે પિંડમા આપ્યા પ્રાણ,
 બકા તણા જે બહોવો દેહ, કાપી કટકા કીધો તેહ,
 મહારીદ જે બાપ્યો રાન, કેમવ પ્રગયો અગર સમાન ૮૪
 મૃણ્મુક્ત મૃણાગર હેત, પીધી પાતિક સકલ મનેન,
 અધરામૃત મીન્નુ તે સર્વ, હવ પૂતનાપાનન પર ૮૫
 ૮૬

ગીત રાગ ધનાશ્રો તથા માગણી

મયી માનની સધની ટાવે ખાતે હૃદય કીધો યોગે,
 નાનડિયો લોચન ચોવે રેં ધ્રુવપદ ૮૭
 દરિ થયો રે આડે, માત રમાડે, કામોદરી નાથ ખીજડે રે ૮૮
 રડનો ગહે દેવમુરારી ! હૃદય પમ્ય જાડે રાગી, નહિ આપ તુને
 નારી રેં દરિ ૮૯
 ધુધરીરે ધીર ન ધાવે, પ્રેમે બા પાનો આવે, શૂંખ્યો થો કાઈ
 ન ભાવે રેં દરિ ૯૦
 તેણી રીસે મન વિમાગી, પપ પીતા પૂનના પ્રાલી, કેગદાસ
 મગી માગી રે દરિ ૯૧

આપાર્થ

ત્રીજે ત્રિબુનનાથચરિત, મકા પાપળી મધી પરિત,
 એકાલ્એએ ઉચ્ચમ્યો નિવાસ, શ્રીકૃષ્ણ પ્રીત્યે હૃદયેકગદામ ૯૨
 નિશ્રી માહાભાગવતે પુરાણે હગમરમ્યે શ્રી કૃષ્ણગીતાયા
 બકા મોહો નામ તૃતીય સર્ગ સનાસ

વિદ્વાય પીયૂષસં મુનીશ્વરાઃ મમાગ્રીરાજીવરસં પિવન્ત્યહો ।
 इति स्वपादाम्बुजपानकौतुकी स गोपबालः श्रीयमातनोतु व ॥ ૨૦

એપે

- એમ ગોપીજન ગાતા ગીત, નિદ્રા આરી થયા નચિન,
 કરવા લાગી ધગના ઢાળ, એટલે તો જાગ્યા યદુરાય ૨૧
- નરહરિ માત ન દેખે નિકટ, પ્રાણે પાદ માઝ શકટ,
 લાજ બૂકો થયો તતકાલ, પાશેયુ પેખે છે બાલ ૨૨
- ‘અરે યસોદા! આ શુ થય ? બાલક બાઈ! રોતુ ગૂણુ’
 કરડી આખ્ય ચડાવી કરી, ઝસવા હોઠ ને ધરી બુધરી ૨૩
- ભૂખ્યો મન માગે પપપાન, લામનીયે લીધા ભગવાન,
 ‘જો ને જોન ! આ બીનો નથી, રામચંદ્રે એ રાખ્યો સહી’ ૨૪
- મુરબીમુન કરાન્યુ આન, તે ઉપરચ આપ્યા બહુ દાન,
 નદાદિકને વિરમય વમો, આખ્યો એહ ઉતપાત જ કમો ૨૫
- બાલપણે જો આપણે બાલ પાદ મારી પાણુ નિશાલ,
 અન્ય ભાગ્યુ નન્ય માને કોય, અસલાવી શ્દે એમ ક્યમટોય ! ૨૬
- અપ્રમેય અમ્યુતબલ જોહ, નદ ન જાણે મુતને રનેહ,
 મોય સાય સાયમા ગ્રીલે સદા, તેહને ક્યમ આવે આપદા ૨૭
- એક વાર નરહર ઉત્સગ, માત લડાવે મનોહર ગગ,
 ભૂદરનો ધણો લાર જ થાય, અકે રોખ્યો પરતપ્રાય ૨૮
- ખમે નહી લામિની એ ભાર, મૂક્યા મહીઅલ મહી મુરાર,
 આપે ગીયા કરવાને કામ, ધૂલિ ધૂસર સવિ ભરિયા ધામ ૨૯

૨૦ મુનશ્વરા મમાગ્રી-ઈતિષ્વ-વ-૨૧ માતા (‘ગાતા’ને બદલે) નર્ચીત
 ૨૨ દેખે બુકો પેખે ૨૩ યસોદા આખ્ય ૨૪ ભૂખ્યા બઈ લીધા રાખ્યા ૨૬
 અસલાવી એ (મૂળ) એમ ૨૭ અમ્યુત ક્યમ(ક્યમ?) ૨૮ ભૂદરનો ભણીયે અકે
 ૨૯ ૫મે લામની ભાર મહીઅલમા ધૂલિધૂસરસવિ-(મૂળ) ધુરધુસારવ પડે આપે

અક વાત ચ્યારે દિશે દરિ, ગોકુલ માંહે ધરી ધુંધરી;
 બેડે રેણુ ન ચાહે ચક્ષ, અવરિઆ કાય આતમ પક્ષ. ૩૦
 ઇશે અમુર આબ્યો એ હામ, તૃણાવર્ત તાં તેનું નામ,
 રૌદ્ર રૂપ, ને વદન વિકાશ, અહીં કૃષ્ણ બિલ્વો આકાશ. ૩૧
 ધુંધાલ્ય દલી, જસોદા ગર્ભ, નરખે તો નાનડિયો નહીં;
 ‘અરે! ક્યાં એ બાલક બાપ!’, વિભવલ્લતી એમ કરે વિલાપ. ૩૨

પૂર્વછાયા

વત્સ વિહોણી ભાંભરે, જન્મ ગોરંબી ગાય,
 અનંત વિરહ આંસુ ઝરે, મરુ કહે હવે માય. ૩૩
 ગોપી ગુણુ કહેતી રડે, પંજ વિહોણી પ્રાણુ,
 એટલે શ્રી હરિ સજ યયા, વિરહીવેદન જાણુ. ૩૪

એપે

કૃષ્ણે અમુરને અહિયો કંઠિ, વેરભાવ વાસો વૈકુંઠિ,
 શિક્ષા પસ્ય થે પડિયો દેહ, ગોકુલિ સધળું ગાજ્યું ગેહ. ૩૫
 ઉપસ્ય હરિ આનંદે રમે, ધિનગન્ય નાચે ને મન ગમે,
 જઈ ગોપી અહિયો ગોવિંદ, તતક્ષણુ પામી પરમાનંદ. ૩૬
 પેશુની પસ્યે શાન્તિ કરી, નવરાવી, ધવરાબ્યા હરિ,
 દ્વિજ આશી દે, દીધાં દાન, ગાયે માનુની મંગલ ગાન. ૩૭
 નવે જન્મે એ આબ્યો પુત્ર, પાપી ક્ષય પામ્યો સુરસત્ર,
 જગદીશ્વર રાખે જેહને, ત્રણ બુવન નહીં ભય તેહને. ૩૮
 અનેક અહુબુત દીડા એવ, સંભારે વાણી વસુદેવ,
 નંદ વદે: ‘આવે ઉપાત, પાપકરતા પામે ધાત.’ ૩૯

૩૦ ચક્ર (મૂળ) વક્ર. ૩૨ નરયે. એમ. ગોપીયે. ૩૩ વહોણી. આશું. ૩૫ અશ્વ-
 રને. ૩૬ હરી. સાંતિ. સર્વ. ૩૪ પિંડ-પંથ, (મૂળ) પડે. પસ્ય (મૂળ) ઉપસ્ય,
 (પાઠ) પૃષ્ઠ. થે (મૂળ) તે. ગોકુલિ- (મૂળ) ગોકુલ સધળું ગાજ્યું એહ. નેન્દરાખી. હરી.
 હજ. શાધલી. માંગલ. ૩૮ પૂત્ર. સુરસત્ર (પાઠ) સહી સત્ર. ૩૯ રાયે.

જગલલલ્લં રીલા માગ્ગિન મલ્લં, સાધુ પુરુષ ધારે મોહલ્લં;
દુઃખ પામતા દીશે દુષ્ટ, કેા કેહને નથી કરતાં કપટ. ૪૦
કદાચિત પાપી પીડે સાધ, આદુષ્ટીયે તેણે અપરાધ
નાશ હોય તે નિચે સ્ત્રી, આ બે વાત અઘારી કહી. ૪૧

માન એક વાર નિરપે મુખ, ત્યમ ત્યમ દષ્ટયે ધારે મુખ,
બાલકે વૃંલા ખાધી જશે, તણુ બુવન મુખ દીશે તશે ૪૨
તનકાણુ લોચન મીઝ્યાં માન. 'વિરમય થો કહું કેહને વાત',
એમ બાણી અણુબોલી રહી, નેદાદિક આગલ્યે નન્ય કહી ૪૩

વમુદેવે પ્રેર્યા એક વાર, ગયા ગર્ગ ગોકુલ મુખાર,
નંદ તણે મન થો આનંદ, બાળ્યું ધરે આન્યા ગોવિંદ. ૪૪
હી, આશન માંડું તત્ર, પ્રેમે પૂલ્યા પરમ પવિત્ર,
કપટ રહિત કીધું આતિથ્ય, વળી સકોમળ વાણી સ્તુત્યઃ ૪૫
'ભલે પધાર્યા પૂરણુ બ્રહ્મ ! સદુ કોય કરશું સેવા અભ.'
માનભાવ પગ તણું પ્રયાણુ, મહી દીનને કરે કમ્પાણુ. ૪૬

મહદ્વિચલનં નૃણાં ગૃહિણાં દીનચેતસામ્ ।

નિઃશ્રેયસાય મગવન્ કલ્પતે નાન્યથા કચિત્ ॥ ૪૭ ॥

શાસ્ત્ર લ્યોતિયે તમે પ્રણીત, ઇંદ્ર ધડી યે જ્ઞાન અતીતઃ
તેણે પુરુષ પરાવર લહે, શિષ્ય તમારા સદેકા કહે. ૪૮

‘પૂર્વછાયો

વેદ બાણુ માહે વલી શ્રેષ્ઠ કરો સંસ્કાર,
નામકરણુ બે બાલનાં, અભને એ ઉપગાર. ૪૯

૪૦ શોહેલું. દુઃખ. ૪૧ કદાચિત્. આદુષ્ટ, ૪૨ વારે. નિરપે. મુખ. મુખ
પાપી. ૪૪ પ્રેર્યા. ૪૫ કપટ રહીત. ૪૬ બ્રહ્મ. અભ. ૪૮ જ્યોતિરો. અતિત.

ચોપૈ

- ૧૦ રો ગર્ભ 'એક વાત જ કહ્યું, હું જાલવગુરુ જાણુ સ ,
 નમુદેન જે તાપો મિત્ર, તેહને કસ સરીખા રાન
 મ કીધા સમ્પદ સંકાર, જો જાણે તો કહ્યું અપાર,
 ૧૧ આગે એક વિચારે અણ દેવકી કન્યા આદમ કિંગ ?
 રાગીમુત મન માને વદા, તૂને દોહેનુ યાયે તદા '
 ૧૨ નદ વદે "ગુરુ સુના વિમ્, કરો કામ તમે સુના ક્ષિમ
 માહારા સગાસણેજ હોમ, નિશ્ચ કાચ ન જાણે તેદ
 ૧૩ આગે ગુને અભિમન જોઈ, પ્રેમ કરીને પ્રેમ્યા તેદ '
 ' રાહિણીપુત્ર તણા નિજ નામ મે હોદેસુ તેણે ગમ,
 ૫૪ બીજૂ બન માટે બચદેવ, ત્રીજૂ સર્વણુ જ એન
 આ બાનિદના નામ અનન, અઠાને અગમ ન વડૂ અન
 ૫૫ કમરપ ગુણુ અછે ઉદાર, આગે કોયે ન પામ્યા પાર
 નાનુઆર અનુયુગ અનુસરે, શુકલ રમ્યા, પીતાદિક ધરે,
 ૫૬ દમણા તા કુઓ છે કૃષ્ણ, પુત્રભાવ પણ જાણે રિપુ
 નામુદેન" એમ કહેના વાર, ચક્રો ન મન કરે નિચાર
 ૫૭ 'પૂર્વ સર્ગ મુત નમુદેનનો,' તન દધરે અતિ હાં જાપનો
 "ગોપ ગોપિકા ગોડુન ગાય, તેહને સના એક રમે સાદાન,
 ૫૮ તેણે તરનો દુર્ગ અનેર, મુખ પામગો નગી રિજેન

પૂર્વછાંયો

એણે પીડાની પ્રાન, આગે અનેકર્ષ તાર

નખી વિજુ ગાગ નમુદ ધરી અખિલ અવનાર

૫૯

૫૭ મુદ વામુદેવ સા સરીખા પર દેહીતુ વિદે સપ્ત પદ પ્રેદેસા
 ૫૮ પૂન ૫૯ પૂન ૫૭ સર્ગ ૫/ ગોપીના મુન જણી તમે વિરોન ૫૯
 સરી અપીલ

પ્રીત કરે એહ પુનઃ, તેહ મોહોટા મહાભાગ્ય,
અરિ પરભનપામે નહિ, સુર જન્મ હગ્નિને શ્વાપ્ય ૧૦
નહ એહ નન તણો, નારાયણુ ગુણુ બાળ્ય,
શ્રી પ્રીત્ય અનુભવે સવે", વધ્યા વિપ્ર કહી વાપ્ય ૧૧

એથે

હૃદ્યોં નહ નયનજલ ઝરે, ધન્ય ધન્ય તે કુવને ઠરે
'અહોભાગ્ય ભય માહ્ય આજ, જે સુત સગ્યો ત્રિભુવનગજ' ૧૨

રામકૃષ્ણ હવે કેતનેડ કાલ, રીષે જે બિહુ બાલ,
કાષ્ટક દેખી કટિયા ગતરે, સાન કરી માનૂ મન હરે ૧૩

ગીત રાગ પંચમ

કટિતટ કિંકિણિ જમ જમ વાજે, મનોહર મરકને હરિ હસિ લાજે પુનપદ
રીખણે કાન પ્રાકામણુ દીમે, જનુભગ્ય ચાવતા જનુની મન હીમે
કરે નવનીત મણિ ભીલમા દીઠૂ, માત આપે માખણુ અતિ મીઠૂ ૧૪
અળ કહે 'પ્રતિનળ છે આ આ, અનર લૂણિ લેઈ લાડિકા વૌહા'
'નીહી નીહી' કહે વતી વલી બેઈ, કેશનદાસ સ્વામી કપટે રાઈ ૧૫

રત્નમયલે જાનુચરકુમારઃ સક્રાન્તમાત્મીયમુસ્તારવિદમ્ ।

આદાતુકામસ્તદનામિદુઃસ્વાદ્વિલોક્ય ધાત્રીવદન રુરોદ ॥ ૬૬ ॥

ગીત રાગ ધન્યાશ્રી:

અલ-યેશુ અન્ય માહે કર ધાયે, સાપ સુતા તણી પૂછડી ઝાલે,
અલિનવી આત્મારામની રીખણી, તે જોવા મલી ટોવે ગોરણી ૧૭
પાપરો ગોમન પગ વિચે જાયે, સહામો સવ તણી પચે ધાએ,
કટક ભાજે ને કરેદુ ખાયે, વારજો વાડમા રખ્યે જાયે-ધ્રુવપદ અલિનવી ૧૮

૧૦ પૂતશુ અરી શર મમ ૧૨ હૃદ્યોં ત્રીભુવન સરથો ૧૩ રીષે બહુ દેર્ષો
સાન ૧૪ દ્રુપદ મમ મમ રોષણે માપણુ ૧૭ અહપચેશુ દ્રુપદ ૧૮ દ્રુપાયે રથે

દાદવે કંઈ ભરી કૃષ્ણ રોયે, માત આવી ધરણીધર ધોએ,
 પુન. પુનરપિ પક માહે મૂકે, બાલ બીહાવતાં બહુ ઝમૂકે—અભિનયી ૦ ૬૯
 વચ્ચનાં પૂછ પાછલથી તાણે, આ જૂઓ બાલિક લયનન્ય આણે,
 એક કહે 'હરિ' હાઉ આવે,' ધનતો માતાતણાં સ્તન ધાવે અભિનયી ૦ ૭૦
 નાનુડા દાતને મુઘ્ધ મુખ મીઠું, લણુતી જતોમતી એ ભણે દીઠું,
 પાપ તણે પદ્મ અકુશ ધ્વજ રેખા, નાથ એ નહીં જોપાલનાં લેખાં, અભિનયી ૦ ૭૧
 સભારી ગર્ગવચન સુખ પામી, વિશ્વપતિ કેશવદાસયો સ્વામી

પૂર્વછાયો

શકલેંગ ચોથે કર્યો, તથા તૃણાવર્તનાશ,
 બોહોત્તેર કૃત ચોપે સદા, કહે એમ કેશવદાસ

૭૨

કૃતિશ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણક્રીડાયા રામ-
 તૃણાવર્તમોહા નામ ચતુર્થ સર્ગ સમાપ્ત

સર્ગ ૫ મો

બાલક્રીડા અને વિશ્વરૂપદર્શન

પૂર્વછાયો

હવે તે હરિને ચાલવું, સદૃશીખવે મળનાર્ય,
 જમ જમ સાહે આગતી, લમ લમ પડે મુરાર્ય
 ગીત રાગ ધન્યાશ્રી

૧

બાપા કા બાહોડી ધૂળે, સકલ પ્રહ્લાડનું કારણ સુઝે દુનપદ-
 ચાવ રે ચાલ સીખવું આતા, છુછ લણુતી જતોમતી માતા ચાવ ૦ ૨
 ડગવા ભરતો ડગમગે દેવ, સુરનર પન્નગ કંઠે તારી મેન ચાવ ૦ ૩
 હરિ! તૂ હવુઅડે કરીને વિશ્વ, કમકમે દૂર્મ કેરી પુણ્ય ચાવ ૦ ૪
 અખિયઆધાર આધાર વિણુદીડા, કેશવદાસસ્વામી કન્યા મીડા ચાવ ૦ ૫

૬૯ પુનપુન ૭૦ દરી ૭૧ મુખ રેખા લેખા મુખ ૭૨ તૃણાવત બોહોત્તર
 ૧ દરીને રાહ ચમ ચમ રાહ રાખવે ૨ દુપદ ૩ રાખવું રોષ

ગીત રાગ દેશાખ્ય

દિક્ષિણીને નાદે નરહરિ નાદાનડિયો નાચે,
આપડીને મચકડે માન યગોમતી રાચે કુવલ
હયુએ હયુએ ધંધ રે થેઈ ચાલે રે આંઆ,
(દૂકા લોચ પ્રભુ માહારે પીતાળર કેગ,
ધૂજતાં ધૂજતા ઠરે કુગટ દેરા)
ગાડુડી વલગો બાપ લાડકડા,-વીહા રે રામ દિક્ષિણીને
વપટે માનુષ થયો તોહે ન લાજે,
દેશવ્રાસ્યો અ્યાગી, મવક કાજે રે રામ દિક્ષિણીને

ચોપૈ

એક વાર સાહી શ્રી રંગ, કરે ભોગરેલે માતા અબ્યગ,
કગતા તે નાઠા કર થકા, દેખી રમતા બહુ બાલકાં
જનની પટે જાવવાને જન્ય, ત્યમત્યમ આગવથા ઉગ્ય,
સાલ્યો તો વળી સાચે રડે, તાપ્યો તો પાછેરો પડે
પૂર્ય ધુમારવ લોટે ધણૂ, મન આવટે માતા તણૂ,
આણી કરાવિયા અબ્યગ, ધવગવિયા વળી વરત્યા રગ

એક વાર નારાયણનદ, પૂજે બેઠા પરમાનદ,
સિંહાસન શ્રી સાચિઆમ, ધરે ધ્યાન મુખે માધવ નામ
હયુએશૂ હરિ આંઆ તિહા, તાત તણૂ દેરાસર જિહા,
ઉપચ જૈને બેઠા બાવ, ગઝડાસન મોહે ગોપાવ
ગિલાચક હરિ કીધા હાથ, એટલે તતક્ષણ દીઠા તાત
'અરે બાપ' એ માહા દેન, જોહની સદા કરૂ દૂ મેવ

૮ નાદે (પાઠ) ચાલે આપડીને ૭ ધઈ લોહા (પાઠ) લહુઆ. ( ) આ બે
પમ્મિ એ પ્રતિમા વધુ છે ૮ મોધરેલ્યે માતા (પાઠ) માથે કરતા (પાઠ) કરાવતા
૧૦ પછી- (પાઠ) પૂજે જન્મ લીપી જન્ય દેખી ૧૧ કરાવયા ધવરાવયા. ૧૨ પૂજે
(પાઠ) પૂજે સિંહાસન સાલિયામ મુખે ૧૩ ગઝડાસન ૧૪ સેવ.

વલતા ઢાળુ મોની કહે, તતક્ષણ દેખિ પિતા મન લહે	
‘દેવ તણો હ દેવ મુકદ, નિશ્ચે મુજને પૂજો નદા’	૧૫
વહે યજોદા ‘જણો તમે, આગે એમ સાભલિગિ અહો,	
શૂ ગર્ગ તણી વાણી વીસરી ? પુષ્પ ધૂપ કરી પૂજો હરિ ?	૧૬
ગે રખે નાનડિઉ એવ, માહે મન તો મોહોટો દેવ’	
પડે નદે પૂજ્યા ગોપાલ, ઝલ્ય આરોપી મનોહર માલ	૧૭
ધૂપ દીપ નીરાજન કાધુ, મોદક મોહોડુ કરમા દીધુ	
પડે સાખાગ કચો પ્રણામ, હરિ પૂરી હધઆની હામ.	૧૮
રામકૃણુ રૂપે રૂઆડા, અતિ લાડકડા ને લહુઆડા,	
ઝણુય તણી બાધી કિંકણી, હુદ નટિકા માહે ધણી	૧૯
નાચે ને વધી મીચે ચક્ષ, એક વની લેઈ આપે ભક્ષ,	
આવે કૃષ્ણ તણા અધવાર, તેન તેનડાનેા નહિ પાર	૨૦
મત્યા થકા માઝડલા ધણા, સઝલ ચારિત્ર તે મોહામણા,	
અપવણુ અલગે આદરિ, ત્યમ ત્યમ માનનીના મન હરિ	૨૧
કરે તે ધરિધરિઅન્યા ધણા, સાચ્ય અખિન મિન આપણા,	
દૂધ પિયે, દહી ખાયે જિહા, ગાદે ગેરસ ભાજે તિહા	૨૨
જિહાક નાનડિયો નવનીત, પેટ હાથ મુખ ભુશિ બીલ	
નાચ્ય દેખે નાશે આશુણી, કર સાહી ઘટા કિંકણી	૨૩
જિહા છોડે વાછડલા વળી, માતાને તે જધનિ મની,	
કિહાક કોતજ એ વિધ ઝરે, ઉતરડે ઝ્યાહા પાણી ભરે	૨૪
અગિયૂ જ્યહા દેખે દુગ્ધ, ચડેઉ પાય મેની બહુ મુગ્ધ	
ઉખત માઠી ઉચો ચડી, હાથે ઝડી વામી નાઝડી	૨૫

૧૫ દેવે ૧૬ સાભલિઈ (પાઠ) સામઙ્ગ તાળી નાળી વીસરી પૂષ્પ હરી ૧૭
 યે રખે નાહનડીયો શ્રીગોપાલ ૧૮ નિરાજન હરીએ ૨૧ ચક્રન ગોહામણા
 ૨૧ આદરિ (મૂળ) આદરે, હરિ (મૂળ) હરે ૨૨ સાથે અખિન ૨૩ મુખ ૨૫
 મેની બહુ (પાઠ) થાને

તણે ઊંદ્ર છાનોથો કરે, મુખ મોહોડે ધૂનની ધરે,
 શીઘ્ર હાલે રોલે હેઠ્ય, દૂધે લરાયે યજ ને પેટ.
 એમ કરતા આવી ગોપિકા, તરત જતરિયા તિહાં યકા,
 હેલપણે છાંડી કલગલે, નાહા જમ નારી નન્ય કળે.

પીઠસ્થાપિતપીઠચાલકગલે તિષ્ઠત્સગોપાલકો

ચન્નાન્તઃસ્થિતશિશ્યમાળદમ્ભિનત્ ઘન્ટારવં વાદયન્ ।

વક્ત્રોપાન્તકૃતાજ્જલિઃ કૃતશિરઃ કંપં પિવન્યઃ પયઃ

પાયાદાગતગોપિકાનયનયોઃ ફૂત્કારવાયું વદન્ ॥ ૨૮ ॥

ચોપૈ

એક દિવસ ને એક કાલ, કુણે ધરધર કીધી આલ;

ગવે આવે નાના નાચ, પેમે માતા પાસ મુરાર.

પ'લવ માંહે પેશી રહે, કાલો મુખિ કાંઈ નન્ય કહે;

શામલિયો શીલો સાંસતો, છાના કર્મ ન ચાયે છતો

જીવતી લણે. 'જ'શોદા માય ! અનત કરે અતિ ગતિ અન્યાય,

વાહોરો નહી, વખાણો વળી, સહુ કહે તે રહો સાંભળી.'

'માનું નહી' કહે એમ માત, 'વિનતા ! કહો છો ફૂડી વાત,

વાહાણીનો વાસુદેવ જ ધડાં, એવડે ઘેર્ય એઆઓ કિહાં.'

એક કહે મુખિ હસતી મૂઢઃ 'હવણા હરિ નાહા, પીધુ દૂધ.'

એક કહે. 'માખણ એકલુ, શામલિયે ખાધુ તે લલુ

આહી જૂથોની એહની વાત, માંકડલાં બહુ મેલી સાય;

ગોરસગોલી દોલી નાય, વળી વાછરૂ મેટ્યાં ગાય.'

૨૯ છાનોથો (મૂળ) છાનાયા મોહોડે (પાઠ) માધું ૨૭ યમ ૨૯ દિવસ
 હાલ્ય. આલ્ય. પેમે પાસ ૩૦ મુખે (પાઠ) મુખિ કહે (પાઠ) લહે ૩૧ અનત
 (મૂળ) અન્યત વખાણો શામલી ૩૨ વેહેણીનો ૩૩ મુખે મુખ (પાઠ) મુખિ
 (મૂળ) માખણ માહરું એકલુ, (પાઠ) માખણ માહરું ખાધું તે લલું (પાઠ) ખાતાં
 સાસરું હરી માખણ પાધું ૩૪ ગોરસ

‘કામની કૂડ મ બોલો માય! ના બાઈ! એ ન કરે અન્યાય;
 ક્રીકપડો કાલો કૃષ્ણજી, માંડમાંડ પત્ર માંડે હજી. ૩૫
 રાગ્યદિવસ ધર માંહે રહે, મુને આપો કઈયે નવ્ય કહે;
 પાતાં દૂધ પીયે નહિ પુત્ર, શી પચ્ચે શીખ્યો એવડાં સૂત્ર ?’ ૩૬
 ‘સૂત્ર સૂણો શામલીયા તણાં,’ અબલા લણે: ‘અછે અતિ ઘણાં;
 માનો તો કાંઈ હું કહું, જે મારી મત્યમાને લહું.’ ૩૭

રાગ મેઘ-જશોદાગોલણી સંવાદ

ગોલણી:—મંદિર માંહે પેસી કરી, મહે ગોરસ સાર રે,
 અભિનવી વિદ્યા એહની, લહેા નહી લગાર રે. ૩૮
 સાંભળો રાવ યશોમતી ! કહું કુંચરનાં મૂત્ર રે,
 ધસ્યધસ્ય હાંડે પેસતો, લીલાં લાડકો પુત્ર રે. ધ્રુવપદ સાંભળો ૦ ૩૯
 જશોદા:—લાડધેહેલી ! લાડકો છે, એહ મારા ધર માંય રે,
 જે જાણે એ આપણો, ત્યાં તતક્ષણુ નવ્ય રે. ૪૦
 અરે મૂઠ ! મહીઆરડી, તું ચડી બોલ મ બોલ રે,
 બાસિક માદ્રો બાદુયો, નહિ સાનનીટાલ રે. ધ્રુવપદ અરે મૂઠ ૦ ૪૧
 ગો:૦—એહે નિશ્ચે કહું આપણુ મારે, કરે એહ અન્યાય રે,
 કેડે માંકડાં દૂકડાં, રસ તેહને પાય રે. સાંભળો ૦ ૪૨
 જ.૦—રીખતો રામ સાથે રમે, ગમે નહી દહીં દૂધ રે,
 તે કયમ તાઢે ધરેય ગયો ? મતિહીન થૈ મૂઠ રે. અરે મૂઠ ૦ ૪૩
 ગો:૦—માતા ! માખણુ માદ્રૂં, હચ્ચું તે હરિયે હાથ રે;
 દેખતાં દેવ નાશી ગયો, આંહી આવી હું સાંથ રે. સાંભળો ૦ ૪૪

૩૬ દિવસ. પૂત્ર. શીખ્યો મુને ૦ (મૂળ) મુને કાંઈ આપો કહીયે નવ્ય કહે,
 (પાઠ) કાંઈ આપુ કહીએ નવિ કહે સૂત્ર—(મૂળ) બાઈ સૂત્ર. હું (પાઠ) મેં. ૩૭
 સૂત્ર થે. ૩૮ મિંદર. અભીનવી. ૩૯ પેસતો. પૂત્ર ૪૦ જાણે (પાઠ) જે જાણે ધર
 આપણું ૪૧ મુંદ સાંન. ૪૨ નિશ્ચે (મૂળ) નચે. સાંભળો. ૪૩ રીખતો. મુંધ
 (મૂઠને બહો). મુંદ. થૈ (પાઠ) ચૈરૂં. ૪૪ હરીયે દેવતા. સાંભળો.

- ૪૦-કાશ્યનો કીકનો કૃપાજી, દજી મુખે ઝરે થાન રે,
ધારૂં ધીંગ જાણે ની, અગ આપ સમાન રે અરે મૂદા' ૦ ૪૫
- ગો ૦-માધીધલા બાવક જોખડો, બાહાર કરે ચોગ નિહાત રે,
જોકલ સકલ રેટેનુ ઝસ્ય, તૂય મન જાણે માત રે સાલજો ૦ ૪
- ૪૧-ગીતાં દરિ દજી અડાડે, પડે બૂમ્ય જે વાર રે
બાડી ગ્રહી મેડો દરૂ, માલો પ્રાણુ-આધાર રે અરે મૂદા' ૦ ૪૬
- ગો ૦-હિખને લાડી લેં ચડે, સ, સામ્ય પીંડાર રે
મદુખી ભાગુ ને મુખ ધરે, ડરે અમૃત આહાર રે માલજો ૦ ૪૮
- ૪૨-નગ ચોરી ગયો નિકનો તે દીરો મૂ દાખ્ય રે,
સાધુશિરોમણિ શ્રીહરિ પ્રાએ ભરે એહની સાખ્ય રે-અરે મૂદા' ૦ ૪૯
- ગો ૦-માન ક્ષીઉં માનો નહી, નહીં રાખી કાય રે,
એડો ચોગટો તીહડો, વડો ચાખી માન રે સાલજો ૦ ૫૦
- ૪૩-મુદગી સુ મગો મામગી, ગ્હે મિંદરદ્રાગ રે,
મોટોચગ્ર માદનાને લાનશે, તો મન માને અપારરે-અરે મૂદા' ૦ ૫૧
- ગો ૦-ગોગસ ચોરતો નં અઘો, જુઓ માતાં મુરારચ રે,
તાય સુત રૂપ નિકમ ધસ્ય, નિનખી થે તે નાગ રે સાલજો ૦ ૫૨
- ૪૪-કુડ મખોનો કામની' મેનાં તરૂણુ, એ માલ રે,
આપણા અખિનઅન્ના ડરે, દેતુ અનરને આનરે' અરે મૂદા' ૦ ૫૩
- ગો ૦-કામજુગારો કાન ઓ, કરે રૂપ અનેક રે,
વામન યર્ધ બધગ ડાગો, હવે જાણો તેહ નિવે રે-સાલજો ૦ ૫૪
- ૪૫-પૂછો પાડોશણુ બાપડી, નહિ એહ જોન્યદ રે,
કિહા પ્રાપ્ત કિહા કે જુગ, જમ તારડા ચદ રે અરે મૂદા' ૦ ૫૫

૪૫ મુખે (પાઠ) મોહોટિ અપર (પાઠ) અપરિ ૪૬ સકલ સામલો
૪૭ હરી ૪૮ હપલે મુખ સામલો ૪ વીહલો દાખ્ય સાધુ શિરોમણુ હરી
સાખ્ય ૫૦ ગાધી સાધો ૫૧ સામગી માવાને ૫૨ મુઓ (જુઓને બદલે)
વિલપી સામલો ૫૪ ચોલલો ૫૫ પ્રાકૃત યમ

ગો ૦—માત ! મેં માહવાને ઝોળખ્યો, ઝોળખે નહીં જે વેદ રે,

એહનો મર્મ ઉડિા અછે, પછે જાણુરો ભેદ રે સાભળો ૦ ૫૬

જ ૦—મર્મ ન બોલીયે માનની ! મ કર્ય માન તુ માય રે,

ધર્ય હલુઆ સુત જેહને, તે જાએ ચારે વાય રે—અરે મૂઢાં ૦ ૫૭

ગો ૦—પુત્રચરિત્ર જાણો નરી, ફૂં ગોકુવ જેહ રે,

અનુદિન તે અહો અનુભૂ, તેણે વિસાચો દેહ કે સાભળો ૦ ૫૮

જ ૦—રાકડીને રતન સાપચૂ, તમે કહો તરકર તેહ રે,

ગાય કસાસુર સાભળે, મારે એક જ એહ કે—અરે મૂઢાં ૦ ૫૯

ગો ૦—બાલ થકાજેણે બકી મારી, તેહને કાણુ માત્ર તે કસરે ?

દાનવકુવ દલમે હજી, તેહનો છેદશે વશ રે સાભળો ૦ ૬૦

જ ૦—માન ! તે નાચ્ય ખૂટે મુર્ખ, કૃતકર્મનો બાધ રે,

જન્મની કાલ્ય જે આચર્યા, ફલ તેહનું લાધ રે અરે મૂઢાં ૦ ૬૧

ગો ૦—શકટ ભાગ્યુ એણે શામળે, હણ્યો તુણાવર્ત કાલ રે,

છાખે સૂર કથમ છાખ્યે ? કે સુ ઓવવો આવ કે ? સાભળો ૦ ૬૨

જ ૦—ગોલણી શકટ ભાજે ધણા, વાયુ નિધ્યવિધ્ય વાય રે,

જેહને પીઞ પાશે નહીં, લવે હશે તે માય રે અરે મૂઢાં ૦ ૬૩

ગો ૦—તે માય ! તમને વિસર્ય, બહુ બારણે જલ રે,

ઉખવે બાધે મોડિયા, છોડિયા શાપથી યક્ષ રે” સાભળો ૦ ૬૪

ઉપર્ય વાહો અનતને, નહીં લાજ લમાગ રે,

લીત્ય વિણ્ય બૂરિ આહુરડી, તેહ ખમે મ્યમ ભાગ રે અરે મૂઢાં ૦ ૬૫

રીશ જાણી જતુની તણી, દાખ્યુ રૂપ દયાવ રે,

નુદરી સકલ સામ કહે ‘મે છો માત’ એમ ગાલ રે’ સાભળો ૦ ૬૬

૫૬ માહવાને ઝોળખ્યો લખે ૫૭ સૂત આચર્યે ૫૮ પૂન થેહ વીરાચ્યો

૫ સાપચ્યુ સાસુર ૬૦ આ ખુટે ૬૧ ખુટે ૬૨ તુણાવર્તનાજ, શકટ ક્ય

રાત ૬૩ શ ૮ ૬૪ વીરાચ્ય ઉખલે ૬૫ ધમે ૬૬ દાખ્યુ રૂપ રામુ

૬૭ સાભળો

એણિ પરે અનુન્નિ અનુભવે, પૂરણ પગમાનદ રે,
 ધન્ય ધન્ય ગોપીયનોમતી, જોદેને મુદર સુત સુકુ ઁ સાભગો ૭
 મુજન મરાદ શ્રીગંગના, ગુણ માહે અતિ ગૃદ રે,
 માતા ત્રીહરિ સાભગે, હરે હોએ આરુદ રે સાભગો ૮
 સાભળના મુખ ઉપજે, તોહે તૃપ્ય ન થાય રે,
 તીરથ જપ તપ બાપડા, તે ફલ કલ્યા કયમ ગયજે ? સાભગો ૧૬
 જાણુ હને તે જાણુજે, એ માહેયો મર્મ રે,
 કૃષ્ણે કહાનિયુ મેં કહ્યું, તેહ દાસનો ધર્મ રે સાભગો ૭૦
 દાસ મદાધર વિનવે, વળી કેશવદાસ રે,
 અરણ્ય કીર્તન સર્ગ કૃષ્ણનૃ, દોળે અમ એ આશ રે સાભગો ૭૧
 ચોપે

મિત કરી માનની આવે ઘણી, ઓતીલા દેવા આફણી,
 મોહ પામે મુખ જોઈ મુરારી, નદનિવેશ ન છોડે નારી ૭૨
 એક વાર હરિ મારગ માહ, ખણી ખોદરો માગી ખાય,
 જશોદા(ને) આવી ગોપે કહ્યું, મુખ્ય કરીને બાવક મહ્યું ૭૩
 ધૂજે ને સુજે નહિ ખોલ, 'હેએ કિને યો નિકટ નિટોલ !
 ખીર, ખાડ, ખાજન નય ગમે, એહેવા ! તુજને માગી ગમે ૭૪
 આ જોને એ ગોપકુમાર વદી ગયા નય લાગી વાર,'
 'ના ના મેં નથી ખાધી માત ! કહે સકુ એ ફૂડી વાત' ૭૫
 માત કહે 'મુખ તારુદાખ્ય, નહીતર સાચી માનુ સાખ્ય'
 વિહયે કીધુ વદનપિકાશ, ચેખે જનુની પરમ પ્રકાશ ૭૬
 બલ્લવોક પર્યંત પાતાલ, લોક સહિત દીશે લોકપાળ,
 યાવર જગમ ને જ્ય જાત, સૈવ સર ને સાયર સાત ૭૭

૬૮ ગુદ સાભલો ૬૯ મુખ ૭૦ દારાનો ૭૧ દાસ વિનવે દોષો (પાઠ
 પણ) 'મદાધર' (ઉ) ૭૨ મિત મુખ ૭૩ માહે પણી ખોદરો પાયે ગોપે
 (મૂળ) દષ્ટે કહ્યું (મૂળ) કહ્યું ૭૪ ખીર પાંડ પાળ ૭૫ પાધી કુરી (પાંડ) કહે છે
 સહુકો ૭૬ કીધુ (મૂળ) કીધો કાખ સાખ્ય પેષે, ૭૭ સહીત લંધમ સાયર સાત

અમિ ઈંદુ તારા આકાશ, ઇંદ્રીય સકલ ત્રિગુણ આભાસ,	
કાનરવભાવ કર્મ મન વિગ, આપણુપાનુ દીસે અગ	૭૮
વદન માહે ઘજ દીસે વસુ, ચરાચર દેખી રહે કારણ કિંશ,	
મન નિરમય પામી તવ માય 'અરે સનપન કે સાચુ થાય	૭૯
અથવા સુરની માયા એહ, અથવા મોહ થયો મુજ દેહ,	
અથવા બાળકનો બલયોગ, અવિચારિત જે વીર્ય અમોઘ	૮૦
જેહની માયા અહમમેલ, નજેશ્વરી સકુ નિત સમેત,	
ગોપગોપિકા ગોકુલ ગાય, શરણ સદા હુ તેહને પાપ	૮૧
પામી જ્ઞાન વૈષ્ણવી વળી, વિસ્તારે વિરમય ગ્યો ટળી,	
તતક્ષણ લઈ આરોગ્યો અક, પુન લઈ પોતી પર્વક.	૮૨
વેદવધી ઉપનિહ અનેક, સાખ્યયોગનો વળી વિવેક,	
સાત્વત ગુણ જેહના ગાય, તેહને મુત કરી માને માય	૮૩
સર્ગ પાચમે હરિની સહી, બાળક્રીડા કાઈ કાઈ કહી,	
મૃદુભક્ષણનો વળી નિવાસ, ચોરાશી કૃત કેશનદાસ	૮૪

મૃતિશ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે ક્ષામરૂ પે શ્રી કૃષ્ણક્રીડાયા બાલક્રીડા

મૃદુભક્ષણો નામ પચમ સર્ગ સમાપ્ત

૭૮ ત્રિગુણ આભાસ ૭૮ માના ત્રીજા પાઠ અને ■ માના પહેલા તથા બીજા પાઠને બદલે પાઠ 'આપણુપાનુ દીસે વસુ, અદ્ભુત હરિનું કારણ ઇશુ' ૭૯ કેપી રહે (કેહને બદલે) ૮૦ થે ૮૨ પૂર. ૮૩ ઉપનીષદ સાખ્ય ૮૩ ચેહના ૮૪ સર્ગ હરીની મહા(મૃદુ) વિવારો ચોરાશીકૃત (પાઠ) કૃષ્ણપ્રીતિ હે કેશવકાશ

ન ચાન્તર્નવહિર્વસ્ય ન પૂર્વ નાપિ ચાપરમ્ ।

પૂર્વાપરં વહિશ્ચાન્તર્જગતો યો જગચ ચઃ ॥ ૨૦ ॥

પૂર્વછાયે

મત્ત્ય લિંગ સુત માત જે, આણી દામણે એમ,
બાંધ્યો બાલક બાબલે, પ્રાતરની પથ્થે જેમ. ૨૧

ચોપે

કટિશું દામણ વીંટી વળા, દેખી ગણી દોઝે આંગુલી,
બીનું સાંધે તેણી વાર, તોયે નેટલું ન્યૂન મઝાર. ૨૨

તણુ ચાર શત સહસ્રે ગણે, ઉઠાં તોએ દો આંગુલ લણે,
નવ લક્ષે જવ નવ બધાય, પેજે નાં પરશીની માય. ૨૩

પૂર્વછાયે

કરુણાકરે કરુણા કરી, બંધાન્યું ઘે બાલ,
ભક્તવશ બૂધર હવો, દાખે દેવ દયાલ. ૨૪

ચોપે

અજ ભવથી સેવે સર્વદા, એવો પ્રસાદ નહિ એહને કદા,
વિશ્વનાથ ગોપીવશ થયો, પ્રેમપાશ પરમેશ્વર અલો. ૨૫

નેમં વિરિજ્યો ન ભવો ન શ્રીરપ્યદ્વસંશ્રયા ।

પ્રસાદં લેભિરે ગોપ્યો યત્તતન્પ્રાપ વિમુક્તિશત્ ॥ ૨૬ ॥

નાયં સુલ્લાપો ભગવાન્ દેહિનાં ગોપિકાસુતઃ ।

જ્ઞાતિર્ના ચાત્મભૂતાનાં યથા ભક્તિમતામિહ ॥ ૨૭ ॥

ગીત રાગ અધરાશ

કરે અન્યાય કેશવ ધરમાંએ રે, ઢોળે ને ગોરસ ગોલી,

માખણુ માંકડલારી આપે નિત્ય તેડીને તાટી ટોલી. ધ્રુવ પદ. ૨૮

૨૦ નાપી।ત જગતો ૨૧ માન જે ઉપલે. ધમ. ૨૨ 'તો બીનું.' સાંધે. તેધે.
ન્યુન. તન્ય. ૨૪ કરુણા. ભક્તવશ. બૂધર. ૨૫ એહવો. ગોપીવસ. ૨૬ વિત્તી ૨૭
ભગવાન્ ૨૮ ધ્રુવ પદ. માંખણુ.

ઠાપ્યે બાધે દેન દામોદર, માનની મા નિયોયે ૩,	
હમી હસી વચન કહે હઠિણાક્ષી, નાનકિયો નયણા ચોયે ૩.	ઠાપ્યે ૦ ૨૯
કીધા કર્મ તે કાઈ ન થ પૂટે, બોયે વેદ પુનાણે,	
નિષ્ણ અપગધ છળ્યો બવરાગ્ન, તે તા ન સર્વ જાણે રે	ઠાપ્યે ૦ ૩૦
એમ જાણી બાધે બીજાને, મોને તે બુ નારી,	
ગણપત્ય સ્વામી ભક્ત તણે વચ, વ્યાપક અપ મુરાગી ૩	ઠાપ્યે ૦ ૩૧
દર્મોત્તર જનની કરે, વ્યથ થઈ નજ માણ,	
અન્યે ઠાપ્ય તાણિયો યમવાર્ણન ત્યા જાય	ઠાપ્યે ૦ ૩૨
નવદમર, મણિગ્રીવનો ચંભાચો તે આપ,	
નારદનુ નિચે સહી, પરમી ગાનુ થાપ	ઠાપ્યે ૦ ૩૩

ચોપૈ

મુનિવરને પૂછે મહારાજ “એક સંદેહ હો મુજ આજ	
નિદિત કિન્હુ દસ્ય તે કર્મ, નારદઆપે હવા નગધર્મ ”	૩૪
શુદ્ધ કહે “જકર અનુચર દોષ, કુમેન્મુતને કુલમદ હોન,	
ધનમદ ને યૌનમદ અન, મ થો માદ મદિગનો મદ	૩૫
નમ થકા મિહુ દેખે નાચ્ય, નિચરે મદાકિની મુજાર,	
મુરાપી તા ખેને છે જશે, ઓચિંતા ઋષિ આન્યા તમે,	૩૬
અબલા અબજ પહેલ્યા સુ, બાહાર આરી લન્ન બહુ,	
શુદ્ધ વસ્ત્ર નિહોણા દીડ, મુનિવરને અતિ કાપ અચડ	૩૭
શ્રીમદ મદિરા તણો સમધ, કુનમદ ચૌંતને કીધા અધ,	
વેાકપાવના હીયે પુત્ર, ઔતધ દીડુ વેગે અન	૩૮

૨. ઉપલે વિલોરે હથી હથી ૫૦ ઉપલે ૫૧ વસ ઉપલે ૫૨ વિમ
 ઉપલ તાણુયો યમવાર્ણન લખલે ૦ મૂળમા નથી ૩૩ ઠાપલે ૦ (મૂળમા નથી)
 ૩૫ (મદ) મત ૩૬ બિહુ-મૂળ બહુ મદા નિ થશે ઓચીતા ઋષી ૩૭
 અબલાયે શહુ વોહોણા મુનીવરને (અચડ) પચડ ૩૮ પૂત્ર

એકને તો અજ્ઞાન નારિદ્ર દીગે તો લાન પામે ભદ્ર,
 યમવાર્જુન યાજ્ઞે એ વક્ષ, નિયમ સંસનુ નમુધા વૃક્ષ ૩૮
 મુજ પ્રસાદે હરિદર્શન દગે, સર્વ જન્મ અવસયિત જગે,
 પડે પામજો સર્વ ગ્રામ્યાન, ભક્તિયુક્ત યાગો ભગવાન ૪૦
 ધૃત્યુદારણ સાભાગિયુ ચિત્ત, મેનડ જાણી કરવા સલ,
 બિહુ રિએ બાલિક નીડ યો, આડો તો આ યો જીખનો ૪૧
 આઠધ્યા પરાણે જવ જેહ, તડન નરવર ભાગા તેહ
 કન્કડાટ બૂંટી તન્ના, વળી વૃક્ષ પશ્ચા વસુધાએ યદા ૪૨
 ગોકુલ સવનુ ગાશ રણ અરે કિરૂ આ અદ્ભુત જ ધૃત ?
 નદાદિક અપિયો નિર્ધાત, વળી યાય આ યો ઉત્પાત ૪૩
 માહે યદા એ પ્રત્યા પુરુષ, હરિ દેખીને પામ્યા હર
 પગે લાગીને કર્યો પ્રણામ, વન સર્વ નૃપ, નારપુ, નામ ૪૪
 ધણે પ્રકારે સર્વ ગુણ ધણી, એહજ વર માગ્યો આદુણી
 “વાણી કગનને ગુણનુ માન કથા તમારી સૂણીરે કાન ૪૫
 દેશવક્રમ કરે વન સદા, મન મધુસૂદનચરણે મુદા,
 મસ્તકે માધન કરુ પ્રણામ, પદનાભ પૂરો એ હામ ૪૬
 દૃષ્ટે સદા દેખૂ જન સત, અક્ષને એ આપો ભગવત !
 ગાંધે બાધ્યા ત્રીહરિ હસ્થા, નાગદન્યન સમ્ય મન વશ્યા ૪૭
 ‘તક્ષને કગણા ગધી મધ્ય, ભક્તિ પામજો જાઓ વક્ષ !
 કરી પ્રદક્ષણા માગી માન, બિહુ બેસ માહે વિમાન ૪૮
 આનદે આ યા કૈલાસ, વિપ્પુલન્ત યા વસતા વાસ
 હવે ગોપગોપી ગોનાભ આ યા બાધ્યુ જ્યા છે જાન ૪૯

૩૮ હરીદ્ર યાગો વરસ સો વસુધાયે હરીદર્શન ૪૦ પામસો યાસો ૪૧ શો
 દારણ સાભયુ ગેવં બહુ ઉપસો ૪૨ પ્રાણે વળી વૃક્ષ ૪૩ ય અદ્ભુત નદા
 શુભધો વળી મરીયે આળ્યો ઉત્પાત ૪૪ હરી ગુપ્ત ૪૫ વાણીયે શુભધે ૪૬ મધુ
 સોદન ચર્ણ ૪૭ દેવુ રાવ ઉપલે હરી ૪૮ પામસો જ્યા બહુ ૪૯ વારા વિપ્પુલન્ત

‘અરે! કિન્નુ આ કારણુ નટય’, ? તમ્હ સૂણીને મન આવટયુ	
‘કયમ તરઅર ભાગા વણુ વાય, મહાવૃક્ષ જે પરતપ્રાય ॥	૫૦
તેન તેનડા ત્રિ-મના મિત્ર, કાલા બોલે વચન વિચિત્ર	
ઢ્યા કહી હરિની જમ હરૂ, નિવ ન ઘટે કાઈ નધુ	૫૧
જૂજૂઆ જન મલી કરે નિચાર, ન લહે નારાયણબલસાર	
તો આ યા ઉગ્મતા નદ, છેલેવપણે છોડ્યા ગોવિંદ	૫૨
આલિંગન દીધુ અતિ પ્રેમ, જડ્યા હોય જમ હીરાહેમ ।	
ધર ધગ માનિની મગન-ચાર, વધી તેવત્તર્વા જયજયકાર	૫૩
કાઈ રીખે, કાઈ ચાલે ઢહાન, ગોપી આગત્ય સારે ગાન	
સાલી નાચ્ય નચાવિ વધી, પર્યે જમ કાઠ તણી પુતળી	૫૪
માગ્યુ અતિ લાવે આઢવો, પીઠ પાદુગા ને આઠલો	
લાડ કરી લોડાવે હાથ, યુવતીને વસ થો જગનાથ	૫૫
ભક્તવશ તો બૂધર તણી, આપે દેખાડે આકુણી,	
એ(હ)વો દયાલ ભગે નહિ બૂર, શમે પ્રણિ પરિ ભવનૂ પૂર	૫૬
નદી તણે તટ નરહરિ ગયા, રમનાને ઢાળે ત્યા રહ્યા,	
જનુની ત્યા આપી આહવાદ, યમલાર્જુનભજન સૂણી સાદ	૫૭
‘જન્મ-મૃક્ષ જે તાા આજ, મનાન કરી શુચિ થઈ મહારાજ ।	
વાડનને વિવિપૂર્વકે દાન, ગાય સહિત દીજે બહુ દાન	૫૮
આ જે કૃષ્ણ ! તમારા ધૃષ્ટિ, અલકમ્યા આરોગ્યા મિષ્ટ	
તમે કરો સ્વમ દેવ દયાલ ।’ બાઈ સાલ્યા બિહુ બાલ	૫૯
નાવે રુધ્યા, રામત્ય ધણી, પઠે માત પ્રેરી રોહિણી	
‘ભગવત ! અતિ બૂખ્યા મહાત, કીડા કરીકરી થ્યા વિશ્રાત	૬૦
અનુજ સહિત આવેા ધરે રામ ! પૂરો આજ અહારી દામ	
નદ બેશણે બેસી રહ્યા, કાલાવાલા એમ તે કહ્યા	૬૧

૫૦ તરઅર થે ૫૨ ત્રીકમના યમ ૫૩ યમ ૫૪ રીખે મહા યમ
 ૫૫ યગનાથ ૫૬ ભક્તવશ્ય બુદર તાા એલવો ૫૭ તો નદી નરહરી
 યમવા અર્જુન ૫૮ શુચિ થઈ-મૂળ-વધ સહિત ૫ બહુ ૬૦ પ્રેરેરી બુધ્યા

‘વાસાં પૂરણુ આવો વિદાર, અરે તત્ત્વે જોજો એ વાર.’

બિલુ કહે ચઢાવી જાણ, રોહિણી તે લાવી તન્કાલ.

૬૨

પૂર્વછાયા

મંત્ર કરે જોડાં મળી, જોપ સદુ ધન્ય નંદ,

દિતકાગિણી નામના, જોડો એક ઉપનંદ:

૬૩

ચાપે

“ઈહાં તો અતિ આવે ઉતપાત, બાલિકને બિલુ કરવા ધાત,

એક વાર ઉગાચો વિલુ, રાડ રાક્ષસીદૂતો કૃણુ.

૬૪

શકટાનુર, તૃણ, તરુઅર ભંગ, એમ રાખે સ્વામી શ્રી રંગ;

પાપી આપણપતિ પાપ, મેહેજો તે પામે સંતાપ.

૬૫

પૂર્વછાયા

ઈહાં ચક્રી અતિ હુંકરું, વન વૃંદાવન નામ,

તૃણ તરુઅર, જલ, ગિરિ, ઘણાં, વળતે વારુ ઠામ.

૬૬

સર્વ કામે મુખ પામિયે, અતિ અમૃત ફલફલ,

શીતલ સદા મોહામણ, કામલ યમુનાફલ.

૬૭

મક્ષી મહાવન માંહેથા, આપણુ જાણે આજ,

આજ એ મલ ઉપજે. કીજે જોડુલકાજ.”

૬૮

ગોપી સર્વ શણગારી કરી, બાલચરિત્ર તે બોલે હરિ,
 પ્રજવામીનાં મોહા મન, વેગે આબ્યુ વૃદાવન ૭૨
 છટે સર્ગે છોડ્યા શ્રાપ, મણિગ્રીવ, નલકૂબલર પાપ,
 ચોપાધઓ તોતેર વિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીતે કહે કેશવદાસ ૭૩

ધતિશ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રીકૃષ્ણકીડામા ચમવાન્તુન
 ભગો નામ પદ્યમ સર્ગ સમાપ્ત

—૩૩૩૩૩૩—

સર્ગ ૭ મો

અવાસુર અને બકાસુરના વધ

પૂર્વછાંચો

આવીને અન છોડ્યા, અર્ધ ચંદ્ર આકાર,
 મહા વર આપોપણા, ગિતરિયા નરનાસ ૧
 વૃદાવન જઈ જોઈયુ, જોઈયા યમુનાતીર,
 ગિનિ દેખી હરિ હપિયા, વળી સકર્ષણુ વીર ૨

ચોપૈ

બિહુ રમે બાલકની રીત્ય, પ્રજવાસીને વેહેતા પ્રીત્ય,
 કાકપિચ્છ બોલ્યો કલવાણ્ય, સકર્ષણુ ને શાર્ગ્ગપાણ્ય ૩
 થોડે કાલ થયા તે ધીર, વત્સ નારવા જાએ વીર,
 તેહ જ મ'યા તેવતેવડા મિત્ર, ધણા થકા ગોપાલાપુત્ર ૪
 આવે ગોપ તણા કુમાર, ખેલે વિધિ વિધિ તણા વિહાર,
 પ્રજહૂતા અવની ઊર રમે, ત્યમ ત્યમ માના મનમા ગમે ૫

૭૨ સર્વ હરી પ્રજવાસીના વેધે પ્રદાવન ૭૩ છટે સર્ગે નલકૂબલ
 તેરસ ('તોતેર' ને બદલે) વિલાસ કેશવદાસ સર્ગ ૧ હારયા ૨ જોઈયા તે
 ગોરી હર્ષયા સકર્ષણુ ૩ બહુ વૃજવાસીને કાઠપાછે સકર્ષણુ શારંગપાણ્ય
 ૪ પુત્ર ૫ વેલે વૃજ દર

કાએક મનોહર વાયે વેળ, ગે નાએ જાડે રેણ,
 નાંખે દુષ્ટ કા નરદગિ ભણી, કહેને પગે વાજે કિંકિણી ૬
 કાએક દૃષ્ટિમ ગોવિંદ થાય, યુધ કરે જઈ મારિમાદ,
 અનેક જગુ તપ્તા અનુકાં, પ્રાકૃત્યની પચે કરે નિદાં ૭
 એક વાગે જં યમુનાતીર, નાગ્ડલા ચારે બડુ નીર,
 માથે અનિ નાનડિયા ઈષ્ટ, ઈર્ષ અમુક એક આચ્યો દુષ્ટ ૮
 વત્સલ્ય તે રો તત્કાલ, અમનાને મધગા ગોપાય,
 માયામય રોજા માહ મનો, ભાભરનો આવીને ભાષ્યો ૯
 અતપાંમિયે જાળ્યો તેહ, નગા વિદ્ર તા આચ્ય એહ,
 કીયા કરતા જોઈ લાગ, પૂઠ સહિત માલ્યો જે પાગ ૧૦
 શિર પાખત્ય ફેરી મા વાર, મદ મૂલે તે કસ્યો પ્રહાર,
 ગૈર થઈને પડિયો વીર, જમયો થો નીકલિયો ૧૧
 'સાધુ સાધુ' બોલે બડુ ઈષ્ટ, 'ભલે ભને માયો પાપીષ્ઠ'
 પુ'પરુષ સુર સધગા કરે, હરિપદપન્થ હૃદયે ૧૨

વેહેજાના નીરાચ્યા સહુ, કીડા કરતા હોડિ બડુ,
 જમુના જઈજત પાયા વત્સ, આપણુપે પીધુ અતિ મનુ ૧૩
 જોયિતો બડુ આચ્યો અનો, પાખ સહિત દોષ પર્વત જરો,
 તતક્ષણ સધગા પાન્યા નાસ 'વેગે વલ્લભે નિશ્વાવાસ' ૧૪
 મમાનાદિ દેખી દાગિકા, જે જહા હના તે તાહા થકા,
 પ્રાણુ ગહિત થી પડિયો તેહ, શીનાયન્યુ બાળ્યો મ્નેહ ૧૫
 જરો મદાધર આચ્યાગયે, જણવિ કાટ માહો નિશ્વાનરબયે,
 વચ્ચા પછે તો વિશ્વાધાર, ચાલ્યો કરવા અચપ્રહાર ૧૬

૬ વાડે નામે કાએ નરદરી કિંકી ૭ ગાહોમાહે પ્રાકૃત્ય ૮ સધલા
 માહે ૧૧ પાખત્ય રો વાર થેને ૧૩ માત્સ ૧૪ પાન સહિત દોષે વનયો
 ૧૫ દેખી થે ચહા થકા

પછે પ્રનાય તમક ગિરિધાન, અમ અનોપમ પાડે લાત,	
સીંગા ચોર માટોમાદે, જાણુતો તે યમનો ઉત્તરે	૨૮
આવી મત્સ્યા અયાગને દીદ્ધ સાદા તા તેજો મારૂં યુદ્ધ,	
ઓત્તો પેલો પેના ભણી, કાચો તો આવે આક્રમી	૨૯
કનાથિત કૃષ્ણ ગયા ને દૂર, પડે થકા ઉમળા પૂર	
‘હુ પેટેનો,’ ‘હુ પેહેનો,’ કહી મને કૃષ્ણને માન જર્જ	૩૦
વેણુ શુભ ઓ વદને વાય ભુગ તણી પચ્ચે ગુહ્યા ગાય,	
કાકિતની પચ્ચે જોત્રાય હરિ તેહને, તે હરિને જોય	૩૧
કાચક પક્ષી છાયા પડે મત્સ્યા થમ ધાએ અદી મંડે,	
કાચક હસ તણી પચ્ચે ગત્ય ત્રાય કલાપીની જન્મ તૃત્ય	૩૨
બકને પૂર્વ ચડે એક વળી, વાનગ પૂઠડ વળગે મગી	
આકર્ષી તે તરુઅર ચડે, ઉત્તા ત્રાય પાખ પડે	૩૩
બેક સાથે ઉત્તરી ભત્ત્યા નિઝરણું નાદે ત્રેતયા	
હમી હસાવે છાયા આપ, સાદામા દે પ્રવળ સાપ	૩૪

છપાયા

સત પ્રભ મુખ કેહે, દાસ દેવત અતિ બહો	
માયાશ્રિત સગદાર, એક એમ કરી નખાણો	
યોગીજન બુદ્ધ જન્મ ચરણુરજ ધરતા દુર્લભ,	
ધૃષ્ટ નિયત તા તે થયો ગોપગોપીધર મુનભ	
કૃતપુણ્યપુણજન પામિયા, સુહૃદય થમ સાથે રમે	
કેસવદાસ કથમ વર્ણુર, જે જગનાથ સાથે જમે	૩૫
એપે	

આવ્યો અરો અધાસુર સાપ જે સુલોકે કરે સનાપ	
પીતા મૃત ત્યા પડખે મૃત્ય, આપણુપુ ડગરવા અત્ય	૩૬

૨૬ મુવ ૩૦ હુર ૩૨ મુદે હરા ૩૩ પૂજે આકર્ષી તરુઅર ૩૫ નરદાર
વપારો પામયા સાથે કેસવદાસ ૩૬ (અરો) અરો પચ્ચે

અતરીએ અનલોડ સડું, બ્રહ્માદિક ઇદ્રાદિક બાહુ,	
અજગર રૂપે રહ્યો વન માલ્ય, જે વાટે જગદીશ્વર જાય	૩૭
બાધન બકીબકાસુર તણો, વેરલાવ આવે અતિ ધણો,	
૫ળી કમ મોકલિયો માડ, પિતા વેર ને પતની ચાડ	૪૮
અદ્ભુત કરતા કીડા ઇષ્ટ, દેખી ન ગઈ દાનવ દુષ્ટ,	
બાધન બિહુ તણા રિપુ બેહ, સૈન્ય સહિત સદાચ તેહ	૩૯
યોજન એક વધાર્યુ અગ, પ્રલક્ષ જાણિરે પર્વતરૂગ,	
વદનનિકાશ જશે ગિરિગુહા, રસણ્યે દોષ મારગથ રહ્યા	૪૦
દાઢ શિલા સમ બેહુ ધારા, ઉપ્પુ વાત નિમ્યા નિમ્યાસ	
અધર ધરા ઉપર્યે એ, ધર્યો, એ જલદ માહે જૈ કર્યો	૪૧
એમ કરતા આત્યા ગોપાન, પેજે પર્વત રૂપી બ્યાલ	
‘અહો મિત્ર! આ કારણુ કિશ્ન, અજગરનુ વધુ દીગે અશુ	૪૨
અથવા પૂનાવનશ્રી એહ ચાનવુડ સમ સોહે એહ	
આપણુને જે કરશે આસ બકની પસ્યે પામશે નાશ’	૪૩
તે ચા યા કરતાડન કરી, નિર્ભય થ્યા હરિ હૃદયે ધરી	
વત્સ સહિત તે ષદન મુકાર, પેઠા પૂઠે રહ્યા મુરાર્ય	૪૪
વટ જૂથે તે વિહલ તણી, એટરે વેગ વલે આકુણી	
કૃષ્ણે વિચાર્યુ ‘નરુ નિશ, એહને સપ્ટ આનુ ઇશુ	૪૫
જેહનો નાથ અને હુ ઇષ્ટ, તેહને હુ ખ ક્યમ દાખે દુષ્ટ	
સન પાળવાતણા પ્રકાર, ખલનિગ્રહ મન્ય વની વિચાર્ય	૪૬
ગુડ માહે પેઠા તતખેન, જૈ ગનદતાતરે રહિયા દેવ	
રાક્ષસપક્ષ હવા રણીયાલ, દાનવ દૈત અસુરની બાલ	૪૭
માહે આની વાધ્યા વેડુ, તતક્ષણુ તેહનો ફાલો કઠ,	
વત્સગોપાલ મહાનિર લચ્યા અમૃતવૃષ્ટ્યદેતા હુ ખ હચ્યા	૪૮

૩૮ શડુ એદ્રાદિ ૩૮ સે ૩૮ અદ્ભુત દેવી સૈન્ય ૪૦ જણીયે
અગ ચરો ૪૧ બહુ (બિહુને બહલે) ૪૨ વિપુ પેથે ૪૩ મનદાવન તો બકની
૪૪ બીહલ તની ૪૫ એશુ ૪૬ દાવ સવ પલ્લવ-૪૭ રક્ષસ

કૃષ્ણ બાહર કાઢ્યા તેહ, સાર્ધ વીધુ, નાધો એહ
એટલે ઈંદ્રાદિક આકાન, અમર સુ પામ્યા ઉત્પાસ ૪૮
જયજયકાર કુસુમની વૃષ્ટય ભને ભને એ નીકુ દૃષ્ટય,
અમુગતેજ અન્યુતમુખ માહે, પેખુ મુગન પનગ ચાટે ૫૦
છપાયા

પ્રતિમા પરશિ ચિત્ત, અમૃત અન્યુતમન આપી,
સુ નિચિત એહેહ, એહ અધના અન નાપી,
પરમ પરાનર દશિ, અજ એ માયા બાલક,
નિર્નિકાર નિનપ, નિગુણ કરી નિનુનનપાલવ,
દુર્નલ જે યોગી ધગને અગ સગ અન ઉદ્ધસ્યો,
કેશનદાસ કહે , છુની જૂસ્ય ભક્ત્ય દા ન ન કરે। ૫૧

ચોપૈ

અજગરનુ અનિ સૂપુ આમ, કૃદાવનમાહે નારુ રામ,
ધણા દિવસ તે ગ હર માહે, રમે ગોવાલ હરિગુણ માએ ૫૨
કૃષ્ણ તપુ જે અદ્ભુત કર્મ, અવ દાનન માગ્યાનો મર્મ,
વરમ કહે તે ગોકુલ વાત, આ હવો કહે સધગો સાથ ૫૩

પછે વળી પરીક્ષિત ગય, ન્યાસપુત્રના પ્રણમી પાય,
હરિયે કંભારે કાધુ કર્મ, હરિહં પૌગડિ કિરોરિ મર્મ ૫૪
'સાધુ સાધુ' મુખદેવે કહ્યુ, કૃષ્ણભક્તનૂ કારણ લહ્યુ,
નવા નવા યશ પૂછે નિત્ય, તોહે તુજ ન થાયે વૃત્ત્ય ૫૫
સતપુરુષને એહ જ માગ, અહનિશ વાણી કરે વિચાર,
દાણુદાણુ પ્રત્ય કહેવી હરિવ્યા સ્નેહ કરી સૂણવી સર્વયા ૫૬

૪૮ બાહોર હવાસ ૫૦ મુખ માહે પેચુ ૫૧ યેહ ૫૨ નિર્વી ૧૨ થે
અગસગ કેશવદાસ ૫૨ સુમ્યુ માહે દિવસદિવસ ૫૩ અદ્ભુત ૫૪ પરીક્ષિત
ન્યાસપુત્રના હરીયે ૫૫ ગ્રંથ ૫૬ પૂરુષને કહેવિ હરીમ્યા

જમ અસન્યનીવાત અસાધ્ય, લમ હરિગુણ હરિમેવક સાધ્ય,
 રાત્યદિવસ તે રમે રમે, અવર કાઈ અવલોક્યુ ગમે ૫૭
 સતામયં સારમૃતા નિસર્ગો યદર્થવાણીશ્રુતિચેતસામપિ ।
 પ્રતિક્ષણ નવ્યવદ્ચુતાય ચત્સ્રિયા વિદાનામિવ સાધુવાર્તા ॥૫૮॥

પૂર્વછાયા

અધ નક વત્સકે અધ હર્યા, પછે પરીક્ષિત પ્રશ્ન,
 ચોપૈ ત્રણવદાસ કેહે, ઉગણસાઠ કૃત કૃષ્ણ ૫૯
 ઇતિશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રીકૃષ્ણહીડાયા અધળ વત્સમોક્ષા
 નામ સપ્તમ સર્ગ સમાપ્ત

સર્ગ ૮ મો

વત્સમોક્ષ અને બ્રહ્માની સ્તુતિ

પૂર્વછાયા

સાભવ્ય રે ત રનેહી શિષ્ય' ગુણ છે પણ નહુ અવશ્ય
 જે અવધી ડિગાર્યા બાલ, વત્સ સહિત સવળા ગોપાલ ૧
 સરોવરતટ તે આવ્યા સહુ, કૃષ્ણ ભણે 'સાભજાને કહુ,
 આતા અનિ રુચ્છી છે પા'ય, શીતલ છાયા સવધી કાલ્ય ૨
 કમલવાયુ ટામલ વાવૂકા' પ્રતિધ્યાન બોલે બાલકા
 'વેટેણાના બૂખ્યા ભાઈ! અહો, જમિયે જો અહા બેમો તહો ૩
 વાઠડલા પયપીતા કરો, ચિંતનશુ, પાસેયો ચરો'
 તથેતિ લમ કાધૂ તત્કાલ, વીગને બેઠા સહુ બાલ ૪
 નીધુ મડત્ર કમળાઢાર, મિત્ર પત્ર કર્ણિકા મુગર
 મુખ્ય નિન્મે સાહામાયે સહુ, તે શોભા હૂ ક્યમ ડરી ડૂ ૫

૫૭ ચમ રોવ ૫૮ પરિક્ષિત 'પૂર્વછાયા'—મૂળમાં ઈ પણ નામ નથી
 I સાભવ્ય થે સવળા ૨ સાભજાને સવધી ૩ વાલૂકા તે બાલકા (ભાઈ)
 બે બૂખ્યા બેરો ૪ ચિંતવશું પાસે થો ૫ મુખ નિરમે

કોત્ય જીએ તે કહિયુ ન જાય, મમ હોયે બ્રહ્માન્દ્રિઢ માલ ।
 ત્રીકા તારી એકે ગમે, ત્રી જગદીશ મન્યા તે જમે ૬
 પાન કરી કો પાન પાન, ફલ અઝાર કો ફલ નિચિન,
 દક્ષિણ્ય યે વારુ શવા, કો બોજન લગે કિતવા ૭
 સધળા માટેા માહે સુજન, આપોપણા ચખાવે અન્ન,
 ખાન્ ખાદ મધુરુ મિષ્ટ, હમે હસાવે હરિ હૃદ ૮

છપાયા

જઠર વેપુ હનિ ધન્યો, શુભ ગેડી કો કલા,
 વામપાણિકૃત કવલ, ફલ અશુભી મુગલા,
 ઉભો મિત્ર મુઝાર, વદે વળી ગ્રામલ સાપી,
 રનેહ વધારે તેહ, જોહ પોતાના જાણી,
 અનયોગી અચરજ ધયા, બાલકેલ દેશવ તણી,
 રશવદાસ યત પયયુ મી, નહી મુક્ત નણી (?) ૯

શ્લોક

વિષ્ણુવેણુ જઠરપટયોઃ મૃંગવેત્રે ચ કક્ષે
 વામે પાષૌ મસ્ટુણકવર્લ તત્કલાન્યંગુલીપુ ।
 તિષ્ઠન્મધ્યે સ્વપરસુહૃદો હાસયન્નર્મેભિઃ સ્વેઃ
 સ્વર્ગે લોકે મિપતિ બુભૂજે યદ્દમુગ્ધાલકેલિ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ

હરિ મ યા જમતા ધમ જશે, વન અનર વાછડલા તસે,
 ચરતા ચરતા દૂરે ગયા, દૃષ્ટ થઈ તે અલગા રથા ૧૧
 નવ્ય દેખે નાનડિયા બાલ, અધ જમતા ઉઘા તત્કાલ
 ‘અહો મિત્ર’ જો એ જાયશે, આપણને માતા મારશે ૧૨

૬ ચગદીશ યમે ૮ શધવા ચખાવે મધુર હસાવે હરી ૭ યેહ કેશવદાસ
 આ પમિ બરોબર જેસી ગમ્તી નથી ૧૧ ચમતા (રથા) રથા ૧૨ દેખે
 ચમતા તેા આપણને મારશે

ક્રુણુ લણે 'કા ચિંતા કરો, હૃદયમાં સદુ હર્ષ જ ધરો,	
વત્સ વાલી લાન્ વન યજા ત્યાહા મુધી બેસજો બાલકા '	૧૩
કવલ પાણ્ય ને કડગી કરી, તે જોવા જાયે નરહરિ	
ઝદર, ટુજ, મુહા ગિરિ તણી, આદરશુ જોયા આકણી	૧૪
એવે સમેઅજ આ-આત્યહા, આતમગત્ય અધપામોજીહા,	
'સર્પ ધૈર્યનો ધૈર્ય' લયરે, 'ભરવાડામાં ભોજન કરે	૧૫
તો જોઈ એહનુ ધસતવ' છુઝ ન જાણે હરિનુ સત્ય	
વન્ડપ વત્સ હસ્યા તર બેહ, ગગને જૈને રાખ્યા તેહ	૧૬
વન્ડ ન દીઠા વિકુલ વધા, દીશે અતિ આતપે આકલા	
વન્ડપાલ ત્યા આવી જોય, આનક કૃષ્ણ ન દેખે ટ્રાય	૧૭
અવધારશુ અણુજનુ હેત, જાણે વિશ્વ તણા જે એત	
ગો ગોપીની કરવા મુદા, વળપવાજડલા ત્યા તદા	૧૮
નીચા નાનડિયા ગોનાલ, તેથી એક ઉચેરા બાલ,	
ગૌર વર્ણુ સુધા શામળા, એક અમે માહા નિર્મલા	૧૯
એઠને લાછન દીસે લક્ષ, એક તણી અતિ પોહોળી ચક્ષ,	
એકને ઝગ્ય રેખા અતિ ધણી, એકને કરે બાધી કિંકિણી	૨૦
એક કાતુ બોલે તોતનુ, એકનુ માતા મનોહર ગણુ,	
એક નાનડિયો જાણે નાચ, એકની કવ્યે મોહાન્યા કાચ	૨૧
એક પેહેરી ઝીણી ખુલડી, એઠને ઝાન મોનાની કડી,	
ખાતે કરી અમકે ખાસડી, મુઢાલી સધર લાકડી	૨૨
સુના શિકા વેણુ વખાણુ, દસ્તચરણુ પરિધાન પ્રમાણુ,	
જેહના અચવ હુતા જિશા, સર્વલાવે ત્યા શ્રીહરિ તિશા	૨૩
નાજડલા ઝાળા, કાળરા, ગોગ, ધોળા ને ધૂસરા,	
પુછ, પગ, કટિ, આનન, કાન, સકળ સ્વરૂપ હવા ભગવાન	૨૪

૧૩ ચિંતા હૃદયમાં બેસજો બાલકા ૧૪ નરહરિ ૧૬ છુઝ હરિનુ રાખ્યા ૧૭ વન્ડ વીઠવ વળપાલ કેવે ૧૮ સર્પમાદા ૨૦ લાછણુ કિંકણી ૨૧ નાનડિયો ૨૨ શોનાની ધર્મ પાસગી ૨૩ ગુહના વખાણુ જેહના ધિશા હરી

પથ આપણા જે જેદનાં, તે ટોળે મેંયા તેહના,	
આગેની ક્રીડા અતિ વણી, કગ્તા ચાત્યા ગોઝલ ભણી,	૨૫
ગોઝ જેદને જે જે ગાય, વાગડયા જે મેલિયા માય,	
ગોરાપિયા તે ધમ્ય ધમ્ય ગયા, આગેથી વહાલા અનિ થયા	૨૬
વેલુઆદ સુદર સાભથી, મિદ્ધવી માતા જે મરી,	
પગિયમ જાણી પયપાન, સ્નેહે કગાનુ મુઘા સમાન	૨૭
મોગરેયે તે મદન કરી, ખાડ તણી ખ ય ખાતે ધરી,	
મદન ઉખોદક અતિ વણે, પીતાબર વાગ પેદેરણે	૨૮
મૃગમદ્યનમિશ્રિત લેપ, આગ આખ્યો કુગી આણેપ,	
અગે મોહાવે આભણુ, તિલક તદુવા રવાકરણુ	૨૯
જગે જમાડે બેસી માહે, લાડ લડાવે દક્ષિણ ચાહે,	
પદન નિખાયે વાધ હેજ, સુતને લઈને સુતા મેજ	૩૦
વાહાણે તેહ વતી વન જાય આની માજ મીનિ હગિ માય	
ગોઝ દેખી ગોરી ભાભરે, પ્રેમ કરી પયોધગ ધરે	૩૧
હરે ભાર ઉભયે વણુ, અચુઆયે હુ ચાટે વણુ,	
વચ્છ ધનરાવે ને વચ્છલે, હર્પાશુ નેણું નીકળે	૩૨
માતૃભાન ગો ગોપી તણુ, પ્રેમ દીહાદીહ પ્રસસ્ય ધણુ,	
વગસ એક દ્યુ ઘોડો દાલ, જેનો યગોદા શ્રીગોપાલ	૩૩
વગપાલનૂ મિત મન ધરી, આપણુપ આપણુપે દરી,	
પાત્યા પ્રભુ હાવન પર્યત, મજની ક્રીડા કરી અનત	૩૪
રામ સહિત આત્યા એક વાર, વગ ચારતા નન મજાગ,	
અમદ માહે ઓળા દિન પચ, સર્કણુ દેખે કાઈ સચ	૩૫
આપણુપે નજને અતિ દૂર, ગોંગી ગોવર્ધન હજાર,	
તણુ ચરતાં દીઠા તે વચ્છ, ચાવી ચમર રીને પુગ	૩૬

૨૬ મેલીયા ૨૭ વેલુઆદ ૨૮ ખાડ તણી ૨૯ વચ્છ પાંતે ૨૯ આખ્ય આભણું

૩૦ સુતને રીજ ૩૧ વિહાણે દેખી ૩૩ માત્ર ભાવ ૩૪ પાયાધર વૃજની પુગ ૩૫ સમ્પણુ

“જાતકાલે વાજવાલાયો”

વત્સહરણ માટે શ્રદ્ધાનો પશ્ચાત્તાપ અને શ્રીકૃષ્ણની સ્તુતિ
સર્ગ ૮ થી ૪૩ ૪૭-૬૭ જુઓ પાનું ૬૫-૬૭

જ્ઞાતી પ્રેસ, કોટ, મુબઈ

[શુ પ્રિ પ્રેસના સૌભાગ્યથી

અતિ પ્રેમે જિગ્મણી ગાય, ગિરિગદ્ધર ને કાતર માલ,	
હરખે પય ઝરતી હીંસતી, આવી વત્સવતી ને હતી	૩૭
ધેને વન્ઠ ધનરાવ્યા રમ કર્ય જાણીને ગૌ ગળશે અગ,	
ગાય સૂણી જિગ્મણા ગોપ, વળી નહી, તે વાધો કાપ,	૩૮
ધણે કબે કરી આગ્યા તિહા, વન્ઠ, માય, સુત વર્તે જિહા,	
પુન દેખતા વાધી પ્રીત, કાપ દહીને કાહો'યા ચિત્ત.	૩૯
આલિંગન લીધા અવધાણુ, પ્રાણીને જ મ વલલ પ્રાણુ,	
ગદગદ કંઠ નયણે જલ ઝરે, હર્પાણુ હેજ હૃદયે ધરે	૪૦
ધણે કબે તે ગોધન ગ્રહી, વધ્યા રામ વિચારી સહી,	
આગેનાથી અધિકા રનેહ, સકર્પણુમન થો સદેહ	૪૧
“દેવીઅ અથ માયા આસુરી, પ્રાચે પશુ પુરુષોત્તમ કરી	
અવર મોહ મુને નન્ય કરે,” એહવૂ ધ્યાન જ્યા હૈયે ધરે,	૪૨
જ્ઞાનદષ્ટયે દેખે તતકાલ “યે વજ્રહા, યે ગોપાળ”	
સર્વલાવે સધળાં શ્રીનાથ, બળદેવે જોજ્યા બે હાય	૪૩
સ્તુત્ય કીધી સ્વામીની ધણી ‘કારણ કૃષ્ણ’ કહૂ આકૃષ્ટી,	
વર્ષ એકનોથો તૂ ધગી માત્ર” આવી નિરખે વળી વિધાન	૪૪
આગેની પરચ ક્રીડા કરે, તો બ્રહ્મા મન વિસ્મય ધરે	
‘વાજ્રહા સહુ વત્સપ ચેહ, માયાશયન સૂઆસ્વાં તેહ	૪૫
આક્યાહાંથી આવ્યા અભિનવા? મેં સરજ્યા વિણુ ક્યમતે હવા?”	
અજની અજન વિમોહે જેહ, સહી જાણીયે મોહોટા તેહ	૪૬
બ્રહ્માસને જઈ જોયા પછે, અવલોકિ તાંહા સધળાં અઝે	
ચતુરમુખ તદા વિચારે ચિત્ત ‘કાણુ સત્ય, ને કાણુ અસત્ય?’	૪૭

૩૭ ને ને (મૂળ) માહા હીરાતી યે ૩૮ ધનરાવિયા ગલશે વજ્ર

૩ વજ્ર પૂત્ર ચીત ૪૦ અવધાંહાણુ ૪૧ સકર્પણુ મને ૪૨ મુક્તે પૂરુષોત્તમ

૪૪ ૪૫ ૪૬ સત્ય તો સહી ૪૭ બ્રહ્માસને ચિત્ત

ત્યેના આત્મે જગમોહન ભણી, જોઈ અમ મોહો આકુણી,	
અમિ ભણી ઉઠે ઉઘોત, બહાણી નાંખે મોહોળી ન્યોત.	૪૮
બાલક વત્સ તણાં બદુરૂપ, સધમે દેખે વિપ્લુરૂપરૂપ,	
મેધરપામ, પીનાંતર મુદા, ચતુર્ભુજ, પદ્મચક્રધર મદા.	૪૯
કિંગીટ, કુણ, કંકણ હાર, શ્રીનત્સર્વાંજન મોહે સાર,	
કટિમેખવા અને કર્કા, અગદ અગુપિ વાકર્કા.	૫૦
પગ ઉપર ચરણો રત્નાલ, કૌમુદી કંઠે વળી વનમાલ,	
મન્નક ચરણ લગે મહાદામતુલસી તણ સપ્તમવ શામ.	૫૧
નનપક્ષવ નવમજરે રગ, પૂરે પુરુષ પૂન્યા સર્વાંગ,	
દાંત તણી દીશે ચદ્રિકા, મનોહર મુખે હરિ હસતા ચકા.	૫૨
અણિમાદિક, મદિમાદિક મૂર્ત, બ્રહ્માદિક જે સકલ વિમૂત,	
ત્રિગુણ તમો રજ સમ્પદ સત્વ, મહદાદિક ચોવીશે તત્ત્વ.	૫૩
કાલ, રત્નાવ, કર્મસંકાર, આગમ જિભા ધરી આકાર,	
મૂર્તિમત તે મદિમા ધન, કરે વીનતિ વિશ્વ સમસ્ત	૫૪
સલ, જ્ઞાન, આનંદ, અનન, તેહનો રસ જોહ મૂર્તિમત,	
અદ્ભુત મદિમા અકલ, અચિન, સ્પર્શ કરી ન શકે વેદાન્ત.	૫૫
એમ સધળા પેખે પઠિશ્વર, તેહને તેજે યથો ચક્ષુશ્વર,	
જેહની ભાસા ભામે સકલ, સચરાચર ધ્યો અજ ને અકલ.	૫૬
અધકાર ચિત્ત ધ્રિયે અચાર વૃક્ષીમૂત હવે તણી વાર;	
ચક્ષુ મીચી મુખ ઉડીખડી, ચતુરાનન કૂળ્યો ચાપડી	૫૭
પિતામહને પઠે મૂર્છાટની, મર્ણુ ચક્રી જમ હવે વલી;	
અતિ કષ્ટે જિઘાંસા ચક્ષુ, ગોપવેશ પેખે પ્રત્યક્ષ	૫૮

૪૮ જગમોહન, ૫૧ જોમાના વધી નવ છે ૪૮ વિપ્લુરૂપરૂપ ૫૦ અગુ-
પિમે વાકર્કા ૫૧ હજો છે ૫૪ આગમ ધરત ૫૫ અર્ચોત સકે વેદવ.
૫૭ ચૈત્રિયે ધૂયા ૫૮ પ્રત્યક્ષ

એકાકી આગેની પશ્યે, વત્સપાલને જોતા ફરે;
 કવલપાણિ ને કંટક માંછ દામોદર પગ જોઈ જાયે. ૫૯
 હંસે થકા ઊતરિયો એવ, કનક દંડ પશ્ય પડિયો તેહ,
 ચરણે લગાજ્યાં ચારે વદન, આઠ્યે આંખ્યે કરે રુદન. ૬૦
 આંસુએડીધો અલિપેક, 'મૂને અતિ આત્યે અવિવેક.'
 હરિ ઉઠાડે હાથે કરી, પડી રજો મહિમા મન ધરી. ૬૧

પૂર્વછાએ.

ઉપાડી ઊભો કર્યો, લોચન લુણાં હાથ,
 તનકંધર નીચું જુઈ, સ્તવન કરે જગનાથ: ૬૨

શ્લોક

તૌમીઢ્ય તેઽભ્રવપુપે તદ્દિદંબરાય

ગુજાવતંસપરિપિચ્છલસન્મુસાય ।

વન્યસ્રજે કમલવેત્રવિપાળવેણુ-

લક્ષ્મશ્રિયે મૃદુપદે પશુપાજ્ઞજાય ॥ ૬૩ ॥

અહોતિ ધન્યા ઇજગોરમણ્ય:

સ્તન્યામૃતં પીતમલીવ તૈ મુદા ।

યાસાં વિમ્બો વત્સતરાત્મજાતમના

યત્તૃપ્તયેઽધાપિ ન ચાલમધ્વરા ॥ ૬૪ ॥

અહોભાગ્યમહો ભાગ્યં નંદગોપત્રજૌકસામ્ ।

મન્મિત્રં પરમાનન્દં પૂર્ણં બ્રહ્મ સનાતનમ્ ॥ ૬૫ ॥

તાવદ્રાગાદયઃ સ્તેનાસ્તાવત્કારાગૃહં ગૃહમ્ ।

તાવન્મોહોઽગ્નિગાહો યાવત્કુળ્લ ન તૈ જનાઃ ॥ ૬૬ ॥

એ.પે.

બ્રહ્મસ્તુતિ બ્રહ્માની શક્ય, કરી કૃષ્ણને જે જે યુક્ત્ય;

તું અખણ અને અસમરથ, તેણે ન કર્યો એહનો અર્થ. ૬૭

૬૦ ઊતરયો. ૫૩યો. ૬૧ મન્ય. ૬૨ ઉપાડી ઉભો. જોઈ.

પરમેષી પર્ગે લાગે હરિ, પ્રદક્ષણ પ્રણમીને કરી,
 બ્રહ્મસદનથી વત્સગોવાવ, આણીને આપ્યાં તત્કાલ. ૬૮
 હરિમાયાએ મેલ્યા જેહ, એક વરસ કાણુ જાણ્યુ તેહ,
 હવ સકલ જે માયાએ ભાગ્યા, અનુદિન સાચો તેણે આતમા. ૬૯

શ્લોક

किं किं न विस्मरन्तीह मायामोहिनचेतसः ।

यन्मोहितं जगत्सर्वमभिदूषं विस्मृत्वात्मकम् ॥ ७० ॥

ચોપૈ

ધ્રુવિ ભણ્યુ: ‘આવો હરિ ! બાપ તમને તે તા વડેલો તાપ,’
 એક કવલ આરોગી ગયા, બાલક સહુ ધ્રુવિ બેળી ગયા. ૭૧
 જોળનાતે ચા’યા મળ લણી, માર્ગે કીડ કરતા ધણી,
 ગોકુલ કથા કહી તત્કાલ. ‘આજ કૃષ્ણે માર્યો મહા બાપ.’ ૭૨

પૂર્વજાચો.

પૂઠે રાજ પ્રેમવશ ‘સ્વામી ! થો સદેહ’
 પુત્ર પીયારા ઉપરે, નિજથી અધિકા એહ’ ૭૩
 તે કાગળુ શુકદેવ કહે, તણુ પરીક્ષિત પ્રમ:
 ‘અતયામી અધિવનો સહુને વલ્લભ કૃષ્ણ ૭૪
 જે પદપ’વવ આશ્રિયા, મનોહર તણા મુરાર,
 પદ પદ પદ તે પામિયા, વત્સ ચરણુ સસાર.’ ૭૫

ચોપાઈ

સર્ગ આઠમે સૃષ્ટ્ય તણી, કથા મોહિની કહી અનિ ધણી,
 ચોપૈ કરી હોહોત્તર ઉદ્ધાસ, કૃષ્ણપ્રીત્યે કહે કેગવદાસ ૭૬
 ઇતિ શ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકીડાયા બ્રહ્મસ્તુતિ
 ચર્ણનો નામ અષ્ટમ સર્ગ સમાપ્ત ॥

સર્ગ ૯ મો

ધેનુકામુરવધ અને કાલીનાગદમન

પૂર્વછાયા

પશુપ હવા પૌત્રક વય, મળી મિત્ર વન જાય,
અતિ પચન પમપગ કરે, ચારે ચતુર્ભુજ ગાય ૧
નિચ્છે છે વેણુ વજ્રહતા, પાખ્ય ગાય ને ગોપ,
પશુ કેડે બલયુકતથા, જાયે રૂડી જોખ ૨
ચોપૈ

કુસુમરગ વન દેખી કરી, હખ્યાં સકરેણુ શ્રીહરિ,
મળુધોપ, મૃગનરની આપ, મનોતટ પુષ્પની પાસ ૩
કુમુદવાયુ પરિભવ અતિપૂત, તરુપલ્લવ ફલફૂલપ્રસૂત
બાધવ પ્રતે જોત્યા “અવધાસ, રમવાને મન કર્યુ નિર્ધાર ૪
'અહોભાગ્ય આ તરુઅર તણા, અગીકરે ફલફૂલ જ ધણા,
ધક્ષાદિક નહે તન ચરણ, નખી નીચા રે’ તરુઅર તરણ ૫
અનિઅવ તન યશ ગાએ જોહ, સકલ લોકે તીર્થકૃત તે,
૫૬ ૫૬ આદિ પુરુષને જાગે, મૂઢ તોહ મુનિ વ્રત નવ ત્વજે. ૬
આ જો કરે કલાયલ નૃત, હરણી નિર્જે હખ્યાં ચિત,
કોકિલ ફૂલ સ્તુત્ય ઉચ્ચરે, આપણને એમ સ્વાગત કરે ૭
ધન્ય નનોકસ ચે ચે જત”, ફૂલુ કહે ‘તે સધગા સત”
તૃણવીરુધ ધન્ય ધરણી આજ, પરસે પગવા ત્રિલુવનરાજ ૮
રક્ષનતા કર લાગી કરી, લાનુ ભાગ્ય, લાન શોભા ધરી!
નદી, નાર નગ, ખગ, મૃગ મહાન, અનુદિન અવલોકે ભગવાન ૯

૧ વન્ય ચતુર્ભુજ ૨ પાખ્ય જોખ ૩ મળુ પૌરુષની ૫ ચર્ણ તણી
૬ યશ-(મૂળ) રસ તીર્થકૃત ૭ નિર્જે ચિત ૮ યજ

- ક્યહાંક ગાયક મળિયા ગાએ, ક્યહાંક તે બ્રજતા જાએ,
 ક્યહાંક ઉભા વાગે પીર, ગાએ ગોપ વાણી ગબીર. ૧૦
- ક્યહાંક ક્રીડા કરતા શ્રીત, વૃક્ષતલે આવી એકાંત,
 ઉપબર્હણુ પશવ પાયરી, ઈષ્ટ તણે ઉચ્છરગે હરિ. ૧૧
- પોતે પગ પગ ચાપે કાચ, પુણ્યપુનઃકૃત જે જન હોય,
 અધવીના કાએ આવે પાશ, વીજણે વીજે વિશ્વાવાસ. ૧૨
- કાચ કહે માધવ રૂપનિધાન, સ્નેહ કરી કાચ ગાએ ગાન,
 જે પદપદ્મવવાસિત રમા, એમ ખેલે અહભુત મહિમા. ૧૩
- સબલ, સદામા, કૃષ્ણ, સ્તોક, પરમ મિત્ર જે પુણ્યશ્લોક.
 કર જોડીને કરે વીનતિ 'સુણીયે સકર્ષણુ શ્રીપતિ'. ૧૪
- ધંડા થકી છે અતિ હુકડ, તાલી વન વન માહે વડ;
 વેળા વિણુ ફલ વાખ્યાં ઘણા, સુરહાં, મીઠાં, મોહામણાં.
 રાસલ રૂપ એક રાક્ષસ વન, જે ત્યાહાં જાયે તેહને અમે,
 તે ફલની ઈચ્છા યે ઘણી, સંભારૂ અહિં સમરથ ભણી. ૧૬
- તો ત્યાંથી ચા'યા તાકાલ, રામે હાથે હલાખ્યાં તાલ,
 શબ્દ સૂણી રાક્ષસ ભૂકતો, આબો પગે પાદૂ મૂકતો. ૧૭
- અરણુ પાછથે કસ્યો પ્રહાર, રામહથે ઘો એક લગાર;
 પુનરપિ પાદૂ મૂકી જશે, બલભદ્રે પગ સાણા તશે. ૧૮
- શિર ઉપરે ફેરવ્યો જમ ફૂલ, તાણો તાડ તણે તે મૂલ,
 ધૂણ ધરા, તાડ તડફળા, આલાવેલે અતિધન પજા. ૧૯
- તેહનાં સર્ગા સમધી જેહ, કૃષ્ણે ફૂટી માચ્યાં તેહ;
 પાકા ફલ તાડ્યાં તેણી વાર, સધળે પ્રાધો સુખે આહાર. ૨૦
- તે દિનથી જન સહુકો જાય, તૃણુ ઉત્તમ તે ચારે ગાય,
 એમ કૃષ્ણે કીધું નિર્દોષ, સેહેજે સુરના ટાળ્યા શોક. ૨૧

રામ સહિત અચ્યુત એક વાર, મિત્ર સહિત વનગ્યા મુરાર;	
તડકે રમતાં તરસ્યા યયા, ગોધન લૈ કાર્લિદ્રી ગયા.	૨૨
વિયદ્વિપિત થય થીમું જશે, પ્રાણુ રહિત થૈ પડિયા તરો;	
ગાય ગોપની એજા ગર્ધ, કૃષ્ણે દીડાં, કરુણા થર્ધ.	૨૩
સુધા દ્રષ્ટ્યે સીંચ્યાં તેણી વાર, સંનત સંનતણી જમ સાર;	
કરી દયા નરદસ્ય નિજ નાય, હલુએશું ત્યાં કેસ્યો દાય.	૨૪
તતદક્ષણુ તે જિઠ્યા તતકાલ, ગાય સહિત સધગા ગોવાળ;	
દામોદરની જાણી દયા, વિભાસતાં મન વિરમય યયા.	૨૫

પૂર્વછાંયો

પારિ માંહ કાલી વસે, મમે તીહાં જે જાય,	
તાજ તરુ બાળ્યાં બહુ, વાયે વિગમા વાય.	૨૬
અણુજગે ખગ જિડતાં, આવી ઉપસ્ય જેઠ;	
મારત લાગે તે મરે, તતદક્ષણુ દાઝે રેઠ.	૨૭
કૃષ્ણુ વિચારે કાદવા, કાલી દીડો કાલ,	
જમ નિર્વિય થાયે નદી, બાપી રણો જે બ્યાલ.	૨૮
ચાયા કદંબે કડછતા પલવટ વાલી પ્રાણુ,	
સર્પ થયા વારે સખા, અતિ ઉગ્રટ મન આપય.	૨૯

વેદ્ય રાગ-આશાવરી

હેલા એ હરિ ઝંપાવિયા, હાલક લોશ્યું અંખ,	
કેટલા કાલી ધસ્યે જર્ધ બહુ પત્રમ દે બુંખ.	૩૦
દ્રાવ પત્રમ ઉત્તો અજે, મુંદર મંદિરદ્વાર,	
તેદને જોવા નીકળી, નાગાધિપતિનાસ્ય.	૩૧

૨૨ દાહંદ્રી. ૨૩ પડયા. ૨૪ શીચ્યા. સંનત લગ્ની. હરે દદા. ૨૫ સહીત. વિભાસતા. ૨૬ વારી. વશે. યે. વરુઅર. ૨૭ એઠ. ૨૮ દીડો-મૂળ-દીપો. ૫મ. ૨૯ સખ. સખા. ૩૦ ઝંપાવયા. ભુબ ૩૧ ઉ. મુંદર.

સામલવર્ણ, સોદામણી, જળીએ જેસો જગદીશ;
લઘુવય લક્ષણ અંગનાં, બાવન ને બત્રીસ. ૩૨
'કાણુ? કિહાંથી આવિયો? કાણુ માતા? કાણુ તાત?
કવણુ કાજ ધસ્ય કાળને? વેહેલો યે કે વાત'. ૩૩

ત્રીઠક

'વેહેલો યે કે વાત વિહિદે, જહાં લગે પત્રગ જાગે.'
'નંદ તણો હું નંદન જાણો, કંસ તે કમલ માગે.' ૩૪
નાસ્ય કહે: 'ધર જાઓ સદ્ધારી, માત તમારી ધન્ય;
કાલીમુખ આત્રો વનમાલી, પોહોંચીસ મોટેપુણ્ય.'
હૂંફુંકાર કરંતો ઉઠ્યો, જૂઠો જળીયે યમ;
લોચન જ્યાલાની વિકરાળ, દાવાનલ દહે તમ. ૩૫
માધવ દેખી મહાવિષ મીટવું, પીટયો વસ્ત્રલ વૃક્ષ;
બાધી પાશ ઉશાસ ન ગૂંકે, સાપ તણા બહુ સખ્ય. ૩૬
એક ડસે ને એક ડરાવે, આવે નાના નાગ,
એક કહે એ લક્ષ અભારૂં એક તે ન લહે લાગ. ૩૭
ઉપસ્યથા આવી અવલોકે, ગોકુલ કેરાં લોક,
બાલક કાલ તણે મુખ દેખી, સમ્યક્ પામ્યા શોક. ૩૮

રાગ આશાવરી

ગોપી સધળાં યે ગેહેલી, ગેહેલી પ્રીત્ય સંભારી,
માત યશોદા જલ અંપાવતી, આવતી બલભદ્ર વારી. ૪૦
નંદ સુનંદ ને મદ નિવાર્યાં, ભાખ્યું બલ ભગવાન,
ગોધન હાંસે, હરિ નવ્ય દીસે, સર્ગે કરે બહુ સાન. ૪૧
શ્રીરંગે ઉભારી ગેડી, ફેડી, સંકેટ સર્પ.
ફણુધર તોલો જરણ્યો બોલે, ભાંજ્યો જૂધરે દર્પ. ૪૨

ત્રોટક

લાંબુ ભૂધર દર્પ, જો મુજ મિંદર આવિયો;	
કેશરિ યમ કુરંગસૂ, હેલાએ હરિ ઝંપાવિયો.	૪૩
નારાયણ તે નાગસૂં, ક્રીડા કરતા સુદ્ધ,	
જમ જમ શ્રીહરિ સાંસહે, ત્યમ ત્યમ કોધી કુદ્ધ.	૪૪
ગરલ વમે, લે વદને ધણાં, અંગ ન લાગે એક,	
મૂઠ ન જાણે મોહિયો, રોજ સૂએ જે રોષ.	૪૫
ફણ વેપચ શ્રી હરિ ચઢ્યા, કરે નૃત્ય નવ રંગ,	
સુદ્ધ કરી જોયું ધણું, અવશ થયું તે અંગ.	૪૬

રાગ આશાવરી

મણિ લીધા મારી કરી મસ્તક તથા મુરાર,	
મણિ સધળા ફાટી ગયા, પાદ તણે પ્રહાર.	૪૭

ત્રોટક

પાદ તણે પ્રહારે ખીડી, એડી ગોવિંદ રાએ,	
સાપ તથા શિર ઉપચ નપુચ, વાળતે પિટલ નાએ.	૪૮
દુષ્ટી દુઃખભયો વિષધારી, નારી વિચારી બોલે:	
“બંભ નેશંભ બહુ બલવંતા, તૂડ સમાન નહીં તોલે.	૪૯
મૂકય મહા ગુણવંતા ! કંતા, એહેવાતણુ અમ દીન્ને;	
માણિક રત્ન અમૂલક મોતી, જે જોયે તે લીન્ને.”	૫૦
પ્રાણુ કિશૂ પુરુષોત્તમ સાથે, દીનાનાય, દયાલ,	
તેહજ સરલ્યા કુણુદિ કોધી, વશનહીન એ બ્યાલ.	૫૧
ઊતર્યા પ્રભુ પાણિએ સંતોષ્યો, ખેખ્યો પાવન તેહ:	
“આજ પછી પદપંકજ અંકિત, કોય ન દૂબે દેહ.	૫૨

સાગર માટે વગેરે સકુટુંબી, સહિત કુળી સાપ.”
 ચાલ્યો વાણી કરી શિરકમ્બલ, અમ્બલ કીધો આપ. ૫૩
 રમણદ્વીપ ગયો તે કાળી, સર્પ પામ્યો સ્વસ્થાન,
 ગરુડ તણો લય ટાલ્યો શ્રીહરિ, સ્પર્શ હવો ભગવાન. ૫૪
 કૃપા હવી તાં જે કાલીને, તે આલ્ય અંત નહી કેહને;
 પૂરણુ પદ દે નાચ્યા નરહરિ, મસ્તક ઉપરય તેહને. ૫૫
 કાલી પામ્યો ખેમ ને, ઓછવ કીધો અતિ થણો,
 કૃષ્ણવદાસ કહે એશો, મેં મારી મતિમાને ભણ્યો. ૫૬

ચોપૈ

પરિક્ષિત રામ આનંદો ધણુ, સુણતાં ચરિત્ર એ કાલી તણું;
 પ્રેમે કરીને જોઆ પાણ્ય, શુકમત્ય જોલ્યા અમૃતવાણ્ય. ૫૭
 “પૂર્વ સ્થાનક કાલી નાગ, તેહ તણો કયેમ હૂયો ત્યાગ ?
 કયમ આણ્યો કાલિંદ્રીશરણુ? ગરુડ થકી નવ્ય પામ્યો મરણુ ? ૫૮
 એ વૃત્તાન્તનો કહો વિસ્તાર, જાની સ્વામી વ્યાસકુમાર!”
 કૃપા કરી જોલ્યા શુક સ્વામ્ય: રમણદ્વીપ કાલીનો હામ. ૫૯
 કહુ તે કાલીની માત, વિનતાતન ગરુડ વિખ્યાત;
 કસ્યપ પિતા, માતા જૂજૂષ્ઠ, એક સમે એમ સ્પર્ધાં થઇ. ૬૦
 કહુએ સ્વિરય કાળો કલો, વિનતાએ શ્વેત હતો તે લલો;
 વીંટાણા રચને જર્ઘ નામ, કીધો કપટે દંસવિભાગ. ૬૧
 વિનતા પામી દાસીપણું, કામ કહું કરે કહુ તણું.
 કેટલો કાલ ગયો એમ વહી, પુત્રે પૂછ્યું વાર્તા કહી. ૬૨
 કપટે માતા દાસી કરી, ઘણી રીસ ગરુડે મન ધરી;
 સર્પ તણો માંજો સંધાર, મનમાં શંકા નહી લગાર. ૬૩

૫૩ કમ્બલ. અમ્બલ. ૫૪ કીપા. ૫૯ કીપા. મરણદ્વીપ. ૬૦ કહુ તે કાલીની તે
 કાલીની. વિખ્યાત. સર્ધાં. ૬૧ દાસવિભાગ. ૬૨ પુત્રે.

નાગે પરડ્યો તેહનો ભાગ, માસ માસ પ્રત્યે અનુરાગ,
 કર આપી મુખે રહે સર્, કાલીનાગ કરે અતિ ગર્ ૬૪
 ભાગ ન આપે વરડ્યો રહે, સધળે નિર્નામિ ગરુડને કહે,
 વૃતાન્ત સુશ્રિય્ ગરુડે તન, કાલીનાગ તણૂ બલ અત્ર ૬૫
 સમ્યગ્ પરચે તે પામ્યો શુદ્ધ, આલ્યો ગરુડ તે કરવા યુદ્ધ,
 આયપાખે કીધો હતગાન, નાડો કાની લઈ દેહમાત્ર ૬૬
 વિષ્ણુ ક્ષેત્રયમુનાતટ જાણ્ય, સનિધાનતાહા શારિંગપાણ્ય,
 સૌભરી ઋપિ તે સેવે ધણૂ, પવિત્ર કૂલ કાર્ત્તિકી તણૂ, ૬૭
 નિર્ભય જાણી આલ્યો મોય, ગરુડભય આંહિ નન્ય હોય,
 ઋપિપત્ની ઋપિછેતાહા ધણા, વળાવિશ્રામછે સોહામણા ૬૮
 નિત્ય સધ્યા તર્પણુ તે કરે, તે લન અક્ષત જલચર ચરે,
 વૈનતેય પ્રત્યે કીધો તક્ષ, અન્ય દિવસ નવ દેખે ઋષ્ય. ૬૯
 પૂજૂ જલચર સહુ મ્યા ગયા, કથ્યુ વૃતાન્ત તે હુતા રયા,
 દીવો શ્રાપ ગરુડને તદા “માહે આશ્રમ મારચે યદા, ૭૦
 તક્ષણુમા તે પામજો મૃત્ય, સૌભરીવાણી હોયે સત્ય”
 તેહ થકો યમુનાદ્રહ તન્યો, તે કાની કાર્ત્તિકી ભન્યો ૭૧
 ચૌદ લોક ગરુડને ગન્ય, સૌભરી આશ્રમ એક અગમ્ય,
 એહવૂ કારણુ કાની લલો, તે માટે આહી આવિયો. ૭૨

પૂર્વછાયા

વર પામી હવે વિષ્ણુનો, હરિ આયુધ થ્યા અત્ર,
 રમણુદ્ગ્રીપ કાળી ગયો, કરતો મન અતિ રગ ૭૩

તટિનીતટ રાત્રે વસ્યા, નદાદિક સહુ ગોષ,
 ત્યા દાવાનલ આવિયો, કરવા સહુનો લોષ ૭૪

૬૪ તથ નાગે મ્ત્રી અનુરાગ ૬૭ વિષ્ણુક્ષેત્ર મવદ્રી તણુ ૬૮ ગરુડ તણો
 ભય ૭૧ પામયો તથો (તન્યોને બદલે) કાની કાર્ત્તિકી ભયો (ભન્યોને બદલે)
 ૭૨ આવયો ૭૪ આવયો

ત્રોટક

જિતી કરિ જલદારે આઝ્યા, નારે વધાઝ્યા રે વીર,
 માતતાત આલિંગન લેતાં, વહેતાં નયજી નીર. ૭૫
 હુજ કરી હૃદયે હરિ લીધો, લહીયે પાર ન પ્રેમ,
 ગોકુલ પસ્ય ધસ્ય હોય દીવલી, વલી પામ્યુ ક્ષેમ. ૭૬
 દાવાનલ તે દેવે પીધો, નિર્ભય સધગો સાથ,
 ત્વમ સંસારલય ટાળે, ગાતાં ગુણ જનનાથ. ૭૭
 ગાતાં ગુણ જનનાથના, ડશે નહિ દેહ સાપ,
 કેશવદાસ કહે એશું, લાગે ન તેહને પાપ. ૭૮

ચોપૈ

જોમે યમુના નિર્વિધ કરી, કાલીમંદન કીધું હરિ;
 યોગધારી ચોપૈ સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીતે કહે કેશવદાસ. ૭૯
 ઇતિ શ્રી ભાગવતે આઠાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણદીકાયાં કાલીમંદનો
 નામ નવમ સર્ગ સમાપ્તઃ—

—૩૩૩:૦:૬૬૬—

સર્ગ ૧૦ મો

વસાહુશલ્ય અને પ્રલંબવધ

ચોપૈ

રામકૃષ્ણ એમ કીડા કરે, વનના વેપ વિવિધ પસ્ય ધરે,
 કદાચિત્ ગાઈ વાઈ વલી, કદાચિત્ મુદ્ધ કરે બહુ મલી. ૧
 એક બમાડે ને વળા લમે, ઉચ્ચંચી, આકર્ષે ને નમે;
 કદાચિત્ કુંભે બલ્લભ વલી, રમે મુઠું અથવા આમલી. ૨
 કદા ચીકું તિ ચાલે કારંડ, મંડકની પસ્યે મુંડે મંડ,
 કદાચિત્ હરિ હીચે હીચકે, કદાચ્ય ચાલા કીધે ચંકે. ૩
 કદાચ્ય ચેષ્ટા નૃપની કરે, કદાચ્ય કેલુનું કાંઈકે હરે;
 કીડા કરતાં કાનન માંચ, વિચરે વિકૃત ચારે ગાય. ૪

રમે રામનેકેશવ જિહ્વા, પ્રનમ અસુર એક આવ્યો તિહાં,	
આવ્યો ગૂઢ યર્ષ ગોવાળ, ત્રિકર્મે જાણ્યું તે તત્કાલ	૫
મન માહું ચિતવિધૂ મૃત્ય, વદને વખાણ્યો લલહો ભૃત્ય,	
તિહા કણુ તેજા જ્ઞાના ગોષ, રમવાનો જાણીને જોષ.	૬
ધાગડનો તો ખેલો ધીર, પધસા પેલા પરડો વીર,	
હરાવશે જે કા જેહને, ચડશે ઝધ તે કા તેહને.	૭
ભાડીરક નામે ન્યગ્રોધ, તિહા જિતારે જમ્બને યોધ,	
બલ કેશવ જિભા ખેલુ ગમા, સધલા ભેરુ વેચ્યા સમા.	૮
પ્રલમ થ્યો પુરુષોત્તમ પાસ, દુષ્ટ ભાવે જે આત્યો દાસ,	
સદામાણ ત્યાહા શ્રીનાથ, ચઢ્યો ઝધે સહુ જોએ સાથ.	૯
ભદ્રમેન વૃષભર્ષે વહે, મિત્ર તણા જે લક્ષણુ લહે,	
પછે રામને વહે પ્રલમ, લપોડ, જડો દીમે લખ.	૧૦
વડવોલી આત્યો દડવજો, વધુ વાધીને થાએ વડો,	
રામે જાણ્યું દાનવ દુષ્ટ, માયા ઉપસ્યે મૂકી મુષ્ટ	૧૧
પજો પછે તે પાડી રીવ, યમ લોધ્યો નીકળિયો છવ,	
બલને આવી મળિયા મિત્ર, લલે નિપાત્યો સુરનો શત્ર	૧૨
સુમનસદૃષ્ટ્ય વિશુધ વિસ્તરે, જન સધના જમ જમ ઉચ્ચરે,	
એમ કરતા આત્યા નજ માણ, પુનરપિ માનનીમગલ ગાય	૧૩
પશુપાલક રામત્વને પૂરે, ગોધન ચરતુ ગ્ય બહુ દૂરે	
મુજાટવી મહાવન માણ, ગઢર પેરી જમ્બને ગાય	૧૪
નચ્ય દેખે નિજ આજીવિકા, જૂળ દહને બહુ બાલકા	
જિગણા સવળા એ સાર, વાઠે ચાત્યા નર્જિતવાર	૧૫
પુર લાગા, ખડ તાજ છાણુ, આગવ્ય થાયે જોઈ જાણુ,	
ધીપીકાટવી આત્યા સહુ, બધમૃદુશાદિક બાવક બહુ.	૧૬

૫ પ્રનમ નામે અસુર ૬ ચિતવીયુ ૮ બહુ ગમા ૧૧ વિધુ ૧૪ ગવર
માણ ૧૫ આજીવકા જુજ

દૂર યકી તે દીડી ગાય, કાંઈ કાંઈ હજાર્ધા મન માંય;
 વાંલ કરી વન્ય જૈને જશે, તાંહા દાવાનલ લાગ્યો તરો. ૧૭
 અહાં અરણ્ય અને તણુ ઘણાં, લાંબાં કડ મહા તરુઅર તણાં;
 અહો પાખડય તે પ્રસર્યો દાહ, આવી પુડે વ્યો વલિ વાય. ૧૮
 જંપ નહી તે બેડે જાલ, ગાય સહિત કાયા ગોવાળ;
 બાલે અગ્નિ કરે આકુંદ, રાખો રાખો રામ મુકુંદ. ૧૯

અડચણ

અવર કાએ એમ નથી ઉપાય હ, સ્વામી શરણુ તજારા પાય હ;
 અડવડિયાં અમૃત રસ પાય હ, યમ આછડ્યો અખિલ પાય હ. ૨૦
 કૃષ્ણ કૃષ્ણ મહાવીર્ય હે રામામિતવિક્રમ ।
 શ્રાવામિના વહ્નમાનાન્ પ્રવન્નાંભાતુમર્હસિ ॥ ૨૧ ॥
 નૂતં ત્વદ્વાંચવાઃ કૃષ્ણ ન ચાર્હન્ત્યવસીદિતુમ્ ।
 વયં હિ સર્વં ધર્મજ્ઞ ત્વન્નાયાસ્ત્વત્પરાયણાઃ ॥ ૨૨ ॥

ચોથો

દયા થઈ દેખી આપણાં ગાય ગોપ સીદાતાં ઘણાં.
 “મીચો નેત્ર, મ ખિયો કામ”, કૃષ્ણ કહે: “હમણાં મુખ હોય”. ૨૩
 હરિયે હેલામાં પીધો દાહ, યમ કોય પીયે અમીપ્રવાહ.
 એહ કયા રનેહે સંભળે, તેહને દુઃખ દાવાનલ ટળે. ૨૪

પૂર્વછાયા

શોભા પ્રાવૃટ શરદની, હેયોપાદેય જોહ,
 અરથ ન કાંઈ આવડે, ન કદ્દું કારણુ તેહ. ૨૫
 ગોકુલ ગોપકુમારિકા, હયે હત હેમંત,
 પૌષ માસે પૂજી ઉમા, માગે કેશવ કંત. ૨૬
 ઉપા કાગે ઉડી કરી, જાયે યમુનાસ્નાન,
 ખાંહ પ્રકી જહુ બાવકા, ગાયે ગુણુ ભગવાન. ૨૭

ચોપૈ

ફન, અક્ષત ને આણે ફૂલ, પટ અખર, આહરણ અમૂલ્ય,	
કુદ્દમ કાજલ ને સીધુર, કેશર, કરતુરી, કપૂર	૨૮
કૃષ્ણાગર ચદન ને ચૂયા, પરચ પરમના-પૂજાપા જૂઆ,	
ધૂપ દીપ નાના નૈવેદ, વિપ્ર વદે જની આસીવેદ	૨૯
મત ધરતી, નિઝરતી વાલે, એમ પૂજે અરગ્રોદયકાલે,	
પગે લાગીને કરે પ્રણામ, માગે હરિવર હૃદયે હામ	૩૦

આરતી-રાગ નટનારાયણ

માય ગોકુલ એ ગોપકુમારી, ઉમયાનૂ મત આચરિ,	
મા અનુદિન એ હશ્વરનારી, વાંછિત વર આપે વહી	૩૧
માય આણી આક વતૂર, બીનીદલ જહુ બાલક,	
મા ફૂંએ સહિત સીધૂર, પૂજે હરગવરી પછે	૩૨
મા ધૂપીયે ધૂપ અનેક, એ ઉતારે આરતી,	
મા એ વિનતિ એવની વિમિત્રી, અરધ કરે ફલ અતિ ધણા	૩૩
મા એ ખાજ એ લાડ લઈ, ધોયા ઉમયા આગરે,	
મા એ વાંછિત હરિવર દેહી, પ્રણામીને પાપ લાગ્યું	૩૪
મા એ કીર્ધા મત અનેક, જન્મ વણો હજો યોગિની !	
મા એ અહને જોયે વર એક, નદ તણો નદન હોયે	૩૫
મા એ દીર્ધા નાનાવિધ દાન, કૃષ્ણાગર કાપી કરી,	
મા એ મોહોટા એ મેરસમાન, તો અમ વર ત્રિકમ હોએ	૩૬
મા એ જ જયા એ સધના યાગ, ગીમાળે તન ગ્યા મની,	
મા એ આપ્ના અમર નિલાગ, તો અમ વર ત્રિકમ હોયે	૩૭
મા એ ખણિયા એ કૂપ તડાગ અવગાહ્યા અડચઠ વળી,	
મા એ એ યા મુનિ મહાલાગ, તો અમ વર ત્રિકમ હોયે	૩૮

મા એ માન્યાં એ માત તાત, ચાંદાયણ ચરિયા વળી,	
મા એ જાગ્યાં એ ગિવરાત્ય, તો અમ વર નિકમ હોયે	૩૬
મા એ નાભાં માધ પ્રાગ, કરવત તન કાપ્યા વળી,	
મા એ વશિયાં એ વન વૈરાગ, તો અમ વર નિકમ હોયે	૪૦
મા એ અહર્નિશ પર ઉપગાર, સદ્ આપી સામ્યા હોએ,	
મા એ કલોહોએએ કૃષ્ણ કિહાર, તો અમ વર નિકમ હોયે	૪૧
મા એ અમને જો હોએ અપરાધ, સધવા લખાવો તમે	
મા એ મેલ્યાં કલ સાધ, તો અમ વર નિકમ હોયે	૪૨
મા એ ગવરી લીલવિલાસ, કાલ્ય વાર પૂજન કરી,	
મા એ સ્વામી હેશનદાસ, તો અમ વર નિકમ હોએ	૪૩
કાલ્યાયની મહામાયે મહાયોગિન્યધિશ્વરિ ।	

નન્દગોપસુતં પતિં મે શુરુ તે નમઃ ॥ ૪૪ ॥

જયે મન યોગિની કાલિદા, પ્રેમે પૂજે જુ નાલિકા,	
માસ દિવસ એમ યત આચરે, મન માહે માધન વર વડે	૪૫

ઉપાકાવે ઉઘી એક વાર, જાયે યમુના સકલ કુમાર,	
નમ અર્ધજલ ઝીરે જગે, ઓચિંતા હરિ આન્યા તજે.	૪૬
ચીર લઈને ચાંદ્યા ડાલ, અનલા જાણ્યુ કીધી આશ્ય,	
થરથર ધૂજે, લીંજે અગ “અબર આપો શ્રી શ્રીગ ॥”	૪૭
વળતા હસી વહે લગવાન “અરે માનની છોડો માન,	
એકેકિ દહા આવો સુ, આપ્ વચ્ચ કરો જો કહુ ”	૪૮
જાણી રાલ્ય ન તે નીસરે, પ્રેમ સહિત પ્રેમદા ઓચરે	
માહોમાહે કરી કટાક્ષ “ભાઈઓ ! સહુ કો યાને સાલ	૪૯
જાણ્યુ ત્રિય મન માહે મુકુદ, નદગોપનદન ગોવિંદ,	
ગોકુલ સુ માને શ્રીરગ, આપ્ય વચ્ચ હરિ ! ધૂજે અગ	૫૦

- દાસી નવ્ય જાણો હરિ। તલે, કેહેશો તે અંગીકૃત અલે;
 નહીં તો રાજ આગત્ય રાવ કરશું, તાદ્રો કિશો સ્વભાવ?" ૫૧
- "દાસી થંજે કરશો કલાં, ઇલાં આવો, વસ્ત્ર આપું મલાં."
 નારી નીર થકી નીસરી, કર જે આગત્ય પાછત્ય કરી. ૫૨
- કધિં વસ્ત્ર, હરિ હસતા વદે: "શુદ્ધ ભાવ જે જાણો હદે:
 "નમ થકાં જલ નાલાં જેહ, સુરહેલન સમ્યક્ થ્યું તેહ. ૫૩
- વિનતા! પ્રત હરિપૂરણ કાજ, કિશિ લાજ ? કર જોડો આજ.
 'નમો નમો' મુખ ઇમ ઉચરો, કામની ! કહું અમારું કરો." ૫૪
- સમ કીધું તો દીનદયાલ અંબર સહુ આપ્યાં તતકાલ;
 પેહેરી નારી નીચું જોય, માધવમુખ દેખી મન મોલ. ૫૫
- અનેક પસં તે કન્યા હસી, તોહે દુઃખ ન હૂએ વસી,
 સાહામો રનેહ થયો અપાર, તેણે તૂકા જગદાધાર: ૫૬
- "વળો, હવે પ્રત પૂરણ થયું, તલે અમારું કીધું કહું;
 મન માહે વર વાંઝો જેહ, સહી પામશો નહિ સંદેહ. ૫૭
- મન આવેશ અમારે વિષે, કદાચિત્ મૂરખ માગે વિષે,
 કામ અર્થ તે કામ જોય, ભર્જિત ધાન ઉદય નવ્ય હોય." ૫૮

ન મપ્યાવેશિતધિયાં કામઃ કામાય કલ્પતે ।

મર્જિતા કથિતા ધાના પુનર્વિજાય નેહ્યતે ॥ ૫૯ ॥

ચોપૈ

વાંછિત વર પામીને વળી, હરિ નીરખી હવે નીકળી,
 ચિતવતી તે ચરણ મુરાર્ય, ગોકુલ પોહોતી ગોપકુમાર્ય. ૬૦

રામકૃષ્ણ ત્રિહુ રમવા જાય, ગોપ સહિત તે ચારે ગાય;
 દૂર ગયા આતપ આકળા, વદનકમલ પરમેવા વળ્યા. ૬૧

પરઆપુ તો નારી સધની નીરથી નીસરી-પણ એથી માત્રા વધી જાય છે હત્ય.
 ૫૩ સૂર. ૫૪ લાજ-મૂળ-લાડ. મુષે. એમ ૫૬ જુગદાધાર. ૫૭ કહું-મૂળ-કયું.
 વંઝો. પામશો. ૫૮ મૂરખ. ૬૦ વંછિત. ચીતવતી. ૬૧ જહુ. આતપ.

આવ્યા તરુઅર છાયા તરો, ગીતલ દેખી શ્રીહરિ હમેઃ
 “તેજસ્વી અર્જુન! હે સ્તોક, દેવપ્રસાદ! વચ્ચપ! સ્તોક! ૬૨
 અદ્વૈત હે અસાસલ! સુખલ! સદામા! વૃક્ષવિશાલ!
 જો જો લાગ્ય આ તરુઅર તણાં, પર ઉપગાર કરે જે ધણાં. ૬૩
 વર્ષા, આતપ ને વળી વાય, મહે કષ્ટ આપણુપે કાય;
 આશ્રિતનાં એ ટાળે સર્વ, મૌન મત થ્યા મન નહિ ગર્વ. ૬૪
 સદૃશ જન્મ એ તરુઅર તણૂ, જેણે પ્રાણી હવે ધણ;
 અર્થાં આત્મ્યો વિમુખ ન જાય, સુહૃદપ તણી પસ્ય કરે સદાય, ૬૫
 પત્ર, પુષ્પ, ફલ, છાયા, દાર, મૂલ, જાત્ય, ગંધાદિ આંગાર.”

અતિ થોડૂ તે સધગો સાધં, દેહીને એ દેહીનો અર્થ. ૬૬
 પ્રાણી પ્રાણુધીયા ધન કરી, પમ સહિ જ ન શ્રેય આચરી;
 પસ્ય પસ્ય કીજે પર ઉપગાર, એહ જ સારા માંહે સાર. ૬૭

દશમે પ્રભળની કહી કયા, વસ્ત્ર દસ્યાં વિનતાનાં યથા;
 ચોપે અડસઠયે ઉદ્ધાસ, કૃણુ પ્રીત્યે કહે કેસવદાસ. ૬૮

ધૃતિશ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દશમ સ્કંધે શ્રીકૃષ્ણકૌંડાયાં પ્રવંબવથે
 નામ દશમ સર્ગ સમાપ્ત

—૩૩૩૦૬૬૬—

સર્ગ ૧૧ મે

ઋષિપત્નીચરિત્ર

રાગ ધન્યાશ્રી

વૃંદાવન રળીયામણું રે, રૂડૂ યમુનાતીર,
 માહોમાહે કીડા કરે, બલ કેસવ બિહુ વીર. ૧

૬૩ જોએ ૬૪ વર્ષા ૬૫ પરયે સાહાય ૬૬ ‘પત્ર પુષ્પ’ ને બદલે ‘પત્ર’.
 ગંધાદિહ. ર.પલો. ૬૭ સખી ૬૮ ઉદ્ધવાસ કેસવદાસ. સર્ગ ઋષિપત્ની-૧ બહુ.

સાથે સકલ ગોવાળીયા રે, રામત્વ સધલી સાથ્ય;
ક્ષણ અલગા આપે રમે, ક્ષણ વળી વલગા હાથ્ય.

૨

ત્રોટક

ક્ષણ હાથે વળગા, વળી અલગા, બહુ ખેલે તિહાં બાલ;
વેણુ વાએ, ગીત જ ગાએ, મધુર માદલતાલ.

૩

સારસ કોકિલા હંસની પચે, કરે નાના નાદ;

એક મયૂરની પચે નાચે, અરપમ ઉત્તાદ.

૪

પડછદા શાપે, વારે વા'લે, જમલી છાપા જાય;

એક મહિષ માતા પુરું પળતા, શીંગ સહિત જૈ સા'ય.

૫

જલ માંહે બૂડે; વૃક્ષ ઉડે; એક મીંચે આખ્ય,

એક વસ્ત ચોરી નૈ ઠોરી, એક પૂરે સાખ્ય.

૬

એક હરો હાસે, એક નાસે, કરે અતિ ચત્ત આત્મ,

એકનાં શીકાં શુંગ લેતા, ચમે લમ દે ગાત્મ.

૭

એક મલે મૈત્રી વિવિધ્ય વિચિત્રી, કરે ભોજન ભક્ષ,

એક પગ ચાપે અને આપે સખડી ચે સક્ષ.

૮

એક જૈ અચ્યુત વીનઘ્યા: “અમ કુધા લાગી તાત!

વિસચ્છું વાટે ખેલ માંહે, ધર તણ્ ભલ ભાત”.

૯

સાલળી સંકર્પણ સાથે હસ્તા શ્રી મદુરાજ;

મોકત્યા બાળક વિશ્વાપાલકે, જમવાને કાજ.

૧૦

જમવાને કાજ ત્રેણા, ગયા પદ મુઝાર,

મુનિમાત દરવા, દયા કરવા, તેહ તણી નિજ નાર.

૧૧

ગોવાળીયા ત્યાં કણ્ આઘ્યા, જિહાં ઋષિ કેરા યાગ,

કરે ક્રિયા આપોપણી, આપે સુરતર-ભાગ.

૧૨

એક સહઅશીર્વા લણે; એક લણે પૂરાણ વેદ;

એક કરે ચર્યા અતિ ધણી; એક પમાડે બેદ.

૧૩

૩ મધુર. ૬ વીસચ્છું. ૧૦ હસ્તા. ૧૨ કોવા. ૧૩ મી દડી 'ત્રોટક' લેઈએ,
પણ મૂળમાં નથી.

ત્રોટક

- એક બેદ, એક અબેદ બોલે; એક નાના વાદ;
ધટે નિ ધટે નિર્ણય કરે; વળી એક અદ્વિત સાદ. ૧૪
- એહવે આવ્યા ભૂત્ય ભૂધર, નમ્યા નથી દેખી ભૂત,
કર જોડી કાધી વીનતિ: “અમે દેવ કેરા દૂત. ૧૫
- અવિદૂર અચ્યુત રામ આવ્યા, કહ્યાં છે નિજ નામ,
અવધારીયે એક વાર સાહામૂ, કરો પ્રેમ પ્રણામ. ૧૬
- જગદીશ જાએ સહી સાચે, અજ ઓદન આજ,
તહો ધર્મ જાણો, કર્મ જાણો, યત્તમાં જે કાજ.” ૧૭
- એમ વિધ્યવિધ્ય વચન સંયુત, વિનય ક્રામલ વાણ્ય;
મુદ્ધર્ત એ મન દુઃખ નાણ્યું, રહ્યા જોડી પાણ્ય. ૧૮
- તોહો તે કવણ કર્મધિ, મુખસ્વર્ગ પસ્ય તે સર્વ
ગોવાળ આવ્યા ગણ્યા નહી, મન વસ્થો અતિમતિ ગર્વ. ૧૯
- પ્રીતાર પાછા વળ્યા જઈ, વીનવ્યા રામ મુરાર્ય.
વલી પુનરપિ પ્રેમે મોકલ્યા: “તહો કહો મુનિવર નાર્ય.” ૨૦
- અવનીયે આવી કરી નમ્રિયા: “વીનતિ સુણુજો માત !
હરિ રામ આવ્યા દૂંકડા, તે માગે મનોહર ભાત.” ૨૧
- માગે છે મનોહર ભાત કેહેતાં, વાત સાંભળી વલકલી;
“કિહાં કિહાં શ્રી કૃષ્ણ આવ્યા!” ઋષિપત્ની પૂછે વલી વલી. ૨૨
- નાર્ય સર્વે ટોળે મળી, હમ્મડે હર્ષે ન માય:
“આજ નયન ધન્ય આપણાં રે, જોશું તે જાદવરાય. ૨૩
- જેય જોગેશ્વર મન્ય નાવે, વસતા વન વૈરાગ્ય;
તે હરિ અણુતેજ્યા અહાં રે આવ્યા એહ જ ભાગ્ય.” ૨૪

૧૪ નીર્ણય. અદ્વિત. ૧૫ ભૂદર. ૧૭ યગદીશ. ૨૦ સુખ. વરો. ૨૧ ઋષી
પત્ની. ૨૩ જાદવરાય. ૨૪ મી કહી પછી ‘ત્રોટક’ લેખ્યે, પણ મૂળમાં નથી.

ત્રોટક

‘આવિયા એહ જ સાગ્ય મોહોદ્ધ, યત યજ્ઞયે જેહ;	
પ્રત્યક્ષ પુરુષ પુરાણુ આવી, અન્ન જાયે તેહ.	૨૫
ધન્ય ધન્ય રે કુલ આપણાં, ધન્ય ધન્ય દેહ ને ગેહ,	
એક વાર અચ્યુત આરોગે, કૃતપાક પરમ સ્નેહ.’	૨૬
જે યમશાલા બહુ બાલા, પરિધિ વસ્ત્ર પવિત્ર;	
પાત્ર માહિં ધાલી, લઈ ચાલી, વિવિધ અન્ન વિચિત્ર.	૨૭
ભતરિં વારી તેહ નારી, દેહર બ્રાત ને તાત,	
એક બાહિં વલગા, કરી અલગા, શુણી નહીં મોયવાત.	૨૮
જાદવી ચાલી, રહે ન ઝાલી, બંધી પર્વત પાજ,	
પ્રભુપ્રેમ પલકી, ચિત્ત ચળકી, જ્યજ્ઞ હંડી લાજ.	૨૯
વન ભણી રામા કરી કામા, નીકલી તે નાસ્ત,	
હરિચરણ હઈ વેગે જઈ, મળી દેવ મુરારી.	૩૦
શુણુ કૃષ્ણ ગાએ, પાગ વાએ, એક આગલે થાય,	
એકને નરહરિ નિરખવા, આનંદ હૃદય ન માય.	૩૧
એક ગ્રહી ધસથી પ્રેમભરથી, કંતે કામની ક્રોધ,	
હરિભાવ માંડી, પ્રાણુ હાંડી, પ્રથમ પામી સોધ;	૩૨
પ્રથમ પામી મોય જમ, મોગેદ મોગાબ્યાસ,	
બહુ બંધ તુટી, ગાંઠ છૂટી, કર્મ તણા જે પાસ.	૩૩
દૂર થકાં તાં તેહ જ દીઠા, તરુઅર કેરી હાંધિ,	
પીઠારી જે પ્રભુ પરવસ્યો, સુંદર સાહિ બાંધિ.	૩૪
અવલે પિચ્છ મોહામણાં રે, મસ્તક મુગટ ઉદાર,	
મકર કુંડલ કાને ધસ્યાં, ઉરવર શુંગદાર.	૩૫

૨૫ યજ્ઞયે. પ્રતક્ષ. પુરુષ પૂરાણુ ૨૮ નહીં કાંઈ જ મોયવાત. ૨૯ પ્રભુ.

૩૩ યમ. પાસ.

ત્રોટક

ઉરહાર ગુંગ, પ્રેમપૂજા, ગોપ ગોપી ચત્ર;	૩૬
શ્રી વચ્છલાંછન હૃદય ચૂં, કંઠ કૌસ્તુભ રત્ન.	
ખિહુ.બાંદે અંગદ, રૂપે રંગદ, મેખલા કટિ સાર,	૩૭
અંગુલિ મનોહર મુદ્રિકા ને, ચરણનૃપુર ચાર.	
પીતાંબર પરિધાન પાવન, સોહે સુંદર શામ,	૩૮
જમ મેઘયુત સૌદામિની, કામની દીપક કામ.	
હરિ વેણુ વાહે, શૃંગ સાહે, કક્ષ શીર્ષ વેત્ર,	૩૯
અંગુલી અંચલ પુરતા મુખે, પાવન પંકજ નેત્ર.	
કૃતવદન શાચી, નયન નાચી, ભમે ભમરી રંગ,	૪૦
કટિચરણ વેકે, લલિત લોકે, ત્રિવલ વેપ ત્રિભંગ.	
પાખત્ય પંખી રલાં દેખી, લખ્યા જમ ચિત્રામ,	૪૧
તૃણ તણ, ગૌરી પ્રેમ પૂરી, શબ્દ શુંણવા શ્વામ.	
કરિ કાન ઉંચા, નયન મીંચ્યાં, શીંગે દાખે સાન,	૪૨
વાછકં ધાવે, પય ન ભાવે ગોપીવરને ગાન.	
મૃગ ચક્રિત ઊભા, શ્રવણ શોભા, લોભે લાગા જેહ;	૪૩
ફલ ફલે પૂજે વૃક્ષ ધૂજે, નમ્યા નીચા તેહ.	
નમ્યા નીચા તેહ ને, બહુ ભ્રમર પાખત્ય ગાય;	૪૪
તેસહસ્ર અધ્યાત્મી અવતર્યાં, મુનિવર મહીઅલ માંપ.	
સ્વામી સમીપે આવી સહુ રે, આગત્ય મૂક્યાં અન્ન,	૪૫
અતિ અલજે અવલોકતી રે, ચરણે વળગાં મન.	
હોં હૃદય ગદગદ ગલે રે, નયણે ભરિયાં નીર,	૪૬
રોમાંચિત રાગા ચર્ષ રે, જોતાં યાદવ પીર.	

ત્રોટક

જોતાં યાદવ ચર્ષ કાદવ, ચક્ષુદ્વારો ચાલ,	૪૭
માનની મીંચી પ્રેમ સીંચી, લે આલિંગન માંઘ.	

ત્રયનાથ દલિયાં, અમી દલિયાં, મર્યા ચિત મુરાચ ! હરિ કરી સ્વાગત લાલી આગતઃ “કામ કહો કાંઈ નાચ !	૪૮
દીડલડા અહાને હરૂં તમને હૃદયવાંછિત જેહ, સાધ્વી સદિ એ વન ન રહીયે, વળો ગજગતિ જેહ.	૪૯
ઋષિમાગ પૂરા રહે અધૂરા લંભ કરો તે થાય; સ્ત્રી તણે ભર્તા સર્વકર્તા, નિગમનો એ ન્યાય.”	૫૦
અતિ કહિન લાગ્યાં, વચન વાગ્યાં, બાણ ચર્ષબદ્ધ અંગ, કળકળી કાતર, ચર્ષ આતર, માનની મનભંગ;	૫૧
“અહો તાત, માતા, ભાત, બાંધવ, તળ્યાં ભુવિ ભર્તાર, આવિયાં શરણે જન્મમરણે, રાખ્ય રાખ્ય મુરાચ !	૫૨
શિર ચરણ વેહેણું, રંગે રેહેણું, દેવ યાચું દાસ. વીનણું તમને નથી અહાને, અવર કેહેની આસ.	૫૩
તવ પાદપદ્મપરાગરજ તે, પ્રેમે પામિયાં જેહ, અપવર્ગ, સ્વર્ગ ને રાજ્ય અવની, સગે સધલાં તેહ.	૫૪
સગે સધલાં તેહને, વિચરંત વન મુઝાર, કયમ કરી છાંડૂં ચરણ તાહૂં”, વહે વાકવ નાચ.	૫૫
“વિનતા ! સર્વે પાછી વળો રે, આસા માગી એહ, તહાને તે દૂહવશે નહી, સાહામો ધરશે સ્નેહ.	૫૬
કામ અમુચા આજથી રે, ન કરે ભાતા તાત; ભર્તાર અતિ લજશે ધણું રે, જે કેહેજો એ વાત.	૫૭

ત્રીટક

“જે વાત કેહેજો, જેહે રેહેજો, કૃપા કરશે કંન; જમ પ્રેમ તહાને, સમ અમને, ચતુર બાંધ્યાં ચિત.	૫૮

૪૮ ૮૫યા. દલિયાં. ચિત. ૫૨ આવયાં. ૫૪ પામયા. ૫૫ ચર્ણ ૫૬ દુવશે.

૫૮ રેહેયો. ચતુર.

માઢી ભક્ત્યે વિશેષ યુક્ત્યે, રનેહસક્ષણ સારઃ
 પામશે પ્રેમદાસહિત સમુદા, સજ્જે અવર વિચાર.” ૫૯
 આધિયા ભાજન સહુ સાજન, મળી બેઠાં માંસ,
 ઋપિનાસ્થ પ્રીતિ, હૃદય હીતે, જમે યાદવરાય, ૬૦
 ભક્ત ભાવે આવે હરિ ચખાવે: ‘સખા ! જોજોસ્વાદ;
 આ અન્ન પામ્યા અપૂર્વ તે પૂર્વપુણ્ય પ્રસાદ.’ ૬૧
 તાંબૂલ પૂખી ધૂપ લેપન, પુષ્પે પૂજા કીધ,
 શિરે નખી ચાલી યર્ષ વાહલી, દેવે આપસ દીધ. ૬૨

ધર માહે પોહોતી યર્ષ સમોતી, મળ્યા સર્જન સર્વ;
 એક પાપ પૂજે, એક ધૂજે, ટળ્યા મનના ગર્વ. ૬૩
 ભતાર પ્રીણ પ્રેમહીણા, ભક્ત્ય દેખી ભાવઃ
 ધિક્ ધિક્ વિદ્યા યર્ષ અવિદ્યા, ધિક્ ધિક્ એ અવતાર. ૬૪
 યજ્ઞેશ યાચે, તે ન રાચે, એશા જે અહંકાર;
 ધિક્ ધિક્ જ્ઞાન અભારડાં, ધિક્ ધિક્ સહજ સુભાવ. ૬૫
 ઇશા જે અહંકાર મોલા, નિવારે વળી નાર;
 દેવની માયા દોહોલી, સરજે સકળ સંસાર. ૬૬
 એ ન કાંઈ તપ આચરિ, ન કાંઈ યુરુકુલવાસ,
 ન કાંઈ જપ ભણે કિશારે, ન કાંઈ વિદ્યા અભ્યાસ. ૬૭
 કિહાં પુણ્ય કર્યા કામનીએ રે, કોણ દીધાં દાન,
 અખિલ યાગ કીધાય જ્યારે, જાણ્યા પે ભગવાન. ૬૮

ત્રોટક

ભગવાન જાણ્યા, પ્રેમ આણ્યા, ભામનીનાં ભાગ્ય;
 એહને પુણ્યે, અતિ આગણ્યે, સહુ આપણું શ્લાઘ. ૬૯
 એક કહે: ‘આપણે સહાં જઈયે,’ ‘ન જઈયે’ કહેકોય;
 ‘જો કંઈ ભણે, દુઃખ આણે, દેહે દોહલું હોય. ૭૦

૧૨ મો.] ઇન્દ્રના મદનું મર્દન અને વરુણથી નંદની મુક્તિ ૮૯

વળી વિમાસી, રંજા બેસી, કરી વિવિધ વિચાર:
'અહને ઇહાંયા તૂસને, શ્રીનાથ! સર્વાધાર.' ૭૧

શ્રીરંગયાયન અનનું, તે મન્ય મુનિજન નાચે;
એ ચરિત્ર જોઈ જન ગાયશે, એક વાર અવની મુકાર. ૭૨

તેણું દાન દીધાં, પુણ્ય કીધાં, યજ્ઞના નાના યાગ;
બ્રૂદેવ બ્રૂખ્યા સોએ સંતોખ્યા, અમર આપ્યા ભાગ. ૭૩

તીરથ ત્રિભુવન તણાં નાજા, વળી અવગાઠાં મંત્ર;
દ્વારકાવાસી અને કાશી, જોશું અર્પિત અંગ. ૭૪

મધુપુરી જન્મ્યો, પ્રેમ પ્રણમ્યો જગન્નાથ લુહાર;
સાંજિને, પાંચી સુષુપ્તિ, તે પુણ્યનો નહીં પાર. ૭૫

કાપસ્થ કુલ હૃદયુતન, એમ કહે કેશવદાસ:
"વક્તા શ્રેતા તણી વિદુલ, પૂરને પ્રભુ આસ. ૭૬

પૂરને પ્રભુ આસ સહુની, ભક્તિ ભવોભવ દેહ;
અહને શ્રી હરિચરણ સરખો, સદા રહેને રનેહ." ૭૭

પૂર્વછાયા

અશ્વોત્તર અગ્યારમે, ઋષિપત્ની આખ્યાન;
એપે કેશવદાસ કહે, પરમ પ્રીત ભગવાન. ૭૮

ઇતિશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે દશમ સ્કંધે શ્રી કૃષ્ણહીરાયાં ઋષિપત્ની
ચરિત્રવર્ણનો નામ એકાદશ સર્ગ સમાપ્ત.

સર્ગ ૧૨ મો

ઇન્દ્રના મદનું મર્દન અને વરુણથી નંદની મુક્તિ

રાગ આસાહીરી

વળી ઇન્દ્ર મહોત્સવ આવિયો, હાથાં સધત્રા ગોષ,
રંગે અંગ શણગારિયાં, યાત્રા કરવા જોષ. ૧

૭૪ ત્રિભુવન તણાં. ૭૫ યગન્નાથ. ૭૬ કાપસ્થ, રાદેસુવન. પ્રભુ. ૭૭ પ્રભુ. રહેયો,
૧ આવયો. કરવાને. મોષ.

પૂછે કૃષ્ણ પિતા કણે: “કહેા એ કીહું પર્વ ?
 સામગ્રી કીધી ધણી, મળિયા સર્જન સર્વ,” ૨
 “વાસવ ઉત્સવ, વસુમતી વરસે પય પરજન્ય,
 તૃણવદ્ધી વીરુધ તણી, નિપતિ નાના ધાન્ય.” ૩
 કૃષ્ણ કહે: “કર્મે કરી, વાયુ સધલે વાય;
 કર્મે પાવક પળે; સાગર ધિર ન થાય.” ૪

ત્રોતક

સાગર ધિર ન થાય કર્મે, કર્મ ભમે રવિચંદ્ર,
 કર્મે બ્રહ્માદિક વગોયા, ત્યમ એ કર્મે ઈંદ્ર. ૫
 પાવન પર્વતઉત્સવ કીજે, જીવું આપણે જોરય,
 સોય હાથે સંમહશે સ્વામી, તાત કહું હું તેણ્ય.” ૬
 તો સહુ સખલ ચકટે માત્યા, આપ્યા સર્જન સાથ:
 ગોવર્ધનગિરિ ઉપર્ય રૂપે, જૂએ તાં જગનાથ. ૭
 તો આનંદભર્ય નદાદિક, અર્ચન કરે અનેક,
 ધૂપ, દીપ, ફલ, અર્ધ અનોપમ, ભોજન ભક્તિવિવેક,
 જે જે લાવે તે તે સહુ લાવે, આરોગે એમ તેહ,
 તેણે પ્રત્યક્ષ સર્વ સંતોષ્યા, પાવન પર્વત દેહ. ૮

વાત એથી વર્ષાધિપે જાણી, વાણીયે વર્ષા તેડે:
 “બોલે બાલક હું કોણુ તોલે, પર્વ અમારું ખંડે. ૧૦
 પળાવો ગોકુલ ગાય ગોવાળા, બાલક મૂંકા કોર્યા!
 મેઘ જો વરસો મુશલધારા, વારીયે બહુલે તોય.” ૧૧

વાદલ થવું મજ ઉપર્ય અંખર, ગાળે નાના નાદ;
 કડકડ કાલ્યક તે બહુ ભાટક, વાળે વિષમા વાદ. ૧૨

, વાએ, ઝાઝા વાય;
દારણુષ્ટય ત્રિધારાદિદુ દિશ, અતિ અંધારૂં થાય. ૧૩

અતિ અંધારૂં થાય ને, ગોધન ગોપી ગોપ,
આકુલઆકુલ થ્યા સહુ, ઈંદ તણે એ કોપ. ૧૪

“કૃષ્ણવચને કૂંડું કચ્ચું, સુરહેલન સર્વે કાધ;”
પર્વતઉત્સવ પ્રેરિયા, તો તપે એહ વિરુધ્ધ. ૧૫

આગે બિખારો કહે, છોકરડાંની ધાસ.”
વર્ષા તાં વિરમે નહિ, પચ પચ પાખ્યા ત્રાસ. ૧૬

કહે એક જન: ‘એહ જ રાખશે, સહુને સર્વાધાર,
આગે વિધન ધણું હચાં છે, બાલકથા બહુ વાર.’ ૧૭

ગોપગોપી મળી સહુએ આગે, આખ્યાસરણુ અનંત:
“વિષમ વાત, વર્ષા થકે, ત્રાહિ ત્રાહિ ભગવંત! ૧૮

ત્રોટક

ત્રાહિ ત્રાહિ ભગવંત! અનંતા, ચિંતા સઘળી ટાપ્ય,
ત્રિભુવનતારણુ, નંદનિવારણુ, પાલક ગોકુલપાત્ય.” ૧૯

“મન્ય મઆણો, એ સપરાણો, શૈલ કરશે આસાર.”
ગોવર્ધન ધરિયો કર ઉપચ, અંગુલીએ તેણી વાર. ૨૦

ગોકુલ સકલ એણીપચરાખ્યું, દાખ્યું આતમતેજ,
વરણી વરણી વર્ષા થાકા, નિર્બલ થયા નિસ્તેજ. ૨૧

મેઘકહે: “મધવનાં મુખ ધોલે, ઝોલ્ય માં, ક્ષિતિધર સાથ,
પ્રાણનાથશું પ્રાણુ ન ચાલે, જૈ તું જોડય એ હાથ.” ૨૨

આખ્યા સુરપતિ સુર લીધા, કાધો કૃષ્ણ જુદાર:
“મેં અપરાધ કયો અતિ મોહોટો, જોટો એ અહંકાર. ૨૩

તુંહજ સૃષ્ટિ તુંહજ પાલક, તુંહજ ટાલક સર્વ;
 મું સરખા મતિમૂઢ ન જાણે, આણે મિથ્યા ગર્વ.” ૨૪
 કામદુધા કહે: “કૃપા કર, તું હરિ દેવ દયાલ,
 તાહરિ માયા તુંહને સજે, જૂઝે સહી કયમ જાલ.” ૨૫

‘હર્ષ ધરી હરિ હૃષ્યે લીધો, કાધો નિર્લય જેહ
 આયસ માગી ને પગે લાગી, નાક ભણી ગ્યો તેહ. ૨૬
 કેશવદાસ કહે એ કીડા, રહિત પીડારા રંગ;
 જે જન ગાએ શુભે, સુખી ગાયે, દુઃખ ન દેખે અંગ. ૨૭
 દુઃખ ન દેખે અંગ ને, ભડિત મુક્ત્ય આપે સહી,
 સાચી સેવા પામીએ, કૃષ્ણવચન કૂંડું નહિ. ૨૮

ચોપાઈ

અગિયારસે ઉપવાસી નંદ, પ્રેમે પૂજ્યા દેવ મુકુંદ,
 ચોહોર પાછલી ઉઘ્યા રાત, જાણ્યું મનદૃષ્ટું સહી પ્રભાત. ૨૯
 કરિ સ્નાન કાલિંદી માંલ, વરુણભૂત ત્યાં વેગે જાય;
 અવગાહિ વેલા આમુરી, અહીં નંદને ગ્યા તે હરિ. ૩૦
 મહતાં નંદ કયો આકંઠ: “રામકૃષ્ણ હરિ હરિ ગોવિંદ!”
 હુંજ શુભી પાસેનાં બાલ, તેણે આવી કમ્પ તત્કાલ. ૩૧
 તો શ્રીકૃષ્ણ ધાયા તેણી વાર, વરુણ તણે ધર વિશ્વાધાર;
 મથુભીને પગે લાગો હરિ, સૌખ્યું સર્વ સપર્ષા કરી. ૩૨
 ગજરથ, તુરી મહામણિ સાર, માણિક્ય-રત્નભર્યાં ભંડાર,
 પુત્ર કલત અર્પિયા અવાસ, આગલ્ય જિભો યધને દાસ: ૩૩
 “રેવામી! ભલે પધાર્યા તમે, આજ કૃતારથ કાધા અલે;
 દુર્લભ દર્શન શ્રી શ્રીરંગ, આવી માહે આલમીસું ગંગ. ૩૪
 અંબુજણે અનુચરે અપરાધ મારું કાધો મુહુને બાધ;
 તે તે ક્ષમાવ્યો દીનદયાળ! એવકની કાધી સંભાળ. ૩૫

આ લ્યો તાત તમારો નંદ, ધસ્ય પોહોંચો સ્વામી ગોવિંદા!"
 વરણે પિતા સમર્પિત વાર, આવિયા ગોકુલ માંહ મુરાર.
 નંદે કૃષ્ણનો મહિમા કહ્યો, મળવાસી મન વિરમય યયોઃ
 "નળીયે અવતરિયા જગદીશ, આપણને પદ દાખે ઇશ."

૩૬

૩૭

પૂર્વછાંયો

સેવકનો સંકલ્પ, પ્રીછયો પુણ્યશ્લોક;
 દયા કરીને દાખ્યો, વૃજ વૈકુંઠ હ લોક.

૩૮

ચોપૈ

સત્ય જ્ઞાન અનંત વિભૂત્ય, અહ સનાતન તે બહુ જોત્ય,
 ગુણ પાયા યોગીજન જેહ, દુખે કરીને દેખે તેહ.
 નંદાદિક પામ્યા આનંદ, કરે વેદ કીરત ગોવિંદ;
 અહાનંદે ઝીસે જશે, પૂર્વસ્થિત તે તે પામ્યો તરો.

૩૯

૪૦

સર્વ બારમેં ઓતસવ ધંદ, વરણ ચકી મૂકાચો નંદ;
 ચોપૈ એકતાલીશ વિલાસ, કૃષ્ણપ્રીત્ય કહે કેશવદાસ.

૪૧

ઇતિશ્રી મહાભગવતે પુરાણે હસમ રસમેં શ્રીકૃષ્ણ કીડામાં દ્વાવસ સાર્ગ સમાપ્ત.

સર્ગ ૧૩ મો

રાસક્રીડાવર્ણન

શાફલવિકીડિત હદ,

નળી મુંદર શોભના ચરદની, ઉર્જવલ ઓપી દિશા;
 બચ્યોતો ઉકુરાજ રાજિતકલા, અરણે જ દીપી દિશા.
 દેખી માધવ મહિલકા જ કરણી, ફૂલી તે ફૂલી રહી,
 કીધું મંત મુરાર રાસ રમવા, માયા મહા આશ્રયી.

૧

૩૭ મળવાસી * ૧ શોભતા. ઉજવડ. દેખી. માધવ મધમહિલકા. મન મુરારે.
 રાસ. નંદન.

હિમે એક અનંત પ્રીત્ય ધરતો, નંદ્ય જે નંદનો,
વાલો વેણુ રસાલ બાલ વનમાં, પ્રેમા બહુ બિપતો;
સુખેા સુંદર સાદ સાદરપણે, પીયૂષ પીવા વળી,
નપ્યું અંગ અનંગ કેલ્ય ગુણુ થો, નારી નિશા નીકળી. ૨

દોહંતી દોહ વિછોદ કા વિરહિણી, ચાલી જ વૃંદાવને,
મૂકયાં બાળક ધાવનાં રવડતાં, મોહી મને માનની;
મેહંતી કાય પરીસતી જ પ્રિયને, કંકજ પામે ધર્યાં,
આવી કા અધ લીપતી જ જમતી, અંગજ અધૂરાં કર્યાં. ૩

વારે તે નિજ તાન ભર્ત જ સગા, અલખામણા તે યયા,
ચાલી ગંગાવાહપૂર પર તે, રૂપી ન કાએ જયા;
ગોપી એક જ આવતી જ વહતી, સાહી જ મેજે થકી,
સાલો ભડિત હંસ બાજ કરીને, સુંદર નાચી રાકી. ૪

મીઝ્યાં લોચન માંહ માધવ મથ્યો, યોગે જ ધ્યાને ધરી,
પામી સંગમ પ્રાણુનાથ પ્રિયનો, તે પ્રાણુત્યાગે કરી,
મોહી નારી મતંગમતંગમની, ચાલી રમે વન દિશે,
દોડો દેવદયાલ કેસિ કરનો, પૂરે વ્યકારે નિશિઃ. ૫

આવી એક અલર્જી ધર્ય થકી, લજ્જા નેહે નીકળી,
મેઈ ચરણ મુરાર્ય નાર્ય ગેહેલી, વેહલાં લેતિ હધ્યે ધરી,
મૂકી કાય કટાક્ષબાણુ હરિને, રનેહે જ સાંધી ફરી,
લીધો લક્ષ સુકુદ ચંદવહની, પાખલ્ય તે પરવરી. ૬

શ્રી ભગવાનોવાચ—

સાધ્વી સુંદરી ! શું ધંદાં વન વિષે, આવીય રાત્રે તલ્લે ?
વાહાહૂં તે મન્ય જે સુહાય સહુને, તે કામ કીજે અલ્લે;
કેમે નીકળ્યાં અજાણુ જ વને, કારણુ સાચું કહો,
જેનાં લોડશે તાન માત ભર્તા, રાત્રે ધંદાં મ રહો. ૭

૩ પરણી. મંદાવને. રહતાં. ૪ રાગા. જયા-મૂળ-અધ. ચોએ થકી. રાકી. ૫ માંહે.
વન-મૂળ-અધેમં. ૬ હરીને. પર્વરી. ૭-૩ કામ નિકલ્યાણુ આજ મને.

દીડ વજ વિનોદ ફૂલ બહેરે, રડિય રજ્ય વતી,
 મુશ્ રનેહ યકી જ દર્શન હવૃ, જાયો સવારી હવે;
 શુશ્રૂષા પતિની સતી સહ કરો, હધ્યે જ હેજે સવે;
 બૂખ્યાં બાળક વાછરૂ વલવલે, તે કુમ્હ પાયો જઈ. ૮
 નારીનો પતિ દુઃખશીવ જ રજો, ફુલાગ્ય રોગી જ જો,
 એવો વા ધનહીન એવ જ લજો, સકા તજી સર્વથા;
 તેહનું સેવન પૂજનાદિક કરો માહૂ જ ચિત્ત ધરી,
 સ્ત્રીનો ધર્મ અપાર સાર શ્રુતિનો, એ વાત માનો કહી. ૯
 રાતે જે પરપુરુષે કુલવતી વર્તાવ રામે કરે,
 નદે સર્જન લોક દુર્જન ધણી, અસ્વર્ગ તેઓ ચરે;
 માહૂ દર્શન ધ્યાન કર્તન કરો, ભાવે કયા સાંભળો,
 તેહને હૂ દૂકડો સકી મલ્યો, પ્રેમદા તે પાછી વલો." ૧૦

પ્રીનાં વિપ્રીય વાક્યબાણુ વનિતા, લાગા જ કામે જશે,
 હધ્યે ખેદ નિરાશ આશ સધથી, ચિંતા જ પામી તશે;
 મુકા હોકા, મુખે ખડી, સુખ નહી, નિશ્વાસ મૂકે વલી,
 નયણું નીર, લખે જ બૂમિ ચરણે, તૂધિયુ રહી ટલવથી. ૧૧
 લૂણા ભોચન હાય સધજે, હૈયાં ખરાવી કરી,
 ખોતી નાસ્ત્ર અરોધ પ્રેમભરથી, વિશ્વાસ આશા ધરી:
 "હા હે નાથાં અયોગ્ય આજ અમને, નિદે કહું જે તહો,
 મૂક્યા પલ અપલ તાત જનની, શરણે જ આવી અહો ૧૨
 સ્ત્રીને જે પતિધર્મે ધર્મે સળયો, તે બોલ સાચો કલ્યો,
 દેહી દેહ સમસ્ત વસ્તુગતિનો, આત્મા જ તૂને લલ્યો,
 જે કો છે કુશલા રસત વિરલા, તે પ્રીત્ય તૂશુ કરે,
 અન્યત્ જે સુન આદિ આર્તિ કરતા, હૈયે ન કહ્યે ધરે ૧૩

૮ મુશ્ રનેહ દર્શન હવૃ સવે ૮ પૂજનાદિક ચિત્તે વાતે ૧૦ અસ્વર્ગ.
 દર્શન ૧૨ પરાવી

લાગું ચિત મુખે ન જાણે ધર તે, હાથે ન યાજે વતું;
 ચાલે પાદ ન પાદ મૂલસદિતા, કીજે કિશું દેસે તું;
 સાચો સ્વામી અનંત અંગ પ્રતિ તું, આનંદ ધારામૃતે,
 નાના નાદ વિનોદ ગીત હણીયે, દેવેશ હાસી મત્યે. ૧૪
 અધિ કોણ ત્રિલોક મહિ તાહરા, ગીતામૃતે તો ચલે,
 આ યે મુદર રૂપ સૌભાગ્ય અશું, દેખી ન કે દલવલે!"

એણું તે વિકલ વિવાદ સાદ સજીતાં, યોગેસ જાણી દયા,
 આત્મારામ હસી જ રામન રમે, માધવ આણી મયા. ૧૫
 આવી એક અનેક નાચ જ મળી, ચેષ્ટા ઉદારી કરી,
 વાલ્યો વેણુ રસાલ મોહન મુખે, ગાયે સદુ સુંદરી;
 આઘ્યાં તે યમુનાતટે સદુ મળી, શીતલ વેણુ બરે,
 માંડું મંડળ રાસ લાલસપણે, આનંદ અંગે ધરે. ૧૬
 નારી બાહુમસાર રંભણુ કરી, મૂળજ લીયે વધી,
 નાના નર્મ નખામપાત રતનને, કામે હરી આકુલી;
 માની માનની માધવે જ મનસૂં, હંકાર પામી પછે,
 જાણું આજ ત્રિલોકમાં નહી વધુ, તોલે અમારે અછે. ૧૭
 તેને સૌભાગ્ય ગર્વ સર્વ દરવા, દેવે હયા તો કરી,
 હાંપ્યા અંતરધ્યાન ધૂન્ય ધરતા, હે હૈ ક્યાંહાં આ હરિ?
 આહા હા ભગવાન ! આજ અહલને મેલી ગયો ભોળવી,
 લાગે તાપ અપાર પ્રાણુપ્રિય. તે રામા સદુ રોલવી. ૧૮
 હોડે કામની હામ્ય હામ્ય ગહેલી, કરણી નિહાળે કરી,
 ચાલે ગત્યનુરાગ માધવ તણે, ચેષ્ટા વિશેષે કરી;
 એકા હાસ્ય વિહાર લાસ્ય કરતી, બાંહે ધરી સુંદરી,
 ગાજે એક અનેક ઉચ્ચ ચરથી, તે તેહ કેડે ગઈ. ૧૯

- પૂછે પીયલ, પદ્મ, વૃક્ષ: “વટ હો, શ્રીકૃષ્ણ દીઠા કહો ?
 “ચોરી ચિત્ત અમાહરાં જ સહુનાં, વાહી ગયો એ સહી.”
 “આ હો નામ અશોક શોણક ફરી, ભણ્યા ગયા કો વળી ?”
 પૂર્ણા પુત્રગ, નાગકિશર, ધણાં, ચંપા જ વૃક્ષાવલિ. ૨૦
- “દેવી તું જ કહે ભણું તુલસિકા ! જોવ્યંદપાદચિયા,
 “દીડો સયાંય મુકંદ ચંદ્રવદનો, માયા હરી મુંદરી ?”
 “હો હો માલતી ! મસ્લિકા જ, કરેણી, બઈ, બુઈ, કેવડી,
 “આંખાં, નંજુક, કાવિદારક ઉંચાં, હીહજ ઉંચો ચડી. ૨૧
- “રે રે ધન્ય તમાહી આ જ ધરણી, ઉત્પત્તવા તે મુદા.”
 પૂર્ણા તે હરણી જ, રોઝ સધળાં, પક્ષી ચ પૂછ્યાં વળી.
 x x x x x x x
 કાન્તી અન્યુત હાવભાવ-સધળાં, મોહી જ વૃક્ષે મક્ષી. ૨૨
- યાએ કાએક ખૂતના જ પહેણું, કાએક કૃષ્ણાવતી;
 ધાવે નારાય મુરાર બાલક ચઈ; કાએક સદટાવતી;
 એકે બખલ બંધ બાળક ચઈ, રીએ જ રામા તહાં,
 ભાંજે બૂરહડાસ આલ કરતી, જે યક્ષ છોડ્યા નિહાં ૨૩
- એકા કેશવરામ નામ ધરતી, ગોપાલ, ગોપાલિકા;
 એકા વત્સ બકાદિ દૈલ હણતી, ખેલે બહુ બાલિકા;
 એકા માનિની મત્ત વેણુ ધરતી, વાયે જ વૃંદાવને;
 એકા કૃષ્ણ ગોઆલ ગાય ચરતી, એન્હા જ ઉચ્ચ ધ્વનિ. ૨૪
- એકા ‘વારિદ વર્ષ વાત મ ખીહો, આ હેઠ આવી વસો.’
 કાધો પર્વત હાય, અંબર ગ્રહાં, ‘મો કાય આણો કિશો ?’
 એકા કૃષ્ણ ચઈ જ નૃત્ય કરતી, મસ્તિક કાલી તણે,
 “બૂકા નાય અનંત ! કંથ મરશે”, નાગેણી નોહોરા ભણે. ૨૫

૨૦ ચંપક. ૨૧ પ્રીયા. કાંજ, ચંદ્રવદનો. જઈ નેઈ. ૨૨ (હરણી પછી
 ‘જ’ હમેયો છે. મૂળમાં નથી.) પૂછ્યાં. ૨૩ બાંધ્યા. ચહાં. કૃષ્ણાવતી. ૨૪
 બાલકા (બાલિકા). એન્હાવ.

‘ના મેષ્ટિ’ કહે જ ગોકુલજના, કસ્યાણુ કાટિ હમે,
પીધે દાહ મુખે જ માધવ પર્યે, રાત્રે વની ત્યાં વમે,
જેનાં કામની કામ કેશવ તણા દીડાં પગેરાં પડે,
રેખા, વજ્ર, સરોજ, અકુશ, ધન્ય, આદે તિ આદે અઠે. ૨૬

એકેકાં પગલા સમીપ પગતી, ખોળે જ ખાંતે કરી,
નિર્ધે તાં નિજ નાચે એક જ મળી, સાથે અઠે સુદરી
“કાહો કામની ! કાણુ કૃષ્ણ સરસી, આનંદ ક્રીડા કરે,
“મૂક્યો કધિમ હસ્ત હસ્તિનિ પર્યે, લાવણ્ય લીલા ધરે ૨૭

“કીર્તિ પ્રણય અગણ્ય એણીય કસ્યા, શ્રીનાથ પૂન્યા સહી
“મેહેલા અહર્ન એકલા ય સધળા, એકાંત એશુ રમે
“આ જો લા નથી દીસતા જ પગલા, કધે ચડાવી ગયો,
“કામી કામિની કામનીય જ કડે, તો વચ્ચે તેહે થયો.” ૨૮

વીણા ફૂલ અમૂલ વેણી ધરવા, માનોહરા માલતી,
ગુથી રંગ અનગ સોય સરખી, આદે વની ચાલતી
મૂકી નાચે મુરાર ત્યાહ સધળી, મૂતે જ લીધી મળી,
તેમાં રૂપ નહી, કલા ગુણ નહી, ગાવિંદ ચિત્તે દની ૨૯

તો હુ કામની કાડવી ગુણવતી, રૂપે જ રૂડી સદા,
માદ્રો સૌભગ હાવલાવ મહિમા માધવ જાણ્યો મુદા
ચાકી હુ હરિ ચાલતી જ પગતી, કધે ચડાવી જવે,
જાણ્યો જહા મન રાત્ર કૈનિ કરવા, સતોય થાવા ધણે ૩૦

હા હા હા અતિ આકુલી જ થમ થયો, બેગે ન કધે ચડી,
જોયો પાગ કસ્યો અદસ્ય હરિ ધ્યા, પાછે મુંઢે તે પડી,
આત્મારામ રમે અખણિત અશુ તે જાણુ જાણે ધણુ,
દાખે તે ધણુ દૈન્ય કામ વસતુ, દૌરાતન્ય નારી તણુ ૩૧

૨૬ પગલા ૨૭ મુખ્યો લાવણુ ૨૮ એણીયે ધર્દા (લા) જકડે (જકડે)
ગમણ્યો (કામનીય) ૨૯ ત્વહા મૂળમા નથી, પૂર્વિ સાર હમેચો ૩૦ ધણો
૩૧ ‘મોઢે ને અદે ‘મુંઢે’ ૩

દીડે તે અતિ દીન દુઃખિત થકી, પૂછે સહુ કામંની,
(કે) હુતી નાચ્ય દયાલુતા જ હરિની, મુદ્ધવ જે માનની;
તો આવ્યાં તૃષ્ણ વૃક્ષ વીરુધ્ધ ધણાં, વેગે વિમાસે વળી,
દીસે નહિ પગલાં જ પ્રેમ ધરતી, પાછી વલી પ્રેમદા.

૩૨

ગાતી ગીત અનંત ચિત્ત ચલકી, ગાલીતી અંગે જિહાં,
અંતઃખાનિ મુરારિ ધ્યાન ધરતી, વાટચે જ જોતાં સહાં;
જે જે તે તવ જન્મથી અધિક થો, ગોકુલ વાસે રમ્યાં,
સ્વામી! દર્શન દાખ્ય સાખ્ય સૂર છે, પ્રાણે નહીં તું સમાં.

૩૩

રાખ્યાં તે બહુ વાર વારિ વિપથી, જે વિદ્ય આલ્યાં ધણાં,
માચ્યા દેસ અસંખ્ય વ્યાલ, વૃષ જે જગારિયાં આપણાં;
તું તો કેવલ નંદનંદન નહીં, આત્મા સહુનો રહે,
બ્રહ્મા એ વિધિનાર્પિતો ચક્રકે, તું સત્ પામ્યો ઉદે.

૩૪

સેહે સાત્વત સર્વ સંત જનને, દે તું અભે સર્વદા,
પદ્મા એક કરારવિદ્ ગર્હોને, મસ્તિક મૂકે સદા;
ટાલે જે પ્રણિપાત પાતક સહુ, ગોવત્સ પૂંડે કરે,
વાહ્યા તેહ પદારવિદ્ વેહેલાં, હૃદયે જ આણી ધરે.

૩૫

જીવે સર્જન તાપ ટાલી તરશા, પીતાં જ તાહી કથા,
નાશે કદમ્બ કોટિ કોટિ ભવનાં, તું કાં ન ટાલે વ્યથા ?
મૂક્યાં સર્જન તાત માત ભર્તા, બ્રાતા ઉદ્ધંધી કરી,
આલ્યાં શર્ણુ જ એક નાય તૂંહરે, તો કાં તમે શ્રી હરિ ?

૩૬

ગોપી એક અનેક પ્રેમભરથી, ગ્રહેલી વિલાપે યષ્ઠ,
નાવે નાય અનાય સાહસ ધણું, તો દેહલજ્જ ગર્હ;
દીડા દેવ મુરારિ દષ્ટિ સહસા, સૂર્યેન્દુ કોટિ કલા,
પીતાંબર પરિધાન સ્યામ તનુને, સોહે મહા નિર્મલા.

૩૭

‘મા જોઈતિ’ કહે જ ગોકુલજના, કલ્યાણ કોટિ હશે,
 પીધો દાહ મુખે જ માધવ પસ્યે, રાત્રે વધી ત્યાં વસે;
 જોતાં કામની કોવ કેશવ તણું દીકું પગેરાં પછે,
 રેખા, વન્ધ, સરોજ, અંકુસ, ધ્વજ, આંદો તિ આંદો અછે. ૨૬
 એકલાં પગલાં સમીપ પળતી, જોળે જ ખાતે કરી,
 નિર્જે તાં નિજ નાચ્ય એક જ મધી, સાથે અછે મુંદરી:
 “કાહો કામની! કોણ કૃષ્ણ સરસી, આનંદ કીડા કરે,
 “મુખ્યો કંધિય હસ્ત હસ્તિનિ પસ્યે, લાવણ્ય લીલા ધરે. ૨૭
 “કાહાં પ્રણવ અગણ્ય એણીય કર્યાં, શ્રીનાથ પૂજ્યા સહી:
 “મેહુંલાં અહાનેં એકલાં ય સધર્મા, એકાંત એશું રમે ?
 “આ જો છાં નથી દીસતાં જ પગલાં, કંધે ચડાવી ગયો,
 “કામી કામિની કામનીય જ કહે, તો વશ્ય તેહે થયો.” ૨૮
 વીણ્યાં ફૂલ અમૂલ વેણી ભરવા, માનોહરાં માલતી,
 ગુંથી રંગ અંગ સોય સરખી, ચાહે વધી ચાલતી.
 મૂકી નાચ્ય મુરાર ત્યાંહ સધળાં, મૂને જ લીધો મળા,
 તેમાં રૂપ નહી, કલા ગુણ નહી, ગોવિંદ ચિત્તે ટકી. ૨૯
 તો હું કામની કોડથી ગુણવતી, રૂપે જ રૂડી સદા,
 માદ્રો સૌભગ હાવલાવ મહિમા માધવ જાણ્યો મુદા:
 યાજી હું હરિ ચાલતી જ પળતી, કંધે ચડાવી જવે,
 જાણે જહાં મન રાત્ર કેલિ કરવા, સંતોષ યાવા ધણે. ૩૦
 હા હા હા અતિ આકુલી જ શ્રમ થ્યો, બેશે ન કંધે ચડી,
 ઊંચો પાગ કર્યો અદસ્ય હરિ ય્યા, પાછે મુંદે તે પડી;
 આત્મારામ રમે અખંડિત અશુ, તે જાણુ જાણુ ધણું,
 દાખે તે ધણું દૈન્ય કામ વસતું, દૌરાતન્ય નારી તણું. ૩૧

૨૬ પગલાં. ૨૭ મુખ્યો. લાવણ્ય. ૨૮ એણીયે. છડાં (હાં). જકડે (જકડે).
 કામણ્યો (કામનીય). ૨૯ સહાં મૂળમાં નથી, પૂર્તિ સાઠ કથેયો છે. ૩૦ ધણો.
 ૩૧ ‘મોદે’ને બદલે ‘મુંદે’ છે.

- દીડે તે અતિ દીન દુઃખિત થકી, પૂછે સદુ કામંની,
(ક) હુતી નાચ દયાલુતા જ હરિની, મૂઢત્વ જે માનની;
તો આવ્યાં તણુ વૃક્ષ વીરૂધ ધણાં, વેગે વિમાસે વળી,
દીમે નહિ પગલાં જ પ્રેમ ધરતી, પાછી વધી પ્રેમદા. ૩૨
- ગાતી ગીત અનંત ચિત્ત ચલકી, ગાલીતી અર્થે જિહાં,
અંતર્યામિ મુરારિ ધ્યાન ધરતી, વાટચે જ ભેતાં સહાં;
જે જે તે તવ જન્મથી અધિક થો, જોકુલ વામે રમ્યાં,
સ્વામી! દર્શન દાખ્ય સાખ્ય સૂર છે, ગ્રાણે નહીં તું સર્મા. ૩૩
- રાખ્યાં તે બહુ વાર વારિ વિપથી, જે વિદ્ય આખ્યાં ધણાં,
માત્રા દૈસ અસંખ્ય વ્યાસ, વૃષ જે ભિગારિયાં આપણાં;
તું તો કેવલ નંદનંદન નહી, આત્મા સહુનો રહે,
બ્રહ્મા એ વિધિનાર્પિતો મહુકુલે, તુ સસ પામ્યો હિંદે. ૩૪
- સેહે સાત્વત સર્વ સંત જનને, દે તું અમે સર્વદા,
પદ્મા એહ કરારવિદ્ બ્રહ્મને, મસ્તિક મૂકે સદા;
દાસે જે પ્રણિપાત પાતક સહુ, ગોવત્સ પૂઠે ફરે,
વાહલાં તેહ પદારવિદ્ વેહેલાં, હૃદયે જ આણી ધરે. ૩૫
- છવે સર્જન તાપ દાસી તરથા, પીતાં જ તાદ્રી કથા,
નારો કદમ્બ કોટિ કોટિ ભવનાં, તું કાં ન દાસે વ્યથા ?
મૂક્યાં સર્જન તાત માત ભર્તા, બ્રાતા ઉલંઘી કરી,
આખ્યાં શર્ણુ જ એક નાથ તૂહરે, તો કાં તમે શ્રી હરિ? ૩૬
- ગોપી એક અનેક પ્રેમભરથી, ગ્રહેલી વિલાપે યઈ,
નાવે નાથ અનાથ સાહસ ધણું, તો દેહલજ્જન ગઈ;
દીદા દેવ મુરારિ દષ્ટિ સહસા, સર્વેન્દુ કોટિ કલા,
પીતાંબર પરિધાન સ્યામ તનુને, સોહે મહા નિર્મલા. ૩૭

૩૩ ભેતા ને બદલે 'ભે' છે. જન્મયિ. સૂર. ૩૫ સેહેથે. ૩૬ 'એક' કમેરેથો છે.

૩૬ સજન રાણુ ૩૭ અનાથ સધણું પરિધાન.

ચર્યું ચંદનં પુષ્પં સારં તુલ્યી, મન્મથે મંથે ધણું,
 બાંધી મુદરી સામટી જ સંધળી, જે પ્રાણ આપ્યે હરે.
 એકા કૃષ્ણ કરારવિદ ગૃહીને, આનંદ અંગે ધરે,
 એકા તાંબુલપત્ર ચર્વિત ધરી, સુંબળ તેહને કરે. ૩૮

એકા અંધી અનંત સંત લજ્જતાં, તે સ્તન્ય સાથે ધર્યાં,
 દાલાં તાપ અપાર પાપ જવનો, શ્રીકૃષ્ણ દેયે(જ) દર્યા;
 એકા કાપિ કરી કટાક્ષ ધનુષા, બાણું ચ સંધાનતી,
 તેણે અંગ અનંગ બાણુ બહુલાં, પ્રેમે જ તે આંધતી. ૩૯

એકા કૃષ્ણ મુખારવિદ નિરખે, આખ્યે નિમેષે નહી,
 પાંચે અમૃત પાદ સંત સધળાં, નિત્યે અતૃપ્તા સહી;
 એકા નેત્ર કરી જ કૃષ્ણ ગ્રંહતી, યોગીવ માદે મહી,
 તે આનંદ મહા રસી રસભરી, થે મગન, સંઘા ટળી. ૪૦

ગોપીનાથ નિરીક્ષણે જ હરખી, સંનોપ સાચો યથો,
 પામે પ્રાણ અનંત ચિત્ત ધરતાં, તિં તાપ તેહનો ગયો;
 કાંતાયુધ વિધૂતશોકકલુષા, પાપસ્ય તે પરવરી,
 મોહો જેમ સવે જ ભક્ત્ય કરતી, આનંદ લીલા ધરી. ૪૧

આવ્યાં તે યમુનાતટે જલ વહે, ક્રોમલ્લ છે વાણુકા,
 વાસ્યાં કુંજ નિકુંજ મંદિર ધણાં, સાથે બહુ બાસકા;
 એકા ત્યાં જ મુરારી નારી સધળી પાપસ્ય કુંડે કરી,
 લક્ષ્મે અંગ અનંગ ક્રોધિ અધિકી, લાવણ્ય લીલા ધરી. ૪૨

કીર્ણ કૃષ્ણવખાણુ જાણુ મનનો, કુંદર્પ-દીપે ધણે,
 પ્રગટા પ્રેમ અનંત કાન્ત ચરસી, કાંઈક ક્રોધે ભણે;
 એકા ભક્ત્ય ચ જે તથા ચ નભલે, કોયેક બહુ નહી,
 એહનો કાણુ વિચાર સાર કદ તે, શ્રીકૃષ્ણ સાચો સહી. ૪૩

૩૮ ગૃહીને ૩૯ ધર્યાં. દાલાં, કરિ. ૪૦ રસભરી. યઈ. ૪૧ તિમ(ત) ચમ.
 કાંત. ભક્ત. ૪૨ વેશાં (વાસ્યા) ૪૩ પ્રેમદા (પ્રિયદા). લ્હો (હહ).

- લભતાં જેહ-ભજે હિ લાભની થકા, સૌહાર્દ તેનું મૂલ્ય,
 વોદે ચે બેવસાય વાણિ કરતાં, સ્વાર્થેય સર્ખે ધણું;
 અન્યે જે અલજે ભજે કરુણવા, તે તાં લયો આવતો,
 સાચું તે સહુ હાર્દ છેમ મનનું, બાણો તમે સુંદરી। ૪૪
- એકે જે બહુને ભજે નહીં સદા, તેહનું જ કહણું કિશું,
 પૂરા પૂરણકામ રામ અથવા, જે નિલ આત્મા જણું;
 અન્યે ક્રોધ કૃતદ્વ અર જનને, એ દ્રોહ ગુણે કરે,
 એ કીધા ઉપકાર સાર સધળા, વાહલા ન તે વીસરે. ૪૫
- “પેલું હું કરુણા કરૂં ચ ઈહને, તે પ્રીતી મૂલ્ય ધરે,
 ‘લાઘુ ધન વિછોડ ઓજ વિરહે, એકાગ્ર ચિત્તા કરે;
 “જાગ્યા વેદ નિ લોકલાજ સધળી, સૌહાર્દ મૂલ્ય ધર્યો,
 “તેણે મેં તમનેય હેત જ થકા, પારાક્ષ પેલું કર્યું” ૪૬
- એવાં કૃષ્ણ અનેક વાક્ય વદતાં, ગોપી ચ તોપી સહુ,
 ટાળ્યો તે વિરહાગ્નિ તાપ તનુનો, આનંદ ખેલે બહુ;
 માંધ્યું મંડલ રાસ લાલસપણું, એકેક ગોપી વિચ્છે,
 આપે એક અનેક રૂપ ધરતો, તે તેહ તેહને રૂચે. ૪૭
- ખાંધી બાહુ પ્રસારિ સાર રસ તે, સ્તીરત્ન સાથે રમે,
 લાગાં કંઠ કરાગ્ર ઉગ્ર તપ તે, હસ્તા જ હૃદયે ગમે;
 તોએ જે સુર લોક લોક સધળા, ખેશી વિભાસે બહુ,
 તેની નારી અનત પ્રીત ધરતી, સાચ્યે જ લાગ્યા સહુ. ૪૮
- વાહે હુંદુબી દેવ સેવ કરતા, પુષ્પો જ વર્ષાં રણાં,
 ગાયે કિંનર સર્વ કૃષ્ણગુણને તેણે ન જાણે કલા;
 વાજે નૃપુર કિકિણી વલયયુક્ત ઔરાંગી ગોપી તણી,
 મોહે મધ્ય મુરારી મરેકત યશો, હેમાંગ માંહે મણિ ૪૯

૪૪ હાર્દ મનનું ચે અગ્રજે ભજે. ભલાવતો. ૪૬ તેણે મેં તમને હેત હેતયો.
 ૪૭ એવં. વિરહાગ્નિ. વેત. ૪૮ યોગ્યે (જિગ્યે). ૪૯ મરેકત.

પાદંબ્યાસ, વિલાસ હાસ્ય મુખનું, તે ધન્ય વેળા વળી,
 હાથે જે કુચ વસ્ત્ર કુંડલ કરી, વર્ષા જતી વીજલી;
 ગાએ એક અનેક ઉચ્ચ સ્વરશૃંગ, નાચે બહુ બાલિકા,
 તેનું ગીત ચરિત્ર વ્યાપ્ત સધળે દેતી વને તાલિકા. ૫૦
 એકા ગાન સુકંઠ વંશ સરખું સારું વખાણે સહી;
 એકા શ્રાંત અનંત નૃત્ય કરતી, વાહા વ્યલાગી રહી;
 એકા ચંદનલિપ્ત હાથ હરિનો, સૌરભ ચૂંબે સહી,
 તન્વી તાંબુલચર્વિતં ચ બહુલં, ગાલે ધસે લે સહી. ૫૧
 લાધો કાન્ત રહસ્થલે વનિતયા, શ્રીકાન્ત સોહામણો;
 ગાતી કંઠ કરારવિદ ધરતી, તો પ્રેમ વાધ્યો ધણો.
 ક્રીડા એહ અરોપ શેષ ન લહે, વાગીશ જાણે નહી,
 તે હું કાટક કાણુ માત્ર કહેવા, લીલા ન જાણે લહી. ૫૨
 જૂએ જે સુરલોક નારી સધળી, કામે હવી આકુલી,
 મૂર્છા માંહ વિમાન માન સર્વિ ઝાં, ચિત્રસ્થ જાણે વળી;
 આ લોકે અવતાર ગોકુલ વિષે, તેણે સમે કામિની,
 વાંછે તે મનનાથ સાર પદવી, સેવા હુએ સ્વામીની. ૫૩

પરીક્ષિદુવાચ—

“સ્વામી જ્યે સ્વધર્મ ધર્મ કરતા, તેહને પ્રીતિ પાલવા,
 “લીધો એ અવતાર સાર સુખમાં, અન્યત્રને દાલવા;
 “વક્તા રક્ષક ધર્મસેતુ કરતા, તે જો ઇશુ આચરે !
 “ક્રીડા જે પરદાર જગપણુની, એ મોહ મિત્રે કરે.” ૫૪

શ્રી શુક ઉવાચ—

દીશે ક્ષહાંક કદાચિ ધર્મ વિસમો, ઐશ્વર્ય યેષ્ટા ઇશી,
 જાણે સાહસ મર્મ વદિ જલતાં, કાસત્ય રાખે કશી;

૫૦ કુંડલ. વર્ષા. બાલિકા. ‘દેતી’ને બદલે ‘દે’ છે, પણ કોપી મેળ વટે છે.
 ૫૧ તાંબુલ. સરખું. ૫૨ કહેવા. ૫૩ સુરલોક. આકુલી. માંહે. સવે. હોએ. ૫૪ પ્રીતી.

- પ્રસિ એ મનસા અનીધર કરે, નિશ્ચે વિનશ્ચે સહી,
સોહૈ વિષ શ્રીકંઠ કંઠ ધરતા, બીજા તે જીવે નહી. ૫૫
- ગોપી જે હરિ સાથ રાત્ર રમતી ભર્તા તે દીકી મળા,
જૂથો એહ ચરિત્ર ચિત્ર હરિનાં, માયા ન જાયે કળા;
કીધી રાત્ર જ એક એવડિ હરિ, ધાતા તણી જેવડી,
લીલા એ પરમેશની જ કહેવા, સમ્મર્થ કાએ નહી. ૫૬
- હોએ થે પરભાત રાત્ર વિરમી, ગોપી જ આવી ધસે,
નાના કામ કરે ન વિભ્રમવશે, લીલા ન તે વિસરે;
આપો એહ પ્રસાદ કૃષ્ણ ઇહને, તે દેવ કહને નહી,
બ્રહ્મા, ઈશ્વર, ઇન્દ્રરાજ જીઅતાં, ગોપી જ વહાલી થઈ. ૫૭
- ગોપી કૃષ્ણવિલાસ રાસ રસમે, ગાએ જ પ્રેમે કરી,
દા વા કર્ણ સુણે જ પ્રેમભરથી, તેહને જ તૂષે હરિ;
આપે વાંછિત ભુક્તિ ભુક્તિ અથવા, ધર્માર્થ યાએ વહી,
કાની કામ જ લોભ કોષ દેહના, તે દોષ જાએ ટળા. ૫૮
- સ્વામી! મેં જ અજાણ્યુતે, અપહતે, કીર્તન તારું કર્યું,
તે હું કૃષ્ણ કૃપાલ બાલક લણ્ણી ખાંને જ કીજો ખરું;
યાએ કેશવદાસ આસ સખી જો રાસ કહ્યો રમે,
તહોં હું અપરાધીયો જ જમતો, મું રાખવો તું ગમે. ૫૯

પૂર્વછાંયો

સર્ગ તેરમે શ્રી હરિ કીધી ક્રીડા રાસ;

ચોપાઈ સાહે ભત્રી, કહે એમ કેશવદાસ. ૬૦

ઇતિશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે કરમ સ્તંભે શ્રીકૃષ્ણક્રીડાવાં રાસક્રીડાવર્ણનો નામ
ત્રયોદશ સર્ગ સમાપ્ત

—૩૩૩૩૩૩—

૫૫ ઈશ્વર. દીશે. પ્રસિ. અતિશ્વર. ૫૬ 'ચિત્ર' ને બદલે 'ચરિત્ર' છે. ૫૭ તેથી
મેળ વધે છે. પરમેશની. કહેવા. ૫૭ બીશરે. ઐંદ્ર. ચાતાં. ૫૮ વિલાસ. વસે.
મુક્તી. ૫૯ પાંતે. ૫૯. રાખવો. ૬૦ ત્રયોદશો. સર્ગ સમાપ્ત.

સર્ગ ૧૪ મો

દૃષ્ટાનું લાલનપાલન અને પદ્મગવિભાચન
ચોપૈ

એક વાર ચાંપ્યા અંબિકા, યાત્રાને જન ગોકુલ યકા,
ચક્રે જોતરી બેઠા સદુ, લડા બોજ તે માંદિ બદુ. ૧
રનાન કન્યા સપતે સરસ્વતી, પશુપતિદં પૂજી પાર્વતી;
અર્પે પાવ નાના નૈવેદ, વિપ્ર વહે યમ આશિર્વેદ; ૨
બ્રાહ્મણને બાદ દીર્ઘા દાન, ઉપચ્છ અંબર બોજન પાન;
નંદાદિક જન્માડી નાત્ય, તટિનીને તટ મુતા રાત્ય. ૩
કામક અજગર આગ્યો જયો, નદગોપ ગળી ગ્યો તયો;
નંદે કાપ્યો અતિ આહંદ: “મરુદધ્વજ રાખો ગોચંદ.” ૪
અડયણ

“તો ગાત્રી તજો સંહારદ કાલાગ્ન્ય સજન કરે જે સારદ;
“આ વેદા એમ કાં વિસારદ, સદારણાને તાણી સારદ.” ૫
થુ થંડ

અજગરને શિર ઢાડિયા લાતદ, ગોપે ધણી પચ્છ કીધી ધાતદ;
તોણે તેદ ન મૂકે તાતદ, મુર થ્યો લક્ષ્મીવરની લાતદ. ૬
મુંડણ

મજવામી મન થ્યો આનંદદ, મરણ યકી મૂકાગ્યો નંદદ;
“સાધુ સાધુ” એમ વહે મુનંદદ, “લલેપુત્ર પામ્યો ગોવિંદદ.” ૭
મેહેજે મરણ પામિયો સાપદ, છૂટો સાપ તણાં સંતાપદ;
પુણ્યવંત થ્યો નિર્ભય પાપદ, અદ્ભુત વિદાધર થ્યો આપદ: ૮
અડયણ

“સ્વામી! માહું નામ મુદર્શનદ, પરમ ભાગ્ય હું પામ્યો દર્શનદ.
“પદ્મગદાધર હોય મુદર્શનદ, દુલ્લભ જે બ્રહ્માદિક દર્શનદ.” ૯

૩ તટિનીને, ૪ રાખ્યો. ૭ વજવાસી. મુનંદદ. આનંદ. નંદ. મુનંદ. ગોવિંદ.
૮ અદ્ભૂત. ૯ મામાં કરે પાડની સાથે અંતિમ શબ્દ ‘દ’ હમેશો છે.

ચોપૈ

પ્રણમીને પંગે લાગી વસ્યો, ગોકુલ શોક સમૂલો દટ્યો;
આઘ્યા ધસ્ય અચ્યુત ને રામ, હર્ષે પો'તી હઠ્યા હામ. ૧૦

એક વાર અરુણોદય કાલ, જનુની ગુણે ગાતી ગોપાલ:
“વત્સા! જગ્ય ફરે હવું પ્રભાત, તારૂં દુઃખડાં લેજી તાત! ૧૧

“કૃષ્ણ ભવને કોઈ વરીશ” એમ કહીને દે આશીશ.
આશસ લાલસ ઉઠ્યા હરિ, હર્ષાં માતા નિરખી કરી. ૧૨

ઘસત આગૃહિ વિમાતમાગતં, કૃષ્ણ જીવ શરદાં શતં શતમ્ ।
इत्युदीर्य सुतरां यशोदया दृश्यमानवदनं भजाम्यहम् ॥ ૧૩ ॥

છંદ-ભુજંગપ્રયાત

૪૬ આવતી ગોપિકા પાતલી એ, ઉધા આવતી આઉશી કટપ લઈ,
૪૭ શે દંતધાવા કરી, દોપ ટાલે, કપૂરે કરી ઢાગલા મહોં પખાલે. ૧૪

લઈ હેમની કાંકશી માત મ્હોટી, પછે ઓળતી આપણે દાસ્ય ચોટી;
મહા મદનં મોધરેલે કરાવે, ખસ્યે ખાંડની કૃષ્ણને નેવરાવે. ૧૫

યમુનાજળે મૂવતી હેમગોળી, ભરી ઉપ્પુ પાનીયમાં તેહ ભેળી;
મળી કામિની કૃષ્ણનું દિલ ચોળે, અતિ આનંદે નંદનંદો અંધોલે. ૧૬

લલાં પટ્ટકાશાં પરિધાન દીધાં, મધુસૂદને કરતુરીચંદ દીધાં.
શરીરે વળી શેણુગારો અ સાસ્યા, ચડી પાવડી મંદિરે તે પધાસ્યા. ૧૭

તિહાં માંડિયા પાટશું ઘાટધાટા, સવે હેમસિંહાસને રતન ભેજાં,
તિ જીપેર થાલા પ્રવાલા જ કરા, વિચ્યે ચોસણું પાટકા ચ્યાર ફેરા. ૧૮

અરોગે પછે અચ્યુતો, માત પ્રીશે, યશોદા બુધે તેહને મન લીમે.
લઘલાડુઆ, ખીર ને ખાંડ ખાજાં, લલે ભાવને ભોજનાં મોહલાઘ્યાં. ૧૯

નવું ઘી શિઈગોપિકા ગાનું તાવી, તથા કાપિ જિનાવડી થેઅ લાવી
કરી પાક નાના વિધિ શાક આજાં, પરીશાં જમત્રાયની યાલ માંદાં. ૨૦

૧૪ (મૂળમાં) પાદ ૨ ભું-કધારવતી કટપવૃજ શાખા; અર્દીઆ પાદ મુધાર્યુ
ઉ. પખાલે. ૧૭ રાણાગાર-સાસ્યા. ૧૮ માંઆ. ૧૯ ભૂંચે મન હીશે. ૨૦ યર્ગનાયની.

તથા કાપિ આંખારસે પ્રેમ ધોળી, ભરી વાટકા હેમના લેઈ આવી,
તથાન્યા કપૂરે કરી ફર ભેળી, વળી કસ્તુરિકા રસે મધ્ય મેલી. ૨૧

ત્રોતક

કુંઈ આયણું અંબ તરુઅર તણું, ફલ કામલ સુંદર સ્વાદ ધણું;
બલકેશવ બે જણુ માંદિ જમે, બુધિરાહિણી માતને મન ગમે. ૨૨
હરિ હસ્ત ધૂધા યમુનાનિ જલે, કરી મહીંણુ નિર્મલ નીર ધણે;
બહુ બાવન ચંદન હાથ ચલે, ભરી ગાલ કપૂર પુગી તંબુલે. ૨૩
મળી સાથ ગયા, સહુએ વનમાં ભલ શીગલ મૌહરી વેણુ વહે;
વળી ગોલણી વાટ ગોપાલ જોતી, જશોદા તિહ આવતી મન મોહી. ૨૪
પથી પૂછતી વન્ય વને સહુને, કહિં દીકડો સામળો વર્ણુ કુણે;
મુખ મુગ્ધ હઈ બહુ સેદકણા, જમ્મ અંશુ નિર્મલ ભાતિવર. ૨૫
ધમ આકુંડી યૈ પથીપાદ જુએ, ધવજ, અંકુશ, અંશુજ તેહ સુહે;
યમુનાતટ તો યદુવીર દિઠા, અતિ આદરથી જ કરે મિઠાં. ૨૬

ચોપૈ

ગોપીનાથ વળી આવ્યા ગેહ, નંદ સહિત અરોગ્યા તેહ;
એમ મજવાસી કરે કાલ, સફલ કરે શાંભલીપો બાલ. ૨૭

પ્રસોક.

ફન્દુક્રીડાવિગલિતધનસ્વેદમુગ્ધાનનશ્રી:

ફચિદદૃષ્ટઃ કુવલયદલશ્યામલઃ કોપિ બાલઃ ।

પૃચ્છન્તી યા પથિ પથિ યયૌ વ્યાકુલા નંદપત્ની

તીરે તીરે તપનંદુહિતુઃ કૃષ્ણમન્વેપયન્તી ॥ ૨૮ ॥

ચોપૈ

એક વાર સેજે શીનાય, રમતા હૂતા રાધા સાથ;
વૃંદાવનમાં દીડો ફર, ભણે ભામિની આવે શૂર. ૨૯

૨૧ લઈ. કસ્તુરિકા. ૨૨ મન. ૨૩ હરી ધોધા જલ યમુનાને નીર્મલ,
ચોલે વણુલે. ૨૪ મોહો. ૨૬ દીકા ૨૮ પ્રત્નદાવનમાં.

- કુંડ મૂઝ લતાં અતિ લીંછ; જાણ્યે પ્રત્યક્ષ રૂપે રીંછ;
મધ્યે જુસ ને અતિ ક્રોધ, તે આવે જીમતો યોધ. ૩૦
- જુધ્ય કહીને યા ગોવાલ; રાધા સાંહ પડી તતકાલ;
તે જોતાં બહુ પાડી જીખ: “અમ બંતર કે વલગો અંખ!” ૩૧
- પતિને મનિ અતિ વિસ્મય થયો, દુષ્ટ ભાવ તે તતક્ષણુયો ?
“કથમ કરૂં આ માનની મૂર્છ” પૂછી ભરડા, પૂછી બૂર્છ; ૩૨
- પૂછા જોશી, પૂછા જાંણુ, અબલા કાપ હિંગારે પ્રાણુ;
ખડી આપડી કાચક કરે, કાચ કઈ શુકન આગળ ધરે. ૩૩
- કાચેક મંડળ જીજે મંત્ર, કાચક વળા વિડારે યંત્ર;
સાસુ કહે: “સાજ નહિ થાય, વહુને બંતર વળગો માય!” ૩૪
- એક કહે: “ઈલાં ગારડી, દેખાડું જો છો સૂખડી;
“નંદ તણો નંદન અતિ જાણુ, આગે ગર્ભ કરૂં વખાણુ. ૩૫
- “એણુ અધાસુર માર્યો સાપ, બંધનથી મૂકાવ્યો ખાપ;
“ઠાલી જલ પેશી રોલિયો, આંગલિયે ડૂંગર ઢોલિયો. ૩૬
- “મંત્ર તંત્ર ને ઊપધ વ્યાધ્ય જાણું, જનને કરે સમાધ્ય;
“જૂતપ્રેત બંતર વૈતાલ, તે સધલા ટાલે તતકાલ. ૩૭
- “શાકિની સહુ બીહે એ ચકી, બાલ થકે જેણુ મારી બકી.”
સાસુ, સસરો, નણુદી, દેર, સુજન મલિયા સવિ અ્યહુ ફેર. ૩૮
- નંદ તણે ગૃહ આવ્યાં તેહ, વહુની કહી વ્યવસ્થા દેહ:
“માત યશોદા ! સારો ચાડ, પર્મે લાગીને માનું પાડ. ૩૯
- “રાધાને છે અતિ અસમાધ્ય, પુત્ર તમારો પ્રીછે વ્યાધ્ય;
“ફોતો એ કાંઈ આપધ કરે, રખ્યે મા ! માફી વહુ મરે.” ૪૦
- વદે યશોદા: “કાજો કૃષ્ણ, એ કાંઈ પ્રીછે નહી પ્રમ;
“જાણુ વનગોરુની વાત, પાધરથી એ સધજો સાથ.” ૪૧

- “ના બેહેના હું માગું માન, આ વેલા ઘો જીવતદાન;
 “આજ પછી અમે ચાશું દાસ, એહ અમારી પૂરો આશ. ૪૨
 “આપી કહે એ જીએ વ્યાધ્ય, ને જાણે તો કરે સમાધ્ય.”
 કૃષ્ણ કહે: “બેહેલા ગોવાલ, આ ને મુજને ખોલે આધ. ૪૩
 “તેણે એ વનિતાની વાત, મુને કશી મ કેશો માત!”
 તેહ તણી સાસુ દુઃખ કરે; નયણે નીર જ ત્યમ ત્યમ ભરે. ૪૪
 “ભલું અમે જીલરાં નાથ!” જડુનાયકને જોયા હાથ:
 “હવે નહિ કહે કાંઈ કિશું,” ત્યમ ત્યમ હરિને આપ્યું હસું. ૪૫
 જનુનીયે મોકલ્યા પદુનાથ, રાધાનો જઈ જોયો હાથ:
 “વૃંદાવન યમુનાને તીર, મોહોટો બંતર વલગો વીર.” ૪૬

પૂર્વજાયો

શ્રી કૃષ્ણોવાચ-

- “ખીર ખાંડ ખાનં ભરી, કિપસ્ય નાના અન;
 “એહ જ અનુદિન એકલી, મોકલજો મહાવન. ૪૭
 “તે બંતર અતિ પ્રીયુશે, સાહોમી કરશે સાર;
 “ધન કણ છોડું વાજરું, દુઃખ નહી લગાસ્ય. ૪૮
 “જે દિને ત્યાંહાં જાયશે, નહિ તે દિન અંગરોગ.”
 કહી અમ્ર કશવ વજ્યા, જાણ્યો સધજો જોગ. ૪૯

ચોપૈ

- તહીયેથી જાએ તે નાસ્ય, વળી વિશેષે વન મુજાર;
 વારે નહી કેા ભર્તાં ભાત, એમ જોણી અંતરની વાત. ૫૦

ગીત-રાગ આશાવરી

- વિરહભાવે ભજતાં નિશી ભામિની, જાણી જગદાધાર
 સાદ કરે એમ ‘રાધા રાધા,’ તોહે ન ખોલે દ્વાર ॥ ૫૧

“ત્યજ અલિમાન ગોવાલી ! ધર્ય આયો શ્રી વનમાલી, (ધ્રુવપદ)

“પ્રાદે ચરણ ચતુર્મુખ સેવે, કિંકર હોય કપાલી.” —ત્યજ૦ ૫૨

“જે વનમાલી તો કૂલ વેચ જૈ; ચુંમે બેસ મુલાલાં.”

“મુણ્ય ચતુરી ! હું ચક્રી.” “તું કાણ કવણ કુલાલાં.” —ત્યજ૦ ૫૩

“અરે અરે અનંત હું અબલા !” “નાગતમે, હમ નારી.”

“હું હરિ, હેલાં હશ મહિરખણી !” તું માંકડવનમુઝારી.” —ત્યજ૦ ૫૪

પ્રેમકલહ એમ પચ પચ મેંડ, જમ હોય કોયક કામી;

બાર ઉધાડી મથો મધુસૂદન, કેશવદાસચો સ્વામી. ૫૫

એપે

એક વાર આવી ગોલણી, રાવ કરી કેશવની ધણી:

“માત ! માંડ ન વારો તહો, એમ કરતાં ક્યમ વસીયે અહોં?” ૫૬

કારિકા

“સુન હો યશોમતિ માય ! કૃષ્ણ કરતહો હે અતિ અનિઆય.

ત્રોટક

“કૃષ્ણ કરત હે અન્યાય અતલીબલ, ગોપીકા કલો ન માને;

“દેખત લોક, લાજ કુહું નહી, નાચ્ય ગોલાવત હી શાને ?

“હમ ગુનવંતી સતી મુલખણી, યદ બિધ્ય રલો ન જાય;

“કોપદિ કાલ્ય મુનેગો કંસાસુર, સુન હો જશોમતિ માય !” ૫૭

કારિકા

“અરે અરે બાહિરી ગોપી ! તં લાજ હમારી લોપી:

ત્રોટક

“લાજ હમારી લોપી તુંમહી, સખ મિલ બાલ બૂલાયો;

“જહાં જહાં ફિરો ગહન વન ગોચર, તહા તહાં સંગ આયો.

“અંજ અંખિયાં કાયો તુમ અંજન !” કહે ઇમ માતાકોપી:

“છાંડો સખ ચતુરી ચતુરાઈ અરે અરે બાહિરી ગોપી !” ૫૮

કારિકા

“કપટ કરે હે તુમ આગે, શેજ સૂયે નહી જાગે.

ત્રોટક

“શેજ સૂયે નહી જાગે સુંદર, બાલક આપ બોલાવે;

“યમુનાતીર તરુન સજ દેખત, મોહન જેનુ વળવે.

“લીનાં ચિત્ત ચૂરાર્થ ચતુર્બુજ, કહતે કુશ્મ ન લાગે;

“હમ અબલા એ ધીર ધરનીધર, કપટ કરે હી તમ આગે.”

૫૬

કારિકા

“કુંબર મેરેરી છેટો, માનની બોલ માં ધમ બોટો.

ત્રોટક

“કમોં કર ચિત્ત ચોરાયો, અજ હું બોલત કુહુ ન આવે;

“કલ પરમું કેા જાયો, (તુમ ચિત્ત કિસ્તબિધ્ય ચુરાવે.)

“મહી અંબુલી ચલાવું ગોવિંદ, નાહો માધો મોહોટો,

“સ્ત્રીકો ચરિત કરો અમ આગે, કુંબર મેરો છેટો.”

૬૦

કારિકા

“માતા ! કહનો ન માને, કામલુગારો તાહારો કાન.

ત્રોટક

“કામલુગારો કાહાનક કહીયે, બદ્ધ બિધ રૂપ દિખાવે;

“હમ આગે હોય મયલુમનોદર, બાલક હો કર આવે.

“બૂઝો નહી યહ પૂતક પ્રાક્રમ, જો લહીએ ભગવાન;

“શનકા બેદ કલહિ નહી કન હો, માતા કહનો ન માને.”

૬૧

કારિકા

“યે ધાતા સરજી નારી, સહિ તે રૂપસેં હારી.

ત્રોટક

“સહિ તે રૂપસેં હારી સુની હે, અધટિત ધાટ ધટાવે;

“માયા કરેકે વિશ્વકું મોહે, અબલા અચલ ચલાવે.

“કહાં તુમ સહ સગને હો મુંદરિ, કહાં યહ એક મુરારિ.

“ત્રિભુવન માંહિ નહી કો તોલે, ધાતા સરજી નારી.” ૬૨

કારિકા

“ન રુચે નંદકી રાની ! મત કહો માત રીસાની.” (ધ્રુવપદ)

ત્રોટક

“મત કહો માત રીસાની, બોલે યહ અપરાધ હમારો;

“ધરમે રહે સદા સુનસાગર,” કોમલ કુંવર તહારો

“સખી સખી તુહારી પૂવે, હમ અદિરી અગ્નની;

“બડેસે હેતી એસી બાત ન કીજે, ન રુચે નંદકી રાની.” ૬૩

કારિકા

યહ બિદ્ધ કરહી અનુદિન કીડા, બનિતા જાંઝન ક્ષીડા.

ત્રોટક

બનિતા ક્ષીડા જાંઝ હિ બોલે, હવે માત હસાવે;

મિંદર કાજ કરે નહી કેસે, મિસ્ર કર માનની આવે.

કેશોદામ કહે ધન્ય ગોપી, ધન્ય સુખસહેનીડા;

ચરણકી રેણુ ચતુર્ભુજ વંછે, યહ બિધ અનુદિન કીડા. ૬૪

ચોપૈ

સર્ગ ચૌદમે ટાંચો શાપ, અજગર ચક્રી મૂકાચો બાપ,

ચોપૈ પાંસડમે સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ. ૬૫

ઇતિશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકીડામાં પન્નગવિમોચન

નામ ચતુર્દશ સર્ગ સમાપ્ત.

સર્ગ ૧૫ ગો

શંખચૂડ, બોમ, વૃષભ અને કેશીના સંહાર
રાગ ગોડી

વસંતવિલાસ

પેહલું મધુમી ગણપતિ, સરસ્વતી કરું જીહાર,	
દો મુજ વાણી બ્રહ્માણી, ગાળી નંદકુમાર.	૧
હવે આવિયો ફાગણ માંસ, સર્વ નારયની પૂર્ણ આશ;	
ખેલવા વૃદ્ધા વૃંદાવન, શ્રી કૃષ્ણ મળવા કીધું મન	૨
કરવરે મૌહર્ય ગીગલૂ વાયે વેલૂ મૃદગ;	
સાથે સહુ ગોવાળીયા, બાળ બોલે રગ.	૩
લીધાં કનક કચોઅર્જા, ધોવાં ચદન સાર;	
મુગમદ મુંદર કેસરે, જાટે એક ઉદાર.	૪
સાંઢા જોડે લાલ શુક્લાલ અતિ, વધી માંહેમાંહે વસંત;	
એણી પર્ણે જીરમ છોત્પશું, રોલ્ય કરે બહુ સંત.	૫
હરિ પાખત્ત સવિ કામિની, યામિની ગર્ભ બે યામ.	
જન્મ આંદણી માંહે નિશાકર મોહે, તે પસ્ય દીમે સ્વામ્ય.	૬
ગોલણી સવિ ધૌવનમદમાતી, ગાતી શુભ ગોપાલ;	
તેણુ તાનેધી શ્રીરગ નાચે, રાચે દેવ દયાલ.	૭
એણિ પર્ણે રસ તે અનુભવતી, મુવતી યાદવપીર;	
અંતર્ધાન હુઆ હરજી ત્યહાં, યે પસ્ય શીત શરીર.	૮
ભૂમે પડી તેહ દલવલે, વણે ન ચેતન અંગ,	

૨ ચેવવ. ૩ ને બદલે લહીયાએ '૪' અંક લખ્યો છે મન્દાવન ૧ નીરા-
હર. હીરો. ૧૦ વર્ણયા. ૧૧ આવયો ૮ મૂળમા અંક '૪' છે, જ્યારે ખરી રીતે
૮ નોજ અંક બોધએ ૯-૧૦ આ બેને બદલે ૫ નો અંક લહીયાએ લખી કમમાં
બૂવ કીધી છે ૧૧-૧૨ ને બદલે લહીયાએ ૬ નો અંક મૂક્યો છે. ૧૩-૧૪ ને
બદલે ૭ નો અંક છે.

કમલ જેશું તેહનું વયણુ, બ્રમર કરે તિહાં ભુંગ.	૯
મૂકે સાસ ઉસાસ રે, આશ ગઈ મન માલ;	
શે લે ધાતા સરજિયાં, વર્જિયાં નયન તે કાંલ.	૧૦
આવિયો ઋતુ તણો રાઉ રે, નાહ ત્યજી યો નેહ,	
વાજિયાં કામનાં બાણુ રે, પ્રાણુ ન છડે દેહ.	૧૧
બાવન ચંદન ને વળી કેસર, સહીઅર ઉરવર લાય,	
શરીહર કિરણુ હૂણીદલ શીતલ, સોય ન અંગ્ય મુઢાય.	૧૨
અસુખ કરે, દેહ પર્જલે, વલે નહી સહી સાન,	
હાહા હૂંતી હીંડતી, જોતી દહો દિશ કાહોંન.	૧૩
પ્રિય તણે વિરહે સંતાપી, પાપી પીડે કામ,	
હજી ન આવિયા તો હરિ અવર મહી ગઈ ધામ.	૧૪
તે નારી પુણ્યવંતી રે, સતીશિરોમણ્ય જાણ્ય	
રાયે રંગશું કામી રે પામી સારંગપાણ્ય.	૧૫
રાખું વારી વદન રે, રુદન કરે નહી માય,	
જોવ્યંદના ગુણુ સંભારિયા, વિશ્વેશ્વર તે નમ્ય જાય:	૧૬
“જો તું સમરથ સખલો રે, અબલા છાંડી ન તેણ્ય,	
“પણુ તું ખીલીનો આગે રે, અનંગ કસો શિવ જેણ્ય.”	૧૭
અતિ વિલપતી કામની, સ્વામી મન લીયો માંય:	
“જાઓ જાઓ માહા પ્રાણુ ! રે, ચરણુ જહાં ચકુરાય.	૧૮
“વિરહ તણાં દુઃખ વામી રે, પામી ત્રિભુવનનાથ;	
“આજ દિહાડો ધન્ય ધન્ય, ધન્ય ધન્ય આણુની રાત.	૧૯
“આજ સકલ પુણ્ય કીધાં રે, દીધાં મેં જહુ દાન;	
“આજ જાગ મેં યજ્ઞવિયા રે, નાહી જ ગંગાસ્નાન;	૨૦

- “આજ ઉમાપતિ વૃક્ષા રે, વૃક્ષા અમીચે મેહ;
 “આજ કલ્પતરુઅર અમ તણે, આંગણે ઉમિયો જેહ.” ૨૧
- નિશિ વશિ કીધો નારીયે રે, મુરારી સુંદર શામ.
 ગેણિ પચે કાજણુ ખેલી રે, હૈયાની પૂરી હામ. ૨૨
- દે આલિંગન અંગના, રંજ નાના વિધ્ય હોય,
 મળી અછે મનોહર દોલીય, હોલીય મુર સહુ જોય. ૨૩
- અભિનવો કૃષ્ણવિલાસ એ, રાસ રમ્યા હરિ જેહ,
 પ્રેમ ધરીને જે ગાયશે, યારો નિર્મલ દેહ. ૨૪
- દ્વારકાવાસી, કાશીવાસી અભ્યાસી, લહે બલ્લસાન,
 કૃષ્ણચરણરત તે જન, જે જન કરશે ગાન. ૨૫
- છૂટે ભવ તણા પાશ રે, પૂરે નરહરિ આશ
 મહિ, તારાદેનો યુત કહે એમ કેસવદાસ. ૨૬
- ચોપૈ

- એમ રંગે જહાં રામા રમે, શંખચૂડ આંગો તે સમે,
 ધનદ તણો અનુચર અતિ દુષ્ટ, પ્રેમદા લૈ ચાશે પાપીષ્ટ. ૨૭
- અબલા જન કરતી આકુંઠ: “ત્રાહિ ત્રાહિ શ્રી મુકુંદ!”
 શબ્દ શુણીને દીનદયાલ, મિહુ બાંધવે કસ્ય લીધા સાલ. ૨૮
- તિ પૂઠે અતિ ધાવા ધસ્યા, કાલકાટ જમ અંતક અશા;
 મન્ય જાણ્યું મુહાકે આ મૃત્ય આસન આલ્યુ દીશે અત્ય. ૨૯
- નાડો તે ચૂકીને નાસ્થ, અલિયા કેડે જઈ મુરાર્ય,
 મુહિટપ્રહારે હવો હતજીવ, રૌદ્રપણે તે પાડી રીવ. ૩૦
- માયા તણો મણ્ય હૂતો જેહ, સંકર્ષણને સોંપો તેહ,
 રાત્યદિવસ તે રક્ષા કરે, માધવ ગોપીનાં મન હરે. ૩૧

૨૫ દ્વારકાકાશીવાસી અભ્યાસી. ૧૫-૧૬ ને બદલે ૮ નો અંક છે. ૧૭-૧૮ ને બદલે ૯ નો છે. ૧૯-૨૦ ને બદલે ૧૦ નો છે. ૨૧ અને ૨૩ ને બદલે ૧૧ નો અંક છે. ૨૩-૨૪ ને બદલે ૧૨ નો અંક છે. ૨૪ ધરનીને. ૨૫-૨૬ ને બદલે ૧૩ નો અંક છે.

પૂર્વછાયા

રાત્રે હરિ સાથે રમે, દિવસ દોહિયે જાય,
ગોપી હરિ હૃદયે ધરી, કૃષ્ણ તણા શુભ ગાય

૩૨

ચોપૈ

એક વાર આ રો અગિયે, મજ માહે વૃષભાસુર દુષ્ટ,
ઉંચી કોલ્ય, કઠન અતિ અગ, પ્રતક્ષ જાણીયે પર્વતશૃંગ

૩૩

મસ્તકે પૂજ ધન્ય તરકાન, વાકા લોચન ને રિકરાજ,
હેરિત અતિ ગાજે આકાશ, શબ્દ સૂણી સુર પાખ્યા નામ

૩૪

પુરતાને ક્ષતિ ધૂળે જેહ, આવીને ઓખાઓ તેહ,
ગોપી ગોપ ગોનાળા ગાય, નાહા નરહરિ શરણે જાય

૩૫

“નાહિ તાહિત દીન-વાન” અમુક એક આ આઓ કાલ
‘મા મૈટ’ મુખે એમ ઉચ્ચરિ, ગાળ્યો જેમ ગાજે કેસરી

૩૬

પૂર્વછાયા

હરિ દેખી દીધી હડી, સાહોમો આ રો સાય,
પાવ ની પસ્યે પળને, જમ જમ જૂદો ચોધ

૩૭

ચોપૈ

શ્રીકૃષ્ણે સાથા શીગડા, અણિઆના વાકા અતિ વડા
મરડીને માથો તેણી વાર, મજમા વર્ત્યા જેજેકાર

૩૮

કલ કને તેહના વક્ષભ ગયા, સમાચાર સવિ તેહે કલા
“કૃષ્ણદેવ તે દેવગીપુત્ર, વસુદેવે ચૂક્યા ધસ્ય મિત્ર.

૩૯

‘કન્યા જાણુ જરોદા તણી રામ તે નદન રોહિણી,
“આનકદુહીના એ મિત્ર, તાઢા મુલટ સધાર્યા સદુ”

૪૦

તોસવ કસાસુર કાપોધણ “હમણાજે વસુદેવને હણ
નારદે પછે નિવાર્યો મૂઠ, ગુર્ના શીખામણ દીધી મૂઠ

૪૧

“મારે કાજ કિશુ નહીં સરે, પેના નોસી બારે પચ્ચે”

એમ બણી દેવકી વસુદેવ, લોહપાશ લઈ બાધ્યો એવ ૪૨

નારદ વળ્યા, પત્રી પાપિષ્ઠ કસે કૈલી તેજો દુષ્ટ

“ગોકુલ રામકૃષ્ણ રિપુ બેઠ, આપણુને દુષ્ટ મોહોદ એઠ ૪૩

“શરવીર તુ સગ્ગા સહી, માહરે મિત્ર એસો કો નહી,

“કાજ પજુ’ત કાઈ સાર, વળ માહે જી વેગે માત્ર” ૪૪

ચોપૈ-દાવડી.

કોપે અજો કસાસર તેડે, મુષ્ટિક ને ચાણૂર,

મહા માહાજગ જેઠી જૂઠા, સન, તોસન જે શર. ૪૫

આવ્યા કૃત્ય મુચે વની લસતા, ધરતી અસિ ચમકાઠ,

ઉતારી વડવાને વાધે, દેતા આલજ દાઢ ૪૬

“એ વસુદેવ દેવકીનદન, નદ તણ્યે ધન્ય જેઠ

“રામકૃષ્ણ બે બાલક બણો, વેરી માહા તેઠ ૪૭

“અહા આવે તો મરડી મારે, મળી મન્વ બહુ મોહોદા

‘બીજ વાર એહવુ નન્ય બોને ‘શર સધળાયે જોદા’ ૪૮

“હસ્તિ હાથ અડે મ્ને એ હરિ, માહો તોહે ન મૂકો,

“લન પુતાર પ્રશસો જાઈ, રખે ચાલ કોપ ચૂકો ૪૯

‘ચૈદસને દિન ધનુષ ધરીને, માજો મોહોદો જગ,

“પનુસહાર પચ્ચ પચ્ચની કરજો, આપો ઈશવિભાગ” ૫૦

મડપ રગ રચ્યો એક લિયો, મચક બાધ્યા માહે,

સુંદર સાવદુ ચીર પટોનાં, છેહેલપણુ લઈ ધાયે ૫૧

ચાંદચ

અકૂર તેજો કસે પ્રહી, પાણી ગ્રેમે પ્રશસી

“તુ મિત્ર માહો આજ કાઈ કર્ય ને પડીહ કાજ ૫૨

“તું હે તું અહારો એક, નંજુછ વધી વિવેક;
 “વસુદેવનંદન બેહ, હરિ રામ ગોફૂલે જેહ.
 “તો લાવે કાચ તેહને તાત ! જૈ યાગની કરે વાત;
 “ગોવાલીયા તે સધળા સાચ, ભેટણાં કરવાને લલહાય.

૫૩

૫૪

ચોપૈ

“એહ મૃત્યુ જે માફા નાવય,” એમ ઉચર્યા અંબરથી વાવય.
 “મારશે તાં તેહને મધ, નિથે ટાલશે સખલૂ શધ.
 “વસુદેવ નાદવને તાં સહી અમે એહને આવશૂ મહી;
 “હિમસેન ને દેવક એહ, વધી મન્ય રાજ વંછે જેહ.
 “અહો સહારશૂ એહ જ રાત્ર, નહી કાચ અવર ને મિત્ર;
 “અવની જમ અકંટક થાય, જહાં લગે એ સધલો રોગ જાય.

૫૫

૫૬

૫૭

પૂર્વછાંયો

“મગધાધિપ ગુરુ માહરો, રાખર પરમ સખાય,
 “નરક, બાણ, આલે બહુ, અમુર અનેરા રાય.
 તેણે કરી જૂ ભોગવું, શૂ કરશે સુરપક્ષ,
 “ઓ આ લાવે ઉતાવલો, એહ અમારો લક્ષ.”

૫૮

૫૯

વસ્તુબંધ

“કસ ! સાંભળ, સાંભળ,” વળતો એમ કહે અકૂરઃ
 “દૈવ તણી ગતિ દોહિતી, નર કો ન લહે ભૂર.
 “જન જાણે અહો છપશૂ વેધા મન્ય વિપરીત,
 “કાલ શીયાણો શિર વહે, તેહ ન જાણે નિત;
 “સિંધ્ય અસિંધ્ય સમિ કરે, વિશ્વભરવશ વાત,
 “લખ્યું લલાટ ચળે નહીં જે_છે છટ્ટી રાત.”

૬૦

ચોપૈ

એમ કહી વળિયા અકૂર, કંમે કૃશી પ્રેસો ફૂર,
 ધરી અશ્વરૂપ આઝ્યો વ્રજ ભણી, ખુસાણે જીડે એહ ધણી

૧૧

કાળો ભમર ભમસ્ય ફેરવે, અંબર ગાળે એહને રવે,
 હેલાયે કીધો હણુહણુકાર, વજ્રવાસી નાહા નિણી વાર. ૬૨
 સાહોમા નૈ શ્રીહરિ ઉચ્ચરે: “અરે મંદ ! તું એમ કાં કરે ?”
 “પાપી તાહો પોહોતો કાલ,” ગાદેશું એ કહે ગોપાલ. ૬૩
 પેહુલે પાદ્યે કરો પ્રહાર, હરિને વાગી નહી લગાર;
 પગ સાહી પાછો તાણિયો, સોડતાં સાહામો આવિયો. ૬૪
 મૂકયો તો આવ્યો એ ધરો, દેવ તણો દક્ષિણ દર મર્યો;
 દાંત પચા ને દાંતે ગલું, મુખ ફાટીને યુ મોકલું. ૬૫
 ફેરી કાલિદી ઉપકંઠ, વેરલાવે પામ્યો વેકંઠ.
 કુસુમવૃષ્ટય મુર લોકે કરી, ગોકુલ ધસ્ય આવ્યા નરહરિ. ૬૬
 એહવેસમે સુરઝાપિ ભગવાન, વીણા વાહોતા, કરતા ગાન,
 કૃષ્ણ કહે આવ્યા કરજોજ, ભક્ત્યભાવે કીધી સ્તુત્ય કોઠ: ૬૭
 “ધન્ય ધન્ય તવ એ અવતાર, આ દેખું ઊતાર્યો ભાર:
 “કાશ્ય પરમ કંશાદિક હણ્યા, નિશ્ચે વેરી તે નિર્જન્યા.” ૬૮
 મુની આયશ માગીને વસ્યા, હરિના ગુણ ગાતા નીકળ્યા.
 ગોપીવર વન ચારે ગાય, મિત્ર મળ્યા બહુ માંહોમાંલ. ૬૯
 કરે નીલામન કીડા યશો, અસુર એક તિહાં આવ્યો તરો;
 માયાવી યમ દાનવપુત્ર, ગોપવેષ બોમાસુર શત્ર. ૭૦
 એક ચોર, એક પાલક થાય, એક ને એક ગ્રહીને જાય:
 બોમાસુરે બહુ ચોર્યાં બાલ, ગુફામાં ધાસ્યા ગોવાલ. ૭૧
 આડી એક શિલા અતિ મૂઢ, મન માંહે હખ્યો માહા મૂઢ;
 પાંચ સાત પાછળ જવ રહ્યા, કૃષ્ણે જૈ તેહનાં કર પ્રહા. ૭૨
 મરડીને માર્યો પશુમાર, વજ્રમાં વર્ત્યો જયજયકાર;
 પાછી શિલા કરી પશુપાલ, કૃષ્ણે તે કાઢ્યા તાકાલ. ૭૩

૬૨ તેણિ વાર. ૬૪ તાણ્યો. ૬૪ સોડતાં-મૂળ-સોડલાં. ૭૦ બોમાસુર.
 ૭૩ વજ્ર નાહો. જશો.

અધ્યય કેશીના શ્રીકૃષ્ણ કહેલો સહાર
 સર્ગ ૧૫ મો ઠડી ૬૧-૬૬ જુઓ પાત્ર ૧૧૮
 [૩ પ્રિ પ્રેસના સોનન્યથા]

દેવના ધનુર્મળ માટે શ્રીકૃષ્ણે યુદ્ધાવનધી અદ્ધર સાથે મથુરા પ્રતિ પ્રયાણ

સર્વે ૧૬ મેઠાઃ કડી ૫૮-૬૦ જુઓ પાનું ૧૨૫

ગુગુળુની પ્રેમ, રૂપ, મુળ

[૩ મિ. પ્રેમના ચોળચળી

ગોધન લઈગોકુવ આવિયા, માતા મેલીઈ વધાનિયા,
અનુદિન એમ આપે આનદ, ધન્ય ધન્ય માતા યશોદાનદ ૭૪
રાખચૂડ વ્યોમા, વૃણ, માચ્છો, કેશી દાનવ-નપલ,
પનરમે બાશડે સનિલાસ, કૃષ્ણ ગ્રીત્યે કહે કેશવદાસ ૭૫

હતિ શ્રી માહાભાગવતે પુરાણે દગમ રમ્ધે શ્રી કૃષ્ણકૃપાયા 'રાખચૂડ વ્યોમા
વૃણ' આદિ અસુરોનો સહાર' એ નામનો પચ્ચરા સર્ગ સમાપ્ત

સર્ગ ૧૬ મો

અકૂરનુ આગમન અને કૃષ્ણનુ મથુરાગમન

ફૂલા (સોરઠા)

અરુણોદય અકૂર યદુપુરેયો રથ નેતર્યો,
પ્રેમ તણે ને પૂર, ચાત્યો યજ્ઞવાર્ટે વળી ૧
ચિત્યે ચિત મુઝાર "સોહોણ્ અથ સા હશે,
"મળશે આજ મુરાર્ય, મદભાગ્ય મુને કહા ? ૨
"દોષા મે બહુ દાન, કંપ કોટય હું તપ તપ્યો,
"ભૂતલ એ ભગવાન, દુર્નલ ને દર્શન હશે ૩
"મૂ સરખા મહા પાપ, હરિદશન તેજે દુએ,
"કાલિન્દીનો કાપ, તાણી ના લાગે તટે. ૪
"અમ યહ તા અનિષ્ટ, સમરથ કા નાડા સહુ,
"જો હુ દેખીશ દષ્ટય, યોગી જે ધ્યાયે ચરણુ, ૫
"માનુ એ ઉપગાર કપટે જે કમે કલુ
"જે તુ ચરણુ જીહારય, ગોકુલપતિ ગોવિંદના ૬

૭૪ માતાઈ મેલીઈ ૭૫ રાવિવાસ રાન્ધે સર્વ અરોબર ગણુત્રી દરતા
૭૫ ધાપુ, લહીઆએ 'બાસઠ' 'પયોતેર' ને બદલે ઠેસવેલુ હોણુ ઘટે ૭
૨ ચીત્યે ચિત ૪ હોએ ૫ સમરથ-મૂળ-સચરથ

“જમણાં હરણા જાય, આ જો આડાં ઉતરે,
“પેહેલા પોહોર જ માંલ, માધવ મુજ મયરો મદી. ૪
“પડતાં હૂં પગમૂલ, જો કંઈ શિવે શ્રીહરિ ધરે,
“કાચ તણો લય તૂલ, નિશ્ચે તો નિર્ભય થયો. ૮
“કપડી કસ જ દૂત, જગદીશ્વર જણે રખે,
“આપે અતરબૂત, સાખી છે સકુને હૃદે ૯
“સગો સણેને નાત્ય, જણી જો મૂઢને મને,
“શ્રી હરિ સાદી હાય, તીરથ ધમતનુ હુયે ૧૦
“શ્રીમુખે શ્રીનાથ ‘આ-આ, તાત! અહા ભને,’
‘ જહેશે કથિક વાત, જન્મ તણુ ફલ તો ફયે ” ૧૧

પૂર્વછાંયો

મને મનોરથ અતિ ધણા આપણુપે અકૂર
કરતો ગોકૂલ આરિયો અલ આયમતે સૂર ૧૨
ગોષ્ઠ માંહે દીઠા ધણાં, ચારુ ચત્રભુજચરણુ,
અણુજદ્વિજ અકિત ભવા, સત તણુ યે શરણુ ૧૩

ચોપૈ

હરિપદ દેખી હર્ષ અપાર, ગદ ગદ કંઠ વહે ચક્ષ વાર,
રથથો ઉતરિયો અતિવરા, લોટો ને આટે વહી ધગ ૧૪
“ધન્ય ધન્ય જનની, ધન્ય ધન્ય તાત, ધન્ય ધન્ય યાદવકુલ વિખ્યાત,
“દુર્લભ યોગી જનને જેહ, પાદરેણુ હૂં પામ્યો તેહ ૧૫
રથ આવ્યો નિજ નદદુઆસ્ય, મીટે દીઠા રામમુરાર્ય,
મરકત કનક સંકામલ શૃંગ, પેહેસ્યા અજર સ્યામપિશંગ ૧૬
કાને કુકલ મકરાકાર, કૌસ્તુભ કલ્પ, સોહે ઉરહાર,
મસ્તક મુગટ માઠો મણિજગ્યા, સકુઆભરણુ સુધાટે ધણા ૧૭

૭ ચમણાં માંહે ૮ અથે ૧૦ ધમતનુ તો ૧૨ આવયો ૧૪ ઉતરયો
૧૫ દુર્લભ ૧૬ દુઆસ્ય. પિશંગ

રથથી ઊતરતા અડવઝો, પગ આગલ્ય આવીને પડ્યો, કનકદંડકીધો પ્રાણિપાત હરિના ચરણુ ગ્રહા બિડુ હાથ	૧૮
નયનાનદ વહે અતિ નીર, વેપમાન વીસર્યુ શરીર, અતિ ગદગદ રોમાચિત ગાત્ર, માહા પુરુષને દર્શન માત્ર	૧૯
કર સાહીને ઉભો કચ્ચો, ધણે હેજે તે હધી ધચ્ચો, આલિંગન લીધુ અતિ પ્રેમ, જાણીયે જડિયા હીરા હેમ	૨૦
એહ જ પલ્ય પલ્ય રલણુ રામ, હરે પોહોતી હધ્યા હામ, અહી પ્રાણિ ગ્યા ગેહ મુઝાર, ગાગત કીધુ સર્વાધાર.	૨૧
બેસારી આસને અતિ માન, પગ પખાવે પુરુષપુરાણુ, મધુપકાંદિક મહા ઉપચાર, અતિથિધર્મ સાચરિયો સાગ	૨૨
સનાહન મર્દન ને રનાન, અન્ન અનોપમ ભોજનપાન, મુખશાખ્યાયે પોઢાડી કરી, એકાંતે એમ પૂછે હરિ	૨૩
“ભને તાત ! અહી આ યા તહો, આજ કૃતારથ કીધા અહો, “વતે ક્ષેમ વિમલ યદુવશ, કિશુ કુશલ જહાં જીવે કસ.	૨૪
“અહનેતાહોંદુ ખમોહોદુ એહ, જનુની જનક બધા ખાબેહ, “અર્થે અમારે બાલિક હણ્યા, માત દેવકી જે જેજણ્યા	૨૫
“તમ આબ્યાનુ કારણુ કહો, સુહૃદ્ય ભાવ સમ્યક્ જે લહો.” તો વલતૂ કહે વચન પ્રમાણુ “આમી તૂ સહુ કાર્ષ્ણીય	૨૬
“તથાપિ આચા અનુસરી, જ્ઞાતાન્ત બોલૂ સવિ વિસ્તરી” વેરભાવ જાણી વસુદેવ, વધઉઘમ દેવકી વસુદેવ	૨૭
કસ તણા સદેશા સહુ, કહી જન્મકથા (જે) નારદે બહુ ઉધરાન્યુ આગચે શ્રીકાન્ત, આપણુપે બેસી એકાંત.	૨૮
હરિ બલદેવ હયા દેવશ, નદ નિવેલો રાજ્ય દેશ, તેડી ગોપ કહૂ તેણી વાર “અહેજે ગોરસ સધવા સાર	૨૯
“રાજકાજે રૂડા બેટણા, દહીં દૂધ ઘી સુરહાં ધણા, “શકટ જોતરી લેજે સાથ, મધુપુરમા જાણુ પરભાત ”	૩૦

- ધર્યધર્ય સાદ પજો સાંભળી, માનની સધળી ટોળે મળીઃ
 “લેવા આવ્યો દરિ અકૂર, કંસદૂત એ જાણો કૂર.” ૩૧
- એક સાંભળતાં અતિ અડવડી, પ્રાણુ રહિત તે યૈને પડી.
 મુંદર તાં એક નારીય મરે, એકને હરિનું હેત તે સમરે. ૩૨
- એક કહે: ‘હવે કરવું કિશું, જગદીશ્વર વિણુ ક્યમ જીવશું?’
 એક માએ મારું ગુણુ તદા: “શોકવિનાશન જે સર્વદા. ૩૩
- “અહો વિધાતા ગત્ય વિપરીત, પેહેલું કાંઈ કરાવી પ્રીતઃ
 “અધવચ્ચ વળી વળાહે તેહ, અર્લકચેષ્ટા નિર્દય જેહ. ૩૪
- “અરે કૂર! હરવા અમ યદા, સહી કંસનો આવ્યો સક્ષ.”
 માત યશોદા અતિ આવટે: “કહો ભાખ્યો! ક્યમ કરવું ધટે.” ૩૫

રાગ સોરઠ

- કમલપાંએ અતિ કામલડો રે, મયણુ ધણી અતિ રૂડો,
 અમૃતપાંએ રસ આગલો, હવે વાદ મ કસ્ય તું કૂડો. ધ્રુવપદ. ૩૬
- માહારું માંણુકું મોકલાવા આવ્યો, અકૂર ક્યમ આહીર;
 “જાજા” ભણુતી યશોમતિ: “માહારો ધરણીધર નહિ ધીર. કમલ. ૩૭
- “પ્રાણુપાંએ અતિ વાહલો રે, આતમનો આધાર,
 “લોચન ચ્યોહો કરી આદતડાં, સાર તણો જે સાર. કમલ. ૩૮
- “શું કરશે અમને અમરેશ, પાપી કાપ્યો કંસ;
 “ગોધન ધન લીધે સહુ, પણુ હરિ ન આપું હંસ.” કમલ. ૩૯
- માતા મહિમા એહનો, જ્ઞાનાદિક ન જાણે:
 કેશવદાસ સ્વામી એશો, વેરીડાં વશે આણે કમલ. ૪૦

રાગ ધન્યાશ્રી

ઝોડ્યા કપડીનો કૂર પરધાન, એહને તલે મ ઘો એવડું માન,
 શું ગોપ તણી ગઈ સાન રે.

—ધ્રુવપદ.

ન ન જાણ્યે, ન ન જાણ્યે, ન ન જાણ્યે, દયાળ રે;
વારિ જાઉં રે ન ન જાણ્યે. —દોહ.

આપણે ગોકુલે થીર થૈ રહીએ રે, ન ન જાણ્યે રે. ૪૧

વેરીડાંતો કવળ વિશ્વાસ, અમારે એ ધન, જીવન-આશ,
મન્ય માનની પામી ત્રાસ—ન ન જાણ્યે રે. ૪૨

એમ કહે વલવલતી ગોપી, કાંઈ દીન વચન, કાંઈ ડાપી,
હવે લાજ અહારી લોપી.—ન ન જાણ્યે રે. ૪૩

હરિચરણ મહી રહિ નરી, મુખે હસિયા દેવમુરારી;
કેશવદાસ સ્વામી સુખકારી—ન ન જાણ્યે રે. ૪૪

કડવાં

સુનો મેરે સૈયા યાદવ રૈયાં, ગોકુલ રહીયે, લાગું પૈયાં.

ત્રોટક

લાગીયે પૈયાં હરિ ન જૈહે, ખાત ચહ મનિ જાણી હે;
ઉત કૂરકે અકૂરકા, ખિસાસ કણુ ન આણી હે.
તુમ ખજીબક ખિહુ ખિગારે, માહા અધાસુર મારિયા;
વત્સાદિ કેશી કંસ કે તુમ સુહૃદ સખ સંધારિયા.
નિજ ઠાજ ધૂરત ધૂર્ત પ્રેચો, ધાવત કથોંકર ધીરિયા;
મુખે અમૃત બોલે ગરલ તોલે, કહ સખ આહિરિયાં.
કહે સખ આહિરિયાં હરિ હર્ષ હૃદે ન માડીયાં,
ગોપાલ ગોપિ કૃષ્ણ ઘેરે, સુન હો મેરે સાંછીયાં— ૪૫

કડવાં

જીવન હમારો પ્રાંન પીયારે, પુનિ ધન ધન ધન, ચરન તહારે.

૪૫ ને બદલે મૂળમાં ૪૪ નો અંક છે. પણ તેથી ૪૪ મો અંક બેવડાય છે. અહીંથી અંત પર્યંત મૂળ સાથે સરખાવતાં પ્રત્યેક કહીના અંકમાં એક અંક વિશેષ મુકવો. ૪૫ અકૂડા. કેસિ. માસ્તા સંધયા;

ન ન જમ્યે, ન ન જમ્યે, ન ન જમ્યે, દયાળ રે;

વારિ જાઉં રે ન ન જમ્યે.

—દોષ્ય.

આપણે ગોકુલે ધીર થૈ રહીએ રે, ન ન જમ્યે રે.

૪૧

વેરીડાંનો કવળ વિશ્વાસ, અમારે એ ધન, જીવન-આશ,

મન્ય માનની પામી ત્રાસ—ન ન જમ્યે રે.

૪૨

એમ કહે વલવલતી ગોપી, કાંઈ દીન વચન, કાંઈ કોપી,

હવે લાજ અઘારી લોપી.—ન ન જમ્યે રે.

૪૩

હરિચરણ ત્રહી રહિ નરી, મુખે હસિયા દેવમુરારી;

કેશવદાસ સ્વામી મુખકારી—ન ન જમ્યે રે.

૪૪

કડવાં

સુનો મેરે સૈયા યાદવ રૈયાં, ગોકુલ રહીયે, લાગૂં પૈયાં.

ત્રોટક

લાગીયે પૈયાં હરિ ન જૈંહે, જાત યહ મનિ જાણી હે;

ઉન કૂરકે અકૂરકા, બિસાસ કછુ ન આણી હે.

તુમ બડોબડ બિહુ બિડારેં, માહા અધાસુર મારિયા;

વત્સાદિ કેશી કંસ કે તુમ સુહદ સખ સંધારિયા.

નિજ કાજ ધૂરત ધૂત ગ્રેસો, ધાવત ક્યોંકર ધીરિયા;

મુખે અમૃત બોલે ગરલ તોલે, કહ સખ આહિરિયાં.

કહે સખ આહિરિયાં હરિ હવે હરે ન માહીયાં,

ગોપાલ ગોપિ કૃષ્ણ ઘેરેં, સુન હો મેરે સાંઇયાં—

૪૫

કડવાં

જીવન હમારે પ્રાંન પીયારે, પુનિધન ધન ધન, ચરન તજારે.

૪૫ ને બદલે મૂળમાં ૪૪ નો અંક છે. પણ તેથી ૪૪ મો અંક બેવડાય છે. અહીંથી અંત પર્યંત મૂળ સાથે સરખાવતાં ત્રત્યેક કહીના અંકમાં એક અંક વિશેષ મુકવો. ૪૫ અકૂડા. કેસિ. માત્સ્યા સંઘસા;

ત્રોટક

ચરન તુમારે ધન હમારે, બદતી નાના નારિયાં;
એક વાર બ્રમરકટાક્ષ ઉપર્ય, સકલ મુંદરિ વારિયાં.
એનુ વેનુનાદે મધુર સાદે ચતુર ચિત્ત ચોરાધ્યા;
સગિત ગાન સુનાય કાને અમૃત અનુદિન પાધ્યાં.
લાવણ્ય લીલા કોટી કદર્પે, પેખી માનની મોહિયાં;
રસ રાસ રમતાં મન ગમતા, સ્વામી સરમી મોહિયાં
સ્વામી સરમી મોહિયાં, વિજોહિયાં ધન વાર;
અબ પ્રાંન ન રહે કૃપણુબિરહે, ચલે જીવ હમારા.

૪૬

કડવાં

ભાગ્ય ભવે રે નગરનારી, જે નિજ નયને દેખી હે મુરારિ.

ત્રોટક

મુરારિ નરખી પ્રેમ પરખી, હર્ય હધ્યે યાયશી;
કૃતપુણ્ય સકલ સમૂહ મુંદરી, તાપ તનકે જાયશી.
વિલપંતી ગોપી લાજ લોપી, નાથ હમહિ ન છોરિયે;
પ્રભુપ્રેમ બાધો બલપનકા, મોય ક્યો કરી તોરીયે.
બોધિબચન સૂન કર હરિ હસે તબ, દીધ કરવચ તાસિયાં.
કેશવદાસ કહત શ્રી કૃષ્ણે, બૃઝથીયું સહુ બાલીયાં.
બૃઝવી સહુ બાલીયાં, હિતવચન વિવિધે વારિયાં;
મયુરેશ મથુરા ભણી ચાલે, ભાગ્ય નગરનાં નારીયાં.

૪૭

સવાધ્યો

ગોકુલ સકલ બિકલ બિહરસન, જન એક હોત મુગંતર ચ્યાર,
ગોષ્ઠ અબ દિવસ માસ ગત હોઈહે, જીયે ક્યો મધુરી મુરાર ?
કેશોદાસ મઘી સખ ગોપી, રોઓતી દુઃખ આગદે નંદનાર:
“કાઇકે ભાગ સુભાગ હમારો, જે હરિ આવે કસાસુર માર.”

૪૮

ગીત રાગ મહાર

“કહે છે આપ હે અકૂર, કર્મ કરે છે કૂર,”

ભણતી ભામની, આપણે બાણિયાં ખૂર. દ્રુવપદ.

અમારો પ્રાણનો નાય, મત મોકલો નંદનંદન એની સાથ, ૪૯

કંસ કેરો મધાન, મ મ છો એવડું માન;

સકલ ગોકુલ કેરી શું ગઈ સાન ?— હમારો— ૫૦

અરે રે યશોદા માર્છા કાઢન રાખો કરે સાહી;

વેરીનો વિસાસ માં આણો, જાશે જો વાહી— હમારો— ૫૧

મનોહર મુખે કરી, અમૃત પાચા ઉચ્ચરી,

કેશવદાસમે રવામી, સંતોષી નારી— હમારો— ૫૨

ચોપાઈ

મજવાસીને રહતાં રાત્ર, મવાસીને હવ્ મલાત;

ગોપી પથ પથ કરે વિલાપ, કંસ ફતને દેતી આપ. ૫૩

મૂને હેઠાં રથ સજ ક્યો, બલકેશવ બેઠા જોતસ્યો;

આપણુપે સાહામું અકૂર, શુકન હોએ ઉગમતે સૂર. ૫૪

નંદાદિક ત્યાંહાં આગ્યા નિકટ, બેસી બિહુ ચલાવ્યાં શકટ;

મજનારી મને વિરહ અપાર, વિનતા સધલી કરે વિચાર: ૫૫

“ભર્તા, ભ્રાતા, માતા, તાત, વડા, વડેરા કુલ વિખ્યાત;

“શું કરશે આપણને આજ, રૂઘો રથ જો છાંડી લાજ.” ૫૬

ગોપી ધમ કરતી આકંદ, મેદિશું ઓચર્યા મુકંદ:

“હૃતમુખે હું આવોસ એવ.” તો ચાલ્યા ત્યાંહાંથી તતખેવ. ૫૭

જ્યાં જ્યાં રથની જીડે રજ, દૂર થકી જ્યાં દીસે ધજ,

ત્યાં તો સધલી નિરખે નાથ, પછે પડી સહુ મહી મુઝાથ. ૫૮

“તહેથી અનુદિન જગાટ, વિનતા સધલી જોએ વાટ;
 આગમ આશા રહી જીવતી, કરે કીર્તન કમલાપતિ. ૫૮
 વાયુવેગે રથ ખેળા વીર, કૃષ્ણ ગયા કાલિંદ્રી તીર;
 બિહુ બાંધવે કીધાં પયપાન, અકૂરે આરંભ્યું સ્નાન. ૬૦
 જલ માંહે દીશે જગદીશ, ઓલગ કરે અમર તેત્રીશ,
 મુખસપ્તા નિજ નાયક નાગ, પગા પદમાં ચાંપે પાગ. ૬૧
 શિવ ચતુર્મુખ વેદ ચ્યાર, કરે કીર્તન ઉભા બાર,
 છત્ર ધરે અષ્ટાદશ સિદ્ધય, દિવ્ય ચમર ઢાલે નવ નિધ્ય. ૬૨
 નારદ, શુક, સનકાદિક મહાન, આગસ્યે ભક્ત ભાગે ભગવાન.
 “વિરમે થયો વિચારે એવઃ અહાં કીહાં નંદન વસુદેવ.” ૬૩
 જલ બાહે દેખે જગનાથ, રથ ઉપસ્યે બિહુ બંધવ સાથ;
 પુનરપિ જલમાં દેખે યદા, અકૂરે સ્તુત્ય કીધી તદા: ૬૪
 મ્નેષોઃક

સોહં તવાદ્વયુગતોડમ્યસતાં દુરાપં

તદ્વાપ્યહં ભવદનુમહૈર્દશ મન્યે ।

પુંસો ભવેદ્યદિ સંસરણાપવર્ગ—

સ્ત્વવ્યવ્જનાથ સદ્ગુણસનયા મતિઃ સ્યાત્ ॥ ૬૫ ॥

નમસ્તે વાસુદેવાય સર્વભૂતહિતાય ચ ।

હૃપીકેશ નમસ્તુભ્યં પ્રપન્નં પાહિ માં વિમો ॥ ૬૬ ॥

સર્ગ શોભમે કલ્પં પ્રયાણુ, અકૂરે દીડાં દરયાણુ;

ચોપાર્ષ સડશડે સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ. ૬૭

ઇતિશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકીડાયાં મથુરાગમનપર્ણના
 નામ ચોટસો સર્ગ સમાપ્ત.

—૪૪૪૪૪૪—

૫૮ કમલાપતિ. ૬૦ બહુ. ૬૧ મુખરોષા. ૬૩ અષ્ટાદિસ. માંદિજ. ૬૪ બહુ.
 ૬૬ સર્વભૂતહિતાય—પાઠ—સર્વભૂતસયાય ૬૭ મૂળમાં ચોપાર્ષ ‘પાંસડ’ એમ છે,
 લહીઆએ આ મનસ્વી ફેર કયો હશે, કારણ છેલ્લો અંક ૬૬ છે. ૬૭ શોભમે.
 સર્ગ. મથુરાગમનપર્ણનો.

સર્ગ ૧૭ મો

ધનુર્ભંગ અને કુબ્જા ઉપર કૃપા

પૂર્વછાયા

એમ જોતાં અકૂરને, હરિ થ્યા અંતર્ધાન;

નિત્ય કરીને નીકળ્યો, મન થયો વિસ્મય મહાન.

૧

ચોપૈ

કૃષ્ણ કહે: “કાંઈ આશ્ચર્ય, વારિ માંહિ દીઠું ગુરુવર્ષ !”

વળતો પગ લાગીને વહે: “અસંભાવ્ય નહીં એ અમ હહે.”

૨

“જલ થલ મહીઅક્ષ અદ્ભુત જોઈ, તારે ચરણે વર્તે તેહ.”

એમ કહી ખેલ્યો અકૂર, આંખો રથ આધમને સુર.

૩

મથુરાનું ઉત્તમ ઉદ્યાન, આપે ઉતરિયા ભગવાન;

આગસ્યથા આઝ્યા છે ગોપ, રજા નંદ ત્યંહા રૂડે જોપ.

૪

અકૂરને દીધો આદેશ: “મધુપુરી માંહે કરે પ્રવેશ;

“રથ લીધે ધસ્ય જાયો તમે, આ દિશે આવું છું અહો.”

૫

વલનો એમ જોલે અકૂર: “મુજ મિંદર કીજે ભરપૂર;

“સહિત પધારો સંઘનો સાથ, સ્વામી મુજને કરે સનાથ.”

૬

કૃષ્ણ કહે: “કાકા ! સાંભળો, વાર મ લાયો” વેગે વળો;

“કંસાદિકનો કરશુ નાશ, પછે આવશું અહો અવાસ.”

૭

અણુગમતે અકૂર અપાર, પોહોતા મથુરાં તમેર મુઝાર;

સમાચાર સવિ કંસની કલ્પા, હરિગુણ ગાતા મિંદર ગયા.

૮

પોહોર પાછળે પુરી મુઝાર, રંગે ચાલ્યા રામમુરારથ;

મધુપુરી જોવા ખાંતે જગનાથ, સધળા સજ્જન લીધા સાથ.

૯

સ્ફટિક માણિક કરે દુર્ગ, શોભા અધિકી પાંચે સ્વર્ગ.

કણ્ય તણાં કોશીસાં ધજાં, માંહે અમૂલિક માણિક જજાં.

૧૦

હેમકપાટ, સ્ફાટિક તોરણાં, હેમજલીયાં ડાઠે ધણાં.
 પાપહ્ય પરિખા વિશખી ધરી, જલપુરી તો યમુના જરી. ૧૧
 હાટથેણી હાટક અવાસ, મણિમુક્તાફલ માંડ પ્રકાશ.
 જલંદ્રી યુવતી બહુ જોય, માધવને દેખી મન મોહ. ૧૨
 પ્રેમે કરી પુષ્પતી વૃષ્ટય, નિમિષ રહિત નિરખે નિજ દૃષ્ટય;
 અહો ભાગ્ય ગોપીનું ધણું, નિત્ય જોતી મુખ નરહર તણું. ૧૩
 ચાટે દધિ અક્ષત નેવાસ, કુસુમ ગંધ તે કલશ મુજાસ.
 આયિ વિપ્ર વદે આશીશ: “કૃષ્ણ જીવજો દાઃ વરીશ.” ૧૪

આલ્ય-ગોપાઈ

રજક એક આવંતો દીડો, સાથે સર્વિ પરિવાર;
 ધોયાં અંબર સુંદર સાવરું, પસ્ય પસ્ય નાની ખાર.
 કૃષ્ણ કહે: “આપો અમને, જો કાંઈ ઘટતું જાયો:”
 રાતો ધોખી, રાતાં લોચન, કુસુધી કોપ જરાણો: ૧૫
 “સાદર કરો મન્ય મોતી ધુધરી, કાજ કરો જે ફૂડાં,
 “સોણે જેહ ન દીકાં દાદે, રાજવસ્ય એ રૂડાં.
 “વનગોવાળા, વનચર વગરૂં, તું તાંછ તર આણો;
 “આજ પછી મુખે ધણું મખોલો, જો કાંઈ જીએ પાંછો.” ૧૬
 માધવે મરતક ખૂંટી નાંખ્યું, જીલ કરંતો જાલી:
 ધોખી સખલા નાંખી નાકા, આતાં હવડાં હાલી.
 છોડી લાદ લીધાં પીતાંબર, મેધવનાં વળી માંહ;
 કમરબંધને કનકડોલનાં શીવી સરસ કલાય. ૧૭
 ગમતાં ગમતાં વસ્ય ગોવાલા લીલ કરીને લૂંસે;
 એક પેહેરીને એક પેહેરાવે, લાટ લણી એક તૂસે.

• માંડ માંડ મધુસૂદન આપે, પેહેરે અંગ અવલાં,
• વણકેસ્ય એક વિવેકી આલ્યો, કાધાં સુંદર સવલાં. ૧૮

• તેહને પૂઠા ત્રિભુવનનાયક, વાંછિત વર તે દીધો,
• જો જો જગદીશ્વરનો મહિમા, આપ સરીખો કાધો.
• બાંધવ સહિત સર્વે શણુગાર્યા, આગે સરેજે સોહો;
• વારુ વસ્ત્ર વિવિધ પસ્ય પેહેર્યાં, રૂપે મુનિજન મોહો. ૧૯

• સેવક એક મુદ્દામા માલી, તેહને ધસ્ય હરિ આલ્યા,
• ચંદન પુષ્પ મનોહર માલા, પ્રેમ કરી પેહેરાવ્યા.
• ભક્ત્ય કરી સ્વામી સંનોધ્યા, સાચી સેવા આપી,
• “આજ પછી તું અનુચર માહોરો,” માધવ મૂક્યો થાપી. ૨૦

પૂર્વજાયો

• માર્ગે આવે માનની, અતિ વાંદું તે અંગ,
• કનક કચોલું કર ધસ્યું, ભસ્યું ચંદન ચંગ. ૨૧

આપાર્થ

• કૃષ્ણે પૂછું: “કૃષ્ણ તું નાર? કેને કાજે સખક સાર?
• “અમને જો આપો એતણું, તો થાએ તૂને અતિ ભણું.” ૨૨

• “સેરંધ્રી દાસી હું સ્વામી! નારી ત્રિવંકા મારું નામ,
• “મેં ધણું ઉઘન ચંદન જોહ, રુચે રાય કંસાસુર તેહ. ૨૩

• “ઉદ્ધારિયે સ્વામી! અંગરાગ,” ભણે માનની “મારું ભાગ,”
• રામકૃષ્ણને આલ્યો રંગ, અનુલેપન તે દાંધું અંગ. ૨૪

ગાહા

• મરકત મુક્તા મળે, સોવહ વજ્રહ સોહયં,
• કણ્યું તિમહસ્ય શામશરીરે, અજનિ અવલેપન ભણ્યું. ૨૫

ચોપાઈ

તો તેહેને તૂઠા તત્કાલ, દર્શનપૂલ દાખ્યું ગોપાલ,	
ચિત્રુક મહીને ચાંપો પાગ, તાણી કીધી સરસો સાગ.	૨૬
વિઠલે ટાપ્યા સધલા વાંક, લલિતાનો દીધો કટિ લાંક,	
કુબળ તે કમલાદે યઈ, પિંડ તણી પીડા સવિ ગઈ.	૨૭
સામા રોગ વરીથી નાર, પીત પયોધર, રૂપ અપાર,	
મનમાં વર મધુસૂદન વરે, હાવભાવ તે હરિને કરે.	૨૮
ઉત્તરીય અચ્યુતનું મહી, ૨૬ લઈને રામા ત્યાં રહી:	
“પધારિયે મુજ મિદર આજ.” કહે કામની હંડિ લાજ;	૨૯
“ત્યજ્યો ન જાએ તાહરો સંગ, સ્વામી! ધસ્ય આવો શ્રીરંગ!”	
કૃષ્ણ કહે: “સાભાગ્ય સુંદરી! કાજ ઇહાંનાં સધલાં કરી,	૩૦
“અહો આવશું સહી અવાસ, પછે પૂરશું તારી આશ.”	
મૂકયો છેહોડો વિનતા વલી, કૃપા કૃષ્ણનિયે કુબળ ટળી.	૩૧
રાજમારગ જતા વાણિયા, પ્રેમ સહિત તેહના પ્રાણિયા,	
આણી આપે ભલ બેટણાં, ફલ તાંબુધ ફલ અતિ ધણાં.	૩૨
પુરવાસી જન પૂછ્યા તિહાં: “ધનુક શાલ કહેા ભાઈ! કીહાં?”	
દાખ્યું તો આવા રાજદુઆર, માંહે પેઠા રામ મુરાર્ય.	૩૩
ઇદ્રધનુષ સરખું અદ્ભુત, રાખે મેના મુભટ સંહત;	
લીલાયે હરિ લીધું હાથ, વારે સવિ કંસાસુરસાથ,	૩૪
પગે ચાંપ્યું પ્રતંયા અડી, ભુજબલ ભાંજ્યું જમ શેલડી.	
કડકડાટ તે સૂણિયો કંસ, હાચ્યો દીસે, ઉઝો હંસ.	૩૫
તો તેહના કોપ્યા રખવાલ, સહસ્રગમે યમ સરખા કાલ:	
“બાંધો રે બાંધો બિહુ ગોપ, કંસરામનો છે અતિ કોપ.”	૩૬
આયુધ લીધે આવે જશે, વિઠલ રામ વિચાર્યું તિશે,	
કટકા ધનુષ તણા કર ત્રિધ, જન જોતાં તે માંજું યુધ.	૩૭

હલહલ કાર કરીને હણ્યા, એક નાડા ને એક નિર્ગળ્યા,
 હેલા માંહિ મનાવ્યા હાર, વળતો કોય ન માગે વાચ્ય. ૩૮
 ઈમ કરતાંરવિ હુયો અસ્ત, પાછો વળિયો સાચ સમસ્ત;
 ચક્ર સહુ છોડ્યાં છે જિહાં, પુરબાહસ્ય હરિ આવ્યા તિહાં. ૩૯
 રનાન કરીને રામ મુરાચ્ય, દૂધ ફર સીરાવ્યા સાર;
 સુખનિદા પોઢ્યા શ્રીનાથ, રંગે ગોપની જાએ રાલ. ૪૦

પૂર્વછાયો

કંસ પરાક્રમ મૂખ્યનાં સૂણી હવો ભયભીત,
 દુર્નિમિત્ત દેખે ધણાં, વલખો થ્યો વિપરીત. ૪૧
 આરીસો અવલોકતાં, શિર ન દેખે મોય,
 જ્યોતમાંહિ જોતાં વગી, અરૂપ, રૂપ બે હોય. ૪૨
 છાયા પગ ન પેખે એહ, પ્રાણુધોળ શ્રુતકર્ણ,
 પાદપ તે પીલા યમા, જાણે સહજ સુવર્ણ. ૪૩

ઓપાર્શ્વ

મોહોણામાં સડી તે મરે, પરચ પરચ પ્રેન આલિંગન કરે,
 ગર્દભ જનનદ એ જન ગાળ, કંડે કણેરાની વધી માળ; ૪૪
 તેમ ભર્યો ને વસ્ત્રવિહીન, દક્ષિણ દિશ જાએ ઘર્ષદીન,
 મોણે પ્રત્યક્ષ પેખે ચિદ, મરણુ આવિધું જાણે મન. ૪૫
 વાહોણે મક્ષ મહોત્સવ રંગ, વાણાં વાગ્નં માદલ મંગ.
 'વૂરી, બેરી તિહાં સંચરે, 'જિતો, જિતો' એમ જાયરે. ૪૬
 મંડપ માંહિ શણગાર્યા મંચ, મુંદર સાવટું સાંધ્યા સંચ;
 પુષ્પ તણાં તોરણ અનિ ધણાં, ભોમે લલાં કીધાં છાંટણાં. ૪૭
 જોવા જન જાએ જોટલાં, તેડેને આસન આપે લલાં;
 નગર મગરના નાનાનાન, આઠણુ આઘ જે કોય વિખ્યાત. ૪૮

એક માયા કાયા કોશ કરે, એક જોડે અંડજં રૂપ ધરે,
 એક વદવા વાઘે વાધ સંધાયે, એક જાએ સાહે સાપ હાયે. ૫
 એક રોળતા માતા મહીષ જર્ષ, લટકાવે કાદે સર્ગ સહી;
 હલકારે મારે હાક દીયે, તેહ પોકે શોકે અમર ખીયે. ૬
 ગજ પાખર સાખર એક ગડે, મહી મેંદ પૂંડે પોતાર ચડે;
 અંખાડી માંડી માંચ ચાલે, કર વાંકા અંકુશ વેગ ઝાલે. ૭
 મદમાતા જાતા નાગ નડે, તેહ જોતાં પર્વતશૃંગ પડે,
 એક આપ્પા જાપ્પા જેહ તુરી, મગાજલ ઉર્જવધ સ્વામ ખુરી. ૮
 એક નીલા, પીલા પંચવના, ભમરાલા કાલા દૂંકે કના,
 આરખી, મગરેખી, સિંધી લખા, મકરાણી પહવાંણી કોશ મૂલા. ૯
 એક અગ્ન્ય તુરંગમ ચાત્ર ચાલે, મનવેગી વિહંગમ માંહ માલે,
 એક સાગર, કુમર, સ્વર્ગ જાવે, એક હીમે પેમે પાતાલ માંહે. ૧૦
 મુખે મોહોરાં પેહેરાં ધૂંકફેરી, હલુહલુતા તેજ તુખાર તૂરી,
 એક નામે નાયણ નાય જિહ્વી, ખુસ્તાલે ખલે હલે જ મઝી. ૧૧
 અરવારી સારી અશ્વ ઈશા, એક ચાણકે જોડે આકાશદિશા;
 રથ સમરથ સુંદર હેમ તણા, સારથી રથી હથીઆર ધણાં. ૧૨
 અશ્વે સરવેસર જિટ બહુ, તેણુ ધાપ્યા ડેરા ડેહલા સહુ,
 એક બાધિ લોધી વાધજલા, એક ફૂકર સૂકર દોર લજા. ૧૩
 એમ પસ્ય પસ્ય આસુરી ફોજ ફરી, જન જોતાં કાતર જાય મરી:
 ભલ ધરતીર હથીઆર ધરે, રોમાંચ ફૂંચ વખી મૂચ ભરે. ૧૪
 દે આયસ રોમે કંસરણો: “રિપુ માહોરો નંદન નંદ તણો,
 “આવંત ખંત કરી બંધો બિહુ, જનમારો સારો કાજ સહુ. ૧૫
 પૂર્વજાયો

“સહુ રે’જો સાવયેન યર્ષ, રખ્યે ચૂકતા ચાલ,

“આજ જ હલુવાએ સહી અમરે કલા જે કાળ.”

૧૬

૬ રોલા (‘રોવતા’ને બદલે). ૭ સખર. ૮ ન્તા (‘કાના’ને બદલે). ૧૧ ટહી.
 ૧૩ તેણે. ૧૪ પસ્યે પસ્યે ૧૫ આવંત. બંધો.

વાગ્ન નેત્ર સાંભળી, જાગ્યા શ્રી જગનાથ,
અપોદા દિન ઉગતે, તેઓ સધનો સાથ

૧૭

ત્રોટક

- એક ગોપ લેખ કરી ગીત ગાએ, એક શીંગા મૌહ્ય વેણ વાહે,
એક તનવા દદામા ઢોલ ધરે, મુખે માદલ તાલ નફેરી કરે ૧૮
- ત્રોરપીછ મુગટ શિર મુધટ મળે, એક દૂગ્ધ મુખહાત્ર ગળે,
કું ગેદી રૂડી મુઢઆની પનનચે પટોની પીતવાની ૧૯
- મણિ માણિક મોતી માણ જાગ્યા, આભરણ અનોપમ તેહ ધવા,
કલાપ કમરબધ ઢસ તણા ગોપાયક બાલકે પેહેઆ વણા ૨૦
- બવ કેશવશ સવિત્ર સોહે, મુખ નેતા મુનિજન મન મોહે,
એમ આવા જેને ગદગદતા, સર્વાંગે સરાસર મહમહતા ૨૧
- એક મનમથતા માનનીમાર્ગે જાયે, સહિ સાધનબાધવ બાહ સાહે
એક નાચે સાચે નેહ કરી, એક ધમવમતી પુધરી પાય ધરી ૨૨
- ઓખાખે, ધાખે, ધીર દીયે “આપણથી આ જો કસ બીયે”
એક છાળે ઢાળે વસ્ત બુ “રિપુ મારી સારી નેશુ સકુ.” ૨૩
- એમ કરતા ધરતા બીન તિહા, ભડ આન્યા રાજકુઆર નિહા,
દારોદો દોડો પ્રૌઢ કરિ, ચાલત રૌન મુખ સુદ ધરી ૨૪
- પોહોતાર પેસારે પોય નિચે, હરિ દેખી દેખી ફડ રચે
મદ પીધો ખીધો ખેદ ધણે, વળી અકુશ રિપક અશ હણે ૨૫
- પગ ચાલી વાગી કૃષ્ણ લણી, હરિ જાણી પ્રાણી રીસ ધણી,
‘મ મ ખોન, મ રોલ મહાતી અલી,’ પછે વાહી સાલો પૂછ ધરી ૨૬
- ગત તાણો આણ્યો વસ જહો, પગના દશરીત તે પ્રાણુ નહો,
વળી આધો પાછો ફેરી ફેરે, પડમ થી હાથી કાપ ધરે ૨૭

૨૨ સર્વ ૨૩ લેશું ૨૪ મૂઢે જહા ૨૫ નીશક ૨૬ ખગે મમરોલે બાલે

- પગે પાછા નાહા પૂંછ તણ, ઘમ્મુંગઢ ધાયો ધરણી ધૂણ;
 આધેરા ઘેચ્યા જૈય પડે, ગજ જાણું આણું સુંદ વડે. ૨૮
 દંતોસસ નીચસ ધાઉ મૂકે, હરિ ચંચલ તેહ ન ચાલ ચૂકે;
 ખરખીખર કાચો ખેલ બહુ, એમ આગત્ય પાખત્ય પેખે સહુ. ૨૯
 કુવલાખીડ પાડી તાઓ તેણે, પોહોતાર ઊતારી હવે હણે;
 દંત કાઢી વાઢી સુંદય ધસી, જન કરના 'જય જય જય' હસી. ૩૦
 એક એક દંતોસસ હાથે કરે, એક કોસ ધનુ હરિ કંધે ધરે;
 પીનાંખર ઉપચ રગન તણી, આં ટીપાં છીપાં લાલ ધણી. ૩૧

પૂર્વજાઓ

- ધણી લાગે હરિ સોહના, આળ્યા મંડપ માંહ,
 સાથે સર્વ જોવાલિયા, હખ્યા હરિશુભ ગાય. ૩૨

શ્લોક-શાદૈવવિકીરિત

મહાનામશનિર્નૃજાં નરવરઃ સ્ત્રીણાં સ્મરો મૂર્તિમાન્ ।
 ગોવાનાં સ્વજનોઽસતાં શિવિભૂજાં શાસ્તા સ્વવિત્રોઃ શિશુઃ ॥
 મૃત્યુર્બોજવતેર્વિરાઢવિદુષાં તત્ત્વં પરં યોગિનામ્ ।
 ઘૃણીનાં પરદેવતેતિ વિદિતો રંગં મતઃ સામ્રજઃ ॥ ૩૩ ॥*

૨૮ જાણું. આણું. ૩૨ શ્રીકૃતી. સોહોવા. માંહે. તે હખ્યા. ગાય.

* મૂળમાં માત્ર 'શ્લોક' જ શબ્દ છે, 'શાદૈવવિકીરિત' શબ્દ સંરોધકે
 જોડયો છે.

મહાનાં બક્ષવિ દૃવનેન રોદેરસો નિરૂપિતઃ ।

સૌદ્રાદ્વતથ શૃંગારો હાસ્યં વિરોદયા તથા ।

મયાનકથ લીમત્સઃ શાન્તઃ સપ્રેમમત્તિક્તઃ ॥ ૧ ॥

આ ત્રણ પ્રજિઓ અઢાર અક્ષરનો પહેલો ગદ્ય જામ દીકાતમક છે, તેમ
 અનુષ્ટુપ શ્લોક પણ દીકાતમક જ છે, પ્રતિમાં નેકે તેને મૂળમાં જોડવેલ છે, છતાં
 તેનું સ્થાન યોગ્યરીતે 'નોટ'-પાઠ નોંધમાં જ હોઈ શકે, એટલે એ ધરતું
 સ્થાન તેને અહીં આપેલું છે.

જે જેહવે। તે તેહવું નીરખે નરહરિ રૂપ,
નવ રસ નવ નવ પરિવ્રજે, ભુવનકાવ્યનો ભૂપ.

૩૪

ત્રોટક

યમજૂડો રૂડો મલ્લ જાણે, કાલકાપ્યો બ્યાલ મન્ય કંસ તણે;
ગોપાલક સજન માદિજ ગણે, માયખાપ બિહુને બ્યાલ ભણે. ૩૫
બહુ કામની કંદ્રપ કાવ્ય દેખે, સહુ વાદવ તે કુલદેવ લેખે;
શીખામણુદાયક મોહોડ તણો, નર નરવર જાણે પ્રેમ ધણો. ૩૬
જન યોગી મન માંહે સત્ત લહે, વિભુધા જન પુરુષ વિરાટ કહે;
જન જોતા જેહને જન્મ રુચે, શીનાયક સાહોમો લગ્ન ભજે. ૩૭
હરિ દેખી કુજન દુઃખ પામ્યાં, સહુ સુહૃદ્ય સજાસદ શીશ નામ્યાં.
ચાણુર શર કહે: “કૃષ્ણ! સૂણો, તહાનિ મદ વાધ્યો દૂધ ધણો. ૩૮
“મન્યગમના રમતા પંન માંહે, તેણે પ્રાણુપ્રમાણુ કહ્યું ન જાણે;
“અહાં મલ્લભલ બહુ ભીંજ અછે, યુધ કીજે, રીજે રાય પછે. ૩૯
“એક હું ને તું બિહુ યુદ્ધ જડું, બલ મુષ્ટિક મુષ્ટિને ભાવે ભડું.”
હરિ જોણે તોણે બ્યાલ હોણે, વદવાજ સમાસમ સર્વ જોણે: ૪૦
“કિંહા પ્રાંઠ મલ્લ મહા મેર સમા! કિંહાં કાકર આવે એક ગમા!
“અહો વગકૃ ગ્રગડું ગોપ મત્યા, તેણુ તમને અમને કાણુ તુલા?” ૪૧
“નહી, બ્યાલ કિંગો?” ચાણુર ભણે, “જે લીલાં હેલાં હસિ હણે!”
હરિ પરિક કંઠથી સફટ થયા, બહુ શર તડોવડ ત્રેડી રલા. ૪૨
પગ બાંધ્યા પાગશું હાથદયા, બલે આવે અવલે બધોબધા;
એક તાણે આણે જૂમિ પડે, ધટ ભાંજે લાજે લટકપ ચડે. ૪૩
એક મૂકી મૂક મૂકે જ નહી, તેણી હાડે આવે હીક સડી,
એક ગડદા ગોડણુ ધાઉ કરે, ઉર ઉપચ્ચ કોપર આતી ધરે. ૪૪
એક મોડે મોડ ને ‘તું’ ભડભડે, યમ દમ દમ દમગી દોય જડે;
એક લંબે લાત અલાભ પરે, શિર પાખત્ય ફેરવી પાગ ધરે. ૪૫

૩૪ કાવ્ય ૩૫ બહુને. ૩૭ રુચે. ૪૦ (૩૯) બહુ. મુષ્ટીને. ૪૨ (૪૧) તેણે.

૪૫ (૪૪) લવે. પાખલ.

એક પાડે બિડાડે પંખી જિંહાં, મુખ આવે સાસ ઉસાસ તિહાં.
 ફાલુ વલગા અલગા વળી જાએ, જન જોતાં યુદ્ધ રોમાંચ થાયે. ૪૬
 એક ‘આંહા હા’ કટકટ કરી બોલે: “કયમ બાલક કાળને હોએ તોલે ?”
 એક સભ્ય સલાસદ બિડો જાય: “નહી કાળન રાજન એણુ રાય ? ૮૭
 “છહાં વરતે પાપ અપાર ધરૂં, વિપરીત હસે હવે કંસ કિશું ?”
 દુઃખ માત તાત અનંત કરે, જગપાલક બાળક મન્ય ધરે. ૪૮

પૂર્વછાયા

ધરી પજાજો ધરણુશું, ચતુર્ભુજ ચાણુર,
 મહામહા તે મારિયો, વાજ્યાં વિસરાં તૂર. ૪૯
 જમ કૃષ્ણે ચાણુરને, ત્યમ રમતા શ્રીરામ
 મહયુદ્ધ લીધા કરી, મુઠિતક માચ્યો હામ. ૫૦

ગ્રોટક

શક્ત તોસક્ત ફૂટ્યા ફૂટઅલી, મોહોંકાણુ કરારી મદક્ત મલી;
 પગ વાલ્યા નાહા પૂંક જૂએ, હરિ તાકે હાકે એક રૂએ. ૫૧
 એક જના ચરણુ વખાણુ લણે, ભદ્ર આખ્યા આજ જ કાજ ધણે;
 પ્રભુ જેને ગલીયે ગોપ સાથે, (વતી) આવે આપો પસ્ય બધોઆથે. ૫૨
 મહા માચ્યા, સાચ્યાં કાજ બહુ, હરિ નીરખી હજારૂં નગર સહુ
 ચજો કોપે કંસાસુરબોલે ઇશાં: “મવજડો માદક્ત ? તાલ કિશાં ?” ૫૩
 “પુર બાહાર કાદો બાલ બિહુ ? ધેનુ લૂસી લાવો લાખ સહુ ?
 “નંદાદિક બાંધો યોધ મળી ? વસુદેવ દેવકી વધુ વળી ? ૫૪
 “ઉમમેન તાત સહુ સાથ સાથે,.....”
 એમ બરલે વિરલે મોહ જિશે, હરિ ચડિયા માંતે ચમક તિશે. ૫૫

૪૬ (૪૫) ધરી. છહાં. મુખે. તલી. ૪૮ (૪૭) કં:પ. ૫૦ (૪૬) ધમ
 મુકીદ. (૫૧)~૫૨. (૫૨)~૫૩. ૫૪~(૫૩) બેહુ. ધનુ. ૫૫~(૫૪) અસે. બીજું
 શક પ્રતિમાં પડેલું છે, એટલે એ લગભગ ખાલી રાખ્યો છે. ચચ્યા.

ત્રેલોક

યમગૂરો બિઘ્નો રીસ કરી, હથીવાર સમાચ્યાં હાથ ધરી;
 'હલ, હલ, હલ' હોહોકાર કરે, મુખ 'જિતું, જિતું' ઇમ બચરે. ૫૬
 કરગરતાં કેશવ કેશ મઢી, નર નાંખ્યો નીચો માંહે મઢી,
 તે ઉપસ્ય આપેં આપ હરિ, ઝંપાવ્યા આવ્યા પ્રાણ કરી. ૫૭
 સચરાચર ભૂધર ભાર ધસ્યો, મધુ પ્રાણવિહોણો કસ કચ્યો;
 મઢી પાગ ધમોદ્યો રીસ ધગી, તાણી આવ્યો યમુનાતીર ભણી ૫૮
 બલદેવ બાધવ તેહ તણા કંસાદિક ક્રોધ નિમ્રોધ હણ્યા;
 જન હાહાકાર પોકાર જ પડે, અમુરાયણરાજની રાણી રડે. ૫૯
 તો દુમ દુમ ફુંદુબી દેવ વાએ, નટ નાચે કિતર ગીન ગાએ,
 બ્રહ્માદિક પુષ્પની વૃષ્ટ્ય કરે, ઇંદ્રાદિક ઉપસ્ય જન ધરે. ૬૦
 અકાચારી આશીશ દેવ ભણે, અભિષેક દીપે જગ્ગ મગ તણે,
 ત્યાં નારદ, શારદ, શનક તવે, કવિ 'જય જય' કરતા કીર્ત્ય કેવે. ૬૧
 વસુદેવ દેવકી દેવ તેડી, હરિ હાથ સાથે લે ભાંજ બેડી.
 જન યાદવ દુર્જને જેહ મજા, રિપુ માંજા છોજા હિમ હંપા. ૬૨
 મધુસૂદન માતાતાત મળ્યા, ભવ કેરા શોકસંતાપ ટળ્યા,
 આલિંગન લીધું અતિ ગાદું. હપાંશુએ હમ્પૂ યાએ ટાદું. ૬૩
 તિમ જે જન એહ ચરિત્ર સૂણે, અથવા એક વેજા ભાવે ભણે;
 હરિ ત્રણે, પસ્ય પસ્ય પાપ ટળે, મને વલ્લભ દુલ્લભ તેહ મળે. ૬૪

પૂર્વછાયા

મને સહી મન્ય વલ્લભ હો, અહનિશ પૂર આશ,
 ભક્ત્યભાવ વાધે ધણી, એમ કહે કેશવદાસ. ૬૫

૫૬-(૫૫) છત્તું છત્તું. એમ. ૫૭-(૫૬) ૫૮-(૫૭) ૬૨-(૬૧) જે. ૬૩-
 (૬૨) નડી. મધુસૂદન. સોક. ૬૪ (૬૩) થેક. ૬૫ (૬૪) તેમ. પસ્યે પસ્યે.
 ૫૬૩. અહનિ. ભક્ત.

ચોપૈ

અઢારમે કંસાસુર હણ્યો, પ્રેમે પવાડો મેય બણ્યો,
છાસઠ ચોપૈ લીલ વિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ. ૬૬
ઇતિશ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દ્વામ સ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકીડાયાં કંસમોક્ષો
નામ (સર્ગ) અષ્ટાદશ સર્ગ સમાપ્ત.

ॐ નમઃ શિવાય

સર્ગ ૧૯ મો

મથુરામાં આનંદોત્સવ અને સાંદીપનીના મુતની પ્રાપ્તિ
અઢેયા

મામાની મોહોકાણુ કરાવી, મામી અતિ વિલપંતી આવી,
ભાવિ વિશ્વાસ માંચે તું નરોહરિ. ૧
મુખ નીહોંચાં, નેહ કરે પડોચા, શબ ઉપર્યો શીંચે જલશેચા,
લોચનનાં નિજ નીર, તું નરોહરિ. ૨
કંસાસુર સંસ્કાર કરાવ્યા, માતતાત સાથ ધસ્ય આવ્યા,
વધાવ્યા બિહુ વીર, તું નરોહરિ. ૩
“અહો અપરાધ અનંત જ દીધા, જાયા તહીનાં દુઃખ જ દીધાં,
“લીધાં નહીં સુખ લાડ,” તું નરોહરિ. ૪
બંધવ બિહુ બેસાચ્યા બોલે, હવેજશે હરિરામ અંધોલે,
લોચન ચોલે તેહ, તું નરોહરિ. ૫
જનનીજનક મનોરથ પૂર્યા, પાખ્યાં પાર, અમુખ સદૃ ચૂર્યાં,
માચ્યા અસુર અનેક, તું નરોહરિ. ૬
માનની સધલી મંગલ ગાયે, માલુક મોતી ચોક પરાયે,
વાય શીતલ વાય, તું નરોહરિ. ૭

૬૬ (૬૫) એક આંકની ભૂલ હોવાથી ‘છાસઠ’ બેઠ્યે, મૂળમાં છે; તેમ
‘પાંસઠ’ નહીં! ૧ નરોહરી: ૨ નહ. સોચા. ૩ બહુ. ધસ્યે. સાથે. ૪ હુપ.
સુપ. ૫ બહુ.

ભક્તું ભાગ વસુદેવ, દેવી દેવકીનું કહીએ,
પરિબ્રહ્મ ધયો પુત્ર, સદૃશ દક્ષિણાં, સુખ લહીએ.
બંદીજન પ્રગટ પુરાણ ચર્ષ, વદે વેદ આશી અશી.
કેશવદાસ સ્વામી પછે, હરિ જોયે સામું હસી.

૨૯

છંદ આર્યા

ધર્મગત્તાનિ જ હોયે ધરણીધર, વર્તે પાપ અપાર અમ વર;
સતત નિરંતર સંતપરાયણ.

૩૦

છંદ

અમુરાયણ સંખ નિપાત્યો હૃક્ષાં, વજ્રા વેદ વિધાહ દીપં;
કચ્છપતે રૂપ ધર્યો મંદરગિરી, સુરનર, પન્નગ કાળ કીર્ણ.
શકર યે શર હણ્યો હિરણ્યાસ, દુઃખ દાખ્યું જેણે દેવ ધણું;
જગનાયક તૂંહ જ જગ જ યાદવ, અશ્લિકભાવ કર અપ તણું

૩૧

હરિ ફોડી ધંભ, અસુરપતિ મોડી, છોડી સુખ પ્રજ્ઞાદ મુતં.
વામન યે વેગે જણ્યો ખસિ અસિ તલે ધાસી અંજરે પાગડતં.
વસુધા યેણુ વીસ વાર વાડવદત્ત, ભૃગુભૂપણુ બહુક્ષત્રગણું.

જગનાયક તૂંહ જ જગ જ યાદવ, અશ્લિક ભાવ કર આપ તણું

૩૨

દશરથકૃષ્ણ રામ શામસુંદર વપુ, જેણે તાણ્યા પાપાણુ જલં.

વધ કીધો વાલી અતુલગત્તમહિમા, મેલવી વનર માહાન બલં.

રાવણરિપુ માણ્યો, વિલિપણુ ચાપ્યો, પૂરી મનોરથ સીતમણું.

જગનાયક તૂંહ જ જગ જ યાદવ, અશ્લિક ભાવ કર અપ તણું.

૩૩

હલમુસલ હાથ બલિબલ કેશવ, આ વેલા વસુદેવ મુતં;

નોમે બુધ ધાન ધરી બહુ મોહ્યા, પ્રગટ કીધ પાખંડ મતં!

કલિ અને કલંકી પાતક ટંકી, મલેજ રૂપ માહા અસુરહણું.

જગનાયક તૂંહ જ જગ જ યાદવ, અશ્લિક ભાવ કર આપ તણું

૩૪

૨૯ પૂત્ર. દક્ષિણા. આશી આગી. હસી. ૩૧ (ગિરિ) ગરી. ૩૧ હિરણ્યાસ. દાખ્યું. ધણું. અપતણું ૩૩ માણ્ય. વિલિણુ. સીતમણું ૩૪ મેલેજ.

કલશ

તું સજ્જા, તું પાલક, તું ટાલક હરિ ત્રિભુવણ;
હરિ, હર, ધાતા, તે ત્રિલાસે તણ્યે ગુણ. તું
તું જ પુરુષ વિરાટ, મૂર શરીર સુરનાયક, તું ચોવીશે તત્ત્વ !
સકલ જન સુખદુઃખદાયક, બ્રહ્માંડ ચરાચર એક, તું
કલ્ય ક્રીડા આપે ધણી, કેશવદાસ કહે કૃષ્ણ તે ધરણીધર જાં ધણી. ૩૫

ચોપાઈ

દ્વિજે આશી દીધી અતિ ધણી, તેહને પેહેલી પેહેરામણી,
દાનખંડે જે સિખિયાં દાન, લાવી યુક્ત આપે લગવાન. ૩૬
કરે કીર્ત્ય જે ચારણુ ભાટ, બંદીજન બેસાચા પાટ,
આખ્યાં કનક અને કલાય, કમરબંધ કટારી માંભ. ૩૭
યાદવ સહિત જમાબા લોક, મથુરાનો ગ્યો સધસો શોક,
હિમસેનને આખ્યું રાજ, કરે સહુ આપણુ પં કાજ. ૩૮
વૃષ્ણિભોજ અંધક યદુવંશ તેશું વેર કરતો કસઃ
નાગ ગિરિગદ્ગરમાં ગયા, તે સધળા હરિ તેડાવિયા. ૩૯
પરપર્ય પૂરી સકળ સમૃદ્ધ્ય, તહીયેથા તે પામ્યા વૃદ્ધ્યઃ
મધુસૂદન કરપાલિત મુદા, મથુરા નગરી સોહુ તદા. ૪૦
મલિયાં માત યશોદાનેહ, સંકર્ષણ ને શ્રી ગોવિંદઃ
“સલાઆ, પાટ્યા, પોખ્યા અહો, માતતાતથી અધિકાં તમે. ૪૧
“વલિયે પિતા! હવે મજ લણી, અમનેતાં અતિ આરત્ય ધણી;
“દુદ્ય્યાં દુષ્ટે સજ્જન જ જેહ, દૂર ગયાં, તેડાવ્યાં તેહ, ૪૨
“મળી કરેવા સધળાં કાજ, તેણુ તમે પધારો આજ.”
કામલ વચન વિવેક વદે, નંદ યશોદા ફાટે હદે. ૪૩
આખ્યાં આરોહણુ, આભરણુ, પેહેરાવ્યાં મુંદર પાંચરણુ,
આલિંગન દે રામ મુકુંદ, ત્યમ ત્યમ આંસું કલા અતિ નંદ. ૪૪

ગોપી, ગોપ, યગોદા રહે, ચાહોનતા પગ પાહોની ચૂડે,	
યોનાને નજ તે વસુદેવ, પાદર લગે સુત સરલા એન	૪૫
નમ્રપ્રભુને દ્વિજસરકાર, પુરોહિતપાએ કરાવ્યા સાર,	
પ્રથમ પિતા કારામદ માંલ, અયુન એક સકાં પી ગાય	૪૬
અલકરી, અનનિસુર દીધ, ગર્ગમુખ ગાયત્રી લિલ,	
ભણુનાને આશ્વા બે બ્રાત, નગર અરની અતિ વિક્ષાત	૪૭
સાદીપની નામે ઋષિ રહે વેદશાસ્ત્ર લજણુ સર્વ કહે,	
તેહને ધસ્ય આના ત્રિભુવનનાથ, હર્ષે ગુરને જોડ્યા હાથ	૪૮
પગે લાગીને કર્યો પ્રણામ, કહ્યું ગોત્ર, કુન, કારણુ, નામ,	
દરે શુશ્રૂષા અતિ સાને એહ, અનણાદિક લાવે સ્વદેહ	૪૯
ગુરના હરિ ધૂરે ધોતિયા, પખાને પેહેરના પોતિયા,	
અચ્યુઆને ને ચાપે પાય, નિત નિત દોહે ગુરુની ગાય	૫૦
સનેહના એમ મેના ધણી, ભક્તિ કરતા નિઘા ભણી,	
ચોદ નિઘા ને ચારે વેદ, વની કલા બોહોતેરના બેદ	૫૧
ધર્મનેદ, ઉપનિષદ અનેક, રાજનીતિ રિધિ સધની રિવેક,	
ધર્મશાસ્ત્ર ને નાના ન્યાય, આનીક્ષિપ્રા અતુન મહિમાય	૫૨
એક વાર મુખે અક્ષર ચડે, સાલળનાં સપતા આનડે,	
નિઘા સર્વમર્તક જેહ, શિખ ઘેને શીખ્યા તેહ	૫૩
ચાસા દિવસ ભરીપથભણ્યા “મુનિવરાં માગોશુરદક્ષિણા,”	
માલાનુભાવ મન જાણી શિખ, પૂછી પાત્રી મત્ર અવશ્ય	૫૪
હરિની માયાને મોહ્યા તત્ર, મુક્ત્ય ન માગી, માગેા પુન	
‘પાણીમા ખૂડો પરભાસ, લહેચ્ચે હરી લીધો જલરાસ.	૫૫
“તે આણીને આપો તહો, સમ્યક સતોપાશુ અહો”	
તો તે રથ બેડા તતકાલ, બિદુ એ ચા પા બાળગોપાલ	૫૬

૪૮ શુશ્રૂષા ૫૧ રોષા ૫૨ ઉપનીષદ રાજનીતી ધર્મશાસ્ત્ર ૫૪ મુનીવર
માનુનાય પતની ૫૫ માલા ખુડો લીધા

મોમેશ્વર સાગરને તીર, રથ રાખ્યો વેલાઉતે વીર.

આવ્યો જલનિધિજોઆ હાથ “રનામી! મુને કરો સનાથ ૫૭

“કૃપા કરી કે કહીએ કાજ, એહ અનુગ્રહ અમને આજ.”

“સાદીપનીનો સુત તૂ માણ, તાણ્યો પાણી તણે પ્રનાહ ૫૮

“જેને, તે જૂની પરચ, જિહા, અહને આણી આપો ઇહા”

‘તથી તેહ માહોરા જલ મધ્ય, સમ્યક પરચ મેં લીધી શુદ્ધ ૫૯

“પણ એક અસુર તા છે પયજન, તેહની શકા છે મુજ મન,

“શખ રૂપ સાગરમાં વસે, જોધ્યે કૃષ્ણ! કદાચિત્ હશે” ૬૦

માડ પેલીમાચો તતકાલ, અસુર તણો એમ આપો કાલ,

ઉર માહે અનયોડી નાથ, શખ ગણો શ્રીનાથક હાથ ૬૧

પ્રભાસથી આપ્યા યમપુરી, પાયજન્ય જૈ પૂચ્યો હરિ,

નડ માહે જે નાના જન ભોગ ભોગવે, પાડે રીવ ૬૨

કપ કાચના કર્મ અનત, શખ સૂણીને છૂટા જત,

ઉદ્વસ્ત કીધા કુતિસન કુક, કુકર ટા પો યમનો દડ ૬૩

ધર્મરાજ ધરણીધર સૂણી, ઉગ્નપરો આવ્યો આશુલી,

પગે લાગીને કચ્યો પ્રણામ “આજ અમારી પૂરી હામ” ૬૪

મદિર માહ પધાચ્યા હરિ, પાગ પખાલી, પૂળ કરી,

અવનેજન શિર લીધૂ આપ, તેણે ધર્મ હવો હનપાપ ૬૫

સર્વ સમપૂ શ્રી જગનાથ, દાસલાવે યમ જોયા હાથ

“અહો જુજ કિંકર ત્રિભુવનરાય! રનામી કાંઈક કહિયે કાજ” ૬૬

મધુસૂદને માગ્યો ગુરુધુત, આણી જિહો કીધો તત,

સાદીપનીને સુત આપ્યો તેહ, પુનરપિ આપ્યા મધુપુરી એહ ૬૭

ઉગણીસમે ઝોખવની કયા, સાંદીપનીસૂત આપ્યો યથા,
અડસઠે ચોપે સવિલાસ, કૃષ્ણ ગ્રીને કહે દેશવદાસ. ૬૮

ઇતિ શ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણક્રોડાયાં
'સાંદીપનીસૂતપ્રાપ્તિ' નામ એકાનવિંશતિ સર્ગ સમાપ્ત.

ॐ नमः शिवाय ॥

સર્ગ ૨૦ મેા

હિંદ્રય સાથે ગોપીઓને સંદેશ અને કૃષ્ણજનને સ્નેહદાન
રાગ સામેરી વેદ્ય
પૂર્વજાઓ

યાદવ માંહે મંત્રી ભગો, શિષ્ય બૃહસ્પત્ય જાણ્ય,
બુદ્ધિ-જ્ઞાન-ગુણે આગમો, સેવક સારિંગપાણ્ય, ૧
હિંદવ માધવે તેડિયો: “સાંભાલ્ય મિત્ર! સંદેશ,
“જા ગોકુલ રથ જોતરી, કહેજો નંદનિવેશ.” ૨

ત્રોટક

રથ નંદનિવેશે આગ્યો રે, સખી સાંઝ વેળાએ ભગો ભાગ્યો રે,
મળિયાં ત્યાંહાં માત ને તાત રે, વળી પુત્ર તણી કહી વાત રે. ૩
“સૂત” કહેતાં ધ્યાં મન સૂતાં રે, સાંભરિયાં કારણ જૂતાં રે:
“વસુદેવને સૂત વિસાચ્યાં રે, નયને ન રહે વારી વાચ્યાં રે: ૪
“એક વાર કહેજો ઈહાં આવે રે, અહી રડનાંનાં જીવન લાવે રે;
“વોલાની વિકૃત વલિયાં રે, તદ્વગિયાં માણસ ટળિયાં રે.” ૫
આલિંગન નંદે દીધું રે: “અમે આજ અમી બહુ પીધું રે”.
લઈ દુઃખ ધરોદા હરખી રે, કાણુ એક રહી મુખ પરખી રે. ૬

૬૮ સાંદીપનો સૂત. ૬૯ સૂતપ્રાપ્તિ. એકાન વંશતિ સર્ગ. ૧ બુધિ. ગુણ.
૨ તેડયો. ૪ વસુદેવસૂતને. ૫ રડતાં. વલયા.

પૂર્વછાયા

મુખ પરખી માતા રહી સરખો સારંગપાંખઃ

“આજ દિવસ ધન્ય અમ તણો, આજ સજીવિત જાણ્ય.” ૭

મિંદર મહિં આણિયો, હાથો ઉતમ દોલ,

એસારી બહુ પૂછિયા, બલકેશવના બોલ. ૮

જિને નીરે અંધોગિયા,, પેહેરાવ્યાં ચલકૂલ,

બોજન દીધાં ભાવતાં, ઉપચ દીધ તાંબૂલ. ૯

ત્રોટક

તાંબૂલ વિવિધ પસ્યે આપી રે, કરે પ્રથમ પછી પગ ચાંપી રે:

“કહો ઉદ્ધવ! વાત અમારી રે, કહીયે જે કરતા દેવ મુરારી રે. ૧૦

“એણે વિદ્ય વિવિધ પસ્યરાખ્યાં રે, સુખ સ્વર્ગ ચક્રી બહુ દાખ્યાં રે,

“પે”હું હરિ પૂતના મારી રે, તૃણ ચક્રી મૂકાવ્યાં તારી રે. ૧૧

“યમલા—અર્જુન તરુઅર મોજા રે, સુરસાપ ચક્રી બહુ છોડ્યા રે;

“અધ, વસ, બકાદિકે રાહ્યો રે, તલવાસી ગિરિકર તોડ્યો રે. ૧૨

“યમકાલ સરીખો કાલી રે કાઢ્યો વિષ યમુના દાતી રે;

“બોમાદિકે અરિષ્ટ નિપાત્યા રે, કુલ દાનવ કેરાં ધાત્યા રે. ૧૩

પૂર્વછાયા

“દાનવ કુલ ધર ધાતિયાં, ગગાસ્યા જે આપ,

“તે હરિ તોડે કોણ કહું, સ્વજન જે બાંધવ બાપ.” ૧૪

કેહેતાં કયા મુકુંદની, કાણુ એક ખૂટી રાત્ર,

સુખસાગરમાં મગ્ન થ્યાં, પેખે હવે પ્રભાત. ૧૫

ઉદ્ધવ ઉડી ચાલિયો, મર્જન યમુનાં વાસ;

રામા રથ રણિયામણો, દેખે નંદદોઆસ. ૧૬

ત્રોટક

- રથ નંદદોઆરે જાણી રે, આવે સહુ નાચ્ય ઉગાણી રે:
 “અદૂર દૂર વણી આગ્યો રે, અથવાકા અચ્યુત લાગ્યો રે. ૧૭
 “એણે પ્રાણુ અહારા લીધા રે, હંકાર તીર્થા ધડ કીધાં રે.
 “હજી કંસ કિશું હેત કરશે રે, મૃતપિંડ અહારા ધરશે રે.” ૧૮
 એમ કરતાં ઉદ્ધવ દીકા રે, મેધસ્યામ મનોહર મીઠા રે;
 ગોપીવર જાણી ગોપી રે: “હવે મલ્લસું લજ્જા લોપી રે.” ૧૯
 નેડાયા પ્રેમદા પરખ્યા રે, હરિમિત્ર હોએ હરિસરખા રે,
 પછે વનિતાએ વીંટ્યા ટોણે રે, મધુમાખી મળી મધપોણે રે. ૨૦

પૂર્વછાંચો

- જમ મધુપોણે મલ્લિકા, ત્યમ વીંટ્યો મજનાચ્ય;
 પછે મિથ સંદેશડો: “કહે હો મિત્રા મુરાર્ય.” ૨૧
 “કામક મધુકર આવિયો,” મોડે મધુરી વાણુ:
 “કિં તવ સખા” કામની કહે: “પરશે મ પગલે પ્રાણુ. ૨૨
 “શોકે હૃદયચંદન ચથો, માલા વિદ્યુલિત જોહ,
 “તે તે પરિમલ પ્રાસિયો, દાઝે વિરહે દેહ. ૨૩

ત્રોટક

- “વિરહાનલ દેહડી દાઝે રે, વણુ આપધ વ્યાધ ન જાગે રે,
 “તજી બાલપણાની પ્રીત રે, એહ કાણુ તમારી રીત રે? ૨૪
 “અઢે ઉલાં મથુરા-વાટે રે, હરિનામે હર્ષિદૂં કાટે રે;
 “પેલી ચંદન ચીરે ચોલો રે, કુખ્જનને કાંમણે મોલો રે.” ૨૫
 જલધારા ચણે ચાલી રે, ન રહે જમ યમુના ઝાલી રે,
 રામાંચિત દીસે રામા રે, સર્વ કામની સારી કામા રે. ૨૬
 સંભારી શ્રીહરિકીડા રે, રડે છાંડી વનિતા વ્રીડા રે.
 શ્રીનાથ વિના એમ સોચે રે, જમજલ વિના જલચર લોચે રે. ૨૭

૧૮ કરો. ૫૨શે. ૧૯ મેધસ્યામ. મલ્લસું. ૨૨ આવયો. ૨૩ વિદ્યુલીલ. પ્રાસયો.

પૂર્વછાયા

જલ વિના જલચર જન્મ દહે, વિણુ ધન ચાતુક મેહ,
સમ હરિણાક્ષી હરિ વિના, દાઝે વિરહે દેહ. ૨૮
આજ લગે એમ જાણતાં, કરુણા કરશે કન્ત,
જીવ રહો એણી આશકી, અહાં આવશે અનંત. ૨૯
દે એલિલા અત ધણા, મધુકર મિસ હરિમિત્ર,
શામા સંભાલે પછે, ચતુર્ભુજ જણાં ચરિત્ર. ૩૦

ત્રોટક

ચતુર્ભુજનાં ચરિત્ર સંભાલે રે, વચનામૃત શીતલ ઢાલે રે:
“ક્ષણુ એક નથી પીસરિયા રે, ધરણીધર ઉત્તર ધરિયા રે. ૩૧
“વૃંદાવન જન્મ રસે રમતાં રે, મધુસૂદન મન્ય અતિ ગમતાં રે,
“તેમ વિરહે અજ ન લાવે રે, એક વાર સહી અહાં આવે રે” ૩૨
“મન માંહે માધવ દેખો રે, એ વ્યાપક, અસ્પગ મ લેખો રે,
“પસ્ય સંસી પસ્ય પસ્ય નારી રે, તમ હરિજીયો હૃદય વિચારી રે.” ૩૩
એણે વચને વિનતા કોપી રે, કહે કામની લલળ લોપી રે:
“એહ યોગ જુગત મહુ રાખો રે, અહાને અહાં અચ્યુત દાખો રે. ૩૪

પૂર્વછાયા

“અહાને અચ્યુત દાખવો, કહો કૃષ્ણજને યોગ,
“રાસ તણો રસ અનુભવે, સંભારે સંયોગ. ૩૫
“ધૂતે ધૂત મેળાવડા, વૈતાળે વૈતાળ,
“ઠાગ મેવંતા ઠગ હોજો, જાણું માયાજલ. ૩૬
“એક વામન, બીજીકૃષ્ણકી, ત્રીજી તમે પરધાન.”
“માનની! કેા થમ માનગો, માંજૂં કૂં માંહાન.” ૩૭

ત્રોટક

“તમે માંહૂં ફૂં માંહાંન રે, એ કામળુગારો કાંદાંન રે,
“એણે વાહાં જે જન આગે રે, વન્ય હીડે તેહ વેરાગે રે.” ૩૮

એક વેલા કાધી વાત રે, તે છાંડી માતા તાત રે,
બાજીગર જુઝી બાજી રે, રહેા રાત હવે મન લાજી રે. ૩૯

એમ પ્રેમકલહ બહુ કાધા રે, હરે હરિ હમડે લીધા રે,
પછે માતતાત સંતોષ્યાં રે, મુતસ્નેહે પસ્ય પસ્ય તોષ્યાં રે. ૪૦

સંદેશા સહુકો કા'વે રે: “કહેજો ઈઆં કેશવ આવે રે.”
ભલભેદણાં ભૂધર આઘ્યાં રે, મધુપુરી ઉદવ ચાઘ્યા રે. ૪૧

પૂર્વછાયા

મધુપુરી ઉદવ ચાલિયો, આઘ્યો અમ્યુત આશ,
સ્નેહ સંભાલી પછી, કેહે એમ કેશવદાસ. ૪૨

ચોપૈ

કામતમ કુબળ અતિ ધણું, (હરિયે) દારદ બપડું તેહ જ તણું;
સૈરંદ્રીને ધસ્યે શ્રીનાથ, આવ્યા ઉદવ લીધો સાથ. ૪૩

અનેક ઉપરકર મંદિર માંહા, કામનીના જે કામ-હિપાય;
તોરણ સવિ મુક્તાફલ તણાં, શણગાર્યાં સુંદર આંગણાં. ૪૪

મણિલાએ છાણું ભલ ધામ, ઉપસ્ય કોકાકૃત ચિત્રામ,
હેમંત વિચ્છે દાઘ્યો દોલ, જાં મુકત્યે રતન અમૂલ્ય. ૪૫

છપર માંહે મોર્તી મૂમકાં, હીરાગલ ફરકે ફૂમકાં,
પરમ પટોલી પ્રેમે કરી, કામલ તૂલ તલાઈ ભરી. ૪૬

ઓશીશાં, ગલ્લાસન અત, ઓસાડે પાડી ભલ ભત,
આગલ બાળેક ગુણે આગલો, તે ઉપરે ચિત્રિત ચાકલો. ૪૭

૪૦ (૪૧) સુતસ્નેહે. ૪૨ (૪૩) આવયો. ૪૩ (૪૪) હરીયે. સૈરંદ્રીને.
૪૬ (૪૭) ભૂખકાં. ૪૭ (૪૮) અગલે.

માહિયાની પાખવ્ય કિંકિણી, ભમરી નિચ્ચે વિચ્ચે ધાવી ધણી,	
કામલ કપીફા કેતલાં, જૂમેં પાચર્યા દીસે ભલા	૪૮
ઉત્તમ એક આસન તળેલ, સુંદર કચાં વખારા સોલ,	
વિચ્ચે બહુ પાખવ્યે વાટકા, સકલ સારા સચ્ચે ભરિયા ચર્કા	૪૯
કેવલ કપૂરે વાચ્યા પાન, અર્ણવીટ સહુ તણા સમાન,	
અતિ કામલ કાધી કાતની, પૂગ તણી પ્રેમેં પાતવી	૫૦
ખેરસાર માહું મૃગમદ ધણો, મનોહર મુનો મોતી તણો,	
શીઘોડા ખીઆ ખીડવા, ખાત્યે કરી વાદના વીટવા	૫૧
કનક કચોને કર્દમ વક્ષ, ચૂલા ફૂલ દીશે ચહુ પક્ષ	
ચિત્ર ભાત આધ્યા ચદવા, હેમ તણા હીડાલા જૂઆ	૫૨
પુષ્પપાખડી પ્રેમેં કરી, સુખશયા ઉપચ્ચે નિસ્તરી,	
ચતુરપણે ચરણા કાચની, માલા ગુથી મનોહર વક્ષી	૫૩
કણુપતણાં પાલા બહુકચ્યા, લોટા લઈ યમુનોદક ભચ્યા,	
ધડા ધડી શુભ શીતલ વાચ્ય, મનોહર ઝારી મુકી બાચ્ય	૫૪
કલશ ધણા ઉખ્યોદક કરી, સાવધાન થૈ રહી સુદરી,	
અનુદિન જૂએ ત્રિફલ-નાટ, હરિ નાવે હૃદયે જગ્યાટ	૫૫
અતિ વિરહાતુર દાઝે દેહ, શ્રીનાથકશૂ બાંધ્યો સ્નેહ,	
અતિ દુ ખેં જાએ પામની, કરે વિચાર અશો કામની	૫૬

પૂર્વછાયા

“દુત-નલ જે સુર સેવતા, યજ્ઞતા નાના પામ,	
“યોગીજન ધ્યાતા હૃદે, તે કથમ પામૂ પામ	૫૭
“પદપકજલાલિત રમા, અહા વઢે જેહ,	
“મદલાગ્ય મુહૂર્ને કહા પુણ્ય વિણુ પ્રાપતવેહ”	૫૮

ક્ષણ મહિ, ક્ષણ અગણે, ક્ષણ અવયમે બાહ્યઃ;
અથવા રહી અધર્મમં, મન ચિનવે મુરાર્ય
મારગ જાતા આનતા, કરતે પ્રેમે મશ,
ઉદ્ધવ લીધે આવિયા, હસતા તવ શ્રોકૃષ્ણ
એપે

૫૮

૬૦

- રામા મન રહીયાત જ થે, અગ તણી સર આરત્ય ગર્હ,
વહનકમલ વિકસિત કામની, ઉદિયો ઇંદુ જશે યામની ૬૧
- હરિ પદગળ્યા મહિત મહિ, પ્રેમે કરી પખાવ્યા પાય,
અવનેજન જલ લીધુ અતિ સ્નેહ, તત્કાણુ ટાટો થો તે દેહ. ૬૨
- વર આસને બેડા નિષેસ, એક આપ્ત વળા ઓધવ રેસ,
તે તણ ભૂમ્ય બેડો લવ લકન, જે જાણે મેનાની યુક્ત ૬૩
- અનેક પર્યે મર્દન મર્જન, અનર, અનરેપન, બોજન,
કરી કૃષ્ણ જે બેડા ઢોલ, આરોગિયા પેનાં તામોલ. ૬૪
- અવર ધામ ઉદ્ધવ મોકળા, કરી સમાજન સ્નેહ લલા,
કૂખમ તેડી કમવાકાન્ત, અતિ દુનલ પામી એકાંત. ૬૫
- નરસંગે કાંઈ ન શકા બોલી, બાહ્ય મકી બેસારી ઢાલી,
હરિ ચરણાભુજ હધરે ધસ્યાં, ત્રિવિધ તાપ તત્કાણુ મહંદસ્યા. ૬૬
- અવલેપન-અર્પણુ પુણ્ય, અબલાને તે થયુ અગણ્ય,
આસિંગન, સૂમન અતિરગ, શામા પામી શીપતિસગ. ૬૭
- અનેક પરે તે કીડા કરી, અપલામ્ય મુખે એમ ઉચ્ચરી
“દયા કરી દિન કેટલા રહો, સ્વામી માહી સેવા મહો.” ૬૮
- વરહરાદ વર લાપો હરિ, ગોપીની પસ્ય કાંઈ નવ્ય કરી.
સતોપી આત્યા શ્રીનાથ, આવ્યા મહિર ઉદ્ધવ સાથ. ૬૯

૫૮ (૬૦) અણુખરે ૧૦ (૬૧) આવયા ૬૧ (૬૨) વિકસીત ઉદયો
૬૨(૬૩) અવનેજલ ૬૩ (૬૪) બેડા યુક્ત ૬૬ (૬૭) ત્રિવિધ

અકૂરના સ્નેહભાવનો સ્વાદ

રામ-મૃણુ ઉદ્ધવ ઐક વાર સેવક કરી કરવા સાર,
પધારિયા અકૂર અવાસ, સ્નેહ સાદમો આપ્યો દાસ. ૭૦
દંડવત કીધો પ્રણિપાત, હરિ ઉઠાવ્યો ઝાલી હાથ;
ધરણીધર પધરાવ્યા ધામ, શુભ આસને બેસાવ્યા સ્વામ. ૭૧
પગ પખાડ્યા રામમુરાર્ય, પ્રેમે જલ પીધું નરનાર્ય,
સહુ સુખનને આપી શીખ, મદિર માંહે કીધો અભિપ્રેક: ૭૨
“અહોભાગ્ય ભલ ભારું આજ, મેહુંજે સીધાં સધવાં કાજ,
“ત્રિભુવન માંહે નથી તે કાવ, મું સમોવડ જે મોહોટો હોવ.” ૭૩

સોડ

“અહમસ્મિ નારાયણદાસદાસ દાસસ્ય દાસસ્ય ચ દાસદાસ: ।
અન્યેભ્યર્દશો જગતો નરાણાં, તસ્માદ્દહં ધન્યતરોઽસ્મિ લોકે” ॥૭૪॥

ચોથે

અર્ધપાશ કીધા ઉપચાર, ઉપસ્ય મર્જન ઉદે વાસ્ય,
ઉપર્ય બહુલુ, આભરણુ અનેક, ચંદન ચર્યાં વિનય વિવેક. ૭૫
સિંહાસને બેસાવ્યા હરિ, પુષ્પ, ધૂપ આરાત્રિક કરી,
પરમ પુણ્યે કરી પૂરી ધામ, સંકર્યણુ ઉદ્ધવ છં આમ્ય. ૭૬
સ્નેહ અરેખ્યા શ્રીપતિ તેહ, ભક્તિભાવ ભલ અર્પાં જેહ,
મુખ શુદ્ધ કરીલીધો મુખચાસ, મુખશ્યા પોટ્યા શ્રીવાસ. ૭૭
પુરુષોત્તમના ચાંપી પાગ, વળી કહે: “મુખે હું મહાભાગ.”
સ્તુલ કીધી સ્વામીની ઘણી, તો અચ્યુત મોટ્યા આકુણી: ૭૮
“તમે અમારે થાનકે તાત એવડી કાંજ વધારો વાત !
“યોધ્યવર્ગ પિનાતી પેસ્ય, જે જાણો નિત્ય આપુ ધસ્ય. ૭૯

“કાળ એક કરવું છે આજ, અહીંને કે'તા આવે લાજ,
“હસ્તિનાપુર પાંડવની વાત, જોવા તમે પધારો તાત ।” ૮૦

રવિઆત્ય ચૈ અતિ રથ જોનરથો “હવે સનાથ નાથ । હુ કસ્યો.”
આયસસરી સદેશા શુણી, આ'યો તે ભારતપૂર લણી ૮૧

દિન આથમતે ત્યાહાકન ગયા, કૃષ્ણ તણા સદેશા કલા,
સાલવના દુ અ સવગા ટ'યા, પાકુપુત્ર મામાને મ રા ૮૨

હૃતી-વિદુર કહ્યું એકાત, વિપદાનાદિક જે વૃત્તાન્ત,
ધૃતરાષ્ટ્ર પ્રમોધ્યો બુધ્ધ, તેહને તોય ન આરી શુધ્ધ ૮૩

હાલને સવિ વશનર્તી રહ્યું, કાએ કેહનું ન કરે કહ્યું,
મથૂરાપૂરી આ'યો માહાભાગ, પુરુષોત્તમને લાગે પાગ ૮૪

સમાચાર ઉધરાના સ્વામ્ય કૌરવપાંડવ વેર વિરામ
એટલે અર્ધ દશમની કથા, સમૂપે સુચી સર્વથા. ૮૫

કાલાવાલા કરતા કહી, મારી મત્યમાને જે લહી,
જાહુ અથ સાચુ કાહી જોય, ખોજ મ દેશે કવિતા કોય, ૮૬

સર્ગ વીરામે કલા સદેશ, અકૂર ધસ્યે આવ્યા દેવેશ,
કૃષ્ણજ ધસ્યે કહે કેશવદાસ, અઠ્યાસી ચોપે સવિવાસ ૮૭

છતિ શ્રીભાગવતે પુરાણે દશમસ્કંધે શ્રીકૃષ્ણકીડાયા વિંશતિતમ સર્ગ સમાપ્ત

—*—

સર્ગ ૨૧ મેા

દ્વારાવતી વર્ણન

પૂર્વજાયો

શુભ ત્ર્યોક આશ્ન કરી, કીધો કૃષ્ણ પ્રણામ,

અવર અર્ધ કહેતા થકા સદ્બુદ્ધ દીપો સ્વામ્ય ૧

૮૧ (૮૨) ભારતપૂર (૮૪) ૮૫ કાવતવસવર્તી મથૂરાપૂરી ૮૬ (૮૭) અથવા
૮૭ (૮૮) સદેશ દિવેશ વિંસતી

શ્રી વાસુદેવાય ગદામજાયા । મહીજસે માધુરનાયકાય ॥
 દ્વારાવતી શાસનપાલકાય । નમોઽસ્તુ તસ્મૈ પુરુષોત્તમાય ॥ ૨ ॥
 શ્રી યાદવેન્દ્રાય ચદૂદ્ધવાય । સુનદનદાદિકસેવિતાય ।
 ભક્તપ્રિયાઽમક્તવિનાશનાય । નમોઽસ્તુ તસ્મૈ પુરુષોત્તમાય ॥ ૩ ॥
 અનગતાતાય સુનીશ્વરાય । ત્રિમત્સુ મિત્રાય ઘલાનુજાય ।
 દુષ્ટારયે દેવકીનંદનાય । નમોઽસ્તુ તસ્મૈ પુરુષોત્તમાય ॥ ૪ ॥
 વિરાટજાદુ સનિવારકાય । પરીક્ષતઘ્યાકૃત કૌશલાય ।
 આકૃષ્ટકૃષ્ણાંરધારકાય । નમોઽસ્તુ તસ્મૈ પુરુષોત્તમાય ॥ ૫ ॥
 રાજાવલિઘઘવિમોચનાય । સુદામ્ન ઉદામ ભલપ્રિયાય ।
 કૌન્તેયસામ્રાજ્યનિવેસનાય । નમોઽસ્તુ તસ્મૈ પુરુષોત્તમાય ॥ ૬ ॥
 પરાવરેશાય સુરેશ્વરાય । યોગેશ, યોગીજનપૂજિતાય ।
 જનાયનાયાય પરાવરાય । નમોઽસ્તુ તસ્મૈ પુરુષોત્તમાય ॥ ૭ ॥
 જગન્નિવાસાય જનાર્દનાય । સૌભાગ્યપૂર્માર્દ સન્નાતનાય ।
 જ્ઞાનદૂર્ણાંજ મનાધિપાય । નમોઽસ્તુ તસ્મૈ પુરુષોત્તમાય ॥ ૮ ॥

ચોપાઈ

જરાસંધની પુત્રી જેહ, અસ્તિપ્રાપ્તિ અતિ દુષ્કિત તેહ
 કસ તણી રાણી ચૈ રાડ, રાજ આગલ ગૈ રાવે માંડ ૬.
 વૈધવ્ય તણી નિવેદી વાત તેા કાપ્યો મગધાપિપ તાત,
 શોકામૈ એશુ ઉચ્ચરેલુ “અયાદની અવની હુ કરૂ, ૧૦

૨-૮ આ સ્તોત્રમાં જોડણીની અશુદ્ધિઓ સુધારેલી છે, પણ તે અહીં
 નોંધપાત્ર જરૂરી નથી અને તેનું કારણ સ્પષ્ટ છે સ્તોત્ર ૮ કનિર્તુ હશે એમ
 લાહીઆએ તેને અતિ ૮ નો અક મૂલ્યાંકી સમજાય છે, પણ પ્રચલિત સ્તોત્રસમૂહો
 તેમ વલ્લભવૈષ્ણવોના ચાલુ સ્તોત્રસમૂહોમાં પણ આ સ્તોત્ર લખ્ય નથી, એટલે
 તેટલે ક્ષતિ રહેવા કેવી પડી છે ૧૦ (૧૧)(વૈવચ્ચ) વિધવા ઉચ્ચાર્ય

- રાતાં લોચન ને અતિ રીસ, દલ મેઘ્યું ક્ષોણી ત્રેવીશ,
 ને વીંટું મદુપુર તેણી વાર, વિણ વેલા જન્મ ઉદધિ અપાર. ૧૧
- આકુલઆકુલ થ્યા અનિ લોક, સર્જન સધલાં પામ્યાં શોક,
 વિશ્વાધાર વિચારે અશુભ: “આ વેલા હવે કરવું કિંઈ? ૧૨
- “ભૂમિ તણે તાં હરવો ભાર, જેહ અર્થ માદોરો અવતાર;
 “સૈન્ય સહુ સંહારું સડી, મગધાધિપને મારું નહીં.” ૧૩
- છશું ચિંતરી જાણું જોય, અંતરિક્ષે રથ કેળે ડોય,
 સુંદર મૂરજ તેજ સમાન, ઉપર આયુધ દિવ્ય માદાન. ૧૪
- પરિચ્છેદ ને સૂતે સજ કર્યા, અવનિતજે આવી જિતવ્યા,
 સંકર્ષણને કહે શ્રીનાથ: “વાદવદુઃખ જોયું નહીં જન.” ૧૫
- સમરથ બહુ સત્રાલા પીર, ધનુષ ત્રહી રથ બેઠા ધીર,
 અદ્ય સૈન્ય સાથે નીકળ્યા, રોમે રિપુદત્ત માંદે લડ્યા. ૧૬
- પુરુષોત્તમે પૂજ્યો પાંચજન્ય, શર સુલત્ર સવિ સંકપા મન્ય,
 હથહથ કરતાં હોહોકાર, વેરે વટે બહુ મારોમાર્ય. ૧૭

પૂર્વછાયા

- હાલકલોલે હર્ષિયા શરવીર સૂઝાર,
 કાયર નર કંપી પડે, હથ થઈ હથીયાર. ૧૮

ત્રોટક

- એક હથિઆર સમારી સુધી સાધના કરે,
 એક તો તીરંચા તાકી તીર તોખાર મારે,
 ભડ ચડવડી ભુજે અંખાડી ભંગે,
 મોહોટી મુંડય વાદી, ડાહ કાદી, ગજને ગંગે. ૧૯
- પછે પોહોતાર જિતારી અબલપણું,
 સામા સમોવજ તડોતજ હર્ષે હણે.

- એક સમરથ રથ ધરી આકાશે નંખે,
એક આશુધ વેધતાં યોધ સાહામા ન સંખે. ૨૦
- ભક્ષા તોમર કટારી મારે, ભક્ષા ઉજાળે,
એક શીખવ્ય રોઝવ્ય રેખે ધનુષ વાણે,
એક હાથોહાથે બાથોબાથે, વલગે વલી,
એક મદલ રૂઠા જૂઠા જેડી વઢે મલી. ૨૧
- એક નાયક પાયક ધણા ધાયક થાય,
તે પાપર સખર ફાટે પાલા બિગાય,
એક અન્ધો અન્ધે બાણુવરસે, મંત્ર ઉચ્ચરી,
તે અગ્નિ પાપાણુ જલ પવને કરી. ૨૨
- એમ હકોહકે, તકે ઝુઝાર જડે,
શિર ઝાટકે ભાટકે જોએ તોહે ન પડે;
એક રડવડે રૂંઢ મૂંઢ, તુડને ત્રાડે,
એક ઉગમે ને તાતા માતા માતંત્ર મોડે. ૨૩
- તાં માગધ મછરે ભયોં મરડ બોલે:
“હરિ કાતર અપાર, નહી અમારે તોલે,
“એક વડવાની હામ રામ ! કાંઈ તું સાથે,
“બાહુ બાણો બાણે, પ્રાણો પ્રાણે આપણું બાથે.” ૨૪
- પછે કૃષ્ણ ભણે: “ભક્ષા શર મુખે ને ભાથે,
“આપણું આત્મબલ આયુધે દાખે.”
હલ મૂસલ નિ શલ મૂકે, બલ ન ચૂકે,
બેઠું ખલભાડું દલ વાડયું કરસણ સૂકે. ૨૫
- હરિ શારિંગધનુષ ધરી ટંકારવ કરે,
તેણે બાણુને પ્રહારે અનેક મરે,
એમ તતદાણુ માંદે ત્રેવીસે સોહિણી
સેના સંહારી કેશવે સબલ ધણી. ૨૬

પૂર્વછાયો

ધણું મેન સંહારિયુ, તતક્ષણુ ત્રિભુવનરાય,
માગધ મૂક્યો જીવતો, વલી કટકને કાજ.

૨૭

ઓપે

અતિ દુઃખિત એકાકી ગયો, કોથે જલતો કિંકર થયો,
અમરય ધણું ઉપાસ્યા ઈશ, માગ્યુ દલ ક્ષોણી ત્રેવીશ.
ધ્રુમ લેઈ આવ્યો સત્તર વાર, જતાસ્યો ભૂંધરે જૂભાગ;
અઢારમી આવે એ યથા, તે કેહેશુ વળી આગત્ય કથા.

૨૮

૨૯

કાલયવનને લલવાની ગ્રેરણા

કાલયવનને નારદે કહ્યું: “યાદવનુ જલ તે શુ સહ્ય ?
“અવની માંહે ઈશા ગુઝાર આજ નથી એ સરખા સાર.
“જરાસંધ જેણુ જિત્યો યુધ, તે કારણુ કહ્યુ તુને યુધ !
“આજકાલ્ય આંહાં આવશે, તો તુને દોહ્યુ ચાપશે.
“સાવધાન થૈ સાહામે! જાય, રાજનીતિનો એહજ ન્યાય
“જિ પેહેલાં સર્જ્યાપૂ સહી, તાહાં એહોરો ગઢ વીટો જઈ.
“એકાકી જાશે આક્રણી, કહ્યુ છું હુ વને તે લણી;
“પીતાંબર પેહેરા નરહરિ, મેધસ્થામ ને માળા ધરી.
“શ્રી વતસલાંજન સોહે સાર, કડે કૌસ્તુભ રતન ઉદાર:
“એ લક્ષણુલક્ષિત જે જાણ્ય, સહી ધ્રુવ્ય તે સારગપાણ્ય.”
એમ કહી કલિવલ્લભ વ'યા, યવન સહુ કોપે પરજલ્યા,
કરી પારસી ચલિયા મીર, ત્રણ્ય કોઅ ધરી આયુધ તીર.
આન્યા દેશ જિજ્ઞાસી કરી, મલેઝે વીટી મયુરા પૂરી;
માદવ પામ્યા અમુખ અપાર, શરણુ ગયા તે સર્વાધાર.

૩૦

૩૧

૩૨

૩૩

૩૪

૩૫

૩૬

૨૭ (૨૮) સદ્ધાર્યુ ૩૦ (૩૧) કાલયોવનને. સૂ. ૩૧ (૩૨) ચાઓ.

૩૨ (૩૩) પીટયો.

મુણ્ડ કહે “સક રીણા સૂણો, અહાં તો ભય આવ્યો છે ધણો,
 “યવન સાથે જાહા કરશુ યુદ્ધ, અનેક પસંદ લિધ આયુધ ૩૭
 “તાંહા પેહેલ પાછ વે આવશે, જન સધના ઝાલી જાવશે,
 “એક અનેરા કીજે દુર્ગ, અધકી શોભા પામે સ્વર્ગ ૩૮
 “સહુ કેા સાગર મહિરહે, નિશા માહે જમ કાચે નવ લહે”

દ્વારાવતીની અદ્ભુત ઘટના

નિધકર્મા તેજા તત્કાળ, દીધી આયસ દેવ દયાલ ૩૯
 મધુસૂદન મને જે જે મર્મ સિદ્ધસાસ્ત્ર બહુ જાણે કર્મ,
 અત્યાંખી રૂપે રહે, જ્યહા ધટતૂ તે તિહા કહે. ૪૦
 પરમ પ્રેમે કીધો પ્રાકાર, વસમો બાર જોયણુ નિસ્તાર,
 પાખત્ય પરિખા સાગર તણી, વિચ્ય માહે વિચિત્રી ધણી ૪૧
 પગે પગે પગથી, પગે પગે માર, કાઠા કાચીશાં અપાર,
 ધડનાલા, ગોપુર, પુરદ્વાર, લલ કમાડ, ભોગળ બહુ ભાર ૪૨
 મઠ, મઠ મદિર ને માળિયા, ગોખ, સલા શોભિત જાલિયાં,
 હાડ સધળા હાટકે કરી ધર્ષાં, મણિમાણિક બહુ માહે જાળ્યા. ૪૩
 વર્ણ અદાર સર્વે જૂજૂઆ, એક અનેક અધિકારી હ્યા,
 છપન કાજ વાદવ અરાસ, વિચ્ય માહે હિમ્મેનનો વાસ ૪૪
 તે મધ્યે મદિર વસુદેવ, કસ્યાં ચાતુરી કૌતક એવ,
 તે અતરે ત્વમ શ્રીહરિ તણાં શોભસહસ ધર નિર્મ્યાં ધણાં ૪૫
 પુત્રપૌત્ર તેહનો પરિવાર, માહે માહે સહુ રચના સાર,
 પર ધસ્ય ધોડાસ્ય ધડી, ગજશાળ, શોભિત સભારે રખવાળ ૪૬
 રાજનિયદે ભરિયા ભડાર, સેના સદાતી સૂઝાર,
 જન ચમર નાના નરવાન, આગત્ય ગધર્ ગાએ ગાન ૪૭

૩૮(૩૯) જાણે ૪૦(૪૧) સિદ્ધસાસ્ત્ર ૪૨(૪૨) પ્રમાર ૪૩(૪૪) સધળા
 ૪૬(૪૭) પરવાર માહે માહે ચાર ૪૭(૪૮) રાજનીત્યે ભરયા સનાતી
 જુજાર આગદ્ય

ગોલ સહસ્ર વિચ્છે એક અવાસ, સુંદર સૂર્ય કોટ્ય પ્રકાશ;	
દૂર થકો દીસે રાત ગણો, અંબરે ધ્વજ લાગો તે તણો.	૪૮
મણી નહીં તે માંડ લગાસ્ય, ગોખ જલિયાં ને મોખર;	
પુટશાલા અહોં પખે ચોપાડ, મણિમાણેકનાં ઘડિત કમાડ.	૪૯
યાનક યાનક ચાપ્યા ચંભ, રચી પૂતલી જાણીયે રંભ;	
સહુ મિદરની શેરી આવી, મહેં તે મુરાસ્યને ભાવી.	૫૦
રત્ન તથા ત્યાંહાં દાઢ્યા ઢોલ, જૂથે જૂથ અસ્તરણ અમેલ;	
તૂલી કોમલ તુલ સમાન, સકલ ઉપરકર શોભાયમાન.	૫૧
હરિમંદિર ઉપસ્ય મદાર, શાખા જે તે ગગન મુજાર,	
પત્રહાસ્ય જાણે પ્રાસાદ, હંસ કરે ત્યાંહાં નાના નાદ,	૫૨
નગર છેહ લગે આવ્યે છાંહ, ફૂલફૂલ નિત્ય વરસે માંહ.	
ઠામ્ય ઠામ્ય દીસે નવનિધ્ય, ઠામ્ય ઠામ્ય તે પૂરી રિયધ્ય.	૫૩
કામદુધા કંપદુપ જિહાં, સ્વદેહે શ્રી ત્યાંહાં વાસી રીયાં;	
ઉદ્રાદિક આઠે લોકપાલ, વતાં કરે આલવતાં આલ.	૫૪
ધસ્યે ધસ્યે યજે નાના યાગ, સર્વ ભાવે શ્રીકૃષ્ણવિભાગ,	
ધસ્યે ધસ્યે શ્રીભાગવતપુરાણ, ધસ્યે ધસ્યે વૈષ્ણવ કરે વખાણ.	૫૫
ધસ્યે ધસ્યે પુરુષોત્તમ પૂજિયે, અવર ન કાંઈ જિજ્ઞૂં જૂઝિયે;	
ધસ્યે ધસ્યે હરિમંદિર પ્રાસાદ, ગીત નૃત્ય ને નાના નાદ.	૫૬
ધસ્યે ધસ્યે ધ્વજ પતાકાજન, ધસ્યે ધસ્યે જહુ વાજે વાજિન;	
ધસ્યે ધસ્યે તોરણ મોતી તણાં, શણગાર્યાં સોહે આંગણાં.	૫૭
ધસ્યે ધસ્યે રોખ્યા કદલી ચંભ, ધસ્યે ધસ્યે નાચે રંજે રંભ;	
ધસ્યે ધસ્યે મુરતરુઅરમુખ કરે, વાંછિલ ફૂલફૂલ નિત્યે ઝરે.	૫૮
ધસ્યે ધસ્યે વાડી, ધસ્યે ધસ્યે ફૂઆ, એક વલી અરહટ જૂનૂઆ,	
ધસ્યે ધસ્યે સહેજે શત્રૂંકાર, પર્વ તણા નચ્ય દીસે પાર.	૫૯

૫૧ (૫૨) અમુલ. ૫૨ (૫૩) પ્રસાદ. ૫૪ (૫૫) રીયાં. ૫૫ (૫૬) પૂરાણ.
ધસ્યે ધસ્યે ૧૦ ૫૬ (૫૭) મંદર ૫૭ (૫૮) સોહેહે.

વેદશાસ્ત્રના કરે વિચાર, સહુ ભજે એમ વિશ્વાધાર,
 દુઃખી નહીં કેા નગર મુઝાર, પરવરે એ સંધલે પરવાર. ૬૦
 કાલ તણો ભય કેને નહી, મરણ ન જાણે માણસ સહી.
 મુંદર ચોરાશી ચોવટાં, રાજનાટ ચત્વર ચોવટાં. ૬૧
 સભામુખર્મા ત્રી હરિ તણી, અદ્ભુત શોભા છે અતિ ધણી,
 ન શકે વેધા કરી વખાણ, મતિમાને કાંઈ કહું અજાણ. ૬૨

પૂર્વછાયા

મણિ માણિક મેલી ધડી, ભલી પરચ સધલીભલ,
 યંભ થોભ દીશે ધણા, ઉગ્યા બહુ આદલ. ૬૩

ચોપૈ

વાધી જૂઝ બહુ વિસ્તાર હેમ સાંધીને હીરાસાર,
 પાખત્ય પટશાલા માહા માટ, તે અંતર સત્વર ચોપાટ. ૬૪
 કર્ણુવારિયાં ઠાકર ઠાહોર, વિચ્ચ વિચ્ચ વસમા વાંક દુઆર;
 ઠામ્ય ઠામ્ય તિહારહે રખવાલ, કાપ્યાયા કરે જાણે કાલ. ૬૫
 અવસર વિણ ઇદ્રાદિક દેવ વેતપાત થાયે તત્ખેવ,
 વિચ્ચર્મા રત્નવેદિકા વલી, પગથીઅ ને ધણી ચોહોલી. ૬૬
 નાના વર્ણુ સકલ સોપાન, મનોહર મંડપ શોભામાન,
 તે ઉપરે સિંહાસન સાર, બેમે મુંદર સર્વાધાર. ૬૭
 છત્ર ધરે તિહાંઅષ્ટમા સિદ્ધય, કેવલ ચમર હાલે નવ નિધ્ય,
 પાર્થદ સકલ રહ્યા પરવરી, હરિ સનમુખ કર જોડી કરી. ૬૮
 નારદ, પર્વત, ને શક, નિધ્યુ, ઉદ્ધવ, દારુક, કેશવ, વિષ્ણુ,
 વિષ્ણુમેન અને સૈનેય, વેદપક્ષ ધરતો વૈનતેય. ૬૯
 સોહજે સેવક અંતક કાળ, તે પાખત્ય આડે લોકપાલ,
 છાપન કોલ્ય કુલ યાદવવીર, સંનાથા તે મુમત મુધીર. ૭૦

૧૦ (૬૧) સંધલે. પરવાર. ૬૨ (૬૩) શકે. અદ્ભુત. મતિમાને. ૬૩ (૬૪)
 આદલ. તી ૬૭ (૬૮) શોભામાન. સીંહાસન. ૬૮ (૬૯) પાર્થદ (પરિવદ),
 સકરવ. રિહા. ૬૯ (૭૦) વિષ્ણુ.

અડયલ

સર્વે રાજકુલી છત્રીસહ, ળાંડી રાજચિહ્ન છત્રી સહ;
કસ્યે આયુધ ધસ્ય છત્રીસહ, સધલાને સન્મુખ જગદીશ હ. ૭૧

ચોપૈ

શંખ, ચક્ર, પંકજ ને ગદા, મૂર્તિમંત જિહ્વાં સર્વદા,
વેદ, સાસ્ત્ર, રમૃતિ, સકલ પુરાણ, બોલે બંદી રૂપે વખાણ. ૭૨

સભા સુધર્મા તેહનું નામ, મહિં આવે પૂરે મન કામ;
ખદ્ સહરિ સાગર સંસાર, તેહ ન લાગે અંમ લગાર. ૭૩

શોક મોહ નબ્ધ હોએ રમરણ, તેહ ન લાગે જમણુમરણ,
એક વાર ચિંતે ચિત મહિં, તતક્ષણ તે કૃતારથ યાચે. ૭૪

પૂર બાણ ઉપવન, ઉઘાન, સુરતરૂચર તાંહાં સોભામાન,
કૃષ્ણા કૃષ્ણિયા વલી બહુ વૃક્ષ, પ્રાણી માત્ર તિહાં પામે ભક્ષ. ૭૫

નંદન વનવી અધિક ઉદાર, તાંહાં ખેલે શ્રી જગદાધાર;
અનેક પર્યે કીધા આરામ, કંદુક-કીડાના જે ઠામ. ૭૬

ઉપવન, વાડી, કૂપ, તડાગ, માણસને ટહેલવા નહિ માગ;
સકલ તીરથ જમગોમતી ગંગ સાગર સરસો ચાએ સંગ. ૭૭

ગ્નાન માત્રે હોએ હરિભાવ, ભવ-અંબુધિ તરવા નિજ નાવ,
પાપી પંડિત સહુ સમાન, તતક્ષણ તે ચાએ ભગવાન. ૭૮

શ્લોક

ब्रह्मज्ञानेन मुच्यन्ते प्रयागे सरणेन वा
अथवा स्नानमात्रेण गोमत्यां कृष्णसंनिधौ ॥ ७९ ॥

ચોપૈ

નદી ન કા તોલે ગોમતી, પુરી ન તોલે દ્વારામતી,
કૃષ્ણ સમે સુર નહી સંસાર, સ્વર્ગ, મૃયુ, પાતાલ મુજાર. ૮૦

૭૧ (૭૨) છત્રીસ. જગદીશ. ૭૨ (૭૩) સાસ્ત્ર. વખાણ. ૭૫ (૭૬) સોભામાન.
કૃષ્ણા. મક્ષ. તીર્થ. ૭૬ યુગદાધર. ૭૭ (૭૮) ટહેલા.

શ્લોક

નદી ન ગોમતી તુલ્યા, કૃષ્ણતુલ્યા ન દેવતા ।
સ્વાર્ણવાલભૂમયે દ્વારકા ન સમા પુત્રી ॥ ૮૧ ॥

ચોપૈ

ત્રિભુવન મહિ તીરથ જોહ, સકલ દ્વારકા સેવે તેહ;
અંશુધિ તે અમૃતમય થયો, દ્વારભાગ મુણુ સધતો ગયો. ૮૨
ચંચલ લહરી તજી તરંગ, માધ થયો સુખદાયક સંગ;
જૂરિ લયંકર ઉઝાં અત, જૂલીને શ્રમ યાએ ચિત. ૮૩
નગરપ્રવેશ નહી તાહાં કુષ્ટ, વિપરીત પદે પેખે પાપિષ્ઠ;
પુરમંડપ નર દેખે જોહ, અતિરો વિસ્મય યાએ તેહ. ૮૪
જલથાનક થલ દેખે તેહ, યથથાનક જલનો સંદેહ;
દ્વાર ઠામે પ્રોટો પ્રાકાર, દુર્ગ ઠામે તે મોહોટાં દ્વાર. ૮૫
રહે કોટ પાખતે રખેવાલ, પાપીજન જાણે મન કાલ;
કૃષ્ણ તણી કરુણાનો લેશ, તેહ પુરુષને હોએ પ્રવેશ. ૮૬
સહજ આર સુદર્શન ધરી, તે ઉપસ્ય નિર્મલ નિજ પૂરી;
શ્રીવૈકુંઠ તણા સમુદાય, સધલા આણી મૂકયા માલિ. ૮૭
અવિનાશી ખર્ણાં અતીત, કાલ તણી કહીયે નહી બીત ।
મયુરના જન સધલી જાલ, નિદ્રાવસ્ય આં વાસી રાલ. ૮૮
સ્ત્રી, બાળક, વય વૌવન, વૃદ્ધ, સકલ ઉપસ્કર મમલા સિદ્ધ;
રજની મહિ કર્યું તે કર્મ, કોય ન જાણે હરિનો મર્મ. ૮૯
અસલાખ્ય મમ જાણીય મિત્ર! આગે છે અશાં જલુ ચરિત;
ભુવન કોઠ્ય લાંજે ને ધડે, દાણુ વિદ્યા અદ્ભુત આવડે. ૯૦

૮૧ (૮૨) કૃષ્ણ તુલ્યો । દ્વારકા । ૮૨ (૮૩) દ્વારકા સેવે. અમૃતમય.
૮૩ (૮૪) સુખદાયક. ચિત. ૮૪ (૮૫) વિપરીત. ૮૫ (૮૬) પ્રકાર. ૮૭ (૮૮)
મુકયા ૮૯ (૯૦) સિદ્ધ. ૯૦ (૯૧) અસલાખ્ય. જાણીય. ચરિત. અદ્ભુત.

એકવીસમે જિત્યો જરાસંધ, રેચી દ્વારકા મહિ સમુદ્ર.
 એકાગ્રું, એપિયે સવિલાસ કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેરવદાસ. ૯૧
 ઇતિશ્રી માદ્ભાગવતે પુરાણે દશમ સ્કંધે શ્રીકૃષ્ણકીડાયાં દ્વારાવલીવર્ણન
 નામ એકવિંસતિતમ સર્ગ સમાપ્ત.

સર્ગ ૨૨ મો

કાલયવનનિમ્નહ અને મુચકંદને વરદાન
 પૂર્વછાયે

આયુધ વિશુ હરિ એકલા, કંઠ કુમુમની માલ,
 મથુરા માહંથી નીકળ્યા, પાળા પરમ દયાલ. ૧

ચોપૈ

કલિવલ્લભે જે આગે કળાં, કાલયવન તે લક્ષણુ લલાં;
 પૂઠે પળિયો થે પદાલ, અમરપ ભર્યો અમુરની જાત્ય. ૨
 ધાધને તે ગયો દૂકડો, પગે પગે પરશૂં કેતો પળ્યો;
 અરત પ્રાપ્ય નવ્ય પામે પાપ, યોગીજનને જે દુઃપ્રાપ્ય. ૩
 જમ જમ જાએ જગદાધાર, કાલયવન ત્યમ ખીજે ખાર;
 યાદવકુલ કેા નાશે નહી, એતાં અપકીરત્ય તે લહી. ૪

હરિયાલી રાગ મારુ

જાણે યવન 'વણુ પાછો,' તાહરે દૂકડા ધાય,
 હાયો હાય મલવા સરખું, તાહરે ઉગમ ભરાય. ૫
 એમ કરતા હરિ દૂરે લઈ ગયા, આળ્યા ગિરિ ગહર;
 ગિરિ કંદરામાં જઈને પેઠા, સ્વામી કમલાવર. ૬
 પૂઠે થકો યવન જઈ પેઠો, ત્યાં એક લાખું શયન;
 નિદ્રાવશ છે જિહુ દિવસનો, નરખે કમલનયન. ૭

૯૧ (૯૨) બાણું (૧) 'એકાગ્રું'ને બદલે સવિલાસ. કેરાવદાસ. પૂરણિ. એક
 વિશતિ ૧ કુમુમની. મહિથી ૨ પલ્લયો. ૩ દુઃપ્રાપ્ય. ૪ મુગદાધારે યાદવકુલ
 હરિયાળી (હરીયાલી) રાગ મારુ. ૫ (૬) જવન. સરખુ. ૭ (૧૨) નિદ્રાવસ.

- પીતાંબર હરેજી ઉઠાંડી, રહ્યાં અગોચર હામ;
મનમાં જાણું ‘હરિ આંહી સૂતા’, વવન માહા અચાન. ૮
- “સાધુ થઈને આંહી એ સૂતો, મહેનદુઃખ દષ્ટને અપાર”,
એહવું જાણી રીસ સંધાતે, કીધો ચરણ પ્રહાર. ૯
- મળ્યા દિવસનો સૂતો જાગ્યો, દિશ વિદિશે જોય,
આંખ મીંચી ને કાંઈ ન દીસે મારણહારો કાંય. ૧૦
- અંગ થકુ તે અગ્નિ પ્રકટિયુ, ભસ્મ કર્યો વવન !
પરીક્ષિત પૂછે : “કહીયે શુકજી ! કાણુ હતો તે જન ? ૧૧
- “કારણુ કશું ? ને ક્યમ સૂતો’તો ? તે કહીયે સ્વામિન !
“ક્યમ એહને હરિ આંહાં લાગ્યા ? ક્યમ બાલ્યો વવન ?” ૧૨
- શુકજી કહે : સાંભલિયે ! જૂપતિ, ઈર્ષવાક્ય કુલજાલ,
નામ કહું મુચકંદ તેહનું, અતિ બ્રહ્મણ્ય વિદ્યાત. ૧૩
- સુરપતિ પ્રભાગ્યા તે અસુરના, જૈ જાગ્યો મુચકંદ :
“સ્વામી ! તું ઉપર કર અમને, તો થાયે આનંદ.” ૧૪
- તે મુચકંદે દૈલ હણ્યા ને, કષ્ટે મૂકાગ્યા દેવ;
બહુ દિવસ તે રક્ષા કીધી, સુરપતિ નિલ એવ. ૧૫
- શક વચ્ચા રળીયાત ચર્ષ ને : “માગો કાંઈ વરદાન ?”
કહે મુચકંદ : “થયુ છે બહુ શ્રમ, એકાંત્ય કહીયે સ્થાન. ૧૬
- “સુખે કંઈ હું નિદ્રા બહુ દિન, મહેલોને જંગલ,
“નિદ્રા આવી ભંગ કરે તે, ભસ્મ થાયે તત્કાલ.” ૧૭

૮ (૧૧) મનમાં જાણું. આંઈ. ૯ (૧૨) દુષ. ૧૦ (૧૩) વિદેસે. જોયે. કાંઈએ.
૧૧ (૧૫) ચર્ષ. પ્રકટિયું. પરીપર્તા સૂચી (શુક) ને બદલે. ૧૨ (૧૬) કમ.
સૂતોતો. સ્વામ્યન્ય. ‘આંહાં’ મૂળમાં નથી પણ ‘ક્યમ’ છે, પરંતુ એથી ‘ક્યમ’
શબ્દ એવડાય છે. ૧૩ (૧૭) જૂપતી. મુચકંદ. બ્રહ્મણ્ય. ૧૪ (૧૮) સુરપતિ.
મુચકંદ. ૧૬ (૨૦) વચા (વા).

- એ વરદાન લઈને આગ્યો, મૃત્યુલોક સળંગ;
નિહંતક તે અવની કાધી, પ્રગ્ન કરી જતંન. ૧૮
- મહેશ સદાસ પુત્ર તે કહીયે, અમૃત્ય તે પરધાન;
તેહને સોપી રાજ સકલ તે, ચાલ્યા લાં રાજન. ૧૯
- ગિરિગદ્ગરમાં પોદચો હતો, રથાનક એકાંત જાણી.
તે કારણ જાણી યવનને લાગ્યા, સ્વામી સારિંગપાણી. ૨૦
- પરજાએ એ કાર્ય કર્યું, કાધો ભરમ યવન.
પછી પ્રભુજી યોચીતા દે જૂપતિને દર્શન. ૨૧
- તે મુચકંદ માઠા શુધસાગર, દીઠા જમ ધનસ્યામ;
સહસા ઉભો થયો કર જોડી, કરતો તેહ પ્રણામ. ૨૨
- પીત વજ્ર, કુંડલ, વનમાલા, મુગટ મનોહર શીશ,
તે કાંઠી તેજ કહિયૂ નવ જાએ, સકલ જગતનો ધંસ. ૨૩
- કુંડલ, કેશ, કપોલ ઝલહલતા, ચારુ વદન, શુભ દાસ,
વક્ર જૂ અને અંબુજ લોચન, કિંદ્રપ કાટિ પ્રકાશ. ૨૪
- કૌસ્તુભમણિ ને શ્રીવત્સલાંબુજ, બાહુ આગન તે ચ્યાર;
જમ મૃગરાજ સ્વભાવે નિરભય, નરવર તેજ ઉદાર. ૨૫
- સંકીર્ત દર્શિત શુધ વિચારી, પૂછે છે મુચકંદ:
“કાણુ છું? કયમ પદત્યા સ્વામી? મુજેને કહેા પરમાનેંદ! ૨૬
- “આ રથાનક એકાંત શુક્રામાં કાણુ કરે પ્રવેશ?
પદ પંકજપત્ર સમ કામલ, કયમ મહિમા જાણેશ? ૨૭
- કંટક કઠણુ ભોમ ધંદાં વિચારું, એ ગત મેં નવિ જાણી;
છો ભગવાન કે રવિ સશી સુરપતિ, અજ કહું વખાણી. ૨૮

૧૯ (૨૩) પૂત્ર. ૨૦ (૨૪) સારિંગપાણી. ૨૧ (૨૫) યોચીતા. જૂપતીને.
૨૩ (૨૭) કુંડલ. ચાએ. ૨૪ (૨૮) ઝલહલતા. વંદન. ૨૫ (૨૯) વીક્ર. અંબુજ.
વત્સલાંસલ. ૨૬ (૩૦) સંકર્ષ દીર્ઘાંત શુધ—૨૭ (૩૧) મદ્રામાં. ૨૮ (૩૨) અધીર્ણ.

ત્રણ દેવ મધ્યે છો પુત્રવ, અતિશય તેજપ્રકાશ,	
માહા ઝલહલ ગહર મહિ, અંધકારનો નાશ.	૨૯
કે હું સૂનો પ્રાણ વિચારી, જોવા પધારયા સ્વામી;	
જો રુચિ હોયે માહારાજ! તમ, કર્મ કહુ શિર નામી.	૩૦
સ્વામી હું તો ક્ષત્રી અધર્મી છું, ઇછે વાક્ય કુલ જાત;	
મુચકંદ કહીએ નામ માહારૂં, શુભિષ્ટ હશે નિક્ષાત.	૩૧
યૌવનાશ્રવ તણો હું કુંઞર, સંભલિયે કૃપાલ;	
આદિઆ વીરમી હું સૂનો, મુને થયા નિહુ કાલ.	૩૨
હું એકાંત સૂનો છુનો, કાણે કીધો પ્રહાર?	
નેત્ર ઉઘાડીને મેં જોયું, દીડો તેજ-અંધાર.	૩૩
તે પણ ભરમ થયો ઇર્ષા જોતા, કાણુ તમારો જન?	
હું લગ્ન પામ્યો છું સ્વામી! કહીયે જન્મમોહન!	૩૪

(૫૬ ૨૯૧૦)

રાગ કેદારો

આનંદ અભિનવા હાસ જીગતી, તે વાણી ધન ગંભીર,	
મંદ મંદ તે પરમ સુધર્મી, બોધ્યા શામ શરીર:	૩૫
“માહારા જન્મ કર્મની તે સંખ્યા કહી નવ જાયે,	
રહિત જન્મ કર્મ હું નિશ્ચે,” એમ કહે વૈકુંઠ રાયે.	૩૬
“ત્રણ લોકને વંદિત હું જો, માહા કર્મ પ્રપંચ;	
કરિ પ્રમાદ આલંબે જો જન, તે નહિ નિરમલ મન.	૩૭
ભાર અસુરનો ભોગ આ કુલાણી, દુઃખ પામીહરિજન;	
તાણે હું ચાદવકુલ પ્રગટયો, વશુદેવનો તંન.	૩૮

૨૯ (૩૩) અતિશય. જલહલ. ૩૦ (૩૪) નમ (‘તમ’ને બદલે) ૩૧ (૩૫) અધર્મ. ૩૨ (૩૬) યૌવનાશ્રવ કૃપાલ. ૩૪ (૩૮) જીવમોહન. ૩૫ (૩૯) ધન ગંભીર. સંભ. ૩૬ (૪૦) કમણી. ૩૭ (૪૧) પ્રચન.

- વાસુદેવ હું નામ જ કાદારું, સાંભલ ને રાજન ।
 અવતાર તો એ કરણને, કરવા હરિ રચન. ૪૯
- મદા અમુર ને કંસ હણ્યા મેં, કાલનેમી અવતાર;
 પ્રલંબ આવે અમુરના, કીધા તે સંધાર. ૪૦
- x x x x
- કાલયવન જે ભરમ થયોતે, તીવ્ર દષ્ટિ કરી તે તાહી. ૪૧
- પૂરવ તે પ્રારથના કીધી, ભક્તવત્સલ નામ;
 ઇચ્છાવર તું માગ ભૂપતિ! આપું જે મન કામ. ૪૨
- માદા જનની આરત જણું, કરતો રહું સંભાલ.”
- શુકશ કહે: “શુર્ય અમૃત વાણી, ચરણ નમે ભૂપાલ:
 “શ્રી નારાયણ દેવ ઓલખું, ગર્ભ વચન સંભારી.” ૪૩
- કહે મુચકંદ: “તઢારી માયા, મોહ જગતને ધારે.
 સુખદુઃખના પાઘા જન તે ભમતા, ન કરે ભજન તમારું, ૪૪
- આન તણી પરે હીડે ભમતા, ધર આં સુખ અભારું.
 જે દુર્લભ ક્યમે ન જાગે, તે પામ્યો માનુષ તન; ૪૫
- ગૃહ રૂપી આંધલા કૂપમાં, કાં બૂઠે તે જન.
 જેહી દિમિ તમારી માયા, કીધાં પશુ સમાન; ૪૬
- આટલા દિન માદારાગવા નિષ્ફલ અસ્ત આતમા માને.
 અસ્ત તને આતમા માને, સત દારા મહે બંધ. ૪૭
- હું નરદેવ કરીને માનું, ભલા ભમતો અંધ.
 તમ મેં માન્યો લક્ષ્મીવર, હય-ગજ-નરનો સ્વામી; ૪૮
- લોભિ રીસે મન તમ ન થાયું, વિસર્યા ગરુડાગામી. ૪૯

૪૦ (૬) ને (મે'—મૂળ) અમુર. કાલનીમી. ૪૧ (૭) પહેલું પાઠ પડ્યું લાગે છે. ૪૨ (૮) પ્રારથના. ઇચ્છાવર કર્મ ('કામ' ને જણે) ૪૩ (૯) આતર 'આર-ત'ને જણે. અમૃ. ૪૪ (૧૦) સંભાલી ('સંભારી' ને જણે). ૪૫ (૧૧) ૪૭ (૧૩) નરદેવ. ૪૬ (૧૫) લોભી. ગજ.

સધલી પૃથવી હીડું લમતો, હું ચઢને જિનમત,
 જમ જિહવા મુખ બુબંગ ચાટે અતૃપ્ત મિથ્યા રતન. ૫૦
 રથ મનોહર હેમ, અથ ગજ, બહુ જન આમત્ય કીધ,
 હું એ નરદેવ વિચારી એહવો, ભૂષ માંહે પ્રસિદ્ધ. ૫૧
 મેં સ્વપન જેહવો એ મુખ માનો, શરીર બાણું સલ,
 વિષ્ટા, લરમ ને કાટ નીપજે, શરીરની એ ગલ. ૫૨
 દેશ સકલ જિતીને આબો, સકલવિદ થયો રાયે;
 ધર આબો કીડા સીસંગે, જમ મૃમ પશુ ખાયે. ૫૩
 બહુ સંઘામમત અતિ રાતો, તૃષ્ણા તૃપ્ત ન થાયે,
 તપ દારુણ દુઃખ બ્રહ્મચર્ય દે, તિજે તપબલ થાયે. ૫૪
 તપે બલે ચક્રવર્તિ તો યાયે, લવ-સંસાર થકી વિરમાયે;
 ભક્તિ ઉપજે શ્રી હરિ તાહી, સંગત થકી મૂકાયે. ૫૫
 વળી સ્વર્ગભોમે અવતરે, તોહે બ્રહ્મણ ન ખૂટે;
 તારી કૃપા થકી સદગત્ય પામે, લવનાં બંધન છૂટે. ૫૬
 આયુષ ધટે, મજે સતસંગતિ, કરે સર્વને ત્યાગ,
 તો દદ ભક્ષ્ય તાહોરી આવે, ધન્ય ધન્ય માહાભાગ. ૫૭
 તો તું જીવનમુક્તિ જ કહીયે નિશ્ચે કરુણાસંધા
 ખૂંધે મેં સતસંગત કીધી, છૂટે રાયે સમંધ. ૫૮
 સાક્ષાત ધધર તું સ્વામી! શરણુ તમારે રહીયે;
 તો હૂંને પામી વર માગવો, સરવસ્વ ખોદું કહીયે. ૫૯
 તવ પદવલ્લભ વિના સ્વામી! વર નવ માગું અંન,
 લોલ લગાડો માં મૂલ સ્વામી! હવે થયો ધન્ય ધન્ય." ૬૦
 શ્રી હરિકે: "તું મારો પરમ જન, સધલે નિર્ભય સ્થાન,
 રુચિ આવે તોહાં હીડ વિચરતો." એમ કહે ભગવાન. ૬૧

૫૦ (૧૬) જનમત. અગ્રજ. ૫૧ (૧૭) પ્રસિદ્ધ. ૫૨ (૧૮) શરીરની. ૫૩ (૧૯)
 યમ. ખાયે. ૫૪ (૨૦) સંઘામમત. તૃષ્ણા. ત્રસ. બ્રહ્મચર્ય. ૫૫ (૨૧) ચક્રવર્તિ
 ભક્તી ૫૬ (૨૨) કીપા. ૫૭ (૨૩) ભક્ત ૫૮ (૨૪) યોદ્ધા. ૬૧ (૨૭) સંધલે.

શ્રી હરજીને કરી દંડવત, જૂપતિ ત્યહાંથી જાયે;

શ્રી શુકજી કહે: “સાલિલ્ય રાજા । એકાવન અધ્યાય. ૬૨

રાગ કેદારો

નિરખું અપની મંડલ જુગ જાણો, પ્રબલ ભૂપતિ ઉત્તર દિશે જાનો હોએ. ૬૩

વલ્લભ

ઉત્તર દિશે તે જાતો યે, તપ સાધવા વીર,
ચાહ્યો તે ગંધમાદન પર્વત, ત્રિપ્લુસ્થાનક ધીર. ૬૪

બદ્રિકાશ્રમ જૈને ખેડો, (જહાં) નરનારાયણ સ્થાન,
હરિપદપંકજ હૃદયામાં ધરતો, આરાધન હરિ-ધ્યાન. ૬૫

કૃષ્ણ દેવ મધુપુરી પધાસ્યા, કાલયવનને મારી,
તેના મલેજ સકલને હલધર ઉભા છે સંધારી. ૬૬
રથ અશ્વ ગજ ભરી ચલાવે, કાલયવનનું ધન,
નરવર ; દ્વારકામાંહં પોઆડે સ્વામી પ્રાણુજીવન. ૬૭

જરાસંધ હલ લેઈ આપ્યો, શોણી તે ત્રેવીશ;
અવલોકી ગતિ માનુષ્ય કરી, નાહા શ્રી જમદીશ. ૬૮

અતિ ભયત્રાસ નાસતા દોહા, ઉભય બ્રાત રામન;
જરાસંધ હલ લેઈ પૂડે ઘો, હરખ પામતો મન. ૬૯

કોમલ કમલપત્રવત હરિપદ, કરતા સીધ ગવન,
મોદ મગ્ધ મન અતિશય ધરતો: “મહી કરું બંધન.” ૭૦

૬૨ (૨૮) દંડવત. (૬૨ થી) આધ્યા. ૬૩ (૧) નરજી ઉત્તર દિશે. ૬૪ (૨) ઉત્તર દિશે. ત્રિપ્લુસ્થાન. ૬૫ (૩) બદ્રીશ્રમ. ૬૬ (૪) મધુપુરી. ૬૭ (૫) માદા (માંહ). ધન. પ્રાણુજીવન. ૬૮ (૬) ‘એટલે જરાસંધ’(ધ ૬) પણ માપ વધી જાય છે. ૬૯ (૭) નાતા (‘નાસતા’ને બદલે). ૭૦ (૮) સીધ. મગ્ધ.

- ગોમતાજલ ચૌદ યોજન, તિહાં ચઢ્યા ભગવાન;
વસ્થા વૃણ્ણીધન તે ઉપર, અતિ ગંભીર નિધાન. ૭૧
- તે પરવત મઝે જૈ વીંટ્યો, અગ્નિ લગાજો ખેવ,
“અતિ ત્રાસ ભય છવ બળે” છે, એમ કહે બલદેવ. ૭૨
- વામ ચરણ અંગોઠે પર્વત ચાપે કૃષ્ણ કૃપાલ,
પ્રચરી પીડી નીર ઉછળિયાં, ફાટું તે પાતાલ. ૭૩
- ગિરિ ઉલ્લંઘીને જલ ધાયા, પાણી વેહેતાં જન્ય,
પામ્યો ત્રાસ ને મઝ પલાયો, અતિશય જંખો ચાય. ૭૪
- “બાળ્યા શત્રુ” કહીને જાયે, મઝ પોતાને દેશ.
શ્રી શુકજી કહે: સાંભલ્ય રાગ! પાવન કયા કહેશ. ૭૫
- અનંત દેશનો મોહોટો રાગ, રેવત વેહનું નામ,
તેની તનયા નામ રેવતી, પરમ મનોહર કામ. ૭૬
- પુત્રી તેડી આવ્યો વેગે, અભસદન રાગન,
સુરપતિ સકલ દેવ ભાં બેઠા, કરે અપહરણ ગાન. ૭૭
- ધટિકા બે અભાની વીતી, ભાંહે લગે હવૂ નૃત્ય,
પૂછે અજ રેવત રાગને: “કહે સાચું મુજ પ્રત્ય. ૭૮
- “મૃત લોક ધ્યો શાને આવ્યો? મુજ સાથે શું કામ?”
“આ કન્યાને કોણુ ભર્તા? કહીયે અભા! નામ.” ૭૯
- કહે અભા: “તું કાં રે આવ્યો, તંડવને આરંભ?”
“અરે મુરખ! વિપરિત નીપનો, ચે છે વાત અસંભ. ૮૦
- “ધટિકા બે મારી ચે તાં વહી ગયા યુગ અનેક,
“સૃષ્ટિ નવી બહુ વાર નિપની, તાંહો” વર વરવો કોણુ વિવેક? ૮૧

૭૧ (૬) ગોમતાજલ. ઇસા. વૃણ્ણીધન (‘વસ્થા વૃણ્ણીધન’ ને બદલે.)
૭૨ (૧૦) મઝે (મામઝે). ૭૩ (૧૧) ચર્ણુ કૃપાલ. ઉછળ્યાં ૭૪ (૧૨) ગીરી.
ઉલ્લંઘીને મંઝ. જંખો. ચાયે. ૭૫ (૧૩) માંઝ. કહીયે. ૭૭ (૧૫) પુત્રી. રાગન.
૭૮ (૧૬) ધટિકા. નૃત. પ્રત. ૭૯ (૧૭) સાં. શૂં. ૮૦ (૧૮) મુશ્ક વપરીત.

સર્વ આધુન્ય બલદેવ ક્ષીણ્યા, વડી સર્વથી કન્યા,
એ આગલ વર સર્વ લધુતા, મોટો થો છે અન્યા. ૮૨
દ્વારામતી પધારો વેગે, વસુદેવ શૃંગદ્વાર,
બલભદ્રને આપો પુત્રી, (જે) શેષ તણો અવતાર. ૮૩

ચોપૈ

શેષ અંશ શ્રી હરિનો બ્રાત, યાદવવંશ વિમલ વિક્ષાત,
તેહને જૈ દે તાહારી સુતા, અવર નથી આજે જે હતા. ૮૪
વેગે આબ્યો અવની માંછ, વિસ્મય પામ્યો રૈવતરાય.
નીચાં માનવ, નીચાં પશુ, વૃક્ષ દેખી મન્ય કૌતક વસ્તૂં. ૮૫
વર વરિયો જૈ દ્વારાવતી, રામ વિવાહ કર્યો રેવતી.
અદ્ભુત વાર્તા ઉત્સવ રંમ, જમ રાણી રુપમણી શ્રીરંગ. ૮૬
બાવીશમે ધૌવનની કથા, મુચકંદને વર દીધો મથા;
સત્યાશી ચોપૈ સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ. ૮૭
ધૃતિશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે દશમ સ્કંધે શ્રીકૃષ્ણકીડાયાં,
કાલયવનનિમજ્જો નામ દ્વાવિંશતિતમ સર્ગ સમાપ્ત

સર્ગ ૨૩ મો

રુકિમણીહરણ

રાગ શ્રીરાગ

સ્વામી એ બીમક વિદભાનિ રાય એ, માહે મહીઅલ અશો નૃપ નહી એ,
તેહને પુત્ર છે પાંચ એ, એક સુતા અતિ રુચડી એ.
કુમારી રુકમણી નામ એ, પરમાસમ સુંદરી એ;
ધૌવન પામી તેહ એ, નેહ ધર્યો હરિ-ચરણસૂં એ. ૧

૮૧ (૧૯) ધરીયા. તા. (તો). શ્રેષ્ઠ. ૮૨ (૨૦) કન્યા. થો છે. અન્યા. પુત્રી.
૮૪ (૫૩) આની પહેલાં 'ચોપૈ' જોઈએ, કાશ્ણ અંહીથી અંત સુધીની કડીઓ
ચોપૈના માપની છે. સૂતા. થે. ૮૬(૫૫) વરયો. ૮૭ (૫૬) છપન (સત્યાસીને બદલે.)
પૂરાણે. સર્ગ. સંમાપ્ત. ૧ પુત્ર. સૂતા. ચરણસુંજે.

ત્રોટક

હરિચરણશું નેહ થો, સંભારે અનુદિન સ્વામ્યઃ “વસુદેવનંદન વરે મુહને”, ધરે હૃદયા હામ.	૨
“મેં મેઠ કાપી, દાન આપી, યજ્ઞના નાના યાગ, વસુમતી વાપી, કૂપ પચ પચ, કીધ કોડ તડાગ.	૩
જૂદેવ તોખ્યા, સુર સતોખ્યા, નિખિલ તીરથ નાથ, તપ જપ સંયમ, દેહ દમી મેં, કચ્યાં મહીઅલ માંહ.	૪
મેં પૂજિયા પ્રેમ ધરીને ઉમા સરસા ઈશ, તો માતા મારી એ વર હોએ યદુરાજ જગદીશ.”	૫
એમ કરે અનુદિન ધ્યાન તેહનું, વિગઢ અંગ અપાર. એક વાર રાજા હંમરી દેખી ચતુર એ વિચાર.	૬
તેડિયા મત્રી, પુત્ર પાંચે, સુહૃદ શત જ્ઞાત. “માયોલા મારી જુયો વિમાથી, કહું કાંઈક વાત.	૭
આ સુતાને અતિકાલ માએ, વિચારો વર કાય ? કુલ, શીલ, ધર, સુગણ, મુંદર, સહુ સંપત્ય હોય	૮
આપણુ સમોવડ રાજરાજિત, જૂએ અતિ જૂઝાર, ખત્રીશ લક્ષણ અંગ, લધુ વય અને વલી ઉદાર.	૯
અને વલી ઉદાર હોએ, સકલ ક્ષિતિ માંહે ક્ષાત, તે કહો અહાને ગમે તમને, વદે બીમક વાત.” સ્વામી ૧૦	

રાગ-શ્રીરાગ

સજ કરે વિચાર એ, સાર અવની માંહે જે કાય છે ?

સહુ તણુ આવિયા ચિત્તે, નિલ જોષને તેહ એમ કહે એ: સ્વામી ૧૦

૩ વસુમતી. હિં. ૪ નિપલ. ૫ યમદીસ. ૫૫. ૭ તેડયા. પૂત્ર. રાન (સત ને બદલે). યૂયા. ૮ કુલ. સુતાને. સુર. ૯ આપણે. લધુ. ઉદાર. ૯ મી પછી ‘રાગ-શ્રીરાગ’ નથી, પણ તે પદ્યજનક ભેતાં બોધાએ.

“એ દ્વારકાપુરીય મઝાર એ, ચરસતન ચર અતિ બલો એ. સ્વામીં
દંદપં કોટ્ય ઉદાર એ, મારિયા અસુર એણે ધણા એ. સ્વામીં ૧૧
ત્રોટક.

“મારિયા એણે અસુર આગે, કંસ કેરી કાલ,
વિષ રાહત યમુનાજલ કીધું, વડી કાઢ્યો વ્યાલ. ૧૨
બાલ થકા બકી બક વસક, હવ્યા હેલાએ સર્વ,
અંશુલી ઉપચા ગિરિ ધણો ને, હરયો વાસવમર્વ. ૧૩
ત્રેવીશ હોણી દલ દૃષ્ટું, સહજ સત્તર વાર,
મુધ કરી જિત્યો, ગયો પીતો જરાસુત જૂઝાર. ૧૪
પરપંચે પાપી યવન બાધ્યો, બહુ કીધી ભુધ્ય,
નિશિ વિષે નરહરિ નગર વાસ્યું, સકલ સાગર મધ્ય. ૧૫
તે દુર્ગ સાવ સુવર્ણમે મણિ, રત્ન જડિયા માંહ,
છપન કોટ્ય સુભટ ને બલ, બદ્ર સખલ ચઢાપ. ૧૬
નવ નિધ્ય ને અષ્ટ સિધ્ય સેવે, ભચ્યા સર્વ ભંડાર;
ગજ, રથ, પાપક, હય ધણા, સંખ્ય ન સેના પાર. ૧૭
ત્રૈકુંભાપક મુકિતદાપક, અવતર્યો આ વાર,
સાધુ સાધુ જનને પાલવા, ટાલવા ભૂતલંભાર. ૧૮
જેહવી રુકિમણી રૂપે રમડી, તેશા સુંદર કૃષ્ણ,
સાવિત્રી બ્રહ્મા, ઈશ ઉમયા, રમાવર શ્રી વિષ્ણુ. ૧૯
રમાવર શ્રી વિષ્ણુ સરસો, જાઓ ભોરો એહ,
સાધુ સજન બો નહી તોલે, કહું તમને તેહ.” સ્વામીં ૨૦

રાગ-શ્રીરાગ

એ સાંભળી હૃદ્યો રાય એ, માય લણે લલે વર કલો એ: સ્વાં

“હલ હલ કરો હલ કાન(મ) એ, મોકલો દ્વિજને દ્વારાવતી એ. સ્વાં ૨૧

૧૧ અવના માંહે. આવયા. મારયા. (સ્વામીં. ‘મૂળમાં નથી. ૧૨ મારયા.
રંહીત. ૧૪ રાતર. ૧૬ જડ્યા. સુભટ. ૧૭ રોવે. ૧૮ સાધુજનને. ૧૯ સુંદ. ૨૦
વિષ્ણુ. આની પછી ‘રાગ-શ્રીરાગ’ મૂળમાં નથી, પણ પદ્યંધ જોતાં તે બેધએ.

ત્રોટક

દ્વારાવતી દ્વિજ મોકલો, તેડાવિ ઉગ્રસેન,
વસુદેવ ચાલવ જન લાવો, સહિત સખલું મેન.” ૨૨

રૂપમૈયો છિયો ચોધનુડો, કાપ્યો જાણે કાલ,
પર્જણ્યો પાવક તેલ ઝાલ્યો, સૂણી ગુણુ ચોપાલ: ૨૩

“ભરુઆડ, વનચર, ગાય ચારે, કરે માયા ફૂડ,
ચોગેદની પર્યે સાપ સાલો, બહુ બાણ બૂડ. ૨૪

છલ કરી જાણે, વેપ આણે, તે વખાણે કાપ,
કુલહીન, નિર્ગુણુ ને અકર્મી, વલી રાજ ન હોપ. ૨૫

આપણે સમવડ એહ ન આવે, જલ ન લાવે લાભ.”
બૂલેજ્યા બ્રાતા, તાત માતા: “નિગમો માં મામ. ૨૬

શિશુપાલ ડાહલદેશ રાજ, ચરવીર સુખણુ,
મહીપાળ માગધ સમા મેવે, કરે વિશ્વ વખાણુ. ૨૭

તેહને દીજે, લગન લીજે, સુખી સદુ કો યાય,
લગિની તણું સોભાગ વાધે, સગા સજન માલિ.” ૨૮

બૂપાલ પરવસ, મહું સરવસ, રાજફંચર હાય,
તેડાવિયો શિશુપાલ તતલણુ, સજલ મેના સાય. ૨૯

સજલ મેના સાથે તેજો, વરતિયો વિદાય.
દો દિવસ આડા લગન લીધું, વાધ્યો પરમ ઉછાહ. ૩૦ ૩૦

રાગ-શ્રીરાગ

રઠિમણી સાંલડી બોલે એ, દોલે યજ્ઞ ધરણી ઢળી એ. ૨૫૦

જલ વિણુ જલચર જમ એ, ત્યમ તારુણી ત્યાંદાંટલવડી એ. ૨૫૦

૨૨ રોન. ૨૭ રોવે. ૨૮ સૂળી. ભગનીતણુ ૨૯ તેડાવયા. ૩૦ વરવીઓ. ૫છી
‘રાગ-શ્રીરાગ’ લેઈએ, મૂળમાં નથી, પણ ‘પદ્મંધ’ ભેટાં તેની તેની જરૂર છે.

પાવઠે પરજલે દેહ એ, કેને કહું એ વેદના એ—
સહીઅર શીતલ લાએ એ, અંગે સોદાય ન સુંદરી એ.

ત્રોટક

સુંદરી અંગે અનંગ ખીડે, વિરહ વિશ્વાધારઃ
“દૈવ હવે કીજે કિશું, ચે વાહોર થાનિક ધાઝ. ૩૨
બાંધવ જો બોલે અશુ, ચીજડે ઉડી આગ;
ધર માંહે ધાયક વઢે વાયક, અહો મુઝ અભાગ્ય. ૩૩
કયાં મેર કાકર, ગલો શાકર, અમી ઓપમ વિપ,
શ્રીનાથ ને શિશુપાલ જોતાં, એસો અંતર સિધ્ધ.” ૩૪
વહી વહી ધૂજો, અંગ ભીજો, સખી વ્યજો વાયઃ
“મન માંહી મુઝને કાંઈ ન મુજો, કરું કવણુ ઉપાય ? ૩૫
આ લગન આડા દોય દિન છે, દ્વારકા અતિ ચત દૂર !
કામતી કહે: “હવે પ્રાણુ છંદું, પવન પાવક પૂર.” ૩૬
એહવે અંતરયામી ગ્રેરી, હૃદયે હૃદયા માંહી:
“વીનતી લખું એક વિપ્ર હાથે, વેગે ચક્રુર જાય.” ૩૭
ભૂદેવ તેઓ: “રથ ખેડો, મન તણો માહારાજ !
આ લેખ લીજો, કામ કીજો, આવજો જે આજ. ૩૮
લાવજો નરહરિ લગનવેલા, કામ્ય સંધ્યાએ સ્વામ.
પોહોતી એ પ્રભુ ! દ્વારામતીયે, પૂરેવા હૃદયા હામ.” ૩૯
પૂરેવા હૃદયા હામ હર્ષા, વિપ્ર ચાલ્યો વાટ.
અનંત યુગ થયા આઠ પોહોરે, કરે એમ ઉચાટ. ૨૫૦ ૪૦

રાગ—શ્રીરાગ

ચડવજો ચાલિયો રાત્રે એ, માંહે પ્રભાત પોહોતો તાંહાં એ. ૨૫૦
દ્વિજવર ઉભલો દ્વાર એ, દ્વારકાનાથે તેડાવિયો એ. ૨૫૦

૩૫ શપી. ૩૭ વેથ. ચક્રુર. ૩૮ આવથો. ૩૯ પૂરવો. ૪૦ પૂરવો. પછી
‘રાગ—શ્રીરાગ’ જોઈએ, પણ તે ભૂજમાં નથી.

આવતાં આશન માન એ, શ્રી ભગવાન ભાવે મર્યા એ. સ્વા૦
વિઠ્ઠલે કુશલની વાત એ, હાથ ગ્રહી દ્વિજ પૂજ્યો એ. સ્વા૦ ૪૧

ત્રોટક

ગ્રહી હાથ દાઢ્યે, ચાલ ચાથે, જમાજો તે વિપ્ર,
એસારી ઢોલે, અમૃત બોલે: “કહેા કારણુ ક્ષિપ્ર.” ૪૨

શ્રી કૃષ્ણને કરે દીધ કામલ: “વેગે વાંચો તાત!
જો રુચે તો રથ જોતરો, વરવાટે કેહેશું વાત.” ૪૩

“સ્વરત શ્રી પુર દ્વારાવતી, વૈકુંઠપતિ ચરણાન,
વિદલાં રુકિમણી વીનતી, અવધારિયે ભગવાન । ૪૪

તે કરે તાહી કિંકરી કર જોડી દ્વાજ પ્રણામ,
ગુણ* શ્રવણસુખકર સાંભર્યા, મેં ભુવનસુંદર રામ. ૪૫

લોચન લોચે, સદા સોચે, નિરખવા નિમ્ન રૂપ,
ઉરે લાજ છંડી, પ્રીત મંડી, લજ્જા તુંને ભૂપ. ૪૬

કુલ, શીલ, વિદ્યા ગુણ નહીંયે તોલે તાહરે તાં નાહ;
અડવડાં મુજ આધાર દીજે આજ અંતર બાંહ. ૪૭

હું હુઈ દાશી, જો વિભાસી, સ્વામી ! કર સંભાલ,
જમ સિંહભાગ શીઆળ વંછે, ત્યંમે મું શિશુપાલ. ૪૮

આવજો આજ જ સાંઝ વેલા, વિરહવેદન-ગાણ,
નરનાથ નહીંતર જીવ જાશે, ઉચ્ચરૂં તવ આપ્ય. ૪૯

ઉચ્ચરૂં તવ આપ્ય અબલા, વિહંગમ ચડી વ્હાર,
ગૌ ગ્રહી પાપી થીમ ચાંપી, સ્વામી ! કથ તું સાર.”—સ્વામી૦ ૫૦

૪૦ તેડાવધી. ૪૧ આરુન બીઠલે. ૪૩ તા (તા) ૪૪ શ્રીપૂર. ૪૫ કંકરી.
૪૬ ચોચે (લોચે), સોચે. ૫૦ પછી ‘રામ શ્રીરામ’ નથી, પણ તે જોઈએ.

રાગ-શ્રીરાગ

શ્રી હરિ વાંચ્યો લેખ એ, વળી વિશેષ વાડવે કહ્યો એ-સ્વામીં
હર્ષિયા અંગ અપાર એ, નાચ્યો નેહ દીડો ધણો એ-સ્વામીં
જાણ્યો યુવતીનો પ્રેમ એ: “એમ આગે અછે અહાને એ-સ્વામીં ૫૧

ત્રોટક

“અમ આગે પ્રેમ એહસું, વેગે જાણું જાણ્ય,
રૂખમધ્યો વર શિશુપાલ વછે, તેહ આરત્ય માણ્ય. ૫૨
રિપુઠંત તોડી, માન મોડી, લાવસું તે નાર.”

રજિયાત કીધો, બોલ દીધો, વિમ્ર વિશ્વાધાર. ૫૩

તેડાવિયો તત્કાળ દારુક, લાવિયો રથ તેહ,
વૈકુંઠનાયક અને વાડવ, વેગે બેઠા બેહ. ૫૪

અલાવિયો રથ અતુર સારથી, તૂરી ચંચળ આરુ,
મનવેગે મનની વાત જાણી, સદા સેવક સાર. ૫૫

બલભદ્ર બાંધવ અને ઉદ્ધવ હવું જાહવ જાણુ;
હલ મેલિયું દક્ષિણ દેશ ઉપસ્ય, પોહો જિ ન સહે માણુ. ૫૬

છાપન ક્રોધ્ય આહવ મુહાટ ને, અનેક અવનીરાય,
ગજરથ પાયક પાર પાખે, પાખસ્યા હય માંલ. ૫૭

ઉદ્ધેલ સાગર બિલલ્યો, પરવાહ આપ્યો પૂર:
“વિદર્ભા નગરી આજ જોશું, દેખશું માહા દૂર.” ૫૮

હરિચરણ હૃદયે ચિતવે, નવ લહે ઉવટ વાટ,
તે પોહોર પોહોતા પાંચમે, લહાં અબલા અતિ ઉચાટ. ૫૯

અબલા અતિ ઉચાટ કરતી, નવિ જોતાં નાય,
હરિચરણ-સાગર માહે જૂડી, ગાડે દીધો હાથ. સ્વામીં ૬૦

૫૧ હર્ષિયા. સીઆલ ત્રોટક પ્રતિમાં નથી, પણ તેની જગર છે. ૫૩ માંલ
(માન) ૫૪ તેડાવિયો. ૫૫ આલવિયો. અતુર. ૫૭ પાખસ્યા. ૬૦ ‘પછી’ ‘રાગ-શ્રીરાગ’

રામ શ્રી રાગ

“અવગુણ માહારા અતિ એ, ચિત નાવે અહો હરિ તેણે એ. સ્વામીં
જેહના ચરણની રેણુ એ, ઇશ અલાદિક શિર વહે એ, સ્વામીં
જેહને શ્રી રમાસ્નેહ એ, વિરહલાવે નિત્ય વાંછતી એ. સ્વામીં
તેહ તે પામર નાચ એ, અવર આવે કયમ ઉપમા એ. સ્વામીં ૧૧

ત્રોટક

“તે અવર ઉપમા કયમ આવે, કનક જમલી કથીર,
જેટલો અંતર કીટ ફેશરી, ગંગ છીલર નીર. ૧૨
જમ રાંક શૂખદુઃખ દૂખ્યો, અચલ ધરવા આશ,
લમ હું ત્રિભુવન નાચ વંછું, વર તણો વિશ્વાસ. ૧૩
એહને આગે બિરદ મોહોદું, પતીત પાવન નામ,
મૂં દીન જાણી, દયા આણી, કયલે પૂરે હામ. ૧૪
ગત જાએ જનની પાવતાં, મેં વછોયાં બહુ બાલ,
વરનારી વરતાં વારિયાં, ફોડી સરોવર પાલ. ૧૫
પથ પથ પાતિક વિશ્વધાતક, ન કીધાં મેં કાપ.
આચાર્યાં સુકૃત સકલ તો, હરિ આજ દર્શન હોય.” ૧૬

અંગે અછોછી, મત્ત અછી, ‘વિપ્ર નાંચો વીર,’
આંગણે અંતર, વલી અભંતર, નમને ધારા નીર. ૧૭
એહને તો બૂદેવ દોડો, કદે જાં કાંઈ પ્રસ,
“આવીયા, આત્યા” ઉચ્ચારે: “શ્રીરામ સરસા કૃષ્ણ.
ગજ, રથ, પાવક તુરી ને સહુ, સગલ સેના સાથ,
જેણે જરામુત બહુ વાર નિત્યો, લડતાં ભારથ. ૧૮
લડતાં ભારથ નિલા, અસુર કોઠકોજ,
તે વારે તૂહને, કલ્લ મૂહને, વર એ માન જ મોજ.” ૧૯

મૂળમાં નથી, પણ તે જોઈએ. ૧૧ માહાર. હરી થેડને. આપમા. ૧૨ આપમા.
૧૩ થેટલો. ૧૪ મર્ણુ (માન). ૧૫ પછી ‘રાગ-શ્રીરાગ’ લેઈએ, મૂળમાં નથી.

રાગ—શ્રીરાગ

રુકિમણી હર્ષન માએ એ: “વિગ્ર વધામણીઘો ધણી એ.” ૨૧૦
 તતક્ષણુ હઠ્ઠાનો હાર એ, સાર શુંમાર આપ્યા સહુ એ. ૨૧૦
 તોહે તે તો હું જાણી એ, માણિય દાન દીધા બહુ એ. ૨૧૦
 મુખ માંહે સાકર ધાલીએ, આલી એ જીભસોનાતણી એ. ૨૧૦ ૭૬

ચોટક

સોના તણી તે જીભ આપી, વળી વાહલી વાણ્ય;
 પ્રદક્ષણ દેઈ પગે લાગી: “અલ્પ આપ્યું જાણ્ય.” ૭૨

સંકર્ષણ, શ્રી કૃષ્ણ, મેના, ઊતર્યા આરામ;
 હરિ બાંધ્યા ભીમક સૂણીઆપ્યો, હર્યે તે પેા'તી હામ: ૭૩

“જે કરુંસ્વાગત, લાલી આગત, આજ માહારું ભાગ્ય;
 યોગેંદ્ર જેહના ચરણ દુર્લભ, યજ્ઞો નાવે યાગ. ૭૪

વિષુ નોતર્યા વૈકુંઠનાયક, પૂર્વ પુણ્યપ્રસંગ
 આવિયા અમને કરી કરુણા, આલસુ ધસ્યે ગંગ. ૭૫

મન માંહેલા જે મર્મ જાણે, અખિલ અંતરયામ.”
 એમ કહી, આસન અર્ધ દીધો, પ્રેમે કીધ પ્રણામ. ૭૬

મધુપર્ક ને વલી વસ વારુ, અતિથિ મરે આચાર,
 પધરાવિયા પૂર માંહ પ્રભુને, સહિત સેના સાર. ૭૭

ભીમકજ્રાતા કૃધક, કૈસક, કૃષ્ણના નિજ દાસ,
 શ્રીનાથ સેના ઊતરે, જઈ તેહને અવાસ. ૭૮

સભાજને શ્રી કૃષ્ણને તે નિત્યે કરે રનેહ સક્ષ,
 બહુ લક્ષ્મીજન, પુષ્પચંદન, દાસ લાવે લક્ષ. ૭૯

તે લક્ષ લાધે, દાસ લાવે, પરાણા પરમાનંદ,
 તે નગર સઘલું નાથ નરજે, હોએ મન આનંદ. ૮૦

ચોપૈ

ત્રેવીશમે એકાશી કહી, રુકિમણીહરણ ચતુર ચોપૈ,
સાંભળનાં લણુતાં ઉદ્ધાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ. ૮૧

ઇતિશ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે કથમસ્કંચે શ્રી કૃષ્ણકીડાયાં ઋકિમણીવિવાહ-
પ્રારંભો નામ ત્રયોવિંશતિતમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

સર્ગ ૨૪ મો

રુકિમણીહરણ

ધોલ

‘આવિથો સખી ! પુરુષપુરાણુ’ એ, જાણુ હવે યુવતી સહુ એ;
“સહુ મલી હે સખી ચડીઅ અવાસ એ, પાસેથી પુષ્પવૃષ્ટય કરી એ.”
કરે સહુ સખી કૃષ્ણ વખાણુ એ, જાણી મદન મૂરતવંતો એ,
મની અંતિ એ સખી કરતી વિચાર એ: “પાર નિગમ તે નવ્ય લહે એ. ૧

ત્રોટક

“નવ્ય લહે નિગમ અને આગમ, સકલ શાસ્ત્રપુરાણુ:
તો જૂયો જીમક ભાગ્ય મોહોદં, આજ આઝ્યા જાણુ ” ૨
એક કહે: ‘એહની આંખડી, પાંખડી પદ્મ સમાન.’
એક કહે: ‘હસતાં ગાલ ધાસે મકરા કુંડલ કાન.’ ૩
‘મસ્તકે મનોહર મુગટ સોહો,’ કહે નાના નાસ્લ.
કંઠે કૌસ્તુભ રત્ન ને, મણિજડિત હૃદયે હાર. ૪
સર્વોગમુંદર મથણુ મંદિર, પુરંદર અથ એહ;
હરિ, હર, બ્રહ્મા ત્રણે તેહમાં, જગતનાયક જેહ ૫
કામનાં જાણુ કટાક્ષ મૂકે, ચૂકવે નહિ ચક્ષ,
‘ઉપનિષદ અર્થ અનેત મહિમા, થયો લગના લક્ષ. ૬

૮૧ કહારા. પુરાણે. સર્ગ. ૧ આવિથો. પૂરસ. મની મની. ૨ સાસ્ત્ર. ૩ એક
હે (ધાસે). ૪ કૌસ્તુભ. જડિત. ૬ કક્ષ (કટાક્ષ ને જદલે). ઉપનીષદ.

લાવણ્ય લીલા તક્ષા લઘુવે, ચરવીર, ઉદાર,
 જેદવી રુકિમણી રૂપે રુચ્ચડી, તિજો ભલ ભત્તાર. ૭
 “વીનવે ધાતા ગુણ્યપો’તો, અમારે કાંઈ આજ.”
 શ્રી કૃષ્ણ રુકિમણી વર વરે તો, સરે સધલાં કાજ. ૮
 હરિ જોઈ લમ લમ કહે: “જમ ગમે મન મુજાર.”
 માનની માધવ પ્રેમે પૂજ્યા, અનુભવી ઉપચાર. ૯
 અનુભવે ઉપચાર પૂજ્યા, આવિયા અવાસ;
 લાંહાં યકિ કેસકે કરે મેવા, દેવના નિજ દાસ. ૧૦

ધોલ

આવિયો હે સખી ! વર શિશુપાવ એ, ડાહોલ દેશનો રાજ્યો એ,
 રાજ્યા હે સખી મલ મલિયા કેડધા એ, યોધ જરાસંધ જેવડા એ,
 જેવડા હે સખી ! રવિતલ રાય એ, મહિ મહિપલ છે ધણા એ;
 ધણા ધણા સખી સુભટ જૂઝાર એ, પાર નહીં તે કટકનો એ. ૧૧

ત્રોટક

તે કટકે કેરો પાર નહી, સંઘાલા સર્વે ચર,
 મા લવી જોયો હરિ હરિ, ભૂલવી કન્યા ભૂર. ૧૨
 હવે લગનની હરકાત્ય હોએ, વલી વર રાજ્યગાર;
 તાંહાં વિમ્ર આશીર્વાદ જોલે, અખિલ કુલ આચાર. ૧૩
 સહુ કરે સાહામા અતે સાનિધ, મલી મંગલ ગાય:
 નરનાચ તિહાં બંધે કંકણ, અશા ઉત્સવ થાએ. ૧૪
 રખમયો ધોસટ ધસમમે ને, સહે સાંસા અત,
 હરિપક્ષ દેખી સકલ દ્રેષી, ધરે અમરય ચિત્ત. ૧૫

૭ લાવણ્ય ૧૦ આવવા. સા’ડી ૧૦ પાછી ‘ધોલ’ નથી પણ તે જોઈએ.
 ૧૧ આવયો. મલ લયા (મલ મલિયા) ની (નહી). ૧૪ સાનિગ.

રુકિમણી સહીઅર સહસ્રશૂં, કુલદેવ પૂજા કાજ.	
ગુર નાર ગરબી સહુ સાથે, મોકલી મહારાજ.	૧૬
પરવરી પાખત્ય સખલ સેના, સુભટ સર્વ સેનાય,	
પાખત્યા પર્વત પુંક ફાટે, આલ આપે ઠાહ.	૧૭
કર ધર્યાં આયુધ યોધ જાણે, સકલ પાડે શર્મ:	
“યદ્ધ સાવધાન ને સરવ રે”જો, તમે લહો અરિના મર્મ”	૧૮
વાજિત્ર વાજો, ગગન ગાજો, ધરા ધૂજો પ્રાણ;	
સુર અસુરદલ બહુ ખલલત્યાં, સાંભલ્યુ સારિંગપાણ.	૧૯
સાંભલ્યુ સારિંગપાણુ આવ્યા, કૃથ કૈશક સાથ,	
હરિ નાર નરખે હૃદય હરખે, મેવક વલગા હાથ.	૨૦

ધોલ

નિરખતાં રુખમણી રુપ એ, શૂપ મોલા તે શૂમેં પડે;	
પીડાયે સખી પચ પચ કામે એ, હામ ધરીને હાલે નહી એ.	
નહી તીહાં પાખલે વાણુ પ્રવેશ એ, રેસંથા વીર રજાં કરે એ;	
કરે તિહાં કીરત ચારણુ ભાટ એ, વાટ ખૂટે નહી ચાલતાં એ.	૨૧

ત્રોટક

ચાલતાં ખૂટી વાટ આવ્યો, અધિકાપ્રાસાદ:	
ગજગત્ય ચિત્ત મુરાર ધરતી, મૌન મન ઉલાહ.	૨૨
સહુ સખી સાથે પ્રવેશ કીધો, દેવી પૂજે પ્રેમ,	
ફળ, પુષ્પ, ધૂપ, અનેક અંબર, નાચ્ય મૂક્યાં નેમ.	૨૩
માનની માધવ કંત માગે: “ઉમા ! પૂરો આશ.”	
તતકાલ મનોહર દીધ માલા, હસી બોલે હાંસ.	૨૪
આશિકા માગી, પગે લાગી, વલી વિનતા રંગ.	

આવતી દીડી મીલ્ય પરડી, સામું હીસે શ્રી રંગ.	૨૫

૧૬ ગુર(ગુર). ૧૭ પાખત્ય. ૧૮ રેથો. ૧૯ પલમલ્યાં. સંભલો. ૨૧ પીડાયે (પીડાયે). ૨૨ પ્રસાદ. ઉલાહ. ૨૫ હી (હીસે ને જાણે).

ચદા કાધી, વેગે લીધી, રથ રુકિમણી નાચ્ય;	
શિશુપાલના રખવાલ સધલા, કરે હોહોકાર.	૨૬
શ્રીહરિ સારિંગધનુષ્ય ચડાવી, વિવિધ્ય વરસે યાણ્ય,	
કર્પાતનો જન્મ કાલ કાળો, હરે અરિના પ્રાણ્ય.	૨૭
આવડી વિદ્યા અભિનવી, લઘુલાઘવી અભ્યાસ,	
વામાંગે જોતા પીર સધલા, તત્કાલ પામ્યા ત્રાસ.	૨૮
વલી વલી તે રથ વાલિયો, દ્વારાવતીની વાટ.	
વધામણી શિશુપાલ પોહોતી, અસુર-ધરે ઉચાટ.	૨૯
અસુર-ધરે ઉચાટ ને હર્ષિયા યાદવરામ,	
સુરસૈન્ય સાથે ચાલિયા, કામની પાખી કામ.	૩૦

ધોલ

સાભિળી હે સખી વર શિશુપાલ એ, જાળ ઉડી શિર પગ થકી એ;
થગથગ્યાહે સખી માગધ માની એ: “કન્યકા ગ્રહે કથમ આપણી એ ?
“આપણા હે સરવે ધિક અવતાર એ, સાર જૂઝાર થયા યાદવ એ;
યાદવ સરવે ગાયગોવાળા, કાલ આપણે અહાં એવડા એ. ૩૧

ત્રોટક

એવડા આપણા કાલ આગલ, કીદાં જશે જૂર ?	
જમ રોનભાગ કપોત લેતાં પાંખ લાગે પૂર.	૩૨
રથ જોતર્યા સમરથ સારથે, અશ્વ કે અસવાર;	
ગડગડી ચાલ્યા ગડમડી, હલકારે કરે હથિધાર.	૩૩
વાજિયાં વિસરા અસુર દુંદુભી, નફેરી રણકાહલ,	
સરણાર્ધ ધન્યા ચાલવે, ચાલવે, સધલી ચાલ્ય.	૩૪

૨૬ વેધે. (વેગે) શિશુપાલના. ૨૯ વાલયો. ૩૦ સુરસૈન્ય. ચાલયા. ૩૧ સરવે (સરવે). ૩૪ સંધલી. અસુર.

નિશાણુ નાના નાદ ને, ઘુસકયા ઝાંગી(૨) ઢોલ,	
રણુ મહિ રાઓત રોમે ચાલ્યા, બોલતા બહુ બોલ.	૩૫
એક વધી આગત્ય પદે પાલા, અંગે આંગાં ટોપ;	
સહુ હાથ્ય શીંગણુ અને ઉડો, અવની જોડે કોપ.	૩૬
પડધાય પર દલ ધરણુ ધૂળે, રોષ કંધ્યું શીશ,	
કમકમે કૂરમ પૃથિ તોણુ સૃષ્ટ્ય હરશે ધસ ?	૩૭
રણે રણે રવિમંડલ જાયો અવની થો અધકાર,	
અધર ડસતા અસુર આવે, મર્યા સેન મુઝાર.	૩૮
દલ દેખી રુકિમણી હૃદય ખીની, ચકિત દીસે ચક્ષાં	
ભગવાને ભામા પ્રસંશી: “હું, હણું હમણું લક્ષ.	૩૯
હું હણું હમણું લક્ષ કોલ્લને, અનંત સધી બાણુ !	
બલભદ્ર બાંધવ સખલ સેન્યા, અબળા આરત્ય માણ્ય.”	૪૦

ચોથે

ચોવીશમે હરિ રુકિમણી હરી, કિંચિત્ કહી કથા વિસ્તરી,	
એકતાલીશ ગાતાં ઉલ્લાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ.	૪૧
ઇતિ શ્રી મહાભાગવતે પુરાણે દસમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકીડાયાં રુકિમણી	
હરણુ નામ ચતુર્વિંશતિતમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ	

—:૦:—

સર્ગ ૨૫ મો

રુકિમણીવિવાહ

રાગ આશાવરી

પૂર્વછાંયો

દલદર સાયા આસુરા, યાદવ જગજૂઝાર,
સામા સંધ તણી પચ્ચે, વલિયા વીર તે વાર.

૧

૩૫ નીસોણુ. જોસે. ૩૭ હરસે. ૩૮ સેન. ૩૯ ચકીત. દેસે (દીસે)
પ્રસંશી. સર્ગ. આશાવરી. ૧ આશુરા. યગ. વલયા.

ત્રોટક

વલિયા વીર વિરાસિં જાતાં, માતા જન્મ માતંગ,	૨
રતા રાચોત રાતાં લોચન, રણુ માર્દિ વર્ષો રગ	
મુધ કરે જવદેવ જરાસપ, સાલવ ને શ્રી નાય,	૩
સાત્વળી ને શિશુપાલ સમાસમ, ખીજે ન ખચે હાથ	
ઉદ્ધવ ને અનુશાલન રૂએ, અદૂર ને દમધોપ	૪
પૂરો તખ પીતાંબરે પેહવો, ગગને ગયો તે ઘોપ	
વરસે બાણ સડાસપ વરજા, કરે કોપર કૂચ,	૫
અમર અગાઅગ્ય ન માર્યે, મઝરા મરડે મૂઝ	
મન બણીને આધુધ મૂકે, ચૂકે નહી તે ચાલ,	૬
અડજની પરસે અબર જીડે, મડે માયા જલ	
સારિંગધનુષ ધરી ધરણીધર, હલમુશલ બલદેવ,	૭
કાખ્યા યાદવ કીધો કાદવ, ખલદલ ખુખ્યા ખેન.	
નાડો વર શિશુપાલ વગુનો, સહિત સધનો સાથ,	૮
એક પડે ને એક ઉગ્ગએ, એક દે આડા હાથ	
દુ ખે કરિવર માગધે વાચ્યો, જિગાચ્યો એમ દેહ,	૯
એકાકી પરધાન પ્રસસા, કાલે મોહે ગ્યા તેહ.	
કાને મોહે ધરે ગ્યા સદુ, જાને આન્યા જેહ,	૧૦
યાદવ જથજથકાર થ્યો, ઉલટ વાધ્યો એહ	

પૂર્વછાયા

રખમયો રુકિમણી હરી, સણી સહોદર સાટ,	૧૧
ચાલ્યો દલ મેલી કરી, દ્વારાવતીની વાટ	

૨ વલિયા નંધ ૩ જરાસપ સાત્વીક શીશુપાલ દમધોપ સપ ગોપ
 ૫ અમર્યે ૭ ખલદલ વખ્યા ૮ શીશુપાલ સધલો ૯ કરેવર પ્રસસા ૧૦
 ૧૧ રખમયો

ત્રોટક

- દ્વારાવતીની વાટે ચાલ્યો, બોલે વિસચ્ચા બોલઃ
 “માહી બેન હરી હરિ જાએ, મોનું શીસાં તોલ. ૧૨
 કૃષ્ણ હણી, કુંભરી ધચ્છે લાવું, નહીતર નાવું ગામ.”
 મૂઢમત્યે મેલિયું દલ દમોદર, વઢવા વેર વિરામ. ૧૩
 “ગેહેલપણે ગુણકીન ગોવાલા, ચાલ્યા એવડ ચૂંક;
 “સાહે સાપ વિરાંશે સીદર, ફાટે કૃષ્ણધર ફૂંક. ૧૪
 “કેસરીમુખે સસો કર ઘાલે, ઝાલે વંનર વાધ,
 “માહારે હાથે ચઢ્યો મધુસૂદન, જાવા નહી લહે લાગ.” ૧૫
 હોઠ મૂંછણું બહુ રકાવે, મૂકે મૂરખ બાણ,
 હસતા શ્રીહરિ સધલા બાંજે, જાવતીવેદનામણ. ૧૬
 સાહી રૂપ સનાતને કીધી, મૂડાવી એક મૂઝ,
 મસ્તકે પાટા સાત પડાવી, અર્ધ કપાળ્યૂ ફૂંચ. ૧૭
 બાધીને રથ પૂંડે લીધો, કીધો માધવે કોપ,
 મૂરખને મુખ રંગ લગાજો, લૂહી લલગ લોપ ૧૮
 બલદેવે તેહને કહી છોડાવ્યો, રાસભરો ત્યાંહાં રાંક,
 “કૃષ્ણને હણ્યા વિષ્ણુ પુરે ન પેસું,” વેરી મોહોટો વાંક. ૧૯
 વેરી મોહોટો વાંક થો, ચાલ્યા કેશવરામ;
 દીઠું પૂર દ્વારાવતીને, પોહોતી હધ્યા ડામ. ૨૦

પૂર્વજાએ

- શ્રીહરિ સામા આવિયા ઉમમેન, વસુદેવ;
 નગરનિવાસી નિરખવા, વાલાં હુંદુંબી દેવ. ૨૧

૧૨ હરિ હરિ. ૧૩ મેલયું. દલ. દમાધવ. ૧૫ મધુસૂદન. ચાવા. ૧૮ મુરખનું.
 મુખરોગ. લૂહી. ૧૯ રાસભરો. કૃષ્ણને. પેશું. ૨૦ પૂર. ૨૧ આવયા.

ત્રોટક

દેવ તર્ણા તાંદાં દુંદુભી વાજો, ગાજો નગર નીશાણુ
ઋષ્ય અઘ્યાશી જોલે આશી, બંદીચંન વખાણુ. ૨૨

અકૂરને ધર્યે કૃષ્ણુ ઊતાચ્યા, લીધેા લમવિચારઃ
“વિવાહની હરકાંત્ય કરાવેા, વેગે મલાયેા વાર. ૨૩

પેહેલું કૌરવ પાંડવ તેડો, કરવાં જી બહુ કાજ,
ફૂંતી, કૃષ્ણા સહિત સુલદ્રા, કેહેજે આવે આજ.” ૨૪

કુતીભોજ કથક કૈશક, પલી ભીમ દુપદ, વિરાટ,
જનકાદિક જગતિપતિ સધલા, મલિયા ઉત્સવ માટ. ૨૫

અમરસોક પ્રતિહાર પદાવી, તેજા સુર તેત્રીશ;
સુરિનર પતંગ સધલા આઝ્યા, આઘે બહા, ઈશ. ૨૬

નારદ આઘ મહામુનિ આઝ્યા, સનકાદિક જે સિદ્ધ,
ધ્રુવ, પ્રહ્લાદ, વિભિષણુ, હનુમંત, સુગ્રીવ વાનર વદ. ૨૭

ઊતારા આઝ્યા અતિ ઉત્તમ, સેવા(એ) મૂક્યા સક્ષ;
સંકર્યણુ તિહાં કરે સભાજન, આપે ભોજન બક્ષ. ૨૮

સૂત્રધાર સુર કેરા તેડી, બાંધ્યા મંડપ માંજ,
ઠામ ઠામ સુરનારી નાચે, આગત્ય ગાંધર્વ ગાય. ૨૯

આગત્ય ગાંધર્વ ગાય તે, વિદ્યાધર સુર જાત્ય,
માદવરાજ સભા જૈએ, નરવરં નાના નાત્ય. ૩૦

પૂર્વછાયા

ધસ્ય ધસ્ય ગોડી ઉછલિયાં, તલીયાં તોરણુ બાર,
ધસ્ય ધસ્ય ઉત્સવ અભિનવા, ધસ્ય ધસ્ય મંગળ વ્યાર. ૩૧

ત્રોટક

ધસ્ય ધસ્ય મંગલ્ય ગાયે સોદાશણ્ય, ધસ્ય ધસ્ય વત્યા રંગ, એક અનેક વધાવા લાવે, રકિમણી ને શ્રીરંગ.	૩૨
મણિ માણિક બહુ ચીર પટોલાં, વધી આબણુ અમૃત્ય; મોતીયાલ ભરીને માનની, ઉપસ્ય, કુકુમ ફૂલ.	૩૩
વસુદેવે ત્યાં વેગે કરીને, કીધો કુલ-આચાર, શાંતિક પુષ્ટિક સાદામા વરનાં, વર ચડવાની વાર.	૩૪
શ્રી હરિને શિર તેલ સંચારે કચક કેશકની નાર, સ્નેહે કરી અભંગ કરાવ્યું આપ્યાં અંબર સાર.	૩૫
ઉત્તમેને મોહોશાણું દીધું, રીલ અનોપમ રાજ, દેવવતે દોહિત કરીને, સીધાં સધલાં કાજ.	૩૬
શણુગાચો વરધોડો રૂડો, આપ્યા રથ અનેક, શશીકરજીવન ચમર શિર ધરવા, આપ્યા અમર વિવેક.	૩૭
સુંદર કાલ્યે ચળા સાહબોલા, યાદવના સુત જોહ, વાહને રાજ વિરાજિત કન્યા, રૂપ અનોપમ તેહ.	૩૮
હય, હસ્તિ, ને રથ બહુ મલિયા, દલિયા ટ'લવા માગ, ચંદન ચર્ચી શ્રીફલ આપ્યાં, પૂંગી પત્ર વિભાગ.	૩૯
આપ્યાં પૂંગી પત્ર ને, હોહલ કરે ત્યાંહાં છાલ્ય, કુકુમ કેશર છાંટણાં, રમે એણિ પસ્ય રોલ્ય.	૪૦

ચોપૈ

પંચવીશમે પરણ્યાની કથા, સ્નેહ કરી બોલી સર્વથા, ચોપૈ એકતાવીશ વિલાસ, કૃષ્ણ પ્રત્યે કહે કેસવદાસ.	૪૧

ઇતિશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકીર્ત્યા રકિમણીવિવાહો
નામ પંચવિંશતિતમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

—:૧:—

૩૩ ફૂલમ. ૩૪ વેપ. પુષ્ટીક. ૩૫ સંચરે. કેશની. ૩૬ કમેશને. અનોપ.
દેવવતે દોહિત. શીધાં. ૩૯ મલયા.

સર્ગ ૨૬ મો

રુદ્ધિમણીના લગ્નોત્સવ

રાગ ધવલધન્યાશ્રી

વરધોડે શ્રી હરિ ચઝા, સુંદર કરી ચણુગાર,
મસ્તકે સોહે મુગટ મનોહર, હધડે રજતના હાર. ૧

ત્રોટક

હધડે રજતના હાર ઝડા, મકર કુંડલ કાન,
કટિમેખલા, કરે સોહે કકણ, સહજ સામલવાન. ૨

કંડે કૌસ્તુભ રત્ન ને, શ્રી વત્સલાંજન સાર,
બહુ મૂલ્ય બાંધ્યા બેરખા, નલવલ્ય તિલક ઉદાર. ૩

પરિધાન પીતાબર પેહેચ્ઠા, ભુવનમુંદર જૂપ,
લાવણ્ય કંદર્પ કાલ્ય કાધો, અધિક અનોપમ રૂપ. ૪

સર્વોગ ચંદન ચૂઆ ચઝ્યા, વૈજયંતી માલ,
બહુ પણ તૂલસી પુષ્પ પૂળ, ગુણાતીત ગોપાલ. ૫

વાનિત્ર પંચ વિરોધ વાજે, સંખ સુંદર સાદ,
ત્યાહાં વિમ્બ સધલા વેદ બોલે, દેવ કુંદુંબીનાદ. ૬

આકૂરા નાચે, રંગ રાચે, ગાચે ગંધર્વ ગીત,
ત્યાહાં અમર સધલા યયા આગમ્ય, રાજની જે રીત. ૭

ચક્રનાચના રથ જોતચા, પૂડે પલિયા તેહ,
હરિધ્યાન ધરતી ધવલ મંગલ, સકલ ગાચે રનેહ. ૮

મણિરત્ન માણિક મુગટજડિયો, બંધીશિરવર સાર,
મન્ય હરિ માતા દેવકી: “મુજ આજ ધન્ય અવતાર. ૯

મુજ આજ ધન્ય અવતાર ઉત્તમ, પુત્રથો પરમાનંદ.”
વસુદેવ યાદવ વિશેષ હરિ નિરખે હુઓ આનંદ. ૧૦

ધવલધન્યા. ૨ મેપલા સામલ. ૩ કૌસ્તુભ. ૪ વલ્લભાંજન. ૫ મુખ્ય. ૬ બેરખા.
૭ કિંકર. ૮ સંધના. ૯ પ્રભૂ. ૧૦ પલયા. ૧૧ જડયા.

ધવલ

શ્રી હરિ શેરીયે સંચર્યા, પરવસ્યા સર્વ પરિવાર,
મોતીચાલ વધાવતી, આવતી મારગ નાર. ૧૧

ત્રોટક

આવતી નાચ્ય મુરાચ્ય નિરખે, હર્ષ હૃદયે થાય,
તે કૂખ ધન્ય ધન્ય કામની, જોણે જપ્યા યાદવરાય. ૧૨

પૂજતી પુષ્પે પ્રેમભર્ય, જન્મ મહી વરસે મેહ,
ત્રૈલોક્ય કેરાં લોક લૌકિક મોહ પાખ્યાં તેહ. ૧૩

આવિયા મંડપદ્માર માધવ, ઊતર્યા તેણી વાર,
પદ્મિની આવી પોષિયા તે કન્યકા અગ્યાર. ૧૪

ધાટડી ધાલી, લઈ ચાલી, હસા વિશ્વાવાસ;
ખેસારીયા શ્રી નાથ બાળેડે, અબલા પોતી આશ. ૧૫

બીમકે કન્યાદાન દીધું, હર્ષે હરિને હાથ;
ગુરુ ગર્ગ આવ્યા કર્મ કરવા વલી જાહા સાથ. ૧૬

રુકમણી માધવ હાથ મેલિયો, વધાવે નરનાર,
દેવતી રંગે હસે હાસાં, દેહિર દેવ મુરાચ્ય. ૧૭

આવિયા ચોરી માંહ માધવ, હર્ષા મંગલ ચ્યાર,
કામની કેશવ માંહે ખેશી, અરોગ્યા કંશાર. ૧૮

પહેરામણી વસુદેવ દીધી, બણે બીમક: “ભાગ.”
સહુ ન્યાતશ્ન શ્રીનાથ સંતોખ્યા, પછે લાગો પાગ. ૧૯

પછે લાગો પાવ ને, પધરાવિયાં નરનાચ્ય;
આવિયાં મંદિર આપણે, જે રહ્યા વસુદેવ દ્વાર. ૨૦

ધવલ

દેવકી કરે ઝોઆરણાં, વારંણાં જંગને વાચ્ય:
“દુર્જનડાં દલી આવિયા, લાવિયા નરહરિ નાચ્ય.” ૨૧

ત્રોટક

લાવિયા નરહરિ નાચ્ય રૂઝડી, રમા રૂપ સમાન, પધરાવિયા હરિ માંહે મિંદર, જમાડી તવ જનન.	૨૨
તહાં પાક ઉપર જીકાદર જે વાયુપુત્ર વિવેક, નોહોતરે અર્જુન મોહક્યા, સેવક સાથ અનેક.	૨૩
મચ્છે ધર્મનંદન ધર્મ જાણે, પખાણે તે પાપ; બહુ ગાન દેતાં રામ દાણે, થયા યુકતે હાથ.	૨૪
પેહેલું બ્રહ્મા બેસાણે, તે પૂઠે શ્રી ત્રિપુરાર, ઈદ્રાદિક સુરનર અનુક્રમે, પ્રીતણે અશ્વકુમાર.	૨૫
સાવિત્રી, ઉમયા આદિ નારી, અવર મિંદર માંહ, મુબદ્રા, દેવકી તીહાં પ્રીસે, ધવલ કુન્તી ગાય.	૨૬
ભોજન ભક્ષ અઢાર પ્રીસાં, અરોગે આહ્વાદ, તે અમરને અમૃતથી અધકરડો થયો સ્વાદ.	૨૭
તાંબુલ, પૂંગી, ચુંધા ચંદન, પુષ્પે પૂજ્યા સાર, પેહેરાવિયાં પટકુલ સુંદર, સદિન સર્વ પરિવાર.	૨૮
પૂજ્યા વાંછિત પદારથ, ધર્મ અર્થ ને કામ, ભુવિ ભક્તિ મુક્તિ સખત આપી, જેને જે હામ.	૨૯
જેહને જે હામ હતી, સેહેજે તે પામ્યા સોય, વસુદેવ યાદવે જનના તે, વલાલ્યા સહુ કોય.	૩૦

ધવલ

રુકિમણી હવો વિવાહાલો, નાહોલો નરહરિ પામી, કંદર્પ કોટ્ય અધિક કલ, સહેજે તે સુંદર સ્વામી.	૩૧

ત્રોટક

તે સહેજ સુંદર સ્યામશૂં, નિત્ય રમે રુકિમણી નાચ્ય; યામની દિન જાતાં ન જાણે, લહ્યાં મન મુરાચ્ય.	૩૨

૨૨ લાવયા. નરહરી. પધરાવયા. માંહે ૨૩ વાયુપુત્ર. ૨૬ હમયા. ૨૮ પેહેરાવયો. પરવાર.

એકાન્ત કમલાકાન્ત લાધો, બહુ ખાંધો પ્રેમ,
મેલન્યાં સાકર દૂધ મનોહર, જલ્યા હીરા હેમ. ૩૩

હરિહરણુ રુકિમણી ગાયશે, અથ સાંભળે એક વાર,
તૂસશે ત્રિભુવનનાથ તેહને, સદા કરશે સાર. ૩૪

સૌભાગ્યવંતી, પુત્રવંતી રૂપવંતી નાસ્ય,
સહુ જન્મ સુખ પામે ધણું, તે પરવરે પરિવાર. ૩૫

ત્યમ પુરુષ ન્યાર પદારથે, હરિલક્ષ્મણ જાતલ હોય,
સંસારસાગર તરે સેજે, વાસપદ જમ તોય. ૩૬

હારિદ્રવદ્ધુઃખ ન દેહ દેખે, સદા સુખિયો થાય,
વૈકુંઠનાથક હોએ વલ્લભ, એહ ગુણ જે ગાય. ૩૭

કાયસ્થકુલ નિર્મલ ને વારુ વાલમ નાત્ય,
મેહેતા રાદેનો સૂતન હરિ તણી બોલે ખ્યાત. ૩૮

વૈષ્ણવ કરો દાસ અનુચર વસે વાસ પ્રલાસ.
કવિજન ખોજ મ કાદશે, કર જોડે કેશવદાસ. ૩૯

કર જોડી કેશવદાસ બોલે, નહી તોહું તેહઃ
શ્રી કૃષ્ણ રુકિમણીહરણુ કીધું, સદા ગાયું રનેહ. ૪૦

ચોપૈ

ભવીશર્મ ઉત્સવની કથા, સંપૂરણુ કીધી સર્વથા,
એકતાલીશ ચોપૈ સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ. ૪૧

ઇતિ શ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકીડાયાં રુકિમણી-
હરણુ નામ પર્વિવશતિતમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

—:૦:—

૩૪ ગાયશે. હરશે. ૩૫ પૂત્રવંતી પર્વરે. ૩૭ વલ્લભ. ૩૯ કાદશે.
ધોડે. ૪૦ થોડી ૪૧ સંપૂર્ણ.

સર્ગ ૨૭ મો

પ્રદુરનદૃત શંખરવધ અને સ્વયંતક્રમણિનું આખ્યાન
એધે .

રુકિમણીએ તે સૂતવો કામ, સુંદર શ્રીહરિ સરખો શામ,
હોઓ તો મન્ય હર્ષ અપાર, પૂર્વે જે જાણ્યો ત્રિપુરાર. ૧

જાતમાત્ર તે શંખરે દસ્યો, નારદે તે અનંક ઉચ્ચસ્યો,
સાપરજલ જે નાંખ્યો સોય, નિશામાં નવ્ય જાણે ટાપ. ૨

રુકમણ્યાદિક પાખ્યાં શોક, દુખી થીયા દ્વારામતી-ભોક.

મછે ગણ્યો બાલક જલરાશ, તે લોધીને પડિયો પાશ. ૩

શંખરને સોય કાધો ભેટ, પછે સૂદે ક્ષાણું પેટ,
માંહે થકી નીકળિયો બાલ, માયાવત ગદિયો વતકાલ. ૪

પુરા પીનાકી બાણ્યો કામ, પતિવ્રતા પ્રજલવા હામ,
નારદે તે વારી નાચ્ય: “ભૂતલ અવતરશે ભર્તાર. ૫

“ઉમાપતિયે જે કર્યો અનંગ, કૃષ્ણ થકી ઉપજશે અંગ,
“શંખરધરે તું પામીશ સહી.” તેણે કારણુ રતિ રાંધણુ રહી. ૬

સંજાણ્યો સુરઝાણ્યે સંકેત, પાલે હોં હમ્યા હેત.
કેટલે કાલે મોહોટો થયો, ચદુનંદન યૌવન પામિયો. ૭

રતિ રમે ભર્તાની રીત, હરિસુત ચતુર અતિ ચક્ર્યો ચિત્ત:
“અહો માતા! નવ મતિ અન્યથા, વતે કાંઈ કામિની યથા.” ૮

માયાવતી કહીયું વૃત્તાન્ત: “પૂર્વે જન્મે તું છો કાન્ત.”
આપી માયા તર્ણી મુરાર: “વેગે કરી હવે વેરી માચ્ય.” ૯

તો તતક્ષણુ કોપ્યો કંદર્પ: “અબલા! ટાલું અરિનો દર્પ.”
મેધનાદ જે આજ્ઞ્યો ગેહ, શંખર નીકળિયો સ્વદેહ: ૧૦

- “અરે દુષ્ટા નવ આવ્યો અન્ત, નિહર તું સૂં રથો નિશ્ચિન્ત.”
કઠિન વચન સાંભલતાં ક્રોધ, શંખર મનમથ માંજૂં યુધ. ૧૧
- અનેક ધરે માયા આસુરી, અચ્યુતસુત ઉપચ્યો આવરી,
વિશ્વવિમોહન જે વૈષ્ણવી, પ્રભુમને પ્રેરી અભિનવી. ૧૨
- શંખર શિર હરિયું નિર્વાણ, સખલી માયા સારિંગપાણ.
અરિ મારી, પામ્યો ઉદ્ધાસ, અખલા લઈ ઊઝ્યો આકાશ. ૧૩
- તતક્ષણ પોહોતો દ્વારામતી, યદુવતિનદન જમલી રતિ,
ઊતરિયાં અંતઃપુર માંહે, ચકિત હવી હરિપત્ની તાંહે. ૧૪
- જાણ્યું: ‘જગદીશ્વર આવિયા, વલી ક્રોધ કામિની લાવિયા.’
રૂપ, શીલ, શ્રી કૃષ્ણ સમાન, અખલાગણુ યો અંતર્ધ્યાન. ૧૫
- અતિ નિરખતાં ‘નરહર નહીં,’ વિનતા વિસ્મય પામી સહી!
વૈદર્ભી ફરકે વામાંગ, હૃદય માંહે વલી વતે રંગ. ૧૬
- પ્રેમે કરી અતિ પાહાનો ઝરે, ‘કાણુ પુરુષ?’ એમ મન માંહે ધરે:
“જાતમાત્ર જે માહારો બાલ, ક્રોધ હરી યો તેહને કાલ. ૧૭
- “છહાં કીહાં જીવતો હોય, એ સરખો, એ જેવડો હોય,
“માહારૂં મન મલવા ઉડલસે, હું જાણુ તાં એહજ હશે. ૧૮
- “સરખાઈ સાચંગધર તણી, અંગે એહને દીશે ધણી.”
અશૂં વિચારે જાંહ રુકિમણી, આવ્યા તિહાં ત્રિબુવનધણી. ૧૯
- આનકહુંદુબી ને દેવકી, કૃષ્ણ ન બોલે કૌતક યકી.
નારદ આવ્યા કારણુ કલ્પ, કુટમ સહુ રલિયાત જ થીયું. ૨૦

૧૧ નિહર. સૂં. નિશ્ચિત. સાંભલતાં. શંખર. યુધ. ૧૨ સૂત. ૧૩ હરયું. રાખલી. હસારા. ૧૪ પોહોઠો. ઉતર્યા. માંહે. હવિ. ચાહે. ૧૫ જગદીશ્વર. આવયા. લાવયા. ૧૭ પાહાનો. મન માંહે. ૧૮ હલશે. હસે. ૧૯ જાં. (જાંહને બહલે). ૨૦ કૌતક. કુટમ.

“મરણ પામિયો આબ્યો પુત્ર, સુંદરી લાગ્યો, હણિયો રાત ”

નગરનિવાસી હબ્બાં સહુ, એક જીભ, દુ કથમ કરી કહ્ ૨૧

વસુંદેવાદિક દપતી મલ્યા, રોકે સહુ સજનના ટલ્યા.

રાણી રુકિમણી થયા રલીયાલ, પુનવધૂ પરચ રભા માત. ૨૨

સત્રાજિત સૂરજનો ભક્ત, સેવા કરે તે અર્થ-આસન્ન,

તૂઠા, મણિ આપ્યો મનકામ, સુંદર તે સ્થમતક નામ ૨૩

અચ્ચો પૂરે અનુદિન આઠ ભાર ગોલદૂં સૌવન,

દેશે નોહે તેણે ફુર્લસ, અનેક ઉપપ્પવ ટાલે લક્ષ ૨૪

તે મણ્ય કંઠે ધરી ધન્ય ધણી, હરો આવે હરિપુરી ભણી

દ્વારાવતીજન આહે ચક્ષ, જાણ્યુ રવિ પ્રગલ્બો પ્રતક્ષ । ૨૫

“શ્રી અનત ! અવધારો એવ, તમને મલવા દિનકર દેવ

ઓ દીસે આગ્યો અવિદ્ધર ” થીનાયક કેહું “નોહે સૂર ૨૬

“સત્રાજિત મણિસયુત એવ, આબ્યો આપણપાને ઘેહ ”

શ્રીકૃષ્ણે મણિ માગ્યો એક વાર “રત્ન ધટે રાત્નભગાર ” ૨૭

અર્થકામ તેણે આપ્યો નહી, કુણધિ નરહરિને ના કહી

ધિક્ ધિક્ ધન વિદ્યા, કુલ, ધર્મ, અચ્યુત વિષ્ણુ અર્પાયે કર્મ ૨૮

શુણ્ણસમૂહ તે અવગુણ્ણ થાય, અવગુણ્ણ શુણ્ણ માધવ મહિમાય,

શુભદાયક સ્થમતક જેહ, અનર્થહેતુ મણિ હોંઓ તેહ ૨૯

પ્રસેન સત્રાજિતનો શ્રાત, પાદવ સહુ જાણે વિક્ષાત,

મણિગ્રીવ તે મૃગયા ભણી અગ્રવે ચડી ગાગ્યો આઝુણી ૩૦

૨૧ પામ્યો એણે પુત્ર હણ્યો નગ(રી)નિવાસી ૨૨ વસુંદેવાદિક દપતિ
સોઠ સજનના રલીયા ૨૩ સૂરચ માણી ૨૪ પૂરે આઠજર ફુર્લસ ૨૬ દીશે
કેહીને બહોલે ૨૮ કુણધી નરહરીને ૨૯ શુણ્ણસમૂહ અવગુણ્ણ ‘અવિગૂણ્ણ
માધવ મહિમાય’ આમ અર્થસગતિ માટે અને માય વટવટ હોવાથી ‘શુણ્ણ’ સહ
અવિગૂણ્ણ’ પણ હોવાં છે ૩૦ પ્રસેન

મૃગપતિ માચ્યો વન મુઝાર, સમ્યક્ કોણ ન જાણે સાર,	
મરણુવાત સજને સાંભળી, શોકે સર્વ રહ્યું કલકલી	૩૧
સત્રાજિત હરિનો સદેહ “મારીને મણિ લીધો એહ”	
કર્ણે કર્ણે જલપન થૈ કથા, શ્રીકૃષ્ણે સુણિયું સર્વથા	૩૨
એ કલમપ જિતરવા કાજ, યાદવ તેજા ત્રિભુવનરાજ,	
પગ પગ આપ્યા પુરવપુરાણ, જોવાને લીધા બહુ જાણુ	૩૩
કિંદર માહે કેશરીયે હણ્યો, તાહયો પગ ચાલ્યો તેહ તણો,	
મૃગપતિ તે રીંછે મારિયો, ગુફા માહે પગ તેહનો ગયો	૩૪
યાદવજન રાખ્યા તે દ્વાર, માહે પેઠા દેન મુરાર્ય	
તે મણિ જો જોયો યદુરાજ, બાધ્યો બાલક રમના કાજ	૩૫
હરિ દેખીને ધૂજ ધાવ, રીંછરાવને કીધી રાવ	
થો સાંભળતા રોમાચિત રીંછ, કૃષ્ણ ભણી ચાલ્યો ભડભીં	૩૬
તો મન્યમુદ્ધ માતૃ તેણી વાર, જાણુનત ને જુગદાધાર,	
ગડદાપાદ મહિમાહ, કણ વલગે, કણ અલગ થાય	૩૭
અહોરાત્ર્ય એમ અઠાવીશ, સેનક સાથે રમ્યા જગદીશ,	
જાણુનત કાચો મુદ્ધ કરી, હઠયા મહિ, જાણ્યા હરિ,	૩૮
“રામચંદ્ર વિણ માહારી રીશ ખમવા કાણુ છે એ ઈશ ?”	
પ્રહુ જાણીને લાગે પાપ ? “મધુસૂદન ! અહભુત મહિમાય	૩૯
“ભુદ્ધિહીન, મુજ પડિયો બાધ, સ્વામિ ! ઈશમવો અપરાધ,	
“ધણે કાલે બહુ કરુણા કરી, એણે મિશે આપ્યા શ્રીહરિ”	૪૦
પુરુષોત્તમની પૂજા કિંદ, પાગ પખાતી પુત્રી દિંદ,	
તે ઉપર્યે આપ્યું મણિદાન, ભક્તિભાવ તોખ્યા ભગવાન	૪૧

૩૨ સત્રાજિત જપન શુણ્ય ૩૪ મારયો ૩૭ યુધ યુગદાધાર મહિ
મહિ થાયે ૩૮ રોવક યગદીશ ૩૯ ધમવા પ્રહુ મધુસૂદન અહભૂત ૪૦ સ્વામી
એ ક્ષમાવો ૪૧ પુરુષોત્તમની પૂત્રી હણ્યે

યાદવે દશ દિન બોધ વાટ, તથા દ્વારકા અતિ ઉમાટ;
સત્રાજિતને દે બહુ ગાલ: “અરે કુટ્ટ ! કાં દીધું આલ?” ૪૨

નારી લઈ નરહરિ આવિયા, વધી દ્વારકા ઉત્સવ થયા:
વિધિપૂર્વક તે કસ્યો વિવાહ, પરકી તે પટરાણી માંહ. ૪૩

સત્રાજિત તેડી તત્કાલ, આપ્યો મણિ એમ ટાલ્યું આલ.

મહાનુભાવશું મિથ્યા વેર, રજની દિવસ નહી મુખમેર. ૪૪

લોક માંહ અતિ લાગી લાજ, એ અપરાધ ક્ષમાવા કાજ;
કન્યારત્ન કૃષ્ણને જઈ દીધી, સુખ આરત્ય સર્વે ગઈ. ૪૫

લીધું લગન અનોપમ એક, માંજો વિહવા પરમ વિવેક;
આગે ઉત્સવ રુકિમણી તણો, સતભામા તેથી શત ગણો. ૪૬

સગપણ થ્યું શ્રીનાયક સાથ, કન્યા દીધી કેશવહાર્ય;
તે ઉપર્યો આપ્યું મણિદાન, ગૌણલાવે ન મહૂં લગવાન. ૪૭

પાંડવને પ્રજાત્યા સુણી, ચાલ્યા હરિ હસ્તિનાપુર લણી;
યદ્યપિ સહુ જણે જગતાત, કૌરવશૂ કરવા ગ્યા વાત. ૪૮

ભીષ્મ, વિદુર, ગાંધારી, રાય, શલ્ય, કૃપ, દ્રોણાદિક માંહ;
મત્યા રામ માધવ તેહને, આગે કહ્યું અછે એહને. ૪૯

પ્રશે સમે હરિપુરે અકૂર, મત્યો તિહાં કૃતવર્મા કૂર,
કયો મંત્ર શતધન્યા સાથ: “મારીને મણિ લેજે રાત. ૫૦

૪૨ રાત્રાજિતને. ૪૩ આવયા. ૪૪ માનુભાવશું. રેવ (વેરને બદલે).
૪૫ ક્ષમાવા સર્વે. ૪૬ વિદ્યા. રાતભાગ. રાત્ર. ૪૮ હસ્તિનાપુર. ૪૯ વિધ્ય
(ભીષ્મ). વલ્યે (શલ્ય ને બદલે). કૃપ [કર્ય (૧) કૃષ્ણાધન, કે કુઃસ (૨) કુઃસારાન]
પણ ભાગવતમાં કૃપાચાર્ય છે, એટલે ઉપર ‘કૃપ’ મૂક્યા છે. ૫૦ ચાય. કૃતવર્મા
પણ ભાગવતમાં ‘કૃતવર્મા’ છે.

“સત્રાગિતે જે દીધી સુના, તે આપણને કહેતા હતા.”
એમ પ્રેસ્યો શતધન્વા પાપ, બૂચ્યે હણ્યો શતભામા-આપ. ૫૧

પુત્રી એણી પચ્ચે પાખી શોક, રડનાં ઝાડી લગ્યા લોક;
સત્રાગિત તેલે સૌનલી, હરિતનાપુર આવી એકલી. ૫૨
સમાચાર શ્રી હરિને કહે, કરે કષ્ટ રડતી નય્ય રહે.
દામોદરે દુઃખ કાઢ્યું ધણું: “રડતીરહે, હમણું અરિ હણું.” ૫૩
રામકૃષ્ણ રથ બેસી કરી, યુવતીશું આવ્યા યદુપુરી.

શતધન્વા શંક્યો મન માહિ, ઉગરવા ચિંતવે ઉપાય: ૫૪
“કૃતવર્મા હવે કરે સાહ્યા” “ના ના,” કે’તો બોલે ન્યાય:
“ધૈર્ય રત્ન હેલન કો કરે? મૂઢ તેહ અણુકાલે મરે. ૫૫
“જેણે હેલા(એ) કંસાદિક હણ્યા, જરાસંધ સમગિત્યા ધણા.”
પછે વધી પૂછો અકૂર, તો તે કહે: “તું બામો, તું બૂર. ૫૬
“ભુવન કો અલંકરે ને ધડે, અતિ અહભુત વિદ્યા આવડે;
“વિશ્વાધાર સરીશું વેર, કોણુ કરી સુખ વંછે સેર?” ૫૭

અકૂરને મણિ આપી કરી, શતધન્વા નાઠો સર્વરી;
શત યોજન (જે) સંધ્યાયે જાય, તેજ તેહ પલાણ્યો તાંપ. ૫૮

રામકૃષ્ણ રથ બેસી બેય, કડે કરીને મલિયા તેહ;
મિથિલા નિકટ મૂક્યો તેતુરી, અતિ બિહીનો નાઠો જિતરી. ૫૯
પીતાંબર પાલા થે ગયા, રામદેવ રથ ઉપચ્યે રથા;
મહ્યા જે માસ્યો પાપિષ્ઠ, દામોદરે સુરુદ્રોહી દુષ્ટ. ૬૦

૫૧ સૂતા. પ્રેહરથો. શતભામાનો. ૫૨ પુત્રી. સોક. સત્રાગિત. ૫૪ યુવતીસુ. સંક્યો ચીનવે. ૫૫ મુંદ ૫૬ કંસાદિક. સેર (સેર). ૫૮ સર્વરી. શત તુરી. ૫૯ મલયા. તાય (તયા) ૬૦ સુરુદ્રોહી.

માધવ મણિ ખોળે તો નહિ, કયા તેહ સંકર્ષણ કહી.

નપું: “મૂંથી મણિ ઓલવ્યો, અવર કામ કિહાં કૃષ્ણે કવ્યો?” ૬૧

ત્રિકમને કે: “જયો તમે, મૈયિલ મલવા જાશું અહો.”

રામ પદાસ્થા મિથિલા માંહ, જનકિ યદુપતિ પૂજ્યા પાય: ૬૨

“સ્વામી! આજ અમારું ભાગ, દુલ્લભ યોગી યજ્ઞતા યાગ;

‘તે આગ્યા અણુચિત્ત્યા ઇહાં, મંદભાગ્ય તે મૂંદૂને કીહાં?’ ૬૩

દેવ તિહાં દિન કેતલા રહ્યા, ગદાયુધ દુર્યોધન કહ્યા.

અર્થતણે અનરથ મહિમાય, ઈશ્વરવેર એમ વિસ્મય થાય. ૬૪

સુખકારણ મણિ માગ્યો જેપય, કૃપા કાલ્ય ઉપાઈ તેણુ.

પામરને પ્રીછવવા કાજ, જગદીશ્વરે મોહ્યા યદુરાજ. ૬૫

અરથલ

જે જન વંછે આત્મઅરથ હ, તે જો દુસ્ય થાતે જન અનરથ હ,

અર્થ નામ પણુ છે અનરથ હ, હરિ મેવે જમ સરે અર્થ હ. ૬૬

ઓપે

યદુપુર આવ્યા જગદાધાર, સસરાને કીધા સંસ્કાર.

અકૂર ચાલ્યા વારાણસી, કનકયાગ ત્યાંહાં કીધા વશી. ૬૭

કૃષ્ણે ઉપાયા ઊત્પાત, વલતા કહે જાદવને વાત:

“તો સહી સુખ થાયે દ્વારકા, અકૂર તેડાવો તિહાં ચકા. ૬૮

“શ્વદ્ક સુતજિહાં વાસે હોય, તિહાં ઉત્પાત ન હોએ કાઝી.

“હમણાં કાશીપુર કલ્યાણ, માહા પુરુષ પગ તણું પ્રમાણુ.” ૬૯

હરિમેવકનો મહિમા સહી, માંડી વાત મધુસૂદને કહી:

‘મંગલપતિ માધવ રહે જિહાં, અમાંગલિક તે આવે તિહાં.’ ૭૦

૬૨ ત્રીકમ જાણુ. ૬૪ તીહાં. ૬૫ કાય. (કાજ). ૬૬ યે. ૬૭ હરીશેવે. ૬૮ યગદાધાર. ૬૯ સ્વપુલક સુત પુરુષ. ૭૦ હરિ શેવકનો. માંડ. મધુસૂદને. અમાંગલીક.

જગદીશ્વરે યજ્ઞ દેવા કાળ, સેવક તેજો ત્રિભુવનરાજ.

અકૂર કાશીથી આવિયો, કૃષ્ણે મણિ માગ્યો લાવિયો. ૭૧

પુનરપિ પાછો આપ્યો તેહ, સર્કર્ષણ ટાલ્યો સંદેહ.
ત્રિભુવનપિતા કહે: “રાખો તમે, સમ્યક્ સચવાશે નહીં અહો.” ૭૨

ભણે સુણે જે એ આખ્યાન, તેહને તમે શ્રી ભગવાન,
અણુ કીધાં નવ્ય લાગે આલ, કીધાં ટાલે કૃષ્ણ કૃપાલ. ૭૩

સત્તાવીશ સર્ગ માહાન, સ્વર્ગતક મણિ સમ્યક્ આખ્યાન,
અમોતેર ચોપૈ સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કશવદાસ. ૭૪

ઇતિ શ્રી ભાગવતે પુરાણે કથમસ્કધિ શ્રી કૃષ્ણકીડાયાં સ્વયંતકમણિ-
આખ્યાન સપ્તવિંશતિતમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

ॐ નમઃ શિવાય

સર્ગ ૨૮ મો

અષ્ટ પટ્ટરાણી સાથે કૃષ્ણના વિવાહ

ચોપૈ

એક વાર અવની જન્મ કરી, એકચક્ર પારથ નિજ પુરી,
ઇદ્રપ્રસ્થ જાણી વદુરાજ, રથ બેસી ગયા મલવા કાળ. ૧

યુધાનાદિકશ્ જગદીશ, પૃથ્વીપુત્ર પ્રણમ્યા પગે ધરા,
તે ઉત્સવ અવલોકિ ધરી, પ્રાણુ પ્રવેશે ઇન્દ્રિય જશો. ૨

સવે પાડવે પરિરણણુ કચ્છે. કદમ્બ કામાનું હરિ હચ્છે,
ધર્મ ભીમને પ્રણમ્યા આપ, અર્જુન આલિંગ્યો હતપાપ. ૩

નમ્યા નકુલ સાથે સહેદેવ, પંચાલી નવી પરણી એવ,
સંતોભ્યા સાર્વત્રે સન્માન, ઉચ્ચ આસને બેઠા ભગવાન. ૪

૭૧ ત્રિભુવનરાજ. ૭૨ આવયો. લાવયો. ત્રિભોવન. સચવાસો. ૭૩ આખ્યાન.
કીપાલ. ૭૪ રામે. સવિલાસવદાસ. આખ્યાન સર્ગ. ૧ ઇદ્રપ્રસ્થ. ૨ પ્રથાપુત્ર.
૪ નિકુલ. નવિ. આશને.

નિરખિ નયન નાથ મુખ મલી, અગ તણી સર્વ આરણ્ય ટલી.

પૃથા પામે જૈ પ્રણમ્યા કૃષ્ણ, પિતૃવ્રતા કુશલીકૃત પ્રશ
વળતી વહે પ્રેમેશ પૃથા, ગદગદ કરે કૃષ્ણની કથા
“સ્વામી ! કળ કિન્નુ તેહને ? સભારે શ્રીપતિ જેહને
“શ્વફલકસુત સાથે સભાળ કાધી કૃષ્ણ ! પ્રાણપ્રતિપાલ,
“ચરણ તમારા ચિત્તે ધરે, કાલ કોપ કુત્સિત શૂ કરે ?
“માહા મગલ મન માહે વમે, કષ્ટ કિન્નુ કાયાને કરે ?”
વહે ધર્મસુત “શા સત્કર્મ અમે આચર્યા મોહોટા મર્મ ”

હુહા (સોરઠા)

વહે યુધિષ્ઠિર વાત “સુકૃત તે શા શા કર્યા ?

દીઠા ત્રિભુવન તોત, દુનલ જે યોગી વિશે ”

ત્રોટક

પારથે પ્રારથિયા થકા, વિકૃત વરપાકાલ
સર્જન સુખ કરવા રહ્યા, દુખહર દીનદયાલ ૧૦
જે યોગીને દુલ્લભ દેહ, દર્શન આવી ઉમે એહ,
સ્વામી શેવકની સભાળ કરી રહ્યા વિશુ વર્ષાકાલ ૧૧
રહ્યા રજવા સર્જન સર્વ, પામ્યા પ્રાજ્ઞ પાવન પર્વ,

એક વાર રથ બેઠી વન, આત્મા અન્યુત ને અર્જુન. ૧૨
સનાહા શરસધી સૂર, વિચરે વિવિધ પારધી પૂર,
મૃગયા મૃગ માર્યા છે જેહ પર્વ અત્યે ધર પોહોએ તેહ ૧૩
અતિ આતપે આકુલ નરનાથ, પય પીધુ જે યમુકાપાથ,
ઠાલિંદી કન્યા તપ કરે, કૃષ્ણ-કરમહ મનસા ધરે ૧૪

પ પારો કુશલીકૃત ૬ પેહને ૭ શ્વપુલક (શ્વફલક) કુસિત ૮ ધર્મસુત
૯ સુકીત ૧૦ પરમે પારથવા થકા વૃષાકાલ સજન ૧૧ શેવની (શેવકની)
વૃષાકાલ ૧૨ પ્રાજ્ઞ ૧૩ સદ્નાહા ૧૪ કાલદ્રી

યદુનાથે યમુનાની આશ, પૂરેવા પ્રેસો નિજ દાસ,
પારથ પૂછે પ્રેમદા પ્રતિ: “કહો કાણુ કલની તું સતી?” ૧૫
-યમુના જલ્પે: “હૂં રવિસુતા, ધન્યું અવ્યુત્તવર મુરપિતા;
“કાલિંદી કહીયે નિજ નામ, જલ યમુના માંહે માઢો ઠામ.” ૧૬
એહ કથા કેશવને કહી, કૃષ્ણે કાલિંદી રથ ઝઢી.

ઈંદ્રપ્રસ્થ આવ્યા તત્તેવ. અગ્નિ-ઉદરે આમય અતિ એવ. ૧૭
કચ્છે ચિકિત્સા હરવા રોગ, અધિનીકુમારે કહીયો યોગ:
“ચિત્રભાનુ! ખાંડવ વન ચરે, ઉદરવિકાર એણી પચ્છે હરે.” ૧૮
વાસવ તે વન રાખે સદા, અગ્નિ ન જલે એ આપદા!
સમરથ અવર ન આવે મંન, કૃષ્ણાર્જુન વીનવિયા વ્રજ. ૧૯
રથ બેશીને રક્ષા કરી, ચિત્રભાનુ ગ્યો ખાંડવ ચરી;
અગ્નિ તણો આમય નિગમ્યો, નર્મભાવ થે ચરણે નમ્યો. ૨૦
ધનંજયને ધનુ ગાંજવ દિહ, આપ્યા અક્ષય લાયા સિહ;
મ્વેત તુરંગમશૂ રથ સાર, અને વશી એક કવચ ઉદાર. ૨૧
મય દાનવ મૂકાવ્યો જેહ, આપી સભા અનોપમ તેહ;
જલસ્થાનક રથલ દીમે જેણુ, બ્રમે જૂલો દુર્યોધન તેણુ. ૨૨

પાંડુપુત્રને પૂછી કરી, યદુનાથક આવ્યા યદુપૂરી;
કાલિંદીનો કચ્છો વિવાહ, અતિ અદ્ભુત વાધ્યો ઉત્સાહ. ૨૩

વિન્દાનુવિન્દ અવન્તિયે જેહ, દુર્યોધન-વશવર્તી તેહ,
ભગિની પતિ વંછે ભગવાન, સ્વયંવરે શ્રી સામલવાન. ૨૪

૧૫ દારા. સતી. ૧૬ જલે (જલ્પે) રવિસુતા. કાલંદી. માંહે. ૧૮ અધિની-
કુમારે. ચરે. હરે. ૧૯ કૃષ્ણા અર્જુન. ૨૦ ખાંડવન. નીગમ્યા. ૨૧ દિધ.
૨૨ થેણુ. ૨૩ પાંડુપુત્રને. અદ્ભુત. ૨૪ અવન્તિયે (અવન્તીયે). વિન્દાનુવિન્દ.
ભગિની. સામલવર્ણ.

રાગ દ્વિદેવીની દીકરી - પિતૃધ્વસાની પરણા હરિ;
મિત્રવિન્દા તે મનોહર કન્ત ભક્તિભાવે પામી ભગવન્ત. ૨૫

કુશલ દેશનો કહીયે રાય, નમ્રજિત મોહોટો મદિમાય;
સુતા તેહની સત્યા હતી, નૃપ નામે કહીયે નામજિતી: ૨૬

“સાત વૃષભ નર નાથે જેહ, કન્યારાજ વરે નર તેહ.”
દુર્મત્ય તેણે દૂમ્યા રાય, નિથે તે દુંકડો નવ્ય થાય. ૨૭

શ્રી કૃષ્ણે સાંભલતાં વાર, સુભટ સહિત આન્યા પુરદ્વાર;
રાગ અતિ રક્ષીઆત જ થયો, કરી સભાસન સાદામો ગયો. ૨૮

અર્ધ પાદ ને વિષ્ટર કરી, પુર માંહે પધરાળ્યા હરિ,
જિતાર્યા એક અપર અવાસ, સેવા કીધી ચૈને દાસ. ૨૯

“ભાગ્ય અમારૂં” ભૂષત્ય ભણે, પ્રેમભાવે શ્રીપતિ પર્યે ગણે:
“સ્વામી! કાંઈક કહીયે કાજ.” વો વલતા કહે ત્રિભુવનરાજ: ૩૦

“યદ્યપિ નરને નંદા એહ, યોગ થકા પણુ જાએ તેહ;
તથાપિ આદર કાહો છો તહે, એ કન્યા યાત્રું છું અહો.” ૩૧

“સુતા તણું જે સમ્યક્ ભાગ્ય, શ્રીનાયક વર પામે શ્લાઘ્ય;
“મેં પદ્ય કીધું છે જેહ, સાત સાંઠ નાથો સ્વદેહ.” ૩૨

સાત સ્વપ સાલા શ્રીનાય, તતક્ષણુ તેહને ધાલી નાય;
જયજયકાર કરે જન સહુ, હરિવલ્લભ તિહાં હર્ષ્યા બહુ. ૩૩

અતિ ઉત્સવે કીધો ઉત્સાહ, નામજિતી પામી નિજ નાહ;
ધાત્રા કાલ વર વંછો જેહ, અતિ વિરહાતુર લાધો તેહ. ૩૪

પરિણર્હણુ આપ્યું અતિ ધણું, ભક્તિભાવે કીધું ભેટણું;
સખલ સૈન્ય સાથે શ્રીપતિ, એણિ પર્યે આન્યા દ્વારામતી. ૩૫

૨૫ મિત્રવિન્દા. ૨૬ સુતા. રાયના નામજિતિ. ૨૭ દૂમ્યા. ૨૮ સુભટ.
૩૯ અવાસ. સેવા દાસ. ૩૦ ત્રિભુવનરાજ. ૩૨ સુતા તણુ. પુણ્ય(પદ્ય).
૩૫ ભગતીભાવે. સૈન્ય.

ભદ્રા-શ્રુતકીરતિભ-તેહ, પિતૃશ્વસાની પુત્રી એહ,
સુહૃદ માટે સમતરે દિંદ, ભગિનીને ભલ વાંછિત કીદ. ૩૬

મદ્રાધીશ ધીયા ગુણ ધણા, લક્ષ્મી લક્ષણ છે લક્ષમણા,
સ્વયંવરે તે શ્રી હરિ વરી, સુધા સુપર્ણ તણી પસં કરી. ૩૭
એ આઠે પટ્ટરાણી ચર્ધ, સોઈ કયા સંશેષે કહી.

નરકાસુરે દૂખ્યા અતિ દેવ, હસ્યાં છત્ર કુંડલ તતખેવ. ૩૮

ઈંદ્રાદિક વીનવ્યા અનંત, ગરુડે ચડી આવ્યા ભગવંત;
સતભામાને લીધી સાથ, ચતુર્ભુજ ચક્ર ધસ્યું નિજ હાથ. ૩૯

પ્રાગજ્ઞેતિપપુરે આવિયા, ભામનીશું રૂડા ભાવિયા;
સાત દુર્ગે તાંહાં નગર નિવેશ, અવર પુરુષ નવ્ય કરે પ્રવેશ. ૪૦

ગદાપે કરી ભાંજ્યો અતિ દુર્ગે, સાયકશું સાયક સવર્ગ;
અમિ, વાયુ, જલ ચઢે છેદી, વળે પુરની પાશ વિછેદી. ૪૧

શંખનાદે બેઠા સર્વ યંત્ર, ધીર પુરુષ થ્યા મને તંત્ર;
ગુર્વી ગદા પ્રબલ પ્રાકાર, કીધી ચૂર્ણ કણીકાકાર. ૪૨

પંચજનનો સ્વર સાલલી, જલમાહિયો મુર ઉજ્યો જલી;
માહા ભયંકર મસ્તક પંચ, જલો યુદ્ધ તણા સવે સંચ. ૪૩

ત્રિશલ કરે ચાલો તતકાલ, કોપે ચક્રો જમ જલો કાલ;
મદ્રનાયકે માંડું યુદ્ધ, અનેક પસં પ્રેસ્યાં આયુદ્ધ. ૪૪

મધુસૂદને મસ્તક છેદ્યાં, પડાં જશાં મસ્તક બેદ્યાં;
સાત પુત્ર તેહના સંગ્રામ, હેલા માંહે હણ્યા હરિ હામ. ૪૫

૩૬ ભદ્ર(ભદ્રા). શ્રુતકીરતિભ. ૩૭ મુદ્રાધીશ (મદ્રાધીશ). પુત્રી. ભગિનીને.
૩૮ નરકાસુરે. દૂંડલ. અનંત. ગરુડે. સતભામાને સાથ. ૪૦ પ્રાગજ્ઞેતિપપુર.
આવયા. ભાવયા. ૪૧ સેવર્ગ (સવર્ગ). ૪૨ પ્રકાર. ૪૪ ત્રીશલ. ચમુ. મદ્રનાયક.
પ્રેસ્યાં. ૪૫ મધુસૂદને. છેદ્યાં. બેદ્યાં. પુત્ર.

નરકાસુર બાહારે નીકળ્યો, કૃષ્ણ દેખી જાપે કલકલ્યો, ગરુડાનું થયો અતિ ગતિ ગર્વ, સાર્યે મેન્યા લા-નો સર્વ	૪૬
અસ્ત્ર શસ્ત્ર અદ્ભુત અધ્યાસ જાણે માયાયુક્ત વિનાસ ત્રુમુલ યુદ્ધ માતૃ એણી વાર, પુરુષોત્તમને કરે પ્રહાર	૪૭
સાયક સાયકે છેદે સોય, સ્પર્શ કરી તે ન શકે જાય, નક્તા મૂકે વિશ્વાધાર, દૈત્ય તણો થાયે સવાર	૪૮
વૈનતેય તિહા વિદ્યુતો રણે, આંચ-પાખેશુ નિર્જળે, કૃષ્ણ તિહાં કીધો કલ્પાત, અસુર સહુનો આણ્યો અત	૪૯
નરકાસુરનું શિર નિર્વાણુ હસ્યું સકુલ સારંગપાણ્ય	
જય જયકાર અમર ઉચ્ચરે, પુષ્પવૃષ્ટિ તે ગ્રેમે કરે	૫૦
નરક તણી માતા નિજ ભૂમિ કર જોડી માધવ પગે નમી, સ્તુત્ય કીધી સ્નામીની ધણી, ત્રિભુવનપતિ તૂકાઆકુણી	૫૧
“માગ્ય ધરા” મનવાંછિત જોઈ “વલત્ જગતીયે જાન્યુ એહ “ભૂમિ તણો નદન ભગદત્ત, તેહને રાજ તમાન દત્ત	૫૨
“અભય થકો એણે પુરે વમે” હરિ મોલે અવની એમ હશે	
અત પુર માહેં કર્યો પ્રવેશ જન્યા સહુ દીગી દેવેશ	૫૩
મોહી માનની મનોહર રૂપ, કીધું કદર્પે કામ્ય સ્વરૂપ, લીના લક્ષણુ અખિલ ઉદાર, વર નછે સહુ નિશ્વાધાર	૫૪
નરકાસુરે જે કુતી હરી, મોલ સહસ્ર શામા સુહરી, જેસારી નાના નરયાન, સ્વપુરે મોકલી શ્રી ભગવાન	૫૫
લૂણી લીધા ધનભગાર માણિકરત્ન માહા મણિ સાર, ઐરાવત કુનના ધન શ્રવેત, તેજ્યત ને નાના નેત્ર	૫૬

૪૭ અદ્ભુત પુરુષોત્તમને ૪૮ નીરાસ્યો ૫૦ યુષ્મ વૃષ્ટિ ૫૧ ભૂમિ
નૌમી ત્રિભુવનપતિ ૫૨ લોમી તણે ૫૩ વરો દીવેશ સ્વપ (સ્વરૂપ) ૫૫
કુતી સામા ૫૬ ઐરાવત

અ્યારે દંતના ચોરાશ્ય ગણી, બરી મોકલ્યા વદુપુર બણી.

અમરાપુરે આપણુપે ગયા, અતિરનેહે સુરપત્યે પૂજિયા. ૫૭

દેવમાતાનાં કુંડલ દિદ્ધ, પારિજાત અતિ પ્રાણે લિદ્ધ,

શયી તણો પ્રેસ્યો સુરનાથ, આવ્યો, વદવા વિઠ્ઠલ સાથ. ૫૮

મુખ બાંછને માધવ ગયા, સુર સધવા અંતિ તિલપા થયા.

જે રાખ્યો વદુપુરી મુઝાર, સુરતરુઅર સતલામા બાસ્ય. ૫૯

યયાચ જ્ઞાનમ્ય કિરીટકોટિમિ:

પાદૌ સ્પૃશન્નચ્યુતમર્થસાધનમ્ ।

સિદ્ધાર્થે एतेन વિગૃહ્યતે મહા—

નહો મુરણાં ચ તમો ધિગાદ્યતામ્ ॥ ૬૦ ॥

ચોપૈ

વસુદેવે પૂજ્યા દેવરા: “અયુત માહે છે એક લક્ષ ?

“મોક્ષ સહસ્ર કન્યા સી પચ્ચે વાસુદેવ એક જ કિમ વરે ?” ૬૧

દાય ન બાણે નરહરિ મર્મે, અનેકધા થ્યા કીલૂં કર્મે,

સધલે ધસ્યે શ્રી હરિનાં રૂપ, જમથો થ્યો પાદવનો ભૂપ. ૬૨

તેતલા તાત, માત, ગુરુ મર્મ, બલદેવાદિક બાંધવં વર્ગ,

સર્ગા, સણેગં, સેવક બહુ, શોળ સહસ્ર ધસ્યે દીસે સહુ. ૬૩

એમ અહ્ભુત લીલા ઉત્સાહ, એકલગ્ને વત્યો વિવાહ,

સહુ મિદર શ્રી નાથક રહે, પણ તે કારણુ કે નઅ્ય લહે. ૬૪

અઠ્યાવીસમે કલો ઉત્સાહ, સર્વ નાથ વત્યો વિવાહ;

પાંસઠ્યે ચોપૈ સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે જ્ઞેષવદાસ. ૬૫

ઇતિશ્રી ભાગવતે પુરાણે લક્ષમસ્થિ શ્રી કૃષ્ણહીડાયાં વિવાહમદોત્સવો નામ

અષ્ટવિંસતિતમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

૫૭ પૂજ્યા. ૫૮ દીદ્ધ. લીદ્ધ. વીઠલ. ૫૯ બાસ્ય(યયાચ)। અચ્યુતમર્થસાધનમ્ ।

મહા ॥ નહો ॥ ૬૨ નરહરી. ૬૩ બહુ. દીસે. ૬૪ અહ્ભુત. ૬૫ સવિલાસ.

“ધર માંહે ધરમેધી રહે, નર્મ વાક્ય કાંઈ નારી કહે;
 “પરમલાલ મન્ય માને તેહ, સડી સંસાર તણું કૃત્ય એહ.” ૨૧
 શ્રીકૃષ્ણ સંતોષી પ્રિયા, ભાગ તણા ભય તતક્ષણ ગયા.

હાસ્યવચન જાણીને હસી, અમ્યુતશું જોયે ઉલ્હસી: ૨૨

શ્રી હર્ષિમણીવાક્યમ્—

“સ્વામી ! કહો તે સાચો જોશ, હું કયમ આવું તાણે તોશ ?

“કિંહાં ત્રિશુણ્યપતિ? ત્રિશુણ્યપતિ, પ્રકૃતિ—અગ કિંહાં પદમહીત? ૨૩

“સલભપાદિક શુણ્ય અનુક્રમા, ઉપલંબિત સાગર આતમા;

“તાણો સમ્યક્ સેવક જેહ, તજે નૃપાસન તતક્ષણ તેહ. ૨૪

“તવ પદપંકજ પરમાનંદ, મુનિવર જે સેવે મકરંદ,

“ગહન પંથ તેહના અતિ ગૂઢ, દુર્વિભાવ્ય પશુ માનવ મૂઢ. ૨૫

“નિઃક્રિયન તું વિશ્વ સમસ્ત, તુંથી અવર ન ક્રિયન વરત;

“હસિ—અભદિક આશા વહે, ઇશો નૃપ આશ્વતાધિ કયમ લહે? ૨૬

“સકલ પદારથ—ફલ તવ ચરણ, સુમતિયો થ્યા તેહને શરણ;

“અન્યત્ છાંડે સધલી આશ, મધુકર જમ મકરંદવિલાસ. ૨૭

“આત્માદાયક તવ અનુભાવ, જાણી વર વરયો ભલ ભાવ;

“તાણી તુલા હોયે કયમ તેહ? કાલે કોલીયા કીધા જેહ. ૨૮

“એક જોશ તે અવલો કહો: ‘સાગરશરણ ભૂપભયે રહો,’

“જેહનાં મુખ ભાંજી, હું હરી, સારિંગધનુષ સખલ તે ધરી. ૨૯

“જેહની વાંછા વસુધારાય તજે રાજ ત્રિભુવનનાં ખાજ,

“વન વિચરે એકાકી સદા, પ્રાણપતિ પામે તો મુદા. ૩૦

“તાણાં ચરણકમલનો ગંધ, શ્રવણ સૂર્યો જિણ કયાસમંધ,

“લક્ષ્મીનું આલય અવગણી, અવર વરે કોણ ?” કહે રુકિમણી. ૩૧.

૨૨ હસી. ઉલ્હસી. ૨૩ પ્રકૃતી. અન્ય(અણ). ૨૪ સેવક. ૨૫ મુનિવર. સેવ. ગૂઢ. દુર્વિભાવ. મૂઢ. ૨૬ એસો. ૨૭ સુમતિયો. સર્વ. મકરંદ. ૨૮ કીધો. ૨૯ સાગર-સર્ણ. ૩૦ હરિ(હરી). ૩૧ શ્રવણે. સૂર્યો. જેણે. અવગણી.

- “ઈહામુત્રની પૂરે આશ તું ટાલી કાણુ વિધવાવાસ ?
 “નમું નિરંતર રહીએ નિજ ચરણુ, સ્વામી ! મૂને રાખો શરણુ. ૩૨
 “જીતે ઘર તે રાખ જિયા, ગોખર, ધ્યાન બિઝલક તિશાં !
 “જેહને કાન્ય કથા તવ નહી, શુકસનકાદિ સદાયે કહી. ૩૩
 “ત્વચ, નખ, રામ-રુધિર, પિનહ; માંસ, અસ્તિ, ક્રમિ, પિટ માહા સિદ્ધ;
 “વાન, પિત્ત, કદ્દ ને અતિસાર, વરમે નરક સદા નવ દ્વાર. ૩૪
 “જીવતશય અલ્પાયુ અસંત, જુર ભામની બજશે કત;
 “જેહને પદપંકજ મકરંદ, નહી હોય અનુભવ આનંદ. ૩૫
 “તાહ્યાં ચરણુકમલ અનુરાગ, અનુદિન મારૂં એહ વિભાગ;
 “પુશ્પલી વંછે બહુ ભલ, નવા નવા નિત આવે ચિત્ત. ૩૬
 “સતી હોય તે સ્વામીશરણુ, બવ ભર્તાશું જામણુ-મરણુ;
 “કાલ્ય જન્મ તનુ કમો ભમે, તું વણુ અવર ન મૂને ગમે. ૩૭

શ્રીકૃષ્ણવાક્ય—

- “સાધ્વી ! એ સાંભલવા કાજ,” હરિ હ્રોઃ “વિનતા વાહી આજઃ
 “તાહ્યાં વચન વિચાર્યાં જેહ, સહી, બણે નહી સદેહ. ૩૮
 “કામની ! જે તું વંછીય કામ, સદા હશે તાહારી હામ.”

પ્રતિવ્રતા વર પામ્યો સહી, વાક્ય ચલાવી વિરમા નહી. ૩૯
 પ્રેમકલહ ધમ પચે પચે કરી, સ્વામી સંતોષી મુદરી.

- અનર ધામ એણિ પચે રમે, નાના વિધ જન્મ નારી ગમે. ૪૦
 સધલીયે સુત દશ દશ જણ્યા, રૂપ, શીલ, ગુણુ શ્રીહરિ તણા;
 એકેકી કન્યા અનુરૂપ, સોલ સદસ સરણી સ્વરૂપ. ૪૧

૩૨ આસા. ઇહામુત્રની. રએ (રહીએ) ચણું. સણું. ૩૩ તે(તી). જિસા. કાન્ય ધારા (દ્વાર). ૩૫ અલ્પયુ. જુર ૩૬. પત્ત. ચિત્ત. ૩૭ અર્થ. ૩૯ હસે. તેમારી (તાહારી). પવિત્રતાએ. ૪૦ એમ પચે ૩સે. ૪૧ સુપ.

રુકિમણીને કુંઝર, જે કામ, અથમ તેહ પ્રણમન નામ;
તેહને સૂત હુયો અનિરદ, જાણે સકલ કળા મુણુ મુદ્ધ. ૪૨
રુકમણાના સૂતની સૂતા, નામ મુર્યા, સહુ મુણુવતા,
તે કુહિતા દીધી તેહને, આગે વૈર અછે એહને. ૪૩
વૈદર્ભી રનેહે વિવાહ, અરિ મહિ માંજો ઉત્સાહ;
રામ સહિત યાદ્ય સહુ જાન, જોજક નગર ગયા ભગવાન. ૪૪

કાધે. ઝોજાહ કુંઝર તણો, તિહાં ઉલટ વધ્યો અતિ ધણો;
કાલિંગ રુકમણાને કહે: “રામ છૂત રમનાં નવ્ય લહે. ૪૫
“દરારિયે હલધરને સહી, વ્યસની છે, ના કે’શે નહી.”
તો તેણે તેજા શ્રીરામ, છૂતકીડા કરવાને કામ. ૪૬
અયુત એક પણુ માંજો યદા, તે રુકમણે જિત્યો તદા;
કાલિંગાદિક કુબુદ્ધિ દશા: “મુદ્ધ છૂત ન લહે તમ જશા. ૪૭
“રમે, વઢે, જાણે રાજાન.” દાખે દાંત, દશા અભિમાન.
તોહે નવ્ય જોલ્યા બલદેવ, નિયુત એક ગણહ માંજો એવ. ૪૮
સંકર્ષણ ગણહ જિત્યો સાય, પાસે પાપી કે’ “નવ્ય હોય.”
રુકમણે પણુ જિત્યો એવ, વચી ખીજો માંજો તત્પેવ. ૪૯
તે જિત્યો રામે તત્કાલ, તોહે અધર્મી જોલે આલ;
ના કહેતાં ન રહે નિવાંવય, પૂરી સાખ્ય ગગને સુરવાણ્ય: ૫૦
“જુહું જોલે સધલો સાય.” કાપ્યા રામ, હલ લીધું હાય,
હેલા માંહે રુકમણે હણ્યો, આગે દ્રેપ અછે અતિ ધણો. ૫૧
કાલિંગનૃપ જે કૃષ્ણ દસંત, પેહેલું તેના પાજા દંત;
ભિગરતા નૃપ સહુ નાસિયા, હાહાકાર હર્ષ માંહે ધયા. ૫૨

૪૨ ધે. સૂત. ૪૩ રુકમણાના. સૂતની સૂતા. કુહિતા. છે. ૪૪ વીવાહ ૪૬
કેસે. કુત. કરવાને. ૪૭ કાલિંગાદિક. કુબુદ્ધિ. દશા. યસા. ૪૯ સંકર્ષણ.
૫૦ સંધલો.

હસ્યે “હા ના” નવ્ય લીધું નામ, એક રુકિમણી, ને બીજા રામ;
હૃદયે ગમ્યું, હૃદયે બહુ થયા, લે કન્યા દ્વારાવતી ગયા. ૫૩

ઓગણીશમે મતિમાને લલો, પ્રેમકલહ રુકિમણીને કલો;
ઓપન ઓપાર્ષ સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેસવદાસ. ૫૪

ઇતિશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે દશમ સ્કંધે શ્રી કૃષ્ણક્રોડાયાં રુકિમણી-
પ્રેમકલહો નામ એકોનવિંશતમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

—:૦:—

સર્ગ ૩૦ મો

ઉપાહરણ

ઓપૈ

બલિ રાજાનેા કુંબર બાણ, શરવીર સહુ કરે વખાણ,
રાજ કરે ગોણિનપુર મોય, સમવાદી નહી, સમવડ કોય. ૧
સદાશિવ સેવે સર્વદા, કહાંએ નવ્ય આવે આપદા;
વિશ્વનાથ વસ કીધો પુરા, તેણે ત્રિદશાધિપ ક્રિકરા. ૨
સહસબાહુ વાજે વાર્જિત્ર, તાંડવે તોધ્યા ત્રિનયન તત્ર;
વર દીધો ને વા'યા ધસ, વૃષ કહે: “આમે નમરાધીશ.” ૩
તથેનિમ થ્યા શ્રી ત્રિપુરાસ્ય: “પ્રતટ રહું તવ પુરી મુજાસ્ય.”

એક વાર મદ વાધ્યો મંદ, વિનય કરી વીનવિયા રહેદ: ૪
“સહસબાહુ સ્વામી ! તે દિહ, શું કીજે ? જાં ન કરે મુદ્ધ ।
“તૂં વિણુ કેા તોલે જૂઝાર, નથી કોઈનો નિશં ભાર. ૫

૫૪ સવિલાસ. કેસવદાસ. એકોન વિંશત. કલો(કલાહો). સર્ગ. ૧ બલરા-
સુરવીર. ગોણિનપુર. સમવાદી કો નહી. ૨ સર્વ (સદા શિવ). સદા (સર્વદા).
સેવે. સર્વ. વસ. ત્રિદશાધિપ. ૩ વાજત્ર. ઘાડવે. થાયો. ૪ તિથેતિમિ ત્રીપુરાસ્ય.

“કુંડુ દરે કઠિન કરિ યદા, ગિરિ ભાંજે ભુજ ધણતાં તદા.”

બાણવચન સાંભણી શ્રી શંભ વળતા રૂઢે: “સંયુત સંરંભ: ૬

“બૂર તારો ભાંજે જાંઠે કેત, સમ્પદ એ બણે સંકેત;

“તંદીયે તાદ્રી પોહોયે હામ, મું સમવડ યાચે સંભામ. ૭

“દેખીશ દર્પવિનાશન હેત, સહી આવશે નહી સંદેહ.”

ઘણવચને રલીયાત જ થયો, કુમતિ કુનારય થે ધરે ગયો. ૮

અનુદિન ભોઈ વેરી-વાટ, નાવે તાં, ન ટલે ઉચાટ.

તેહને એક વહલ સુતા, ઉપા નામે યૌવનયુતા. ૯

સ્વપન માંહે કેા સુંદર પુરપ, વર વરિયો હંચે થો હરપ;

અધપરણી ભગી એકાન્ત: “કીહાં કીહાં રે માદ્રો કાન્ત.” ૧૦

અતિ વિન્હલ ભી તિહાંથકી, લાજ સહુ દેખીને સખી.

પ્રધાનકન્યા પૂછે: “સુપય, સહી!” આપણુપાંની આરત કહી: ૧૧

“સ્વપનાંતરે દીડો નર સ્વામ્ય, કમેક્ષણુ, પરિપૂરણુ કામ;

“પીતાંબર કીધાં પરિધાન, વૃત્ત બાહુ, અવિલંબિત જન. ૧૨

“અધરાસવ અધ પાર્ષ ગયો, મેરુ મોહ માંહે મન થયો;

“તે હું જોતી હાંડું નાથ, હરયો રચણી નિથુ હૂતો હાથ.” ૧૩

સખી ભણે: “સવિ પૂરું હામ.” ચિત્રક લેખ લખિયાં ચિત્રાંભ.

• સુર, કિન્નર, ગંધર્વ માહાભાગ, યક્ષ, રક્ષ, વિદ્યાધર, નાગ. ૧૪

દાનવ, મનુજ લખ્યાતે માંભ, વિષ્ણુવંશ ચક્ષ યોહોડી ચાહ;

• સુરસેન સંયુત વસુદેવ, હર્ષ દીક્ષા હરિ, જલદેવ. ૧૫

મદન દેખી મનલક્ષ્મીયમ્, અનિરુદ્ધ લખતાં આરત્ય ગમ.

ઉદ્ધરાંડી ઉભી રૂઢે: “એવ, હરી ગયો મન મારું જેહ.” ૧૬

૬ ૬૨ (કરિ). મુંજા (ભુજ). ૭ મુંસવડ. યાજે. ૮ આવશે. કુમતી. ૯ સુતા. નામ. ૧૦ પુરપ. વરપે. ૧૧ પ્રધાનયા. ૧૨ કમેક્ષણુ. પરિપૂર્ણ. પરિતાંન. વૃત. જમ (નિથુ). ૧૪ લપયા. ચીત્રાંભ સુર. ગંધવ ૧૫ માંહે વિષ્ણુ. વચ ચાણે. ૧૬ અનીરુદ્ધ.

ચિત્રલેખા: “તે ચાલો છુધ, કૃષ્ણપૌત્ર કહીયે અનિરુદ્ધ;
 “વિપ્રમ દુર્ગ, પરિખાપયરાણ, પાખત્ય પચ્ચ પચ્ચ કરા પાસ. ૧૭
 “રક્ષા કરે ચક્ર રખવાલ, પેશી ન શકે કાખો કાળ;
 “વૈષ્ણુવ વિષ્ણુ તિહાં જાયે જોઈ, શિશુ સુદર્શન કાપે તેહ. ૧૮
 “અપ્રવેશ અમને દ્વારકા, કયમ લાવું તેહને તિહાં થકા.”

ચરણ ચિતલી વિધાવાસ, ચિત્રલેહ જીડી આકાશ. ૧૯
 માહા યોગિની મુદ્ગર્ત માત્ર, મનવેગે આવી માહા રાત્ર;
 પચ્ચે પચ્ચે પેખ્યા પેસાર, જિહાં જાયે તિહાં વિપ્રમા માર. ૨૦
 નારદ મત્યા નિવેદીવાત: “કયમ પુરે પોહોયું? તે કહો તાત.”
 મુનિવચ્ચે આખો વૈષ્ણુવ મંત્ર, ત્રિશુવનતારક જોઈ તંત્ર. ૨૧
 ઉપચ્ચ એક અદ્વિતિક વચ્ચ, શંખ, ચક્ર, કરે ધરિયાં રાત્ર.
 ધણિ પચ્ચે પેડી તે પુરી માંહે, ચતુરપણે કરી નગરી ચાહે. ૨૨
 દીઠા અચ્યુત તથા અવાસ, મુંદર કોટી સૂર્યમંકાસ,
 સોલ સદસની શોભા ધણી, તે મધ્યે મિંદર રુકિમણી. ૨૩
 દશ મુત માંહે કહીએ કામ, તેહનું મોહીયે પેહલું ધામ;
 તે અંતર અનિરુદ્ધ ધચ્ચે ગર્ભ, અર્ધ નિશા તેા નિર્મળ થઈ. ૨૪
 દચ્ચો પુરુષ સહી દીડોલાટ, કર્ડા વજોઆં કરાં ખાત્ય:
 શોણિતપુર લાવી સોપે નાચ, ખાંસ કરી ક્ષણ એક મુઝાચ. ૨૫

ઉપાપતિ અવલોકયો વયણુ: “ધન્ય જનની જન્મ્યો નરમયણુ.”
 પાગ પયોધર ઉપચ્ચ ધચ્ચા, સર્વાંગો તે શીતલ કર્યા. ૨૬
 મનવાંછિત પામી નિજ નાથ, રજનીદિવસ રમે તે સાથ;
 ઉદય-અસ્ત ન લહે આદિત્ય, ચતુર જોડુનાં લાગાં ચિત. ૨૭

દરિદરિ. પેહ. ૧૭ અનુરુદ્ધ. ૧૮ લીલાયમી ૧૯ ચણ. ૨૦ યોગની વિસમ.
 ૨૧ પોહોયું તે કોહો. મુનીવચ્ચે. આખો ઉપવૈષ્ણુવ. ૨૨ ધરયાં. ૨૩ અવાસ સોલ
 સદસની. ૨૪. સૂત. અનીરુદ્ધ. નીશા. ૨૫ પુરુષ. પાંડય. શોણિતપુર. સોપે.
 ૨૬ સર્વાંગે. ૨૭ ચતુર. ચિત.

નિત્ય નવાં વસ્ત્રાભરણ અમૃત્ય, ચંદન, ધૂપ, દીપ ને ફૂલ,
લક્ષ્મી, ભોજન ને આસન, પાન, શુશ્રૂષાએ ચર્યો શ્રીમાન. ૨૮
ગૂઢ રહે નિત્ય કન્યાગાર, અવર પુરુષ તિહાં નહી પેસાર.

એક વાર આગળ નીકળી, રખવાલે તે કન્યા કળી. ૨૯
હનમતાનું જાણ્યું હેત, સકલ લક્ષણ લહીજી સંકેત.

રાય આગળ્ય જોઈધી રાવ: “સુતા તણો વિપરીત સ્વભાવ: ૩૦

“કન્યાને કુલદૂપણ ચૂં, નિણે તાલ! તે તમને કહ્યું:

“દ્વાર રાખતા રાજા આદેશ, નર નામે તિહાં નહિ પ્રવેશ. ૩૧

“કે આળ્યો છોડી આકાશ, કે અદ્ભુત વિદ્યા અભ્યાસ;

“નયને તે નર દોડો નહી, લક્ષણ જોતાં કન્યા લહી”. ૩૨

વિપ્રિય કથા શણી જવ કાન, રીશ ચડી, ચાલ્યો રાગ્નન; ૩૩
સુભટ અનેક સાથે સજ થયો, કન્યાના ઘર માંહે ગયો.

દોડો નર મુંદર વપુ શામ, જાણે મૂરતવંતો કામ, ૩૪

પીત વસ્ત્ર છોધાં પરિધાન, કમલેશણ ને કુંડલ કાન.

દીવ્યાભરણ વિભૂષિત અંગ, મનોહર હાસે હસે મુખ ચંગ; ૩૫

સાયર ખાસે રમતાં સાથ ઉપાકંઠ આરોધ્યો હાથ.

આયુધ સવિ ઉધાગાં કરી, ભૂપ પર્વચો પુરુષકેશરી. ૩૬

આવતો દેખી, અનિરુદ્ધ, ભોગલ્ય લઈ ભડે માંશૂં યુદ્ધ. ૩૬

વરજો મૂકે પરિધ પ્રહાર, મત્સરભર્યાં તિહાં મારો માર, ૩૭

જમ અંતક સરખો મદુવીર, રોપ થકો રૂઝે રણધીર. ૩૭

મુહૂર્ત માંહે મનાવ્યા હાર, નાહા તે નીકળિયા દ્વાર,

કેટલા દૂરી રાખ્યા માલ, કેટલા ગ્યા ધાંધલિયા ધાય. ૩૮

૨૮ નિત્યે વસ્ત્રાભરણ. આસન. શુશ્રૂષાએ. ૨૯ તીર્થાં. ૩૦ વૃતાનું. જાણ્યું. સહીજ. સુતા તણો. ૩૧ ફૂલ. રાત્રી દેશ. ૩૨ કેડ. અદ્ભૂત. અભ્યાસ. ૩૪ વિપ્ર. સર્ગ. મુર-વંતો. ફૂંડલ. ૩૫ દીવ્યાભરણ. હરી. કંઠે. કેશીને. ૩૬. અનિરુદ્ધ. યુગ. ૩૭ તીર્થાં. રાત્ર. ૩૮ કટલા.

કાપ્યો રાય તવ કરડે કુંચ, વિસચો વીર ભરે વલી મૂંછ,
સહસ્રબાહુ-સેનાશૂં યુદ્ધ, એકાકી ઝૂંઝે અનિરુદ્ધ. ૩૯
અસ્ત્રસત્ર વિદ્યા અનુસરી, કાવ્ય પ્રકારે માયા કરી,
પુરુષ પ્રપંચ કરી આલ્યો પાપ્ય, નાગપાશે બાંધ્યો નિર્વાણ. ૪૦

ઉપા કુંઅર અવલોકી રડે, કરી પડોચા બૂમ્મે પડે,
માનની મરતી ફૂતી જશે, પ્રધાનનયે પ્રસંસી તશે: ૪૧
“અખલા! આરત્ય કિશૂં મ આણુ, સ્વામી સમરથ સારિંગપાણુ,
“અદ્ય કાલ તે અહાં આવશે, આપણને સહી મુખ યાઅશે.” ૪૨

ચિત્તલેહ જાણે ચાતુરી, સેહેજે ગુરુની સ્મરણા કરી,
નિમિષ માંહે નારદ આવિયા, સમાચાર તે સંવદા કલા. ૪૩
કલિવલ્લભ એમ કે'તાં વાર, વાધ્યો હૃદયે હૃદી અપાર,
તો તતક્ષણ આલ્યા તિહાં ચક્રા, પાણીવલે પોહોંતા દ્વારકા. ૪૪

આગે અનિરુદ્ધનો ઉચ્ચાટ, રાત્રિદિવસ જન જૂએ વાટ;
હોડોલાટ થકો તે હસ્યો, સર્જન શોક અસમધો કસ્યો. ૪૫
મિત્ર, સગાં મિંદર મોહોસાલ, જોયા વિરહ વધાંકાલ,
આર માસે યે સમ્મદ શુદ્ધ, અવની માંહે નથી અનિરુદ્ધ. ૪૬
હરિ જાણે કેહને નવ્ય કહે, લક્ષ વિશ્વના સેહેજે લહે.

મક્ષી વિચારે યાદવ જિહાં, ઓચિંતા ઋષિ આલ્યા તિહાં. ૪૭
અનિરુદ્ધ તણી કથા સવિ કહી, કાપ્યો વીર, તવ કંપી મઠી.
ઉગ્રમેનની આજ્ઞા કરી, સાંઢી દેશ માંહે સંધલે શીરી: ૪૮
“જેહ અમારી વંછો આજ, ક્ષિતિપતિ 'ફેહ મ ખાશે' સાસ,
“શોણિતપુર વાલ્યે સંચરો, રખે વિલંબ રહીને કરો.” ૪૯

૩૯ વીસચો. સેનાશૂ. યુદ્ધ. અનિરુદ્ધ. ૪૦ નિર્વાણ. ૪૧ પ્રસંસી. ૪૩ ચાતુરી.
આવયા. ૪૪ કલિવલ્લભ. તીહાં. ૪૫ અનુરુદ્ધનો. ૪૬ વધા. અવની માંહે. અની-
રુદ્ધ. ૪૭ કંપી. ૪૮ હમરોનની. ૪૯ ક્ષિતિપતિ. શોણિતપુર. સંચચો.

છપન કોલ્ય કુલ યાદવ ધરા, જમલી રાજકુલી છત્રીશ.
 દલ મેલ્યું દ્વાદશ અક્ષૌહિણિ, સહુ ચાલ્યું શોણિતપુર બણી. ૫૦
 એક અક્ષૌહિણી સેન્યા કહું, ગણક પ્રમાણે જે ગણ લહું,
 દરિત ગણિયા સહસ્ત્ર જાવીશ, ઉછા માંહે એકસો ત્રીશ. ૫૧
 તેટલા રથ ને ત્રિગુણા તૂરી, પંચ ગુણા પાલા વિસ્તરી,
 ચતુર કહે એમ ચતુરંગિણી, લક્ષ્મીધરે એ લેખે બણી. ૫૨

શ્લોક

વ્યોમ્યાહ્યર્થ સૃગાંક પક્ષૈમિતિભિર્નાગૈસ્તયા સ્વદંતૈઃ ।
 શ્વં ક્ષોણીશૃહૃવંકામસરપદં તુલ્યૈસ્તુરંગૈસ્તયા ॥
 'શ્વેપું જ્યંકલચંદ્રતુલ્યં પદગૈરક્ષૌહિણી સા મતા ।
 'સા નૈયં પ્રથિતામાહામતિયુતો લક્ષ્મીધરો જલ્પતિ ॥ ૫૩ ॥

આપૈ

જે વીંલો પાખલ પ્રાકાર, માંજ્યા પસ્ય પસ્ય ફેરા મારઃ
 જંત્ર, રીકલી, ગોલા, નાલ, ગાજે ગોપુર પુર અટાલ. ૫૪

પૂર્વછાયા

દાખો બાણ રેવે ધણું, બોલે મોહોટા બોલઃ
 'વસુધાતમે દેા વીર છે, બાજ અમારે તોલ?' ૫૫
 સહસ્ત્રખાહુ, સુર સેવતા, સંકર સેનાધીશઃ
 બલનો સુત, અતિબલ ધણું રાજમહે મન રીશ. ૫૬

આદ્ય, પવાડા

મન્ય રીશ માહા લાજ કોઝમલ્યા, પુર બાહારે લીછે લીંછ મીલ્યા;
 દશ અક્ષૌહિણી સમહર બાણું મળું, તેઉપસ્ય સેન ધરાન તણું. ૫૭

૫૦ રાજકુલી. શ્રોણિતપુર. કોલ્ય. હોહણી. ૫૧ હોહણી. સેન્યા. ગણયા.
 ૫૨ ત્રિગુણા. ચતુરંગિણી. ૫૪ વિટયો. પ્રાકાર. ૫૬ સેવ. સંકર. સેનાધીશ.
 સુત. ૫૭ કોઝ. લીંચ્યા. હોહિણી. સેન.

એક ભૂત ને પ્રેત પિસાયર આવે, એક વ્યંતર વીસરી વાણ લાવે;
 એક યક્ષ રક્ષ ક્ષેત્રપાળ ખરા, વૈતાલ કપાલ કપાલધરા. ૫૮
 ઝોડીગ, ત્રિથલ ફૂંત હયા, શિર લારિયા ભરમ સ્મશાન પથા,
 જટ ઝૂંટાં છૂટાં છુંટી લગે, રુંદમાલ વ્યાલ ઉર અરિય પગે. ૫૯
 કુખ્યાંડ, વિનાયક પ્રમથ બહુ, જન શુલક ને યાતુધાન સહુ;
 એક ડાકિની, શાકિની ડગલ ધરી, તે કામણુ જામણુ જાણે કરી. ૬૦
 કરે ખાપર કાતી ફૂંત ધમે, કિલગલ કરી એમ કાઢ્ય હશે.
 હરિશંકર મેન સંભામ હોએ, બહાદિક ઉપદેશ અમર જોએ. ૬૧
 એક પાસ ઈશ નંદીશ ચઝા, જગદીશ વિહંગમ યોધ જઝ્યા;
 રથ મનમથ માર કુચર રૂઝે, બહુ બાણે બાણુ પ્રાણુ સુઝે. ૬૨
 બલિ સાથે સંયુગ રૂપ કરે, બાણુસુર સાલકી રોપ ધરે,
 સાંબાદિક તે સુત સાથે વટે, સુધ આયુધ સુતા કાપે રટે. ૬૩
 જનનાયક જંભણુ બાણુ તિશું, હરિ ખાઈ ખગાઈ આવે હશું;
 પંચ બાણુ બાણુહસ્તિનય હણ્યો, નર નાડો પડ્યો પહોરે ફાણુ ગણ્યો. ૬૪
 કુભાંડ રૂપ પરધાન પડ્યા, જન યાદવ જમ યોધ જઝ્યા,
 હલમૂશલ દલ બલદેવ દલે, કણુ કણુખી કરસણુ ખેડિ ખલે. ૬૫
 ત્રિપુરાસ્ય—ચમ્ર એમ ત્રાસ થયો, લહાં બાણુ બાણુ ધરી ધીર રજો,
 એક વારે વરશે વીર ધરો, શર મૂકે સહસ્ર અભ્યાસ ધરો. ૬૬
 શ્રીનાથ વિછેટે તેહ છેટે, વલતો અસુરાયણુ અંગ બેટે;
 હરિ ધાયા ધણી પચ્ચે ધંધલિયો નગરી માંહે નાશી વેગે ગયો. ૬૭

પરસીનો બીહીનો પાય પડ્યો, હર આગત્ય બાણુ અત્યંત રજો:

“કરુણા કસ્ય કેવલ ઈશિષ્યા!” સૂણી સેવકવાણી સ્વામી હયા. ૬૮

૫૮ પિસાય. ૫૯ ત્રીસલ, ‘ફૂંત’ માપ ખૂટવાં લેખેયો છે. શિરે. સ્મશાન.
 રુંદમાલ. અસ્તિ, ૬૦ કુખ્યાંડ. પ્રથમ. ડાકિની. શાકિની. ડગલ (ડમર). ૬૧ હસે.
 રોન. ૬૨ પાસ. નંદીશ. કુર. ૬૩ સાંબીક. રોપ. સુત. ૬૪ જનનાયક. ૫ણુ
 (જાણુ). ૬૫ કુભાંડ. ૬૬ચમ્રું સહસ. ૬૭ ધંધલિયો. ૬૮ એસા.

સર્ગ ૩૧ એ

નૃગ રાજાનો ઉદ્ધાર, કાશી રાજાનો વધ
ચોપૈ

- એક વાર યદુ તથા કુમાર, ઉપવન અંતરે કરે વિહાર,
તરસ્યા રવા અવલોકે કૃપ, માંહે મોહોટા જીવસ્વરૂપ. ૧
- ખાંધ્યા પર્ય પશ્ય કરા પાશ, કૂચર સહુ કાઢે કૃકલાશ,
તોહે તાણો નચ્ય નીકળે, હરિ આગત્ય આવી ઉચ્ચરે. ૨
- તિહાં કપ્પ આઘ્યા ત્રિભુવનનાથ, હલૂઓ એક લગાઓ હાથ.
કૃકલાશનો કુતસત દેહ, તેજે યથો મુર મુંદર દેહ. ૩
- દીવ્યાભરણ-ભૂષિત અંગ, તરણીતેજ, વર વસ્ત્ર મુચંગ;
પરમ પ્રેમે કીધો પ્રણિપાત, પમે લાગી પ્રભુ જોડ્યા હાથ. ૪
- યદ્યપિ સહુ જાણે શ્રી કૃષ્ણ, પુરા કથાનો કીધો પ્રભઃ
“કાણુ તમારું કુલ ? નિજ નામ ? કાણુ કમ્મે વસિષ્ઠા એ ઠામ ?” ૫
- વલતું તે કરજેડી કહે, લક્ષણ આગસું જે સહુ લહેઃ
“નૃગ નામે નૃપ દેતો દાન, મહીપલ મોહોટા મેરુ સમાન. ૬
- “ભૂરજકણુ ભવે ગણાય, પશુ મુજ પુણ્ય ન સંખ્યા થાય,
“દિન ઉગતે દેતો લક્ષ ગાય, એક ત્રાડી તે ટોલા માંસ. ૭
- “વિપ્રદત્ત તે પાછી વણી, વરાંમે માદ્રી માંહે ‘લક્ષી;
“અવર વિપ્રને આપી તેહ, સ્વામી ! તિહાં પડિયો સંદેહ. ૮
- “ઓત્યો કહેઃ ‘એ મારી ગાય,’ ખીજે કહેઃ ‘મુજ આપી રાય.’
“ઇમ કરતા આઘ્યા મુજ ભણી, પ્રીજતણી કીધી પર્યે ધણી. ૯
- “લક્ષ ગાય દેતાં નચ્ય ગ્રહે, જોવિકૃત્ય કપમ કીજે ? કહે,
“ઓકે નવ પ્રીજ્યો નિર્વાણુ, કેટલે કાલે ગયા મુજ પ્રાણુ. ૧૦

૨ સહુ. ૩ તિહાં. ૪ ત્રિભુવનનાથ. ૫ કકલાશ. ૬ દીવ્યાભરણ. ભૂષિત. તરણી(તરણી).
પ્રભૂ. ૫ યદ્યપિ. ૬ આગેલું. ૭ સંખ્યા. ૮ તિહાં. ૯ પ્રાણુ.

“યમરાજ આગત્ય જૈ રહ્યો, એક બોલ મુજને એમ કહ્યો:

“તાહો પો’તે પુણ્ય અપાર, અલ્પ પાપ છે એક લગાશ્ય. ૧૧

“પ્રથમ કોણુ’તે કરવો ભોગ ?” મેં વરિયો પાતકનો યોગ.

“તે કારણુ હુ થ્યો કૃકવાચ, આજ લગે હુ કરતો આશ. ૧૨

“તો પાખ્યો પ્રભુ તાહ્યાં ચરણુ, સંત સન તણું જે શરણુ.

“અખિલ પુણ્ય જે જન આચરે, ભૂતલ ભક્ત તાહારી કરે. ૧૩

“સમ્યક કર્મ ન સાચું ચાપ, જમ વિરસે ગ્રહી માફી ગાપ;

“અમુખ કરીને ઉંચા ચડે, તાહા પગ મેળ્યા વિણુ પડે. ૧૪

શ્લોક

ચેડન્યેડરવિવાક્ષવિમુક્તમાનિનસ્ત્વપ્યસ્તમાવાદવિશુદ્ધબુદ્ધયઃ ।

આરુપ કુચ્છેણ પરં પરં દિ, પતત્યવો નાટતયુષ્મદંજયઃ ॥ ૧૫ ॥

ચોપૈ

“ધર્મ સનાતન જે સ્મૃત્યુક્ત, કદાચિહુ ભૂતલે તાહ્યાં ભક્ત,

“તે આખડે, ન કહીયે પડે, ભગવદ્ધર્મ આચરતાં ચડે. ૧૬

શ્લોક

અનાસ્થાય નરો રાજન્ ન પ્રમાદેવ કર્હિચિત્ ।

ધાવન્નિમીલ્ય નેત્રે ચ ન સ્વલેજ પતેદિહ ॥ ૧૭ ॥

ચોપૈ

“આજ પછી મુજ એહ જ આશ, જે હું તારો થાઈ દાસ;

“કૃપા કરી મુજ મેવા આપ્ય, તાહો ભક્ત કરી સ્થિર થાપ્ય. ૧૮

તે વર દીધો વિશ્વાધાર, માનવ લાગો ચરણુ મુરાશ્ય.

ધમ આજ્ઞા માગી ભગવાન, રાજા બેઠો વિમલ વિમાન. ૧૯

૧૧ પુન્ય ૧૨ વર્યા. ૧૩ પ્રભુ સર્ણ. પુન્ય. તાહ્યાં. ૧૪ શેળ્યા. ૧૬ યે. ભગવદ્ધર્મ ૧૮ ખાડે. ૧૯ એમ. કૃપા. સેવા.

“મૃત લગ્ન ભોગવશે સ્વર્ગ, આગળ્યે વધી દરો ઉપવર્ગ.”
મૃત્યુપ્રણામ કરીને ગયો, અવનીપતિ અમરાપુરી રહ્યો.

૨૦

પૂર્વઝાયો

ભણે મૃત્યુ જુદેવન, જે જન હરને ધન,
કલ્પ કાલ્ય તે નારકો અથ ભોગવશે અગણ્ય
વિષ દાહાદલ અનિલન, ખાતા ખૂટે દેહ,
અઘસવ ચે વરામે હરે, કુલ પ્રગલ્ભે તેહ.

૨૧

૨૨

શ્લોક

નાઽહં હાલાહલ મન્યે વિપં यस્ય પ્રતિનિયા ।
બ્રહ્મરત્નં હિ વિપં પ્રોક્તં નાસ્ય પ્રતિનિધિર્મુવિ ॥ ૨૩ ॥
સ્વદત્તાં પરદત્તા વા બ્રહ્મવૃત્તિં ચ યો હરેત્ ॥
પટિર્વર્પસહસ્રાણિ વિષ્ણવાં જાયતે કુંમિઃ ॥ ૨૪ ॥

એપે

મધુસૂદન કહે: “આહો હોય, અઘસવ મહાશો કાપા:
“બ્રાહ્મણ કરે અનેક અપરાધ, ખત્રે તેહ સહી જાણે સાધ.
“વિપ્લુ વિપ્ર જે અંતર કરે, તે નર નહિં મારે સચરે,
“વિપ્ર રૂપે વિચરે મહી માંસ, મૂઢ ન જાણે તે મહિમાય.

૨૫

૨૬

શ્લોક

યે બ્રાહ્મણાસ્તે નરનાય સોઽહં તૈષ્વર્ચિતેષુ સ્વયમર્ચિતોઽહં ।
તૈષ્વેવ તુષ્ટેન્દ્રહમેવ તુષ્ટો તૈષ્વેવ વૈરં ચ મમાપિ વૈર ॥ ૨૭ ॥
બ્રાહ્મણા જંગમં તીર્થં નિર્જલં સાર્વકામિકં ।
તેષાં વાક્યોદકેનૈવ શુદ્ધયન્તિ મલિના જનાઃ ॥ ૨૮ ॥

૨૦ મૃત્યુ. ભોગવશે. ૨૧ હરશે ભોગવશે. ૨૨ દહાદલ. ૨૩ ભૂંધી
૨૪ સ્વદત્ત પરદત્તાં બ્રહ્મવૃત્તિમ્ ૨૫ મધુસૂદન હરશે ૨૬ વિપ્ર મહી માય-
૨૭ બ્રાહ્મણ ૨૮ શુદ્ધતી.

આપે . . . . .

એમ શીખામણ કહીય કુમાર, પધાર્યા હરિ પુરી મઝાર;
આણણ દેવ તે કહીયે નામ, એમ સેવકી પૂરી હામ. ૨૯

શ્રી સંકર્ષણુ ગોકુળ ગયા, સ્વજન સવિ સ્વીયાત જ યયા;
મલિયાં માત ધરોદા, નંદ, ઉચ્ચિતાં પામ્યા આનંદ. ૩૦
ગદ્ગદ કંઠ, નયન જલ ઝરે, કુશલ પ્રમ દેશવત્ન કરે:
“સુખે દ્વારકાં કરતા કાજ, ક્યમ સાંભરિયાં સ્વજન આજ?” ૩૧

અને વિદ્યા આપે જેવડા, મત્યા મીત સહુ તેવ વડા;
નાહને કીધો પ્રથમ પ્રણામ, હવે પોહોતી હમ આ હામ. ૩૨

મળનારી વાર્તા સાંભલી, નંદ્યારે સહુ માનિની મલી,
હમી કરી પૂછોહરિવાત: “બહે પધાર્યા તેહના જાત. ૩૩
“કુશલ કૃષ્ણનું કહીયે તેહ, પુરનારી-જન-વલ્લભ જેહ;
“હરિને કદા સ્વજન સાંભરે? માતપિતા મન માંહે ધરે? ૩૪
“કદાચિ અબલા આવે ચિત્ત, બાલપણું જે કીધી પ્રીત?
“જે કાજે સ્વજન સહુ તજી, લોકવેદ હંડી, ભૂવી ભજી?” ૩૫
વિરહવચન ધમ બોલે ધણી, ગુણ સંભારે શ્રી હરિ તણા.
ફાટે ઉંર, વહે ચક્ષે વાર, વાસુદેવ-વલ્લભ મળનાર. ૩૬

રામ તિહાં દિન કેટલા રહ્યા, અહનિશ કેશવનાં ગુણ કહ્યા;
પુંદાવનમાં ગોપી સાથ રામ રમે રતિ દિનરાત. ૩૭

૨૯ દ્વાર. સેવકી. ૩૦ સર્વ. યસોદા. ઉચ્ચિત. ૩૧ સાંભર્યાં. ૩૨ સજન.

૩૩ વળનારી. બારસે. માનની ૩૪ કૃષ્ણ. ૩૫ કાચે. ૩૬ વલ્લભ. વળનાર. ‘રમે દિનરાત’ આ બે વચ્ચે ‘રતિ’ શબ્દ લા. ૬૦, ૧૭ મો. શ્લોક બેઈ માપ વટતાં હમેયો છે.

- વરણે મોકલી જે વારુણી, પાન કરે સરસા તારુણી,
મત્ત થકા માધવ એક વાર, યમુના તેડી જગદાધાર. ૩૮
- ન લહે મહિમા, નાવે વદા, હેલા હલે આકર્ષી તદા;
કાલિદી કંપી તે કાષ, આવી અબલા ધરી સ્વરૂપ. ૩૯
- “તવ વિક્રમ નબ્ય જાણ્યું નાચ !” યમુના નદિયે જોજા હાયઃ
ધરણી સરસવકણુ સ્તમ કરી, સાયર સેસ સહિત શિર ધરી. ૪૦
- પગે લાગીને કચ્ચો પ્રણામ, સ્તુત્ય કીધી, પ્રણમ્યા શ્રીરામ.
પાછી મૂકી પ્રેમદા પછે, “એધાણુ આજ લગે એહ અછે. ૪૧
- છર્ષા પરાક્રમ અછે અનેક, સકર્પણુ અવતરિયા ગેપ.
સંતોષી સ્વજન તિહાં થકા, રામદેવ આભ્યા દ્વારકા. ૪૨
- એક વાર સહુ યાદવ સાથ, સભા માંહે બેઠા શ્રી નાથ;
છશે સમે આબ્યો એક દૂત, સ્વામીને આધરાવે સૂત. ૪૩
- તેહને તેડી ખૂંટું તદા, “કેહનો મેવક? આબ્યો કદા?”
વક્તો વહે: “વચન એક મણો, હું શેવક શ્રી નાથક તણો. ૪૪
- “યાસુદેવ તે કાશી વસે, રાત્રિવિવસ તે તમને હસે.
“તેહની આજાયે આબ્યો અહાં, વચન મણો જે તેણે કલાં: ૪૫
- “અવનીની અનુકંપા(યે) કરી, હવે હું અવતરિયો હરિ.
“મૂઠપણે જે માદ્રાં ચિહ્ન, તે ધરિયાં તે ક્યા કહન! ૪૬
- “જે હજ્યાની કરે કાંઈ આશ, વેગે છાંજ,” કહે વિશ્વાવાસ:
“સર્જ્ય થઈ કાં દે સંગ્રામ? નહીં તો મૂક્ય અમારું નામ?” ૪૭
- મણી વચન સહુ યાદવહસે, ઉમમેન કહે: “એ શું ભમે?”
રથ બેસી ચાલ્યા શ્રીરંગ, સ્વરૂપ સૈન્ય તિહાં લીધું સંગ. ૪૮

૩૮ થે. મગદાધાર. ૩૯ હેલાયે. કાલિદી. ૪૦ નદિયે. સાયર. સહિત. ૪૧ જગદુ. ૪૨. અવતારીયા. સ્તુત્ય. ૪૩ એસે. સૂત. ૪૫ વચ્ચે. આજાયે. ‘આબ્યો’ શબ્દ ઉમેરેલો છે. સંકેસવચન. થે. હરો. ૪૬ અનીની. ચેન. ધરયા. ૪૮ ઉમરોન.

- નિત્યાનંદ, સદા નિઃશંક, કાશીપુરી જૈ પૂચ્છો સંખ,
તત્ક્ષણ પ્રૌઢક પામ્યો ત્રાસ, કપટવેશ કરી આળ્યો દાસ. ૪૯
- કૃત્રિમ ગરુડ ચણો, કરે ગદા, સંખચક્ર સોદાળ્યાં તદા,
પંકજ, પીતાંબર પરિધાન, શ્રીવત્સલાંછન, શામલ વાન. ૫૦
- કૌસ્તુભ કંઠે અનોપમ હાર, કાને કુંડલ મકરાકાર,
મસ્તકે મુગટ માહામણિ જહ્યાં, સહુ આભરણ અમૂલક ધહ્યાં. ૫૧
- જમ નટાવો દેખી દેખ, ધરે ચિહ્ન બહુ ધૂરતવેપ,
આળ્યો અક્ષૌહિણી લૈ સાય, પુરબારે પેખ્યા જગનાથ. ૫૨
- કાશીરાજ તેહનો માહા મિત્ર, શ્રી નાયકનો સે'જે શત્ર,
હલ મેલી દોઝે અક્ષૌહિણી, હલહલ કરી આળ્યો હરિભણી. ૫૩
- અનેક પચ્છે લેઈ આમુધ, યાદવશું તિણે માંજું મુદ્ધ,
હણ્યું સૈન્ય અદ્ભુત અખ્યાસ, અગ રૂપે પીધો જલરાશ. ૫૪
- પ્રૌઢક શિર પુરુષોત્તમ હચ્ચું, વાસુદેવે તે વાંછિત કચ્ચું,
કપટભાવે જે ધરિયું રૂપ, સમ્યક પામ્યો તેહ સ્વરૂપ. ૫૫
- કાશીરાજનું કાખું શીશ, જઈ પડિયું તે આગસ્ય ધશ,
નિરખી નગરનિવાસી લોક, સુતાદિક સહુ પામ્યાં શોક. ૫૬
- ત્રિભુવનપતિ આત્મા તિહાં થકા, આનંદે આળ્યા દ્વારકા.
સુદક્ષિણ કાશીરાજસુત રીશ, અમરે જૈ ઉપાયા ધશ. ૫૭
- તેહને તપે તૂઠા ત્રિપુરાર: “અમિ માંહે તું કરે અભિચાર,
“ઉપજશે કૃપા એક તિહાં, જગત માંહે તું પ્રેરીશ જિહાં. ૫૮
- “અબ્રહ્મણુનો નિશ્ચે નાશ કરશે” ઇમ કહેલીલવિલાસ:
આવી અમિ યજ્ઞો ઉત્સાહ, પુરપ એક પ્રગટ્યો તે માંહ. ૫૯

૪૯ પ્રૌઢક. પૂરી. સંખ. ઋશ. ૫૦ ગરુડ. ૫૧ કૌસ્તુભ. કુંડલ. મસ્તકે. આભણું. ૫૨ ચેહન. હોહિણી. યગનાથ. ૫૪ તેણું. સૈન્ય. અદ્ભુત. અમરપે જમ પીધો. જલરાશ. ૫૫ પુરુષોત્તમ, ધરયું. ૫૬ કાશીરાજનું. નિવાંરણ. ૫૮ ઝોમ. કૃતા. વિલાસ. પુરપ.

દાવડી ચોપૈ

રોંદ્ર રૂપ, ને રાતાં લોચન, તમ શિપા માઢા મુંચ,
જમ અંગાર વમે તણ્ય લોચન, ફરકે ફરસટ ફુંચ. ૬૦
વાંકી ડાઢ, કડિન અતિ કોધી, અધર ડશે અતિ રીસ,
લેલિહાન ને લાંબી રસના, સેહુંજે કાપે શિસ. ૬૧
તાડ પ્રમાણે ચરણે (તે) ચાલે, તપત્ હાથ ત્રિથલ,
દર્શન માત્ર દશે દિસ બોલે 'અનરચનું એ મૂલ.' ૬૨

ઓઞ્ચિતો અચ્યુતપુરે ઓઞ્ચો, નાગો નગર-દૂઆર,
પહેલુંવહેલું પોલ મળલી, પેડો પછે મુઝાર. ૬૩
ગડ, મડ, મિંદર અને માલિયાં, લાગાં હાટક હાટ,
જેરી જેરી સહુકો નાસે, વિસમી ચૈ તે વાટ. ૬૪
પશુ માણસ દાઝંતાં દીસે, હય, ગય હાહાકાર,
સ્ત્રીબાલક તે ફૂંકે ફાટે, પથ્થ પથ્થ પડે પોકાર. ૬૫

સભા સુધર્મા શ્રીહરિ બેઠા, સાગર પાસે બેલે;
જુબ પડી બાહોરેયા બોલે: "રાખ્ય રાખ્ય અમરેલ." ૬૬
"સ્વામી! પુર સધલું પરબલ્યું," લૂકયા આવે લોક:
"ત્રાહિ ત્રાહિ તું ત્રિભુવનનાથક!" સહુકો પામ્યાં શોક. ૬૭
કૃત્તા તેહ કપાલી કેરી, બાણીય બગદાધાર:
"મ બીહો રે! મ બીહો કેા માણસ? કરશે સુદર્શન સાર." ૬૮

હસી કરી હરિ આયસ દીધી, ચાલ્યું ચક્ર તે વાર,
સરકોટ્ય સમ તેજ પ્રકારો, વિઠ્ઠલ ડીધી વાહોર. ૬૯

૬૧ અધુર. ૬૨ ચણ. દિશે ૬૩ પ્રાલ. ઓઞ્ચિતો. ૬૪ માલીયાં.
નાશો. ૬૫ દીશે. ચેસે પથ્થે પડે તે પોકાર. ૬૬ જુબ. ૬૭ સંધલ. ૬૮ ગદા-
ધાર. કરસે. ૬૯ હચી. વીઠલે.

હરિ-આયુધ આવતું દેખી, નગર ચડા યો નાશી.

દાવાનલે તે દહો સુદક્ષિણ, પછે પ્રજાથી કાશી. ૭૦

દામોદરે તે નાગર દ્વારકા, આપોપણે જઈ જોયું;

જે યમ હતું તે લમ કીધું, અમીદષ્ટ અવલોયું. ૭૧

ચોપૈ

પ્રૌઢક કાશીરાજ, નૃગકથા, ગયા રામ ગોકુલમાં પથા;

ચોપૈ બોહોતેરે સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ. ૭૨

શાંતશ્રી માહાભાગવતે પુરાણે દરામરૂપે શ્રીકૃષ્ણકીડાયાં નૃમરાજકથા-

પ્રૌઢકવધનામા એકત્રિંશત્તમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

સર્ગ ૩૨ મો

દ્વિવિદ વાનરનો વધ અંતે નારદનું કુતૂહલ

ચોપૈ

ભૌમસખા, મયંદનો ભાત, દ્વિવિદ નામ વાનર વિકાત,

મિત્રવૈર વાલેવા દેશ, આવી કરે ઉપાલવ દેશ. ૧

પર્વતશું પાડે પુર ધણાં, બિડાડે સર અંબુધિ તણાં.

એક વાર રૈવત ગિરિ રામ બહુ કામની સરસા કામ, ૨

મદોન્મત્ત થ્યા કીડા કરે, લલિતાયું લીલા વિસ્તારે.

ધણે સમે કપિ આવ્યો તિહાં, શ્રીસંકર્ષણુ જેણે નિહાં. ૩

બેઠો વૃક્ષ તણી જૈ ડાલ્ય, અબલા સરસી મડિ આય;

સુદ દાખે ગેહેલાઈ કરે, રામ રીસ હૈયા મહિં ધરે. ૪

મદિરાકલસ હસ્યો માંકડે, રામે માચ્યો મુગ્ધિવડે.

પહેલે પર્વત લીધો હાથ, કરે સુદ સંકર્ષણુ સાથ. ૫

૭૦ નગર. સુદક્ષિણ. ૭૨ વિલાસ. કેશવદાસ. સર્ગ. સર્ગનું નામ મૂળમાં નથી. ૧ નામે. ૩ તીહાં. ૪ વૃષ તણી. રીય. ૫ કલસ. મુઘી.

શંભ તણી નાજે બહુ સુખ, બૃધર દેવ કરે તે ભગ
હવ આકર્ષી હથિયો તેહ, દિનિદ નામ વાનરપતિ જોહ. ૬
પુ પટ્ટિ સુર સધલા કરે, 'જ્યજ્ઞકાન્' જગત્ ઉચ્ચરે
અધ્યાત્મી આશી દેયતિ, પુનરપિ આવ્યા દ્વારાવતી. ૭

દુર્યોધનતનયા લક્ષ્મણા, ઋષ, વીર, ગુણ છે અતિ પ્રણા,
સ્વયમવરે તે સામે હરી, કૃષ્ણ તણો કૃષ્ણર કેશરી ૮
કૌરવ સધલા દ્રોણા અત, આજે હરિનુ અમરપચિત્ત
કણ્ઠાદિક મોહોટા મહારથી, અને વગી બીજા અતિરથી ૯
સૈન્ય સખ્ય પ્રેમ્ય તાકાલ "જાધીને લાવો એ બાલ,
"જોવાળિયા ઘેહેભાઈ કરે, દીન અમારી કન્યા હરે " ૧૦
તો આવ્યા કણ્ઠાદિક વીર સાહોમે થેને ધાયો ધીર,
નાના વિધે નાજે આયુધ, સિંહ તણી પગ્ય માંજૂ મૂધ. ૧૧
જે સરસી માડે સરમુઠ, તતલણુ તે દેખાડે પૂંઠ;
એ દ્રોણે જિત્યો નમ્ય જાય, સધલા મલિયા મહો માંજ. ૧૨
ધણે મૃગે જમ ઘેચો સિંધ, બાધો સલનો મેત્ર ઉદનધ.

હરિતનાપુર પોહોતા તિહા ચકા, નારદે કથા કહી દ્વારકા ૧૩
સૂણી વાત યાદવ તિણી વાર, ઉચ્ચતેન મન્ય રીસ અપાર,
કૌરવે કીધુ કુત્સિત કર્મ, મૂઘે જિત્યો સર્ખ અધર્મ. ૧૪
સખલ સૈન્ય મેંયુ તેણી વાર, જરેહ છણે પ્રેચ્યા શુઝાર,
"હરિતનાપુર હમણા મારણ," યાદવાયે વિમારો મંશૂ ૧૫

રામ ભણે "રહોભાઈ! તમે, એકાકી તાહાં જાશૂ અલે,
"રજે સગામા યાયે રાહ્ય, જમજો કટિ કટિ વાહ્ય " ૧૬

- રથે બેશી ચાલ્યા રામ, સ્વજન સનેહ કરેવા કામઃ
હસ્તિનાપુર ઉપવન જૈ રહ્યા, સમાચાર તિહાં સેવકે કહ્યા. ૧૭
- ‘રામ’ સૂણી રહીયાત્યે થયા, કૌરવ સધલા સાહોમા ગયા;
ભીષ્મ, દ્રોણ, દુર્યોધન, કર્ણ, દુઃશાસન, બાલિક, વિદુર્ણ. ૧૮
- આવીને અભિવંદન કર્યાં, અરુહણ સધલે આગળ ધર્યાં,
અર્ધપાદના કર્યા ઉપચાર: “ભલે પધાર્યા કરવા સાર.” ૧૯
- વલતું કહે પુરુષકેસરી, નીતિ-ન્યાય-બલને અનુસરી:
“અહો સ્વજન! તહો કુંડું કીદ, સાંબ અધર્મે જિત્યો યુદ્ધ. ૨૦
- “તમ્યો ધણા ને એ એકલો, ક્ષત્રીધર્મ ન નભાવે ભલો;
“રાજ ઉત્તમેન અતિ રીસ, જેહંની આગા માને ધરા. ૨૧
- “વેગ કરી લાવો વરવહ, કાંઈ જો કરો અમારું કહું.”
- સૂણી વચન સૌ કૌરવ દસ્યા: “ગેહેલા ગર્વ ધણીપત્યે વસ્યા. ૨૨
- “અહો અભાગ્ય અમારું આજ, ઉત્તમેન મહીઅલ માહારાજ;
“કરે તેહ કૌરવને રીસ, ચડે ઉપાન ઉપરહ રીસ. ૨૩
- “આપ્પુ રાજ અમારું ખાય, માન્યા તો વાધ્યો મહિમાય;
“આગે થયાતિને જો શ્રાપ, રાજ ન બેગે પોતે પાપ.” ૨૪
- ધણું કહી કાપે કલકલ્યા, વૈર કરી પુરી માંહે વસ્યા.
- ચડી રામને રીસ અપાર: “હિત કેહેતાં કાઢે હથિપાર. ૨૫
- “આપણુપે અતિ મોહોટા થયા, ઉત્તમેન ઉપાનહ કર્યા;
“સુરનર પન્નગ સેવા કરે, તે હરિ આગાને અનુસરે. ૨૬
- “કૌરવનું એ આપ્પું રાજ! જગ્ય યાદવ તેણે માહારાજ!
“અધ થયા, અજન દારિદ્ર, દીજે તો ભલ પામે ભદ.” ૨૭

૧૭ રથ. સજન. સ્નેહ સેવકે ૧૮ સધલા. જિ મ. દુરયાસન. ૨૦ સાંજું. ૨૧ ધર્મ નજનભાવે. ૨૨ હરા. વસા. ૨૪ અગ્રે. બેશે. ૨૫ રીસ ૨૬ સુરિનર. સેવા.

- જગતોંધર કોપ્યા જગદાધાર: “સંહારું સવિ કૌરવ સાથ;
 “હસ્તિનાપુર ઉપાહું હલવાહ, પુર નાખું કે’ ગંગાપ્રવાહ.” ૨૮
- દાદાકાર ગગન રવ ગયો, કલકલાટ કૌરવ-ધર્મ્ય થયો;
 કડકડાટ સવિ મિંદર ચડે, ગદમદ પોત્ત્ય કાશીશાં પડે. ૨૯
- નગરનિવાસી માન્યું મરણ્યુ, આન્યા સહુ સંકર્ષણશરણ્યુ;
 ભીષ્માદિક હૌઆ લયભીત: “રાખો રામ! અહોં અવનિત. ૩૦
- “એ અત્તાનયકી કાઈ કહે, મદિધર! તવ મદિમા નન્ય લહે;
 “એક અંશ તવ અવની રહે, કણાકારથી કેા નન્ય લહે.” ૩૧
- પગે લાગી સંતોષ્યા સ્વામ, મહાનુભાવે પુર મૂક્યું કામ;
 આજ લગે દીસે ઉંચાણુ, હલધરનું જે હલ-એધાણુ. ૩૨
- વેગે કરી લાખ્યા વરવહુ, વોલાવે તિહાં સજન સહુ;
 પરિબર્હણુ આખું અતિ ધણું, પથ્ય પથ્યનું કીધું પરગણું. ૩૩
- લે આન્યા દ્વારકા મુઝાર, સમાચાર સવિ કલા મુરાર,
 સ્વજન સવિ પાખ્યા આનંદ, જેહને માથે દેવ મુકુંદ. ૩૪

પૂર્વછાયા

- નારદ નરકાસુર મુણ્યો દણ્યો હરિ બહુ નાચ્ય
 સોલ સહસ્રસં પથ્યવચ્ચા, અલિ એકલા મુરાચ્ય. ૩૫

ચોપૈ

- તે કૌતક જોવાને કાજ, આન્યા દ્વિજ દ્વારાવતી માંઝ;
 અલંકરી સુરસેવિત પુરી, સોલ સહસ્ર મિંદર મુંદરી. ૩૬
- તે માહું આન્યા એક વાસ, જે રાખ્યાયે, બેડા શ્રીવાસ,
 સર્વાલરણ્ય-વિભૂષિત ધણી, દાશીશું સેવે રુકિમણી. ૩૭

૨૮ નાખું. ૩૦ મર્ણ્યુ. સર્ણ્યુ. ભિષ્માદિક. ૩૧ ક્ષણીકારથી. ૩૨ માનલાવે.
 ૩૩ સહુ. ૩૪ સજન સર્વે. મુકુંદ. ૩૫ વચ્ચે. વચ્ચો. ૩૬ સોહસ. ૩૭ યે. રોવે.

- ઋષિ દેખી રલીઆત્યે યથા, ઉઠીને સાઠા આવિયા,
અર્ધપાદ ને આસન-માન, “ભલે પધાર્યા” કે’ ભગવાન. ૩૮
- પાગ પખાલ્યા પુરુષ પુરાણ, અવનેજને શિર કર્યું નાદાણ,
તીરથપાદ ત્રિભુવનપતિ કહે, ચરણે નિરંતર ગંગા વહે. ૩૯
- તોઢે પૂજ્યા પ્રેમે અગણ્ય, બિરદ ધરું મુરથઢાણ્ય;
સ્તુલા કાધી નારદની મળી, વાણી વિનય અમૃતવર્ષિણી. ૪૦
- માસુદેવ પ્રતિ વસતા વરે: “અસંભવ્ય નહી એ અમ દહે.”
“સાધુ પાસવા તવ અવતાર, ખલનિમદ્ધ કરે સર્વાધાર । ૪૧
- “અંદ્રીયુગલ મેં દીઠું આજ, એમુખજે ચિતવે મન માઝ;
“સંસારરૂપ તણું જે તરંદ, મહીઅલે ધાતો ઢાંડે મંદ.” ૪૨

શ્લોક

દૃષ્ટં તવાંધ્રિયુગલં જનતાપવર્ગ, પ્રજ્ઞાદિભિર્હૃદિ વિચિત્યમગાધવોઘૈઃ ।
સંસારકૂપવતિતોર્ષ્વપદાવલમ્બં, ધ્યાયંશ્ચરામ્યનુગૃહાણ યથા સ્મૃતિઃ સ્યાત્ ॥

ચોપૈ

- વળી અનેરે આઘ્યા ધામ, સામર પાસે ખેલે સ્વામ
સ્ત્રી સાથે, તિહાં ઉદ્ધવ પાશ, હસી વઘા વળી વિશ્વાવાસ. ૪૪
- અર્ધ, પાદ ને આસન મુદા, કૃષ્ણ બણે: “કાહો આઘ્યા કદા ?
“કાજે કાશું અપૂરણ અહો, પરમાનંદે પૂરણ તહો. ૪૫
- “તથાપિ કાંઈક કહીયે કાજ, શોભન જન્મ કરો ઋષિરાજા”
અતિ વિરમય ઉઠી આલિયા, વળી અનેરે મંદિર ગયા. ૪૬
- કિહાં એક બાલ વિલગ્યા બાહિ, લાડ લડાયે લક્ષણ આહે.
કિહાં એક મજ્જન, બોજન પાન, કિહાંકિ હીઠા દેતો દાન. ૪૭

૩૮ રૂપી. આવયા. કે. ૩૯ કર્યું. ૪૦ સૂર. વર્ષણી. અસંભવ્યાવ્ય નહીં.
૪૨ અંદ્રીયુગ. ચિતવે. ૪૪ તિહાં. વિદ્યા ૪૫ આશન. ૪૬ ચાલયા. ૪૭ કાંઈ.
વલિયા. બાહિ. ચાહિ. મજ્જન.

કિદાં ગજ અથે ચયા અસવાર, કિદાં એક માધવ મંત્ર વિચાર.
 કિદાં એક યજ્ઞપુરુષને વજ્રે, લક્ષ્મીભારે આપણું ભજે. ૪૮.
 કિદાં એક હરિ સાંભલે પુરાણ, કિદાં એક બંદી કરે વખાણ.
 કિદાં એક પોદ્યા પરમાનંદ, આગલે ઉભા નંદ-સુનંદ. ૪૯
 કિદાં એક વિમલ, કિદાં એક સધિ, ઉદ્ભવ સાથે વિચારે સુધિ.
 કિદાં એક જલક્રીડા જગનાથ વારે સુરત જલુ વનિતા સાથ, ૫૦
 કિદાં એક જો જોડે વિવાહ પુત્ર સુતાના પરમ ઉત્સાહ.
 કિદાં એક અનુમોદન ઉપનીત, કિદાં એક હરિ ગવરાવે ગીત. ૫૧
 કિદાં એક વાપી કૂપ તડાગ, મૃગયા તિહાં ખેલે માદાભાગ.

અવિલક્ષ્યલિંગ એણી પર્યે રૂપ્યા, મોહસદસ ધર્યે દર્શન કર્યા. ૫૨
 હરી કરી દ્વિજ ખોલે વચન, દેખી માધવ માધારચનઃ
 “યોગેશ્વરને જે દુઃપ્રાપ, પાગી ચરણ હવેા હતપાપ.” ૫૩

મણીને ઋષિ પાછા વણ્યા, હરિના મુણુ ગાતા નીકળ્યા.
 જગત્ ત્રિશ્વના ઈશ્વર જોહ, એણી પર્યે રમે અહનિસ તેહ. ૫૪
 અદ્ભુત હરિનાં ઈશાં ચરિત્ર જે જન ગાયે, પરમ પવિત્ર,
 અનુમોદન અથવા સાંભળે, લક્ષ્મી હોએ, ભવસંકટ ટળે. ૫૫

શ્લોક

યાત્નીહ વિશ્વમલયોદ્ભવવૃત્તિદેતુઃ
 કર્માણ્યતન્યવિપયાનિ હરિશ્ચકાર ।
 યસ્ત્વક્ષ્ણ ગાયતિ શ્રુણોત્યનુમોદતે ચ
 ભક્તિર્ભવેદ્ભગવતિ હાયવર્ગમાર્ગે ॥ ૫૬ ॥

૪૮ મત્ર. પુરુષ. જલે. ૪૯ કિદાંક. પૂરાણ. ૫૦ સંધી. સુધી. યગનાથ. સુરત-
 ૫૧ વીવાહ. પૂત્ર. અનુમોદન. ૫૩ હરી. દુઃપ્રાપ. ૫૪ અહનિસ. ઋષી. યગત્-
 અહનિસ. ૫૫ અદ્ભુત. ૫૬-યોદ્ધવર્મદેતુઃ ।

હર્યો દિવિદ ને હરી લક્ષ્મણા, અવાસ જુઓ નારદ અતિ ધણા;
 ચોપૈ સત્તાવંન સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ. ૫૭
 ઇતિશ્રી માહાભાગવતે પુરાણે દશમ સ્કંધે શ્રીકૃષ્ણકીડાયાં દિવિદવાનરવધ-
 નારદકુવલ્લભ નામા દ્વિતિયત્તમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

—:—

સર્ગ ૩૩ મો

હરિકૃષ્ણનો ગૃહસ્થાશ્રમ

પૂર્વજાયો

હવે (તે) બોલીય હરિ તણો ગૃહસ્થાશ્રમ ગુણધર્મ.
 અગુણ, અસંગી, આતમા, કરતા દિન દિન કર્મ ૧
 ઉપાકાલે ઉઠી કરી, કૂજતાં કુર્કુટ આપ,
 શૂઢીત કંઠ ગોવિંદના સામા દે તે સાપ. ૨
 બંદી વદે પુરાણ મૂરતિ-મંત કરે (તે) વખાણ,
 જગે યાદવપતિ જાણી, જય જય બોલંતે જાગિ. ૩

છંદ હનુમંત

"તું જાગે જગદાધાર ! ઉતારે અવનીભાર,
 "અલે અશુર સધલા માર, ત્રૈલોક્ય દુઃખ-નિવાર. ૪
 "અંગે તે આલસ મોડે, પેખંતાં પાતિક છોડે,
 "તેત્રીશ ત્રિદશા કોડે હવે વીનતિ કર જોડે. ૫
 "નરનાય નયણે નિહાલે, કલિકાલ-કિલ્લિપ દાલે.
 "ગોધર્મ વેગે વાળે, સહ સાધુ જનને પાલે. ૬

૫૭ દિવેદ. હરિ. યોગા. નારદ. સવિલાસ. કેશવદાસ. સર્ગ. મૂળમાં સર્જના વિષયનો નિર્દેશ ઇતિશ્રીમાં નથી. ૧ ગૃહસ્થાગુણ. દિને દિને.—તેહી કંઠ ગોવિંદના (નાંધ જુઓ.) સામા. ૩ જગે યાદવપતિ. જયજય બોલંતે જગે જગદીશ. ૪ અશુર. સગલા. કુખ. આલસ. ત્રીદશા. વીનવી. ૬ વિગે ગોધર્મ.

“મુખકમળ મનોહર દાખે, કરી કૃપા જોઈ કટાક્ષે,
 “લલ વચન અમૃત લાખે, સહુ દેવ પુરે સાખે. ૭
 “સાખી તું સર્વેથ ધણી પોઢે અનંત હ,
 “અખિલ જાંતું અવલોકિ, અતુર તેહની કરે ચિંત હ.
 “જગત અનુગ્રહ કાળે, એ અવતાર તમારો,
 “દુહસલ દર્શન દાખે, જોહ આધાર અમારો.
 “ઉડીને સ્વામી ! આનંદધન ! સેવક આચા પૂરીએ;
 “કેશવદાસ કહે કૃષ્ણજી ! દયા કરી કૃપા ચૂરીયે.” ૮

ચોપૈ

બ્રાહ્મમુક્તે અપોહ્યા હરિ, ઉપસ્પર્શ તે ઉદકે કરી,
 પરિબ્રહ્મનું ધ્યાએ ધ્યાન, આપણું આપે ભગવાન. ૯

પરિપદ સકલ રજા કરજોડ, કરે વતાં કેશવનાં કાઠ;
 યદુનાયકે અંતરે જાણિયું, અણુચીત્ પેહેલું આણિયું. ૧૦
 એક લાવ્યો આસનને ચાકસો, દંતકાષ કલ્પકુમ તણો,
 ઝારી ઉજોદકે અતિ ધણું, મનોહર પાણું સોના તણું. ૧૧
 સુખે બેસી મુખશોધન કરે, મનોહર પાણું પ્રેમે ધરે;
 વદન પખાડ્યું વિંશતિ વાર, આરીશે મુખ જોઈ મુરાર. ૧૨

એક મસ્તક ઓહોલે તિલાં જઈ, કણુય તણું કંકણુ કરે મહી;
 પંચકલે કૃષ્ણાચુર ચૂઆ, મોઢરેલ મેહમેહતાં જૂઆ. ૧૩
 આણી કરાવિયાં અભ્યંબ, ઉદવ રનેહે ચોસે અંબ;
 ઉદ્ધર્તન કર્યું અખીર, મુગમદ માંહે ચંદન વિશીર. ૧૪

મદિનિં મૂક્યો પૂરમાસ, કપૂરેં કીધો નિજ વાસ;
 તે ઉપર્યેં પંચામૃત સ્નાન, સો સો કલશ કરીને માન. ૧૫
 નાલીકેરી, અંબારસ વળી, ધંધુ તણો રસ, કદલી ગલીઃ
 સકળ તીર્થનાં આપ્યાં વાર, સુરલીદ્રવ્ય મૂક્યાં મઝાર. ૧૬
 સદસ્ય કલશ કીધા સુખે ઉધણુ, કરે સ્નાન કરુણાનિધિ કૃષ્ણ.
 પાંચ દેશનું પરમ ખવિત, ઉધરાબૂં ઉત્તમ અંગે વસ્ત્ર. ૧૭
 સુંદર પીતાબર પરિધાન, વર્ણતેજ વિજલીય સમાન;
 ઉત્તરીય તે સરખું સાર, જમલી જનોઈ જગદાધાર. ૧૮

રતનજડિત કુડી પાવડી ચતુરેં સમર્પી, ચાલ્યા ચડી;
 ઉદ્ધવકરેં એક ધરિયો હાથ, મંદિર માંડ પધાર્યા નાથ. ૧૯
 દ્વાદશ તિલક સોહાબ્યાં સાર, પાવન પ્રદીપ કલિકાકાર;
 મસ્તકેં મુગટ મનોહર હાર, કાને કુંડલ મકરાંકાર. ૨૦
 અંગદ બાહિં અનોપમ કડી, હેમ મુદ્રિકા હીરેં જડી,
 કૌરતુલ કંઠે વલી વનમાલ, તૂદબંધ વિચેં તબક વિશાલ. ૨૧
 કટિમેખલા કણુય કિંકિણી, પગે નૂપૂર શોભા અતિ ધણી,
 એણી પચ્ચે બહુ પેહેણ્યાં આભરણુ, તિલક તાંદુલા રક્ષાકરણુ. ૨૨
 ચંદનપુષ્પે ચરચ્યા બકલ, જે બણે સેવાની મુકલ.

સિંહાસને બેઠા શ્રીનાથ, ઉદક આત્મમન કીધું હાથ. ૨૩
 સકલ લોકને શિક્ષા કાજ, કરે કર્મે તિહાં ત્રિભુવનરાજ.
 સમય થયો તવ સંધ્યા રમરી, અગ્નિહોત્ર આપણુપે કરી. ૨૪
 પ્રેમે પૂજ્યા શાલિગ્રામ, જપ્યો જાપ્ય સુંદર નિજ નામ;
 ધૂપ, દીપ નાના નૈવેદ્ય, વિગ્ર વદે તિહાં આશિર્વદ. ૨૫

૧૫ વારા. પાંચ. ૧૮ વીજલી. ઉત્તરીય. ૧૯ જડિત. ઉધણ. ધરિયો.
 ૨૦ કલિકાંકાર. ૨૧ મુદ્રિકા. કૌરતુલ. વિશાલ. મેખલા. નૂપર. શોભા. આભરણુ.
 વીલક. ૨૩ સેવાની. સિંહાસને. શિક્ષા. ત્રિભુવનરાજ. યો. ૨૫ વીલાં.

દેવ-પિતૃ-ઋષિતર્પણ કરી, વિપ્ર વૃદ્ધ અભિવંધા હરિ.
 આણી ધેનૂ તરણુ ત્રેહિણુ કી, વાછડીઆળી અતિ સાણુકી. ૨૬
 સોના શીંગી, રૂપા ખરી. મોતી હાર મનોહર ધરી,
 વસ્ત્ર અલંકૃત વારુ તેહ, અલકર્યા દ્વિજ આવે જેહ. ૨૭
 દિન દિન ધસ્ય ધસ્ય આપે બદ્ધ, શુભો આકિની સંખ્યા શુદ્ધ;
 વેદ, શૈલ^{૧૭}, ઋષિ, શુણુ, ને ધરા^{૧૮}, માડી જો જો મનવતરા^{૧૪}. ૨૮
 ગુરુગોવિંદ પ્રવૃદ્ધ મુર જૂત, નમસ્કર્યા નિજ આત્મવિજૂત.
 અવલોક્યા ધૃતને આદર્શ, મંગલ દ્વિજ દુર્વાદિક સ્પર્શ. ૨૯

નગરનિવાસીનાં નિજ કામ, હરિ પૂરે હર્ષયાની હામ.

વિપ્રવૃદ્ધ ખેસાચા બાલ, ભોજન સકલ તબિબ દવાલ.
 સંતોષ્યાં ભગિનીભાણેજ સકલ સુહૃદ્યશૂં હર્ષયા હેજ. ૩૦

પછે આરોગે પરમાનંદ, આગચ્ચે હિલા સેવકવૃંદ. ૩૧

રતનજડિત માંઓ માહા પાટ, ચોરાણી પદ ચતુરાં વાટ,
 વીશ યાલ ચોરાકુચ વાટકા, મણિશોભિત તે માંહે યકા. ૩૨

કચ્ચો પાક પદમા અતિ પ્રીત્ય, પ્રીશે દેવકી રા'ની રીત,
 જમે જગદ્ગુરુ યાદવરાય, તે શોભા મેં કયમ કે'વાય ? ૩૩

ખીર, ખાંડ ધૃત-આદાં સાથ, પેહેલું ઉત્તમ પૂરી ચાથ.
 લાડ, શેવૈયા, મોતીયા, પરમીડા, પીડા પેહેલીઆ. ૩૪

લાંમણુ ધારા, ને ઘી ધણાં, ચૂરે ચુરમાં ચોખા તણાં,
 દાડિમીઆ, દલીઆ, દૂધીઆ, બીબા સમકિત છડીઆ લીઆ. ૩૫

૨૬ ઋષી૦-હરી. ધેનૂ. ૨૭ સોના. અલંકૃત. દિનેદિન. ધસ્યે ધસ્યે. સંખ્યા.
 ૨૮ વિજૂત. સ્પર્શ. ૩૦ ખેસારવા. ૩૧ ભગની. સેવકવૃંદ. ૩૨ જડિત. ૩૩ જમે.
 યદ્ગુરુ. શોભા પીર. પાંડ ૩૫ ધારા.

ખાંડ વારુ ખાજ, ચોપડાં, દહીંથરાં, પડચક્ષી પડાં, સુલલિત સંહાલી, સાંકચી, શીણુ સરીખી શીણી રચી.	૩૬
માંડી મરકી, મુંગા મત્યાં, સેવંત્રાં સાકરચું તત્યાં, દહીવડાં સુંદર શાકલી, ધૂતપૂરિત કપૂર કાતલી.	૩૭
માંદાડા લેહેચી ને લાપશી, સુપક શેવે અમૃત જશી, ધેવર રૂપ અને ધારડાં, વિવિધ્ય જલસ વેટેમી વડાં.	૩૮
કસ્તુરીમિશ્રિત કંસાર, પચીઆ ઝોદન જલુ પ્રકાર, રાયબોગ, ને સુંગંધી શાસ્ત્ર, દેવેજર ને શરણવાત્પ.	૩૯
કૃષ્ણ કમોદ, કનક, કેતકી, કાલવેસ્ત્ર કાંગત્ર, કોડિકી, ઝોરીઆ, શ્રીવેસ્ત્ર વિલાસ, માલવણ્ય ને મૃગમંદ વાસ.	૪૦
સુરવેલી સાડી હમડાં, ઝંઝેરે પાથરે આવેરડાં, ઉટવેલ્ય અડપને અજૂઆ, ધવલ નિમાલ, જગર ખરસઆ.	૪૧
પેહેતી ખીરડી ખીચ ઉદાર, સોરડી, પોડુંમર અતિસાર, કરખો, દહીં દૂધ ને દૂર, મૃગમંદ મિશ્રિત મહિં કપૂર.	૪૨
અખોડ, આંખા ને અંજર, આદાંપાક આરીઓ ચીર, ઓલાં, ઠલાં ને કર્મદાં, કોકડી, કમરખ ને કીપડાં.	૪૩
ખજૂર, ખજૂરાં ને ખરસઆં, ખસખસ ને ખયેલાં જૂઆં, ખડખૂજ ખારેક ને ખાડ, ગૂંદવડાં ગુલ મનોહર માંડાં.	૪૪
નાલિકેરી, નારંગી ગલી, વાંખી કઠ કાચદી વલી, જરગોળ, જાંબું, અંજર, દાડિમ, દ્રાખ, ડોડીકાં છીર.	૪૫
પિસ્તાં પોદાંક પૃથુક, અતિ ઘણાં, ચારોલી, રાયણ, રામણાં, શેવં સદાક્ષ ને શેલડી, શીથેડાં સાકર શીથડી.	૪૬
ફણસ, ફાલસાં ને ટોપરાં, વરખોલાં વારુ વલસરાં, તિલ, દીળરુ અને ત્રોસડી, બોર ધામણાં જલુ સખડી.	૪૭

છીન્યાં, સમઠાન્યાં સાલણ્યાં, હોંગ તેલ માંહે તે ધણ્યાં,	.
વાટેલ મરી બહુ વેસવાર, સુધા સ્વાદ તે સઘવા સાર.	૪૮
અગસ્ત્યકલી, અમૃત આંમલાં, ફંટોલાં કેલાં, કોહલાં,	
કેર, કર્મદાં, કારેલડાં, કાંદા, ગોલી, કોડીબડાં.	૪૯
કર ડોઠી, કર્મદ, ડોડિકાં, કોઠ, કકુ, ગાંગડિ, ગરિલકાં,	
ખાટાં લીજું, નીકાં કર્પટાં, અંચિડાં ચૂકા ચિર્લટાં.	૫૦
ચીલ, ચણેજી, ચોલાદુલી, ચિત્રક, ચાંપા, લાજી ભલી,	
ચિણા છોડ અલર નીલુઆ. ટીંડરા ને ટંડીરાં જૂઆં.	૫૧
તૂચ્ચસ્ય, તાંદલજી, હીમડો, પરવલ, પાલખ ને પાપડો,	
પિડી પનોલી ને પાપરી, મૂલા, મેથી ને મોધરી.	૫૨
શીધા, સાંઘરિ ને શેલરી, સુરબીધૃતશૂં સુરણુ કરી,	
લૂણી, લૂઆ, લાખાં, દૂધલાં, વર વાહાલોલી ત્રપ્પ વાથલાં.	૫૩
લોટાં ગણીને લલિતા શાક, વેરસ વાર ધાલી મંતાગઃ	
રાજ રીત્યે કાધાં રાયતાં, આદાં આદિ જે કહે કેદતાં.	૫૪
સુકવણુ ને સાંઘર શેલરી, કિર કાચરાં ને કાચરી,	
ટંડીરાં, કોહોલાં, કાતલી, આદાં સૂંક કર્પટાં વલી.	૫૫
પાપેડી, પાપડ, પાપડી, પકવડી, ધોલવડાં, વડી,	
ચિણ્યા દાસ્ય ચોખા સાલીયા, વલી પલી ધાં રસ વાલીયાં.	૫૬
અથાણ્યાં, આદાં, આમલાં, અંબેડાં આંખા અતિ ભલાં,	
કેરી, કેર અને કેવડાં, કર્પદ કર્મદ કોડીમણ્યાં.	૫૭
મિરિ, માંજર લિંવંગ, લીજૂઆં, ગિરિમરને ખીન્જેરાં જૂઆં,	
શીધોડાં, શરખ, શેલરી, પર્વત રાઈ પીંપસ્ય કરી.	૫૮
વાંસ, ગરલ, આંબલી સંનીલ, ખીન્જેરાં, બાલિલ બલખીલ,	
રસવિશેષ સુરબી ધૃત સાર, દહીદૂધ સત કોટિ પ્રકાર.	૫૯

નિજ નવનીત પિંડ નિર્મલા, કુંમુદ કુંદ સરખીય કલા,	
માહા મધુર મધ મધુવન તણું, સાકર તુલ્ય શીલતા ધણું.	૬૦
સુંદર સ્વાદ રસાલા રચી, પૂરિ યાળી પાક બહુ પચી,	
પુણ્યતીરથનાં વાસિત વાર, સકલ મુગંધ મુલાવિત સાર.	૬૧
એલા ઉચીર ચંદન ને ચૂર, કરવરી, કેથર, કપૂર,	
પારિજાતક, પાડલ, કોકાલ, લાતીફલ દળવાલાં મૂલ.	૬૨
લિલંગ રસનાના નિર્યાસ, કનકકલશ કૃષ્ણાગરુ વાસ,	
લોટા લાખ ગમે કરે ધર્યાં, ઝારી જલ યમુનોદકે બર્યાં.	૬૩
પ્રાણાગ્નિહોત્ર પ્રથમ વિધિ કરી, એણી પચ્યે આરોગે હરિ;	
પાયસ આદિ મધિ પર્યંત, રસોઈ અઢારી રચવંત.	૬૪
રમા રૂપ રાણી રુકિમણી, તિહાં આણી મૂકે આદુણી,	
અવસર અવસર ને ને યોગ, રુચે જાણી લાવ વિભોગ.	૬૫
x x x x x	
પ્રીતે પરિવેષણ આગુરી દેવકી હાથે આરોગે હરિ.	૬૬
દષ્ટિ ઉતારી એક રોહિણી; ચાલી દધિ દુર્વાદિક તણી,	
નિરાજન કપૂરે ભગવાન, મધ્યે અંશૂતમય જલપાન,	૬૭
તૃપ્ત હવા તેતલે તતકાત્ર, સેવક સકલ ગ્રહા તે થાલ.	
ઉપલેપન ઉદરતાં પાટ, માંઝાં પાલાં મનોહર ઘાટ.	૬૮
શુદ્ધાઅમન સહી ગલપ અનેક, દંતકાષ્ટકૃત પરમ વિવેક.	
મૃગમદચંદને ચોલી હાથ, શુદ્ધ આઅમન કચ્છે શ્રીનાથ.	૬૯
ભમરાગર રોદાની ચૂર, જાતિફલ, કોકાલ, કપૂર,	
એલા લવિંગશું લાગ્યા દાસ, મધુસૂદને લીધે મુખવાસ.	૭૦

૬૦ હમુદ. વહન. ૬૧ યાળી (યાળી). પુન્ય. નીર્વાસ. કૃષ્ણાગરુ ૧૪ પ્રણાગ્નિ-
હોત્ર. રસો. ૬૬ ની પહેલી પંક્તિ પછી હશે એવું અનુમાન થાય છે, કારણ કે
એક જ પંક્તિને અત્રે ૬૬ નો આંક મૂળમાં મૂકાયો છે. -૬૬ દમ્બી. દુર્વાદિક.
૬૭ તૃપ્તિ. સેવક. ૬૯ શુદ્ધા આઅમન સહી ગલપ અનેક. વિવેક. દચ્છે. ૭૦ મધુસૂદને.

કરતૂરી-મિશ્રિત કાતલી ખૂંચ તણી કીધી પાતલી,
 મંગલ મનોહર પૂરનાં પાન, અણી ડીંટ સહુ તણું સમાન. ૭૧
 બરાસે લઈ તે બીડી કરી, હૈયાં સમા મહિંયા હરિ,
 ખેરસાર, મુકતાશળ ચૂર્ણ, માન કરી મૂકાવ્યું પૂર્ણ. ૭૨
 ઉધરાવ્યાં આગત્ય થીનાય, તે હરિ લઈ આરોગે હાય,
 અર્ચિત ચતુર મહે અતિ પ્રેમ, હૃદયે ધરે કચોલાં હેમ. ૭૩
 સ્વચ્ચંદન ચરણોદક સાથ, અને વલી ઉગરતી યાય,
 વિશ્વક્રમેનાદિકને દીધ, સેવક સધલે વેહ્યી લીધ. ૭૪

શ્લોક

વિશ્વવસેનોદ્ધવાકૂરાઃ શુભાયાઃ સનકાદયઃ ।

શ્રીયાદવપ્રસાદોઽયં, સર્વે ગૃહ્ણન્તુ વૈષ્ણવાઃ ॥ ૭૫ ॥

ચોપૈ

સુખશાખ્યા પોષ્યા શ્રીનાથ, વાલ વંજન તિહાં ઉદ્ધવ હાય,
 પગ તલાશિ પદ્યા ધરી, રાણી રુકિમણી રંગે હરી. ૭૬

શ્લોક

પર્યંકે તિલકે પ્રશસ્તફલકે ભોગે ચ ચિત્રાંગકે ।

સ્વચ્છ પ્રચ્છદમાયુકે મૃદુશિરઃસ્થાનોપધાનાદિકે ॥

ઉન્મીલત્કલયા તદર્પિતદશા શ્રીપદ્મયા સત્કૃત ।

શેતે નિત્યમગ્ન્યપુણ્યફલદઃ શ્રીવાદવેન્દ્રો નૃપઃ ॥ ૭૭ ॥

ચોપૈ

તેત્રીશમે અનૌદકની કયા બોજનાંત લગે બોલી યથા,

અથોતર ચોપૈ સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીતિં કલે કેશવદાસ. ૭૮

હતિશ્રી ભાગવતે આદ્યાપુરાણે દશમ સ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકૌડાયાં અનૌદક નામા

ત્રયત્રિંશત્તમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

૭૨ સર્મા દેધા. ૭૪ વિશ્વક્રમેન્યા- સેવક. ૭૬ શેષાચ. તીર્થા. દશી.
 ૭૭ સત્કૃત. ૭૮ અનૌદકનીકની. સવિલાસ. કેશવદાસ. પૂરાણે.

સર્ગ ૩૪ મો

સુધર્માસલાવર્ણન, બ્રહ્માદિતું કૃત્વહલ
પૂર્વછાયા

દિવ્ય મહારથ દારુકે, રાખ્યો રાજકુમાર,
સુકિત કરીને જોતર્યા, ચતુર તુરંગમ ચાર. ૧
સેન્ય, સુગ્રીવ, બલાહક, મેઘપુષ્પ હયરાજ
મનવેગે મન ચિંતવે, કરે પ્રભુનાં કાજ. ૨

ગ્રાપૈ

સકલ શૃંગાર સોહાવી અંગ, રથે બેઠા સ્વામી શ્રીરંગ,
શંખ, ચક્ર ને પંકજ ગદા, ચારે કરે પ્રભુ ધરિયાં તદા. ૩
અને વલી આયુધ છત્રીશ, કરવા અરિદલ ઉપર ચીરા,
અસિ, અંકુશ ને ખડખડ વંશ, ખર્જ, કર્ણિકા કુન્ત સુચંગ. ૪
કણ્વય કટારી, કંકણ ભક્ષ, સિંદિપાલ સારંગ સુશક્ત;
સબલ શક્તિ મહતી સરવટ્ટિ, મુદ્ગર મૂશલ મંડલ મૃદ્ધિ. ૫
પટ્ટિશ, પરિખ, પરશુ, પથપાશ, તોમર તૂંધુ, ત્રિશુલ પ્રકાશ.
નાલિક ને નાલા પરચંડ, છુરિક વજ્ર, માહા હલદંડ. ૬
ધનુષ, બાણ ને બીજાં બહુ, રથ ઉપરે આરોપ્યાં સહુ.

પાંચજન્ય હરિ પૂજ્યો તત્ર, પંચરાજ વાયા વાજિત્ર. ૭
પટહો કૂક ને તંતી તાલ, લલિત સ્વર સાંભલીયે તાલ,
ડમરો, ડિંડીમ, દડદડી ચમ, હુંદુંબી, તખલી, ઢોલ, મૃદંગ. ૮
નિશાન્નુ, સરણાઈ ને શૃંગ, અમૃતી મોહન ને ઉપંગ,
મદન બેર, ભૂંગલ, બેરિયાં, રણકાહલ ને નંદેરિયાં. ૯

૧ કૅપ. રાખ્યો. તોરંગમ. ૨ ચીતવે. કરે તે. ૩ શૃંગાર. પ્રભુ. ધર્યાં. ૫
સિંહમાલ. સરવટ્ટી. મુદ્ધી ૭ સખ. ૮ નીશાંણુ. નંદેરીયાં.

બરગુ વંશ અધોત્રી તત્ર, સ્વરમંડળ યંત્રી ને યંત્ર,
રાવણુ કર કિત્તર કિત્તરી, રદ કમઠ વીણા વિસ્તરી. ૧૦
ઝમક સહિત ઝાલર ને તાલ, કડકડાટ વાજે કંસાલ,
હુદ્રધંટિકા, હુધરી ઘંટ, બેજણુ સ્વર શુણીજે ઝંટ. ૧૧
અંતરિક્ષ સુર દુંદુબી નાદ, નાગલોકના નાના વાદ,
પુષ્પવૃષ્ટિ સુર પ્રેમે કરે, જન સખલા જય જય ઉચ્ચારે. ૧૨

સખલા મંદિર ઈશ સજ યાય, સભાદ્વારે એક યૈ ગાય,
ગોખે ચડી નિરખે સહુ નાચ, દુસ્યજ દર્શન દેવ મુરાર. ૧૩
મંડળપે આવ્યા શ્રી નાય, હિતરતા હરિ દીધો હાથ,
સભા મુખમાં શ્રી ગોવિંદ અવસરે દીધો આદિ મુકુંદ. ૧૪
સિંહાસને બેઠા શ્રીવાસ, અર્ક કાટિયી આધિક પ્રકાશ,
સાતપદી છત્ર ધરે સિરે શૌર, વાલ બ્યંજન ઉદ્ધવ અકૂર. ૧૫

પૂર્વછાયા

અર્ધ, પાદ, વિષ્ટર વલી, મહતી પૂજા જેઠ;
કરે કુમુમે પુષ્પાંજલિ, સેવક સખલા સ્નેહ: ૧૬

એપે

વૃંદાવેલી વોલિકા વિમલ, વસંતવાલા બહુ કમલ,
કિશુંક, કુરબક ને કલ્હાર, મરુઓ, માલતી ને મંદાર. ૧૭
કલ્પ્ય કરણી દોષ કેવા, પારિજાતક પાડલના પડા,
મદનક નીમાલી નિજ ફૂલ, ચંપક, અતસી માંહે અમૂલ. ૧૮
જૂઈ, જાય ને જીનં બહુ, કેસર નાભસેવંત્રાં સહુ,
કુંભોદ્ભવ, કુંબી, મુચકંદ, સખી સંકોમલ શ્રી ગોવિંદ. ૧૯

૧૦ કીનર-કીનરી. વિણા. ૧૧ સહિત. ૧૨ વૃષ્ટિ. સંપલ. ૧૩ સંપલ.
૧૪ શ્રીમંડળપે. મુકુંદ. ૧૫ સૈંદાસને. ૧૬ પુષ્પાંજલી. રોવક. સંપલા. ૧૭ મંદા-
વેલી. કિશુંક. કલ્પક ૧૮ પારિજાતક. સંકોમલ. સાંમ. ૧૯ મચકંદ.

તે ઉપર્યે તુલસીની દામ, મુમય સકામલ સુંદર સામ,
યૈનયંતી માળ અમ્બાન, પુષ્પાંજલિ પૂજ્યા ભગવાન.

૨૦

શ્લોક

નૈઋકજાતીનિ પુષ્પાણિ સુરમીણિ સુગંધીનિ ।

નિવેદિતાનિ ત્વાં મસ્ત્યા મગવન્ પ્રતિગૃહ્યતામ્ ॥ ૨૧ ॥

પુષ્પાંજલિસ્તે વિહિતસ્ત્વતોયં મગ્ધો યતો દત્તજલંજલિઃ સ્યાત્ ।

સમ્યક્સ્વમાત્તં ચ સપત્રપુષ્પૈર્દત્તં યદૈકં તુલસીદલં તે ॥ ૨૨ ॥

ચોપૈ

તાંજ લગે ગાજે બહુ ફૂલ, માલસાદિક માલ અમુલ્યઃ

જાં લગે તુલસી હરિવલ્લભા, મુગદે ચડે નહી મંજરી શુભા.

૨૩

શ્લોક

તાવદ્ગર્જન્તિ પુષ્પાણિ માલત્યાદીનિ મૂસુર ।

યાવન્ન પ્રાપ્યતે પુષ્પા તુલસી હરિવલ્લભા ॥ ૨૪ ॥

તુલસી ન યેવાં હરિપૂજનાર્થ સંપદ્યતે માધવ પુણ્યવાસરે

ધિર્ યૌવનં જીવિતમર્થસંતર્તિ તેષાં સુખં નેહ ચ દૃશ્યતે પરે ॥ ૨૫ ॥

ચોપૈ

નિરાજન કરી કર્પૂર, બહુ વાટિનું બીજનું પૂર,

હેમ તથા મણિ જડિયા માંલ, ઉપર ઉતાર્યા યદુરાય.

૨૬

શ્લોક

યુક્તં મૃદંગાદિમૃદુસ્વનૈશ્ચ સંસ્તૂયમાનં સુરદેવરાજૈઃ ।

સાર્દ્ધં ચ વાલઙ્ગ્યજનૈર્ગૃહાણ કર્પૂરનીરાજનમાદિવિષ્ણો ॥ ૨૭ ॥

૨૦ પુષ્પાંજલી. ૨૩ સુભા. ૨૪ અમુલ્ય. ૨૪ મુગદાજાવલ. ૨૫ પુણ્ય

૨૬ જળ્યા. ૨૭ વિષ્ણો.

ચોપૈ

આગદ્યે ઉભા અજ ને ધસ, સાહ્યમ્ જોતાં નામે શીશ,	
તિહો વીનતી કરે વેદ આર, બંદી રૂપે જોલે બાહાર.	૨૮
અણિગાદિક આઠે ધરે છત્ર, હાળે ચમર નવે નિધ તત્ર,	
ભુક્તિભુક્તિ તિહાં દીધી ધરે, જોડેને વિષ્ણુ તણા જન વરે.	૨૯
ગાન કરે સધળા ગંધર્વ, હાહા, હ્રૂઃ આલે સર્વ,	
વિશ્વાવસુ, ચિત્રાંગદ વલી, મણિગ્રીવ, નલકુબર મલી.	૩૦
સકલ રાગ સાદર આલવે, કાવ્યચાતુરી કવિજન કવે;	
નારદ કુંબર વીણા વાવ; રુચે સંભળે શ્રી યદુરાય.	૩૧

શ્લોક

નારદાદિભિરાગીત કીર્તિપાવિતસજ્જન ।

સુરસ્રીરચિતાનેકનૃત્યાદિમુદિતાશય ॥ ૩૨ ॥

ચોપૈ

વાયે તંતી તાલ મૃદંગ, રક્તાંજન આદિ કરી રંગ;	
સધલી સામગ્રી સંગીત, સહિત ગવાએ શ્રી હરિગીત.	૩૩

શ્લોક

દિવ્યાઽપારસમૂહોઽર્વૈર્વહ્નિમંથપમંદિત ।

વેદવીણામહારાષ્ટ્રધંટાનાદપ્રબોધિત ॥ ૩૪ ॥

ચોપૈ

નૃત્યક અપસરા અનંત, ચતુર્ભુજ ચરણે લગાડી ચંત,	
સખી ધૃતાચી ને મેનકા, તિલોત્તમા; રંભા, ઉર્વિકા.	૩૫
મુજકેશી અને રૂપકા, ચંદ્રાવતી, ચંદ્રા, ચંદ્રિકા,	
ચંદ્રકાન્તિ ને પ્રભાવતી, મદનવલ્લભા લીલાવતી.	૩૬

વિજયા, જયા, વૈજયતી, નાચ્ય ધોયા, અપરાજિતા મહાચ્ય,
જયમાયા ને સેનાવળી, નરપ્રિયા, નરમોહિની મળી ૩૭
મદનચમૂ, મન્મથમજરી, હસનમની, શોભા સુંદરી,
ભોગિની ને લાવણ્યવતી, ભોગમજરી, પદ્માવતી ૩૮

પૂર્વછાંયે

શુભાર કરીને સુરપ્રિયા, મૃગનયના આનદ,
વિજયપ્રિયા નાચે વધી, પદ્મતી દેવાનદ ૩૯
કહે આનદી પ્રભાવતી “અમ મન એ ન ધરાર,
“તુ આગલ્ય નાચા થકા, નહીં નાચે સસાર ૪૦
“એક ચરણે યા ઓલગે, સદાશિવ ને દિગ્પાલ,
“કૃપાદષ્ટ્યે જોએ કયમે, દીનાનાથ દયાલ ૪૧

ચોપૈ

ઈંદ્ર, અગ્નિ, યમ, નૈરુત્તે, વરણ, વાયુ, કુબેર, હિમાપતિ શુભ
અહ્યા, શેષસ મુખ સાવધાન, ભક્તિભાવે તેભજે ભગવાન ૪૨
અષ્ટાદશ પ્રલક્ષ પુરાણ, વાસુદેવનૂ કરે વખાણ
માર્કુંડેય, ને મત્સ્ય માહાન, ભવિષ્ય, ભાગવતભક્તિ માહાન ૪૩
અક્ષ, અહ્યાઃ અક્ષરૈવર્ત, વિષ્ણુ વાયુ, વારાહ સમર્થ,
વામન, રુદ્રનાદિ કૂર્મ, અગ્નિ, લિંગ ગરુડ ને પદ્મ ૪૪
બાર અર્ક, એકાદશ રુદ્ર, સતાનીશ તારાશુ ચદ્ર,
દક્ષ મુખ્ય પ્રજાપતિ તવે, આઠે વસુ, મારુતગણુ સવે ૪૫
સ્વયમ્ભુ સધલા મનુ મુક્ત ચૌદ જોડ ચતુર્ભુજ ભક્ત,
ચારણ, કિન્નર, સિદ્ધ અનન્ત, યક્ષ, રક્ષ, દાનવ સારિ સત ૪૬
પછે પાપર્ષ પરમાનદ, નિજ અનુચર જે નદ સુનદ
ગન્ધ માહાબલ પ્રખલ પ્રચડ, કુમુદેશણુ કુમુદાદિક ચડ ૪૭

૩૭-સેનાવતી ૪૦-ધરે આગલ્યે ૪૨-અદ્ર હિમાપતિ ઈંદ્ર શુભ ૪૩-અષ્ટ,
દસ માર્કુંડેય ૪૪-૨-કનાદી ૪૫-તારાશુ સવે ૪૭-શુરદ

વિશ્વક્ષેન, વિજય, જયભદ્ર, એકદંત, યશ, મુષસ, મુલદ્રઃ
દારુક સહિત સેવે સારથી, મુલદ્ર ચરની મેના રથી. ૪૮

છપન કાટિ કુલ યાદવ વીર, સંનાદા તે મુલદ્ર મુધીર,
જમલી રાજકુલી છત્રીય, અનુચર થે ને સેવે ધીર. ૪૯
ગમપાલક, હયપાલક બહુ, કાડિંગ ને ફ કેટલા કહું.

બલ, પ્રહ્લાદ, વિભીષણ ભક્ત, સપરિવાર સહુ દાનવયુક્ત. ૫૦
મુખીવ, અંગદ ને હનુમાન, રક્ષરાજ જમત્રો જંબુવાન.
નાગ માંહે કહીયા શ્રીશેષ, તક્ષક, વાસુકી વલી વિશેષ, ૫૧
અશ્વતર, કંબલ કર જોડ્ય, મહોદરાદિક મલિયા કોડ્ય;
અને વલી નાના નાગણી, ભક્તિ કરે ભામની ભોગની. ૫૨

સનકાદિક સેવે ઋષિ ચ્યાર, સનંદ, સનાતન, સનતકુમાર,
વળી બૃહસ્પતિ સુરઋષિ, શુક, અત્રિ, અંગિરા અષ્ટાવક. ૫૩
શૌનક, સૌભરી ને શુકદેવ, શાંડિલ્ય, સારસ્વત એવ;
વામદેવ ને વ્યાસ, વસિષ્ઠ, માર્કંડેય, મૈત્રેય મહા શિષ્ટ. ૫૪
પારાશર, પર્વત, પુલહ, પુલસ્ત્ય, અલર્ક, એકત અને અગસ્ત્ય,
દત્તાત્રેય, દેવલ, દાલભ્ય, ધૌમ્ય, લોમશ, બ્રાહ્મદાલભ્ય. ૫૫
કશ્યપ, કપિલ, કંકુ, કર્કમ, દધિમિ, દુર્વાસા અનુક્રમ,
વૈશંપાયન, વિશ્વામિત્ર, વાલ્મીકી ઋષિ પરમ પવિત્ર. ૫૬
અરિષ્ટનેમિ ને અરિષ્ટશેષ, અંતરિક્ષે દીશે ઓ અરણ્ય;
ઈદ્ર, પ્રમદ, ઉત્તંગ, ઉતથ્ય, હાહુ ને અસિત, વિતથ્ય. ૫૭

કરે ભાજન કવિ આવે હોત્ર. કૌશિક, બક, કૌડિપ્ય મુગોત્ર
ગૌતમ, ગાતવ, મર્ગ મુલુસ, યાજ્ઞવલ્કય, જનજલી, જમદગ્ન્ય. ૫૮

૪૮ સંહ્યાયા. ૫૦ પ્રેલ્લાદ. ભળીક્ષણ. સપરિવાર. ૫૧ રક્ષરાજ. યાજ્ઞવાન.
વાયુક. ૫૩ સનકાદિક. ૫૪ માર્કંડે. દીશે. ૫૬ કંક ૫૮ કૌશિક. વમદગ્ન્ય.

ચમસ, ચમવન, નાલાક, નિશંગ, રુપભદ્રેવ, દેવરુચિ, રંભુ, ઋષ્યશૃંગ,
ચંદ્રસર્ભજા, વાદિમક, એલ, પ્રશુદ્ધ પિષ્પલાયન ને પૈલ. ૫૯

દેવસર, દત્તાત્રેય દ્વિત, દેવગુહ્ય દેવહોત્ર, દેવવ્રત,
ભારદ્વાજ, ભૃગુ, સમીલ, સમીક, પિષ્પલાદ, પદ્મક, પુંડરીક, ૬૦
મરિચ, મેધાતિથિ, ભૃગુરાજ, વાલખિલ્ય, વામન, વૈરાજ,
શ્રીદામા, સૌભરી શ્રુતદેવ, સાતાનંદ, સાંદીપન એવ. ૬૧
શુભ્ર, સુતિષ્ઠુ ને શરધાન, શૌનક હરિ મલિયા ઋષિ માહાન,

ગંગા, ગોદાવરી, ગલ્લકી, કુમુદ, કાવેરી, કૌશિકી. ૬૨

રિક્ત-શીતતોષા સરસ્વતી, સીપ્રા, શિપ્રા સાબરમતી,
માહાનદી યમુના ને મહી, તામ્રપર્ણી તાપી કહી. ૬૩

વૈતરણી, વિરજા, વેત્રવતી, ભદ્રા, બીમા, આખાવતી;
ચક્ષુભદ્રા ને ચર્મણુવતી, ચંદ્રભાગા, કૃષ્ણા, ગોમતી. ૬૪

પયોધૃષ્ટી, પુણ્યા પદ્મસ્વિની, વેત્રવતી, વેણી, અશ્વિની,
તુંગભદ્ર, સિંધુદ્રહ, શોણિ, કૃતમાલી, કપિલા ને દ્રોણી. ૬૫

સકલ ક્ષેત્રે તહાં કર્યો નિવાસ, પુરુષોત્તમ પુષ્કર, પરભાસ,
સિદ્ધસેતુ, ત્રિમલ, શ્રીરંગ, મત્સ્ય, કૂર્મ, નિમિષ, નરસંધ. ૬૬

ગયા, પ્રવાગ, હરિ, શિવ, શેષાખ્ય, કાકામુખી, ને કુરુ, કામાક્ષ;
લોહદંડ, વેણુક, કેદાર, ચુકન, ભૃગુકન્ધકા, કુમાર. ૬૭

બદરીનારાયણ, હરિદ્વાર, શરણેશ્વર ને શંખોદ્વાર,
નવારણ્ય, નૈમિષ, ધેનુકા, દશારણ્ય, સૈંધવ, દંડકા. ૬૮

સાતપુરીશં શ્રીદ્વારકા, કાશી, કાશી અવંતિકા,
અયોધ્યા, મથુરા, માયાપુરી, સર્વ કાલે તિહાં સાનિધ્ય હરિ. ૬૯

૬૦ જેત (દેવવ્રત' ને બદલે) ૬૧ કૌશિકી. ૬૩ રેખાપીતોષા. ૬૭ કૂર્મ. ૬૮
સરણેશ્વર શંખોદ્વાર. ૬૯ કાશી. અબીવીલા.

મેરુ, હિમાચલ ને માહેન્દ્ર, કૈલાસ, અર્જુન, શ્રીસિંહાદ્ર,
ગરગ્ગો ગોવર્દન ગિરિરાય, રૈવત રામ મત્યા તે માલ. ૭૦

કાલસ્યભાવ, કર્મસંસ્કાર, મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર,
જ્ઞાન, પૈરાગ્ય, ઐશ્વર્ય, ધર્મ, અપૈરાગ્ય, અજ્ઞાન, અધર્મ, ૭૧
અનૈશ્વર્ય, તૃષ્ણા, અવિવેક, વલી બહુ પરિવાર વિવેક,
યોગ, યાગ, જપ, તપ, દયા, દાન, રામ, દમ, સંયમ, દયાસમાન. ૭૨

દશ ઈન્દ્રિય, પાંચે તન્માત્ર, મન રાજ સુક્ષ્મ અણુમાત્ર.

ભૂ, જલ, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ, છત્રકલા તિહાં પરમ પ્રકાશ. ૭૩

બ્રહ્માદિક કીટક પર્વત, સ્થાવર જંગમ જે જે જંત,
મૂર્તિમંત તે મહિમા અધસ્ત, કરે વીનતી વિશ્વ સમસ્ત. ૭૪

પાંચે બ્રહ્મા વલી પુરાણ, યદુનાયક આગશે જે જણ.

રવિતલે જે હીઆ રાજન, વૈષ્ણવ ધર્મોક્ત જે દેતા દાન. ૭૫

શર સુભદ્ર પૃથવી માહિ પથા, વિશ્વપાવતી કેહેતા કથા,
અંબરીષ, આર્ય, ઇક્ષ્વાક, નાભિ, નહુપ નલ, નાયક, નાભાક. ૭૬

અરિવૃષેષુ ને આયુષ્માન, અમૂર્તિ, અલકં રાજન,
અજય ખાલ, અજ ને ઉગ્રસેન, કુરુકુરુસ્થ, ઇન્દ્રધ્વજ, વેન, ૭૭

ચંદ્રધ્વજ, ચિત્રક, ચંદ્રહાસ, દક્ષ, દીલીપ, દશરથ, દેવદાસ,
જનક ખોહોત્તર ગપય, ગાંધ, જન્મેજય, યૌવનાશ્વ, યયાત. ૭૮

કુવ, ધર્માંગદ, શિબિરા, બલાશ્વ, બ્રહ્મવાહન, બર્જરિક, બહુલાશ્વ,
પુરુરવા, પુરુ, પૃથુ, પ્રિયવ્રત, પ્રાચીનબર્હિ, પ્રયેતા, પરિક્ષત. ૭૯

૭૦ સીંહાદ્રા. ગરીરાય. ૭૧ કાલસલાવ. ચિત. ૭૨, પરવાર. સમ. ૭૩
એન્દ્રીય. અણુ. ૭૪ મહિમા. વસ્ત. ૭૭ અમૂર્તિય. હમ્મરોન. ૭૯ બર્જરીક

ભરત, ભગીરથ ને બૂરણેણ, માહાભિષેક, મધિતા, રેણુ,
 રુકમાંગદ, રુભિ, રઘુ, ઋતુપર્ણ, રંતિદેવ, ઋષભ, રહુગણ. ૮૦
 રોહિતાશ્વ, રૈવત, મુચકુંદ, હર્ષશ્વ, હંસધ્વજ, હરિશ્ચંદ્ર,
 સ્વયંભૂ, સગર, શિપિકેત, વીરવર્મા, વિરાટ, વિશ્વચેત. ૮૧
 સહસ્રઅર્જુન, સત્રાપણ, શલ્ય, શંતનુ, ધૃતરાષ્ટ્રરાદિ તુલ્ય,
 કેહેવાય તેહનાં તિહાં પ્રાક્રમ, ભાવે સાંભળે ભાગવત ધર્મ. ૮૨

ચોત્રીસમે સુધર્મા સભા, વર્ણન કીધું હરિવલ્લભા,
 ચોપાઘ ત્રાસી સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ. ૮૩

ઇતિ શ્રી માહાભાગવતે પુરાણે દ્વયમસ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકીડાયાં સુધર્માસભા-

• વર્ણન નામા ચતુર્વિંશત્તમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

સર્ગ ૩૫ મો

રાજવીનતિ અને ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં આનંદવિહાર

પૂર્વછાયા

દૂત એક તિહાં આવિયો, સભા સુધર્મા દ્વાર,
 પ્રતિહારે પ્રભુ વીનવ્યા તેજા માંહે મુરાર. ૧
 હરિદર્શને તે હર્ષિયો, કીધો પ્રેમ પ્રણામ,
 કર્ણેડી કારણ કહે, કાકુર, સ્થાનક નામ. ૨

(રાગ સામેરી)

ત્રોટક

નિજ નામ કહીને દાખ્યા રે, જરાસંધ જ કે કે રાખ્યા રે,
 તિણે નરપત્યે નામ્યાં ચીશ રે, સંદ્યા છે સહસ્ર છંદીશ રે. ૩

‘સામેરી’ રાગનું આ સૂચન મયાળે ન જોઇએ, કારણ કે પૂર્વછાયા તરત જ આવે
 છે, પણ સમગ્રય છે તેમ ત્રોટકની હપર તે હોવો યટે. ૧ આવયા. પ્રભુ. વીનવ્યા.
 તેજા. ૨ હર્ષયા. ૪ હળિ છે.

વીનતી વિનય કરી આપી રે, મધુસૂદને મુદ્રા કાપી રે,
સ્વદેહે શ્રી હરિ વાંચે રે, અતિસ્નેહે લખી છે સાચે રે:

“સ્વસ્ત શ્રી સુંદર હામ રે, દ્વારાવતી ગુણુનિધિ ગામ રે,
તિહાં વાસે શ્રી ભગવાન રે, ચતુર્બુજ તવ ચરણાન રે.
ગિરિવન્દ ગુફા માંહે વાસ રે, તે દીન તમારા દાસ રે,
કરન્નેડી કાટિ પ્રણામ રે, હરિ પૂરે અહારી હામ રે.
શરણાગતિ શ્રી હરિ જાણે રે, કરુણાનિધિ કરુણા આણે રે,
ભવસાગરે બહુ ભય લીધા રે, તેણે ચરણ તમારા લીધા રે.
સહુ લોક વિકર્મે રાતાં રે, જન આધુ ન જાણે જાતાં રે:
તજી સેવા શ્રી ગોપાલ રે, ઓચિંતો આવ્યો કાલ રે.
રાજસુખ સોદામણી સરખું રે, પરતંત્ર તણે મન હૃદ્યું રે;
સુખ આતમ સાચૂં છાંડી રે, મોહા થ્યા માયા માંડી રે.”

પૂર્વછાંયો

“માંડ એ માયા મોહિયા, પામ્યા કાયા કલેશ,
આદિપુરુષ નબ્બ ઓલમ્યો, દુખહર તું દેવેશ ! ૧૦
ધણે કાલે હમણાં હવો, આદિપુરુષ અવતાર,
કુષ્ટ દૈત્ય સંહારવા, કરવા સેવક સાર. ૧૧
તે કારણ કિહાં થકી, સજ્જો સ્વામી ગુણુસિંધ,
અવનીતલ આવી છતાં આજ અમારા બંધ. ૧૨

ત્રોટક

“બહુ બંધ કરીને ઝાલ્યા રે, અતિ ઘેર ગુફામાં ધાલ્યા રે,
માંહે ભોજન ભક્ષ ન મૂકે રે, તેણે સહેજે કાયા મૂકે રે. ૧૩

૭ શરણાગત. ૮ સરખું. સૂચ. ૧૦ - પૂરવ, રિવેશ. ૧૨ આવી છતાં.

કૃતકર્મ શિલા દર્મ આડી રે, માહા કષ્ટ તણી પચ્ચ માંડી રે,
 રખવાળા કિકર ફર રે, બહુ બોલે ભૂંકે ખૂર રે. ૧૪
 તે નિર્દય, નિકટ, નિઠોર રે, અથ બોલે અધિપતિ ફર રે;
 નહી લજ્જા, કષ્ટ કઠોર રે, સોય સહસ્ર ગણા થૈ ધેર રે. ૧૫
 ભય ખૂર ભયંકર ભાખે રે, અહને દુઃખ અનુદિન દાખે રે;
 સ્નાનાદિક સૌચ ન યાય રે, એમ કાલ એહંત્યે જાય રે. ૧૬
 હવે સજન સધલાં મૂક્યા રે, અતુર્ભુજસેવા ચૂકા રે,
 નિજ નયને સંત ન દામે રે, રજની દિન મરીયે રીસે રે. ૧૭
 અહો કીધા કાજ ઉપાય રે, અને નાણે મજસ્યો રાય રે,
 ક્રાંધકેહેનું કે'ણુ ન માને રે, ભુજ પ્રાણે ભયો અભિમાન રે. ૧૮
 મગધાધિપ મોહોટો પાસે રે, તે છદવા તારી આશ રે,
 તું ટાલી અવર ન ત્રાતા રે, મધુસૂદન તાવ ને માતા રે. ૧૯

પૂર્વછાયા.

“માતા તુંહ જ માહરે, તુંહ જ બાધવ બાપ,
 હૈયાશુદ્ધ, હેતકર સદા, તુંહ જ ટાલે તાપ. ૨૦
 ગિહાં સ્વારથ તિહાં સહુ સગાં, એક જ ભવકૃત આશ,
 તોહે તે નિશ્ચલ નહી, નિશ્ચે પામે નાશ. ૨૧
 તું અવિનાશી આતમા, અણુ કીધે ઉપકાર,
 જન્મ જન્મ જમલો રહે, સુહૃદભાવે કરે સાર. ૨૨

ત્રોટક

“હરી સાર સદા તે આગે રે, જે ચરણે તમારે લાગે રે,
 તે ગરુડે ચડી ગજ છોજો રે, માહા ગ્રાહ તણો મદ મોજો રે. ૨૩
 અંબરીપના જન્મ નિવાસા રે, સહુ શાપ સુદર્શને વાસા રે,
 પ્રહ્લાદ તણુ બંધ કાપ્યા રે, વર વાંછિત વિકૃલે આપ્યા રે. ૨૪

૧૫ તોદય. અધિપતિપતિ. ૧૯ મધુસૂદન ૨૧ ૨૨ અવિનાશી. આત્મા,
 ૨૩ તે. તે. ૨૪ વિકૃલે. ૨૫ તે. કુર્યાસન. શાપી. શીતા.

તેં પૂર્યાં વસ્ત્ર પાંચાલી રે, દુઃખ દુષ્ટ દુઃસાશન ટાલી રે;	
રિપુ રાવણ રાબ્યા મારી રે, સતી સીતા દુસ્તર તારી રે.	૨૫
ધ્રુવ બાલકને વર દીધો રે, અવિનાશી અવિચલ કીધો રે,	
નરકાસુર કરતો અન્યા રે, હણી આણી સંધવી કન્યા રે.	૨૬
દ્વિજ પ્રેત્યો, રુકિમણી રાણી રે, ઉવેળી અરિ, ધસ્યે આણી રે,	
વને આવ્યા ઋષિ દુર્વાસા રે, તેં પૂરી પાંડવ આશા રે.	૨૭
ધર કીધું કૌરવે લાક્ષા રે, શરણાગત શરણે રાખ્યા રે,	
વિષ વાલે થકી જમાર્યા રે, ઉપમાર એણી પસ્યે સાચ્યા રે.	૨૮
એમ સુરનર કેરા કાળ રે, નિત્ય કરે તું ત્રિભુવનરાજ ! રે,	
અહો દીન દુઃખી અપરાધી રે, ભૂવિ ભક્તિ તમારી લાધી રે.	૨૯

પૂર્વછાંયો

“લાધી ભક્તિ તમારડી, શ્રીનાયક કસ્ય સાર,	
ગરુઆ ગૌ પાપી ગ્રહી, વહેલો યે ચઢિ વાહાર.”	૩૦

પ્રશે સમે સુરરુષિ તિહાં આવ્યા વેણુપાપ્ય,	
અર્ધપાદ વિષ્ટર કરિ સ્વામી સારિંગપાપ્ય:	૩૧
“રાજસૂય રાજ કરે તિહાં નોહોતર્યા નરેશ.	
“ધર્મસૂત તેજ્યા તમ્યો, વાર મ લાયો લેશ.	૩૨

ત્રોટક

“લવનેશ મ લાયો વાર રે, સહુ યાગ તમારી સાર રે.”	
વલતા હરિ વાત વિમાસેરે: “આ દૂત આવ્યો અમ આરો રે.	૩૩
“એક કાલે પજાં બહુ કાળ રે, ક્યમ કરવું ઉદ્ધવાં આજ રે !”	
મોહે સખ્ય બૃહસ્પતિજાણે રે, માહા મંત્રી પુરુષપુરાણે રે.	૩૪

મન મહિ મંત્ર વિલાવે રે, ઋષિ જાણે ‘યાગે આવે રે.’

સહુ સભ્ય તણું મન એહ રે, શરણાગત્ય સરખા જેહ રે.

૩૫

શ્રી કૃષ્ણમને બહુ સરખા રે, પરધાનેબે કારણ પરખ્યાં રે.

કેહે ઉદ્ધવ વાત વિચારી રે: “હરિ જમ્યે યાગે સદ્ધારી રે.

૩૬

“દિગચક્રવિજે તિહાં કરવો રે, મહિ માગધનો મદ હરવો રે”.

એક કાળ કર્યે બેહુ યાચ રે, એમ છૂટા રાખ્યા રાચ રે.

૩૭

શ્રી કૃષ્ણ, સભા, ઋષિ રીઝા રે, સહુ મન મનોરથ સીઝયા રે,

દામોદરે દૂત ચલાવ્યો રે: “આ દીશે કેહેજો આવ્યો રે.

૩૮

“દુઃખે ગ્યા તમને દિવ જેતા રે, ક્ષણ જાશે નહી હવે તેતા રે.”

સંદેશા શ્રી ભગવાન રે, રલીયાત્ય થ્યાઆ રાજાન રે.

૩૯

પૂર્વછાયે

રાજા સહુ રલીયાત થ્યા: “બેહુ પરસે છૂટા બંધ,

“આજ કાલ્ય ઇહાં આવશે, જિત્યો હવે જરાસંધ”.

૪૦

ચોપૈ

નારદ નમી વક્ષા નિજ નાથ, હરિગુણ ગાતા વીણા હાથ,

સમાચાર કહ્યા સૂત ધર્મ: “આગ્યા કૃષ્ણ ચલાવો કર્મ.”

૪૧

ભૂલ્ય સહુ તેજા ભગવાન, દારુક, જૈત્ર આદિ જે માન,

અવલોકી દીધો આદેશ: “પારથપુરનાં પ્રયાણ કરેશ.

૪૨

“હય પલાણુ, હાથી સજ કરો, જડિત હેમના રથ જોતરો,

“ધડિયા ચોજન ધણી સાંઢડી, બંધો ધુધરી સોનાધડી.

૪૩

શ્રીનાથક આત્મા સાલવી, ગય યુધિષ્ઠિર દેવા રલિ, સપરિવાર સાહોમો આવિયો, દુર્લભ દર્શન ભવ ભાવિયો	૫૫
ગીતવાદ્ય નાના નિવોપ, બદીશબદ અને બ્રહ્મવોપ, પારથ્યે દીઠા પુરુષપુરાણ, પિંડ માહે જન્મ આવ્યા પ્રાણ	૫૬
વક્ત્રલને દેખી વલકયા, ચિરકાને ચતુર્ભુજ મથ્યા, વધી વધી આલિંગન દે એમ, જાણે જડિયા હીરા હેમ	૫૭
“લક્ષ્મીનૂ આલય જે અમ,” ધર્મસૂતન “કહે કીધો સગ” હર્ષ ભયો “હૌઓ હતપાપ, ભલે ભને એહા આવ્યા બાપ !”	૫૮
ગદગદ કંઠ નયન જલ ઝર્યા, સર્વે સજનને વપુ વીસર્યા, રલીઆત્યે રોમાંચિત ગાત્ર, માઢા પુરુષના દર્શન માન	૫૯
ધર્મ પાલવા કીર્તિની મીમ પ્રણમ્યા કૃષ્ણ યુધિષ્ઠિરભીમ, અર્જુનને આલિંગન દિધ, સહદેવ નન પ્રણામ જ કિધ	૬૦
ગુર, સજવ, કૈકયને માન યથાયોગ્ય દે શ્રી ભગવાન માગધ, સૂત અને ગધર્વ, બદી જાત્ય બિન્દ કહે સર્વ	૬૧
નૃત્ય ગીતના નાના નાદ, વાગવ વેદશાસ્ત્ર અનુવાદ	
સ્તુત્ય કરતા સહુ આવે સાથ, પધરાવ્યા પુર માહે જગનાથ	૬૨
શયુગાસ્ત્રા તે રોભાયુક્ત, મત ગપ્ત મારગ સસિમ્ત, અબર, ધનજ પતાકા ધર્યા, કનક તણા તોરણ બહુ કર્યા.	૬૩
નવ દુર્લભ, ભન ભૂષણ નાસ્ત્ર પેષે પદ્મની દેવ મુરાર્ય, જલધી દીપક જલહવે, ધૂપ ધૂમ્ર નાના નીકલે.	૬૪
હેમનિકલશી, રૂપાશ્રગ, મોતીદામ મનોહર ચગ, ઉપર્ય અબલા ચડી અવાસ, નારી સહિત નિરખે શ્રીવાસ	૬૫

૫૫ આવયો ભાવયો ૫૬ પૂરાણ ૫૯ વિપુ વીસર્યા પ્રપના ૬૦ કીર્તિની-
સીમે યુધિષ્ઠરે નિરુવ ૬૧ નિરવ ૬૨ ગીત પ્રર માહે મગનાથ ૬૩ બેહુ
૬૫ અગ સહીત

પુષ્પવૃષ્ટિ અતિ પ્રેમે કરે, આનંદે નયને જલ ઝરે:

“જમ તારા માંહે સોભે ઇન્દ્ર, ત્યમ સામા માંહે શ્રીગોવિંદ. ૬૬

‘જાણુ પુણ્ય કીર્ધા કામની? સદા કરે સેવા સ્વામીની,

“પુરુષમોલિ પરિરંભણુ કરે, હાસ, અવલોકને મન હરે.” ૬૭

માર્ગે માનવ મંગલ વાણ્ય, કરે સપર્યા સારંગપાણ્ય,

હૃતએનસ જે શ્રેણીમુખ્ય લલ ભેટણાં લઈ આવે લક્ષ. ૬૮

સૈન્ય રાખિયું રાજદ્વાર, સપરિવાર શ્રીનાથ મુખાસ્થ:

અંત:પુર માંહે આવિયા, પિતૃધ્વસા રવીયાતિ થયા. ૬૯

પર્યંકથી ઊઠ્યાં પૃથા, આન્યે પ્રાણુ અંગ હોએ યથા;

આલિંગન લીધું શ્રીનાથ, દ્રૌપદાદિક છે સહુ સાથ. ૭૦

હરિદર્શને મન હર્ષો અત, પછે વિસરી પૂજા ચિત્ત;

કુંતી, કૃષ્ણા શ્રીગુણધામ સહિત મુલદ્રા કર્યો પ્રણામ. ૭૧

રુકિમણ્યાદિક જે સુંદરી, કુંતી-આરા પૂજા કરી,

પછે દ્રૌપદી લાગી પાગ: “અંબા! આજ અહારું ભાગ.” ૭૨

અલંકરણુ, અંદન ને વાસ, મુખે નિવાસ્યાં માંહે અવાસ.

પરમ ધામે પધરાવ્યા હરિ, સેના સહિત સભા સજ કરી. ૭૩

નવા નવા નિત લાવે ભોગ, ચાંદવરાય કને જે ચોગ્ય,

હાસલાવે હિંદરાવે સર્વ, ચરદપણુનો નાવે ગર્વ. ૭૪

રાજાને પ્રિય કરવા કાજ, માસ બે ચાર રહ્યા યદુરાજ,

રથ બેસી અર્જુનશૂ રમે મૃગયાદિક જે મન માંહે ગમે. ૭૫

૬૬ યમ. સોભે. સામા. ૬૭ પુન્ય. સેવા. સામીની. પુરુષમોલી. ૬૮

હૃતએનસ. ૬૯ રાધયુ. સપરીવાર. અંતપૂર. આવયા, ૭૦ પ્રયા. દ્રુપદાદિક.

૭૨ ચીત. ૭૪ ચાંદવરાયને. હિંદરાવે.

પાંત્રીશમે રાજ-વીનતિ, હરિ આઘ્યા પાંડવપુર પ્રતિ,

ચોપૈ છોહોતેર સવિદાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ.

૭૬

ઇતિ શ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દશમ-સ્કંધે શ્રી કૃષ્ણકીડાર્યા 'રાજવીનતિ'

અને 'પાંડવપુર પ્રતિ ગમન' એ નામનો પંચત્રિશતમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

સર્ગ ૩૬ મો

રાજસૂયયજ્ઞારંભ અને જરાસંધવધ

ચોપૈ

મુંદર સભા મુધર્મા જશી, મય દાનવે આપી ઉશ્લસી;

ધર્મસૂતન ક્ષણે બેઠાં જહાં, મંડલિક બહુ મચિયા તિહાં.

૧

સપરિવાર બેઠા શ્રી નાથ, બીમાદિક વધી આરે બાત.

શુરુ વૃદ્ધ બેઠા શ્રીનાથ, વિપ્ર આઘે જે જે વિક્ષાત.

૨

સહુ જોતાં શ્રી નાથક સાથ, કહે યુધિષ્ઠિર જોડી હાથ:

'રાજસૂય કૃતુરાજે કરી યજ્ઞ વિશૂતિ વિશુ? તાહરિ.

૩

'સંપન્નવે સધળા સંભાર, એક અમારે તું આધાર;

'મેવે ચરણ તાહારાં જેહ, આર પદારથ પામે તેહ.

૪

શ્લોક

"ત્વત્પાદુકેડનવરતં પરિ યે ચરન્તિ

"ધ્યાયન્ત્યમદ્રનશને શુચયો ગૃણન્તિ ।

"વિન્દન્તિ તે કમલનાભ મયાપવર્ગ—

"માજ્ઞાસતે યદિ ત આશિષ ર્ઞેશ નાન્યે" ॥ ૫ ॥

૭૬ વીનતી. સવિદાસ. કેશવદાસ. મહાભાગવતે. પૂરાણે. ૧ યશી યમ.
૨ કીક. તીહાં. ૨. એ. યે. સંધવા. ૩ કૃતુરાજે તાહરિ. ૪ સંપન્ન. વશાસ. શેવે.
૫ શુચયો ગૃણન્તિ—પાડ—ન ચ પરિગૃણન્તિ । અનવરત—પાડ—અવિરામ ।

ચોપૈ

- કૃષ્ણ ભણે: “કુતુરાગે કરી, લોક વિષે ડારતી વિસ્તરી:
 “સપજશે સધલા સંભાર, અવનીપતિ જે હશે અપાર. ૬
 “દેવ, પિતૃ, ઋષિસ્વજનજેહ, અહોંઆઘ સહુ વલ્લભ એહ,
 “ભીમાદિક જે તાહોંરા ભાત, લોકપાલના સુત વિકાત. ૭
 “હુ દુર્જય નીત્યે જિત્યો તહે, અનીતિયે નબ્ધ શ્રેષ્ઠે ક્યત્તે?
 “તેજ, શ્રી, યશ વલ્લભ કરી, નાનાવિધિ વિદ્યા વિસ્તરી ૮
 “કરી પરાણવ ન શકે કાપ, નાપક તણો નાપક જે હોય,
 “મત્પરત્રિભુવન મહિ પરધાન, શકે કાપ પૃથવીપતિ માહાન ૯

શ્લોક

“ન કશ્ચિત્ત્વરં લોકે તેજસા યજ્ઞસા શ્રિયા ।

“વિમૂતિર્મિર્વાંભિમયેદેવોષિ કિમુ વાર્દિવ.” ॥૧૦॥

- શુણી વચન તે વિશ્વાધાર, રાગ હૃદ્યો હૃદય અપાર;
 મોકલિયા ભાતા દિશ વિષે, વિષ્ણુતેજવંદિત દિગવિજે. ૧૧

- દક્ષિણ સંજયશ્ સહદેવ, પશ્ચિમ નકુલ એકલો એવ.
 ઉત્તર દિશે પ્રેત્યો અર્જુન, માહા પથ જે જણે જન. ૧૨
 પૂર્વ દિશે જકોદર વીર, આરે અહો દિશે આત્મા ધીર;
 જરાસંઘ વિષ્ણુ જમતી મહિ, યુદ્ધ કરીને જિત્યા રાય. ૧૩

- આણી ધન ભરિયા ભાર, પચ પચના નબ્ધ લાભે પાર,
 અવનીપતિ કર લાવે એમ, વણિકન્દાણુ દાણીને જેમ. ૧૪
 સભાલીને લેવા સોય, પ્રભુત્વે ન પરવારે કાપ;
 મોતી, માણિક્ય, હીરા, રતન, કનક તણુ કો ન કરે જતન. ૧૫

૬ સપજશે સધલા થે ૭ સખી ૮ શ્રેષ્ઠો ૯ ત્રિભુવન સરે ૧૧ શ્રીણી હૃદય.

મોકલયા વિષ્ણુ ૧૨ ઉત્તર નિઃશ્વ ૧૩ દિશે જિત્યા ૧૪ ભરયા ૧૫ મણિક્ય યતન.

રાઆણે દેતાં દડવડે, કેટલા સંક્ષા પાખે પડે;
કેટલા તેતરમુખના તુરી, કેટલા ભદ્ર જાતિ લલ કરી. ૧૬
અવની માંહે જે ઉતમ વસ્ત, સખલપણે લાવિયા સમસ્ત. ૧૭

તોહિ ન્યૂન નહીં લાં લગે, જરાસંઘ જય નહીં જહાં લગે,
અજય તણો નવ્ય જાણે મર્મ, શ્રીહરિચરણ ગયો સુત ધર્મ: ૧૮
“પુરુષોત્તમ તવ ચરણપ્રસાદ. અવનીપતિ જિતારયો નાદ,
“તાહી દયાધે કાધે દિગવિજે, એક જરાસંઘ અમને સજે. ૧૯
“કૃપા કરી કાંઈ કહો વિપાય, યજ્ઞરાજ જમ પૂરો ચાપ.”

મધુસૂદને તિહાં તેણો મિત્ર, તતક્ષણ ઉદ્ધવ આવ્યો તત્ર. ૨૦
આગે જેહ અગ્રે નિર્ધાર, મંત્ર કરીને કહ્યો વિચાર:
“સૈન્ય સખલેં જિત્યો નવ્ય જય, જીમાર્જુનશું તલે જવાય. ૨૧
“દ્વંદ્વયુધ દ્વિજવેષે જઇ, જાન્યુ તો ના કે’શે નહીં,
“બૃહદ્રથ તણો તનય બ્રહ્મરથ, આતિથ્યધર્મ સાચવે અગરથ.” ૨૨

શિષ્ય બૃહસ્પતિ સાચું લહ્યો, “સાધુ સાધુ,” સહુકોએ કહ્યો.

અર્જુન, કૃષ્ણ, ઈકાદશ વીર, એકાકી ચાલ્યા અતિધીર. ૨૩
ગિરિમજ વેપ વિપ્ર જઈ યયા, ગગનમાર્ગે તે પુરમાં ગયા;
આતિથ્યકાળે જઇ પોહોતા તિહાં, જરાસંઘ દેહરાસરે જિહાં ૨૪
“રાજાન !” કૃષ્ણ કહે: “કલ્યાણ, અતિથિ, વિપ્ર ને અર્થાં જાણુ,
“દૂર ચકા ઇહાં આવ્યા અલે, જે વાછું તે પૂરો તહો. ૨૫
“ક્ષમાવંતને કાણુ દુર્વાયે ? અસાધુને કાણુ છે કાર્ય ?
“દાતાને કાણુ અદેય દાન ? સમદર્શીને સહુ સમાન. ૨૬

૧૭ લાવયા. ૧૮ યરાસંઘ. યહાં. સરણ. સુત ધર્મ. ૧૯ પુરુષોત્તમ. દિગવિજે,
૨૦ કૃપા. યમ. મધુસૂદને. ૨૧ યેહ. જિત્યો. જીમાર્જુનશું. ૨૨ કેસે. અતિથ્ય
૨૩ શાખ. કોણે. ૨૪ અતિથ્ય. જહાં. ૨૬ કાળે.

श्लोक.

किं दुर्मर्षं तितिक्षूणां किमकार्यमसाधुभिः ।

किमदेयं वदान्यानां कः परः समदर्शिनाम् ॥ २७ ॥

ओषै

“जे जन अधुन अंगे करी, निश्चय न करती विस्तरी,

“तेहनेो सदा सहु करे शोक, अवनि मांहे अवतरियो दोक. २८

श्लोक.

चोऽनित्येन शरीरेण सतां गेयं यशो ध्रुवम् ।

नाश्नोति स्वयंकल्पः स वाच्यः शोच्य एव सः ॥ २९ ॥

ओषै

“आगे ओक हवो हरिश्चर, अविध्या नगरी तखो नरेंद्र,

“हुंज तखें धरें थो ते दास, विश्वाभिवनी पूरी आश. ३०

“सत्य न छाडूं साहस धीर, वसुधातले जे मोहोटा वीर,

“हाटि प्रकारें ओखि पश्यें कशो, वैड्डे पछे पूरीशूं वशो. ३१

“इतिदेव हौओ राजन, अर्थाने ते हेतो दान,

“अडंतादीश तोयपोषणु करी, पाभ्यो वारि पुरुषकेशरी. ३२

“धृशे सभे आओ आंजाल, कंठे प्राणुमत महाकराल;

“लागी तृपारसणु न रहे, ‘राजनो छिदक आप्य’ ओभ कहे. ३३

“अवनीपति ते अतिदयाल, ते पाणु पायूं तकाळ.

“राज्यूं सस, न आप्यो शोक, सकुटंभशूं वशो अल्लोका. ३४

“विप्र यर्धणलराज पार, वामन लणुता वेद ज अपार,

“आओ विष्णु शुके सहु कळूं, लक्षणु तेहनूं अक्षपि लखूं. ३५

२८ तेहनेो. अति मांहे. २८ एव सः पाड एवहि। ३० दाश. ३१ वशो. ३२

तोपोषणु. पूरुष ३३ ओशे. ३४ सुकुटंभशूं. श्वअक्ष.

- “તોહો ત્રિશુવન દીધું દાન, વસુધાતલે વિકાસિ માહાન.
 “વાસુદેવ તેહને વશ થયા, દ્વારે કાઠિયા થેને રયા. ૩૬
 “ક્રોએક કપોત માહા વને વમે, અખલાશું અહનિશ ઉલ્લમે,
 “અતિચિકાણે થે આલ્યો વ્યાધ, દંપતી અગ સમર્થ સાધ. ૩૭
 “તતક્ષણુ આલ્યું એક વિમાન, બિહુ બેઠાં પુણ્યપ્રધાન;
 “સત્યે કરીને વસિયાં સ્વર્ગ, આગથ્યે વળી ઉપવર્ગ. ૩૮
 “વ્યાધિ તેહ પામ્યો વૈરાગ્ય, અંત દહ્યું આપણુપે આગ્ય,
 “બીજો બેઠો તેહ નિમાન, સાદસ, ધીરજ, સસ સમાન. ૩૯
 “ઉંછટ્ય, શિબિ બધી અનેક, વસુધાતલે જોણે મલો વિવેક,
 “અંગલગે ના ફેહેતા નહી, તેહની કારતી તુહને કહી. ૪૦

શ્લોક.

“હરિશ્ચન્દ્રો રન્તિદેવ ઉચ્ચવૃત્તિઃ શિવિર્બલી ।

“વ્યાધઃ કપોતો યદ્વલો હ્યુવેણ ધ્રુવં ગતાઃ” ॥ ૪૧ ॥

ચોપૈ

- જરાસંધે જાણ્યુ રાજાન, તોહો મન ન આણ્યું માહાન;
 ધનુહર કરે આકબ્યાં તણી, ધાટી રેખા દીસે ઘણી. ૪૨
 “કિહાંએક મેં દીઠા અછે,” વધી વધી મત્ર વિચારે પછે:
 “વિપ્રવેધ ધરી આલ્યા એહ, શિશુક થેને જાણે જેહ. ૪૩
 “અંગ લગે હું આપૂ સહી, માહે મુખે ના ફેહેવી નહી;
 “કયાપુરાણે સહુ એમ કહે, અનિત્ય સરીરે કીર્તિ રહે.” ૪૪

ઉદારમતિ એમ આવી જિત, જોલ્યો કૃષ્ણ પંડોદર પ્રત્યઃ

“અહો મિત્ર ! કાંઈ જાણો તમો, મસ્તાગ લગે તે આપું અહો.” ૪૫

૩૬ વસુધાતલે. વસુદેવ. (વરા) ૩૭ વસે. રાજાશું અહનિસે. ૩૮ વૈમાન. બહુ. પુણ્ય. સત્યે સ્વર્ગ. તેહ ૩૯ વ્યાધિ. ધીરજ. ૪૦ ઉચ્ચવૃત્તે. ૪૨ આલ્યું. આણ્યું. દીસે. ૪૩ થે. સરીરે.

“યદુનાયક”ને યુદ્ધ ન થાય, જરાસંધવધ નામ સેહેવાય.”

પુરા કથા પુરષોત્તમે કહી: “જરા રાક્ષસી સંધિા સહી. ૫૭
 “અપુત્રિયો નૃપ એહનો તાત, બૃહદ્રથ નામે તે વિક્ષાત,
 “સુતકારણે સંતોષ્યા ઈશ, તૂડા ફલ આપ્યું જગદીશ. ૫૮
 “રા”ને રાણી વદ્યલ બેહ, કેહને આપું એક જ એહ,
 “વેદેચી આપ્યું કરી વિચાર, ગર્ભ રત્નો મિહુ ઉદર મુકાર. ૫૯
 “દશમાસે જન્મ્યાં મિહુ શકલ, એકેકું અવયવ અતિ વિકલ,
 “દુષ્ટી થયો નૃપ દેખી દેહ, પુર બાહરે લે નાખ્યા બેહ. ૬૦
 “નગરાધિષ્ઠાત્રિ નિશિ માંધ, જરા રાક્ષસી સાંધ્યો ભય:
 “અવનીપતિને આપ્યો પુત્ર: ‘માહારથી, કાપ નહીં છપે યત્ર. ૬૧
 “શકલ વછોડે મેહેજે જેહ, તેહને હાથે મરશે એહ.”

સૂચ્યો મત્ર માધવે શર્વરી, યુધિ જોકાદર ગ્યો વિસરી. ૬૨
 હાથ્યો દેખી, હરિ તત્કાળ વિચ્છેદે છેદી વડાલ,
 સંતા પ્રીછીને સજ થયો, ક્ષણ બ્રૂપતિ ભૂતલે નાંખિયો. ૬૩
 એક જાણ્યો, એક ચાંધ્યો પાગ, લીલા કરતાં ભેઈલાગ,
 ચીસ્યો જમ દાતણની ઝોલ, નરપતિ જીવ ગયો નિરોલ. ૬૪

‘હાહાકાર’ સજન કરે સહ, પડે શુંજ પોકારવ બહુ,
 હાટપાટ લૂસાએ લોક, સજન સધલાં પાખ્યાં શોક. ૬૫
 હરિપક્ષી હોઆ રળીયાત, ગુફા માંહે ગે વેગે વાત.
 વધામણી નરદેવે દિહ, યુધ્ધવૃષ્ટિ સુર સધળે કિહ. ૬૬

૫૭ યુધ. યરાસંધ. પુરષોત્તમે. ૫૮ અપૂત્રિયો. યગદીશ. ૫૯ મઝારી. યુધ.
 જોકાદ. ૬૦ સકલ. બાહે. નાંખ્યાં. નગરાધિષ્ઠાત્રિ નશી. પુત્ર. ૬૨ મરશે. સર્વરી.
 જોકાદ. ૬૩ વિચ્છેદે. નાંખિયો. ૬૪ ચોઈ. ૬૫ બેહુ. સંધળા. શોક ૬૬ દિધ. ૬૬

જરાસંધનો મૃત સહદેવ, માધવે મદિપતિ યાચ્યો એવ,
 જે રાખ્યા હુતા રાખન, મૂકાવીને દીર્ઘા માન. ૬૭
 દોય અચુત ઉપચ્ચે શત આઠ, કાયા દુર્બલ સરખી કાઠ,
 ગુફા માંદેથી અતિ આકુલા, મલિનવસ્ત્ર નરપતિ નીકલા. ૬૮
 શીષ્ય દેહ થ્યા મુલ્લામ, પીત વસ્ત્ર પેખ્યા ધનસ્યામ,
 ચારુ, પ્રસન્નવદન ભગવાન, મકરાકૃત કુંડલ દીસે કાન. ૬૯
 કીરીટ, કટક, વલય, મેખલા, અંગદ હાર માંહે નિર્મલા,
 મણિમીલ, સુંદર વનમાળ, આનન્દે દીઠા દેવ દયાલ. ૭૦
 પીધાની પશ્ચે નયને પાન, રસના ન લહે સ્નેહનિધાન,
 જમ નેહ નાસા અવધાણુ, જમ પ્રેમે પરિરંભણુ પાણુ. ૭૧

શ્લોક

વિગ્રન્ત ઇવ ચક્ષુર્મ્યા લિહન્ત ઇવ જિહ્વાયા
 જિગ્રન્ત ઇવ નાસામ્યાં રમન્ત ઇવ વાહુભિઃ ॥ ૧૨ ॥

હતપાતક મણુમ્યા હરિચરણુ: “સ્વામી અહને રાખો શરણુ.”
 કૃષ્ણ તણું દર્શને ગ્યા કલેશ, સધલે સ્તુલ કીધી દેવેશ: ૭૨
 “આજ પછી એ અવની રાજ, કહીયે નથી અહારે કાજ,
 “ભૂતલે તાહરી કીધી ભક્ત, જગદીશ્વરશું જોડી ચિત.” ૭૪
 વલતા હરિ કેહ તેહને હશી: “ચતુર મ આણો ચિંતા કરી ?
 “આજ પછી ટલશે ઉન્માદ, ભક્તિ હશે માહારે પ્રસાદ.” ૭૫
 સ્વદેહે સધલાને દે માન, મદિપતિ કરાવિયાં મલરનાન,
 રાજ્ય જોગ્ય જે રૂડાં વસ્ત્ર, શૂંપણુ સહિત સમર્પ્યાં રસ, ૭૬

૬૭ સુત. ૬૮ શાઠ (આઠ). ૬૯ મુલ્લામ. પેખ્યા. ધનસ્યામ. કુંડળ. દીરો.
 ૭૦ મેખલા. મણિમીલ. ૭૧ રમન્ત ઇવ ૦ પાઠ વાહુમ્યાં પરિરંભિરે ૧ ૭૩ સર્ણ. ૬૪
 તાહી. ૭૫ કેહે. ચતુર. હસે. ૭૬ સંધવા. દર્શન્યા. સસ.

ભોજનભક્ષ ભક્ષાં તાંબૂલ, આપ્યાં ગજ, રથ, તુરી અમૂલ,
સ્વસ્થાનકે પ્રેસ્યા શ્રીનાથ, ચાત્યા યદુપતિ બેડી હાથ. ૭૭

પૂરે પોહોતા આપણુપા તણે, સજન મળ્યા મહોત્સવ ધણે,
તે દિનથી હરિસેવા કરે, રાસદિવસ હરિ હૃદયે ધરે. ૭૮

ભીમાર્જુનશું શ્રી ગોપાલ, ઇંદ્રપ્રસ્થ આવ્યા તત્કાળ;
પાંચજન્ય પૂર્યો મહા મુદા, નગરનિવાસી હૃદ્યાં તદા. ૭૯
સૂણી શબ્દ રાજા થો હટ: “કૃષ્ણે જિત્યો જરાસંધ કુષ્ટ.”

મહાભનોરથ ધ્યા, માધવ મળ્યા, હરિપ્રસાદ દર્શ્યાં કુખ દર્શ્યાં. ૮૦

એહ ચરિત્ર જે ભાવે ભણે, અથવા સ્નેહ કરી જે સૂણે,
તેહને તૂમે વિશ્વાસ, પૂર્વજન્મના છોડે પાશ. ૮૧
આગળ્યે ભક્તિહોએ અતિ ધણી, સહજભાવે શ્રી નાયક તણી,
શોકદોષ તે સધલા દળે, મનવાંછિત તે સાજન મળે.. ૮૨

છત્રીશર્ભિ છોડ્યા રાજન, જરાસંધ જિત્યો ભગવાન,
ગોપાઈ ગ્યાશી સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કે' કેસવદાસ. ૮૩

હતિશ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રીકૃષ્ણકીડાયાં “રાજસૂયયજ્ઞારંભ”
અને “જરાસંધવધ” એ નામનો યદુવંશત્તમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ

સર્ગ ૩૭ એ

શ્રી કૃષ્ણપૂજન અને ગિરુપાલવંશ

ચોથો

રાય યુધિષ્ઠર યથા રણીયાત્ય, બાધવે જિહ્વા અખિલ અરાલ્ય
અચ્યુતપદપદ્મ આશ્રયા, તે જન સદા કૃતારથ થયા. ૧

હરિ-આસા માગી મહાભાગ, અતિશ્રદ્ધા આગળ્યો યાગ,
વ્યાસ આલે સહુ ઋત્વિજ વચ્ચા, સહુ સભારતિહાસજ કયાં ૨

આવ્યા અમર કોટિ તેત્રીસ, બ્રહ્માદિક, ઇન્દ્રાદિક ઇંશ,
ચારણ, વિદ્યાધર, ગાંધર્વ, સિદ્ધાદિક ત્યાહાં મલિયા સર્વ. ૩

મુનિવર અઠ્યાસી મહાભાગ, રોષ આલે સહુ નવકુલનાગ,
યક્ષ, રાક્ષ, ને દાનવ, રુદ્ર, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય ને શૂદ્ર. ૪

અવનીપતિ તિહાં આવ્યા બહુ, સમુદ્રમેખલા માહે જે સહુ;
આર્યા અરુહણ ને આભરણ, ચંદન, પુષ્પાંનર, ઉપકરણ. ૫

સકલ સભા સહુ કરે નિચાર: “માહા પુરુષદહાં મળ્યા અપાર,
“પેહેલી પૂજા કેહેની હોય, તે નિર્ધાર કરી કોહો કોય?” ૬

સભા માહે બોલ્યો સહદેવ “સાલિલજો મુનિવર! નરદેવ!
“પેહેલી પૂજાજોય મુરાર્ય, અખિલ વિશ્વ જેહેને આધાર. ૭

અરિલજન્ત્વાધારં સૂચન્ત પાલન્ત કરન્ત સંહારમ ।
ત વસુદેવકુમારં સારં યાગસકલમયં મન્યે ॥ ૮ ॥

છંદ નારાય

“મઝમ યાગ, ઝિધ ભાગ દેવ નામ નેમય,

“વરાહ રૂપ ભુવનભૂષ કર્મ સોય કર્મય;

૧ જીસા, ૨ તીહાં, ૪ મુનીવર, ૫ મેખલા અરુહણ આભરણ, ઉપકરણ. નિર્ધાર.
૭ મુનીવર અપિલ ૮ સકલમય મન્યે—પાઠ સકલમજ્ઞ મે । નારાય (નારાય)

“એ આર્ષે ત્રક્ષ, સર્પ સક્ષ, અષ્ટ સહસ્રને અચી,
 “આચરે તપ વેપ વિષુ પુરે આમે જે વશી
 “જે બલ સલને દુલભ અવની કાળ અવતર્યો,
 “રામલ રીલ મારી દૈલધર્મ થાપી યિર કચ્ચો,
 “રવિ ચદ્ર, ચક્ષ, વેદ મુખ, ઇંદુ બાહુ એહના,
 “નિ શ્વાસ વેદ ચ્યાર ભેદ, વક્ષ રોપ જેહના,
 “આકાશ ચીશ, જલદ કેશ, કૃષ સમ સાયરત,
 “પેઆલ પાગ, કટિવિભાગ, રૌલ સર્પશૂ ધરા,
 “આહૂત, મત્ર, યજ્ઞ, યત્ર, યોગ અષ્ટ યત્પર,
 “સાક્ષ ધર્મ, કાલ, કર્મ સખ્ય નૃપ મુદર,
 “એ બ્રહ્મએક, નહી અનેક, કીવ કાળ માયયા,
 “દાનવ, યક્ષ, રેણુ રક્ષ, સિદ્ધ સત જાયયા,
 “તે માટે કૃષ્ણ આદિ વિષ્ણુ, વિશ્વાનાસ તિલાવસ,
 “તૂ પૂજરાય ત્રેમે પાય, અખિલ જૂત ઉલ્લસે.”

૯

૧૦

૧૧

કલશ

“અખિલ જૂત ઉલ્લસે, સદાસુર સેવે જેહને,
 “સક્ષ કર્મ સહુ થાય, અનત અર્ધુ જેહને
 “અવર સદુ અભિમાન, માહામોહોટમ મને આણે
 ‘અમે વિશ્વના ઇશ, ઇશુ જે મિથ્યા જાણે
 ‘સર્વભાવે” સહદેવ કહે વડો વિષ્ણુવાચાઈશી,
 રણવદાસ ‘પર્યે પૂજવે” સભા સકલ હરે હસી.

૧૨

ચોપૈ

ઇશા વચન બોલી સહદેવ તૂંધૂંજૂત હવે તત્પ્રેવ,
 ‘સાધુ, સાધુ,’ સહુ કોએ કહૂ, કૃષ્ણ તણુ તે કારણ લણુ.

૧૩

૧૦ સભા મારિ થાપિ મુખ્ય ૧૧ શીસ સર્વશું ૧૨ સિદ્ધ વિષ્ણુ વીદા.
 મુખ્ય અખિલ ઉલ્લસે ૧૩ મોહોટિમ હસી ૧૪ બોલી બોલી તત્પ્રેવ

સભાવાજ્ય તે શ્રવણે સુણી, આગે છે શ્રદ્ધા અતિ ધણી	
રણીઆત્યે હુયો તે રાય, હંપીકથના પૂજ્યા પાય	૧૫
ચરણામૃત ચતુર્ભુજ તણ કનકપાને ધાત્મ અતિ ધણૂ,	
આપણું શિર ધરિય આપ, તેણે ધર્મ હવો હતપાપ	૧૬
ભક્તિભાવે શિર ધરિય શ્રાત, માત, પત્ની અખિલ અમાત,	
સકલ કુટુંબે શિરસા ગ્રહૂ, લોકપાવની લક્ષણ લહૂ	૧૭
પીતામ્બર પાવન પામરણુ, અનેક અમ્હણુશૂ આલરણુ,	
ઓંખા ધન-સયુત ભડાર, નયનાનદે વહે ચક્ષુ વાર	૧૮
‘નમો’, ‘નમો’, ‘જય’ ‘જય’ ઉચ્ચરે, પુષ્પટુષ્ટિ સહુ ગ્રેમે કરે	
વચન શુણી કાધો સિંધુપાલ, કુમતિ કૃષ્ણને દીધી ગાળ	૧૯
“કાલ તણી ગતિ કહીજે ખરી, જદ તણી મતિ જો વિભિચરી,	
“બાલવચને સહુ મોહ્ય એહ, કરે કૃષ્ણની પૂજા જેહ	૨૦
“તપ-વિદ્યા-વ્રતધારી માહાન, પરમ નિર્મિતે જાણે જ્ઞાન,	
“વેદવત મોહોટો મહિમાય, લોકપાલ જે પૂજે પાય	૨૧
“છશા સભાસદ તે અતિ પૂજ્ય, કિમ ગોપાલક કાધો પૂજ્ય ?	
“કુલપાશુન કહીયે કુલહીન, વર્ણાશ્રમ સહુ ધર્મવિહીન	૨૨
“સ્વૈરવર્તી, ગુણુરહિત અનીસ, રાજ ન ખેસે યયાતિરીસ,	
“પૂરોડાસ કયમ પાસે કાગ ? વૃથા પાનરત પૂજા માગ.	૨૩
“સુર-ઋષિ-સેવિત છાડિ દેસ, દુર્ગ આશ્રયો અણુધિ રેસ,	
“પ્રજા પીડી એ ચેરે સદા, અહર્નિસ જન પામે આપદા ”	૨૪
નિદા-સ્તુત્ય એમ કાધી ધણી, યદ્યપિ અતરે જાણે ધણી,	
ભક્તિભાવનો જે લાઘુ અર્થ, શીધર ટીકા કહો સમર્થ	૨૫

૧૫ અથા રૂપીશના ૧૬ ધરયું ૧૭ ધરયું કૃત્તે લોકપાવિની ૧૮
 યાગર્ણ આશર્ણ સમુદ ૧૯ નાગો નાગો પુષ્પટુષ્ટી ૨૦ ધરી વિભચરી ૨૧ રૂપી
 કુલપારાન ૨૩ રવયય(સ્વૈરવર્તી) ન (ન) કમ ૨૪ રૂપી અહાનસ ૨૫ નદા યદ્યપી.

હું મતિ મંદ અને અજ્ઞાન, કેહેતાં વાધે કથા માહાન,
પુરુષોત્તમના ગુણ નથી પાર, સેહેજે કહીયે તેહજ સાર. ૨૬

વચન સૂણીને શ્રીહરિ હસે, સિંહ ન જોલે કાતુ ભસે,
મંગલનાશ હવું મન્ય અણધ, ઉર નવિ આણી અભદ્ર વાણ. ૨૭

પૂર્વછાયા

સકલ સભાસદ સાંભલી, ગુણ નંદા જોપાલ,
કાંઈ કરે દે ઉઠિયા, દેતા યથાપિ ગાલ. ૨૮

શ્લોક

નિન્દાં મગવતઃ શ્રુષ્વંસ્તત્પરસ્ય જનંસ્ય વા ।
તતો નાપૈતિ યઃ સોઽપિ ચાત્યઘઃ પાપમાકૃ તથા ॥ ૨૯ ॥

ચોપૈ

તતક્ષણ કાપ્યા પાંડવ પંચ, સંજય, કેકય, રાજા મત્સ્ય,
ઉધાર્યા આયુધ અતિ રોપઃ “હમ હણુશું સૂત દમધોપ.” ૩૦

અરિ દેખા ઉઠ્યો શિશુપાલ, અશ્વઘર્ષે અર્ધાં તતકાલ,
કૃષ્ણપક્ષ જે રાજા મત્સ્યા, હોહોકાર કરી હાંફ્યા. ૩૧

પરિપદ તણે પરાક્રમ જેહ, ત્રિભુવનનાયક જાણે તેહ,
અવશ સદ વાર્યા અણુલઃ “માહાનું જલ માહે તૂલ્ય.” ૩૨

ઉઠીને કરે આયુધ ધસ્યું, શીશ સુદર્શને તેહનું હસ્યું,
સભામાંહિં હણીયો શિશુપાલ, કાલાહલ હીઓ તતકાલ. ૩૩

તનથી તુમુલ તેજ નીકળ્યું, મધુસૂદન મુખ માંહિ મસ્યું,
જન્મ ત્રયે જે વેર વિધાન, રાત્યદિવસ મન્ય ધસ્યું ધ્યાન. ૩૪

માહાન. પુરુષોત્તમના. ૨૭ સીંદુ. ઉરે નચ. ૨૮ ડહ્યા. યથાપી. મગવતઃ : પાડ મગવતિ । પાડ શ્રુતાત્તમાત્મ । પાપ- (પાડ) મુહુતાચન. । ૩૦ મત્સ. “આ” મૂળમાં નથી. ૩૨ વાર્યા. અવ (અવશ) ૩૩ આયુ (આયુધ). હર્યું (ધર્યું). ૩૪ હણીયો. કાલાહલરવ. તૂમુલ.

તન્મય યથો તે તેણે ભાવ, શ્રી નાયકનો ધર્શા સ્વભાવ,
અનુયાયી નૃપ નાહા સહુ, જીવિત ધનજા જેહને બહુ. ૩૫

રાય યુધિષ્ઠર પૂજા કિંહ, દેવ, મિત્ર, ઋષિ, માનવ સિદ્ધ,
સદસ્ય ઋત્વિજ ને રાજાન, માહા પુરુષને દીર્ઘા માન. ૩૬

યુક્તિ કરી આરંભ્યો યાગ, તેજા સજ્જન સહુ માહાભાગ,
વેહેચી આપ્યાં સધલાં વતાં, ચરણાળ માંહે જે જે હતા. ૩૭

પાક વૃક્ષાદર લહે પસ્ય ધણી, દુર્યોધન કીધો ધનધણી;
સહદેવ પૂજા કરવા સકલ, દ્રવ્ય સાધવા નિશ્ચે નકુલ. ૩૮

અર્જુન શુભ શુશ્રૂષા સંત, ચરણ પખાળે શ્રી ભગવંત;
કર્ણને સૌંધું દેવા દાન, પાંચાલી પરિવેપણ માહાન. ૩૯

વિદૂર, વિકર્ણુ ભૂરહાદિક્ય, સાત્યકી સંત અને બાલિક,
નાના કાર્યે નિરૂપા તેહ, અહભુત ઉત્સવે આળ્યા જેહ. ૪૦

હવે હવો પરિપૂર્ણ યાગ, અવભૂથ સ્નાન કરે મહાભાગ. ૪૧

પંચશબ્દ નિર્ધોષ નિનાદ, વિપ્ર વેદ બોલે અનુવાદ,
નટ નાચે, ગુણ ગંધર્વ ગાય, શબ્દ તેહનો સુરપૂરી જાય. ૪૨

ગજ, રથ, ધ્વજ, પતાકા ધરી, સકળ રાય સાથે મુંદરી,
અલંકરી સેવા અતિ ધણી, ધૂગે ધરા બાર બહુ ભણી. ૪૩

મુંદર રથ રાણગાસ્થા પાટ, રાણીશું બેઠા સત્રાટ,
ધરે જગ સિર વ્યારે બ્રાત, બીમાદિક ભૂતલે વિક્ષાત. ૪૪

પુષ્પવૃષ્ટિ સુરઋષિ સહુ કરે, હૈયા માંહે હર્ષ બહુ ધરે;
અલંકર્યાં નરનારી સર્વે, અહભુત ઉત્સવ પાવન પર્ય. ૪૫

૩૫ સુભાવ. અનૃતિ. જીવીત. બેહુ. ૩૬ કિંહ. રૂપી. રત્નીજ. પુરુષને. ૩૮ નિકુલ.

૩૯ શુશ્રૂષા. પંચાલી. ૪૦ સાત્વીક. ૪૧ રત્નીજ. ૪૨ નેનાદ. ગેદ્રવ. સુરપુરિ.

૪૩ રોના. ૪૪ સણગાસ્થ રાણીશું. બાત. સિમાદિક. ૪૫ પુષ્પવૃષ્ટી. રૂપી. અભુત.

દહી, દૂધ, ધૂન સુરભી તણાં, કુંકુમ કેસર ઘોડ્યાં ઘણાં,
 ખીરે, સખલા મહોમોલ, હસી ઠામે જન જે કો થાય. ૪૬
 હીપે મુખ લીધ નવનીત, એણી વિધે ઉપભવે પ્રીત,
 દેવનદી દુંદુભી વાજતી, આવી ગંગા ગુણ ગાજતી. ૪૭
 સકલ રાય કેરા રાગન કરે કૃષ્ણ સહિત લાંહો સ્નાન,
 સોલ સહસ્ત્ર સાથે શ્રી નાય, કનકકલસ તે કામનીદાય. ૪૮
 ભાવ સહિત ગંગોદક ભરે, આરી નૃપ અભિચેચન કરે;
 અખિલ જીવનના અધિપતિ જેહ, સપત્નીક લાવે સ્વદેહ. ૪૯
 પાંચાસી તે રાગ પાંચ, સિર અભિચેક હવા એમ સાર્ય.
 વણાંશ્રમ ઋષિજન રાગન, શ્વપચ આદિ દે કાધાં સ્નાન. ૫૦
 વડ માંહિ જન આવ્યા જેહ, કિલ્મિપથી મૂકાણા તેહ,
 નૃપ નૌતમ પેહેણ્યાં પાંચરણુ, અને વસી ઉત્તમ આભરણુ. ૫૧
 વસી વસી જન પૂજ્યા બહુ, દેવ, પિતૃ, ઋષિ, માનવ સહુ.
 આરા માગી આદર ધણે, આશ્યા મંદિર આપોપણે. ૫૨

રાય યુધિષ્ઠિરના જે સગા, સુકદ, સંમંધી, આશ્રિત, વગા,
 કૃષ્ણ સહિત રાખ્યા કિત માસ, વિરહત્યાગે કાતર હરિદાસ. ૫૩
 શ્રી કૃષ્ણે સધલો પરિવાર મોકલિયો દ્વારિકા મુઝાર.
 તજી ન જાયે પાંડવ લાજ, કાંઈક છે વસી કરવું કાજ, ૫૪
 આપણુપે દિન કેટલા તિહાં સજન મુખ કરવાને રજા;

માહા મનોરથ રાગ તર્યો, કરણા કૃષ્ણ હૃદયર કર્યો. ૫૫

૪૬ કુંકુમ. ૪૭ લઈ. ૪૮ સહીત. સોલ. કલસ. ૪૯ સહીત. જીવનના.
 ૫૦ પંચાસી. ૫૧ માંહે. કિલ્મિપથી. નૌતન. પાંચરું આભરણ. ૫૨ બેહુ. કપી.
 મંદિર. ૫૩ યુધિષ્ઠર. સંમંધી. રાખ્યા. ૫૪ મોહલયો. સિરે. ૫૫ મુજમાં આ
 દહીંના આંક ૫૬ લહીયાએ મૂક્યા છે, તેથી અહીંથી તે અંત. પર્યંત એક વધુ
 એકની બૂલ ચાલુ થઈ છે. અને અથી છેલ્લી દહીમાં કુલ 'પાંચસ' દહીને જે

કનકકલશ શ્રીહરિને હાથ, સોલ સહસ્ર તિહાં શામ સાંધ.
રાય મુધિધર વડો વિશેષ કૃષ્ણાશું કીધો અભિરેક. ૫૬
તે દેખી દુર્યોધન બલ્યો, પર્ય બલ્યે પાવક પર્જલ્યો.

એક વાર મયસલા મુઝાર, બીમાદિક તિહાં મલ્યા મુરાર્ય. ૫૭
સિંહાસને બેઠા સુત ધર્મ, બલ્યે મયમાયાનો મર્મ,
લક્ષ તેહનું પાંડવ લહે, પૂછે તો તેહને કાંઈ કહે. ૫૮
દુર્યોધન અભિમાની તત્ર, સાહોમા દેખી સધળા રાત્ર,
જંચું જોઈ આંખો જરો, યલ સ્થાનકે જલ જલ્યું તરો. ૫૯
હિંચાં અંબર કીધાં વદા, બીમાદિક મુખ મુખ્યાં તદા,
જલસ્થાનકે યલ દીઠું તત્ર, તતક્ષણ મહિ પડિયો તત્ર. ૬૦
બીમાદિક અતિ ગાઠે હસા, વેરલાવ મન માંહે વશા.
રાત્ર વારે કો નવ્ય રહે, કૃષ્ણ ગમે કાંઈ નવ્ય લહે, ૬૧
દુર્યોધન કોખ્યો, કલકલ્યો, વલુ મોકલાવ્યો પાછો વલ્યો,
હાહાકાર હવો તિહાં મહાન, કલહ વાખ્યો, કંપ્યો રાજન ૬૨

બૂધર જૂતલ હરવા ભાર, કર્યું ખીજ તે કુટુંબ મઝાર;
કૌરવ સધલા ગજપુરી ગયા, કર્ણાદિક તિહાં તેડાવિયા. ૬૩

સપ્તત્રીસમે હવ્યો શિશુપાળ, રાજસ્ય કલિ ઉત્પત્તકાલ;
મોપાર્ષ પાંસઠ્યે* વિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીત્યે કહે કેશવદાસ ૬૪

ઇતિશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રોકૃષ્ણકીડાયાં 'શ્રોકૃષ્ણપૂજન' અને
'શિશુપાલવધ' એ નામનો સપ્તત્રિંશત્તમઃ સર્ગઃ ૩૭ સમાપ્તઃ

લક્ષ્યેય યવલો છે, તે ખોટો છે, 'આસદય' જોઇએ. ૫૬ (૫૭) સહસ્ર. સામાં. ૫૭ (૫૮) કેપી. યમ(મય) માયા. તીહાં. ૫૮ (૫૯) યમ(મય). સમા. ૫૯ (૬૦) સંધલા. ૬૦ (૬૧) મુખે. ૬૨ (૬૩) હસા. વશા. ન લે(લહે). ૬૩ (૬૪) કુટુંબ. સંધલા. તેડાવયા. ૬૪ (૬૫) વિલાસ. કેશવદાસ.* જુઓ કુટનોટ ૫૫ ની. પૂર્ણે: સર્ગ. ઇતિશ્રીમાં સર્ગહું નામવિધાન નથી લખેલું.

સર્ગ ૩૮ મો.

શાલ્વવધ, ભારતચુદ્ર, રામયાત્રા અને સુદામાચરિત
ચોપૈ

શાલવ નામે કૃષ્ણનો યત્ર, શિશુપાલ તણો મહાભિત્ર,
આગ્યો રુકિમને ઉદ્ગાહ. મગધાધિપતિ કૂતા માંહે. ૧
યાદવ નૃપ જિત્યો તેણી વાર, શાલવ સમ કીધા તે ઠાર:
મમ સહુ સાંભલતાં ઉચ્ચર્યું: “અયાદવી અવની હું કરૂં.” ૨
રીશે રૂદ્ર ઉપાશા તિણે, આરાધ્યા આંદર અતિ ધણે,
પાંસુ મુષ્ટિ કરે આહાર, વરસ દિશ લગિ જાણું વાર. ૩
આશુતોષ તુઠા પ્રિયાન: “અરે! માગ્ય આપું વરદાન”
તેણે વર પરિથો અતિદુષ્ટ, પૂરતાં મસે માગે પાપીષ્ઠ: ૪
“કામગ, નબ્ય જન જીપે કામ, અજય સુરમાનવમાં હોય;
“યાદવને ભય દાખે જેહ, સ્વામી મુજને આપો તેહ.” ૫
‘તથેતિ’ તિં આપ્યું ત્રિપુરાસ્ય, હયેં બેઠો મંદિર મઝાસ્ય.

સખલ સૈન્ય સધલા સજ થકા તતક્ષણ તે આળ્યા દ્વારકા. ૬
લાંજે ગોપુર પુર અટાલ, રૌદ્ર રૂપ ને માહા કરાળ;
શોણિત, રૌદ્ર, વૃક્ષની વૃષ્ટ્ય કરે, કામ નબ્ય દેખે દ્રષ્ટ્ય. ૭
લક્ષ ન જાણે. કાયા લોક, સમ્યક્ પસ્ય તે પામ્યા શોક;
પ્રવૃત્તાદિક જે જે વીર, સજ થયા તે સધલા ધીર. ૮
સાંબ, શુક, સારણ, સાત્યમ્મ, અકૂર, ચારુદિષ્ટ, હાર્દિક્ય,
વળા કૃષ્ણસુત યાદવ જેહ, ચતુરંગિણી લઈ યાદ્યા તેહ. ૯

— ૧ ઉદ્ગાહ. હાહૂતા માંહે ૨ તેણી ઠાર. સમ. એમ. સાંભળતાં વચન
ઉચ્ચાર્યું ૩ તેણે. આરાધ્યા. ધણે. મુષ્ટી દીધ લગે ૪ આશુતોષ. વરથો. પૂરતાં.
૫ સુરમાનવ (અહીં અર્થ પ્રસ્તુતિ. અર્થે ‘શુ’ ઉમેરેલો છે.) ૬ તિથેતિ. તે(તિ)
મુઝાર. રૌદ્ર. ૭ રૌદ્રમુને. ૮ પરથે. થે જે. સંપલા. ૯ ચતુરંગીની.

રથી, અધરથી, ને માહારથી, વાયુવેગિ આવે અતિરથી,
 ગગનભાગે તે નીકલ્યા, શાલવસેના માઢે મત્યા. ૧૦
 સૌભરાટની માયા સખલ, પુર ઉપસ્ય પ્રેરી જે પ્રબળ,
 હરિમુત દિવ્યાણુધસૂં ધરી, ઉગે તરણિ' તિમ શર્વરી. ૧૧
 પ્રદ્યુમને મૂક્યા બહુ બાણ, સેનાપતિ મૂર્છાબેા પ્રાણ,
 માયામય પુર શાલવ તણું, યુક્તિ કરીને શુરે ધણું. ૧૨
 એક રૂપ બહુ રૂપે યમ, કિહાં દીશે, કીહાં દીશે નહી;
 અક્ષાત ચક્ર તણી પસે ભમે, નર નાંખે ત્યાંહાં નીચેા નમે. ૧૩
 કિહાંક બૂમ્યે, કિહાંક જલ માંભ, કિહાંક ઉડી આકાશે ભય,
 જમ સુરાસુર માતું યુદ્ધ, યાદવ-શાલવ એણિ પસ્ય કુદ્ધ. ૧૪
 દ્યુમંત શાલવ તણો પરધાન, તેણે મૂકી ગદા માહાન,
 રથ ઉપસ્ય પાઓ પ્રદ્યુમન, મૂર્છાગત હવેા માહા નિમ્ન. ૧૫

સૂતે રથ વાલ્યો તેણી વાર, જાણે ધર્મ વિવેક વિચાર,
 સંજ્ઞા વલી વીર એમ ભણે : "અરે સુતાં અહાં આણ્યો ફેણે ! ૧૬
 "યાદવકુલે કેા નારો નહી, એ તાં અપકીર્તિ મેં લઈ.
 "રામકૃષ્ણ જે માદ્રા તાત, વરવી સાંભળશે તે વાત. ૧૭
 "ભોજનયર બહુ દેઉર ભણી, 'કલ્પીબક' કહીને હસશે ધણી."
 સૂત ભણે : "સૂણ્ય સ્વામી ! વાત, ક્ષત્રિધર્મ ક્ષિતિ મહાવિક્ષાત. ૧૮
 "સૂત કૃષ્ણગત રાખે રથી, ત્યમ સ્વામી સમ્યક્ સારથી,
 "દ્યુમંત મૂકી ગુર્વી ગદા, મૂર્છા આવી તમને તદા. ૧૯
 "તે કારણે રથ વાલ્યો એહ, સ્વામી ! મને મ કરેા સંદેહ."

જલ સ્પર્શી નંદન જગદીશ, રથે ખેસીને ચાલ્યો રીશ. ૨૦

૧૦ તે નર- શાલવ. સેના. ૧૧ સૌભરાટની. ઉપસ્યે. તેણી. સર્વરી. ૧૨ બેહુ.
 તે સેનાપતિ. સાલવ તણુ. બેહુ. ૧૩ કીહાં દીશે. કીહાં નાચે. ૧૪ સાલવ. ફેા. ૧૫
 મૂર્છાગત. ૧૬ કાણે. ૧૭ નારો. અપકીર્તિ. ૧૮ હસશે. ૧૯ મુઠા. ૨૦ પ્રતિના.

કોષે મૂક્યાં બાણુ કરાલ, દુર્મંતશિરં છેદ્ તત્કાલ,
સાંખાદિક શ્રી હરિના પુત્ર સૌલ માંહેયા હણિયા શન. ૨૧
રંદ, મુંડ તેહનાં દડવડે, સમુદ્ર માંહે તે સંધલા પડે;
મત્સ્ય ગણે કા નાંખે નીર, તાણી લેહેરે લાવે નીર. ૨૨
અહોરાત્રી એમ અઘ્યાવીસ રૌદ્ર યુદ્ધ માંજું અતિ રીશ,

ઈદ્રપ્રસ્થે શ્રી અચ્યુત ગયા, રાજસ્ય દિન કેતલા રહ્યા, ૨૩
હવેા થરા, હણિયો શિશુપાલ, કૌરવ કુળે ઉપાયો કાલ,
ગુરુ, વૃદ્ધ ને પાંડવ, પૃથા, મુનિની આજ્ઞા માગી તથા. ૨૪
ધોર નિમિત્ત હૌઆં તિહાં થકાં, અતિવેગે આબ્યા દ્વારકા,
દારુકને કહે વિશ્વાવાસ: “રથ રાખિ લે શાલવ પાશ.” ૨૫

રથ ખેળો સારથી તેણી વાર, રાખ્યો જૈ રિપુસૈન્ય મુઝાર,
વૈનતેથ ખ્વજ ઉપરે દીઠ, શાલવને બહુ લપ પછડ. ૨૬
રીશ ચડાવી લોચન રકત, સત લણી મૂકી માહા શક્ત્ય:
મૂળે મૂક્યાં ખેહુ બાણુ, શત કટકા કીધી નિર્વાણુ. ૨૭
સોલ બાણુ પછે પુર હણ્યું, બને શૌલ આકાશે ધણું:
શાલવે મૂંક્યું રાખ્યું બાણુ, બેલો ભૂધર હણિયુપાણ્ય. ૨૮
શારંગ ધનુષ પડ્યું કરે ઘઠું, હાહાકાર સૈન્ય સહુ ચક્કું:
શાલવ ગાળ્યો, ગાઠે હસો, બરકથો ગર્વ માહા મને વસો: ૨૯

૧૪૯ મા પાના ઉપર કરી ૧૯ મીની બીજી પંક્તિના ‘મૂળ’ રાખ્યા તે ૨૦ મી
લીના ‘ઘેહ’ રાખ્ધ મુધીનો જ લાગ લખી બાજી પાનું કોર રાખી, લહીઆચે
૧૫૦ મે પાને ‘રવામી’થી ચાલુ થ્યું છે. ચમકીય. ૨૧ સાંખાદિક. પૂત્ર. સોલ માંહેયા.
હણિયા. ૨૨ રંડમુદ સંધલા. નાખે. ૨૩ ઈદ્રપ્રસ્થે ૨૪ હણિયા. કૌરવો. પ્રથા.
-મુનિની. ૨૫ પાશ. ૨૬ યેડયો. સારથીથે. રાખ્યો. શ્રીમૂળે ૨૮ સોલ. બાલ.
૨૯ ધનૂષ. ગાથ્યા. હસો. વસો. પાના ૧૫૦માનડ પાછલા પૃથ્થમાં -બાળુએ
જ્યા કોરી રાખી લખેલું છે.

- “મૃદા મિત્રને છપી કરી, આતૃભાર્યા જે તે હરી;
 “સલા માહે માચો શિશુપાલ, હવે યાજી હું તાદો કાળ. ૩૦
 “અપરાજિત માની તુઝ આજ, હું પોહોચાહું પુરી યમરાજ.”
 કૃષ્ણ લણે: “શં કે” એવહું, મંદા મરણુ આગ્યું ફંકફં. ૩૧
 “વૃથા વિકત્યને વીર ન હોય, શરાતને દોષ સહુ કોય.”
 ઇશું કહી સૂકી માહા ગદા, શાલવ રુધિર વચ્ચે મુખતદા. ૩૨
 અંતર્ધાન હવે અતિ દુષ્ટ, દ્રુત એક ગ્રેસો પાપિષ્ઠ;
 તેણે યદુપતિ કસો જીહાર: “સણો પીનતી સર્વાધાર!” ૩૩

પૂર્વછાયા

- રડતો કયમે રહે નહી: “હું મોકલિયો માત,
 “પશુની પચ્ચે બાંધી ગયો, શાલવ રિપુ તમ તાત.” ૩૪

ચોથું

- વિપ્રિય વાક્ય જ અવણે સૂણી, રનેહે આવી કરણા ધણી:
 પ્રકૃતિ માનુષી પ્રભુ આશ્રયા, પ્રાકૃત પચ્ચે પ્રવચન કર્યા: ૩૫
 “કયમ સંકર્ષણુ જિત્યા ત્યય, અજે સુરાસુર પત્રગ માય ?
 “શાલવ અતપ પિતામુજ ગ્રહે, વિધિજલવાન સહુ જન કહે.” ૩૬
 ઇશાં વચન જાંહોં કર્યાં ગોપાલ, શાલવ ત્યાંહોં આવ્યો તત્કાલ;
 કશપાશ સાલા વસુદેવ, કૃષ્ણ પ્રભે જિયરિયો એવ: ૩૭
 “હમણાં હણું તાહારો તાત, જે અર્થે જીવ્યો સહબ્રાત.”
 માહામાયાવી મરતક હેદ, વલિ પુર માહે પેડો વિછેદ. ૩૮
 મુહૂર્ત માત્રે ટલ્યું તે સહુ, માયા જમનિર્મિત જે બહુ,
 યદુપત્ય જોયું જાને કરી: “એ માયા અહુત આસુરી.” ૩૯

પૂર્વછાયો

રાજ્ય પ્રત્યે શુક કહે: “કેવન ઋષિમત એહ,

“કયમ મોહે જ્ઞાનૈકધન, સદા અખંડિત જેહ?”

૪૦

ચોપૈ

શ્રીકૃષ્ણે મૂકી બહુ બાણ, શતધા શૌભ કર્યું નિર્વાણ,

પાણી માંહે પડું પુર તદા, ચાલવ સજ થયો કરે ગદા.

૪૧

મૂક્યું ચક્ર ચડી અતિ રીસ, હેલા સકુંડલ હરિવં શિશ:

દંતવક્ર જ્ઞાના શિશુપાળ, કરે આયુધ આખ્યો તત્કાળ.

૪૨

વેર વાલવા બાંધવ તર્જૂ, યદુપનિશ્ચં યુધ ક્રીડું ધણું;

પછે મૂક્યો ગદાપ્રહાર, હરિને લાગો નહિ લગાચ.

૪૩

ગોવિંદે મૂકી માહા ગદા, પરલોકે જમાડો તદા,

અંગ થકી જે જોત્ય નીકળી, જૈ માધવમુખ માંહે ભળી.

૪૪

તેહંતો ભ્રાતા વિદૂરથ જેહ, આયુધ લીધે આખ્યો તેહ;

કૃષ્ણે શિશ સુદર્શને હસ્યું, ઇમ અરિદલનું આણૂ સર્ન.

૪૫

પુષ્પવૃષ્ટિ મુર સકુકો કરે, જન સંધતા “જયજય” ઉચ્ચરે;

નટ નાચે, ગુણ ગાંધર્વ ગાય, પુરુષોત્તમ આવ્યા પુર માંચ.

૪૬

મુદ્ધોદયમ કુરુપાંડવ તણો, કલહ કુટુંબે વાખ્યો ધણો;

સંકર્ષણે તે વાર્તા સણી, તીર્થયાત્રા ગ્યા તે લણી:

૪૭

માહાનુભાવ મનિ કસ્યો વિચાર: “હરિ હરશે જૂતજનો ભાર.”

મધ્યસ્થ માટે રહ્યા નહીં ત્યહાં, સ્વજન દુઃખ ન૦૧ જાયે સર્વા.

૪૮

૪૦ શ્રી શુક. ઋષી. અખંડિત. ૪૧ શૌભ. કર્યો. ૪૨ સકુંડલ. હરિયું. ૪૩ પણું હરીને. ૪૪ તે પરલોકે. ૪૫ શીસ. ૪૬ જોમ. પુષ્પવૃષ્ટી. સંધવા. પૂર માંચ. ૪૭ કુંબે સંકર્ષ. તે. ૪૮ મને. હરશે. મધ્યસ્થ.

દુર્યોધન દાધો મન માલિ, જોતાં યાગ યુધિષ્ઠિર રાય,
 પાપ તથી મતિ આવી યદા, દુષ્ટ ચતુષ્ટણ તેજા તદા. ૪૯
 શકુની, દુઃશાસન બહુ બૂઝ, કણ્ઠે સુયોધન માંહું દૂડ.
 રાજ્ય તેડી રમિયા છૂત, કપટે જિતી સકલ વિબૂત. ૫૦
 પાંચે પાંડવ કીધા દાસ, પછે દ્રૌપદી તેડી પાસઃ
 સભા માંહે દુઃશાસન દુષ્ટ, કાઠ્યાં વસ્ત્ર કઠન પાપિષ્ઠ. ૫૧
 પાંચાલી સમસ્તા શ્રીકૃષ્ણ, વસ્ત્ર રૂપે તે આલ્યા વિષ્ણુ;
 અઠ્યોત્તરસો અંબર થયાં, તે પાપી પરલવતા રહ્યા. ૫૨
 બાર વરસ પરિચો વનવાસ, હાસ્યું પાંડવે, હધ્યાં દાસઃ
 વરસ બાર વન માંહે વસ્યા, કોણ પ્રકારે ઇથી પસ્ય કસ્યા. ૫૩
 તોહે ધર્મ ન ઓળ્યો ધીર, વિષ્ણુભક્ત તે પાંચે વીરઃ
 શ્રીનાયક ત્યાંહા કરે સાહાય, વિદ્ય તણે શિર પાડ્યો પાપ. ૫૪
 વરસ તેરમે ગ્યા વૈરાટ, પ્રહમત્રતિ રયા તિલુ માટઃ
 જામે કઈયા કીચક હપયા, પ્રકટ પ્રાક્રમ કીધાં ધણાં. ૫૫
 કૌરવ દક્ષિણ ગૌમહ કરી, કુરંગ જન્મ જિત્યો દેશરી.
 વરસ ચૌદમે વેરે વઢ્યા, ખીજે આઝ્યા ખાંડાં કઢ્યાં. ૫૬
 કૌરવદલ ક્ષોદિણી અગિયાર, બીજમ દ્રોણ ચરખા મુઝાર;
 પાંડવ ક્ષોણી સંક્ષા સાત, પરમ વીર તે પાંચે બ્રાત. ૫૭
 જમલાયા આઝ્યા જગદીશ, કાલ રૂપે અતિ કીધી રીશઃ
 માહોમહિ કસ્યો સંધાર, આવટ થ્યો ક્ષોણી અઢાર. ૫૮
 પાંડવ પાંચ રયા તે માંય, જેઢેને યદુપતિ કરે સાહાય,
 જે અર્ચે લીધો અવતાર, બૂધરે ભૂ જિતાચો બાર. ૫૯

૪૯ યુધિષ્ઠર. ચતુષ્ટણ. ૫૦ કસ્યાસન. બું. રમયા. દૂત. છવી. ૫૧ દ્રુપદી.
 દાસ. પાપીષ્ઠ. ૫૨ પંચાલી. વિષ્ણુ. ૫૩ વરયો. હાપેસ. ૫૪ વિષ્ણુ. ભક્ત.
 ૫૫ તેણે. પ્રમટ. ૫૬ યમ. છત્યા. પોજે. પાંડવાં. ૫૭ અગ્યાર. સાત.

- રામ પછે આબ્યા પરભાસ, દેવ, પિતૃ, ઋષિ પૂરી આશ;
સિદ્ધક્ષેત્ર, પ્રાચી સરસ્વતી, પરવરિયા આબ્યા દ્વિજ યતિ. ૬૦
- નાહોનાં વડાં જે તીરથ માત્ર, પદરપશું કીધા સહુ યાત્ર;
યમુના, ગંગા યદુપતિ ના'વ, મહીધર આબ્યા નૈમિષ માંધ. ૬૧
- દીર્ઘ સત્ર કરે ઋષિ જિહાં, કયા કૃષ્ણની હોએ તિહાં,
હિષ્યા ઋષિ દેખી બલદેવ, ત્રેમું પૂજા કીધી એવં. ૬૨
- અર્ધપાછ ને આસન, માન, બકિતભાવે તોખ્યા ભગવાન.
ખેઠોયો ઉઠ્યો ન વિવેક, રામહરપણુ આબ્યો અવિવેક. ૬૩
- ચબ્યો કોપ સંકર્ષણુ ધણો, હાથે ઝાલતાં કુશરૂં હણ્યો;
સંધસે હોયા હાહાકાર, બ્રાહ્મણુ કીધું અસુખ અપાર: ૬૪
- "બ્રહ્માસને એ થાપ્યો અહો, રામ! કયો અતિ અન્યા તહોં,
"રૂપિતિ, પુરાણુ ભણિઉં ઇતિહાસ, શિષ્ય વિશેષે વેદબ્યાસ." ૬૫
- "યદ્યપિ પ્રતિભોમજ, દ્વિજ નહી, બ્રહ્મહત્યા એ સરખી, સહી.
"પ્રાયશ્ચિત આચરજે આજ, કરુણા લોકહિતારથ કાજ. ૬૬
- "સરજે, પાસે ને સંહરે, અવસરે, સુખ્ય અનેરી કરે,
"લાગે નહી તુજ લવલેસ, ધર્મમેત્ર રાખો દેવેશ!" ૬૭
- રામ કહે: "હું એ આચરું, મુનિવર! કહું તમારું કરું:
"કાહોં તો છવાઈ એહને, દીર્ઘ આયુ હોએ એહને." ૬૮
- ઋષિ કહે: "શસ્ત્ર મુંઝવું તમે, પછે પ્રાર્થના કીધી અહો,
"એકવાક્યતા સાએ આજ, કાજ તે જ હોએ માહારાજ!" ૬૯
- પુત્રપિતામાં અંતર નહી, સૂત સાપ્યો શ્રી રામે સહી,
સરખી વિદ્યા આયુ પ્રમાણુ, પુનરપિ વાંચે તેહ પુરાણુ. ૭૦

૬૦ આસ. પરવરયા. ૬૨ સત્ર. છર્હા. તીર્હાં. શ્રી. રેસી. ૬૩ વવેક. ૬૪ સંધસે. ૬૫ પૂરાણુ ભણ્યું. વિવિધે. ૬૬ સરખી. સહસ્ર. પ્રાયશ્ચિત. આચરયો. ૬૭ સંહારે. કરી (કરે ને જાહે). તમને. દિવેશ. ૬૮ મુંઝીવર. કહું. ૬૯ સ્પી. પ્રયંજ્યું. ૭૦ પુત્ર. સારખી. મુંઝીવર. સંકર્ષ. તીર્હાં. સ્પીશાજ.

“વાત કહો'કાંઈ મુનિવર । તલે, સંકર્ષણ કહે: સારુ અલે.”
 વલતા તિહાં બોલ્યા ઋષિરાજ: “સ્વામી ! એક અભારે કાળ. ૭૧
 “ઇન્દ્રવલનો સુત મિન્દ્રવલ દુષ્ટ, પર્વણી તે આવે પાપિષ્ઠ;
 “રુધિર, પૂય આમિયની વૃષ્ટય, કરી હોઓ તતકાળ અદૃષ્ટ. ૭૨
 “હલધર ! હેલાંએ તેહ હણો, માહા મનોરથ એ અમ તણો;
 “બાર વરસ પ્રાયશ્ચિત્ત આચરુ, ભરતખંડનાં તીરથ કરુ.” ૭૩

પર્વણી આવ્યો, ઉઝો વાય, રુધિર વૃષ્ટિ યે આશ્રમ માંય;
 આમિય પૂય તણી યે ગધ, આવ્યો મિન્દ્રવલ આયુધસંધ્ય. ૭૪
 હલમુસલ સ્મરિયાં શ્રી રામ, આકર્ષાં આપયો તે ઠામ;
 મુશલ માર્યું માયા માણ, ગયા પ્રાણ પડિયો મહાકાય. ૭૫
 મુનિવર પૂજ્યા બલ શ્રીમાન, આપી કમલમાલ અમલાન;
 ઉધરાભ્યાં અંબર, આભરણુ, આલ્યા તીરથ પાવન ચરણ. ૭૬
 સખલા દ્રહ દોય દશ માસ, પુનરપિ વળી આવ્યા પ્રભાસ;
 વિપ્રવચન સાંભલિયું એમ: કૌરવ પાંડવ જુઝા જેમ. ૭૭
 ભીમ સુયોધન જાણી મુખ, કુરુક્ષેત્રે વારવા વિરુદ્ધ;
 આવ્યા સંકર્ષણ તેણી વાર, મુધિદરાદિક કચ્ચો જૂદાર. ૭૮
 ગદામુધ માહોમાહિ કરે, રીશ આગલી ઉરવરે ધરે;
 એકને શિક્ષા, એક બલ ધણું, વાચ્યું વીર ન કરે આપણું. ૭૯
 વૈરે રહે નહી વઢતા ચકા, રામદેવ આવ્યા દ્વારકા;
 યાદવ તે સાહામા આ સહુ, પુનરપિ ઉત્સવ વાધ્યો બહુ. ૮૦
 વલી નૈમિષ આવ્યા શ્રીરામ, દંપતિ યાગ કરેવા કામ;
 ઋષિસખલા તિહાં ઋત્વિજ વચ્ચા, યાગ તિહાં ધણુ યદુપત્ય કર્યા. ૮૧

— ૭૨ સુત. પાપીષ્ઠ. આમિયની. ૭૩ હણો (“હણ્યો”ને બદલે) ભૂતકાળના
 રૂપની પ્રાંતિ, વિરોધ માટે જુઓ રીકા. વસ. (“વરસ”ને બદલે ભૂલભા) પ્રાય-
 શ્રીત. ભરતખંડનો. ૭૪ વૃષ્ટી. ૭૫ સ્મરયાં. મુસલ. પડયો. ૭૬ મુનીવરે. આભિર્ણુ.
 ચર્ણ ૭૭ સંઘવા. ૮૦. પુનરપી. સાંભલીયું. ૭૮ શિક્ષ્યા કરો કરે’ ને બદલે ૮૧
 નૈમિષે. રૂપી. તીહાં. ચક્રપતે.

પઉં અવલૂચ કીધું સ્નાન, તે ઉપરો આઠ્યા બહુ ધન;
સપત્નીક આઠ્યા તિહાં થકા, દિન કેટલે પોહોતા દ્વારકા. ૮૨

પૂર્વછાયા

વિગ્ર એક વિઠલ તણો, સખા સુદામા નામ,
સીદ્ધમાન કુટુંબશું વાસે વને પુર ગ્રામ. ૮૩

ચોપૈ

યથાભાજ સંતોષી તેહ, હૃદય સખલાં હમિયાં દેહ:
વેદપારમ અને વિરકત, શ્રમદમસાધન શ્રી હરિભક્ત. ૮૪

પતિવ્રતા ■ તેહની નાર, મલીન વસ્ત્ર, કુલ્દામ અપાર:
ધરે દળિદ્ર ધણું ચલ ચંત, એક વાર વીનવિયો કેન્ત. ૮૫

હવે કહે જોડીને હાથ: "તુઝ સ્વામી શ્રીપતિ, સુવચ નાય !
"વળી વિશેષે દેવશ્વપુત્ર, શરણાગત તે સદાશરણ. ૮૬

"કરે રાજ્ય દ્વારકા મઝાર, સોલ સહસ્ર શ્રી સરખી નાચ:
"સાક્ષલક્ષ સુત સુભટ સુધીર, હપન કોટિ કુલ પાદવ વીર. ૮૭

"નવ નિધિ, અષ્ટા દશ સિન્ધ, મેહેજે પૂરે સકલ સમૃધ્ય:
"સુરતરુચર, સુરખી ધરે બહુ, દેવ અમુરનર સેવે સહુ. ૮૮

"ચરણુકમલ જે જન અનુસરે, સેહેજે આપ સરીખા કરે:
"તેહને જે જાઓ તિહાં જઈ, નિચે તો ના કે'શે નહી. ૮૯

"દેશે દ્રવ્ય હરો, ભલ ભદ્ર, હેલાં હરિ હરશે હાસિદ્ર."

વિગ્રે ગ્રિયા પ્રારથિયા થકા, મન કીધું જાવા દ્વારકા; ૯૦

"પરમ લાભ તાં પેહેલું એહ, શ્રી નાયક દેખું સ્વદેહ:

"ધર મહિ કાંઈ થોડું ધણું, જૂધર કાજ અછે ભેટજું?" ૯૧

૮૨ ઉપરો એહ. વીહાં. ૮૩ વિઠલ. સીદ્ધમાનશું કુટુંબશું. વાસો. પુરગ્રામ. ૮૪
હૃદીય. સમદમ. ૮૫ ચિત્ત(ચંત)ને બદલે. પતિવ્રતા. ચિત. વીનવીધો. ૮૬ શાસ્ત્રપુત્ર.
શરણાગત. સદાશરણ. ૮૭ સરખી. સુખ. સુધીર. ૮૮ હરો. ૯૦ હસો. હાસો. ૯૧ બુધર.

ધસ્ય ધસ્યથી જનમ્યા જેતલા, મુદિ તપ્ય પૃથુક તંદુલાઃ
આપ્યા વસે વીટી કરી, ચાપ્યો; ખગ ચિતવતો દરિઃ ૯૨
પૂર્વછાયો

“શું દર્શન શ્રી કૃષ્ણનું, મું કિમ હોયે કુચેલ ?
“જલધર ગુફે ગંગજલ મહિ વાલિઆ મેલ. ૯૩
“દુઃખી હસદી હું કિહાં ? કિહાં એ પુરુષ પુરાણ ?
“અખિલ જંતુનો આતમા, મનસાખી, માહા જાણુ. ૯૪
“કોટિ ગમે તિહાં કાઢીઆ, મંદિર સદસ મેલ,
“બ્રહ્માદિક તિહાં વારીએ, કિમ પામું તે પોલ ? ૯૫
“મુર બ્રહ્મણ્ય સદુ કહે, દીનાનાથ દયાલ,
“શીખામણુ દીધી હશે, નહી રાખે રખવાલ. ૯૬
“કયમ જાણીશ કેશવ કિહાં હમણું મંદિર માંવ ?
“જે ધર્મે હું જાણશ સદી, મલશે મન ઉત્સાહ.” ૯૭

ઓપ

એમ ચિતવતો આપ્યો દ્વાર, રખવાએ મૂક્યો મઝાર;
કીધો મંદિર મહિં પ્રવેશ, તિહાં એકા દીકા દેવેશ. ૯૮

પર્યંકે પાખત્ય સદુ પ્રિયા, સોલ સદસ જે સરખી સ્ત્રિયા,
માહા મનોહર, મેધસ્થામ, મુંદર કોટિ શરીખા કામ. ૯૯
આરે બાહુ શંખ, પંકજ, ગદા, સહિત સુદર્શન સોહે તદા,
દીપ્તુલ મણિ કંઠે શ્રી રંગ, સર્વાંશરણુ વિજૂપિત અંગ. ૧૦૦
પીત વસ્ત્ર કીધાં પરિધાન, કામલ વિદ્યુત તેજ સમાન.
દૂર યકો જવ દીકો વિપ્ર, શ્રીહરિ સાદોમા ચાલ્યા ક્ષિપ્ર. ૧૦૧

૯૨ જેતલા. મુદી. પ્રયઃ. ચીતવતો. ૯૩ ‘સુંદર્શન કૃષ્ણનું’ (માપ આપું
યાપ છે.) ૯૪ કાલદ્રી. કીધાં. પુરાણ. અખિલ. ૯૫ અને સદસ. ૯૬ બ્રહ્મણ્ય.
હસે. રખવાલ. ૯૭-મલશે. ૯૮ ચીતવતો. મૂક્યો. કિવેસ. ૧૦૦

- આવીને અતિ પ્રેમે મળ્યા, ટાલ્યક વલી, શોક સહુ ટળ્યા,
જન્મ સદામા નરહરિનેહ, તેથી કાટિ ગણો હરિ તેહ. ૧૦૨
- નયનાનેહ વહે જલ તત્ર, મધુસૂદન મુનિવર માહા મિત્ર,
બહિ ધરી બેસાસ્યો ઢોલ, ઉપચ પૂછ્યા અમૃત બોલ. ૧૦૩
- અરણ્યકમલ; અવનેજન કર્યું, ધરણીધરે તે મસ્તકે ધર્યું,
બાવન ચંદને ચર્ચા અંગ, ધૂપ દીપ, તાબોલ સુઅંગ. ૧૦૪
- સ્વાગત કીધા સર્વાધાર, વાય વ્યંજન સૌખ્યાદિક સાર:
“લહે પધાસ્યા મુનિવર! તલો, આજ કૃતારથ કીધા અભો.” ૧૦૫
- સંભારી ગુરુકુલની કથા, શિષ્ય થકા જે રમતા યયા:
“શરપણાર્ય આપણુ એક વાર, મુનિ મોકલ્યા વન મઝાર. ૧૦૬
- “મેધ ધણી, ખૂંચે પત્ર મહી, નિશા થઇ, દિશ દીમે નહી,
“રાન માંહે રણા ત્યાંહાં રાત, પછે શુર આવ્યા પરભાત. ૧૦૭
- “દયા ધણી આણી ઋષિરાય, પ્રેમે લઇ આવ્યા પુર માંહે,
“તેથી આપણુ ઉપચ રનેહ, અધિકા ધરતા અનુદિન તેહ. ૧૦૮
- “કહો ભાઈ! લલ કુલની નાર, પરપયા અથવા અછે કુઆર;
“ભોમધયે અભને ભેટલું, કાંઈ આપ્યું છે થોડું ધનું.” ૧૦૯
- સમૃધિ દેખી સર્વાધાર, મુનિવરને મને લાજ અપાર;
સહુ આપણુ પેઠાંકી રણા, અદ્ય જાણી કાંઈ નબ્બ કણા. ૧૧૦

પૂર્વછાંચો

આદિલ આગચે આરતી, લેહેરીહરને લણ;
કરે કથીરહ કનકગિરિ, લણપણે ભેટણુ કૂણ ? ૧૧૧

નોંત. સર્વાધાર. ૧૦૩ મધુસૂદન. મુનીવર. ૧૦૪ અવનેજન. સુઅંગ.
૧૦૫ રાર. મુનીવર ૧૦૬ શરપણાર્ય. મુનીશ. મોકલ્યા. ૧૦૭ પૂચે. નીશા.
દીશે. આવયા. ૧૦૮ ઋષીરાય. ઉપચે. ૧૦૯ અભ. ૧૧૦ મુનીવરને.
૧૧૧ કનકગીરી ઢોલ

ચોપૈ

કૃષ્ણ કહે: “કાં લાગે તને ? રતેહે સંતોષાસું અહો;
 “અતિ પ્રીતે અણુ આપું જેહ, અદ્રિ યદું મૂલ અધિકું તેહ. ૧૧૨
 “અલકત બો આપે અતિ ધણું, કાંઈ અણું નહી તેહજ તણું,
 “મન માંહે મ કરે વિચાર સું લાબ્યા છે કહે તે સાર ? ૧૧૩

શ્લોક

“કિમુપાયનમાતીતં, પ્રહાન્ મે ભવતા ગૃહાત્ ।
 ભવમપ્યાહૃતં મત્તૈઃ પ્રેમ્ણા ભૂયેવ મે ભવેત્ ॥ ૧૧૪ ॥
 ભૂયંપ્યમક્રોપહૃતં ન મે તોપાય કલ્પતે । ૧૧૫ ॥
 પત્રં પુષ્પં ફલં તોયં યો મે મત્તયા પ્રયચ્છતિ ॥
 તદહં મત્તયુપહૃતમશ્નામિ પ્રયતાત્મનઃ ॥ ૧૧૬ ॥

ચોપૈ

હરિ જાણે હૃદયાની વાત: “નિથે નિરપદ માહારો ખાત,
 “શ્રીપ્રેસ્થો આપ્યો શ્રીકામ, તો હું પૂરું એહંતી હામ.” ૧૧૭
 ધણું વિચારી માગે નાથ, વિદ્રે પ્રીડાએ ઢાંકશે હાથ;
 પ્રયુક તંદુલા હુતા જેહ, પરાણે તાણી લીધા તેહ. ૧૧૮
 મૂકી મુદ્રિ વદન મઝાર, ત્રિભુવન તમ હવ્ તેણી વાર;
 ભૂધર ખીજી ભરતા જશે, કર સાંધો કમલાદે તશે. ૧૧૯

શ્લોક

પતાવતાલં વિશ્વાત્મન્ સર્વસંપત્સમૃદ્ધયે ।
 અસ્મિન્લોકેઽથવામુષ્મિન્પુસસ્ત્વત્તોપકારણમ્ ॥ ૧૨૦ ॥

પૂર્વછાંચો

આજણુ રાત્ર વરો તિહાં, લાલ પચ્ચ ભોજન પાન:
 સુખસચ્ચા ચોઠાડિયો, માધવ દીપું ખાન. ૧૨૧

૧૧૨ સંતોષાસું. અદ્રી. યદું. ૧૧૭ હરી. નાંણું. ૧૧૮ વિદ્રે. પ્રયુક. હુતા. પ્રણિ. ૧૧૯ મુદ્રી. ત્રિભુવન. તમ. ભરશે યરી. વસે. ૧૨૧ વરો. પચ્ચ

ચોપૈ

- વાહોણે વાડવ ઉઠી કરી, પ્રેમ સહિત પ્રણમ્યા પગ હરિ,
માગી આજ્ઞા મધુપુર તણી, બ્રુમુર આત્મો મંદિર બણી. ૧૨૨
- ધરણીધરે ધન આપ્યું નહી, વિપ્રે પણ વાર્તા નવ્ય કહી,
પ્રીડિત થકો વિચારે અણું: “ધર્યે ધરણીને કેહેશું કિસું?” ૧૨૩
- ચિંત્યાતુર થો આત્મો વાટ, અંગે નવ્ય આપયો ઉચાટ.
“અહો ભાગ્ય તાં મોહોદં એહ, નારાયણશું કીધો નેહ !” ૧૨૪
- “કિહાં દુઃખીદસિદ્રી ? અંગ, કિહાં કમલાપતિ શ્રી શ્રીરંગ ?
“માહા મલી સમ મુઝને મળ્યા, લેશદોષ બહુ ભવના દટ્યા. ૧૨૫
- “શ્રિયા ભુષ્ટ જે સુંદર સેજ, હાથે કરી સુખાસ્યો હેજ,
“વાય બ્યંજન વૈદર્ભી ધરે, પરિચર્ષા પુરુષોત્તમ કરે. ૧૨૬
- “પગ પખાલ્યા, આખ્યાં પાન, સંવાહન મર્દન શ્રીમાન:
“ભોજન, ઉપલેપન બહુ ભક્ત, સ્વહાથે કીધું સહુ મુક્ત. ૧૨૭
- “દેવ તણી પરચ પૂજ્યો દેવ, સુર તેત્રીસ કરાઝ્યા મેવ;
“મુઝને કરુણા કીધી ધણી, ત્રિકમે ધન નાપ્યું તે બણી. ૧૨૮
- “અધની ધન પામ્યો જેટલે, અનેક મદ આવ્યો તેટલે;
“માધવે જાણ્યું માર્ગાચરણ, સ્મરણ ચલે ધને અંત કરણ.” ૧૨૯
- એમ ચિંતવતો આવ્યો તિહાં, નિજ મંદિર હરિ નિમ્યાં નિહાં;
સુંદર સૂર્યકોટિપ્રકાશ, ખૂંપ સદા દરિ ધશા અવાસ. ૧૩૦
- કણ્ય કોટિ કોટીસાં ધણ્યાં, માહે અમૂલક માણિક જળ્યાં;
રત્નરથલ મણિજડિત કપાટ, મનોહર મંડપ વિચવિચ વાટ. ૧૩૧
- કર્ણુવારિઆં ઠાકુર ઠાર, વળી અનોપમ વાંકિ દુઆર,
બારે બહુ રહે રખવાલ, ચતુર ચાલવે સધળી ચાલ. ૧૩૨

સધ્યાએ. પોહાડયા. માધવે. ૧૨૨ વ્યહાણે. સહીત. ૧૨૩ મીડીત. કીધું. ૧૨૫
દાવદ્રી. ૧૨૬ કલાપતિ. માહામલીસમ મુઝને મળ્યાં. ૧૨૬ સેજ. પુરુષોત્તમ.
૧૨૮ શેવ. ત્રીકમે. ૧૩૦ ચીતવતો. સૂદર. ૧૩૧ જડીત. વિચે વિચે. ૧૩૨ સંપત્તી.

હરિમંદિર પાખત્ય પડસાલ, વિપ્ર ભોજ્ય તિહા કરે વિશાલ;
 યદુકર્મ બહુ યાજનકર્મ, ધર્યથી સહુ ચલાવે ધર્મ. ૧૩૩
 સકલ સમૃદ્ધ ભર્યા ભંડાર, ગણતાં પુરવ ન પામે પાર;
 ઉપવન, વાડી ને ઉદ્યાન, સુરતરુચર તિહાં શેભામાન. ૧૩૪
 અનેક પુરુષ તિહાં ઉભા બાર, રંભા સમ મુંદરી મઝાર;
 ધર્મ બુવન દેખી મનિચક્રોઃ “અદ્ભુત, દુઃખાખ્યો કિહાં થકા? ૧૩૫
 “ઉદ્ભુવન અથવા કૈલાસ, અથવા બ્રહ્મસદનનો વાસ;
 “અથ સોહોણું, અથ સાચું એહ.” સુદામા પાખ્યો સંદેહ. ૧૩૬

વાડવ ઇમ ભ્યાં કરે વિચાર, મહિં યદી આવી નિજ નાર;
 સખી સહસ્ર સાથે પરવરી, લક્ષ્મીની પરચ લીલા ધરી. ૧૩૭
 નયણે તિથુ નિરખે નિજ નાથ, સ્તુલ્ય કરીને જોજ્યા હાથ:
 “તમને તુઠા ત્રિભુવનધણી, સકલ સમૃદ્ધ આપીતે ભણી.” ૧૩૮
 હરિચાક્ષી સાહી પતિહાથ, મંદિર મહિં પધરાખ્યો નાથ;
 પંચ શબ્દ વાજે નિર્ધોષ, કરે વાડવ બ્રહ્મધોષ. ૧૩૯

વાસુદેવની પૂજા સહિત, ભોગ ભોગવે ભાવરહિત;
 નાશવંત જાણી નખ્ય ગ્રહે, હિદાસીનયો અલગો રહે. ૧૪૦
 યાગ કરી, જગદીશ્વર યજ્ઞો, ભક્તિભાવે અતિ પ્રેમે ભજ્યો;
 કેતલે કાલે હર્ષુ તે મરણુ, પાખ્યો પડે ચતુર્ભુજચરણુ. ૧૪૧

રામયાત્રા, ભારતકથા, શાલવ, શ્રીદામાની તથા,
 બેહેતાલીસસો આઠત્રીસે, કેશવદાસ કથા અનુક્રમે. ૧૪૨

૭૮૧ શ્રી માહાભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે શ્રીકૃષ્ણકીડાયાં ‘શાલવવધ, ભારત-
 કથા, રામયાત્રા અને સુદામાકથા’ એ નામનો અષ્ટત્રિંશત્તમઃ સર્ગ સમાપ્તઃ

૧૩૩ ભોજ્ય. ધર્યેથી. ૧૩૪ પુરુષ. સોભામાંન. ૧૩૫ પુરુષ. દેરી. મને. ૧૩૬
 સુદામા. ૧૩૭ પરવરી. પરચે ૧૩૮ તેણે. ત્રિભુવન. સુક્તિ(‘સ્તુલ્ય’ને બદલે). ૧૪૦
 સહીત. ૧૪૧ હરિ. યમદીશ્વર. મણે. ચણે. બેહેતાસરો. આઠત્રીસમે કેશવદાસ.

સર્ગ ૩૯ મો

દેવકીના મૃત પુત્રોની પ્રાપ્તિ, સુભદ્રાહરણ, બહુલાન્ધ અને શ્રુતદેવનું
આતિથ્ય અને ત્રિદેવમાં હરિની શ્રેષ્ઠતા

ચોપૈ

- એક વાર દ્વારકા મઝાસ, વાસે વસતા રામચરાસ,
રવિપરાગ આવ્યુ માહા પર્વ, યાત્રાને જન આપ્યા સર્વ. ૧
- આનકદુદુંભી ને ઉચ્ચસેન, સપરિવાર હરિ સધવુ સેન,
કલત્ર, પુત્ર, બહુ મિત્ર સમેત કમલાપતિ આવ્યા કુરુક્ષેત્ર. ૨
- રામે માહા હ્રદ કીધા સ્નાન, આજ્ઞાણે બહુ કીધા દાન,
સર્ગાં સમંધી નાના નાત મલિયા જન ને આવ્યા યાત્ર. ૩
- પાડવે પ્રણમ્યા પરમાનંદ, આલિંગન પામ્યા આનંદ;
કુતી, કૃષ્ણ અને વસુદેવ, માતા દેવકી મલિયા એવ. ૪
- મોક્ષ સહસ્ર સાધ્યે રુક્મિણી, કૃષ્ણે પૂજા કીધી ધણી,
વિવાહ તણી વાર્તા સૈં કરી, જમ જમ જેહને પરણ્યા હરિ. ૫
- નંદ, યશોદા, ગોપી, ગોપ, યદુપતિ મલિયા ૨૩ જોપ,
ધણા કાલના વિરહે વચ્ચા, શોક સકલ હરિદર્શનિ હચ્ચા. ૬
- જ્ઞાનકથા ગોપીને કહી, વચનામૃતે અતિ નિવૃત્ત થઈ,
વાસુદેવ ભાઈાં કીધા યાત્ર, યજ્ઞના જગદ્ગુરુ સકલ વિભાગ. ૭
- પુત્રરપિ દ્વારાવતી આપિયા, સજન સહિત ભગ્ના ભાવિયા,
ઋષિને મુખે હરિમહિમા શ્રુવયો, માતપિતામનિ આગ્યો ધણો. ૮
- પરમેશ્વર જાણ્યા મિહુ પુત્ર, કર જોડી સ્તુત્ય કીધી તત્ર.
“આદીપનિસુત આપ્યા યજી, શ્રુણો કૃષ્ણ !” કહે દેવકી. ૯

૨ ઉચ્ચસેન. સધવુ સેન. પુત્ર. ‘બહુ’ (બહુને બહલે) કુરુક્ષેત્ર ૩ ‘બહુ’ (‘બહુ’ને બહલે) સમંધી ૪ યમ યમ થેહનો. ૫ યશોદા. મલયા. દાનને. ૭ નિવૃત્ત. વાસુદેવ, ૮ યાવયા. ભાવયા. ૯ પુત્ર સાદીપનિસુત

“કુંભે છ બાળક મુજ હણ્યા, તમ પેહલું મેં જે જે જણ્યા,
“એક વાર તે દેખું કયમે ? ત્રિહો લોકિયાં આણું તલે.” ૧૦

રામમૃણ્યુ ચાલ્યા તત્કાલ, પાણીવલે પોહોતા પાતાલ,
જે ઉભા બિહુ બલિને બાર, પ્રતિહાર પાઠ્યો મુઝાર. ૧૧

શ્રી હરિ સાહોભો આગ્યો રાય, પ્રણુમીને પધરાવ્યા માંલ,
અર્ધપાદ આસન વિસ્તરી, પાગ પખાલી પૂજા કરી. ૧૨

અવનેજન શિર લીધું આપ, ઇંદ્રસેન હાંચો હતપાપ;
દાસભાવે સમર્પ્યું સર્વ, આગે મનથી ગ્યો સહુ ગર્વઃ ૧૩

“ભલે પધાર્યાં ત્રિભુવનરાય ! સ્વામી ! કાંઈક કહીએ કાળ ?”
વલતા હસી વઘા ભગવાનઃ “સાંભલ્ય સેવક બલ્ય રાગન ! ૧૪

પૂર્વજાયો

“ધાતા ધી ઉપચ્ય છે એક વાર કુદૃષ્ટ્ય,
“મરિચિના છ સુત હસા, ચાપ્યા કરતા દૃષ્ટ્ય. ૧૫

ચોપૈ

“સ્મર, ઉદ્ગીય, ધૃણી, પરિવંગ, કુદ્રલૃત ને પછે પતંગ,
“હિરણ્યકશ્વપના હોઆ પુત્ર, ચેનિ આસુરી આગ્યા તત્ર. ૧૬

“માયાએ આકર્ષ્યાં એહ, ઉદર દેવકી આગ્યા તેહઃ
“કુંભે તે. હણિયા તત્કાલ, વલી પછે આગ્યા પાતાલ. ૧૭

“તે ઇહાં આણી આપો તલે, મૃત્યુલોક લે જાશે અભે;
“પછે સ્વર્ગે જાશે સ્વસ્થાન, ભક્તિ હશે” ઇંદ્રકે’ ભગવાન. ૧૮

તે આણી આપ્યા તિહાં ચક્રા, રામમૃણ્યુ ચાલ્યા દ્વારકા,
દેવકીને લે આપ્યા તેહ, સુત દીઠા, વાધ્યો અતિ રનેહ. ૧૯

૧૦ કરી. દેખું. આણ્યા. ૧૧ ઉભા છે. બેહુ. ૧૨ અર્ધપાદ. પપાલી. ઇંદ્રસેન.
૧૩ સમર્પ્યું. ૧૪ હસી. સેવક. ૧૫ ધાતાને. મરીછના. દૃષ્ટ. ૧૬ મણી. કુદ્ર-
ભોગ્ય. પુત્ર. ૧૭ હણ્યા. ૧૮ તે આણીને. ચર્ચે. જાશે. હસે. કે.

ધરી ઉત્સવ, ધનરાવ્યાં યાન, ભુક્તશેષ પીધો ભગવાન.

વિષ્ણુપ્રસાદિ વરયા સ્વર્ગાક, શ્રીહરિ ટાળ્યા સધલા શોક. ૨૦

એક વાર અર્જુન અવિ માહો, અખિય તિરથ આવ્યો અવગાહો

પ્રભાસે વાડવ વાર્તા કહી, ફાલ્યુને મનિ માની સહી ૨૧

“વસુદેવ-સુતા સુભદ્રા જેહ, દુર્યોધનને દેશે તેહ”

હજી થી તે કન્યા તણી, ચયલ ચાલ્યો યદુપુર જણી ૨૨

થીયો ત્રિદો તતક્ષણ તિહાં, મા’નુભાવ મઠ માહે રહ્યા,

યાત્રાએ જન આવે સહુ જ્ઞાન-સાર્તાં જોલે બહુ ૨૩

કપટે કરે જતિના કર્મ, માધવ વિષ્ણુ કો ન લહે મર્મ

બલદેને આદરણ્ય એહ, ભિક્ષા કરવા તેઓ તેહ ૨૪

બેસારી આસને ભગવાન, ભોજન કરાવિયા અતિ માન,

બેન સુભદ્રા પ્રીશે અજ, જોતા ચતિ ચૂકવિયા મન ૨૫

કરી દટાક્ષ ધમ કહે કૃણુ “સ્વામી! કાઈક પૂજૂ પ્રજા

“વિમદવાતે નારણુ કિશુ?” એટલે અર્જુન આન્યુ દશુ ૨૬

ભિક્ષા કરી ભિચુ તવ ગયા, અતિચિંતાતુર આશ્રમ રહ્યા

એક વાર જન યાત્રા જામ, દામોદર મોહોટો મદિમાય. ૨૭

યાદવ છે સકુટુખી સર્વ, કરે કાર્તિકી અહજીત પર્વ,

અર્જુન રથ આપો દેવેશ, અને વની દીધો ઉપદેશ ૨૮

હેવા જૈને કન્યા હરી, સુનિધા સુપર્ણ તણી પસ્યે કરી,

યાદવોધ મના-યા હાર, ઈદ્રપ્રસ્થ વૈ આ-યા નાસ્થ ૨૯

સકર્ણુ તે વાર્તા શ્રુણી, રીશે ભર્યા નદન રોદિણી,

પુરુષોત્તમ તવ લીધા પાગ “માગૂ માન અલ્લે માહાભાગ!” ૩૦

૨૦ હાલો વિષ્ણુપ્રસાદે મનલોક સધલા શોક ૨૧ પ્રભાસ વાડવે મન્યે
૨૨ સુતા યદુપુર તીહા ૨૪ દુર્ગમ દેવે. ૨૫ કરાવયા ચૂકવ્યા ૨૬ એમ
અર્જુનને (પણ માપ વધી નય છે) ૨૭ ભિક્ષા ચલાતુર આશ્રમે ૨૮
સાદૃશ્ય અહમૂત દિ(વિ)ય ૨૯ ‘સુધા’ ‘સુનિવા’ને બાલે ૩૦ પુરુષોત્તમ

- માત, પિતા, હરિ અનુમત જાણ્ય, રાખી સતોખ્યા નિર્વાણ્ય,
પરિબર્હણુ જે પીઢર તણ પાંડવપુરે મોકલિય ધણુ ૩૧
- ધર્મરાય અતિ ઊસન કર્યા, નિજય મુખદ્રા લે પરવચ્યા,
સજન સદુ પામ્યા આનંદ, ધર્ય ધમ્ય ગાઝે ગુણુ ગોવિંદ ૩૨
- હવે કહૂ હરિમેનક કથા, જેણે થાયે પાપજ નથા
શ્રીનાયક-વદનજ શ્રુતદેવ, વાડવ માહે વિવેકી એવ. ૩૩
- ભૂધરભક્તિ કરિ પૂરણાર્ય સકલ કાળ એમ જાયે સાર્ય,
શાન્ત, અનીહ, અલપટ સદા, મધુસૂદનકીર્તન મનિ મુદા ૩૪
- વિગ્ર વમે તે મિથિયા માણ, અહનિશ ધરણીધરને ધ્યાય,
કરે ઉપકર્મ આહારે માત્ર, યથા દેહતી હોએ યાન ૩૫
- નિમિ તે રાખૂ તણો રાજન, મૈથિલ નામે એક અભિધાન,
ખડુયાશ્વ ખીજા અભિધાન, જેહુએ ભન્ત તણુ ભગવાન ૩૬
- કૃષ્ણે તેહને કરુણા કરી, રથે બેળી પ્રભુ આલ્યા પુરી,
નારદ, શુક સનકાદિક સાથ, સકર્પણુ ઉદ્ધવ, શ્રીનાથ ૩૭
- ‘આગ્યા કૃષ્ણ મુણી’ ધર્મ વાત, રાગ ઝડી હોઆ રણિયાત,
સહિત પ્રેમ સાહા ચાલિયા, અરહણુ સદુ હાયે આનિયા ૩૮
- દક તણી પર્યે કર્યા પ્રણામ “આજ અભારી પોહોતી હામ”
ખિટુએ ભૂધર કેરા ભક્ત, ખિટુ જાણે મેવાની યુત્તવ ૩૯
- નૃપ તેડે નિજ મદિર નાથ, નિગ્ર રણો ત્યાંહા વનગી હાથ,
લક્ષ્મીવર ન થ છોડે લાજ, કરવા ખિટુ કેરા કાજ. ૪૦
- ઉભય રૂપ આપણુપે યથા, મંકર્પણુ ઉદ્ધવ ઋષિ યથા,
એમ સેવકની પૂરી આશ, મદિર આલ્યા ત્રિશ્વાવાસ ૪૧

૩૧ મોકલ્યુ ૩૩ કહુ શ્રુત દેવ એવ ૩૪ કરી પૂર્ણાર્ય સાતા અનિહ
મધસૂદને મને ઉપધાય ૩૬ નિમ ૩૭ પ્રભુ ઉદ્ધવ ૩૮ એમ રૂપી સહીત ચારણ
આવયા. ૩૯ બેટ બેટુ રોવાની શુક્લ. ૪૦ બેટ ૪૧ સકર્પણુ રૂપી રો(વ)ની આસ.

રાગ્ન અતિ રહીઆયે થયો, સાથ સહિત સ્વામી લાવિયો;
 પાગ પખાડ્યા પરમાનંદ, અવનીપતિ પામ્યો આનંદ. ૪૨
 અવનેજન લીધું, શિરે ધણું, પરમ પ્રેમે કુત્ર પાવન કર્યું:
 કલત્રપુત્રને આપ્યું શેષ, મંદિર માંહે કીધો અભિષેક. ૪૩
 અર્ધ, પાદ ને આસન, માન, ભલ પચે દીર્ઘા ભોજનપાન;
 સુખશય્યા(યે) પોડ્યા શ્રીનાથ, કમલા તલામિ હર્યે હાથ. ૪૪
 દાસભાવે સમર્પ્યું સર્વ: “આજ અમારે પાવન પર્વ.
 “દિન કેતલા રહીયે દેવેશ ! નિરમલ કીજે નગરનિવેશ.” ૪૫
 રાગને મુખ કરવા કાજ, રજા દિવસ દશ ત્રિભુવનરાજ.
 અનેક ભોગશું કીધી ભક્ત્ય, જનકરાવ જે ભણે મુકલ. ૪૬

બ્રાહ્મણને ધણે જમવા વાર, અવર નહી જે કીજે આહાર:
 શય્યાસ્થાનકે સુંદર ડાલ, રામકૃષ્ણ કહે તેહ જ લાલ. ૪૭

શ્લોક

અન્ન નાસ્ત્યુદકં નાસ્તિ નાસ્તિ મુદ્રયુગં ગૃહે ।
 ભોજને વ્યંજનં નાસ્તિ તન્નાસ્તિ યથ ભુજ્યતે ॥ ૪૮ ॥

ચોપૈ

હરિ આબ્યા મને હર્ય અપાર, પ્રેમે કરિયો પ્રોણાચાર:
 શિર પાખડ્ય દેરે કાલીજી, પરમ આનંદે પાડે તાલીજી. ૪૯
 અબલા કીધું હિહનું વાસ્ય, મુનિવરે ક્ષાત્મો ચણું મુરાસ્ય:
 સંકર્ષણ ઋષિ સંધવા તણું, ચણોંદકે કીધું અતિ ધણું. ૫૦
 પ્રેમ કરીને પીધું તેહ, નારાયણશું આણી નેહ:
 કોમલ તુલશી પૂજા કરી, લાજ ભોજન પ્રીત્યું હરિ. ૫૧

૪૨ લાવયો. ૪૩ અવનેજન. પુત્રને. ૪૪ અર્ધ. સુખશય્યાએ. તલા (‘કમલા’ને બાણે.) તલાંરો. ૪૫ દીવેશ. નીરમલ. ૪૬ ભક્ત. ૪૯ કર્યે. ૫૦ અબલાએ. મુનિવરે. યકપર્ણ. કપી. સંધવા. તણું. ૫૧ હરી.

સત્ય વર્ત્તે સંતોષ્યા નાથ, રસોષ્ઠ અદારી યે તે યાથઃ
 પ્રેમે આરોગ્યા પુણ્યશ્લોક, તૃપ્ત્ય પમાલ્યા ત્રણે લોક. ૫૨
 ઐમ મેવકની પૂરી આશ, યદુપુરે આલ્યા જગનિવાસઃ
 વેદરત્નિની જે છે વાત, તેદની પશ્ય તો પ્રીછે ધાત. ૫૩

રાગ ઉવાચ—

“અશિવ રૂપ શિવ સેવે જેહ, પ્રાપ્તે ધન જાતુ પામે તેહઃ
 “જે જન લક્ષ્મીપતિને ભજે, નવ્ય પામે, અથ પામ્યું તજે. ૫૪
 “અઘનં વિસ્મય મોહોટો એહ, સ્વામી ! તે ટાલો સંદેહઃ
 “ઉભયા અરણ્ય અનેરી રીત, ભજતા પામે પશ્ય વિપરીત.” ૫૫

શ્રી શુક ઉવાચ—

“ત્રિશુલ શક્તિ સદિત શિવ સદા, ભજે વિકાર ભજે જન તદાઃ
 “આપણુપે વધપિ અવધૂત, સેવક પામે સકલ વિમૂત. ૫૬
 “સાક્ષાત્ત નિર્ગુણ શ્રીકૃષ્ણ, પ્રકૃતિપુરુષથી પર યે વિધ્નુઃ
 “સર્વદર્શી મોહોટો મદિમાય, નિર્ગુણ ભજતાં નિર્ગુણ યાપ. ૫૭
 “ભારત હવા પછી સુત ધર્મ, મધુસૂદનને પૂછો મર્મઃ
 “વક્તાવચન કલાં ભગવાન, શ્લોક આર સાંભણ્ય રાગનન ૫૮

શ્રી ભગવાનુવાચ—

શ્લોક

“યસ્યાહમનુગૃહ્ણામિ હરિષ્યે તદ્દનં જ્ઞનૈઃ ।

તતોઽયનં ત્યજન્ત્યસ્ય સ્વજના ઉઃસદુઃસિતમ્ ॥ ૫૯ ॥

પર રસો(‘રસોષ્ઠ’ને અર્થે.) પુન્યશ્લોક. ૫૩ શેવકની. દેવ(વેદ)સ્તુતિની.
 ૫૪ જેહુ. પામ્યું. ૫૫ અર્ણ. ૫૭ ચલથી. શેવક. સાક્ષાત્ત. નીર્ગુણ. પુરુષથી. વશિ.
 ૫૮ સૂત. મધુસૂદન.

સ યદાવિતથોઘોગો નિર્વિળગરયાદ્ધનેહ્યા ।
 મત્વૈરે કૃતમૈત્રસ્ય કરિષ્ય મદનુમહમ્ ॥ ૬૦ ॥
 તદ્ગુણ પરમ સૂક્ષ્મ ચિન્માત્ર સદનતરુમ્ ।
 અતો મા સુદુષારાપ્ય હિત્વાડન્યાન્મજજતે જન ॥ ૬૧ ॥
 તતસ્ત આગ્રુતોવેભ્યો લલ્લવરાજ્યશ્રિયોદ્ધતા ।
 મત્તા પ્રમત્તા ઘરદાન્નિશ્વરન્ત્યવજ્ઞાનતે ॥ ૬૨ ॥

ચોપં

વની કહે જગિ સાંભલ્ય રાય । આગે ઈશકયા કહેવાય ૧૩
 વરે વૃકાસુર કામૂ કષ્ટ, પાર્વતીકારણે પાપિષ્ઠ
 વૃકાસુર ચાલો એક વાર, નારદ મલિયા માર્ગ મઝાર
 “આશુતોષ સુર । અહને કહેા, હરિહર બ્રહ્મા માર્કે જ રહેા ” ૧૪
 “અરુપદોષગુણે કરિયા ઈશ સતોષી, ચડે અતિ રીશ
 “રાવણ, બાણ હઈ બહુ રાય, પામ્યા સકલ તેજે કાળ ” ૧૫
 કુબુદ્ધિ કે ગયો કેદાર, આત્મક ન તે અગ્નિ મુકાર
 હોમે હર વૃમે નહી યદા, શિરચ્છેદ આરબુ તદા ૧૬
 અતિ દયાલુ તોખ્યા ઈશાન “અરે મૂઠા ત માગ્ય વરદાન ’
 વલતો વર વરિયો અતિ કુષ્ટ જોણે જન સહુ પામે કષ્ટ ૧૭
 “જેજે મરતકે મૂઠા હાય બરમ હોએ તે નિશ નાય ।’
 અતિ દુઃખાણા ’ હા ’ કહી ઈશ ચાને નહી, ચડે અતિ રિશ ૧૮
 પાર્વતી તિહાં દીઠાં પાસ દેખી મીલ્ય ભેરની દાસ
 “વરની પ્રથમ પરીક્ષા કરુ દરને મરતે નુ કર ધર ” ૧૯

૧૩ પાપિષ્ઠ ૧૪ કરયા ૧૬ માન (‘બાણને બદલે ભાગવતમાં
 વશાસ્થવળવેડનુષ્ટ . સ્થર્ગમ્નુલ દરગા એમ છે ૨૨ ૧૦૦અ ૮૮ ૧૬) મુધી
 શિરચ્છેદ આત્મકુચ આરબુ ૧૭ વરયા ૧૮ પાપ ઘાસ પરીક્ષા

નિકટ યથો તવ નાહોઠા રદ, પાપી પૂરેં પશ્યો અભદ્ર,
 ત્રિહો લોહે ભમિયા ત્રિપુગર, કેડ ન છાડે, અસુખ અપાર. ૭૦
 વામદેવ આલ્યા વૈકુણ્ઠે, તોહો પાપી દીસેં પૂરેં,
 શરણાગત વદનલ શ્રીનાથ, દૃષ્ટો જાણી સધળી વાત ૭૧
 પાલેં સાધુ, દુષ્ટને દહે, તે ચાતુરી ચતુર્ભુજ લહે
 બદુક થે હરિ માર્ગ રહ્યા, કામલ વચન વૃકાસુર કહ્યા. ૭૨
 “કહોછ કિહાયા આલ્યા તહોં ? અતીત મારેં કષ્ટ પૂરું અહોં
 “અતિ પરસીના થાકા આમ, રિસામો, કાઈ કહીયે કામ ?” ૭૩
 બાળોઠ માળો, બેડો સહી, પૂર્વ કથા તે પ્રીછી કહી
 બદુક ભણે “તૂ ભયો જૂત, દેખ્યૂ નહી તે રુદ્રનૂ ૭૪
 “રુદ્રમાલ ને પ્રેતપિશાચ મેવે, તે ક્યમ બોલે સાચ ?
 “મસ્તકેં કર મૂકીને જોવ, સસ-અસલ પરીક્ષા હોય ” ૭૫
 ત્યમ કીધૂ તેણે તતકાલ, અગ માહેથી ઉઠી જાલ;
 યવસ તણી પચેં જાણ્યો તેહ, ભસ્મસાત થો દાનવદેહ ૭૬

પુષ્પવૃષ્ટિ સુર સધવા કરે, “નમો નમો” મુખ એમ ઉચરે
 જય જયકાર હવે જગ માહેં અસુર હણ્યો, વાપ્યો ઉત્સાહ. ૭૭
 માહાદેવ મુકાન્યા કષ્ટ, આપાપી તે માર્યો દુષ્ટ,
 “મહાનુભાવનેં કપેં કરી, મુખ પામે કિમ ?” કહે શ્રી હરિ ૭૮
 ભણે શુણે જે એહ ચરિત્ર, હરમોક્ષન પરમ પવિત્ર,
 વેરીવશથી છૂટે તેહ, સસાર-દુઃખ ટવે સ્વદેહ ૭૯

નદી સારદાનૂ તટ યત્ર, મથ્યા માહા ઋષિ માંજો સત્ર,
 “હરિ, હર, બ્રહ્મા ત્રણ મુઝાર, વડો કાણુ ?” એમ કરે વિચાર ૮૦

૭૦ ભમયા દીરો ૭૧ સધની ૭૨ સાધુ દુષ્ટને ચતુર્ભુજ વૃકાસુરનો
 ૭૩ અતિત ૭૪ દેખ્યૂ ૭૫ જુદો રોવે ૭૬ પુષ્પવૃષ્ટી ચત્ર માહે અસુર ૭૮ દ્રૂપ
 માનભાવ ૭૯ વસ ૮૦ સારદાનૂ ઋષી. સત્ર (સત્રને જાહેલ)

ભૃગુ મોકળા પરીક્ષા કાગ, પ્રથમ ગયા પરમેષ્ઠી રાગ
સભા માહે બેઠા શ્રીધાત, નમસ્કાર ન કર્યો નિજ તાત ૮૧
ચળો દ્રોણ, ને કપે દેહ, આડો આબો સુતનો રનેહ.

સાહચિ આપિ આપ્યા કૈલાસ, આ યા હરપારવતી પાસ ૮૨
આસિંગનને ઢિલ્લા રૂદ્ર, મુનિ રૂદ્રે “અલ્લભો રૂદ્રે અમદ્ર !
“રમશાનવાસી, અશુચી, અસન્ત ”તો અતિ દોષ્યા ઉમયાકન્ત ૮૩
ત્રિમય કુંડે લીધું ત્રિપુરાર, મલ્લા ચરણ ગિરિ તણા કુમાર,
નાડા ઋષિ નન્ધ જ્યૈં પુક, વેગે કરી આબ્યા વૈકુન્ઠ ૮૪

લીલાએ લક્ષ્મી ઉત્સગ, મુખનિદા પોઢ્યા શ્રીરમ, ૮૫
દહવા માહે પાદ દણ્ડી, તનક્ષણ જાગ્યા ત્રિભુવનધણ્ડી
રાખ્યા થકા ઉઠ્યા શ્રીહરિ શિરસા નખી, સપર્ષા કરી ૮૬
“ક્ષણ એક આસને બેમો અન ” પ્રેમે કલા વચન વિચિત્ર
“દ્રામલ ચરણ તમારા તાતા” હરિ પપુઆલે ઝાલી હાથ,
“લોકપાલ સહિત મુજ લોક પૂત કરો” કે’ પુણ્યપ્રયોક ૮૭
“પાદોદક મોહોટો મહીમાય, જેણે તીરય તીરય ધાય,
“રનામી એક માગૂ મહાભાગ, લાછન હોએ ચરણ જ લાગ ” ૮૮

લાજ્યા ઋષિ અણુમોહ્યા રલા, શુદ્ધવા બોલ જે શ્રીહરિ કલા ૮૯
માગી આવસ, મુનિવર મલ્યા, સધના ઋષિને સદેહ દલ્યા

બૃગુલાઠન હાથે હરિ તણે, અહમ્પય દેન બિરદ તે બણે,
તહાંએથી મુનિ બાજે મુરાર, ઉરવરે ન કરે અવર વિચાર ૯૦

૮૧ પરીક્ષા પરમેષ્ઠી ૮૨ સૂતનો દેવાસ પાસ ૮૩ રૂદ્ર રમશાન
૮૪ ઋષી વેર અર્જુ ૮૫ સૂપનિદા. ૮૬ બેસી ૮૭ અર્જુ સહીત કે પુન્ય
૮૮ સર્પી મુનીવર રૂદ્રને ૮૯ શુદ્ધ ૯૦ મુની

કુરુક્ષેત્રની યાત્રા કહી, વિજય સુભદ્રા પરણ્યા સહી;
 શ્રુતદે, જનક મહ્યા જગદીશ, હરિ, હર, બ્રહ્મા માટે દ્રોષિ. ૯૧
 વળી કહીઉ વૃકતું આખ્યાન, ઉગલુચાલોશમે સર્ગ માદોન
 બાણું ચોરપે સવિલાસ, કૃષ્ણ પ્રીતે કહે દેશવદાસ. ૯૨

ઇતિશ્રી મહાભાગવતે પુરાણે દશમસ્કંધે શ્રીકૃષ્ણક્રીડાયા દેવકીના મૃત પુત્રોની પ્રાપ્તિ, સુભદ્રાહરણ, બહુવાચ અને શ્રુતદેવતું આતિથ્ય તથા શ્રીકૃષ્ણની ત્રિદેવતાં શ્રેષ્ઠતા, એ નામનો કોટાનંતવાચિતિતમ સર્ગ ૩૯ સમાપ્ત.

—:૦:—

સર્ગ ૪૦ એ

અર્જુનમદમદન, યદુવંશલીલાવર્ણન અને ઉપસંહારે
 ચોપૈ

એક વાર દ્વારકા મઝાર બ્રાહ્મણ કોણક તણો કુમાર:
 જાતમાત્ર તે પામ્યો મૃત, વિસ્મય પામ્યો વાડવ ચિત. ૧
 દુષ્ટે લાગ્યો રાજકુમાર, પાડે ખૂંખ, પડે પોકાર:
 “અહો ! અધર્મી રાજા અત્ર, અકાળે બાલક જાએ મત્ર. ૨
 “બ્રાહ્મણ દ્રેષી ને શઠ થીયા, ક્ષત્રબંધુ વિપચી, લોકિયા:
 “તિણુ પાપે પ્રજા દુખી હોય.” શ્લોક એક તે ઉપચે જોય. ૩

“હિંસાવિહારં નૃપતિં દુઃશીલમજિતેન્દ્રિયમ્ ।

પ્રજા મજન્ત્યઃ સીદન્તી દરિદ્રાઃ નિત્યદુઃસિતા” ॥ ૪ ॥

ચોપૈ

બાલક બીજું, ત્રીજું એમ કહી જાએ દ્વિજ ગામા તેમ;
 કૃષ્ણ નિકટ, ન માની વાર, અર્જુન ધમ બોલિયો અસાર: ૫

૯૨ આખ્યાન. સવિલાસ. ૧ મૃત ચિત. ૩ જય (જીપને બદલે).

૪ હિંસાવિહારિ । દારિદ્રા । ૫ એમ. બોલ્યો.

“નથી ધનુર્ધર નિરોધદા, વિપ્ર ગાય પીડાએ જિંદા

“અસુંહારા, દાનાધમ એ, જમ નટાવા રાગવે

પૂર્વછાયે

“આ વેવા છૂ આનિયો રક્ષણ કુઅર કરેશ

“અણુરાખે અએ કર” પારથ ભણે “પ્રવેત” ૭

વળતો વાડવ ઉચ્ચરે “અનીઅવ વચન મ લાખ”

“સકર્પણુ શ્રે નહીં, તે તૂ કવમ કરી રાખ” ૮

‘પદનાભ, પ્રદુમ્ને ને, અતિરથ અનિરુદ્ધ વીર,

“જે જગદીશ્વર ન થ શકે, અતર કનક સ્થીર” ૯

“બાલવચન નવ્ય બોલીયે, વદતા નાવે લાજ

‘એમ શ્રદ્ધા નવ્ય ઉપજે, કરવૂ એહ જ કાગ” ૧૦

ચોથે

“નહી હૂ કરાવ, નહી હૂ કામ, નહી હૂ રોહિણીનદન રામ

‘હૂ અર્જુન અતની બલવીર ધનુર્ગોચન ધરુ અતિ ધીર” ૧૧

‘મા લે મુનીવર! આરત્ય મા’ણ્ય, ગંબકતોપણુ મુજ બલ જાણ્ય

“જમ ઝપીને લાવૂ પુત્ર” રો વિશ્વાસ વિપ્રને તત્ર” ૧૨

સ્ત્રીને જવ પ્રસૂતિકાન, આ થો આસન વાહી આલ

‘પાહિ, પાહિ’ પારથને કહે “રાખ્ય પ્રગ્નજેણી પચ્ચે રહે” ૧૩

અર્જુને ઉદકે કીધૂ રનાન ઇંદ્રદેવ સમસ્થા ઇસાન,

દિવ્યાયુધ સજ કીધૂ સાર, કીધો ધનુર્ગોચવટકાર” ૧૪

શર વીંટ્યૂ સૂતીગ્રહ એમ, વ્યવ્યે વાયુ નવ્ય પેમે જેમ

દશ દિશિ પાખ ચે પગર કરૂં યમ ન જાએ બાલક હસ્ય” ૧૫

૬ યમ અશુભરા ૭ રાયે આ પતિ મૂળમા આમ છે ‘આ વેવા
આવો છે ૧૧ રક્ષકુઅરક કરેશ ૧૮ એ અનીઅવ સુ અનીરુદ્ધ ૯ સદે
૧૦ વદતા (વદતા ને બદલે) એવજ (એહજ ને બદલે) ૧૧ કરાવને ૧૨ દત્ર
૧૩ રાખ્ય ૧૫ શર (શર ને બદલે) યમ યમ

આગે જન્મ અંગે રહે જોઈ, આ વેલા નવ્ય દીડો તેહ.
 પ્રસવ દ્વેષ પણ પાડે પોક, અર્જુન નિદે અતિશે શોક. ૧૬
 પાસેયા પુરુષોત્તમ શૂણે, જાણું પાડિયું, કાંઈ નવ્ય ભણે;
 “મુરખપણું જુઓ મુજ આસ કર્તૃત્વકથને આળ્યો વિશ્વાસ. ૧૭
 “દુઃખદર જે દામોદર-રામ, કુણધી કહે: કર્યું મેં કામ.”
 “ધિક્ અર્જુન”, “ધિક્ જુડો વાદ,” “ધિક્ ગાંધીવ ધનુષનો નાદ.” ૧૮

એમ વાડવ તે દેતા આપ ચાલ્યો પારથ પ્રીત પ્રનાપ;
 જે સંજમની જોયા પુત્ર. બાલક દટ્ટવ નવ્ય દીડા તત્ર. ૧૯
 ઇંદ્ર આદે જે આડે પુરી, ચાલ્યો રસાતલ શોધી કરી,
 દીડો નહી અવલોકવા દેશ, “કર” કહે: “હવિ અભિપ્રેશ.” ૨૦

પછે વારિયો પદ્માનાથ, બળતાં બાંધવે સાલો હાથ:
 “આણી આપું દ્વિજના પુત્ર, માહોરેં સાથે આળ્ય તું મિત્ર !” ૨૧
 માહા પુરુષ રથે બેઠા બેહ, દિશા પ્રતીચી પ્રેસ્યો તેહ;
 સાત ક્રીપ ને સાત સમુદ્ર, સાતસાત તે માહિં ગિરીન્દ્ર ૨૨
 લોહાનોક અચલ જિતરી, માહિં માહોં તમ ચાલ્યા તુરી,
 અંધકારે ગતિ જાગી જશે, કૃષ્ણે સુદર્શન મૂક્યું તશે. ૨૩
 આગદ્યથું જાએ આકાશ, સુર કાટિ સમ તેજ પ્રકાશ;
 અંધકાર એણી પર્યે દટ્ટ્યો, વાયુવેગે રથ પૂડે પટ્ટ્યો. ૨૪
 એમ કરતાં આલ્યું અતિ વાર, પરમ પ્રકાશ નવ્ય દીસે પાર;
 અસંભાન્ય તે તેજ અસખ્ય, અર્જુને મીચી બિલુ ચક્ષ. ૨૫
 બીપણુ લહરી, જૂર પ્રવાહ પેસાચો રથ પાણી માંલ;
 દીઠું મંદિર અદ્ભુત એક, સોઠે મણિના સ્તંભ અનેક. ૨૬

૧૬ નેદ (નિદે.) ૧૭ પુરુષોત્તમ. શૂણે. પાડિયું. ૧૮ કુણધી. કર્યું તે (‘કર્યું
 મેં’ ને બહલે). ૧૯ વાડવને (‘વાડવ તે’ ને બહલે.) પુત્ર. ૨૦ શોધી. હવે. ૨૧ પુત્ર.
 આળ્યે. રિરેન્દ્ર (‘ગિરીન્દ્ર’ ને બહલે). ૨૩ વરી. યશે. સુદર્શન. ૨૪ આગદ્યથું. થું.

શેષનાગ મૂતા ચૈ સેજ, સદસકણી, અતિ ઉર્જવલ તેજ,
 યમણા ને અચલ આકાર, ઉપરય પોદયા આદિમુરાચ. ૨૭
 માહાનુભાવ, વપુ મેધસ્થામ, પુરુષોત્તમ ઉત્તમ નિજનામ,
 પ્રસન્નપદન કરે અહુ પ્રકાશ, કમલેક્ષણ હરિ ઉર્જવલ હાસ ૨૮
 સર્વાંશરણ માહામણિ જઝાં, પુણ્યપુંજ, ને પ્રેમે ધર્મા,
 અદૃ બાહુ લંખિત આગ્નન, શ્રીવચ્છાંછન શામલ વાન. ૨૯
 પગે રક્તી, ગલે પંકજમાલ, આગલ્યે ઉભા અંતક કાલ,
 સુનંદ, નંદ પરિપદપ્રમુખ, મુરતિમંત આયુધ સંમુખ. ૩૦
 દૃષ્ટિ, કીર્તિ, વિજયાજયા, રિધિ સકલ કર જોડી રહ્યાં.

પરમેષ્ઠી પતિ દેખી જૂપ, અચ્યુત નમિયા આપ સ્વરૂપ. ૩૧
 પછે અર્જુને કસ્યો પ્રણામ, ધર્મિત હૌઓ દેખી ધામ.
 કર જોડીને ઉભા યદા, પરમેષ્ઠી પતિ બોલ્યા તદા: ૩૨
 “દ્વિજાતમજ તમ જોવા કાજ હાં આપ્યા” કહે ત્રિભુવનરાજ:
 “જીતારી અવનીનો ભાર, હાં આવો.” કહે વર્ણિતવાર: ૩૩
 “તમ બિહુ પચ્છે પૂરણકામ, આગે નરનારાયણ નામ;
 “ધર્મ સાધુ પાલેવા કાજ, અવતરિયા તમે અવની માજ.” ૩૪
 પરમેષ્ઠી પતિષ આદેશ દીધો ધમ કૃષ્ણાર્જુન રેશ:
 ‘તથે’તિ કહી વલિયા તતકાલ, બ્રાહ્મણના આપ્યા સદુ બાલ. ૩૫
 નર્મીને ચાલ્યા તિહાં યકા, પૂર્વની પચ્છે આબ્યા દ્વારકા.
 નવે બાલક જે નાહના વડા, જોહને વરસ યયાં જેવડાં. ૩૬
 ગયા કૃષ્ણ બ્રાહ્મણને ગ્રેહ, રનેહે સધળા સૌંખ્યા તેહ;
 નરનારી રલીયાત્યે યયાં. કૃષ્ણપ્રસાદિ બાલક આપિયાં. ૩૭

અર્જુ, આકારા. ૨૫ દીશે. અર્જુનને. ૨૬ પેશાસો. અદૃમૂત. ૨૭ શેજ. સદસ. ૨૮ પુરુષોત્તમ. ઉત્તમ. હાસ. ૨૯ પુંજ. ૩૦ આગલ્યે. પરિપદપ્રમુખ. સમુખ. ૨૯ પુંજપુંજ જ. ૩૧ દૃષ્ટી. પરમેષ્ઠી. દેખી નમયા. ૩૨ દેખી. યોડીને. ૩૩ દ્વિજઆતમજ. અહાં. કહે. અહાં, કહે. ૩૪ પાલવા. ૩૫ પરમેષ્ઠી, ‘પતિ’

શ્લોક

નિશામ્ય વૈષ્ણવં ધામ પાર્યઃ પરમવિરિમત્તઃ ।

યદિકિંચિત્પૌરુષં પુસાં મેને કૃષ્ણાનુકંપિતમ્ ॥ ૩૮ ॥

ચોપૈ

અવનિ માંહે ઇસાં ચરિત્ર, દેખાયાં બહુ પરમ પવિત્રઃ
 ભોગ ભોગચા ભુવિ માહાભાગ, સકલ સમૃદ્ધય યજ્ઞ બહુ યાગ ૩૯
 પ્રભ સકલની પૂરી હામ, જેહને જે જે જોયે કામ;
 યથાકાલે જમ વરમે ઈદ્ર, તિમ દ્રારાવતી દેવ મુકુંદ. ૪૦
 અધર્મરત અસુરાયણુ હણ્યા, અર્જુનને મુખે નૃપ નિર્જણ્યા;
 સુખે ધર્મ યાપ્યુ સ્વસ્થાન, ધર્મસુતાદિક મુખે ભગવાન. ૪૧
 એમ પ્રવે સહુની આશ, વસે દ્વારકા વિશ્વાવાસ.

સેહેજે ભરિયા સકલ સમૃદ્ધય, છપનકાટિ કુલયાદવ વદ. ૪૨
 નવયૌવન, નવકાન્તિ નાચ્ય, વનિતા ઉત્તમ વેષ મુગ્ધાચ્ય;
 અલંકર્યા રથ અશ્વ અનેક ભણે મુખદયે શુદ્ધ વિવેક. ૪૩
 નાના વનપુષ્પે ઉદ્યાન ભ્રમર કરે ગુંભરવ ગાન,
 સોલ સહસ્ર સ્ત્રી સાથે રમે, એક વિપુ જમ ધર્ય ધર્ય ગમે. ૪૪
 તાવદૂપ વિચિત્ર વિપુ ધરી, સંતોષી સધણી સુંદરી.
 સાચર અમૃત સરૌવર કચ્છો, દ્વારભાવ હરિ સધળો હચ્છો. ૪૫
 મૃગમદ્યંદન મિશ્રિત તોય પદ્મપરાગે વાસિત હોય,
 જલક્રીડા એમ વિશ્વાધાર, વનિતા સાથે કરે વિહાર. ૪૬

(‘પતિષ્’ને બદલે.) નહીતર ‘કે’થી પુનરુક્તિ થાય છે, તેથી વૃત્તીવાનો ‘ષ’ હોવો પડે છે.
 દૃષ્ટ્યા અર્જુન. બહુ (‘સયુ’ને બદલે; મુત્ર નવ હવા એટલે સહુ ભેદએ બહુ નહી.)
 ૩૭ કૃષ્ણપ્રસાદે (પણ એક માત્રા થયે છે.) આવયાં. ૩૮ પુસાં ને બદલે મદ્વા
 મૂળમાં છે. ૩૯ અવિની. દેખાયાં. ભુવિ. ‘તથા’ ‘યજ્ઞ’ને બદલે.) ૪૦ મુકુંદ.
 ૪૨ પૂર્વે-પૂર્વે ૪૩ ઉત્તમ. મુખ. ૪૪ સહસ્ર ૪૫ તાદકપ.

કુચકુંકુમ કામની સિપ્તગ, લે આલિંગન અચ્યુત અમ;	
સૂત ગાંધર્વ કરે સુખ માન, મૃદમ વીણા પણુક મહાન.	૪૭
માગધ, સૂત વાયે પુણ્ય ભેદ, બદ્ધિની પસ્યે જોલે વેદ	
જસ અવગાહે યુવતી જેહ, કરે કૃષ્ણસ્થ ક્રીડા તેહ.	૪૮
માહોમાહે મનોહર પાર, છાંટે સધલી સર્વાધાર,	
એણિ પસ્યે અનુદિન ક્રીડા કરે, મધુસૂદન દેખી મન હરે.	૪૯
નહ, નર્તિકા, ગુણનાયકા, જેહને વિદ્યા ઉપજીવિકા,	
તેહને આપ્યાં અંબર તેહ, અલકાર જલક્રીડા જેહ.	૫૦
કુરરીને સાથે કામિની “યુવતી નિગમે મે યામિની;	
લક્ષ્મીનૂ આપય હરિ જેહ, અજસાજન આલિંગે તેહ.”	૫૧

શ્લોક

શ્રુતમાત્રોડપિયઃ સ્ત્રીણા પ્રસહ્યાકર્પતે મનઃ ।
 વરુણાયોરુગીતો વા પશ્યન્તીના કુતઃ પુનઃ ॥ ૫૨ ॥
 યાઃ સર્વચરન્તેપ્રમ્ગા પાદસંવાહનાદિભિઃ ।
 જગદ્ગુરું ભર્તૃબુદ્ધયા તાસાં કિં વર્ણયેતે તપઃ ॥ ૫૩ ॥

આપે

જમ નારી અતિ પ્રેમે કરી, સોલ સહસ્રમે સેવા કરી,	
નિશ્ચલ ક્રીધો પતિસૂ તેહ, વિધ્ણુ તણી ગતિ પામે તેહ.	૫૪
વેદ-ઉદિત આવરતાં ધર્મ, દેશવે ક્રીધાં સધલાં કર્મ;	
ત્રિગુણધર યદિ અર્થી મહી, તેહને પથ દેખાજો સહી.	૫૫

૪૭ આલિંગન સુરગધર્મ સુખ ૪૮ ‘વાયે’ મૂળમા નથી. પુનઃ ૪૮ મંધ-
 ગૂઢન ૫૦ ઉપજીવકા. ૫૧ કુરરી (મૂળમા કર્કટને છે, પણ સાચવતમા કુરરી છે.)
 આપમે ૫૩ મૂળમા કુવે છે, સાચવતમા તપઃ પાઠ છે ૫૪ જમ ૫૫ ત્રિગુણપદ્ય.

સાક્ષ્ય.. દી સુત અશી ઉદાર, માંહે મહારથ અછે અદાર;
રૂપ, શીલ, ગુણ, વીર્ય કરી, નામ કહું સરખા નરહરિ. ૫૬
પ્રદ્યુમ્ન, અનિરોધ, દીપ્તિમાન, જાનુ, સાંજ, મધુ, જૃહદ્ભાન,
ચિત્રભાનુ, પુષ્કર, શ્રુતિદેવ, વેદજાડુ વૃક, અરુણક એવ. ૫૭
વિચિત્રભાનુ, વિરુધ, પયોધ, સુનંદન, વિક્રમ, ન્યગ્રોધ.

પ્રથમ તે પ્રદ્યુમ્ન માહાન, ગકિમણીનંદન પિતા સમાન. ૫૮
રુદ્રમૈયાની કન્યા તેહ, હરિ સ્વયંવર જે સ્વદેહ;
પુત્રી તે પરપરો અનિરોધ, વિવાહ કરતાં વાધો વિરોધ. ૫૯
તેહ તણા સુત વળ વિશેષ, મુસલથી ઉગરિયો શેષ;
તેહનો પુત્ર કલો પ્રતિજાડુ, તેહનો સુવસુંદર સુખાડુ. ૬૦
સુખાડુનો સુત સાંતિમેન, લક્ષમચાહ તેહનો જુરિમેન.

એ કુલ ઇશા ન કો બપજ્યા, અસ્પ આધુ ને અબહુ પ્રજા. ૬૧
અસ્પવીર્ય ને અમલપય, અધની નહી, અનિ પોતે પુણ્ય,
હરિમેવક જેહને કુલ હોય, કુલ એકોતર તારે, મોય. ૬૨

પૂર્વછાયો

સંક્ષા શ્રી મદુવંશની, પામી અથ મહિમાયઃ
કરી ન બલે કામ જન, અધુત વર્ષ એ બાય. ૬૩

ચોપૈ.

કુંઝર તણા અધ્ધાર કહોસ, તણ કાલ્ય અધ્ધારી સહોસ;
ઉપસ્ય સતની સંખ્યા નહી, કાણ સકે જો કુલને કહી. ૬૪

૫૬ વીર્ય. મૂળમાં 'વીજ' છે. નરહરી. ૫૭ ભોન. પ્રદ વિનામ, પણ ભાગ-
વતમાં 'વિક્રમ' છે. ૫૯ પુત્રી. વિરુદ્ધ. ૬૦ સુત. વિસીષ. મુસલથી. ઉગારથી.
પુત્ર. સુંદર નામ સુખાડુ. ૬૧ સાંતિશેન. જુરીશેન. ઇશા. 'સખાદ' (અબહ ૧)
મૂળમાં છે, પણ ભાગવતમાં 'અબહુ' (પ્રજા) છે. ૬૨ પુન્ય સેવક. પેહને કુલ.
૬૩ આય. ૬૪ ક હોસ. સહોસ. સંખ્યા. સકે.

દેવાસુર દારુણ સંગ્રામ, અમરે અસુર હણ્યા જે હામ,
માનુષિ વિશે મહીઅલ ઉપજ્યા, પાપી તે બહુ પીડે પ્રામ. ૬૫
નરદરિ તેહુના નિમદ્ધ કાજ, સુરવર ઠરિયા મુદુકલ માઝ;
વિશ્વ માહિ જે ગુણવિખ્યાત, સ્વદેહે બાણે શ્રીનાથ. ૬૬

શ્લોક

શય્યાસનાટનાલાપક્રીડાક્ષાનાદિકર્મસુ ।
ન વિદુઃ સંતમાત્માનં વૃણ્યયઃ કૃણ્યચેતસઃ ॥ ૬૭ ॥
તીર્થ ચક્રે નૃપોનં યદજનિ યદુપુ સ્વ.સરિત્યાદશૌચમ્ ।
વિદ્વિદ્ ક્ષિપ્ત્વાઃ સ્વરૂપં યયુરજિતપરા શ્રીર્યદર્થેડન્યયત્તઃ ॥
યન્નામામંગલત્રં શ્રુતિમથ ગદિતં યત્કૃતો ગોત્રધર્મઃ ।
કૃણ્યસ્યૈતન્ન ચિત્રં ક્ષિતિભરહરણં કાલચક્રાયુધસ્ય ॥ ૬૮ ॥

જયતિ જનનિગ્રાસો દેવકીજન્મવાદો
યદુવરપર્પત્ત્વૈદોંભિરસ્યન્ન ધર્મમ્ ॥
સ્થિરચરકૃજિનઘ્નઃ સુશ્મિતશ્રીમુરેન ।
ઘ્રંજપુરેવનિતાનાં વર્દ્યન્કામદેવમ્ ॥ ૬૯ ॥
ઇત્થં પરસ્ય નિજવર્ત્મરિરક્ષયાત્ત-
લીલાતનોસ્તદનુરૂપમિદમ્થનાનિ ।
કર્મમાણિ કર્મકલ્પનાનિ યદૂત્તમસ્ય
શ્રૂયાદમુખ્ય પદયોગનુવૃત્તિમિચ્છન્ ॥ ૭૦ ॥
મર્યસ્તયાનુસવમેધિતયા મુહુન્દ-
શ્રીમત્કયાશ્રવણકીર્ત્તનચિન્તયૈતિ ॥
તદ્ધામ દુસ્ત્રકૃતાન્તજવાપર્ગા ।
પ્રામાદૂનં ક્ષિતિમુજોડપિ યયુર્યદર્થાઃ ॥ ૭૧ ॥

૭૨

પૂર્વછાયે

સકલ વેદનૂ સાર રસ શ્રી ભાગવત પુરાણ.
 તેહ તણું ફલરૂપ એ, દશમેસ્કંધ જન ! જાણુ. ૭૩
 વિષ્ણુરાત, શુક્રમુખે શ્રુવગો સૌનક-સૂત-સંવાદ,
 અર્થ તેહનો અનુસરી, કહિહિ કૃષ્ણપ્રસાદ. ૭૪
 ગુણ માહે પ્રક્યાં ધણાં, હરિગુણા અતિ ગૂઢ;
 પામર પશુ પ્રીછું નહીં, મદ મદામતિ મૂઢ. ૭૫
 સક્ષેપે કહી શુચી કયા યથાશુદ્ધ અનુસાર,
 માધવગુણમહિમા જશા જમ ધૃતસોયન સૌર. ૭૬
 હરિ સાથે જોહને હશે, અભ્યંતર અતિ રનેહ,
 જે જન સુણે સુણાવશે, કયા અનોપમ એહ. ૭૭
 જમ અમૃત આરોગતાં, વૃષ્ટિ ન તેહને થાય,
 તિમ કીર્તન કથાવ તણું, મોહોટો એ મહિમાય. ૭૮

ચોથે

પ્રેમિજતા કેતવં કહિયો ધર્મ, નિર્મલર જાણે નિજમર્મ;
 સ્વણવાની ઇચ્છા જવ થાય, ધર્મર હરે માહે રૂંધાય. ૭૯

અંક.

ધર્મઃ પ્રોક્ષિતકૈતવોડત્ર પરમો નિર્મલસરોણાં સતાં ।
 વેદ્યં વાસ્તવમત્ર વસ્તુ શિવદં તાપત્રયોન્મૂલનમ્ ॥
 શ્રીમદ્ભાગવતે મહાગુનિકૃતે કિંવા પૈરૌશ્વરઃ ।
 સઘો હૃદયવરુદ્ધયતેડત્ર કૃતિમિઃ શુશ્રૂણુમિસ્તક્ષણાત્ ॥૮૦॥

પૂર્વછાયે

વિષ્ણુકયા વાંચ્યા થકી, વાધે પશુ પંચ પ્રેમ,
 વિષ્ણુ ભક્ત વેહોલો હુયે, કીટક ભમરી જેમ. ૮૧

જમ મુધારસ સીચતાં વસીવલી વૃદ્ધચળ હોય,
ઉત્પત્તે નબ્બ આપટે, નવ પક્ષવ નિત્ય હોય.

૮૨

ત્યમ તાય સંસારના અમૃત ઔષધ એહ,
જમ જમ હરિગુણ ગાયતાં દાઝે નહીં તવ દેહ.

૮૩

શ્લોક

નાતૃપ્યે જુપન્ યુષ્મદ્ધૃતો હરિકથામૃતમ્ ।

સંમારતાપનિસ્તપ્નો મર્ત્યસ્તત્તાપમેષજમ્ ॥ ૮૪ ॥

કો વા ભગવતસ્તસ્ય પુણ્યશ્લોકેઙ્ગકર્મણઃ ।

શુદ્ધિકામો ન ય્વણ્યાદ્યગઃ કલિમલાવહમ્ ॥ ૮૫ ॥

ચોપૈ

જે-જન-વાંછે-અભય-સંસાર, તેહને શ્રી હરિકીર્તન સાર,
સાંભલવું, સમરવું સર્વદા, કીર્તન મુખે કરવું માહા મુદા.

૮૬

શ્લોક

તસ્માદ્ધારત સર્વાત્મા ભગવાન્ હરિરીશ્વરઃ ।

શ્રોતવ્યઃ કીર્તિતવ્યશ્ચ સ્મર્તવ્યશ્ચેચ્છતાઽભયમ્ ॥ ૮૭ ॥

પૂર્વછાંયે।

કૃષ્ણ તણી કરુણા વિના પ્રાપ્ત ન કરે પ્રીતઃ

ખીર, ખાંડ બોજન-અસ્થા, ન રહે રાગી રીસ.

૮૮

માન સરોવર માંહે જે હંસ રમે માહા ભોગ,

તીર નાથ પામે, કિંદિ કુતિસિત કુર્કટ કાગ.

૮૯

અમૃત માહા રસ અનુભવે સેહેજે સધલા સંત,

આલપંપાળે આયુ ક્ષયે કરે કુચુદિ જન.

૯૦

ચોપૈ

લક્ષ ચોરાશી શ્રેણી-લાભો, અહેત આસ્થે સદુ નિગમો,

કૃષ્ણભક્તિ વિષ્ણુ કૃડાં કર્મે, મેં કાધાં, મને ન લહું મર્મે.

૯૧

પૂર્વછાંયે।

સંકલ વેદનૂ સાર રસ શ્રી ભાગવત પુરાણ.	
તેહ તખ્ત ફલરૂપ એ, દશમેસ્કંધ જનન ! જાણુ.	૭૩
વિષ્ણુરાત, શુકમુખે શ્રુણ્યો સૌનક-સૂત-સંવાદ,	
અર્થ તેહનો અનુસરી, કહિઉં કૃષ્ણપ્રસાદ.	૭૪
શુભ માહે મૂર્ખા ધણી, હરિશુભા અતિ ગૂઢ;	
પામર પસ્ય પ્રીછું નહીં, મદ મહામતિ મૂઢ.	૭૫
સક્ષેપે કહી શુભી કયા યથાશુદ્ધ અનુસાર,	
આધવશુભહિમા જશા જમ ધૃતસોયન સાર.	૭૬
હરિ સાથે જેહને હશે, અભ્યંતર અતિ સ્નેહ,	
જે જન મુણે મુણાવશે, કયા અનોપમ એહ.	૭૭
જમ અમૃત આરોગતાં, તૃપ્તિ ન તેહને થાય,	
તિમ કીર્તન કેશવ તણુ, મોહોટા એ મહિમાય.	૭૮

ચોથે

પ્રેાનિજતા કૈતવં કહિયો ધર્મ, નિર્મલર જાણે નિજમર્મ;	
સદ્ગુણાની ઇચ્છા જવ થાય, ધર્મર હરે માહે રંધાય.	૭૯

શ્લોક.

ધર્મઃ પ્રોક્ષિતકૈતવોડત્ર પરમો નિર્મલ્સરોણાં સર્તાં ।
 વૈદ્યં વાસ્તવમત્ર વસ્તુ શિવદં તાપત્રયોન્મૂલતમ્ ॥
 શ્રીમદ્ભાગવતે મહામુનિકૃતે કિંવા પૈરૈરીશ્વરઃ ।
 સયો હૃદયવરુદ્ધયતેડત્ર કૃત્તિમિઃ શુશ્રૂપુમિસ્તક્ષણાત્ ॥૮૦॥

પૂર્વછાંયે।

વિષ્ણુકયા પાંચ્યા યડી, વાધે પસ્ય પસ્ય પ્રેમ,	
વિષ્ણુ ભક્ત વેહલો હુણે, કીટક ભમરી જેમ.	૮૧

जम सुधारस सीयतां वधीवली वृद्धयन् होय,
विपत्ये नव्य आवटे, नव पक्षव नित्य होय.
त्यम ताप संसारना अमृत औषध ओह,
जम जम हरिग्रन्थ गाथां दाजे नही तप देह.

८२

८३

श्लोक

नामृत्ये जुषन् युष्मद्वचो हरिक्रियामृतम् ।
संसारतापनिस्तप्तो मर्त्यस्तत्तापमेपजम् ॥ ८४ ॥
फौ वा भगवतस्तस्य पुण्यश्लोकेऽन्यकर्मणः ।
शुद्धिकामो न शृणुयाद्यजः कलिमलावहम् ॥ ८५ ॥

श्रीपै

जे जन-पाछि अभय संसार, तेहने श्री हरिकीर्तन सार,
सांभलपं, सभरुं सर्वदा, कीर्तन भुजे करुं भादा भुदा

८६

श्लोक

तस्माद्भारत सर्वात्मा भगवान्हरिरीश्वरः ।
श्रोतव्यः कीर्तितव्यश्च स्मर्त्तव्यश्चेष्टताऽमयम् ॥ ८७ ॥

पूर्वछाया

कृष्ण तल्ली करुणा बिना पाभर न करे प्रीतिः
भीरु, भाडि भोजन करवां, न रुये रोगी रीति.
मान सरोवर भोहो जे हंस रमे भादा भोग,
तीर नाथ पाये, किंकि कुत्सित कुकट काय.
अमृत भादा रस अनुभव सेहेजे सखला संत,
आलपपाणे आयु क्षमं करे कुलुहि जन.

८८

८९

९०

श्रीपै

सक्ष जोराशी भूषो. लभ्यो, अहेत आश्रये सहु निमग्नो,
मृग्यलक्षित विषु कडा कर्म, मे क्षीयां, मने न सहं मर्म.

९१

અનુદિન આચરિયા અપરાધ, બાળબુધે પજો બિહુ બાધઃ
 સ્વામી ! તે સધલા સાંસહે, બધરલકિત કરીને મહે. ૯૨
 જન્મજન્મ હં ચાચુ ભક્ત્ય, યદુપતિ ! યાદવ મોટી મુક્ત્ય,
 તે રાખિ તાહુ લગાર, અહોને આપો મેવા સાર. ૯૩
 પુનરપિ દે જો સંગિત સાધ, આગે વાદ્યમીક થીયો વ્યાધ,
 દાસીમુત મેવે જન્મ યતિ, સુરઝપિ થ્યો સેવક શ્રીપતિ. ૯૪
 ક્રુપ, પ્રદાદ વિભિપણુ વૃદ્ધ સાધુસમાગમે હોઆ સિદ્ધ;
 મળ્યા પછી મોહોટો મહિમાવદરિવણ્ય કયા અવરનબ્ય થાય. ૯૫
 પહેલે સર્ગે કહી પીઠિકા, ગલે રજા હરિ મધુપુર થકા.
 બીજે સર્ગે સ્તુતિ હરિજન્મ. ત્રીજે બધી હવણાનું કર્મ. ૯૬
 ચોથે શકટ તણુ જ હવયો. મૃદભક્ષણુ પંચમ મહિં ભણ્યો;
 છઠે યમભાર્તુન મોડિયા, નલકૂળર હરિ છોડિયા. ૯૭
 સર્ગ સાંતમે અતિ શુભી કથા, અધ, બક, વત્સક હણિયા યથા.
 અષ્ટમે બ્રહ્મસ્તુતિ ઉચ્ચરી. નોમે કાલીમર્દન કરી. ૯૮
 દશમે પ્રલંબ, વત્સાહરણુ. એકાદશે ઋષિપત્ની તરણુ.
 દ્વાદશે ગોવરધન ઉદ્ધર્યો. રાસવિલાસ ત્રયોદશે કર્યો. ૯૯
 અજગરનું મતુર્દશે આખ્યાન, વરુણુ ભણી ચાલ્યા ભગવાન.
 શંખચૂડ પંનરમે હવ્યો, કૃશી, બ્યોમ, વૃષભા, નિર્જર્યો. ૧૦૦
 ગોડશમે અકૂર પરિવાણુ, જલ મોહં દીઠા દરપાણુ.
 સત્તરમે મધુપુરમાં ગયા, રજક હવ્યો, વણુકરને મયા, ૧૦૧
 કૂળડી ચંદન કર્યું અબ્યંગ, માલી વઢા, ધનુહર લંગ.
 અઢારમે ગજ મોરી કરી, મધુ આખાડે પેઠા હરિ. ૧૦૨
 માહા રૌદ્ર તિહાં માચ્યા મધુ, કેસ હણી ટાલ્યું સુરસધ.
 જોગણીસમે હિમમેનને રાજ, હિપવીતાદિક કાષાં કાજ. ૧૦૩

૯૨ આચરયા. બેહુ. ૯૭ ત્રણ મૃદભક્ષણુ યમભ. મેદયા. ઊઝ્યા. ૯૮ હણ્યા.
 ૧૦૦ પનમે ('પંનરમે'ને બદલે). ૧૦૧ શરમે ('સત્તરમે'ને બદલે). ૧૦૨ અબ્યંત. પેઠે.

- અદ્ભુત, ઉત્સવ હોઆ યથા, સંદીપિનીની શુચી કથા;
 ઉદ્ધવસદેશા વીશમે, કુળગ્ન અકૂર ધરે હરિ ગમે. ૧૦૪
- એકવીશમે માગધસંગ્રામ, કરે દ્વારિકા ઉત્તમ હામ.
 બાવીસમે યવનવધ કીધ, મુચકંદસ્તુતિ માધવ વર દિધ. ૧૦૫
- ત્રેવિસાદિક લગે વ્યાર, રાણી રુકમણી વચ્ચા મુરાર.
 સત્તાવીસ સ્થમંતક કથા, સંખર મનમય માચો યથા. ૧૦૬
- અઘ્યાવીસમે અવર સહુ નાચ, પરપયા મુર નરકાસુર માચ.
 ઓગણત્રીસે જશો મેં લલો, પ્રેમઠલલ રુકિમણીનો કલો. ૧૦૭
- ઓપાહરણ કચ્છે ત્રીસમે, હરિહર મુખ હવું જે સમે.
 એકત્રીસમે સર્ગે નૃગ બિધચો, પૌંડક કાશીરાજ વધ કચ્છો. ૧૦૮
- બત્રીશમે દ્વિવિદવધ કરી, સખિ કૌરવકન્યા હરિ;
 નારદે ધર જોયાં ધણાં, સોલ સદસ શ્રી નાયક તણાં. ૧૦૯
- તેત્રીશમે આઠિકની કથા, ભોજનાત લગે બોલી યથા.
 ચોત્રીસમે સલા વર્ણવી, માફી મતિમાને મેં કહી. ૧૧૦
- પાંત્રીસમે રાગ વીનતી, કૃષ્ણ ગયા પાંડવપુર પ્રતિ.
 છત્રીસમે રાગ છોડિયા, ભીમમુખે માગધ મોડિયા. ૧૧૧
- સાડત્રીસમે હણ્યો શિશુપાલ, રાજસૂય કહી ઉત્પત્ય કાલ.
 આડત્રીસમે કહી યાત્રા રામ, શાલવવધ વૂઠા શ્રીહામ. ૧૧૨
- ઓગણત્રીસમે ગયા વનસન માંલ, વિજય સુભદ્રા કલો વિવાહ;
 શ્રુતિજનક મધ્યાં જગદીશ, હરિહર બ્રહ્મા મોહિ કૃષ્ણ ઈશ. ૧૧૩
- અધ્યાવીશમે વાડવનાં બાલ આણ્યાં કૃષ્ણ કહનેયાં કાલ,
 પરિમલ સ્તુતિ કેં કેં કહી, એટલે કથા એ પૂરણ થઈ. ૧૧૪
- બણે સુણે જે એ આખ્યાન, તેને તુસે શ્રી લગવાન;
 લકિતમુકિત અથ મહીના ભોગ, જે યાગે તે આપે યોગ. ૧૧૫

૧૦૪ અદ્ભુત. આત્સવ. સંદીપિનીની. ૧૦૫ વીશમે ('એકવીશમે'ને બદલે) ૧૦૬ સ્થંતક. ૧૦૮ પૌંડક. ૧૧૦ આન્હીકની. ૧૧૧ છોડ્યા. મોડ્યા. ૧૧૨ સાત્રીસમે. ૧૧૩ કોણ.

કૃષ્ણદારિદ્ર ન દેખે અંગ, સદા સાદાય કરે શ્રીરંગ;
 વસુધાતમે વિષન નવ્ય ધાય, દરિમેવક મોહોટો મદિમાય. ૧૧૬
 તિથિ^{૧૫} સંવત નિધિ^{૧૬} દસકા દોય^{૧૭}, સંવત્સર શોભનકૃત હોય,
 દક્ષિણાયન ચરદ રતુ સાર, આશ્વિન શુકલ પક્ષ શુરુવાર. ૧૧૭
 તિથિ દ્વાદશી વલી ગદ્ધિ યોગ, શતતારસં ત્રિપદરનો ભોગ;
 બાલવ કરણે એ બાંધી કયા, જગદીશ્વરે મતિ પ્રેરી યથા. ૧૧૮

પૂનછાયે!

મોરઠ દેશ મોહામણો, પાવન પુર પ્રભાસ
 શ્રી સોમેશ્વરં શારદા, અલિ અતર કૈલાસ. ૧૧૯
 વાલમ જ્ઞાતિ તિહાં વમે કુલ રેરે કાયસ્ત,
 તે મહિં રદે રામનો, સેવક મેજે સ્વસ્ત. ૧૨૦

ચોપૈ

તેહનો જુત હું કેશવદાસ, કરું કીર્તન શ્રી કમલાવાસ,
 વિનય વીનતી કરું કર જોશ, રખ્યે કાય કવિ કાદો ખોજ્ય. ૧૨૧
 કિહાં મોહોટા કવિ મેરુ સમાન! કિહાં હું કાકર અતિ અગાન!
 કિહાં કનક ને કિહાં કથીર! કિહાં સાયર ને છીલર નીર! ૧૨૨
 કિહાં સિંહ ને કિહાં શુંગાલ! કિહાં કવિજન કિહાંક બોલેબાલ!
 હરિમેવકના સેવક હોય, તેના દાસદાસ જે કાય, ૧૨૩
 તેહના દાસ તણો હુ દાસ, અહનિશે વાંછું એહ જ આસ.
 કૃષ્ણભક્તિ જેતિ વાં કરે, જાણી દીન સદા સંભરે. ૧૨૪

રાગ ધન્યાશ્રી

કૃષ્ણની ભક્તિ ને કૃષ્ણને ગાય, અહનિજે કૃષ્ણની વાત કહેવાય,
 કૃષ્ણગુણુ શ્રવણે સ્પૃયા પછી સંતને રંગ ભણે હૃદયને કાં નરીઝાય.

૧૧૭ અહીં લહીયાએ પાતા ૧૧૬માના નીચલા ભાગમા લખ્યું છે
 સવત ૧૫૨૧ વર્ષે ઊલ ધા || અશ્વિન(-આશ્વિન'ને બદલે) ૧૧૮ ત્રિપદરનો. ૧૧૯
 કૈલાય. ૧૨૦ રાકે પાલંભ. ૧૨૧ યોજ્ય'યોજ્ય ૧૨૪ અહનિસે. સંભરે.

કૃષ્ણના ભક્તોંશુ રનેહ કરવો સદા, સાધુસમાગમે સુખ યાયઃ
અમૃત અનુદિન અનંતના રસ ઉચ્ચરે, સેવકના મન તણા મલ જાય. ૧૨૫
હકારકૃષ્ણ નેકૃષ્ણ હિતકર સદા, કૃષ્ણ વિણ એવર ન દેખુ દુઃખ;
કૃષ્ણ ગુરુ, ગોત્રજ, ધન્ય કૃષ્ણ આપણો, કરું નિરતર કૃષ્ણપૂજન,
કૃષ્ણ માયળાપ નેકૃષ્ણ જમાઓલો, પરમાત્મા કૃષ્ણ પ્રાણધારી,
કૃષ્ણનો દાસ કેસવદાસ જયરે, સાંભલે વિનતી એહ મારી. ૧૨૬

આપે

સમંતિકારણે આપ્યા મોહક, તેહનો દોષ મ દેશો લોક;
હીરે જડ્યું સોહે હેમ, પ્રાકૃત ઉપચ્ચ પરઠ્યું તેમ. ૧૨૭

પૂર્વછાયા

સત્તાવન શ્રી ભાગવત, 'રૂપક' છે ત્રેવીસ,
મોલ સ્વયંકૃત સરકૃત, જમલી કથા જંગલીશ. ૧૨૮
એહ કથા જે ગાયશે, જૂતલ નર ને નાર;
તે ભવબંધન છૂટશે, નહી આવે સસાર. ૧૨૯

ફલશ્રુતિ એહની શી કહ્યું, જે સમ નાવે કાયઃ
નિગમાદિક બંદી સ્તવે, 'નેતિ, નેતિ' ફહે મોય. ૧૩૦
તે માટે સહુ ભાવશૂ કૃષ્ણકથા સવાહ,
કરજો એની લીલા સદા, ઉચ્ચ યાશે આદ્રાહ. ૧૩૧
કાશી મહિ કાટિ ગૌ, પરાગે દે દાન.
તુલા ન આવે કાટિયે કીર્તનકૃષ્ણ સમાન્ય ૧૩૨
અયુત કલ્પ લગે પ્રયાગમા, વાસ ત્રિવેણીસ્નાન,
તેથી સાચુ જાણજો, અધિક ભજન ભગવાન. ૧૩૩

આપે

મહીઅલ માહે મોહોટો યરા, કરે અયુત તે વિધે સુરા,
આપે મેરુ અચલ સમ હેમ, નિત્યે મનશં રાખી નેમ ૧૩૪

તોહો તેહ સદસમે ભાગ, નાવે વિધ્યુનામને લાગ;
 તે માટે દરિજન જે હોય, કેશવકીર્તન કરજો મોય. ૧૩૫
 જિહાં દરિકીર્તન નિહાં સુરસરિ, તિહાં યમુના ને ગોદાવરી:
 તિહાં વેણુ, સાગર, સરસ્વતી, તીર્થ સકલ ચરણે શ્રીપતિ. ૧૩૬
 મદિમા અનંત અછે જે અત્ત, સમ્યક્ કેહેવા માહી મત્ય
 નયા, નિગમ જે જોદને લહે, તેહના શુષ્ક શી પર્યે કવિ કહે. ૧૩૭
 જ્ઞાતા જેહનો ન લહે પાર, યંકર સરખા કરે વિચાર,
 લીલા કહી ન શકે સરસ્વતી, જાણે નહી સુરનર, મુનિ, પતિ. ૧૩૮
 કીધાં બ્યામે પુરાણ અઢાર, તે માહે શ્રી ભાગવત સાર;
 તેહના કીધા દ્વાદશ સ્કંધ, નારાયણશુષ્કયા સંબધ. ૧૩૯
 તે માહે દશમ સ્કંધ છે મુખ્ય, જિહાં કરી કૃષ્ણકથા શુક ઋષ્ય;
 તે જોઈ મેં કેં કેં કરી, માહી મતિમાને વર્ણવી. ૧૪૦
 'આલીસમે કહે કેશવદાસ, પૂરણ કરનાં પૌહોતી આસ:
 એકતાલીશ મો ચોપૈ કહી, એટલે કથા સંપૂર્ણ થઈ. ૧૪૧

ઇતિશ્રી મહાભાગવતે પુરાણે દશમસ્કંધે શ્રીકૃષ્ણકીડામાં અત્યારિંચત્તમ સર્ગ સમાપ્ત.

સંવત્ ૧૭૮૭ વર્ષે શાલિવાહન વૃત શકે ૧૯૫૨ વર્ષર્તમાન્યે ઉત્તરાંચલે ગતે શ્રીમયે
 રૌદ્રનામને સવસરે માસોત્તમ જ્યેષ્ઠ માસે શુક્ર પક્ષે એકાદશી શ્રી જ્ઞાનિવાસરે આદેઃ
 સુનરા મધે વાસ્તવ્ય કચ્છ દેહે રાઝ શ્રી દેસલજીવિગયે રાઝયે, મોદતાતીપ ચાતુર્વેરા
 જાની શ્રી ૬ જેરામગત વિસનજીઘસિત સ્વાર્થે પરાર્થે પેતી

યાદૃશં પુસ્તકં દૃષ્ટ્વા તાદૃશં લિખિતં મયા ।

યદિ શુદ્ધમશુદ્ધં વા મમ દોષો ન દોયતે ॥ ૧ ॥

શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ॥ શુભં ધનતુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ । શ્રી

